

ભાગ્યોદય

પુસ્તક ૯ મું.]

માર્ચ સને ૧૯૨૨.

[અંક-૧ લો.

આશ્ચર્ય છે પ્રભુ.

(ન્યાયી સ્થિતિ આ વિશ્વમાં, એ લખ.)

આશ્ચર્ય છે પ્રભુ! આ જગતથી માનવી છાતું ઠરે,
પણ આપનાથી કોઈ પણ ડરતો ન દેખાતો ધરે.
આશ્ચર્ય છે પ્રભુ! જગત્ અર્થે માનવી મહેનત કરે,
પણ આપ જગદીશ્વર પ્રભુ અર્થે ન કરતો કંઈ અરે!
આશ્ચર્ય છે પ્રભુ! જગત્તે જન પાપ છાંડે આદરે,
પણ આપથી શુભ ન એ, જાણે છતાં લાય ના ધરે.
આશ્ચર્ય છે પ્રભુ! જગતલા હુદોની સેવા સૌ કરે,
પણ આપ સર્વોત્તમતાથી તેતો સ્પૃહાએ ના ધરે.
આશ્ચર્ય છે પ્રભુ! જન જગત્-ઐશ્વર્ય ખાતર મરી મથે,
પણ ના ચઢે પ્રભુ! આપ દેવીવિભવ પ્રાપ્તિના પથે
આશ્ચર્ય છે પ્રભુ! દુ.ખ સહે, લયને સહે, વિપદો સહે,
પણ એ વિનાશી જગત્-સુખને જન ફરી ફરીને ચહે.
કારણ ભૂલીને કાર્ય ઉપર આ જગત્ મશ્ગુલ છે,
પણ તેમના પ્રારબ્ધમાહિ રત્ન સાટે ધૂળ છે.
યાચું નિરંતર નાથ! હું બીજું બધું હો કે ન હો,
પ્રાપ્ત્ય મુજ એક આપ હો, એક આપ હો, એક આપ હો.

શ્રી. ર

જીવભાવના નિશ્ચયો છોડી રૂઠભાવના નિશ્ચયો ધારણ કરવા મનમયૂર પ્રતિ અભિમાનીની રક્તિ.

(મારાં આગા તણાં મદિર—એ લય.)

- મારા મનહર મધુરા મોર મીઠું બોલ કંઈ
મારી કાળજડા તણી કોર, અંતર બોલ
‘હવ હું’ એ લવે ઠાગડો,
તાણીને કઈશ રાગડો,
‘શિવ હું’ એવું હું બોલ મધુર ટહુકો કંઈ; મારાં
‘હું ખી હું’ એવું તે બહુ કંઈ,
સાબળી હૈયું માઠી ગરુ,
રીઝાવ ‘સુખ સ્વરૂપ હું છું’ એવું કહી, મારાં
સાબળું ‘બદ્ધ હું’ એ બહુ,
‘મુક્ત હું’ એ શુભવા ચહું,
આતુર છું શબ્દો એ શુભવા ચહું, તારી વાણી મહિં, મારાં
કહેતો આવ્યો ‘હું વિનાશી છું’,
ધમિયુ શુભવા ‘અવિનાશી હું’,
એ કહેવાની મધુર વાણી, તો તુંમા રહી, મારાં
‘નામ રૂપાત્મક હું’ કહે,
પણ એ મુજ ઉરમાં દહે,
‘સચ્ચિતિ સુખ હું’ એ તુજ કહે, ક્યારે રે’શે વહી, મારાં
‘આનંદરૂપ હું છું સદા,’
‘પ્રેમ સ્વરૂપ હું સર્વદા,’
તારા વિના એવું કહેતાઈ મુજને કોઈ નહિ; મારાં
આકુળતા ને વિપત્તિના,
શબ્દો તેં સંભળાવ્યા પણા,
આજથી શાંતિ વચન મને દેને તારો લહી; મારાં
ઉત્સાહ આશાનો ધ્વનિ,
ટહુકારી દેને મારી બણી,
અખંડ ઉચ્ચ પ્રદેશે હું કુદ, મને લઈ, મારાં
શાસ્ત્ર નહિ સંભળાવને,
અનુભવ વેણુ શુભાવને,
કોણુ શુભાવશે બીણું ન, બો તું મારો થઈ; મારાં

(લેખક—મહાત્મા શ્રીમત્ નયુરામ શર્મા)

અં ત કરજીની પ્રમાણ, વિપર્યય, વિદ્યુષ, નિદ્રા ને સ્મૃતિ આ પાંચ વૃત્તિઓ પતઃકરજીમાં ઉત્પન્ન ન થાય એવી અભ્યાસવરાવડે અંતઃકરજીની સ્થિતિ કરવી તે સ્થિતિ યોગ કહેવાય છે. એ યોગની મહત્તાનું અવલણ લેખમાં ક્ષેપથી નિરૂપણ કરવામાં આવનાર હોવાથી આ લેખને ખર્ચ નામ યોગમહિમા રાખવામાં આવ્યું છે.

જેમ સમુદ્રમાંથી જળના તરંગો ને બળતા શ્વેતમાંથી તેની જ્વાળાઓ ઉત્પન્ન થયા કરે છે, તેમ મનુષ્યમાંથી અંતઃકરજીમાંથી તેના પરિણામો જન્મને વૃત્તિઓ કહેવામાં આવે છે તે ઉત્પન્ન થયા કરે છે. તે વૃત્તિઓ અસપ્ત્ય હોવા છતાં તે સર્વનો પ્રમાણરૂપિ થાય વૃત્તિઓમાં સમાવેશ થઈ જાય છે. મયાય શાકિકતાનની ઉત્પત્તિનું સાધન પ્રમાણરૂપિ કહેવાય છે. અત્યક્ષ, અનુમાન ને આગમ આ ત્રણ મુખ્ય પ્રમાણરૂપિ મણાય છે. આત્મા પાંચ ધાનો દ્વિયોદ્ધારા અંતઃકરજીની જે વૃત્તિ પદાર્થના પદાર્થોને આકારે થાય તે વૃત્તિ પ્રચક્ષુ પ્રમાણરૂપિ કહેવાય છે, પર્વતાદિ પદ્ધતિમાં હુમાસ આદિ હેતુને જોઈને આસિ આદિ સૌખ્યને જે વૃત્તિરૂડે નિષ્ક્રમ કરવામાં આવે છે તે વૃત્તિ અનુમાનપ્રમાણરૂપિ કહેવાય છે, અને સત્તાઓ અને પ્રામાણિક પુરુષોનાં વચનો સાંભળી તેમણે કહેલા પદાર્થને આકારે યાત્રી અંતઃકરજીની વૃત્તિ આગમપ્રમાણરૂપિ કહેવાય છે. દોરડી આદિમાં સાપ આદિનું મિથ્યાગાન જે વૃત્તિરૂડે ઉપજે છે તે વૃત્તિ અર્થાત્ જ્ઞાતિજ્ઞાનને ઉપજાવનારી વૃત્તિ વિપર્યય-વૃત્તિ કહેવાય છે. વસ્તુરૂપિત એકલા ચન્દ્રગાનને આધારે કલ્પિત વસ્તુને આકારે યાત્રી વૃત્તિ નિરૂપવૃત્તિ કહેવાય છે. આ વાંઝણીનો સુંદર પુત્ર

પવિત્ર મુગજળમાં સ્નાન કરી, માથે આકાશપુષ્પનો મુકુટ ધારણ કરી, હાથમાં સસઝાના સિંગડાનું દંડ ધનુષ ધારણ કરી ચાલ્યો જાય છે આ વાંકમનાના વાંઝણીનો પુત્ર, મુગજળ, આકાશપુષ્પ ને સસઝાના સિંગડા આ ચન્દ્રો સાંભળી સાંભળનારની જે વૃત્તિ તે ચન્દ્રોના જ્ઞાનને આધારે તે કલ્પિત વસ્તુઓને આકારે થાય છે તે વિકલ્પ-વૃત્તિ છે. અંતઃકરજીની જે વૃત્તિ ઉદ્રિયોત્તેજ બદારના પદાર્થોનો અનુભવ ન કરે, તથા અંતઃકરજીમાં રહેલી વાસનાઓવી પ્રતીત યના મનોમય પદાર્થોને આકારે પણ ન થાય, અર્થાત્ જ્ઞાતવના ને સ્વપ્નના પદાર્થોના જ્ઞાનથી રહિત થઈ અજ્ઞાન તથા સુષ્પને આકારે થાય તે વૃત્તિ નિદ્રાવૃત્તિ કહેવાય છે. અંતઃકરજીમાં જ્ઞાતવ થયેલા કોઈ સત્કારવડે તે પદાર્થને આકારે થયેલી અંતઃકરજીની વૃત્તિ સ્મૃતિરૂપિ કહેવાય છે.

ઉપર કહેલી અંતઃકરજીની પાંચે વૃત્તિઓનો યોગસાધકના અભ્યાસોરાવરડે નિરોધ થયે તેના અંતઃકરજીની જે સ્થિતિ થાય તે સ્થિતિ આગમ કલા પ્રમાણે યોગ કહેવાય છે આ યોગ જે પ્રકારનો છે, પ્રેમપ્રણામ તથા અસપ્રણામ. સપ્રણામને સનીજસમાધિ કિવા સવિકલ્પસમાધિ અને અસપ્રણામયોગને નિર્વિકલ્પસમાધિ અથવા નિર્વિકલ્પસમાધિ પણ કહેવામાં આવે છે. અંતઃકરજીની જે સ્થિતિમાં જ્ઞાનના વિષયનો સ્પષ્ટ અનુભવ થાય છે તે સ્થિતિ સપ્રણામયોગ કહેવાય છે. એ સપ્રણામયોગના ચાર પ્રકાર છે. સવિકલ્પ, સવિચાર, સાનંદ ને સાસ્મિત અંતઃકરજીની જે સ્થિતિમાં સ્પૂર્ણ પવિત્ર પદ્મયનો ન્યારે પ્રગ્લ થાય ત્યારે સાક્ષાત્કાર કરી શકાય છે તે સ્થિતિ સવિકલ્પસપ્રણામયોગ કહેવાય છે. અંતઃકરજીની અવિનતા, સ્પૂર્ણતા ને અવ્યગતા દૂર કર્યા વિના

તેની પવિત્રતા, સદ્ગતિ ને એકાગ્રતારૂપ સંપ્રદા-
તયોગ સપાદન કરી શકાય નહિ અંતઃકરણની
મહિનના, સ્થૂળના ને ચચગતા કમથી દૂર કરી
શકાય છે, કમવિના તુરત દૂર કરી શકાતી નથી.
સ્થૂળ વિષયોના ચિતનથી, સેવનથી તથા તેમાં
રહેલા રાગદ્વેષથી મનુષ્યોના મોટા ભાગનાં અંતઃ-
કરણો મહિન, સ્થૂળ ને ચચગ છે વિષયુ ઓમક
વિષ છે એ ન્યાયાનુસાર અન્ય સ્થૂળ પ્રાણીપદાર્થો-
માંથી પોતાના અંતઃકરણનું ભ્રમણ દૂર કરાવવા
પ્રથમ કોઈ પ્રિય, પવિત્ર ને પૂજ્ય સારોક્ત સ્થૂળ
પદાર્થને આત્મા વા ધ્યાનનો વિષય માની તેમાં
આધેક પોતાના મનને એકાગ્ર કરવાનો પ્રયત્ન
કરવો જોઈએ. આજે પ્રમત્ત આદરપૂર્વક સતત
ચાલનો રહેવાથી અભ્યાસીના અંતઃકરણની યોગ્ય-
તાપ્રમાણે ન્યાયાધિક સમયમાં તેનું અંતઃકરણ
પોતાની સ્થૂળતા, મહિનતા ને ચચગતાનો ત્યાગ
કરી તે પદાર્થને આકારે થવા લાગશે આ અ-
ભ્યાસનો પરિપાક થયે જે અંતઃકરણ આગળ
સ્થૂળ પ્રિય પ્રાણીઓ ને પદાર્થોને આકારે વાર-
વાર થવા કરતું હવે, અર્થાત્ તેનાં ચિત્તો ખડા
કર્ષા કરતું હવે, તેમ હવે તે નહિ કરે, પણ આ
ધ્યાનના વિષયરૂપે લીધેલા સ્થૂળ પવિત્ર પદાર્થને
આકારે તે જાણેઅજાણે થવા કરશે. આવી રીતિ
પ્રાપ્ત થવાથી તે મોક્ષપ્રાપ્તિ ત્યારે ત્યારે મુક્તિ
કરે ત્યારે ત્યારે પોતાના અંતઃકરણને તે ધ્યાનના
વિષયરૂપ સ્થૂળ પદાર્થને આકારે કરી શકે છે,
તથા અભ્યાસના પરિપાકના પ્રમાણમાં ન્યાયાધિક
સમય તે પોતાના અંતઃકરણને તે પદાર્થને આ-
કારે રાખી શકે છે. અંતઃકરણની આવી યોગ્યતા
પ્રકટ થવાથી તેના સ્વાભાવિક શુદ્ધ બળની દૃઢિ
યાય છે, અને તેથી તે દુષ્કર્મહિન સાંન રિયતિ
વધારે સમય અનુભવના બાબદાગી યાય છે
અંતઃકરણની આ રિયતિ સવિકલ્પનામનો પહેલા
પ્રકારનો સપ્રગટયોગ છે. હવે અંતઃકરણની ન-
વગેરે રહેલી મહિનતા, સ્થૂળતા તથા ચચગતા
દૂર કરવા અવિચારનામના બીજા પ્રકારના સપ્ર-
ગટયોગના અભ્યાસનો આગલ મોક્ષમધ્યક દરજે
જોઈએ. પૂર્વે ધ્યેયરૂપે લીધેલા પવિત્ર સ્થૂળ પદાર્થ-
ને (પાવિત્ર પદાર્થને) હવે તેણે કમથી જાણ-
રૂપે, તેજોરૂપે, વાક્યરૂપે ને યજી આકારરૂપે યજો
ધારવો, અર્થાત્ તેણે એવડ પોતાના અંતઃકરણને

પૂર્વેક્ત પવિત્ર પદાર્થે રોકેલા આકારને આકારે
કરવાનો પ્રયત્ન કરવો. આજે પ્રયત્ન પરમાદર-
પૂર્વક સનન ચાલનો રહેવાથી તે અભ્યાસનો
પરિપાક થયે મોક્ષપ્રાપ્તિનું અંતઃકરણ પૂર્વેક્ત
સ્થૂળ પદાર્થને આકારે થવાનો પોતાનો પ્રાપ્ત
સ્વભાવ બંધ કરી હવે તે સ્થૂળ પદાર્થે રોકેલા
ન્યાયપરિપાક આકારને આકારે થવા લાગશે
અંતઃકરણ ત્યારે આવી રિયતિને પ્રાપ્ત થશે ત્યારે
તે અંતઃકરણ વધારે પવિત્ર, સદ્ગતિ, વધારે એકાગ્ર,
ને દુષ્કર્મહિન થઈ આગળ નહિ અનુભવેલા કોઈ
નવા સુખનો અનુભવ કરતું જણાશે. સંપ્રગટ-
યોગનો આ બીજો પ્રકાર પ્રાપ્ત થવા પછી મોક્ષ
મધ્યક તેને સપ્રગટયોગને ત્રીજો પ્રકાર જોને
યોગીઓ સાંનદસપ્રગટયોગ કહે છે તેના અભ્યા-
સમાં જોડતું, તેને દિવસારા અંતઃકરણ રૂપનું પ્રકરણ
કરે છે ધ્યેયના સદ્ગતિરૂપને સાક્ષાત્કાર સ્વાધીન
થવા પછી રૂપને પ્રકરણ કરનાર નેત્રે દિવસી તે
ધ્યેયનો અજેદ પારી મોક્ષપ્રાપ્તિ પોતાના નેનની
કીકામાં તે નેત્રે દિવસને આકારે પોતાના અંતઃ-
કરણની જૂતિ કરી કરી તે સાંનદસપ્રગટયોગ
કહેવાય છે અભ્યાસવડે આ સાંનદસપ્રગટયોગ-
નો પરિપાક થયે અભ્યાસીને ધ્યેયનો નેત્રે દિવસી
અજેદ અનુભવાય છે મોક્ષપ્રાપ્તિનું અંતઃકરણ
ત્યારે આ રિયતિએ પહેલો છે ત્યારે તે આગ-
ળના કરતાં વધારે ઉચા સુખનો અનુભવ કરે છે.
આ ત્રીજા પ્રકારના સપ્રગટયોગનો પરિપાક થવા
પછી મોક્ષપ્રાપ્તિ પોતાના અંતઃકરણને મોક્ષ
પ્રકારનો સપ્રગટયોગ જોને આશ્વિનસપ્રગટયોગ
કહેવામાં આવે છે તેના અભ્યાસમાં જોડતું જોડતું.
અંતઃકરણસહિત આત્માનું ધ્યાન કરવું તે પહેલા
પ્રકારનો સાશ્વિનસપ્રગટયોગ, ને અંતઃકરણ-
સહિત એકલા આત્માનું ધ્યાન કરવું તે બીજા
પ્રકારનો સાશ્વિનસપ્રગટયોગ છે. આ અભ્યા-
સમાં પ્રથમ નેત્રે દિવસના ધ્યાનને દૂર કરી અંત-
કરણસહિત આત્માનું ધ્યાન કરવામાં આવે છે
આ અભ્યાસના પરિપાકવડે મોક્ષપ્રાપ્તિને અંતઃ-
કરણ તથા આત્માના સ્વભાવોનો અનુભવ યાય
છે પછી જડ અંતઃકરણને પૃથક્કરી મોક્ષપ્રાપ્તિ
એકલા આત્માનું જ ધ્યાન કરવું જોડતું આ
અભ્યાસના પરિપાકને યોગીઓ વિવેકધ્યાતિ કહે છે

સામર્થ્યનો ગુપ્ત મંદાર.

(લે. શ્રીમદ્ વિવેકગોવાલ)

સ્વર્વ પ્રકારની સૃષ્ટિના જીવનમાં સામર્થ્ય એ જ હેતુ છે. ખાનગી સૃષ્ટિ, પશુસૃષ્ટિ, વનસ્પતિ સૃષ્ટિ, તેમ જ મનુષ્યસૃષ્ટિ એ સર્વમાં સામર્થ્ય એ જ તેના જીવનનો હેતુ જાણીએ છે સામર્થ્યનો નાશ થતા સત્ સૃષ્ટિ નાશને પામે છે પ્રાણી પતર્થમાત્ર સામર્થ્યને લીધે જ જીવે છે સત્વ જીવન એ સામર્થ્ય જ છે પુષ્પનું સામર્થ્ય જતાં તે કરમાઈ મરી જાય છે, જંગનું સામર્થ્ય જતાં તે પુષ્પ જાય છે, અન્નનું સામર્થ્ય જતાં તે કહેવાઈ જાય છે પશુનું સામર્થ્ય જતાં અને મનુષ્યનું સામર્થ્ય જતાં રહેતાં તેના જીવનનો અવધિ આવે છે

આ પ્રકારે સામર્થ્ય એ જ સર્વનું જીવન જાણીએ છે સર્વ સૃષ્ટિની પ્રતિતિ સામર્થ્યને લીધે જ છે સામર્થ્ય જતું રહેતાં કાષ્ઠ પશુ સૃષ્ટિની પ્રતિતિ રહતી નથી સામર્થ્ય છે તેથી જ સર્વ સૃષ્ટિની સ્થિતિ છે પ્રત્યેકમા જિન્ન જિન્ન સામર્થ્ય રહેતું છે, અને તેથી જ સર્વની આ જગતમાં સ્થિતિ છે સામર્થ્યની પ્રતિતિમાટે જ સર્વની ઉત્પત્તિ છે જેનામાં સામર્થ્ય નથી તેની ઉત્પત્તિ નથી. સામર્થ્યવિના કદી કાષ્ઠની ઉત્પત્તિ થતી નથી, અને સામર્થ્ય ખૂટી જતાં, તેની જ પુનઃ પ્રાપ્તિને માટે તેનો લય છે મૃત્યુ પામીને કાષ્ઠ પશુ સૃષ્ટિ સામર્થ્યને શુભાવતી નથી, પણ પ્રાપ્ત જ કરે છે જેનું સામર્થ્ય નાશ પામે છે, તેને પુનઃ મેળવવાને માટે જ તેનો નાશ થાય છે અર્થાત્ સર્વ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લય કેવળ સામર્થ્યને માટે જ છે

સામર્થ્યની શક્તિ એ જ ખરેખરી શક્તિ છે તે વિના ખીલ પ્રવારની શક્તિ તે યથાર્થ શક્તિ નથી, પણ ક્ષય જ છે મનુષ્યનું વય મોટું થયું તેથી તેની ખરેખરી શક્તિ યથા એમ કહેવાતું

નથી પણ જો તેની સાથે સામર્થ્યની શક્તિ થાય તો જ તે મનુષ્યની યથાર્થ શક્તિ છે તેથી જ બાહ્યાવસ્થા તથા યુવાવસ્થા એને શક્તિની અવસ્થા કહી છે, અને વૃદ્ધાવસ્થા 'ઉત્તરતાં પાણી' કહેવાય છે જેઓ વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ સામર્થ્યની શક્તિ કરે છે તેમની તો ને અવસ્થા પણ શક્તિની જ છે અને જેઓ બાલ તથા યુવાવસ્થામાં પણ સામર્થ્યની શક્તિને કરતા નથી, તેમની તે અવસ્થા કલ્પી જ છે-વૃદ્ધ જ છે-મરવાને યોગ્ય છે. વયની સાથે યથાર્થ શક્તિને ખરેખરો સમય હોવા છતાં આજ મનુષ્યે બાલ તથા યુવાવસ્થાને જ યથાર્થ શક્તિમાટે યોગ્ય સમય ગણે છે અને તેમ યથાર્થી વૃદ્ધાવસ્થા જેમને પ્રાપ્ત થાય છે તેઓ પોતાને યથાર્થ શક્તિમાટે નાલાયક માનવાથી સત્વર મરણને પામે છે પરંતુ જો તે અવસ્થામાં પણ પોતાને યથાર્થ શક્તિ પામવાને લાયક માને, અને તે પ્રમાણે પ્રયત્ન કરે તો તે કાળમાં પણ એ મનુષ્ય યથાર્થ શક્તિને પામ્યાવિના ગૃહે નહિ

સામર્થ્ય પ્રયત્ન કરનારને ગમે તે અવસ્થામાં મળે છે અવસ્થાને યોગ્ય પ્રયત્નની આવશ્યકતા છે અને તેથી વૃદ્ધાવસ્થામાં પ્રયત્ન કરનાર સામર્થ્ય પામ્યાવિના રહેતો નથી, અને બાલ તથા યુવાવસ્થામાં ન પ્રયત્ન કરનાર અને પ્રાપ્ત સામર્થ્યનો લાયક કરનાર એમ ને એમ સામર્થ્યથી પૂરું રહેતો નથી. આથી સામર્થ્ય અથવા યથાર્થ શક્તિ જમારે જે કાંઈ કરવા ધારે તે કરી શકે તેમ છે અવસ્થાના પ્રમાણમાં પ્રયત્નનો બેદ હોય છે અને તે ન જાણનાર મનુષ્ય જ એમ કહે છે કે અમુક અવસ્થામાં જ યથાર્થ શક્તિ થાય છે, અને અમુકમાં નથી થતી જેઓ અવસ્થાને અનુકૂળ પ્રયત્નને જાણે છે તેઓ ગમે તે કાળે અને ગમે તે સ્થિતિમાં યથાર્થ શક્તિને કરી શકે છે, મુલે

બાહ્ય અવસ્થામાં સામર્થ્યપ્રાપ્તિમાં અથવા યથાર્થ વૃદ્ધિનો પ્રપલ્ન જાણ્યો, ઉપમન્યુને પણ તેમ જ થયું અને તેઓ તે અવસ્થામાં યથાર્થ વૃદ્ધિ કરી શક્યા તે જ પ્રમાણે વૃદ્ધિએ પોતાની અવસ્થાને યોગ્ય પ્રપલ્નને જાણ્યો અને તે કાળે યથાર્થ વૃદ્ધિ કરી શક્યા; અર્થાત્ સામર્થ્ય સર્વેને મળી શકે તેમ છે અને સર્વથી સામર્થ્ય પ્રાપ્ત થઈ શકે તેમ છે, માત્ર યોગ્ય પ્રપલ્નની અપેક્ષા છે.

મનુષ્યે મેળવવા યોગ્ય સામર્થ્ય જ છે, સામર્થ્યની પ્રાપ્તિમાટે જ તે જન્મ્યો છે, અને તેને માટે જ તે જીવે છે. અને તેથી તેણે તેનેમાટે યોગ્ય પ્રપલ્ન કરવા જરૂરનો છે.

ધર્મ સામર્થ્યસ્વરૂપ છે, આત્મા સામર્થ્યસ્વરૂપ છે, તેના અસ્વરૂપ મનુષ્ય પણ સામર્થ્યસ્વરૂપ જ છે પ્રપલ્નવડે પોતાના સામર્થ્યસ્વરૂપની મનુષ્યે પ્રતીતિ કરવાની છે. જેમણે પ્રપલ્ન ક્યો છે તેમણે પોતાને સામર્થ્યસ્વરૂપ જાણ્યો છે. તે મનુષ્ય પોતાને ધર્મ અથવા આત્માથી અલિપ્ત જાણી શકે છે. પ્રપલ્ન વિનાનો મનુષ્ય પોતાને અને ધર્મની વચ્ચે કશોડો ગાંઠિયું છેડું માને છે.

તમે જાણો છો કે ધર્મ ત્યાં ત્યાં સામર્થ્યરૂપે પ્રકટે છે? ત્યાં ત્યાં જેટલા અશમાં સામર્થ્યની પ્રતીતિ છે, ત્યાં ત્યાં તેટલા અશમાં ધર્મની જ પ્રકટ પ્રતીતિ છે. સર્વ સૃષ્ટિમાં વિવિધ સામર્થ્યથી ધર્મ પ્રકટ રહે છે. જેઓ ધર્મને સામર્થ્યરૂપે ત્યાં ત્યાં ભેઈ તથા જાણી શકતા નથી, તેઓ ધર્મને ખીજ કાઈ રીતે જાણી શકવા સમર્થ થતા નથી, આમ હોવાથી જેઓ પોતાનામાં સામર્થ્યને અધિક પ્રકટાવે છે, તેઓ ધર્મને જ પોતાનામાં અધિક અશી આપવાઈ કરે છે.

સામર્થ્યને પ્રકટાવવાના સૃષ્ટિના નિયમને જેઓ અનુમરે છે, તેઓ નિરંતર ઉન્નતિને પામ્યા કરે છે. મનુષ્ય સૃષ્ટિમાં કે ગમે તે સૃષ્ટિમાં એ ને નિયમ હોવાથી સામર્થ્યથી રહિત થતાં સર્વ સૃષ્ટિ નાશને પામે છે. ધર્મને જાણવા કુદરતનો નિયમ નિત્ય અધિક અધિક સામર્થ્ય પ્રકટાવવાનો છે, અને તેથી એ નિયમને જેઓ અનુમરે છે તેમને ધર્મ અથવા કુદરતની અત્યંત સાદાચ્છ મળે છે. તે મનુષ્યો કુદરત અથવા ધર્મની

વર્ગના થઈ રહે છે. અને તેથી તેઓ ધર્મ અથવા કુદરતની સાદાચ્છને સ્વભાવથી પામે છે. ધર્મની તથા કુદરતની તેના પ્રતિ અનુકૂલ દૃષ્ટિ રહે છે, અને તેથી તે નિરંતર અધિક અધિક સામર્થ્યને પામ્યા જ કરે છે. આથી યથાર્થ વૃદ્ધિની ઇચ્છાવાળાએ પ્રપલ્નશીલ રહેવું એ નિયમ થાય છે.

ધર્મ પ્રપલ્નવડે ત્યાં ત્યાં સામર્થ્યને પ્રકટાવે છે. પ્રપલ્નવિના સ્વભાવથી કરીમાં કોઈ સામર્થ્ય પ્રકટાવતા નથી. શુભાખના છાંડઉપર શુભાખ કે જામફળીના છાંડઉપર જામફળ વિના પ્રપલ્નને કદી ઉગવા દેતા નથી. બાલકને મોઢું વિનાપ્રપલ્નને થતા દેતા નથી એ વહેતના બાલકને ચાર કે છ વહેતજેવું પ્રપલ્નવડે જ કરે છે સર્વ સૃષ્ટિમાં પ્રપલ્નવડે જ સર્વ પ્રકારનું સામર્થ્ય પ્રકટાવે છે, અને તેથી પ્રપલ્ન કરનારે ધર્મ અથવા કુદરતના પગમે ચાલવાનું છે. ધર્મને જ પ્રપલ્નથી ત્યાં ત્યાં અસૌકીક સામર્થ્યને પ્રકટાવે છે, તેમ મનુષ્ય પણ પ્રપલ્નથી ત્યાં ત્યાં અસૌકીક સામર્થ્યને પ્રકટાવવા સમર્થ થાય છે.

આમ હોવાથી પ્રથમ સામર્થ્યપ્રાપ્તિની અને વાર્ય અગત્યનો નિર્ણય થયો સામર્થ્યભેદ જ આ વિશ્વમાં એક તરફને પૃથ્વી, ઝાડ, ઘોડો, મનુષ્ય, જીવ, દેવ, ધર્મ વગેરે સંબંધી ઓળખાવે છે. જીવ અને શિવ એક તરફથી હોવા છતાં સામર્થ્યની પ્રતીતિમાં ભેદ પાડવાથી એક અસ્પષ્ટ અને અસ્પષ્ટકિતમાન કહેવાય છે ત્યારે અન્ય સર્વ અને સર્વશક્તિમાન કહેવાય છે. સામર્થ્યભેદથી જ અનિન્યસૃષ્ટિ, પશુસૃષ્ટિ, વનસ્પતિસૃષ્ટિ તેમજ છી તથા પુરુષ એવા બે પ્રકટાયા છે અનિન્ય સૃષ્ટિનું અણુ ત્યારે વનસ્પતિસૃષ્ટિના સામર્થ્યને પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તે જ અનિન્ય અણુ-વનસ્પતિનું અણુ ગણાય છે તે પશુસૃષ્ટિનું અણુ થતાં પશુસૃષ્ટિના અણુરૂપે અને મનુષ્યસૃષ્ટિનું અણુ થતાં ને જ પૂર્વે અનિન્ય, વનસ્પતિ તથા પશુના અણુરૂપે ગણાઈ અણુ મનુષ્ય સૃષ્ટિના અણુરૂપે ગણાય છે. આમ જુદા જુદા રૂપે ગણાવાનું કારણ ખીનું કેંઈ જ નથી પણ સામર્થ્યનો ભેદ છે. અનિન્યપણાં સામર્થ્ય ત્યજી ત્યારે તે અણુ વનસ્પતિના સામર્થ્યને ધારણ કરે છે ત્યારે તે વનસ્પતિરૂપ કહે

વાય છે. એ જ અલ્પ કરે કરી ન્યારે મનુષ્યના સામર્થ્યને ધાગણ કરે છે ત્યારે તે મનુષ્યને કહેવાય છે અને તે જ અલ્પ ન્યારે દેવ અથવા ઇશ્વરજના સામર્થ્યને ધારણ કરે છે, ત્યારે તે દેવ અથવા ઇશ્વર કહેવાય છે. પરંપરામાં ગાય, ખજા, બેસ, દાથી, ઘોડા તેમ વનસ્પતિસૃષ્ટિમાં શુભળ, નાજી, ઝાંઝી, નાગાયેર તથા મનુષ્યસૃષ્ટિમાં સ્ત્રી, પુરુષ તથા નપુ સકરૂપ ભેદો પાડવામાં પણ સામર્થ્ય જ હોય છે ગાયના સામર્થ્યને પ્રકટાવનાર ગાય અને ઘોડાનો સામર્થ્યને પ્રકટાવનાર ઘોડા કહેવાય છે એ જ પ્રકારે સર્વમાં સમગ્રવુ.

આમ હોવાથી જેમણે ઉન્નતિને પામવું છે, તેમણે સામર્થ્યની શ્રદ્ધ કરવી ધટે છે બીજી સૃષ્ટિનો વિચાર ન કરતાં મનુષ્યસૃષ્ટિનો દાત વિચાર કરીશું. મનુષ્યત્વ અથવા જીવત્વમાંથી જેમણે દેવત્વ અથવા પ્રયત્નને પામવું છે, તેમણે માત્ર તેમના સામર્થ્યને વધારવું ધટે છે

આ સામર્થ્ય પ્રયત્નરૂપે શ્રદ્ધિને પામે છે, એ આપણે ઉપર જોયું છે, પરંતુ તે કેટલું પ્રકારનો પ્રયત્ન હોયો જોઈએ, તે વિચાર હાલ ઉપરિચય થાય છે પરંતુ પ્રથમ એ જાણવું જોઈએ કે સામર્થ્ય બીજા કશામાંથી આવતું નથી પણ સર્વમાં તે શ્રમપણે રહેલું જ છે માત્ર પ્રયત્નથી તેને સ્ફુટ કરવામાં આવે છે, જેથી તે પ્રત્યક્ષ થાય છે. ખનિજ અણુમાં વનસ્પતિ, પણ કે મનુષ્ય થવાનું સામર્થ્ય નથી એમ નથી, પરંતુ છે જ, પણ જેમ જેમ પ્રયત્નથી તેમાં જે સામર્થ્ય પ્રકટ કરાવાય છે તેની પ્રતિતિ આપણને થાય છે. પૂર્વે જણાવ્યું તેમ સામર્થ્યસ્વરૂપ આત્મા છે, અને તે સર્વમાં વ્યાપી રહેલા છે, અને સર્વ પ્રકારના સામર્થ્યથી ભુક્ત હોવાથી પ્રયત્ન થતાં તે પોતાના ગમે તે સામર્થ્યને પ્રકટાવે છે. પરંતુ તેના પ્રયત્ન ચોક્કસ હોવા જોઈએ

બીજી સૃષ્ટિ કરતાં મનુષ્યસૃષ્ટિમાં સામર્થ્યની સમૃદ્ધ સામગ્રી મૂકવામાં આવી છે. મનુષ્યનું સામર્થ્ય સર્વોપરિ છે તેની સત્તા ખનિજ, પણ વગેરે સૃષ્ટિઓ ઉપર છે. મનુષ્ય ગમે તે ઉચ્ચ સામર્થ્યને પ્રકટાવવા ધારે તો પ્રકટાવી શકવા સમર્થ છે તેનામાં પ્રયત્નની સામગ્રીની અધિકતા હોવાથી જે સામર્થ્ય પ્રકટાવવું હોય છે તે પ્રક-

ટાવી શકે છે તે દેવ તથા ઇશ્વરના સામર્થ્યને તેનામાં પ્રકટાવી શકે છે મનુષ્યમાં આત્માનો અધિક પ્રકાર હોવાથી તથા સાધનો સાધવાની સામગ્રી પણ ઘણી પૂર્ણ અંશમાં હોવાથી તે જે ધારે તે સત્ત્વર સિદ્ધ કરવા સમર્થ છે. તેનામાં રહેલું વિવિધ સામર્થ્ય તેને મળેલી અનેક અનુકૂળતાને લીધે સત્ત્વર પ્રકટાવવા તેને અધિક શક્તિ છે.

સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરવાની સામગ્રી જે મનુષ્યને મળી છે તેને જોતાં હાલ તે જે સ્થિતિમાં છે તે બહુ હલકી સ્થિતિ છે મનુષ્ય એવી સ્થિતિમાં રહેવાને લાયક નથી. ઇશ્વર અથવા કુદરતની પૂર્ણ કૃતિ એ મનુષ્ય છે. ખનિજ, વનસ્પતિ, પણ એ સર્વ સૃષ્ટિમાં જે જે સામર્થ્ય મૂકે છે તે કરતાં અત્યંત અધિક સામર્થ્ય આમાં મૂક્યું છે અનુક્રમે ખનિજ વગેરે સૃષ્ટિમાં ઇશ્વરે સામર્થ્યની શ્રદ્ધ કરતાં મનુષ્યસૃષ્ટિમાં તેની સંપૂર્ણ શ્રદ્ધ કરી છે. તેમાં સામર્થ્યની જોડથી ન્યૂનતા જણાય છે તેટલી મનુષ્યના પ્રયત્નની ક્ષીણતા અથવા ન્યૂનતા છે ઇશ્વરની આ અધિક પૂર્ણ સૃષ્ટિ ન્યારે બીજી હલકી સૃષ્ટિકરતાં પણ ન્યૂન સામર્થ્યને પ્રકટાવે છે ત્યારે ખરે જ તેઓ તેમના કર્તાના મોટામાં મોટા દ્રોહ કરે છે

સામર્થ્ય મેળવનાર મનુષ્યમાત્ર આખા વિશ્વનો અધિપતિ છે તેની સત્તા તેના અધીન મનુષ્યોમાં, ગૃહમાં કે અસુક પ્રદેશમાં જ વ્યાપી રહેતી નથી, પણ સમગ્ર વિશ્વમાં તેની જ સત્તા પ્રવર્તે રહે છે. આઠાલું આશિષના ચરિત્રમાં રહેલો મનુષ્ય સામર્થ્ય મેળવતાં અનંત પ્રદેશના સ્વામિત્વને પામે છે. સામર્થ્યવાન મનુષ્યનું આપણું વિશ્વ એ આગલું છે. કરોડો ગાઉ દૂર રહેલા અથવા લેહકાંતરમાં રહેલા પદાર્થને પોતાની નિકટ લાવવો એ ઓડીમાં રાખેલી વસ્તુને બહાર કાઢવા જેટલું સુગમ છે. સામર્થ્યવાનનો હાથ સૂર્યના કિરણકરતાં પણ અનંતશુદ્ધ લાગે છે, પગ મહાસાગરકરતાં પણ લાગે છે, ગાય આકાશકરતાં પણ મોગી છે, અને તેના સ્વર માયાના પ્રદેશ જેવડા મોટા છે તેના જ્ઞાન ગમે ત્યાં થતી વાતને સમજી શકે છે, તેની આંખ ગમે ત્યાં બંધ થતી જોવાને જોઈ શકે છે. (અપૂર્ણ)

સુખ મેલવવાનો સર્વોત્તમ ઉપાય.

સુખ દરેક મનુષ્યને જોઈએ છીએ. તે જો સુખને મેળવવા ઇચ્છે છે તો સુખ મેળવી શકે છે. હાથ આપણે જે સ્થિતિમાં મૂકવા હોય છે છીએ, તે સ્થિતિ આપણે જ ઉપગ્રસ્ત કરી છે તમે જેવી સ્થિતિ મેળવવા ઇચ્છો છો તેવી સ્થિતિ મેળવી શકવાને તમારામાં સામર્થ્ય છે મનુષ્યને સુખ ન મળવામાં, કુખ્યને ત્યાગ ન થવામાં તે પોતે જ કારણ રૂપ છે. તમે સુખ મેળવી શકો તેવી હાથકાત ધરાવો છો. તમે કુખ્ય સ્થિતિ મેળવવાને હાથક નથી. ધણા માણસો પોતાનામાં ચોક્કસ હોવા છતાં પણ આગળ વધી શકતા નથી કારણકે તેમનામાં એક મોટા કુર્ચુષ ધર પાલીને જામી ગયેલા હોય છે. જ્યાં તે માણસ આગળ વધવા પ્રયત્ન કરે છે કે તરત જ તેને પેના કુર્ચુષ પાછો હાવી દે છે. તેના માર્ગને વિકટ અને ભયંકર જણાવી દે છે.

મનુષ્યને આગળ વધવાનું તો હલ મન હોય. તેમને પ્રાપ્ત સ્થિતિમાં અમતો પડતાં સુખી નિ મેળવવાની તો ધણી ઇચ્છા કરે છે. પણ સ્થિતિને ત્યાગ કરવા માટે જે કાર્ય કરવાની જરૂર હોય છે તે કાર્ય કરવા જતાં પાછો પડે કારણ કે તેનામાં મદા નથી કે એ કાર્ય હું કરી છડીશ, તેને પોતાના સામર્થ્યનો ભરોશો નથી. પોતે નિર્જન છે, કશું કામ પોતાનાથી જાની શકે એમ નથી એમ માની બેઠેલા હોય છે તેમને કરવાના કાર્યમાં સફળતાને બદલે નિષ્ફળતાજ તે દેખે છે. મનુષ્યમાં કાર્ય કરવાની શક્તિ છે, આગળ વધવાનું તેનામાં સામર્થ્ય છે, જેઈએ તેટલું ધન મેળવી શકવાને તે શક્તિમાન છે છતાં પણ તેનામાં ગુપ્તપણે સંતોષ રહેલી ભય અને શંકાની દૃષ્ટિ તેને દરેક કામમાં નિગરા ઉત્પન્ન કરાવે છે તેના કાર્ય કરવાના ઉત્સાહને ટીકો જતાવી દે છે

જે માણસ મનમાં જ શંકાશીલ હોય છે તેને

જે કામ કરવા જાય છે તેમાં વિમોજ વધારે જણાય છે નિષ્ફળતાના જ વિચારો આવે છે. કદી તે કામ કરવાનો આરંભ કરે છે તો તે કામમાં પ્રથમ તો તેને તે કામ કદાચ સિદ્ધ નહિ થાય તો, એવી શંકા ઉત્પન્ન થાય છે. તેમાં જો એકાદ અવ્યયજી આવી પડી તો તરત નિરાશ થઈ જાય છે અને પોતાના કામ કરવાના જળને ગુમાવી બેસે છે ઘણા માણસો પોતાના કામ કરવાની શક્તિ હોવા છતાં પણ તે કાર્ય કદાચ નિષ્ફળ થાય તો એવી શંકા રાખી કુર્ચુનો આરંભ જ કરતા નથી કેટલાક એવું માને છે કે આપણાથી તો એ કામ ન જાને, આપણું તે ગળું શું, વડી ઉપરનું 'ખરંસનું', ચકાઇ જતાં વાર નહિ, વધારે ઉશ્કેર કરવા જતાં આ છે તે આઈ બેસીએ તો મુશ્કેલી રહીએ આમ વિચાર કરી આવતી ધાડને માથે ઝોરી લઇ હોય છે તેની તેજ ધિતિમાં જ-ભાગ રાખી પડી રહે છે

આ જગતમાં તો ઉત્સાહી મનુષ્યો જ આગળ વધી શકે છે. નારસાદી તો હોય છે ત્યાં નિર્જન પડી રહે છે. જે જે મનુષ્યોએ પોતાની સ્થિતિ ઉચ્ચ કરી હોય છે તેમનો પોતાના સામર્થ્યમાં નિશ્વાસ હોતો. તે કામનો આરંભ ઉત્સાહથી કરતા. તેમને કાર્ય કરવું જોઈએ નહિ પણ જ્ઞાનદરૂપ જણાવું જોઈએ, તમે પણ જો તમારી સ્થિતિ ઉચ્ચ કરવા ધારતા હો તો આજથી જ ઉત્સાહને ધારણ કરો. તમે કારો તે કામ કરવાની તમારામાં ચોક્કસ છે, તે કામ કરવાનું તમારામાં બળ છે એવી શ્રદ્ધા અને ઉત્સાહ ગાળીને તે કામ તમે આનંદથી કરો નિમંત્રણ કરો, જરૂર તમને સફળતા મળવાની જ.

ધણા મનુષ્યો "હું તો નિર્મોગી છું, પરમાત્માએ મારા નમોજમાન પંચા લખ્યા નથી, સુખ કુખ મળવું તે તો દેવાઈન છે આવા વિચારથી એવા નીલાદન થઈ ગયેલા હોય છે કે

કોઇ પણ નવું કામ કરી શકતા નથી. કદાચ કરવા જાય છે તો તેમની રાંકાથી પરિણામ પણ ઉત્કૃષ્ટ આવે છે. તે તો ધારે છે કે આપણા નસીબમાં હોય તો મળે ને! નસીબમાંજ દુઃખ લખાવીને આવ્યા હોઇએ તો સુખ થી રીતે મળે? આવા માણસો બધાં ને ત્યાં પ્રતિન્યુગતાજ દેખે છે. જો તે હરેક કાર્યમાં ભય અને નિષ્ફળતાજ તેમને જણાય છે. 'આવી રીતેજ કાશીજ હોવાથી તે આગળ વધવાને પ્રયત્ન પણ કરી શકતા નથી.

મનુષ્યો પોતાના પ્રયત્નથી પોતાના ભાગ્યને પતરી શકે છે ભાગ્ય અથવા તો નસીબ પણ તેમણેજ રચેલું છે. તેને ફરવવા તે શક્તિમાન છે. તમે દુઃખ મેળવના જન્મ્યા નથી. ઈશ્વર તમારે માટે સુખ તૈયાર રાખ્યું છે તે મેળવવું તમારા હાથમાં છે. તમારીજ સાથે બળુનાર, તમારાજ ગામનો એક છોકરો મરીમમાંથી મેટા સ્ત્રીતપાસેક બની કોરામ રૂપિયા કમાય અને તમે 'સાર' યોગ્યતા હોવા છતાં મીનમાં મજૂરી કરી આવ તમારે તમારો જ હોય છે પ્રાણીમાત્રનો સ્વભાવ પોતાની ઉન્નતિ કરવાનો છે, દરેકને આગળ વધવાનું ગમે છે પેલા માણસે પોતાના સામર્થ્યમાં શ્રદ્ધા રાખી ઉત્સાહથી આગળ વધવા પ્રયત્ન કર્યો, અને તમે ભય અને શંકાથી હતા. ત્યાંથી જરા પણ આગળ ન વધ્યા. એમાં તમારો જ હોય છે.

જો મનુષ્ય રાત દિવસ પોતાની યોગ્યતા હાથેથી આક્રિયાના વિચાર કરે, 'હું નિર્ભાગી છું, મારામાં તે કાર્ય કરવાનું બળ નથી, કદાચ કામ કરવા જઈ અને નિષ્ફળ થઈ તો' આવા વિચાર કર્યા કરે તે મનુષ્ય કોઇ પણ કાર્ય મિદ્ધ કરી શકના નથી તે પોતાની ઉન્નતિ કરવાની વાતને અસ્થિભવિત બનાવી દે છે ગરીબ મરીમ, ધનવાન થવું એ કાંઈ બાદુજ સુખકાર નથી એ છતાં જો મનુષ્ય ધારે કે જુ ગરીબ મરીમ ધનવાન બની શકે તેમ હું મારામાં ધનવાન થવાની યોગ્યતા છે, મારામાં કામ કરવાનું બળ છે, તેજ જ માણસ ગમે તેવી સ્થિતિમાંથી ધનવાન થઈ શકે છે ગરીબાઈના વિચાર કરનાર અને પોતાના સામર્થ્યમાં અવિશ્વાસ રાખનાર માણસ હમેશાં ગરીબ જ રહે છે.

ધણા માણસો પોતાના ભાગ્યઉપર ધણે આધાર રાખે છે. તે વારંવાર બેધીએને પૂછે છે કે મારો ભાગ્યોદય ક્યારે થશે? આવા વિચાર કરનાર માણસ ભાગ્યઉપર આધાર રાખી ભાંડા ને ત્યાં જ બેસી રહે છે સ્વપ્રયત્ને આગળ વધી શકાય છે, ભાગ્યને ફેરવી શકાય છે, તે વાત તેના માન્યમાં આવતી નથી. અને જીવન પર્યંત પોતાનામાં આગળ વધવાની યોગ્યતા હોવા છતાં હતાં હોય છે લાંબાં ત્યાં જ પડી રહે છે. ખીન માણસોને પરત વેગે આગળ વધતા બેઠે તે વિચાર કરે છે કે તેનું ભાગ્ય નુકસાન છે તેથી તેને પૈસા મળ્યાં કરે છે પણ આપણા ભાગ્યમાં નહિ તે શું કરીએ? આવા વિચારોથી તે મિચારો દુઃખમાં જ સડ્યાં કરે છે.

મનુષ્ય ઉત્સાહથી આગળ વધી શકે છે. જો મનુષ્યમાં કામ કરવાનો ઉત્સાહ નથી તે મનુષ્ય હોય છે ત્યાંથી જરા પણ આગળ વધના નથી. નોકરી કરનારા બિચારા નોકરી જ કરે છે તેમને વેપાર કરી ધન કમાવાનું ઇચ્છતુંજ નથી. તેમનામાં સાધારણ માણસ કરતાં બન્ને વધારે ભુલ્લુ હોય છતાં પણ તે સ્વતંત્ર થઈ ધન કમાવામાં નિષ્ફળતા જ રહે છે. તેમનામાં એ કામ કરવા જઈ અને નિષ્ફળ થઈ તો એ પ્રકારની શંકા ધર ધાલીને રહેલી હોય છે. તેથી તે ભય અને શંકાથી નોકરી છોડી સ્વતંત્રતા મેળવી શકતા નથી.

નિરાશાના આસીરવટની દસ કે બાર રૂપિયા આની નોકરી કરનાર, કે તેવીજ બાર પદારથે વાસની ખીન ખાતામાં નોકરી કરનાર માણસ મોટે ભાગે પાડે કે- "આટલા ટુંકા પગારમાં અમારે પુરે થવું નથી, પણ શું કરીએ?" આમ જતા પણ તેટલા ટુંકા પગારમાં જ પડી રહે છે. તેમના કરતાં થોડું બળેલા; તેમના જેટલી લાયકાત વગરનાને સ્વતંત્રપણે સાઈ કમાતા તે ભુલે છે, મોટા વેપારી થએલા ભુલે છે; છતાં પણ તેમનાથી પોતાની ઉન્નતિ થઈ શકતી નથી તે તો પગાર વધારવાની ભૂલે પાડ્યા વગર બીજું કાંઈ કરી શકતા નથી. ધરણ કે તેમણે પોતાનામાં રહેલા સામર્થ્યને કુદિત કરી નાખ્યું હોય છે. તેમને પોતાના બળમાં વિશ્વાસ હોતો નથી તે સ્વતંત્ર કાર્ય કરવામાં ભય અને નિરાશા જ

રહે છે અને તેથી જ તેઓ હોય છે. તેજ સ્થિતિમાં પડી રહે છે.

મનુષ્યનામાં સર્વ કાર્ય કરવાનું બળ રહેલું છે. જેમણે આગળ વધવું હોય, પોતાની આર્થિક સ્થિતિ સુધારવી હોય તેમણે તો પોતાના મનમાંથી આવા ભવના અને નિષ્ફળતાના વિચારો કાઢી નાંખવા. તેમણે તો પોતે એમ માનવું જોઈએ કે, મને ઈશ્વરે આવી દુ.ખી સ્થિતિમાં પડી રહેવા જન્મ આપ્યો નથી. મારામાં સર્વોત્તમ સામર્થ્ય છે, હું ધાઈ તે કરી શકું એવું મારામાં બળ રહેલું છે, મારામાં હિંમત જનવાની યોગ્યતા જન્મથી જ છે, હું દલકો અને સામાન્ય માણસ નથી પણ હિંમત સામર્થ્યવાન છું ઈશ્વરે મને સર્વ આપ્યું છે. કાર્ય કરવાનું બળ આપ્યું છે. વિદ્યોને દૂર કરવાનું સામર્થ્ય આપ્યું છે. મારી વધારે ઈશ્વર છે, પછી ભય શો? આવા હિંમત વિચારો કરી ઉત્સાહથી કાર્યનો આરંભ કરવો. જેવી સ્થિતિને મેળવવી હોય તેને યોગ્ય પ્રયત્ન કરવો. નિર્ભયતાથી પોતાના સામર્થ્યમાં શ્રદ્ધા રાખી ઉત્સાહથી પ્રયત્ન કરનારને કંઈ પણ અશક્ય નથી.

ભાઈ, તમે ગમે તેવી દુ.ખદ સ્થિતિમાં મુકાયા હો છતાં પણ તમે તેનો ત્યાગ કરી શકો છો. માત્ર તમારા પ્રયત્નની અપેક્ષા છે. તમે પ્રશ્ન પૂછો કે શો પ્રયત્ન કરવો? પાસે પેસો નથી તો નોકરી છોડી શો વેપાર કરવો? તો તેનો જવાબ એક જ છે કે. તમારો અંતરાત્મા કહે તે માર્ગે પ્રયાણ કરો દરેક મનુષ્યની ઉન્નતિ યાત્રા તેજે રસ્તે તેને તેનો અંતરાત્મા દોરે છે. પણ અંતરાત્માના આદેશની અવગણના કરી મનુષ્ય પોતાની ઉન્નતિ કરી શકે નથી. મોઢ પછ મનુષ્ય એવો નહિ હોય કે તેને પોતાની ઉન્નતિ કરવા કંઈ રસ્તે પ્રયાણ કરવું તે ન મમળ્યું હોય, તેને મોટી મોટી આશાઓ યત્ની, સુખને મેળવવાની ઇચ્છા યત્ની, ધનવાન યવાના અભિલાષા રૂકુરની, એ અંતરાત્માની પ્રેરણા અનુસાર જ યાવ છે. તેને અમુક રસ્તે પ્રયાણ કરે તો તેનું સાઈ, એવા ધણી વખતે વિચાર આવે છે. અમુક ઉદ્યોગ કરું તો તેનું સાઈ એવો તેને વિચાર આવે છે, તે વખતે તેનામાં રહેલા નિષ્ફળતાના વિચારો તેને

તે માર્ગે જવા દેતા નથી. તેના ઉત્સાહને કીસો કરી દે છે. અને તે વિચારને દબાવી દે છે. આથી તે માણસ આગળ વધી શકતો નથી.

તમે ધનવાન યવા ઇચ્છતા હોશો તો તે પણ થઈ શકે. તમને ધનવાન યવાના અનેક માર્ગો તમારો અંતરાત્મા રૂકુરાવશે તમારે ધનવાન થવું હોય તો સર્વથી પ્રથમ તમારે એમ માનવું કે હું ધનવાન થઈ શકું એવી મારામાં યોગ્યતા છે. મારામાં ધનવાન યવાના અનેક માર્ગો પ્રયત્ન કરવાનું સામર્થ્ય છે, હિંમત અને ઉદાર વિચાર રાખી ધનવાન યવાના માર્ગે પ્રયત્ન કરો. ઉત્સાહથી પ્રયત્ન કરો, ફળની તાલાવેલી ન કરતાં કામ કરવામાં આનંદ માનો, તેમાં નિષ્ફળતા મગશે તો, એવા શકાના વિચારને બિસ્ફુલ ઉઠાવ ન દો. નિર્ભયપણે સાદસ ખેડો, ઈશ્વર જરૂર તમને સહાય કરશે.

કાંઈ પણ કાર્ય કરવામાં કાયરતા નરૂાખવી, બીક ન રાખવી, વિશ્વોથી કંઈ જનું ન જોઈએ. મનમાં દંડ શ્રદ્ધા રાખવી કે તે કાર્ય કરવાનું મારામાં બળ છે જ. મોઢ તમને મંદબુદ્ધિના કહે, તમારા કાર્યમાં શકાશીલ બની બીકણું કહે, ભય બતાવે, તે કાર્ય નિષ્ફળ જશે તો, એવું કહે તો તેથી નિરાશ ન થઈ જશો. તેમની તેની ભય અને શકાની વાતો ન સાંભળશો. તમારે તો ઉત્સાહ અને નિર્ભયતાથી કામ કર્યું જનું. જે પ્રમાણમાં તમે તમારામાં સામર્થ્યમાં દંડ શ્રદ્ધા રાખ્યા કરશો તે પ્રમાણમાં તમારું કાર્ય સત્વર સિદ્ધ યવાનું.

ઉન્નતિના વિચાર. કાર્ય કરવા, પોતાના આગળ સામર્થ્યમાં શ્રદ્ધા રાખવી એ મનુષ્યને આગળ વધારનાર છે. તેને તો માત્ર સફળતાના જ વિચાર આવવા જોઈએ, તમારે બીજાઓના સમાગમમાં આવતાં તેના ભવના વિચારોથી દબાઈ જવું નહિ. પણ તમારે પ્રયત્નથી તમારામાં આગળ વધવાની યોગ્યતા છે તે બતાવી આપવું. તમારે હું દીન છું, દરિદ્રી છું, નિર્ભળ છું, એવા વિચારો ક્યાં કરવા નહિ. તમે ગમે તેવી સ્થિતિમાં હો છતાં પણ એમ માની લેવું કે ‘મારામાં સર્વ સામર્થ્ય છે; સર્વ કાર્ય કરવાનું બળ છે, હું ધાઈ તે કરી શકું તેમ છે.’ એવા વિચારો કરી ઉત્સાહ, સાદસ અને નિર્ભયતાથી આગળ વધી સુખને મેળવવું

જે માણસે ઉત્સાહી અને આત્મસામર્થ્યમાં વિશ્વાસવાળા હોય છે તેમની પાસે દુઃખ અને દરિદ્રતાના વિચારો આવી શકતા નથી. તેમને તેમના કાર્યમાં ભય કે શંકાના વિચારવાળા માણસ ડગલી શકતો નથી.

સાધારણ માણસો પણ ઉત્સાહથી અને પોતાના આત્મમજામાં વિશ્વાસ રાખીને જો પ્રયત્ન કરે છે તો તે મહાન પુરુષ થઈ શકે છે. તેનામાં ઉત્સાહ, બળ, ઓર્ગેન્સ અને સાહસના વિચારો એવા રમી રચા હોય છે કે તે જો જો કાર્ય કરવા ધારે છે તેમાં વિજ્ય જ જીએ છે. તેના સુખ ઉપર તેનામાં રહેલા કર્તવ્યથીલતાના વિચારો તરવરી રચા હોય છે. અન્ય મનુષ્યના ઉપર તેનો પ્રભાવ પડે છે. તેને જોઈ કેટલાક વિચારથીલ માણસો કહી શકે છે તે મનુષ્ય ભાગ્યશાળી છે, તેનામાં ઉચ્ચ જનવાનું સામર્થ્ય છે.

નિરાશ થઈ બેસી રહેવું એ મનુષ્યની અધોગતિ કરનારું છે આચાર્યશ્રી મનુષ્ય જ આગળ વધી શકે છે. પ્રયત્નથીલ મનુષ્ય આનંદી હોય છે. તે આગસુ થઈ લમણે હોય મૂકી નિષ્ફળતાના વિચારો ક્યાં કરતા નથી. તેનામાં પોતાના આત્મસામર્થ્ય ઉપર દૃઢ શ્રદ્ધા હોય છે તેને આમળ વધવાના અતઃક માગ નજરે જણાય છે તે પોતે એમ માને છે કે હું સુખ મેળવા શકુ તેમ છુ. તે પોતાનું કેવા ચવાના ઇચ્છા છે તેના પ્રયત્ન નિષ્ફળ કરી, તેઆદર્શને પોતાની દર્દિમાં રાખ્યાં કરે છે. તે જોવો થવા ધારે છે તેવો પોતે યર્ષ જ મૂકે છે એવા વિચાર રાખે છે. તે સત્ય, ન્યાય, પ્રમાણિક અને શુદ્ધ માર્ગે પ્રયાસ કરે છે. ઉત્સાહથી ધારેલી સ્થિતિ મજાતાં સુધી નિર્જયપણે પ્રયત્ન કરે છે. એકાગ્રચિત્તે ફળ મજાતાં સુધી આનંદથી આગળ અને આગળ વધ્યાં જ કરે છે. તેને તેના માર્ગથી કોઈ ડગલી શકતું નથી. નિષ્ફળતાના કે નિરાશાના વિચારથી તેને કોઈ અટકાવી શકતું નથી. તે પોતાની આજીવ્યાજીવું વાતાવરણ પોતાના વિચારને અનુકૂળ બનાવી કે છે.

પોતાના સામર્થ્યથી આગળ વધવાની ઇચ્છા રાખનાર મનુષ્ય સત્યથી ભ્રષ્ટ થતો નથી, અપ્રમાણિક માર્ગે ચાલતો નથી, કાષ્ટને દુઃખ થાય

એવી ક્રિયા કરતો નથી, ભય, ચિન્તાના વિચારો છૂટો નથી, કલેશ કે નિરાશા તેને ડગલી શકતી નથી, તે પોતાના કાર્યમાં જેમ જેમ અડગપણે મંડાયે રહે છે તેમ તેમ તેનામાં આત્મશક્તિયો ભગત થતી જાય છે. ન ધારેલું બળ આવેલું જણાય છે, અસંભવિત કાર્યને તે સંભવિત કરી શકે છે. તે બીજાના કામમાં માથું ધાલતો નથી, કાષ્ટના ઉપર દ્રશ્ય કરતો નથી, તે તો માત્ર પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરવા સિવાય બીજો વિચાર જ કરતો નથી.

દરેક મનુષ્યે જો પોતાની ઉન્નતિ કરવી હોય, આર્થિક સ્થિતિ સુધારવી હોય તો નિર્જનતાના વિચારનો ત્યાગ કરવા, આગસને હડસેલી મૂકવી, ચિન્તાના વિચારોને ઉખેડી નાંખવા, કુટિતાના અને ભયના વિચારોને બાળા દેવા, અને એમ માનવું કે મારામાં તે કાર્ય કરવાની યોગ્યતા છે, તે કાર્ય કરવાનું બળ છે, વાકીને દૂર કરવાનું સામર્થ્ય છે, આવા વિચારથી ઉત્સાહને સાહસ કરવું દુઃખ અને નિરાશાના ઉચ્ચારો કાઢવા નહિ, સુખ અને સફળતાના જ વિચારો કરવા.

વિજ્યના વિચારો ક્યાં કરવાથી મગજશક્તિ ખાશે છે, પ્રતિભા શક્તિમાં વધારો થાય છે. દરેક મનુષ્યે એમ ધારવું કે મારામાં હું ધારૂં તેવી સ્થિતિ મેળવી શકવાનું સામર્થ્ય છે, યોગ્યતા છે, ઈશ્વરે મારામાં મહાન કાર્યો કરવાની શક્તિયો જન્મથી જ બક્ષેલી છે. હું પરમાત્માના એશરૂપ છુ. મારી વ્હારે ઈશ્વર સદા તૈયાર છે. મારી રંગરંગમાં આનંદપૂર્વક આગળ વધવાનું સામર્થ્ય છે આવા વિચાર જેનામાં દૃઢપણે જામી ગયા હોય છે તેજ માણસ ઉન્નતિ કરી શકે છે.

કાર્યક્રમ બનો, તમારે ઉન્નતિ કરવી હોય તો નિર્જયતાથી આગળ વધો, શકશીલ ન બનો, ભયનો ત્યાગ કરો. જેમ સર્વેનો પ્રકાશ ચર્તા બંધાઈ રહેતું નથી તેમ તમારામાં કાર્ય કરવાનું અપૂર્વ સામર્થ્ય છે એવું જ્યાં તમે દૃઢ પણ માનતા થયા કે તરત જ નિરાશા અને ભય તો ચાલ્યાં જવાનાં. આનંદપૂર્વક આગળ વધો. દરેક કાર્ય કરવામાં ઉત્સાહ રાખો. ઉત્સાહ વગર કોઈ પણ કાર્ય યર્ષ શકતું નથી. ઉદાસીન ન બનો. ઉદાસીનતા એ તમારા શત્રુરૂપ છે. બેલેચુંક પણ તેના

પંચામાં ન સપડાગો. હ મેશાં આનંદી અને રાન્ત રહો. તમારો કાર્ય કરવાનો ઉત્સાહ જ તમને કામ કરવામાં આનંદ આપશે. એકામતાપૂર્વક કાર્ય કરે. મનને હમગ થવા ન દો.

ધણા માણસો પ્રાપ્ત સ્થિતિમાં સંતોષ માન્યો હોય છે તે જ સ્થિતિમાં પણ રહે છે. આવા માણસોને નવું કાર્ય કરવાનો ઉત્સાહ જ પ્રકટતો નથી, તેઓ નિરાશાવાદી હોય છે તે એમ ધારે છે કે “ છે તેજ ખાધને બેસી રહેવું સારું છે વધારે મેગવવા જતાં છે તે કદાચ ખોટું બેસીએ તો પાછા પસ્તાઈએ. ” આવા વિચારથી તે જે સ્થિતિમાં મૂકાયા હોય છે તે જ સ્થિતિમાં પડ્યા રહે છે. જેમ કુવામાના દેડાને મહાસાગરના અગાધ જળનું બાન હોતું નથી તેમ આવા સંતોષી માણસને પોતાનામાં રહેલા અમર્યાદ સામર્થ્યનું બાન થતું નથી.

ધણા માણસો પ્રવલ્ન કરતાં અચાનક વિશ્વ આપી પડતા નિષ્ફળ થાય છે તો તે ભયથી ફરી ઉભા જ થતા નથી. તેમને જ્યનિ લા નિષ્ફળતા જ જણાય છે. આવા માણસો પશુ આળસુ થઈ હોય છે તેવી જ દુઃખી સ્થિતિમાં દલાડા કાઢી દુઃખનાં શેડાં રચ્યાં કરે છે તેમને ખજર નથી કે તે દુઃખમાં પડ્યા રહેવા જન્મ્યા નથી. પ્રવલ્ન કરી સુખી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાનું તેમનામાં બળ છે કદાચ એકાદ પ્રસંગે નિષ્ફળતા મળી તો તેથી

પથી ડગાઈ જતું નહિ. વિચારપૂર્વક ફરી પ્રવલ્ન નિષ્ફળતા મળવાનું કારણ પશુ તેનો સકાલીન વિચાર જ હોય છે. તેનો ત્યાગ કરી નિર્ભય બની ઉત્સાહથી ફરી પ્રવલ્ન કરવો જે માણસ પોતાની શોડાપોનો પૂર્ણરૂપે પોતાનામાં વિશ્વાસ કરે છે તેને કોઈ પશુ પદાર્થ એવો નથી કે જેને તે મેગરી થકે નહિ. ઈશ્વરે તેનામાં દિવ્યશક્તિ એનો વિશ્વાસ થાય તે માટે જ જન્મ આપ્યો છે, તેનો આત્મમામર્થ્ય ઉપર શ્રદ્ધા રાખી ઉત્સાહથી પ્રવલ્ન ફરી વિશ્વાસ કરવો એ તેના પોતાના હાથમાં છે.

મનુષ્ય પોતે પોતાની ઉન્નતિ કરી ચક્રાને સમર્થ છે માત્ર તેનામાં ઉત્સાહ પ્રકટવો જોઈએ. તેણે “ નિષ્ફળ થવાની તો કેમ, વખતે તે કામ ન જન્યુ તો, તેમાં અડચણ પડી તો, ” આવા

આવા વિચારોનો ત્યાગ કરવો. જે આગળ વધતું જ હોય તો ઉત્સાહપૂર્વક માહોમ કરો. સાહસ કર્યા વગર કોઈએ કોઈ મેગબુ નથી નિષ્ફળતાના કે ભયના વિચારો ફરી કરીને તમારી આંતર શક્તિઓનો નાશ ન કરો. આજે ધણા દુઃખી અને દાર્દરી જણાય છે, તેઓએ ભયના, નિરાશાના અને નિષ્ફળતાના વિચારો કરી કરીને પોતાના સામર્થ્યને ખોઈ નાંખ્યું છે. તે પોતે તેથી દુઃખી થયા છે અને તેમના સહવાસમાં આવનારને તેઓ તેવા સરૂપી વિચારોને આપી દુઃખી બનાવી મૂકે છે.

તમારો અબ્યુદય તમારા હાથમાં છે, હવે તમે દુઃખને ભોગવો દાર્દતામાં પડ્યા રહો તો તેમાં તમારો જ દોષ છે નિરાશાવાદી મનુષ્યોનો ત્યાગ કરો, તેમની સલાહ લેવાનું છોડી દો. જેમણે આ જગતમાં પોતાના આત્મસામર્થ્યવડે વિજય મેગ્યો હોય તેમની જ સલાહ લેવા હોય તો સ્ત્રો, નિરાશાવાદી મનુષ્ય હ મેશાં ન્યાં હોય છે ત્યાંને ત્યાં જ પડ્યો રહે છે નાહક તમે પશુ-આગ થયો તો કેમ અને તેમ થયો તો કેમ, એવા કાલા વિચાર કરવામાં વખત ન ગુમાવો. તમારામાં અપૂર્વ બળ છે, કામ કરવાની ચોખ્ખતા છે, છતાં નિષ્ફળતાના વિચારો ક્યાં કરી આગળ વધવા પ્રવલ્ન ન કરો તો પછી તમારો પોતાનો જ દોષ છે.

કોઈ પશુ કાપે તમે ઉત્સાહથી સર્વોત્તમ રીતે ફરી ચડો છો. જો તે કાર્ય કરવાનો તમને ઉત્સાહ પ્રકટે છે તો પછી તે કરવાના માર્ગો તો તમને સુધ્યાં વગર રહેતા જ નથી. ધણા માણસો માત્ર ભય અને સકાતા વિચારોથી જ આગળ વધી ચક્રતા નથી. તમારે તેવા વિચારો ન કરવા. તેવા ભયના, નિરાશાના, સકાતા અને નિષ્ફળતાના વિચારો કરનારાના સને પશુ ન રહેવું, તેમની કોઈ કામમાં સત્તાદ પશુ લેવો તમે સત્તાદ લેવા જશો તો તે તેમાં અનેક પ્રકારનાં વિધો બનાવી તમારા ઉત્સાહનો ભગ ફરી નાંખશે, અને ઉત્સાહનો ભંગ થતાં તમે કોઈ પશુ ફરી ચક્રતા નહિ. માટે તેવા માણસોની સલાહ ન લેતાં ઈશ્વરના ઉપર સંપૂર્ણ ભરોશા રાખી તમને રકુરેશ માર્ગે ઉત્સાહથી પ્રવલ્ન કરી સુખી થાવ.

સત્ય વિના વીજું કશું નથી.

(લેખક.—મહાત્મા મોહનલાલ કરમચંદ ગાંધી.)

પ્રકરણ ૧ લું.

પ્રકરણ ૨ લું.

આ સમારમા સત્યથી બીજો કોઈ ધર્મ નથી. જેઓ લાલચોને વશ થઈ સત્ય ચુકે છે તેઓ કદી સુખી હોતા નથી. દુનિયાની નજરે તેઓ અનેક પ્રકારની મોજ માથુતા જણાય છે, પણ અદરથી તો તેમનું કુખ્ય તેઓ જ જાણે છે વળી દુનિયાની મોજમગ્ન તો ચાર દીનની ચાલનીની જેમ નારા પામી ગય છે. ત્યારે તેમનાં હૃદયો પાર રહેતા નથી. લાલચ માથુસ અમર્ય ભાગે ચાલીને દુઃખી થાય છે તોપણ કોઈ કળ સત્ય રસ્તે ચાલવાની હોસ કરે છે. જે સત્ય રસ્તો પકડે છે તે સુખી છે. એવા સત્યવાનનાં દર્શન થતાં એ પણ ચક્રતા નથીબની નિચાની છે.

“બાપા મને એવા સત્યવાનનાં દર્શન ન થાય ?” શિવદયાળે ચોતાના પિતા શાનિલાલને પૂછ્યું. શાનિલાલે રોજ તસંને ચોતાના પુત્રને ધર્મની બાબતો સમજાવતા, અને તેનું વર્તન તેમાં બરોબર રહે, એ બાબત પૂરતું ધ્યાન આપતા દોકરાના સવાલથી ખુશી થઈ તેણે જવાબ આપ્યો “થઈ શકે, દોકરા ! બાબતો હોય તો.”

“પણ એ ક્યાં મળે, બાપા ?” દોકરે ફરી પ્રશ્ન પૂછ્યો. “દોકરા ! હું એથી અજાણ છું. મારા નહીંમમાં એવા મહાત્માના દર્શનનો લાભ નથી લખાયો. પ્રજા તને એવો લાભ આપો એમ ઇચ્છું છું.” બાપે ગભીરપણે જવાબ આપ્યો.

“બાપા, મને રજા આપો. મારે સત્યવાનનાં દર્શન કરવાં છે, મારે એમની શોધ કરવી છે.”

બાપે દોકરાની ઇચ્છા ઘાબી ન દેતાં રજા આપી ને શિવદયાળ સત્યવાનની શોધમાં નીકળી પડ્યો.

+ મહાત્મા ટોલ્સ્ટોયની એક ચાંચી ઉપરથી.

સત્યવાનના દર્શનની આતુર ઇચ્છામાં શિવદયાળ રાજમાળે ને જંગલમાં બમવા લાગ્યો. તેનું ચિત્ત સત્યવાનના વિચારમાં એટલું બધું પરોવાઈ ગયું હતું કે તેને ક્યુપ તરસતું બાન રહ્યું નહીં. આવી સ્થિતિમાં ફરતા ફરતા એક દિવસ બપોરે તેને એક માથુસ મળ્યો. તેણે ઉભા રહીને શિવદયાળને પૂછ્યું “બચ્ચા, ક્યાં જાય છે ?” શિવદયાળે ઉભા રહી જવાબ આપ્યો “હું સત્યવાનની શોધમાં જઈ છું મારા બાપાએ, કશું છે કે જે બાબતો હોય તેને જ સત્યવાનનાં દર્શન થાય. હું એનું કેકાણું જાણતો નથી, તેથી તેની શોધમાં નીકળ્યો છું.”

તે શખ્ખ બોલ્યો, “બચ્ચા, હું જ તે સત્યવાન છું, જેને તું શોધે છે.”

શિવદયાળ મહુજ ખુશીમાં આવી ગયો, તે બોલ્યો, “મહાત્મા ! આપ કઈ બાલુએ પધારો છો ? જે અમારી તરફ જતા હો તો મારે ધેર પધારો. પણ જે આપને ધેર પધારતા હો તો મને સાથે લઈ જાઓ.”

સત્યવાને કહ્યું, “હમણા મારે કામ છે. કાલે સવારે તું મારે ધેર આવજો. પૂર્વ દિશામાં સીધો ચાલ્યા કરીશ એટલે એક જંગલમાં તું પહોંચીશ ત્યાં એક સાંક જગ્યામાં આરામ લઈ જે બનાવ બને તે જેજે એ જોઈ જરા આગળ ચાલીશ કે તું એક મોટી વાડીની પાસે આવીશ. તેમાં સોનાનાં છપરાવાળું ધર છે તે માઈ છે. ત્યાં ફરવાને હું તને મળીશ” એટલું કહી સત્યવાન તે દોકરાની નજરથી અદરશ થઈ ગયા.

પ્રકરણ ૩ લું.

શિવદયાળે દેખાડેલે રસ્તે ચાલવા માંડ્યું. ચાલનાં ચાલતાં તે જંગલમાં આવ્યો. ત્યાં એક

સાથ જગ્યામાં તેણે એક મોટું વડનું/ઝાડ નોંધ્યું. તેની એક ઝાળાને એક દોરડું બાંધ્યું હતું દોરડાને છેડે એક બારે લાકડાનો ધોધ બાંધ્યો હતો. લટકતા ધોધ નીચે મધનું વાસણ રાખેલું હતું. તેને એવો હેતુ હતો કે રીંછ વિગેરે તે ધોધને ખસેડ્યા વિના મધને અડી ન શકે, ને ધોધ ખસેડે તો પાછો મધમાં આવતાં ઇગ્ન કરે છોકરા વિચાર કરતાં ઉભો છે તેવામાં જગલમાં એક કડકિય થયો અને ફટલાક રીંછો આવતાં તેણે દોડા. તેમાંથી એક રીંછજી સીધી મધના વાસણ બહી ગઈ અને તેણે પોતાના નાક વતી ધક્કો મારી ધોધ ખસેડ્યો, એટલે તેનાં ત્રણ બચ્ચાં જે તેની વાસે વાસે જતાં હતાં તેઓએ મધ ઉપર તલપ મારી. તેટલામાં પેલો ધોધ પાછો આવ્યો અને તેમના માથા ઉપર પડ્યો તેઓ ચીસ પાડી બાગી ગયાં રીંછજી ખાળમને ધોધને ફરી નોરથી ફેંક્યો. ધોધ બહુ ઉંચે ઉછળ્યો. બચ્ચાં મધ પાસે ગયાં. ઉંચે ઉછળેલો ધોધ નોરથી રીંછના માથા ઉપર પડ્યો. તેમાંનું એક બચ્ચુ ટુરત જ મરી ગયું રીંછજી વધુ ખીભાઈ. ધોધને પકડી વધુ નોરથી ઉંચે ઉછાલ્યો ધોધ ઝળાથી પથ્રુ ઉડ્યો ચડ્યો. હવે રીંછ પાછો મધ તરફ ગઈ ધોધ ઉંચે ચડતો ચડતો અટક્યો ને પાછો નીચે પડવા માંડ્યો, જેમ જેમ નીચે આવતો ગયો તેમ તેની ઝડપ વધવા માંડી અંતે બરોજર ને માથે એવા નોરથી તે પડ્યો કે રીંછજી પથ્રુ મરી ગઈ તેનાં બચ્ચાં તેને મૂકીને નાશી ગયાં.

શિવદયાળ અજબ થતો થતો આમજ ચાલ્યો. તે વાડી અને સોનાના ઝાપરાવાળા ધર પાસે આવી પહોંચ્યો. દરવાજામાં જ સસવાનને તેણે દોડા શિવદયાળને આવકાર દઈ વાડીમાં લીધો. વાડીની રચના અને બપોલો તેણે સ્વપ્નામાં પથ્રુ દોડાં નહોતાં. સસવાન તેને મહેલમાં લઈ ગયા. તેમાંના ઓરડાઓ નોતો નળ ને જાણે કુતરો નળ એવું લાગ્યું એમ કરતાં એક બધ ઓરડા પાસે આવ્યા. સત્યવાને કહ્યું, “આ દરવાને નોંધો : એને તાણુ નથી, માત્ર એક સીડ છે. ઉઠાડવો હોય તો ટુરત જ ઉઘડી શકે એમ છે, પથ્રુ હું તને ઉઠાડવાની ના પાડું છું આ મહેલમાં રહીને ત્યાં ફરવું હોય ત્યાં ફરજ, માત્ર એક ફક્કમ પાળજો. આ બારણું ઉઘાડીશ નહીં,

પથ્રુ નો ઉઘાડું તો જગલમાં નોંધ્યું છે તે પાલ કરજો.” અટલું કહી સત્યવાન અદસ્ત થઈ ગયા.

શિવદયાળ એકસો રહેવા માંડ્યો. ૩૦ વરસ તેને ત્યાં થઈ ગયાં, પથ્રુ તેને તો તે ત્રણ કલાક નેવાં લાગ્યાં. આ મુદત બલાસ થયે એક દિવસ તે સીલવાળા દરવાજા પાસે ફરતો હતો ત્યારે તેને વિચાર થયો, કે “આ ઓરડામાં જવાની મનાઈ સસવાને શા માટે કરી હશે ? હું તો આ દર જઈશ, અને તેમાં થુ છે તે જોઈશ.”

બારણુને ધક્કો દઈ તેણે સીલ તોડી નાંખ્યાં અને અદર દાખલ થયો. એ ઓરડો સઉથી મુંદર હતો અને તેની વચ્ચે સોનાની રાજગાદી હતી.

તે રાજગાદી પર ચઢી બેઠો. રાજગાદી સામે રાજદડ પડેલો દોડો. તે પથ્રુ તેણે હાથમાં ઝાલ્યો. નેવો તેણે રાજદડ ઝાલ્યો કે ટુરત જ ઓરડાની ચારે બીજા નીચે પડી ગઈ જેથી આખી દુનિયા અને તેમાં માણસો ધું કરે છે તે અને ફેખાવા માંડ્યું “મારે ઘેર બધા કેમ છે અને દાણાનો પાક કેવો છે તે હું જોઈ શકીશ.” એવો તેને વિચાર આવ્યો. જેની તેણે પોતાના ખેતર બહી નજર કરી કે તેને પાક સારો જણાયો. એક ખેડૂત તેમાં થઈને ગાડું દાકતો તેણે દોડો. પહેલાં તો તે તેને પોતાના બાપનું ગાડું લાગ્યું, પથ્રુ બરોજર તપાસતાં તે તો ઠાઈ ચોર જણાયો. આથી શિવદયાળ ગુસ્સે થઈ બેલી ઉઠ્યો, “બાપા, બાપા, ખેતરમાં દાણાની ચોરી ચાલ છે !” બાપ જાગી ઉઠ્યો “અરે ! મને સ્વપ્નનું આવ્યું કે ખેતરમાં દાણાની ચોરી ચાલ છે, ચાલ જઈને જોઉં.” એમ વિચારીને ઘોડે બેસી ખેતર બહી ગયો ત્યાં ચોરાને દેખી ટુરત જ પાડોશીને બેગા કરી તેને પકડ્યો, અને સકુએ તેને ખુબ મારી ફેખાનામાં નંખાવ્યો.

હવે શિવદયાળ પોતાના ધર બહી નજર કરી, તો ત્યાં પોતાની માને મુતેલી દોડી. એક ચોરે ધરમાં પેસી પેટી બાગવા માંડી. તેની આ જાગી ઉઠી અને ચીસો પાડવા માંડી, જેથી ચોર એક કુહાડી લઈ તેને મારવા દોડ્યો. શિવદયાળથી આ દેખી ન શકાયું, તેણે રાજદડનો પેલા ચોર ઉપર પ્રહાર કરી તેને ટુરત જ મારી નાંખ્યો.

મકરણ ૪ થું.

શિવદયાળે જોયો તે ચોરને મારી નાખ્યો કે તુરં જ ચારે બાજુથી દોઢાલો અસહનની જેમ બંધાઈ ગઈ. દરવાને ઉઘડી ગયો અને સત્યવાન તેમાં દાખલ થયા. તેણે શિવદયાળને હાથ ઝાલીને ઝાઝી ઉપરથી ઉતારી મૂકી કહ્યું કે “તે” મારો હુકમ માન્યો નહીં દરવાને ઉઘડ્યો એ ને” એક પાપ કર્યું, મારી રાજ ગાદી પર ચઢી મારે રાજગદું ખાલી કરે બીજું પાપ. અને દુનિયાના પાપમાં વૃદ્ધિ કરી એ ત્રીજું પાપ ને એક કથાક વધુ તું ત્યાં રહેવા હોત તો અર્ધી દુન્યાનો તું નાશ કરત.”

સત્યવાને શિવદયાળના કામનો ચિતાર આપવા ફરીથી તેને રાજગાદી પર બેઠાડી તેના હાથમાં રાજગદું આપ્યો. દિવાલો ફરીથી તુડી પડી અને આખી દુનિયાના દેખાવે પ્રત્યક્ષ થયા. હવે સત્યવાન બોલ્યા કે જો, આ તારા બાપની દશા તેં ફેરી કરી. પેલી ચોર જેલમાં વધુ-ખદમારી રીખ્યો. એણે તારા બાપના બે ખજાને ચોરી, અને હવે ધરને આગ લગાડે છે. શિવદયાળે પોતાનું પર ખજાનું દીધું. ત્યાંથી નજર ફેરવી તેની મા તરફ જોયું, તો તેવામાં તે ગમગીનીમાં બોલી. “ચરે! ચોર મારે હાથે મુજો તેના કરતાં એણે મને મારી હત તો કેવું બહુ થાત! હું કેટલા પાપથી છુટત!” આ તારી માની દશા તે કરી હવે બે દરવાજાએ પકડેલો એક ચોર તેમની નજરે પડ્યો. સત્યવાન તેને દેખાડી બોલ્યા, “આ માણસે નવ હત્યા કરી છે. પોતાનાં પાપનો જવાબ એને દેવે પડત, પણ તે” તેને મારીને તેનાં પાપ તારે માથે લીધાં છે, આ તારી પોતાની દશા તે કરી. પેલી રીજણે ધિક્કા ઉછાળ્યો ને તેના ખચ્ચાને વાગ્યું. ફરી ઉછાળ્યો ને તેનું મોઝું બચ્ચું માર્યું ગયું વળી નોરથી ઉછાળ્યો ને પોતે મારી મર. તે” પણ એવું જ કર્યું હવે તને ૩૦ વરસની મુદત આપું છું. જેથી સંસારમાં જન્મને મારા કામો ફરી ચોરનાં પાપો પાછા નાંખ. ને એ તારાથી નહીં બને તો ચોરની સજા તારે ખમવી પડશે.”

“ચોરનાં પાપો હું કેમ ધોઈ યાદય?”

શિવદયાળે ચિંતાતુર ચહેરે પૂછ્યું.

સત્યવાને જવાબ દીધો, “તે” દુનિયામાં

જેટલાં પાપ કર્યા છે તેટલું બહુ” ફરીથી ત્યારે તારાં અને ચોરનાં બંનેનાં પાપ મારે થશે.”

શિવદયાળે ફરીથી પૂછ્યું, “સંસારનાં પાપો કેમ ધોવાય?” સત્યવાને જવાબ દીધો, “પૂર્વ દિશામાં તું ચાલેલા મોડ. ત્યાં એક ખેતર આવશે તેમાંના માણસોને તું બાણનો-હાથ તે કહેજે. વળી આગળ જળે ને જળુવે તે પ્થાનમાં રાખજે. ચોરે દિવસે એક વન આવશે. તે વનમાં એક બોધક છે. તેમાં એક પરડો માણસ રહે છે, તારી કહાણી એને કહેજે. એ તને શિખામણ આપશે તેની શિખામણ પ્રમાણે બરાબર ચાલીશ એટલે તારાં અને ચોરનાં પાપ ધોવાઈ જશે.”

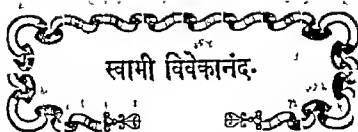
આ પ્રમાણે કહી સત્યવાને શિવદયાળને વાડીની બહાર મૂકી દીધો.

મકરણ ૫ થું.

શિવદયાળ રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં વિચારે છે. દુનિયામાંથી પાપ કેમ જાય? મોઝા પાપીઓને જલમાં નાખે છે, દેવપાર કરે છે, કાંસીએ મઠાવે છે. આમ કરી પાપ દૂર કરવાનો ચત્ત સફળ કરે છે. બીજાનાં પાપ લીધા વિના કું પાપ કેમ દૂર કરું? આમ મુંઝતો મુંઝતો તે ચાલ્યો જાય છે પણ કંઈ સુઝતું નથી. એથ કરતાં તે એક ખેતર પાસે આવ્યો. તેમાં ઘણો સારો પાક્યો હતો વાઢનારા ઘણો કાપવા આવ્યા હતા તેમાં એક વાંછરું પેસી ગયું. બધા બેઠુઓ અહીંથી તહીં તેને દોડાવે, ધડીમાં તે બહાર આવે ને વળી માણસોની ચીસાચીસ ને દોડાદોડથી તે પાછું ખેતરમાં પેસી જાય. એક બાઈ રડતાં રડતાં બોલી, “આ બેઠુ મારા વાંછરડાને મારી નાંખશે” શિવદયાળ બોલી ઉઠ્યો, “બાઈઓ, તમે બધા ટાઢ પડી હતા રહો તો હમણાં આ બાઈ તેને બોલાવી લેશે.” બેઠુતો તેની વાત માની એક બાણુએ ઘસા રહ્યા. એટલે પેલી બાઈએ વાંછરડાને બોલાવી લીધું. શિવદયાળની આ શિખામણથી પેલા બેઠુઓ, તે ચોરને અને વાંછરું તથે રાજ થયાં.

શિવદયાળ વળી ચાલતાં વિચારે છે. “હવે મમજય છે કે પાપથી પાપ વધે. પાપને જેમ કાઢી સળે ફરીએ તેમ તે વધતું જાય. પાપે પાપનો નાશ એ વાત તો ખોટી. ત્યારે પાપનો નાશ કેમ થાય? ને વાંછરડે તે ચોરને કહેવું ન માન્યું હોત તો તે કેમ બહાર નીકળત? મને

(અપૂર્ણ.)

સ્વામી વિવેકાનંદ.

વિવેકાનંદનું નાનપણનું નામ નરેન્દ્ર હતું તેમના પ્રપિતામહ રામગોહનદત્ત સિમલામાં વસીલાત કરતા હતા. તેમના પુત્ર દુર્ગા ચરણને સંસાર ઉપર વંશીય થવાથી સન્માસી થઈ ગયા હતા તેમને નાનપણથી જ સાધુ સ-તોનો સમાગમ ધરો ગમતો હતો. તેમનું હાથ યથા છતાં પણ સંસારમાં આસક્તિ થઈ નહોતી દુર્ગાચરણને પુત્ર થયો હતો. તે પુત્રને જન્મ થતાં સંસારમાં રહેવાથી વધુ બંધન આવી પડશે એવા વિચારથી તે ઘર છોડી ચાલ્યા ગયા. તેમને ચોધવા નાના પુત્ર સાથે તેમની પત્ની કાશીમાં ગઈ હતી તે વખતે, રેલ્વે ન હોવાથી લોહી નૌ-કામાં બેસીને કાશીએ જતાં. દુર્ગાચરણની સ્ત્રી પણ બાળક વિશ્વનાથને લઈ નૌકામાં બેસી કાશીએ જતાં હતાં તેવામાં બાળક રમતાં રમતાં નદીમાં પડી ગયો. બાળકને નદીમાં પડી ગયો જણી તરત જ તેની માતાએ પણ નદીમાં કુદકો માર્યો.

તે પોતાના બાળકને ઉડા જળમાંથી બહાર ખેંચી કાઢી નૌકામાં આપ્યો, અને બાળકને જીવ બચાવ્યો.

કાશીએ ગયા પછી દુર્ગાચરણની સ્ત્રી રાજ વિશ્વનાથનાં દર્શન કરવા જતી હતી એક વખતે વરસાદ પડવાથી કાંઈક માં તે સ્ત્રી પડી ગઈ તેને પડતાં એક સન્માસીએ જોઈ તેણે તેનો હાથ ઝાલી ઉઠાડી અને મંદિરના પગથીયા ઉપર બેસાડી. તે સ્ત્રીએ જ્ઞાન આવતાં સન્માસીનાં માર્ગ જોયું. બંનેની આંખો મળતાં એક બીજાને જ્ઞા-નની શક્યાં. થોડીવારે તે સન્માસી ત્યાંથી ચાલતો ગયો. આ સન્માસી બીજો કોઈ નહિ પણ દુર્ગા-ચરણ હતો. એક વખત દુર્ગાચરણ પોતાની જન્મ-ભૂમિનાં દરબન કરવા કલકત્તા ગયો, તેની તેનાં સંબંધીજનને ખબર પડવાથી પોતાને ઘેર લઈ ગયાં. દુર્ગાચરણ ઘેર ગયો ખરો પણ ત્યાં જઈ

શીન ધારણ કર્યું ત્રણેક દિવસ રહી તે જાનોમાનો ચાલ્યો ગયો. દુર્ગાચરણનો પુત્ર વિશ્વનાથ વિદ્યાભ્યાસ કરતો હતો. તેમણે અંગ્રેજી બાધાનો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો. તે પછી હાઈકોર્ટના એટર્ની થયા હતા. તેમણે ઘણું ધન મેળવ્યું પણ ઉદાર બહુ હતા તેવા આવેલું સર્વ ખર્ચી નાખતા. તેમને નાન-પણથી સંગીતનો શોખ હતો. તેથી તેમણે પોતાના પુત્ર નરેન્દ્રનાથને સંગીત શીખવ્યું હતું. વિશ્વનાથ હમેશાં આનંદમાં મસ્ત રહેતા. તેમની સ્ત્રી બૂવ-નેશ્વરી પણ આનંદી, અને પતિસેવા કરવામાં પોતાનું સૌભાગ્ય માનતાં. તે સદા પોતાના પતિને અનુકૂળ વર્તતાં.

વિશ્વનાથ ધણી નિરાધાર સર્ગને અને અન્ય લોકોને સારી મદદ કરતા. તેમનાં સ્ત્રી બૂવને-શ્વરી દેવભક્તિ કરવામાં કાળ ગાળતાં નાનપણમાં રામાયણ, મહાભારત વિગેરે ધર્મગ્રંથોનું અધ્ય-યન કરવા ઉપરાંત પતિપાસે ધણી વાર્તા મેંદિ સાંભળી રહી બેસતાં. નરેન્દ્રનાથ વિદ્યાભ્યાસ કરતી વખતે ધર્મનું શિક્ષણ મેળવવા મથતા. ધ્યેયર્થ પાળી નિગમિય જોગજન જમતા. બોધ પચારી કરીને સતા

નરેન્દ્રનાથ પાંચ વર્ષના હતા ત્યારથી જ ધર્મસંબંધી નાનાં નાનાં વાંકો મેંદિ બોલતા. છ વર્ષે તો તેમણે રામાયણનાં ધણી સ્તોત્રો મેંદિ કર્યાં હતાં રામાયણની કથા તેમને ધણી સારી લાગતી તેથી, ધણીવાર કોષ કથા કરતું હોય તો તરત તે સાંભળવા જતા. એક વખતે એક સાધુ પણ રામાયણની કથા કહેતાં વચ્ચે એક કડી બૂલી ગયો, તેથી તરત જ નરેન્દ્રે તે યાદ કરી આપી હતી. રામાયણ સાંભળતા રામના પરમભક્ત કન-માનવું ચરિત્ર સાંભળી તેમના જીવે ધ્રુવરતી બક્તિ, કરવાનું તેમને મન થઈ જતું

- નાનપણમાં તેમને બજાવવામાટે માસ્તર રાખ્યો હતો. તેની પાસે તે બે ત્રણ વાર પાઠ

વાંચતો જ મોઢે કરી લેતા વિદ્યાભ્યાસ કરવાનાં પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરી રવા પછી બીજા પુસ્તકો ધણી વાંચતા. જ્યેતિપનો પણ તેમણે મારે અભ્યાસ કર્યો હતો. તેમની સ્મરશુશ્રિત અદ્ભુત હતી. તેમને તર્કવિતર્ક કરવાની રેઝ હતી જેથી જેની તેની સાથે વાદ કરવા મગી પડતા. વિદ્યાભ્યાસ કરવા ઉપરાંત કસરતનો પણ તેમને શોખ હતો તેમને તેમના બાપે એક ઘોડો ખરીદી આપ્યો હતો તેથી ઘોડા ઉપર બેસી રોજ તે ફરવા જતા. રોજના અભ્યાસથી તે ઉત્તમ ઘોડેસ્વાર બની ગયા હતા. તે મહાકુસ્તી કરવામાં, દડ પીલવામાં, તરવામાં, પટા ખેલવામાં, સર્કમાં પારગત હતા.

નરેન્દ્ર બાળપણમાંથી જ સત્યનીષ્ઠ હતા તે કહેતા કે અસત્ય ભાષણ નાહ કરવા માટે હું બાળકોને કદી ભય બતાવતો નહિ. કાંઈ પણ બાળકને જે કાંઈ બીવસાવે તો તે તેના સામે થતા. તે હંમેશાં આનંદી રહેતા. તે પોતાના પરની પાસે એક મર હર્તું તેના મેડા ઉપર એકાંતમાં બેસતા હોતા. તે કલકત્તાની જનરલ એસેમ્બલીસ ઈન્સ્ટીટ્યુશનમાં એક. એ. નો અભ્યાસ કરતા હતા, ત્યાં તે વખતે હેસ્ટી સાહેબ પ્રીન્સિપાલ હતા તેમને વિદ્યાર્થીઓ સાથે સરળ ભાવ જેઈ નરેન્દ્રની તેમના ઉપર પ્રીતિ સારી હતી. એક વખતે તેમણે વર્ડસવર્થની 'કવિતા સમગ્રવર્તા કથું' કે "આ કવિને ભાવ સમાધિ થની હતી" આ સાંભળી નરેન્દ્રે કથું કે "ભાવ સમાધિ એવે થું !" ત્યાર સાહેમે કથું કે "ચિત્તની પવિત્રતા વખતે કાંઈ વિષયમાં મન એકાગ્ર થાય છે ત્યારે સમાધિ થાય છે એવી મઘાપી તો કાંઈ મહાપુરુષને જ યાવ" છે. હાવ તો માત્ર 'દક્ષિણેશ્વરમ્ રામકૃષ્ણ પરમહસને એવી સમાધિ થની જે જોઈ છે તમે તેમને જોશો એટલે ખતર પડે. " આ સાંભળી નરેન્દ્રનો વિચાર રામકૃષ્ણ પાસે જવાનો થયો હતો તે ધણીવાર બ્રાહ્મસમાજમાં જતા આવતા, એક વખતે તે આદિ બ્રાહ્મસમાજના પૂજ્યપાદ આચાર્ય મહર્ષિ દેવેન્દ્ર નાથની મુલાકાત લેવા ગયા હતા તે વખતે મહર્ષિ પોતાના શિષ્યોને નિત્ય ઈશ્વરનું ધ્યાનાભ્યાસ કરવાની ભક્ષામણ કરતા હતા. તેમણે નરેન્દ્રને જેઈ કથું હર્તું કે તમારામાં પોતીનાં સર્વ લક્ષણો જણાય છે. માટે ધ્યાનનો

અભ્યાસ કરો તો યોગની સિદ્ધિ થશે. આ સાંભળી નરેન્દ્રને ધ્યાનમાં બેસવાનો વધુ ઉત્સાહ થયો હતો.

તે નાના આર પાંચ વર્ષના હતા ત્યારથી જ સીતારામની, મહાદેવની અને દેવદેવીની માટીની મૂર્તિઓ બજારમાંથી વેચાતી હાવી તેમની પુજા કરતા, તેમને કુંદહાર ચઢાવી સામે બેસી ધ્યાન ધરતા હોય તેમ આજિ મીચીને શાંત બેસી રહેતા. આ વખતે એક દિવસે નરેન્દ્ર પોતાના મિત્ર હરિ સાથે એક ઓરડામાં બેસી ધ્યાન કરતા હોય તેમ કેટલાક વખત સુધી બેસી રવા હતા તેમને શોખતાં ધરનો ઓરડો બધ દોડો તે ઓરડાના બારણાં ઉતારી અંદર જોયું તો નરેન્દ્રને ધ્યાનમાં બેઠોનો જોઈ સર્વ કાંઈ ચકિત થઈ ગયાં હતાં.

ધણીવાર નાનપણમાં રહે તે ધરનાં સર્વ માણસ ઉઘી જતાં સારે ઓરડાનાં બારણુને અદ્યથી સંકળ વાસી તે ધ્યાન કરવા બેસી જતા. ધણીવાર તો ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં આપી રાત વિતી જતી તેમનો સ્વભાવ મજાતાવડો અને આનંદી હોવાથી તેમને મિત્રો પણ ધણી હતા નાનપણમાં તોફાની પણ તેટલા જ હતા. તેમને બ્યારે જુને ત્યારે તે હંમેશાં આનંદમાં જણાતા. તે વ્યાખ્યાયમ, સંગીત અને હાસ્યવિનોદમાં પોતાના મિત્રોમાં અગ્રેશ્વર બન્યા હતા. તેમનું ચરિત્ર નિર્દોષ હર્તું, પણ ધણીવાર કેટલાકો તેમના ચરિત્રમાં દોષ પણ જોતા પણ નરેન્દ્રને તેની દરમર નહોતી

નાનપણથી જ તે દયાળુ હતા તેમના બાળપનો દયાળુ સ્વભાવનો યુગ્મ તેમનામાં ઉતરી આવ્યો હતો. તે કાંઈ સાધુ સત આવી ચડતાં તેને અનાજ, વસ્ત્ર કે વાસણ પણ આપી દેતા. ધણીવાર તેમ કરતા જોઈ તેમની મા ચીડતાં. એક વખતે તેમને મોડે પુરી મુખી દાદેશ વાસી દીધો હતો. તેવામાં બારણે એક મિખારી ભાગત આવ્યો તેનો સાદ સાંભળી નરેન્દ્રે બ્યારીએથી કેટલાક વચ્ચે તેને દાનમાં આપી દીધાં.

નાનપણમાં તેમને જે કાંઈ વખતે ક્રોધ ચડતો તો ગાંડા જેવા થઈ જતા અને યુસ્સામાં બ્યારી જઈ ધરના વાસણો રિગેરે લાખી નાંખતા તેમની માને આ થી ધણી સતાપ થતો. તેમની માએ એક પગી એક ચાર પુત્રીઓ થવાથી પુત્ર થાય તેવી હાશીવિધનાયની બાધા રાખી

હતી, તે પછી નરેન્દ્રનો જન્મ થયો હતો. તેથી તે માનતા કે શહેરે કદી પોતાના કાઈ મજૂને મારે લાં મોકળી તો નહિ દીધો હોય? જ્યારે નરેન્દ્ર ખૂબ ક્રોધ કરતા ત્યારે શ્રીમદી વિશ્વશ્વરનું સ્મરણ કરી તેમની મા તેમના માથે ખેતણુ ઘડા કહુ પાણી રેડી દેતાં એટલે તેમનો ક્રોધ શમી જતો.

નાનપણમાં તે ધણીવાર અખાડમાં જઈ કુસ્તી કરતા શરીરે કદાવર અને જળવાન પણ હતા તે નાનપણથી જ દિ મતવાન હતા કેાંત્રો પણ ડર તેમને હતો નહિ. એક વખતે તે આઠેક વર્ષના હતા ત્યારે પોતાના મિત્રો સાથે દલકતાની દક્ષિણે આવેલી નવાળ વાજીઅથી સાદની પશુચાળા જોવા માટે તે ગયા હતા. સર્વ ખાળકો ચાંદપાલ ખાટથી એક નીકા ભાડે કરીને તેમાં ખેસી જતા હતા તેવામાં એક ખાળકને ઉઠ્ઠી થઇ, તેથી માછીઓએ તે છોકરીને ધમકાવ્યા કે ઉઠ્ઠી સાફ કરી નાંખો નહિ તો ઉતરવા નહિ દઇએ ખાળકોએ બીજા કાષ્ટ પાસે સાફ કરાવવા અને પૈમા આપવા કહ્યું પણ માછીઓએ માન્યું નહિ. ચાંદપાલધાટે હોડી ચોભાવી ત્યાં પરસ્પર ઝઘડો થયો, અને મારામારી થવા વખત આવ્યો નરેન્દ્રે આ જોઇ તેમનું રક્ષણ કરવાનો વિચાર કર્યો ત્યાં થઇ જતા બે સોદગરોને નરેન્દ્રે સલામ કરી અંગ્રીજીમાં આ વાત જણાવી આથી તે ૧૦ હોડી પાસે ગયા અને માછીઓને ૧૦ કે 'છોકરાઓને ઉતરવા દો.' ગોમ અમલદારોને જોઇ માછી લોહી બ્લો ગયા અને છોકરાંને જતા દીધા. આવી રીતે યુક્તિ કરી નરેન્દ્રે પોતાના મિત્રોને છોડાવ્યા. નાનપણથી જ તે દીર્ઘ દ્રષ્ટિવાળા અને દિ મતવાન હતા.

ખાળપણમાંથી યુવાવસ્થામાં આવતાં તેમનું મન મસાર ઉપરથી વિરમ્ત થવા લાગ્યું રામકૃષ્ણદેવની પાસે કનકલાની પાસેના સીમલામાં રહેનાર સુરેન્દ્રનાથ મિત્ર ધણીવાર આવતા. એક વખતે તેમણે પરમહંસ રામકૃષ્ણદેવને પોતાને ત્યાં લઈ જઈ ઉત્સવ કર્યો હતો. તે વખતે કાઈ સારંગી ભજન ગાનાર હોય તો સાઈ એવો વિચાર કરી તે પોતાના પડોશી વિશ્વનાથ દત્તા પુત્ર નરેન્દ્રને ભજન ગાવામાટે પોતાને ત્યાં લઇ ગયા આ વખતે નરેન્દ્રની ઉમ્મર અઢારેક વર્ષની હતી.

અને યુનિવર્સિટીમાં એફ. એ. ની પરીક્ષા આપવાના હતા. નરેન્દ્રનો રાગ મધુર હતો સંગીતનો તેમને નાનપણથી જ શોખ હોવાથી તેમણે ત્યાં જઈ મધુર રાગથી ભજનો ગાવા માંડ્યા.

તેમનાં ભજન સાંભળી રામકૃષ્ણ પરમહંસ ધણા ખુશી થયા અને તે કાણુ છે તે સુરેન્દ્રનાથને પૂછી નોંધુ રામકૃષ્ણ પરમહંસની નજર તેના ઉપર હતી, તેને ધારી ધારીને જોતા. ભજન થઇ રહ્યા પછી પરમહંસે નરેન્દ્ર સાંધે એચાર વાતો કરી, તેમને એકાદ દિવસ દક્ષિણેશ્વરમાં આવવાનું કહ્યું.

નરેન્દ્રને ઉમ્મર થતાં તેના પિતા પોતાના પુત્રનું લક્ષ્મ પોતાના શહેરના એક ધનવાન ગૃહસ્થની કન્યા સાથે કરવામાટે યત્ન કરવા લાગ્યા. કન્યા જરા સ્વામ રંગીની હતી, અને નરેન્દ્ર તો ગોવર્ધનનો અને રૂપાળો હતો તેથી કન્યાના બાપે દેશેકદમર રૂપિઆ આપવાનું પણ કહ્યું હતું નરેન્દ્રને તો સસાર ઉપરથી મન ઉઠી મયું હતું તેથી તેની લક્ષ્મ કરવાની તો ઇચ્છા જ નહોતી નરેન્દ્રના મિત્ર રામચન્દ્રે તેમને લક્ષ્મ કરવામાટે ધણુ સમજાવ્યા, પણ નરેન્દ્રે ના જ કહ્યું.

નરેન્દ્રનાથનું પવિત્ર હૃદય જોઈ તેની પડોશમાં રહેના સુરેન્દ્રનાથે તેને એક વખતે કહ્યું કે જો તારે ધર્મભાવનાનું અર્થ રક્ષણ જાણવું હોય તો બ્રાહ્મસમ્રાજ્યમાં ન બેઠકતાં પરમહંસ રામકૃષ્ણ પાસે ચાત, દુ આજે જઈ ખું. આથી તેમની સાથે તે દિવસે નરેન્દ્ર પોતાના બીજા ખેતણુ મિત્રો સાથે દક્ષિણેશ્વર ગયો.

રામકૃષ્ણ પરમહંસ તે વખતે ઓરડામાં બેઠા હતા તેમણે નરેન્દ્રને જોઇ સાદકી ઉપર ખેમવાનું કહ્યું. તેમને ગાતાં સાફ આવડતું હોવાથી એકાદ બે ભજન ગાવાનું કહ્યું નરેન્દ્રે ભજન ગાવા માંડ્યું, તે સાંભળી રામકૃષ્ણ ભાવાવિષ્ટ થઇ ગયા થોડીવારે જમત થઇ તેમણે નરેન્દ્ર પાસે જઈ તેનો હાથ પકડી તેને ઓરડા બહારના એટલા ઉપર લઈ ગયા ત્યાં એકાંત હતું. તેમણે નરેન્દ્રને જોઇ દારીશુ વર્ણીને કહ્યું કે "આટલા બધા દિવસ પછી અચાપ કે? વિાપી મનુષ્યો જોડે વાતો કરી કમીને દુ આજી મોડો છું તમે તો પુરાતન કપિ છો. નરકથી નારાયણુ છો. જીવોનો ઉદ્ધાર કરવી

માટે ફરીર ધારણ કર્યું છે. "આવું કહી રહ્યા હતા. થોડીવારે તે અંદર જઈ માથાએ સાકર, મીઠાઈ લઈ આવ્યા અને નરેન્દ્રને ખવરાવ્યા માંડી. પછી તેમણે કહ્યું કે, "તું પાછો બેઠેલો એકલો જ મારી પાસે આવજે" આ સાંભળી નરેન્દ્ર 'સાર' કહી બહાર ચોરડામાં જઈ મિત્રો સાથે બેઠો.

રામકૃષ્ણની આવી વર્તણૂકથી નરેન્દ્રને લાગ્યું કે: 'આ તો કોઈ ગાંડા મનુષ્ય જેવા લાગે છે.' પણ બહાર ગયા પછી તેણે ગાંડપણનું ચિન્હ તેમને રામકૃષ્ણમાં ન જણાયું નરેન્દ્રે પૂછ્યું કે: "મહારાજ, ઈશ્વરનાં દર્શન કરી શકાય છે કે?" આ સાંભળી રામકૃષ્ણે કહ્યું કે: "હા, હું જેમ તમને જોઈ શકું છું, તમારી સાથે વાત કરી શકું છું તેવી જ રીતે ઈશ્વરને પણ જોઈ શકાય છે, તેમની સાથે, પાતો પણ કરી શકાય છે. પણ તેમનાં દર્શન કરવાની કાષ્ઠ ધમ્મી કરે છે. લોકો તો પોતાનાં સગાંબાદાંને બે દલાડા નથી મળતા તો શોક કરે છે, વિષમ ભોગવવા તેમ જ ધન મેળવવા એવી જ રીતે મડલાં રહે છે, પોતાનો પરદેશ ગયેલો પુત્ર માડો આવવાથી એન પડતું નથી પણ ઈશ્વરનાં દર્શન કરવાનો સાચો વેગ આરે પ્રકાશે છે. ઈશ્વરનાં દર્શન ન થતાં કોણ આકુલ થઈને તેમની પ્રાર્થના કરી અશુભ બેચરાવે છે? જ્યારે મનુષ્યને ઈશ્વરનાં દર્શન કર્યા વગર કંઈ એન પડતું નથી, ઈશ્વરનાં દર્શન કર્યા વગર સ્ત્રી છોકરાં, ધન વિગેરે કંઈ પણ પદાર્થમાં ચિત્ત ચોટતું નથી ત્યારે ઈશ્વરનાં દર્શન યાવ છે."

આ સાંભળી નરેન્દ્રને થયું કે 'ખરે, આ મહાપુરુષે ઈશ્વરના નામ માટે સર્વસ્વનો ત્યાગ કર્યો છે, તેમણે સર્વસ્વનો ત્યાગ કરી મન અને પ્રાણના એકતાનો અનુભવ કરી ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરીને જે નગરે જોયું છે તેજ તે કહે છે.' ઈશ્વરની પ્રાપ્તિ માટે આવો ત્યાગ તો કોઈ વિર-
જ કરી શકે છે. આ પછી રામકૃષ્ણને માટે નરેન્દ્રને માન ઉત્પન્ન થયું. તે દિવસે તે રામ-
કૃષ્ણના દર્શન કરી પાછા કલકત્તે ગયા આ પછી નરેન્દ્ર ધ્યાનમાં વધુ વખત ગાળતો જ્યારે તે ઘસમાજમાં જતા ત્યારે નિરાકાર સચણુ ઘણા સ્તેતવ ઉપર વિશ્વાસ રાખીને તે એકામચિત્તે

ઈશ્વરનું ધ્યાન કરવા લાગ્યા હતા પણ તે નિર-
કાર ઈશ્વરનું ધ્યાન કરતાં સતોષ પામ્યા નહોત-
રાત્રે શયન કરતાં તેમને બે વિચારો આવ-
તા. એક તો એ કે જાણે હું ધનવાન અને
મોટો માણસ બની પ્રતિષ્ઠાવાન બન્યો છું.
વળા બીજાવાર તે, જાણે સર્વનો ત્યાગ કરી
ઈશ્વર ઉપર ભરાસો રાખી, ભગવાં વસ્ત્ર પહેરી,
મળે તે ખાંધ કોઈ વૃક્ષ તળે બેસી ધ્યાન કરે
છે. "આવાં સ્વર્ણાં તેમને ધણીવાર આવતાં.
અંતે તેમણે બીજી કલ્પના પ્રમાણે જીવન ગાળ-
વાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. તેમણે ધ્યાનને જ ઈશ્વર
પ્રતિષ્ઠા માગી જાણી તે માર્ગને મહણુ કર્યો હતો.

ઈ. સ. ૧૮૮૭માં નરેન્દ્રનાથ બી. એ. નો
અભ્યાસ કરતા હતા તે વખતે તેમના બાપ હાર્દ-
ડીસીકથી મરણ પામ્યા. તેમની માતા ભૂવને-
શ્વરીને માથે સસારનો કાર પડ્યો. તેમના પિતાએ
ફળનો સંચય ન કરવાથી તે નિરાકાર સરખા
બની ગયા હતા. પતિના મૃત્યુ પછી ભૂવનેશ્વરીએ
ધૈર્ય રાખી દરિદ્રતામાં પણ પોતાના ધરને નિ-
ભાવવા માંડ્યું. પતિના વખતમાં મહિને દિવસે
હજાર રૂપિયા ખર્ચ થતો, તે અત્યારે માત્ર
ત્રીસેક રૂપિયામાં તેમણે પોતાનું ખર્ચ નિભાવવા
માંડ્યું. તેમાં તેમને પોતાનું તથા પુત્રપુત્રીઓનું
ભરણ પોષણ કરવાનું, તેમને કેળવણી આપવાનું
વિગેરે ખર્ચ કરવું પડતું. આમ છતાં પણ ભૂવ-
નેશ્વરીનું મોં કોઈ વખતે ચિતાતુર થતું નહિ.
હમેશા તે આનંદમાં રહેતાં. નરેન્દ્ર હજી કમાઈ
શકે તેમ નહોતું, અત્યારે તેનું મન સસાર ઉપર-
થી હટી ગયા જેવું હતું

નરેન્દ્રને યદમાં તો અંગ્રેજ કેળવણીના લીધે
રામકૃષ્ણ પરમહંસ તો અર્ધા ગાંડા જેવા લાગતા.
રામકૃષ્ણનાં પ્રથમ દર્શન કરી આવ્યા પછી એકાદ
મહિના થયો હતો તે વખતે નરેન્દ્ર ફરી દક્ષિણે-
શ્વર ગયા ત્યાં તે પરમહંસજીના ચોરડામાં ગયા
તો તે વખતે પરમહંસ એકલા પોતાની પથારી
પાસે એક નાની સરખી ગાદી ઉપર કંઈક વિચાર
કરતા બેસી રહ્યા હતા. તેમણે નરેન્દ્રને જોઈ
હર્ષથી બોલાવ્યો અને પોતાની પાસે બેસાડ્યો.
થોડીવારે તે મનમાં જાણે કંઈ બગડતા હોય તેમ
સ્થિરદૃષ્ટિથી નરેન્દ્રનાં સાંમે જોતા તેની પાસે ગયા.
અને પોતાનો જમણો પણ તેના સમીપ

મુક્યો. આથી નરેન્દ્રને જાણે ચક્ર આવતા હોય તેવું લાગ્યું. અને જાણે આ બધું ધર કાણુ જાણે ક્યાં લીન થઈ જાય છે. તેને તેનું શરીર પણ બમતું જણાયું તેને આ શરીરનો નાશ થવાનો બધ લાગ્યો. તેથી તેણે ગભરાઈને ખૂંસ પાડી કે “આ બાપરે, તમે આ શું કરો છો? મારી મા બિચારી શું કરશે?” આ સાંભળી પરમહંસજી ખડખડાટ હસી પડ્યા અને તેમના હૃદયને સ્પર્શ કરી તેને શાંત પમાડ્યો. આવી રીતે સ્પર્શ થતાં જાણે વ્યસની માણસનું પેન ઉતરી જાય તેમ તે સ્વસ્થ બન્યા.

નરેન્દ્ર તો વિચારમગ્ન પડી ગયા કે આ શું થયું આ ગાંડાએ વળી આ શું કહ્યું? આ અદ્વૈત પુરુષના પ્રભાવથી એકાએક આ શો ચમત્કાર જણાયો અને લપ પામ્યો, આ તો તેમણે પોતાના પ્રભાવના પ્રતાપે મારા મન ઉપર પોતાનું આધિપત્ય સ્થાપવા માટે આવું કહ્યું હશે.

આ પ્રમાણે નરેન્દ્રના મનને પરમહંસે પોતાના સ્પર્શથી માંખણ જેવું નરમ બનાવી દીધું. તે નરેન્દ્ર સાથે જાણે ધણા વખતના ઝાઝાખાણવાળા હોય તેવી રીતે વર્તવા લાગ્યા. તેમની સાથે ખવરાવીને, વાતો કરીને, હાસ્યવિનોદ કરીને રનેદ બતાવના હતા. સધાકાળ યતાં પરમહંસ પાસે નરેન્દ્રે જવાની આગ્રા માગી, એટલે જાણે કોઈ સબંધથી છુટા પડતાં જેદ ચાપ તેવા જેદ કરતાં તેમણે તેનો હાથ પકડીને ‘ફરી જરૂર આવજો.’ નામ કહી રજા આપી.

નરેન્દ્રને ઘેર આવ્યા પછી આ બાવાએ આ શું કહ્યું? એવો વિચાર યતાં હવે તેમની બેરાબર પરીક્ષા કરવાનું મન થયું. પછી પાછા નીજે દિવસે તે પરમહંસ પાસે ગયા. તે વખતે ત્યાં બીડ ધણી હતી, તેથી પરમહંસે તેમને પોતાની સાથે રાસ-મણીના બગીચામાં ફરવા આવવાનું કહ્યું. નરેન્દ્રને લઈ તે બગીચામાં ફરવા ગયા કેટલીકવાર ક્યાં પછી ત્યાં બેઠકખાનામાં જઈ એક ગાદી ઉપર પરમહંસ બેઠા. થોડીવારે તે ત્યાંજ સમાધિસ્થ થઈ ગયા. નરેન્દ્ર તો ટગર ટગર તેમના સામેજ બેઠો બેઠો હતો એવામાં પરમહંસે પહેલાંની માફક તેની પાસે આવીને તેને સ્પર્શ કર્યો. આ વખતે નરેન્દ્ર ઘેરથી મનને વશ રાખી દટ રહેવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો છતાં પણ પરમહંસજીનો સ્પર્શ યતાં તો તે બેભાનવત્ બની ગયા. આ વખતે

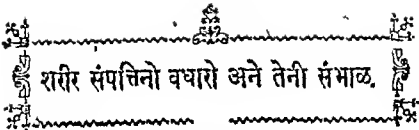
તેમના બાજુ થન્ય થવાથી પરમહંસે તેમને ‘પૂછ્યું હતું કે: તું “કાણુ છે? ક્યાંથી આવે? શા માટે આવ્યો છે?” આ જવાબથી તેમણે જાણી લીધું હતું કે તે ધ્યાનસિદ્ધ મહાપુરુષ છે અને જે દિવસે તે એમ જણાશે કે ‘હું કાણુ છું’ તેજ દિવસે તે આ લોકમાં ન રહેતાં યોગમાર્ગે શરીરનો ત્યાગ કરશે.

નરેન્દ્રને તેનું બાન રહ્યું નહોતું થોડીવાર પછી તેને જ્યારે બાન આવ્યું ત્યારે તેણે જોયું કે:—પરમહંસ દેવ તેની છાતી ઉપર હાથ ફેરવતા મધુર હાસ્ય કરી રહ્યા છે. પરમહંસદેવે આ પ્રમાણે બીજીવાર નરેન્દ્રના મનમાં લાવાન્તર ઉપસ્થિત કર્યાથી તે એકદમ સ્તબ્ધ થઈ ગયા તે પહેલાં પરમહંસદેવને અર્ધા ગાંઠા જેવા કહેતા હતા તે વિચાર હવે બદલાઈ ગયો. પછી તે પરમહંસને દૈવિકિત સમ્પન્ન અદ્વૈતિક મહાપુરુષ છે, અને મારા જેવાનાં મન રમત માત્રમાં ફેરવી શકે તેમ છે, એમ માનવા લાગ્યા.

પહેલાં નરેન્દ્ર કાંઈને શુરુ તરીકે ગણુવા ઇચ્છતા નહોતા વિચાર કર્યા વગર કાંઈની વાત માની લેતા નહિ. તે હવે પરમહંસના સમાગમમાં આવ્યા પછી માનવા લાગ્યા કે આવા મહાપુરુષો જ અદ્વૈતિક ત્યાગ, તપ, પ્રેમ અને પવિત્રતાવડે ઈશ્વર સંબંધી જ્ઞાન મેળવી શકે છે. તેમજ શુરુરૂપે મદ્ય કરવા યોગ્ય છે. હજી પણ નરેન્દ્ર પરમહંસદેવને પૂરો વિચાર કર્યા વગર શુરુ તરીકે માનવા તૈયાર નહોતા. પરમહંસની સંબંધમાં આવતાં તેમને જણાયું કે ત્યામ વગર ઈશ્વર મળતા નથી, તોપણ આવા મહાપુરુષના સંગમાં આવ્યા પછી મનુષ્યો તેમની પુરી પરીક્ષા કર્યા વગર તેમની વાતોમાં વિશ્વાસ રાખીને ધણીવાર ફસાય છે માટે મારે એકદમ સાદસ તો કરવું જ ન જોઈએ. માટે તેમની પુરેપુરી આંતર કરવી જોઈએ.

નરેન્દ્રનો સત્યની શોધ કરવાનો વિચાર હતો. પરમહંસદેવના આવા ચમત્કારો જોવા છતાં પણ તેમની તેમના ઉપર પ્રજ્ઞે શ્રદ્ધા યોદ્ધતી નહોતી. તેમણે તે પછી દટ સદૃષ્ય કર્યો હતો કે વધુ પરીક્ષા કર્યા વગર તેમની અદ્વૈત દર્શન સંબંધી વાત માનવી નહિ. આ પછી તેમણે પરમહંસની વર્તણૂક અને સ્થિતિની પરીક્ષા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો.

શરીર સંપત્તિનો વધારો અને તેની સંભાળ.

(લે. પ્રોફેસર માણેકરાવ.)

હાલમાં અમારા યુવાનોની સ્થિતિ ઘણી જ દોલગીરી ભરેલી જોવામાં આવે છે. શરીર નિર્જળ, ચહેરા નિસ્તેજ અને રિક્કા પડી ગયેલો, આંખોમાં પાણી તો ખીલકુલ મળેજ નહીં, અંગ ઉપરની લાલી તો તદન હોય થઈ જવાથી મામડી પીળા પડી ગયેલી, બોલવું તો જાણે ઉઘેમાં ચાલવું. હોય તે પ્રમાણે, એ એ કરતાં અવાજ ઉઠા ગયેલો, માથા ઉપર વજન દાર બોલો મૂક્યો હોય તેમ મોટા કશ્ચી પગ ધરાવતા ચાલવું, કમર વાંકી વળેલી, લઘાટ ઉપર આવી ચડાવી જોરથી શ્વાસોચ્છ્વસ કરતાં રસ્તા ઉપરથી ચાલવું, રહેઠાણ ઉપર પહોંચતાજ મોઢું વીંકી કરી મોઢીથી 'હાથ' કરીને એકદમ ખેંચી જઈ પ્રથમ ફેટલુંક પાણી એકદમ ગળગળાવી જવું, વિગેરે. આવી સ્થિતિ દરેક ઠેકાણે જોવામાં આવે છે.

ફેટલાક વિદ્યાર્થી પોતાના અભ્યાસની ચોપડીઓ મહા મુશ્કેલીથી ફાલેજમાં ઉપાડી જાય છે, અને ફેટલાક તો બધી ચોપડીઓ ઉપાડવાનો શ્રમ ખયાલવા ખાતર ચોપડીમાંથી જરૂરીઆતનાં પાનાં ફાડી લઈ ફાલેજમાં લઈ જાય છે. ફાલેજમાંથી છુટ્યા પછી પણ તેમની તેજ પ્રમાણે દુર્લભ થાય છે. ઘેર આવ્યા બાદ અંગમાં દર્ધક જુસ્સો લાવવા માટે મણો 'સ્ટ્રોંગ' ચાદ તૈયાર કરવાને, પોતાની મા અથવા બેનને હુકમ કરે છે અને તે ચાદ પીંધી પછી આરામ પુરણા ઉપર અથવા 'પલંગ' ઉપર આભોટવા મડિ છે. વિશેષ જુસ્સામાં લાવવા માટે ફેટલાક તો સીંગારટની આરાધના કરે છે. ફેટલાક ખીચારા ઝાઝરોના પુરણ ભજન ખને છે, અને હવા તેમને નિલોના ખોરાક ખને છે. આવી સ્થિતિમાં અમારા યુવાનો સો વરસ તો નહીં પરંતુ પચાસ સાઠ વરસ પણ કેવી રીતે આયુષ્ય મેળવી શકે ?

આવી સ્થિતિ થવામાં મોટે ભાગે આપણું દુર્લક્ષ્ય કારણભૂત છે. શરીરમં પત્તિ તરફ માન્યાયું અને તેમનું જ અનુકરણ કરનારા તેમના બાલકોનું વર્તન પૂર્ણ ખેપરવાઈવાળું હોય છે. તો પછી શરીરમં પત્તિએ પણ તેમની ખેપરવાઈ થા માટે ન કરવી ? વ્યાયમ, છાંયમર્ષ, ચોંચ આહાર, સ્વચ્છતા, અને નિર્વ્યસનપણું આને માટે આપણા જીવાન બાલકો તદન કાળજી વગરના રહે છે. આ હકીકત માન્યા અને પાલક વર્ગને હજી સુધી કેમ સમજાતી નથી ? આપણે આપણા બાલકોને ઘણી જ નરમાશથી ઉઠરીએ છીએ, એ જ તેમનું શરીર અને મન અચકત થવાનું મુખ્ય કારણ છે, એવો અમેરિકાના અને જર્મનીના લોકોનો અભિપ્રાય થતો જાય છે. છોકરો કામ ગમે તેવી ઢોંગાઈથી આસ્ટે આસ્ટે કરતો હોય તોપણ મામાપને કંઈ પણ લાગણી ન થાય તો ઉપર પ્રમાણે જુસ્સા વગર કામ કરવાની તેને ટેવ પડે છે. મનુષ્ય શરીરમાં વાસ કરનારી જે દિવ્યશક્તિ છે તેનો પ્રભાવ એમના 'શરીર ઉપર કદી પણ જણાશે નહીં, કોઈ ઠેકાણે મારામારી થાય અથવા તો કોઈ ઠેકાણે તેમનું અપમાન થાય તો તે ઠેકાણેથી જેમ તેમ જઈ પલાયન કરવાની અને અપમાન સહન કરી વાંદરા જેવું મોઢું કરી ઘેર આવવાની તેમને ટેવ પડી જાય છે. ભારે પછી જુસ્સો અને શક્તિ એ શું પદાર્થ છે તેની ખીચારાઓને શું ખચર ? જો તેમને કોઈક સખ્તાઈથી અને કસોને ઉછેરવામાં આવે તો તેમનામાં શક્તિ અને ધૈર્ય આવશે, અને તેમની શરીરમં પત્તિ સુધરશે. મામાપે આપેલી છુટ બાલકો ને નુકસાન કરનારી છે સાડથી, આપણે નિર્માલ્ય અને કમકોવત લોકોની પ્રજા ઉત્પન્ન કરીએ છીએ. યુવાનો ! તમે 'યુવાન' એ વિશેષણને ચોંચ

છા એમ દેખાડવાનો પ્રયત્ન કરે । જોર લાવવા માટે ચાહ જેવા વ્યસનની જરૂર નથી. દારૂડીઓ જેમ દારૂ પીવાથી દુશીઆર બનેલો જણાય છે તેમ ચાહ પીવાથી આવેલી દુશીઆરી દર્શીક હોય છે. વારંવાર વધારે ચાહ પીવાથી આપણે આપણા મગજ અને મગજતંત્રીઓને કુબંધ કરીએ છીએ અને આપણી પાચન શક્તિને મદ કરીએ છીએ એવું કાસના પ્રસિદ્ધ ડા આર્સ્ટ ફેલોટુ કહેવું છે. અને બિટીરા મેડીકલ જર્નલનું પણ એવું કહેવું છે કે કેટલાક લોકો ઉપર ચાહનું પરીણામ એક જીલમી ઝેર જેવું થાય છે

ચાહ, કાંશી પીનારા લોક બીજા, ચીડીયા સ્વભાવના, અને વ્યાકુળ મનના હોય છે, અને આવા પેયો (પીવાની વસ્તુ) થી જ્ઞાનતંત્રી કુબંધતા, છાતીનું ધડકવું અને પ્રસંગોપાત મગજ ઉન્નત થઈ જવાના વિદારોની રીયાત પ્રાપ્ત થાય છે મીન દેશમાં એવા વિદારોથી કેટલાક લોકો પીણ પામેલા છે એટલું જ નહીં પરંતુ ઈંગ્લેન્ડ અને અમેરિકન ડોક્ટર લોકોએ પણ એવા કેટલાક દાખલાઓ જોયા છે. અનાજની અરૂચી, અપચન અને સર્વ પચનેદ્રિયોમાં અસ્વસ્થતા, આ બાબતો તો ચાહ પીનારાઓમાં હંમેશાં જોવામાં આવે છે. કાંશી કરતાં પણ ચાહનું પરીણામ હલકા ઉપર મધુજન અશુભ થાય છે. એમ છતાં પણ સંઘોષથી ચાહ કાંશીનો પ્રચાર દિવસે દિવસે સર્વ માં અપાટણધ વધતો જાય છે એટલુંજ

૭ પરંતુ અજ્ઞાન માન્યાપ અને વડીલો મોટા પ્રેમથી પોતાના બાળકોને આ પ્રાણધાતક વ્યસન કરાવે છે. આ ખેદારક નથી કે

શરીર સર્પિત વધારવા અને તે વધારો કાયમ રાખવા માટે વ્યાપાર્યામ અને સ્વચ્છ હવા, અને આવા પીવામાં નિયમીતપણે વિગેરે બાબતો અત્યંત જરૂરનાં છે. પરંતુ વ્યાપાર્યામ અને સ્વચ્છ કરતાં તે ઓછા દરજ્જાના છે ઉત્તમ શરીર સર્પિત પ્રાપ્ત કરવા માટે એ સર્વની જરૂર છે. આ શિવાય સ્વચ્છ રહેણી, નિત્ય સ્નાન અને શરીર વૃદ્ધિને અડચણ ન કરે એવાં કપડાંની પણ જરૂર છે. તેજ પ્રમાણે મનની પ્રસન્નતાનો શુભ આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરવા અને તે સાચવી રાખવા માટે જરૂરનો છે.

વ્યાપાર્યામ એ સર્વોત્તમ સાધન છે. એમ કહેવાનું કારણ એજ કે શ્રમ અથવા મહેનત એ શરીરરૂપી ખેતરનું ખાતર છે આ ખેતરમાં પાણી આહારાદિક વિપુલ હોય તો પણ શ્રમરૂપી ખાતર શિવાય તેનો પાક સારો ઉતરવાનો નથી. ચલન-હાલચાથ, ગતિ અને પ્રગતિ એ જગતનો નિયમ છે. નાનું બાળક પણ જન્મતાજ હાથ પગ હલાવે છે. અને સંતપડાજ બાળકનાં આત્ર ધણાં દંડ બને છે. એ આપણે હમેશાં, જોઈએ છીએ. ઝાડ પણ પવનના સપાટાથી અને તેનાં પાંદડાં હમેશાં હાલતાં હોવાથી અને તેની ઝાળાઓ હીચકા ખાતી હોવાથી પોતાનાં મૂળ જમીનમાં ઉઠાં પ્રસારે છે અને આ નિત્યના ડાલવાથીજ તેની વૃદ્ધિ થાય છે. હવે પોતાનો એક હાથ રાત અને દિવસ ઉભો રાખી તપ કરનારા યોગી તરફ જુઓ, તેણે ઉભો કરેલો હાથ થોડા દિવસબાદ અકડાઈ જાય છે અને ફાણીમાંથી બીકકુલ વળી શકેલો નથી. તેજ પ્રમાણે પોતાના જમણા હાથમાં દયોડો લઈ તેના ધા એરણુઉપર ડાબા હાથમાં સાંસીથી પકડી રાખેલા લોહાના તપાવેલા કકડા ઉપર, એક સરખો મારનાર લુહાર તરફ જુઓ. તેના જમણા હાથને શ્રમ પડતો હોવાથી તે સ્ફુટ થઈ થોડા દિવસ પછી તેનો દંડ મોટો થાય છે. પરંતુ ડાબો હાથ રિથરજ રહેતો હોવાથી તે અસક્રમ અને પાતળોજ રહે છે.

આ ઉપરથી શુ સિદ્ધિ થાય છે ? એજ કે શ્રમ એ શરીરની વૃદ્ધિ માટે કારણભૂત છે, અને વ્યયશ્રમ એટલે વ્યવસ્થિત રીતે ઉપયોગમાં લાગેલો શ્રમજ-કસરત છે હવે વ્યાપાર્યામથી શરીર ઉપર કેવું અને શુ પરીણામ આવે છે તે તરફ આપણે ધ્યાન આપીએ.

આપણું શરીર શ્વેત વર્ણ કંદી પણ બંધ ન પડનાર એક કારખાનું છે દેહસાં, હલકા અથવા રક્તાશય અને પચનેદ્રિયો એ આ કારખાનાના રાત દિવસ ચાલનારા યંત્રો છે. મગજ અને જ્ઞાનતંત્રીઓ એ ગાઢ નિદ્રા શિવાય બાકીનો સર્વ વખત કામ કરનાર યંત્રો છે. સ્નાયુમાં, છાતી, પેટ અને બરોડા મહિના સ્નાયુ રાત દહાડા-ઉધમાં પણ સ્વાસ્થ્યરૂપી હાલતાં હોવા છે. આ કારખાનાનું કામ લોહીરૂપી વરાળ ઉપર,

અન્યત્રી કાપવા ઉપર અને પાણી ઉપર ચાલે છે. અન્યત્રી જોડી બનાવી આખા ચરીરને તે પહેલાંવાનું કામ જે મરો કરે છે તે મરો હલ્ય, ફેરસાં અને પચનેદિયો જ છે. હલ્ય એ જોને આપણે છાતી કહીએ છીએ તેની થોડેક નીચે અને ડાબી બાજુએ આડું રહેતું છે. એની બે બાજુએ બે ફેરસાં છે અને તેનો આકાર સાધારણ રીતે કેળાના ડોમ જેવો છે. સાધારણ રીતે કહેવાનું કારણ એટલું જ કે તેની પહેલાંના કામના ડોડાની પહેલાંના કરતાં લંબાઈના પ્રમાણમાં ધણેજ વધારે છે, તેની ડાબી બાજુ હમેશાં શુદ્ધ લોહીથી ભરેલી હોય છે. લોહી, સર્વ ચરીરમાં ધારી નસો, નસો, અને નાની મોટી સર્વ નળીઓમાં ક્યાંઈ પણ ખીતકુદ્ધ અટક્યા વગર લાવવા માટે બધા પ્રમાણે હલ્ય ઉછળેતું હોય છે. ચરીરમાંના સર્વ ભાગ અને સ્નાયુ એ પોતાના પોપણુ માટે લોહી લે છે. અને હમેશાં યતી ઘીત-આધારે લીધે પોતાના અગાઉના સંચયમાંથી જે ભાગ બળાને ખાક થાય છે તે આ લોહીરૂપી વહેતી ગળામાં ધીધ નાંખે છે. આ પ્રવાહ આ પ્રમાણે મસીન થતો થતો આખા ચરીરમાં ફરી ઉવટે બે મોટી નળીઓ દ્વારા રક્તાશયની જમણી બાજુમાં આવીને પડે છે અને ત્યાંથી તે ફેરસામાં જાય છે. ફેરસાં એ લોહી ગાળીને શુદ્ધ કરનારી ગળીઓજ છે. અહીં આ આપણા નાક અને મોઢાંમાંથી આવેલા વાયુઓનો ઉપયુક્ત ભાગ જોને આપણે ઓક્સીજન કહીએ છીએ તે આ લોહી પીધ જાય છે. અને તેમાંજ સર્વ ચરીરમાંથી ધોવાધને આવેલો વિષવાળો મેલ-જોને કારબોનિક એસીડ ગેસ કહે છે તે પણ કહાડી નાખવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે આપણા આસો-આસ સાથે ફેરસાંમાં આવનારો વાયુ પણ રક્તાને જીવન દેનારી એક નદીજ છે અહીં આ શુદ્ધ અને બલયુક્ત થયેલું લોહી હલ્યની ડાબી બાજુમાં જાય છે અને ફરીથી તે આ બુબાની સદાયથી ચરીરમાં ફેલાય છે. આપણે જીવતા હોઈએ ત્યાં સુધી આ ક્રિયા બંધ ન પડતાં આડું જ રહે છે એનેજ રૂધિરાભિસરણ કહે છે.

લોહી ઉત્પન્ન કરવાનું કામ પચનેદિયો કરે છે તેમાં કાકાનો યક્ત અને આંતરડાનો સમાવેશ

થાય છે. અન્ન મોઢાની લાજ સાથે મિશ્રીત થઈ કાકામાં આવે છે ત્યારે ત્યાંની વહેનારા એક પ્રવાહી પદાર્થ સાથે તે મળી જાય છે. આ પદાર્થમાં અન્નને પચાવવાનો ગુણ રહેલો છે, પછી આ રમતું તેની ઉપર પરિણામ થાય છે. તેજ વખતે યક્ત મોઢેના પિત્તરસ અને તેજ પ્રમાણે ખીજ એક બે રસ જે તેના માર્ગમાં આવે છે તેની સાથે તે મિશ્રીત થાય છે. એટલા વખતમાં ધણુ ખર્ચ અલ પચી જાય છે. આ પચન થયેલો ભાગ નળીઓમાંથી શોષી લેવામાં આવે છે અને તેનું લોહીમાં રૂપાંતર થાય છે, અને આ નળીઓમાં રહેનારી નાની નળીયો પણ તેનું શોષણ કરી મોટી રક્ત વાહીનીઓદ્વારા તે હલ્ય તરફ મોકલી દે છે. બાકી રહેતું અન્ન આંતરડામાં જાય છે અને પચન થતાં થતાં છેક ન પચેલો ભાગ મસદારા બહાર પડે છે.

ફેરસાં, રક્તાશય અને પચનેદિયો જે ક્રિયા કરે છે તે, ચરીરને ન્યારે વધારે શ્રમ પડે છે ત્યારે વધારે જલદીથી ફરી શકે છે ખીતકુન શ્રમ ન પડે તો તે ક્રિયા મંદ પડે છે. આ કારણે લીધેજ ચાલવાની, હોડવાની અથવા હર-કોઈ પ્રકારની મહેનત ત્યારે ચરીરને પડે છે ત્યારે અન્નપાચન જલદીથી થઈ આપણને સારી રીતે જૂજ લાગે છે.

ચરીરની ક્રિયાનું ઉપર જે થોડું વર્ણન દીધું છે તે ઉપરથી વાંચકાના હૃદયમાં આવ્યું હશે જ કે વ્યાયામથી આસોઆસ ધણું સડપથી ચાલતા હોવાથી લોહી અધિક પ્રમાણમાં શુદ્ધ થાય છે. એમ થાય છે ત્યારે તે હલ્યમાં પ્રવેશ કરવા માટે જલદી તૈયાર થાય છે. હલ્ય એ પછું એક સ્નાયુ જ છે વ્યાયામથી એનો સંઘાય-વિકાસ જલદીથી થતો હોવાથી લોહી વધારે જલદીથી, વધારે વખત અને વધારે નેરથી ચરીરમાં પ્રવેશ કરે છે આ કારણે સર્વ અવયવોને પોપણુ માટે તે જલદીથી મળી જાય છે. વારંવાર થતાં ચલનથી લુપ્ત લોહી સ્પષ્ટાથી બગડી જતું હોવાથી, નવું લોહી પોતાના પોપણુ માટે લેવાની સ્નાયુને વારંવાર સવડ થાય છે. આ કારણથી તે યુષ્ઠ થઈ વિકાસ પામે છે. પચનેદિયો પણ પોતાનું કામ અધિક ત્વરાથી કરી

અધિક લોહી ઉત્પન્ન કરે છે. આપણી ચામડી એ એક મદ્ર બહાર કાઢી નાંખનારી ઇલિમ્બ છે અને પરસેવાનારૂં એ મદ્ર બહાર પડે છે. બા-યામથી પરસેવા અધીક આવે છે એ આપણે જોઈએ જાઓએ. ત્યારે બાયામથી શરીર નીચાંમી રહે છે એ કેટલું મથાર્થ છે તે સહેજ જણાઈ આવશે મલકારે કરીને પણ બાયામથી મલો-ત્સર્ગ સાફ થાય છે. જે સ્નાયુને બાયામ મળે છે તે ઉપર કલા પ્રમાણે પુષ્ટ, અને મોટો થાય છે.

આ પ્રમાણે બાયામથી શરીર શક્તિ યથા શરીર સામર્થ્ય અને શરીર સંપત્તિ પણ વધે છે શરીર સંપત્તિ વધારવા અને તેની સંભાળ કરવા એના જેવા બીજા કયા માર્ગ છે ?

ઉપરના વિવેચન ઉપરથી એ પશુ સિદ્ધ થશે કે જેણે કરી સર્વ અવયવ અને તેમનાં સ્નાયુને બાયામ થાય તેજ બાયામ ઉત્તમ પ્રકારનો કહેવાય. એટલે ઉત્તમ બાયામથી સ્નાયુ પૂર્ણ સંકોડે ચલાવી ક્રિયા વારંવાર ચલી જોઈએ. આક્રમ્યન અને પ્રસારણ એ સ્નાયુનો મુખ્ય ધર્મ છે. વાર-વાર ચલા આક્રમ્યન અને પ્રસારણથી તેમનું લોહી જલદીથી વહે છે અને તે વધારે મજબુત બને છે. આ કારણથી તેની આક્રમ્યન ચલાવી શક્તિ વધે છે, તે શક્તિ વધી એટલે તેનું મગ અને જોર પણ વધે છે. મનુષ્યની શક્તિ તેના સ્નાયુના સંકોચ ચલાવી રિચતિ ઉપર આધાર રાખે છે, જેની રીતે રબ્બર વધારે તાણવાથી વધારે જોરથી ઉડે છે અથવા વરાળ જેવી રીતે વધારે દબાય તેપ તે વધારે જોર કરી ઉપર આવે છે તેવી જ રીતે સ્નાયુના આક્રમ્યનનું પણ છે.

જે માણસની સ્નાયુ આવી રીતે તૈયાર થયેલાં હોય છે, તે જો પોતાના સ્નાયુ સંકોચિત કરે તો તે આપણને પથ્થર પ્રમાણે કઠણ જણાશે.

આ દેશની પદ્ધતિ પ્રમાણે આવો બાયામ એટલે દંડ, બેડક, કુસ્તી, લાડી, લેઝીમ વગેરે છે; અને સર્વ અવયવોને પૂર્ણ રીતે બાયામ થવા માટે આ સર્વ પ્રકારનો બાયામ તેમજ ખોદવું, તરવું, દોડવું, પટો, ફરીગદો વગેરે પ્રકારની રમત પણ સાથે સાથે જરૂરની છે દંડ, બેડક અને લેડી આ ત્રણ પ્રકારની કસરતથી સર્વ અવય-વોને, ઉપર દર્શાવેલ કથાઓના પ્રકારથી થતો બાયામ, થતા માટે તેના કેટલાંક લિન્ન લિન્ન પ્રકાર શાસ્ત્રીય તરત્તો ઉપર અમેએ બેસાડેલાં છે. વાંચકોને તેની માહિતી કરી દેવા માટે તે તે પ્રકારની આકૃતિઓ અથવા ફોટો અહીં આપવાની જરૂર છે પરંતુ તેની સ્વચ ન હોવાથી તે પ્રકારની માહિતી આ જગ્યાએ આપી શકાય એમ નથી. આ નવીન પદ્ધતિના પ્રયોગ અમેએ અમારી બાયામમથાળામાં કરી જોયા છે અને અમેએ એમ જણાઈ આવે છે કે આ પ્રકારનો નિયમીત બાયામ કરનારા વિદ્યાર્થી, શરીર બળ, આલાહી, સહનશીલતા, કાશ્વ અને ચિકાડી વગેરે ગુણોમાં ખાસાત્મ પદ્ધતિથી તેટલીજ સુઘટ નિયમીત બાયામ કરનારા તેટલીજ ઉમરના વિદ્યાર્થીઓથી કંઈ પણ દારી જવાના નથી. આ ઉપરથી આશ્ચર્ય અને શરીર સંપત્તિ કમાવામાં આ ભારતિય પદ્ધતિ કરતાં બીજા કોઈ પણ પદ્ધતિ ઉઘી નથી એવો અમારો મત છે.

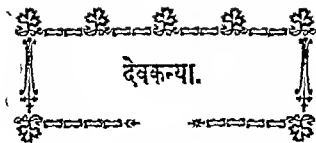
(અપૂર્ણ.)

છપાઈ તૈયાર થઈ ગયું છે. આવતા માસમાં બહાર પડશે.

માસ્ટર ઑફ નૉલેજ.

આ પુસ્તક પણ ધણ વાંચી બહાર પાડવાની તોટીમ આપી હતી પણ કામ કમી ન હોવાથી તેને કોઈ બધી આપનાર ન મળવાથી બહાર પડવામાં વિલંબ થયો હતો. તેમાં ગુજરાતી સાધા-ગ્ધ આવડતું હશે તેપણ આ પુસ્તક ઉપરથી અંગ્રેજી, સંસ્કૃત, હિંદી, મરાઠી, બંગાળી અને ઉર્દુ માત્ર છ માહનામાં જ લખી વાંચી અને બોલી શકે એટલું શીખી શકશે. ઉપરની તમામ બાયામોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતું હોય તો હમ્મશ ફીલાસુ અર્થ કરવું પડે અને વર્ષોના વર્ષો વડી ભય છતાં પણ થતું નથી તો આ તો માત્ર થોડી મહેનતે જ માસમાં જ ઉપરની બાયા આ પુસ્તક ઉપરથી દરેક માણસ શીખી શકશે. તેની કોમત રૂ ૧૦-૦ છે પણ આ મામમાં માલક યત્ર નામ નધાવશે તેમને રૂ ૮-૦ માં તે મળશે.

જેઠાલાલ કેવશંકર દવે—અમદાવાદ.

देवकन्या.

प्रकरण १ छं.

देवकन्याने परीक्षय अने धर्म संहत.

सुरत पासेना ... .. मां वेष्टीराम नामना
 ओक गृहस्थ रहेना होता तेमनी पत्नीनुं
 नाम दीवाणीया हुत. घेर जमीन जमीर सारी
 होती. आवक जेडी आवती होती. जमीननी व्य-
 वस्था राखवानुं काम वेष्टीराम करतो ते छपरत
 व्याज वटावना धर्म पणु करतो हतो दीवाणी
 तेनी आद्यानु पासन करती, पनीने राख राखवा
 ओ पोतानुं कर्तव्य समजती. तेमने ओक पुत्र
 थयो तेनुं नाम सुंदरराय पाउयु. जते कुणवान
 होता दीवाणी गिजारी अभज्य होती. पुत्रने लाड-
 लाड्यां छिडेरती. वेष्टीराम गिजारे पाछ पाछ
 करीने भेषु करतो. पैसा वापरता छव जतो पामे
 पैसा होवा छतां पणु साधारणु रियातमां रहेतो.
 दीवाणी पणु तेने अनुकूल होती, ओक साक्षाने
 सत्तर थीगडां मारीने यक्षावती पुत्रने भजुव-
 वानी पूरी काणज न राखता तेने लाड लाडव-
 वामां ते राख रहेता. पुत्रने नानपणुमां न
 कछने कछ हड पडी गछ होती. तेने जे वस्तु
 लुवे ते लेवानुं मत थतुं तेनी मा जे हा ना करे
 तो रजवा लागे, ओटले ओकना ओक पुत्रनी भरज
 सायवी ते काम लेता.

गेडी छमरे सुंदररायने निशाणे मझो निशाणे
 पणु तेनी भरज होय तो जय अने नहि तो ना
 पणु जय. तेनी मा दीवाणी तो तेने परशुववाने
 हवे वातो करती होती घेष्टी श्रीओ पोताना पुत्रने
 भजुववा करतां परशुववानी वधु काणज राखे
 छ ते भमावे दीवाणी पणु पुत्रने विवाह हवेजट
 थाय तो साई ओम पोताना पनीने कहेती. वेष्टीराम
 पैसावाणे हतो. वणी कुणवान होता ओटले तेना
 पुत्रने कन्या भगवामां वार नहि. तेनी न्यातना

पणु माखसेनुं निशान तेना पुत्रने कन्या आ-
 वानुं हुतुं तेनी न्यातना ओक गृहस्थ सुरतमां रहेता
 होता तेमने त्यां कर्मकर ओशीसमां करकुननी
 नोकरी हनी तेमनुं नाम माधवदास हुतुं तेमनी
 श्रीनुं नाम नर्मदा हुतुं. माधवदास गरीब कुटु-
 ममां छिरी भोटो थयो हतो छतां दुप वेडी
 भणुने ग्रॅन्पुम्पेट थयो हतो. श्री नर्मदा पणु
 भणुकी अने सुशीत होती. तेमने ओक पुत्री होती
 तेनुं नाम देवकन्या हुतुं देवकन्याने सारे वर भजे
 तेनी तेमने यिता हती डेटकी वपते सारा
 कुणवान धराना छोडाओ दकाछ जतां वार ला-
 गती नथी, अने पछी छोडगीने भाटे जेछये तेनु
 डेकाछ भणतुं नथी, तेथी नर्मदांनी भलादथी मा-
 धवदासे देवकन्यानुं सगपणु वेष्टीरामने त्यां कर-
 वानो निश्चय कर्चो.

देवकन्या नानपणुथी न देभनडी, मायाणु,
 अने सुशील होती ते पोतानी आतानी डेज-
 वणुथी घरकाममां पणु मदद करती थर्छ होती.
 दीवाणीओ देवकन्याना सगपणुनी वात सांभणी
 तरतज हा पाडी अने सुंदररायने विवाह देव-
 कन्या साथे थयो विवाह थये ओकाद वर्ष थयुं
 नहि होय तेवामां दीवाणीओ पोताना पुत्रने पर-
 चानी देवानो विचार कर्चो. माधवदास अने
 नर्मदा संभज्यां होती, नाती वपमां दीगला
 दीगलीनी मादक पाणकानां लस न करतां नोछये
 तेवा विचारनां होतां. त्यारे दीवाणी तो क्यारे
 छोडरो परछे अने वड घेर आवे ओवा विचा-
 रनी होती वेष्टीराम पणु गिजारे लुनां वया-
 रना हतो. तेनुं पोतानी पत्नी आगण पणु
 आसतुं नहोतुं, तेथी तेने हा कथा वगर छुटकी
 नहोतो, दीवाणीओ माधवदासने कहेवरायुं देवा

ચેત્ર માસમાં લક્ષ્મી દેવો નહિ તો ના કહો. આથી ન છુટકે માધવલાક્ષ્મીને લક્ષ્મી લેવું પડ્યું અને દેવ-કન્યાને પરણાવવી પડી.

સુદરશન અને દેવકન્યાનાં લક્ષ્મી નાની ઉ-મ્મરમાં થઈ એટલે સુદરશન બ્રહ્મવામાં ચિત્ત ચોટ્યું નહિ. ગુજરાતી ચાર ચોપડી બણી તે અંગ્રેજીમાં બેઠા હતા. ચારેક ચોપડી અંગ્રેજી બ-ણીને તેને ઉડી જવું પડ્યું સુદરશન લક્ષ્મી ચર્ચુ તેને ત્રીજી વરસે સખત પ્લેગ આવ્યો. તેમાં વેણી-લાલ ગુજરી ગયો. સુદરશન બાપ મરી જતાં સ્વતંત્ર બન્યો. તે હવે પોતાની માને ગાંઠો નહિ. મોજડાખમાં બાપનું એકઠું દરેલું ધન ઉડાવા લાગ્યો. માથાપ પોતાના પુત્રને માટે જાતે ન ભોગવતાં પાઈ પાછ કરીને પૈસા એકઠા કરે છે. પોતાના પુત્રને ચોખ્ખા જીવણીને વારસે આપ-વાની બેદરકારી કરે છે. તેમને ખજીર નથી હોતી કે તે પુત્ર પોતાની મિલકત ભોગવી શકશે કે ઉડાવી દેશે. ધણી અચાનક સ્ત્રી પુરુષો પોતાના કામધ-ધાર્માં એવાં મરણ રહે છે કે પોતાના પુત્ર-પુત્રીને ચોખ્ખા જીવણી આપવાને બેદરકાર રહે છે. વેણીલાલ જટલો પૈસા કમાઈ એકઠો કરવાની કાળજી રાખતો તેટલી પુત્રને જીવણી આપવામાં બેદરકાર હતો.

સુદરશનને નાનપણમાંથી જ ખરાબ મિત્રોની સોખત ચર્ચ હતી. જુગારનો પણ ડોંખ લાગ્યો હતો. તેના હાથમાં પૈસા આવતાં તેણે ધીમે ધીમે ઉડાવા માંડ્યા. પૈસા ખૂટ્યા તો જમીન જાગીર પણ ચકા માંડી દીવાળી જિયારી માયુ કુટીને રહેતી પણ છોકરા માનતો નહિ. દેવકન્યા ઉમ્મરે ચર્ચ હતી તેથી હવે સાસરે રહેતી હતી. સુદરશન દેવકન્યાનું પણ માનતો નહિ દેવકન્યા પતિવ્રતા હતી. પોતાના પતિને રાજી રાખવા મળું મથતી પતિની આરાધનું પાલન કરતી તેને અહીં રહ્યા પછી પોતાના પતિની વર્તણૂકની ખજીર પડી હતી તે તેને મળું સમજાવતી પણ સુદરશન માનેજ ચાતો. તે ધણીવાર સુઆઈ, કલકતા મિત્રોની સાથે ડોંખ મારવા ઉપડી જતો. ધણીવાર દેવ-કન્યા આડી પડે તો તેને મારવામાં બાકી રાખતો નહિ. દેવકન્યા જિયારી મૂંઝે મેડિ સર્વ સદન કરતી એક વખતે સુદરશનના ઘરમાં રાત્રે ચોરોએ

આતર પાડ્યું સવારે ઉડી જોયું તો ઘરના બાર-છાનું ચણિપાઈ ઉતારી દીધું જોયું, આ વાતની પોલીસને ફરીયાદ કરવા, સુદરશને એક માણસને ચાણામાં મોકલ્યો. સવારમાં એક વાગ્યાના સમારે ચાણામાં એક લીમડાતળે જમાદાર સાદેખ ધસ-ધસાટ ઉઘતા હતા. તેને પેલા માણસે જગાડી, સુદરશનના ઘરમાં ચોરી થઈ છે એવી ખજીર આપી. સવારમાં ઉધમાંથી ઉઠવું પડવાથી જમા-દારનો મિલકત ગયો અને જતાં બેઠેલ પેલા જિયારાને બેચાર ગાળો તો સંભળાવી દીધી અને કહ્યું કે “ જાવ, હું આવું છું, જો ફરીયાદ જુડી હશે તો પછી જોઈ લઉં છું.” જમાદાર ઉઠ્યો. ચોરીના કામમાં તરતજ જઈ તપાસ કરવી જોઈએ ત્યાં જમાદાર સાહેબને મોં ધોતાં, હુકો પીતાં એએક કલાક નીકળી ગયા. આઠેક વાગ્યે સુદર-શનને ત્યાં જો પોલીસને લઈ તે ગયા અને પચ-કમાસ કર્યા.

ચોરીમાં શુ શુ થયું છે, તે નોંધતાં વચ્ચે વચ્ચે ફેટલીકવાર જમાદાર મિલકત ખોઈ દેતો. પોલીસની નોકરી એ તો જાણે રાજ્ય રાજ્ય ન મળ્યું હોય તેવી રીતે જમાદાર રાંધે મારવામાં બાકી રાખતો નહિ. આ ચોરીના કામમાં તેણે ત્યાંના આજુઆજુના ફેટલાક ગૃહસ્થ અને આખ-ફાર માણસોને ઘેર શીલ કરાવી. ધણીને જેલમાં પુરી દેવાની ધમકી આપી. પોલીસની કાળી ડગ-લીથી જિયારા તે આખરફાર ગૃહસ્થો બી-ચા. વખતે જેલમાં લઈ જશે તો આખર જશે, ઘરમાં જડતી લેશે તો પણ આખર ઉપર પાણી ફરી વળશે, એમ ધારી ગ્રુપ્યુપણે જમાદારનું મન પતાવ્યું ગામડાઓમાં પોલીસનો જમાદાર તો જાણે રાજ્ય પોને ન હોય તેવી રીતે લલભતાને સતાવતાં અચકાતો નથી આવા ચોરીના કામમાં તેઓ રાજ ઉપરથી સારા માણસોને પણ પૈસા પડાવવાની આતર પકડતાં બીક રાખતા નથી. તેમ આ જમાદાર અચરકેલીએ પણ દાવ દાવ આપ્યો છે માની આ ચોરીના કામમાં ધણીને ધમકાવી બે તેટલા પૈસા પડાવ્યા. ગમે તેવા માણસોને બેચાર ગાળો દેવી કે તમાચા મારવા એ તો તેમને મન રમત જેવું. જિયારા બલભ-લાને તેનાથી ત્રાસ થતો. ફરીયાદોને ફરીયાદ કરતાં

પણ ત્રાસ વેકવે પડતો. અચરહઅલીએ સુદર-
રાયની જુગાની લીધી. ગયેલા માલ માટે દેવકન્યાને
પણ બેલાંવા તેની જુગાની લઈ તેની કઈ કઈ
જથ્થો ગઈ તે પૂછ્યું. દેવકન્યાના મોં સાથું
તેલતો અચરહઅલી સાહેબ લટ બની ગયા.

દેવકન્યાનું રૂપ જોઈ અચરહઅલીની ઘાતત
બગડી. તે ક્રોધા હતો, લાલચુ હતો અને સાથે
લંપટ પણ તેવો જ હતો. તલે એક બે વખતે
તળાવ ઉપર જુગડાં ધાવા જતી દેવકન્યાને જોઈ
હતી, ત્યારથી જ તેને તેના ઉપર મોહ થયો હતો.
દેવકન્યાની તેણે જુગાની લતાં ધણીવાર લગાડી,
છેવટે જુગાનો પુરી ન થતા તેણે યાજુમાં મોઢલી
આપવાનું કહ્યું તે યાજુમાં ગયા. એક તા ચારીની
ચોત્ત યજ, માલ ગયો અને પાછો પોલોસની
સતાપણી. સુદરરાય ગમરામાં. દેવકન્યા યાજુમાં
નાંહ આવે તવુ જમાદારનું કહ્યું, પણ જમાદાર
કાંઈ માન તેમ નહોતું.

અચરહઅલી યાજુમાં ગયો પણ તેને એન
ન પડ્યું. તની ઘાતત દેવકન્યા ઉપર બંટ થઈ
હતી. તેણે એક જુદા કુટા અને બોલાવી પોતાની
વાત કહી, અને તે બીને મળતી આપવા જણા-
વ્યું. તે આ પણ આવો રીતે સાદાંનદા કરી
દલાઈ કરવામાં કુશળ હતી. તેણે બસા રીઆ
માઆ અને દેવકન્યાને મળવા આપવાનું ક-
હ્યું.

સુદરરાયની ચોરીનો પતો ન લાગ્યો. તેણે
હતું તે સથળ જુગાર અને માજીયામાં ગુમાવ
દીધું. હવે તેની પાસે પૈસા રહ્યા નહીં. જ્યાંકણ
તેનો પાસે પૈસા હતા ત્યાં સુધી તન પૈસાની
કીમત નહોતી. જ્યાં સુધી પૈસા હતા ત્યાં સુધી
જ સર્વ મિત્રો તેનો પાછળ પાછળ ફરતા હતા.
પણ પૈસા ખૂટતાં સર્વ મિત્રો છુટા પડ્યા. તે
હવે એકલો પડ્યો. થોડોવાર તો જોક્તી વસ્તુ-
ઓ ઉધાર લાવ્યાં કામ ચલાવ્યું, પણ જેને ત્યાંથી
ઉધાર વસ્તુ આણી હોય તેને પૈસા પાછા ન
આપવાથી તેમણે ફરી માલ ધોરવાનું બધ કહ્યું.
માગતાવાળા લોકો દરરોજ ઉધારણી કરવા આ-
વતા. પાસે પૈસા ન મળે, હવે કાને શું આપવું,
તેનો વિચાર થઈ પડ્યો. વખતસર પૈસા ન મળ-
વાથી માગતાવાળાઓએ તગાદો કરવા મંડિયા.

સુદરરાય ગમરાયો. કમાણી રહી નહિ. જગીર
જગીર હતી તે તો દેવામાં ચૂકી ખાધી હતી.
ખાવાના પણ સાંસા પડ્યા. દેવકન્યાનું પહેલાં તો
તેના આગળ કાંઈ ચાલતું નહોતું હવે તેને દુઃખના
દીલાસાદેવ દેવકન્યા યજ પડી હતી દેવકન્યા પવિત્ર
અને શુદ્ધ હૃદયની હતી. પતિ ઉપર તેનો અત્યંત
ભક્તિ હતી. પતિને દુઃખ આવતાં તે દુઃખમાંથી
તે છુટે તેવો ઉપાય શોધતી. તેણે હવે પોતાના
પતિને કાંઈ વેપારીને ત્યાં નોકરી રહેવાનું જણાવ્યું.

સુદરરાયે છાકરમતમાં પૈસા હતા ત્યારે એક
રાગના જેટલો કાંઈ રાખ્યો હતો. પાણીની માફક
પૈસો ઉઘવ્યો હતો. વેચીલાલે બીચારે પેટ બા-
ધી, મરચું ને શેટલો ખાઈને જે પેટા કંઈ હતું
તે સરળ સુદરરાયે થોડાજ વખતમાં ઉઘાડી
દેતાં વાર લગાડી નહિ. તે વખત તેને લાવખ્યનો
વિચાર ન થયો. બચ્યા પણ ખારા સુધી હતા,
એટલે નોકરી પણ સારા પગારવાળી ન મળી. હવે
તે માત્ર માસીક દસ રૂપયામાં નોકરી કરવા લાગ્યો.
દીવાળી તો બિચારી જુદ થઈ હતી. જેણે પતિના
વખતમાં સુખી જીવન ગુમારા હતી તેને અત્યારે
ખાવા પીવાની વિદખણ થઈ પડી. દેવકન્યાએ
પોતાના ઘરનું તમામ ખર્ચ કમી કરી હવે માત્ર
દસ રૂપયામાત્ર ગુમારાન ચલાવવા માંડ્યું પતિને
ઝરીખાઈમાં પણ તેણે ધીરજ આપી. સુદરરાયને
અત્યારે જરા પણ જો સુખ હતું તો તે દેવકન્યા
તરફ હતું. તે તને ધીરજ આપતી, દુઃખ મન-
માં ન લાવવા કહેતી, ઈશ્વર ઉપર બરોડા રાખી
મથલ કરવાથી સો સારા વાનાં યરી એમ કહેતી.

ગઈ વાતને સંભાળી તે દુઃખી થતી નહિ કે
પતિને દુઃખી થવા દેતી નહિ. સુદરરાયના સ્વ-
ભાવ પ્રમાણે હતું પણ જો દેવકન્યાને કઈ કામ
કરતાં વાર લાગતી તો ધમકાવતા ચૂકતો નહિ.
દેવકન્યા બિચારી ગાળો ખાતી, માર ખાતી, છતાં
પણ પતિને વાંક મનમાં ન લાવતી. તે હવે
પતિને સુધારવાને યત્ન કરવા લાગી. સુદરરાય
અને દેવકન્યાની ઝરીખાઈ જાણી તે ગામના ઘણા
માણસો આમળીઓ કરવા લાગ્યા. કેટલાક તો દેવ-
કન્યાને લાલચ આપી ફાસાવવા લાગ્યા આ જગત-
માં કાંઈ દુષ્ટ અને લંપટ માણસોની જોડે હોતી
નથી. કેટલાક માણસો તો પોતાનાથી બને તેટલી

અનીતિ કરવામાં મરણુનો પણ ભય રાખના નથી. દેવકન્યાનું દુઃખ ટાળવા ધણા આવા માણસોએ પ્રયત્નો રચવા મડ્યા. અદરક અડી જમાદાર તો તૈયાર જ હતા તેમાં આવા માણસોએ પણ દેવકન્યાને દાદમાં ખાલી.

અસારે દેવકન્યાને એક પુત્રનો જન્મ થયો. પુત્રનું લાલનપાલન કરી છંદરવામાં, ઘરની બવસ્થા રાખવામાં, પતિની સેવા કરવામાં અને વૃદ્ધ સાસુની ચાકરી કરવામાં દેવકન્યા સમય વીતાવતી. સુદરશન યાદગો પાડ્યો નોકરીએથી ઘેર આવતો તે વખતે દેવકન્યા દસીને તેને આનંદ પમાડતી. સારી સારી વાતો સંભળાવી ચિત્તાને ટાળતી. હરિશ્ચંદ્ર, રામ, પાંડવો અને નળરાજને આવાં આવાં દુઃખ પડી ગયાં છે તો આપણે શા દિ સાખમાં, એમ કહી ધીરજ આપતી તે કોષને ઘેર કામ વગર જતી આવતી નહિ. બહાર ફરવાનો તેને શાખ નહોતો. દેવદર્શને પણ બેયાર બેરતિ સગાત હોય તોજ પતિની આગાથીજતી તે કોષ પશુ કામ પોતાના પતિની આગ વગર કરતી નહિ.

એક વખતે બપોરના બેએક ઓએ તેને ત્યાં આવી, અને કેમ હો, દેવકન્યા બહેન, એમ કહી તેની પાસે બેઠી. તેમની એક જણીએ કહ્યું કે: બેન આજે અમે સોમનાથ મહાદેવનાં દર્શન જઈએ છીએ તમારે આવવું હોય તો કહ્યું યો સગાત થાય, એમ પારી તમને તેડવા ગયાં છીએ.” દેવકન્યાએ કહ્યું કે “બેન, તમે જાવ, મારાથી તો નહિ આવવા. ઘેર કોષ નથી, છોકરાની તમીષત જરા નરમ છે અને સાસુજી એકલા સર્પ ગયાં છે.” આ સાંભળી તેમાંની એક મહાલક્ષ્મીએ કહ્યું કે “બેન, આજે તો ચિત્રરાત્રી છે, ચાલોને હમણાંજ પાછાં આવીયું. વળી સાંભળ્યું છે કે ત્યાં એક મહાત્માજી પધાર્યા છે તેમનાં દર્શન કરવા જેવાં છે. તેમના આશિર્વાદથી તમારા જંયતીને પણ સાઈ ચર્ષ જશે.”

દેવકન્યા—“ના બહેન, ઈધરે ધાર્યું હશે તો તેને આરામ ઘેર પણ ચર્ષ જશે પણ એ ઘેર નથી, એમને પૂછ્યા વગર તો નહિ આવું સાસુજી એકલા છે ને છોકરૂં રડે. માટે તમે જઈ આવો.”

આ સાંભળી તે ઓએએ ધણો આમહ કર્યો

અને કહ્યું કે દીવાળીમાને પૂછી લુએને, હમણાંજ પાછાં આવીયું, ક્યાં આધુ છે. આપણા આવતા સુધી તો તે જયતીને રાખશે. વળી મહાત્માજી કાંદે તો જવાના છે. આપણને તે જયતી સાંભળે થાય તેવી હવા આપશે તો તે સાંભળે પણ ચર્ષ જશે વળી મને તો લાગે છે કે તેને તો કંઈ વળગાડતું છે, નહિ તો આટલો બધો સ્કાર્ડ ન જાય, એની આંખોજ લુએને કેવી ટગડો છે? જાનાજી એક ચપડી લખમ આપશે તો તેને જ વળગ્યું હશે તે ચાટ્યું જશે અને ડાકરો સાંભળે ચર્ષ જશે આ પેલી જમનીને ભૂત વળગ્યું હતું તે રોજ ધૂણુ ધૂણુ કરતી હતી. પછે તે આ મહાત્માની વાત સાંભળી, તેમની પાસે ચર્ષ અને એક ચપડી ધૂળ આપી તેનાથી તે સાજી ચર્ષ ચર્ષ. માટે બા, આવવું હોય તો આવો નહિ તો તમારી મરજી.”

આ સાંભળી દેવકન્યાને જવાનું મન ચડ્યું. દીવાળી જે આ વાત સાંભળતી હતી તેણે કહ્યું કે: “બેટા, જાવ, હમણાં પાછાં આવશે, એ ખરી વાત કહે છે જયતીને વળગાડતુંજ લાગે છે, નહિ તો આટલી બધી હવા કરાવીએ ને રેડી ન લાગે? હું કહું છું ને જાવ.”

સાસુના આમહથી દેવકન્યા પેલી ઓએની સાથે સોમનાથ મહાદેવનાં દર્શન કરવા ગઈ. તેને ખમર નહોતી કે સોમનાથ મહાદેવ ક્યાં અને કેટલે દૂર છે તેથી તે પેલી ઓએ સાથે સાથે આદવા લાગી ગામથી થોડું દૂર ગયાં પણ મહાદેવ તો આવતા ન જણાયા, ત્યારે દેવકન્યાએ કહ્યું કે “કેમ બેન હજી કેટલે દૂર છે? તમે તો કહેતાં હતાં ને કે ગામથી તો નજીકજ છે અને આ તો આટલે આગ્યા પણ કંઈ દેઈ તો જણાતું નથી.”

આ સાંભળી વીજળીએ કહ્યું કે: “અરે આ પેલા ઝાડને આંચે રહ્યું. હવે તો આવીજ પહોં આં છીએ” આમ કહી આગળ ચાલ્યા થોડે દૂર ગયાં એટલે એક ખડે જેવું જણાયું. દેવકન્યાને ખજર નહોતી કે આતે મહાદેવનું દેવળ છે કે શું છે? તેને આટલે દૂર આવતાં ભય પેસી ગયો હતો, હલ્લ ધડકતું હતું, પગ કપતા હતા. પેલા બે ઓએમાંથી એક તો અધવચથી હું જરા દીવો ભૂલી ગઈ તે લઈ આવું કહી પાછી વળી

ગમ હતી હવે વીગળી એકલી હતી. વીગળી ચાકીસેક વર્ષની ઉંમરની હતી. તે બને જથ્થુ અદર ગયાં તો એક જુનું મહાદેવનું દેવળ ત્યાં જથ્થાનું. પાસે વાડાળામાં એક માથુસ શરીરે ભખ્મ લગાવી આસન વાળી બેઠો હતો. આલુઆલુ કાઠ માથુસ નહોતું. મહાદેવનાં દર્શન કરી તે આ બાવા પાસે આવ્યાં.

“વીગળી તો જાણે તે બાવાની પરમભક્ત હોય તેમ કાલાવાવા કરતી પગે લાગવા માંડી. ડેવકન્યા તો નમસ્કાર કરી તેની સાથે-ઉભી રહી. વીગળીએ દેવકન્યાની ઓળખાણ પાડી અને કહ્યું કે. બાપજી, આ મારી બેનપણીના છોકરા મહિ છે તેને મટે તેવી દવા આપો.

આ સાંભળી બાવાએ તેને કહ્યું કે: “અ-અજ માઈ, અજા હો અયગા. જરા ઓ કુત્રમેસે જળ તો લે આવ્ય.” કહેલા સંકેત પ્રમાણે વી-જળી લોટો લઈ પાણી લવાની યોગે તે ખડેરની બહાર નીકળી ગઈ. જતા જતા બારણું પથુ અ-ધ્રાવની ગઈ દેવકન્યાએ તેની સાથે જવા કહ્યું પથુ તેણે કહ્યું: તમે અહીં ઉભાં રહો, હું હમણું જ આવુ છું કહી વીગળી ખમી ગઈ. હવે આ ખડેરમાં ગયો બાવા અને દેવકન્યા. લગભગ પાં-ચેક વાગવા આવ્યા હતા. આલુઆલુ માથુસનો જવર અવર બીલકુસ નહોતો. એકાત બેઈ બા-વાએ કહ્યું: “હું તમારું કામ કરું પથુ તમારે અમારું કામ કરવું પડશે.” એમ કહી ઉભો થયો અને અદર ઓરડીમાં જઈ વેશ-બદલી આવ્યો. તે આવ્યો કે તરતજ દેવકન્યાએ તેને ઓળખ્યો કે આ તો દુષ્ટ. અશરદ્ધમ્લી તેણે ધાર્યું કે નક્કી પેલી સ્ત્રીઓએ મને કપટથી અહીં આણી છે. હશે જે બને તે ખરું. એમ વિચાર કરતી નીચુ મેં ધાલી ઉભી રહી.

અશરદ્ધમ્લીએ કહ્યું. “કેમ ખારી, હવે શી વાર છે? હું તારે માટે તો દીવાનો બની ગયો છું. હવે કેટલી વાર છે. આ ધન દોલત જે બે-ધએ તે લે, તું સુખી યા અને મને સુખ આપ.”

દેવકન્યાએ હિંમત આણી કહ્યું: “જુઓ મીયાં, વિચાર કરીને બોલો. તમારા પૈસામાં પૂજા મૂકો મને આમ ઉતરપડી કરીને અહીં બોલાવી મંગાવી પથુ તેથી તમારી ઇચ્છા પૂરી થવાની નથી. હું પતિન્નતા છું. દુઃખમાં પથુ પતિના

સંગે સુખી છું. માટે મને જવા દો.” આમ કહી તેણે બહાર નીકળવા માંડ્યું.

આથી ઝટ અશરદ્ધમ્લીએ તેનો હાથ ઝાલી જતાં અટકાવી અને કહ્યું કે: “જમ છે ક્યાં? રાજ પ્રુશીથી નહિ માને તો જોરજુલમથી હા કહેવાવવી પડશે. માટે રાજથી આવ અને સુખનો દ્વારો લે આ રૂપિયા તારે માટે આપ્યા છે. તે તું લઈ જા અને ગરીબ મંડી સુખી યા. એમાં છે શુ? કાણુ જોવા બેસી રહ્યું છે?” દેવકન્યાએ મીપાતો હાથ તરછોડી નાખી કહ્યું: “હે દુષ્ટ! ખપરદાર જે મને અડક્યો તો? પારડી સીને અડકતાં શરમ આવતી નથી? માદે રાખજે કે તું મને છેડી આજે સુખી થવાનો નથી બનભક્ષા રાવજુ જેવા બળવાન રાજાઓ પથુ પારડી સીને છેડી સુખી થયા નથી તો તું કાણુ? જરા સમજ! ઈશ્વરનો ડર રાખ, અને મને જવાદે. પારડી સી ઉપર ઘાનત બગાડનાર પુરખનો સવડા નાશ થાય છે. તે સંભાળ. પારડી સીને છેડી કાણુ સુખી થયો છે? હું સતી છું. વારા રૂપિયાથી લગ્નચાઈ તેવી નથી, માટે છાતો માનો મને જવાદે, અને નાહક સતાવ નહિ.”

આમ છતાં અશરદ્ધમ્લી માને તેમ નહોતું. તે જુવાન ત્રીસેક વર્ષનો હતો. તેણે જમાદારી કરી હતી બાદબક્ષાની આખરૂ લેવી એ તો તેનો પધો જ યર્ષ પડ્યો હતો. તેણે કહ્યું: “અરે વ્હાલી, ચરસે શું કામ યાપ છે? માઈ માન અને આ સેવકના દુઃખને ટાળ. તને આ રૂપિયા ઓળ પડતા હોય તો બીજા લાવી આપું. પથુ આમ ટટળાવ નહિ. હા, ના કરવાથી શો ફાયદો? તું અસારે મારા પંડામાં સપડાઈ છે. પ્રુશીથી માની જા અને સુખ બોમવ, નહિ તો પછી નાહક બળાટકાર કરવો પડશે તે સાઈ નહિ.”

દેવકન્યા—“અરે દુષ્ટ! જરા જીભ કળને રાખ, તું મને એકસી ધારી અહીં જખરજતી વાપરવા માગતો હોય તો તે વાત બૂલી જા. હું એકસી નથી, મારી જ્ઞારે સદનાર પરમાત્મા મારી સાથે છે સતી સ્ત્રીની લાજ ઈશ્વર રાખનાર છે. તેણે ધણી સતીઓની લાજ રાખી છે અને મને પથુ તેજ સહાય કરનાર છે. મને છેડી સુખી થવાનો નથી માટે જવાદે મિથ્યા મેમાં પાણી શું કોમ લાવે છે?” (અપૂર્ણ.)

ભાગ્યોદયનું આકાશ વર્ષ પૂર્ણ થઈ આ મા-
સથી તેનો નવમા વર્ષમાં પ્રવેશ થશે દર વર્ષ
માફક આ વર્ષમાં પણ પરમાત્મા તેમાં ઉત્તમ
રિપયો લખાવાની પ્રેરણા કરશે એવી અમને આશા
છે. ભાગ્યોદય દ્વારા સદ્વિચારોનો ફેલાવો કરી
મનુષ્યોને સન્માર્ગે વાગારાનો ઉચ્ચ હેતુ રખા-
યેલો છે આ વર્ષમાં ભાગ્યોદયના આહ્વાનો વધારવા
અમે અમારા આહ્વાનોને બતામણુ કરીએ
છાએ. તેના આહ્વાનો વધારવા એ પણ સદ્વિચારોનો
ફેલાવો કરી જનસમુદાયની સેવા કરવા તુલ્ય
છે. ન્યા સુત્રી પ્રજાના વિચારો ઉચ્ચ ન બને ત્યાં
સુધી તે સુચરી પોતાની ઉન્નતિ કરી શકે નહિ.
માટે સચ્ચી પ્રથમ કામ જનસમુદાયને સન્માર્ગે
વાગવા તેમના વિચારોને ઉચ્ચ કરવા યત્ન કર-
વાની જરૂર છે.

ભાગ્યોદયનું લઘુજન્મ રૂ. ૩-૦ હતું તેમાં
અમને બીજાકક્ષ પામવું નથી અને દરવર્ષે જોડ
ખાતી પડે છે. જેથી આ વર્ષથી તેનું લઘુજન્મ
રૂ. ૪-૦ કરવામાં આવ્યું છે. જતાં પણ જેમની
સ્થિતિ રૂ. ૪-૦ ભરવાની ન હોય અને માત્ર
રૂ. ૧-૦ ના વધારા માટે આહકમાંથી કમી થઈ
જતું પડતું હોય તેવા માટે તો રૂ. ૩-૦ રાખ્યું
છે પણ જેમની સ્થિતિ હોય તેમણે તો જરૂર
અમને વધારાનો રૂ. ૧-૦ મોકલવો આવશે.
આમ જતાં પણ આવા સદ્વિચારોનો ફેલાવો કર-
નાર ઉપયોગી માસાકતું લઘુજન્મ ન વધારવા
માટે ને કાર્ષ્ઠ ગૃહસ્થ સારી રકમ અમને મોકલવી
આવશે તો તે પણ ઉપકાર સાથે સ્વિકારવામાં
આવશે.

ભાગ્યોદયના દરેક આહક ખંધુ અમને આ
વર્ષમાં એક બે આહકો વધારી આપી મદદ કરશે
એવી આશા છે. માત્ર તમારે તો તમારા મિ-
ત્રોને આહક થવા લક્ષ્યમણુ જ કરવાની છે. આથી
લક્ષ્યમણુ કરી તેને આહક બનાવવાથી તમે તેનું
હિત જ સાધો છો. તેનો આહક સદ્વિચારનું સેવન
કરનાર, શુદ્ધ વર્તનને સેવનાર, સત્યનું પાલન

કરનાર, શાંત અને આનંદી જીવન ભોગવનાર
થઈ શકાવો. આ પ્રમાણે તમે તેના આહક
વધારી એક રીતે જનનેવા કરી શકો છો. અને
બીજી રીતે આહકો વધારી અમને જનસેવાના
કાર્યમાં મદદ કરી શકો છો. દરેક આહક એક
બે આહકો આ વર્ષમાં વધારી આપશે એવી
અમને આશા છે.

શું દરેક આહક એટલું પણ કામ નહિ કરી
શકે ? ને તમને ભાગ્યોદયમાં પ્રેમ હોય, તેના
મોત મમતા હોય, તેના લેખોમાં પ્રીતિ હોય, તો
જરૂર તમે આ મહિનામાં નવા આહકો વધારી
આપી તેને મદદ કરવાના જ. નવા થનાર આહકો
આ મહિનામાં જ નામ નધાવવા, કારણ કે તેની
આહકા પુરતી જ નક્કો છપાવાય છે, એટલે પા-
છળથી થનાર આહકને પાછલા અઠ્ઠા મળી શકતા
નથી. માટે આ માસમાં આહક થનારને આ મા-
સથી અઠ્ઠા મોકલવામાં આવશે.

જુના આહકો પાસે લઘુજન્મ રૂ. ૪-૦ ને
બદલે અને રૂ. ૩-૦ લેવાનો ફરજિયાત કર્યો છે
તેથી દરેક આહકને આ અઠ્ઠા મળ્યા પછી ફો-
લિસે એટલું પુસ્તક સુખીદગ્ધપત્રી લઘુજન્મ
માટે રૂ. ૨-૨-૦ નું વી. પી. કરીને મોકલવામાં
આવશે. તેમણે તે વી. પી. સ્વિકારી લેવાને
કૃપા કરવી. વી. પી. આવ્યા પછી પાણુ મોક-
લવું એ અમને જાણી જોઈ નુકસાન કરવા જેવું
છે. કારણ દરેક વી. પી. રજીસ્ટર્ડ કરવું પડતું
હોવાથી દર વી. પી. એ ૦-૪-૦ ખર્ચ આવે
છે તેથી વી. પી. પાણુ વાળી અમને નુકસાન ન
કરવા દરેકને લક્ષ્યમણુ છે.

આ વર્ષની એટલું પુસ્તક લગભગ ખસે પા-
નના આશરોનું છે. તે દરેક સ્ત્રી, પુરુષ અને
બાળકને વાંચવા યોગ્ય છે. તેમાં શું શું વિષયો
આવેલા છે તે પુકાના પહેલા પાન ઉપર વાંચી
ખાતી કરી. તેથી સમજાશે કે એટલું પુસ્તક
એકનું જ લઘુજન્મ તો વાળી કે તેવું છે પણ
ખાતી તો તમે જ્યારે તેને વાંચશો ત્યારે જ
થશે, જેથી આશા છે કે દરેક આહક આવશે
વી. પી. રૂ. ૩-૨-૦ આપી સ્વિકારી લેશે.

નિષ્કલંક મહાદેવ

સને

મુગ્ધ તપસ્વિની.

લેખક શ્રીયુત નરસિંહરાજ દેવશંકર મહેતા. બી. એ.

—૨—

વસન્તોત્સવ.

જે દેર સાગરવિષે, કરીને રહીને,
નિર્લેપ ભાવ જગતી, જનને જણાવે,
તે રવને હૃદયમંદિરમાં કરાવી,
અધ્યાત્મભાવ વિરલ જન કોઈ સાધે.

—૨—પ્રહર્ષિણી

મુગ્ધે આ, હૃદય સુરમ્ય વારિકામાં,
ખેલે શું, નયન કરાવી નાટીપથે,
હા હા મે, સુમધુર ગોહરને જ જાણી,
શોધે તું, રતિપતિપાદલ્પાંજનોને.

—૩—

ધ્યાની આ, તવ વદનારવિન્દુમુદ્રા,
ચોગીનાં, અમણિત માન મોહ ત્રોડે,
હા જે તું, પ્રશમ પપસ્વિનીનરજે,
હીતા ચે, પતિમુખરમ્ભવિત્ત સોહે.

આ કાવ્યની ઉર્મિના ઉદભવને પ્રસંગ નીચે પ્રમાણે છે:—

ગોપામાં એક વખતે મહાસિવરાત્રિએ મારો મુકામ હતો. તે પુણ્યપવના દિવસે શ્રીસદાશિવનાં દર્શન કરવા લોકાવનમર દરવારના કોગોઆક નામના પાંચ ગાઉ ઉપર આવેલા ગામપ્રતિ જવું થયું હતું. આ ગામથી એક માઈલ ઉપર સમુદ્રના રેતાળ કાંઠાઉપર નિર્જન પ્રદેશમાં એક નાની ધર્મશાળા છે, અને પાસે એક વાવ છે. તે સ્થાનમાં કોઈ રહેતું નથી. એક આવો ધુણી કરી પડી રહે છે, પણ તેન બિજાઅર્થે ગામમાં જાય તો રોટલો મળે તેવું છે. આ સમુદ્રના કાંઠાથી બે ખેતરવાના અંતરે સમુદ્રની અંદર શ્રીમહાદેવ પછતું સ્વપ્ન જાણુ છે. લોકો તેને "નકલક" મહાદેવ કહે છે, પણ ખરું નામ "નિષ્કલંક" છે. તે શિવલિંગ બે હાથ ઉચું છે, અને જો કે તે સ્વપ્ન છે તો પણ તેના અવ્યક્ત ભાવને વ્યક્ત કરૂં આપવા ગોરીપદમાં અથવા ચોનિપિડમાં તેને સ્થાપન આપ્યું હોય એવું જણાય છે. આ ગોરીપદની વિભક્ષણ એ છે કે તેમાં શિવલિંગપ્રતિ જ્વળજવાને ધસતો સર્પની આકૃતિ છે. સૌવાગમની રૂઢિચુસ્તપ્રજોધક સર્પની આકૃતિ પાછળના સમયમાં આપણા શિવાલયોમાં હુમ મવા લાગી છે, પણ

આ સ્થાન ધણું પુરાતન હોવાથી સર્પમુદ્રા દેખાય છે. શિવલિંગની આગળ પાછળ પંદર વીસ મનુષ્યો બેસી શકે તેવો ચોતરો છે, પણ તેની કાનારી જુદી ગંધ છે. ગોરીપદસ્થ શિવલિંગદ્વારા અમર્ત વસ્તુનું ભાન કરાવવાની નૈસર્ગિક ચોજના નહિ સમગ્રમાથી પાછળથી કાષ્ઠ ભાવિક મનુષ્યે આરસપહાણની શ્રીપાર્વતીની મૂર્તિ પાસે ઉભી કરી છે, પરંતુ જાણે પ્રભુને અમર્તભાવ પ્રકટ કરવાનો સંકેત હોય તેવા હેતુથી તે મૂર્તિના હાથપગ અડિત થયા છે, અને ચોડા વર્ષમાં મને લાગે છે કે તે ચોતાનું મૂર્તિસ્વરૂપ ત્યજી અમર્તભાવને પામશે.

આ શિવલિંગઉપર કાંઈપણ પ્રકારનું આવરણ અથવા ગર્ભમંદિર નથી, અને તેથી તે ગમનદર્શિ હોવાથી ચિદાકાશમાં અવ્યક્ત તત્ત્વની વ્યક્ત રૂપાનું સ્ફુરણ કરાવી શકે છે. આ શિવલિંગ હજારો વર્ષથી સમુદ્રની લગતીમાં દબાઈ જાય છે, અને ઝોટ થવાની સાથે બહાર આવે છે. તેમનાં દર્શન દરથી થાય છે, અને ઝોટના સમયે કોદવ ઝોળાગી જમ્બો તે પૂજન વગેરે થઈ શકે તેમ છે. આ શિવલિંગ સમુદ્રનાં અંત

કાલનાં મોજાંથી સ્પર્શ પામ્યા છતાં, અને કાલ, કાંકરા વિગેરે સાથે અયથાયા છતાં જેવું તે તેવું કલકવિનાનું સ્થાવ્યરૂપે ઉભું છે, અને તેથી તેમનું “નિષ્કલક” એવું નામ પડ્યું છે અહો! આ નૈસર્ગિક તીર્થપાસે રહેલા આમના સોડા તે તરફ ભાગ્યે જ આવે છે મહાશિવરાત્રિનો પ્રસંગ હોવાથી મેં જલધ્યું કે ત્યાં બીડ હશે, પણ તેવું કંઈ જ નહતું. એક ભાવિક બ્રાહ્મણ શિવલિંગ ઉપર અભિષેક કરી ઓટના સમયે પાછો આવતો હતો, અને તેને આવતો જોઈ મને પણ ક્યારામાં યઈ “નિષ્કલક” ના દર્શનની ઇચ્છા બસવતી યઈ. મને ત્યાં કોઈ ઉપાધવાળા અમલદારતરીકે ઓળખતું નહતું. મેં મારા ફાટપાટલું ઉતાર્યો, હાથમાં મોટી લાકડી ટેકાસારે લીધી, અને મારી આ પ્રવૃત્તિ જોઈ મારા, નોકર જે ક્યારે સુધવામાં ચક્રાચ્ચ ધરતો હતો તેણે પણ હુગડાં ઉતાર્યા.

અમારી આ સર્વ એટલા જોનાર મનુષ્યવર્ગમાં માત્ર રેતીના રમ્ય કાંઠા ઉપર બે જાયુ હતો. એક પાશુપતમતનું ધારણ કરનારી સત્તર અદાર વર્ષની તપસ્વિની હતી. તે બાઇએ વિરભ દીક્ષા લીધેલી જણાતી હતી તેનું વર્ણુ ઓર હતું, ચરીરે તદ્દન શ્વેત વસ્ત્ર વીંટાળેલાં હતી તેના ભવ્ય કપાલમાં ભરમું ત્રિશુલ હતું, બે હાથે રૂદ્રાક્ષનાં કંકણુ હતાં, દાને ત્રિમૂર્તિની ભાવના પ્રગટ કરનારી મરચીઓ હતી; તેનો અઓડો આપણી સ્ત્રીઓની પેઠે પાછળ વાળેલો નહતો, પરંતુ બ્રહ્મરધ્રાડપર વાળેલો હતો, અને તેમાં એક અત્યંત શુભ શબ્દ ઊધ્વમુખે હતો, અને તે સાથે કેશપાશ વીંટાળેલા હોવાથી “ચમ્પચૂડ”રૂપે તેનો અબોડો હતો. બાવાજીઓની પેઠે તેણે કૃત્રિમ વાળ પાસી જટાનું રૂપ આપ્યું નહતું, પણ તેનો નૈસર્ગિક કેશપાશ એક વહેત ચમ્પચૂડમાં ઉચો રહી ચકચો હતો તે ચમ્પચૂડમાંથી એક છીણી દોરીથી રૂદ્રાક્ષનો એક મુખી મોટો મણિ તેના વિશાલ બાલપદઉપર રમ્યા કરતો હતો. તેના ઉપરકરમાં તેની પાસે એક કમંડુ હતું, અને એક કામળી હતી.

તે બાઇની સાથે એક પચાસ પચાવન વર્ષનો અનીત રક્ષક તરીકે હતો. તેની પાસે એક

મોટી ડાંગ હતી. ધણું કરીને આ મનુષ્ય તે બાઇનો જનક અથવા ધર્મપિતા હોતો.

તે બાઇને રક્ષક પૂછ્યું કે શિવલિંગ જોવા જઈશું? તે બાઇએ ઉત્તર આપ્યું—“એ સસારીઓકું દેખકે આને દો, શીર અપન દેખેગે” એમ કહી તે બાઈ નિર્નિમેષ દૃષ્ટિથી કાંઠાઉપરથી અમારી પાછળ રહી નિષ્કલંકના બાણને જોવા કરતી હતી. અમે અરધા કલાક પાછા આવ્યા ત્યારે તે બાઈ આસન મોડી પ્ધાનરથ ચલેલી હતી. અમે “નિષ્કલક”નાં દર્શન કરી આવતાં કાલવધી પગે સકલક થયા હતા, તેથી વાવઉપર જઈ પગ ધોવાની પ્રવૃત્તિ કરવા લાગ્યા. બાઇનો રક્ષક મારા નોકરસાથે “ગોપનાથ” અદિથી કેટલે છે તેની પૂછપૂછ કરતો હતો. આ પ્રવૃત્તિ કરવાની સાથે મેં પેલી તપસ્વિનીની પ્ધાનમુદ્રા જોઈ હતી, અને મને લાગ્યું કે તે બાઈ લગભગ પંદર મિનીટ સુધી સયમ સાધી સ્થિર રહી હતી, ત્યારપછી તે બાઇએ ઉડી ચાલવા માંડ્યું, અને સમુદ્રના કઠિ કઠિ તે અને તેનો રક્ષક ગોપનાથતરફ ગયા, અને અમે અમારા સસારી રૂપમાં ગોપે પાછા આવ્યા. મને આ તપસ્વિની જાણે વર વરગાને તપ કરતાં પાર્વતીની બૂલોક પાસિની સહચરી હોય એમ જણાતું હતું.

આ પ્રસંગને લઈ ઉપરનું કાવ્ય માકિતકરૂપે ઉદ્ભવ્યું છે.

પહેલાં શ્લોકમાં “નિષ્કલક” મહાદેવનું બાણ સમુદ્રના વચમાં અગ્રકપરૂપે ધણા કાળથી સમુદ્રનાં માર્ગ, અને કાલ, કાંકરા, છીણો વગેરેથી મંચધમાં આવ્યા છતાં નિર્લેપ રહેલું છે તેનું બ્ધન કરાવ્યું છે, અને તે વડે મંસારી જાનોને સત્પરસમુદ્રમાં રચા છતાં શી રીતે નિર્લેપ ભાવ જાળવેલો તેનું બાન કરાવ્યું છે, અને તે રહસ્યને હાથમાં કરાવી દહરાકાશમાં ઝવને નિષ્કલક શિવરૂપે શી રીતે અનુભવવા તેના યોગની સરથતાથી સ્ફૂર્ત કરાવી છે.

આ અધ્યાત્મમેશોગને “મુન્ધતપસ્વિની” દ્વારા બીજા, શ્લોકમાં વ્યક્ત કર્યો છે. આ યોગના જણનાર જાનો વિરલ જ છે. તેવા જાનોને સારસમુદ્રમાં રચા છતાં શી રીતે નિર્લેપભાવ જાળવેલો તેનું બાન કરાવ્યું છે, અને તે રહસ્યને

હરખાઈરાની હરકાશમાં જીવને નિષ્કલંક ચિત્ત-
રૂપે શી રીતે અનુભવવા તેના યોગની સરલતાથી
સ્મૃતિ કરાવી છે.

આ અધ્યાત્મયોગને "મુખ્યત્વે ચિત્તની" દ્વારા
બીજા શ્લોકમાં વ્યક્ત કર્યો છે. આ યોગના જન-
જીનાર જનો વિરલ જ છે. તેવા જનોને સસારના
માર્ગમાં રમનારા યોગીની પકડતા નથી કદાચ
દેખે છે તે ગાંડા, ચૂર્ણ, ઢોંગી વગેરે ઉપના-
મોથી હરાઈ કાઢે છે. આવા ઉપનામની ઉપેક્ષા
કરનારી નિરબંધીસા હાઈ સ્વારોગ્યની શોધ કર-
નારી આ યોગિની ખરેખર "મુગ્ધા" હતી.
ખરેખર તેની મુખ્યમુદ્રા આ સસારની પાપાચરણો
કેવાં હશે તેનાં અનુભવ અને કદપનાથી પર હતી.
તેનો વડીલ રક્ષક તેને બોલી પોશમાંથી બચાવ-
નાર હતો, અને તેનો આંતર રક્ષક પશુપાસના
વિભોચક શ્રીમદ્દશિવ હતા. આ "મુગ્ધા" પોતાના
હૃદયની રમણીય વાડીમાં બંધ નીચા નેત્ર હાળા તે
વાડીમાં પ્રેસરેલી હિતા નામની નાડીના માર્ગો શોધે
જોયાની શોધ કરે છે એ પ્રસન્ન ઉત્તર બીજા શ્લોક-
ના અંતિમ પાદમાં છે. શૈરાગમમાં શ્રીમદ્દેશ્વરને
કામેશ્વર એવી સદા આપવામાં આવે છે, કારણ
કે તે પોતે કામનો-પ્રેમજના વેગનો-હૃદય કરે છે
એટલું જ નહિ, પણ તેને અંકુશમાં રાખે છે.
શ્રીમદ્દેશ્વર જીવોના સર્વ કામને આપનાર હોવાથી
"કામેશ્વર" કહેવાય છે આ વાસનાના નિષ્પતા
પ્રભુ "અનંગ" છે, અને તેથી તેમના "પમણી"
સામાન્ય માર્ગોમાં પડેલાં જજ્ઞાતાં નથી, પરંતુ
હરકાશથી વાડીમાં હિતા નામની-જીવનું પરમ-
હિત પ્રવર્તનાર નાડીમાં તે કામેશ્વરનાં "પમણી"
(પાદ લોહનો) જાણીને પડેલાં અનુભવાય છે.
જેમ આકાશમાં ઉડતાં પક્ષીઓની ગતિ બ્રહ્મ-
ઉપર પડેલી તેની જાણાવડે આપણે કદાચ સદાએ

હીએ, તેમ અંતર્યામી પ્રભુની વાસનાપ્રેરક ગતિને-
પેગલોને-આ યોગિની હૃદયની વાડીમાં હિતા ના-
મની નાડીના સ્વચ્છ માર્ગમાં પ્રતિબિંબરૂપે
લુએ છે.

અંતર્યામી "કામેશ્વર" ની વાસનાપ્રેરક પમ-
ણી પ્રતિબિંબરૂપે જોઈ આ યોગિની અદેહી
નથી, પણ બોવઉપર પડેલી પક્ષીની જાણને લઈ
જેમ આપણે આકાશમાં નજર નાંખી મૂક પક્ષીને
જોઈએ હીએ, તેમ " પાદ લોહનો " વડે "મુખ-
બિંબ" જેવા આ તપસ્વિની પ્રયત્ન કરે છે.
સવિકટપમાંથી નિર્વિકટપ પામવાના તેના યોગજ-
હને-પ્રતિબિંબદ્વારા બિંબમૂલ પોતાના શિવરૂપ
પતિમાં અનન્ય જાણે કરવાના આવેશને-ત્રીજા
શ્લોકમાં પ્રકટ કર્યો છે. આ યોગિનીની મુખ્યમુદ્રા
ધૃતર યોગિજનો કરતાં વિલક્ષણ હતી. ધૃતર
યોગિજનો હરયોગના કષ્ટ આ નિસર્ગ યોગિનીને
વેડાં પડ્યાં નથી તેનો પતિસાથેના યોગ સ્વ-
ભાવસિદ્ધ થઈ ચૂક્યો છે એટલે દૃઢિમ યોગિ-
જોના દૃઢિમ સાધનોવડે ઉત્પન્ન થનારા સિદ્ધિ-
ઓના અભિમાનને આ યોગિની ત્રોડે છે. " નિ-
સર્ગ રાજયોગ " કેવો હોય તેનું આ બાઈ સત્વર
જાન કરાવે છે.

વળા ધૃતર યોગિજોને મનોજન્ય અને વાસ-
નાક્ષ્ય કરવામાં પરસેવો જીરે છે, અને નિષ્કલ-
તાના પ્રસંગે તેમને ખેડ યાચ છે, પરંતુ આ
યોગિનીને પતિસાથેના નિત્યસિદ્ધ યોગ " પ્રશાન્ત
વાહિતા " નું રૂપ પકડે છે, અને તે પોતે વિરલજીવી
મુગ્ધાનું રૂપ લઈ પતિસાથે અર્પક સ યોગિની
થઈ રહેલી છે. પોતે જ હમાકુમોરી રૂપધારણ
કરી સદાશિવ પતિવ્રતા થઈ સંસારીજનોને
અધ્યાત્મયોગના નિષ્કલંક મહાદેવસમક્ષ કુચી
દર્શાવે છે. (દમ્પતી મિત્ર.)

હીસાડી જગન્નાથ કોર્મસોના માર્ગે જી. મોહનદાસે ને. પાંડે એલ. એમ. બી. લખે
છે કે આપણ સુદરીસાથી મારા દરદીઓમાં લાગ્યા વખતથી વપરાશમાં જોઈ છું, મારા એક
દરદી તરફથી આપણ સુદરીસાથી મને ઉપયોગ કરવાનો બહામણ સાથે બેટ મળ્યું મેં તેનો
અજમાયશ કરી જોતાં તે ઓજોના દરેક દરદીમાં ઉપયોગી છે. અને મારા ત્રણ કેસોમાં તે ફતેહ-
મદનીતવડું છે. હવેથી હું મારા દરદીઓને તે વાપરવા બહામણ કરું છું.

હિસ્ટીરીયા.

(લે. શ્રીમતી ડૉ. કુમારી ઇ. મહાન્તી એમ. એમ. એમ.)

આગ્રહાશ્વ સ્ત્રીઓમાં હિસ્ટીરીયાનો રોગ વધુ વધેલો જણાય છે. આ રોગને માટે મે ૧૬ વર્ષથી ઘણી સ્ત્રીઓની ચિકિત્સા કરી છે. જેથી તે વિશે મારો અનુભવ હું પ્રકટ કરું છું.

"કારણ—હિસ્ટીરીયાને કાર્ષ્વઅપનન્નક, મૂર્છા, અપરમાર, વાર્ષ વિગેરે કહે છે. કેટલાક મનની દુર્ગ્ગતા અથવા તો અત્યંત ક્રોધેચ્છા હોવાને લીધે આ રોગ થાય છે એમ કહે છે, પરંતુ તે ઉપરાંત, બહુ ફરફર કરવું, વજન માથે ઉઠાવવું, મત કે ઉપવાસ કરવા, રોગે જાગવું, લપકર ના-ટકા કે બનાવો બેસાડવા, અત્યંત અસ્વીય પ્રેમપૂર્ણ નવલકથાઓ વાંચવી, માદક પદાર્થોનું સેવન કરવું, લુહાગરી, તડકામાં ફરવું, અક્રમ ત શોક થવો, દુઃખ, લપ, આઘાત, અત્યંત ક્રોધ, ચિન્તા, પ્રદર, ગરમી, સ્નાન વિગેરે રોગ થયો, સ્ત્રીઓને ઝગુ-વખતે કમરથી પેટ સુધીમાં ચરતી લાગી જતી, ગમખાત થવો, વિષપાન કરવું, પૌષ્ટિક ખોરાક ન મળવો, જરાયુ સંજયી રોગ, માસિક અટકાવ બંધ થવો, વધુ લોહીનું જીવું, રક્તગુચ્ચ, (ગેલા) વખતે ગુચ્ચ ભાગમાં ચેગ કે કમ્પ થવો. ૫ નજી કરેલું અપમાન, કોઈ વ્હાસાજનને વિરોધ, ક્રોધ-માદ, હિસા, બગાડાર, વૈષય, અપત મહેનત, આગ્રહ, દુર્ગ્ગતા, અચ્છે, બંધકાઈ, કૃમિ વિકાર, વિગેરે કારણોથી હિસ્ટીરીયા થાય પડે છે ૧૨ વર્ષની ઉંમર પહેલાં આ રોગ કોઈ પછી સ્ત્રીને થયો નથી તેમ ૫૦ વર્ષની ઉંમર પછી તે રોગ રહેતો નથી.

મણી છાકરીઓને મોટી ઉંમરે સમ કરવાથી ઘણી વાર આ રોગ લાગુ પડે છે.

પૂર્વરૂપ—રોગ થતા પહેલાં છાતીનું ધડકવું, વાગવાર ઈલા કે બગાસા આવવા, આગમ યદતી, શરીર દીધું દીધું જણાવું, મનમાં અગમ્યતા થવી, આંખે અધારાં આવી માથું ગળે ફરવું હોય તેમ ચક્રર આવવા અને તે પછી જાન જીવું રહેવું એ ચિન્હો હિસ્ટીરીયા લાગુ પડનાં પહેલાં થાય છે.

લક્ષણ—હિસ્ટીરીયાનાં લક્ષણ એક સરખાં હોતાં નથી. ઘણી સ્ત્રીઓ મનોવિકાર અને શુદ્ધિનો ભ્રમ એ સાધારણ લક્ષણો હોવા છતાં પણ કોઈ સ્ત્રી હસે છે, કોઈ રડે છે, કોઈ નેરથી જીભ પાડી બગાડવા કરે છે, કોઈને ત્યાસ લેતાં દુઃખ થાય છે, કોઈને ત્યાગાત્યાસ લેવા મૂકવાની ખબર પડતી નથી, દાંત બીડાઈ જાય છે, કોઈ દાંત કચડી છે, મોંઢામાંથી શીશુ નીકળે છે, આંખો ફાટી જાય છે, હાથની મુઠાઓ બંધ થઈ જાય છે, ધોં ધોં કે હું હું એવો અવાજ કરે છે, તેમ જ નિર્ધનન થઈ પડવું, માથું ફરવું, શરીર કંપવું, હાથ પગ પછાડવા વિગેરે અનેક પ્રકારના ઉપદ્રવો થાય છે. કોઈ કોઈ રોગી તો નિઃશ્વેચ થઈ જાય છે, કોઈનું શરીર ધનુષ્યની માફક વાંકું વળી જાય છે કોઈનું શરીર ગરમ અને કોઈનું ઠંડું પડી જાય છે. કોઈને ઉઠી થઈ સ્થિત જાય છે, કોઈ છતાપાટ પડી રહે છે, કોઈ હાથ પગ ગમે તેમ પાડવા રહેવા દે છે, કોઈને થોડો વખત મૂર્છા આવે છે, કોઈ બહુવાર સૂધી મૂર્છિત રહે છે. જાન આવના પહેલાં રોગીની માફક જણાય છે, જ્યે તે રિથર રડીને કપાં કરતી હોય તેમ કરે છે, ત્યારે બરોબર જાન આવે છે ત્યારે શરમાઈ કપાં લતાં સંભાળે છે.

મૂર્છા મટવા પછી કોઈને ઝોકાં આવે છે, કોઈને શરીર પરસેવો વળી જાય છે, તરસ લાગે છે, પગ નાચે લાગે છે, અજોડની માથે જાણે રોગ નેરમી નાનઃ પ્રકારની કમ્પિન મૂર્તિઓ જણાય છે. મૂર્છા વખતની હાલત તેને યાદ રહેતી નથી. એ વખતે માથાની અદર અને તાલુમાં દાક થાય છે. ઘણે જાગે હિસ્ટીરીયાનો રોગ ધનવાન અને ગૃહસ્થ કુટુંબોની છાકરીઓ અને વડુઓને થાય છે સાધારણ રિયાતના માણસોની સ્ત્રીઓને ઓઝા થાય છે અને મજુર જેવા હવકા મનુષ્યોની સ્ત્રીઓને તો તે રોગ મનોજ નથી. એવી એમ જણાય છે કે મહેનત મજુરી કરવાની ન હોય અને બેડાં બેડાં વિદ્યાસભાં દલામ આગવાના હોય તેવી સ્ત્રીઓને આ રોગ થાય છે.

ધણી સ્ત્રીઓ આ રાગને બૂન કહે છે અને સૂત વળખું છે એમ માની તેની દવા કરવાને બદલે બાધા આપી, કઠી ભૂચાઓના ધર બંદરે છે. ધણી સ્ત્રીઓ સાસરામાં પગવણી કરવા ખાતર હિંદીરીયા થયો છે એમ જણાવા ઠેસ પછુ કરે છે.

ઉપાય—હિંદીરીયાના ચોખ ઉપાયો ઘટ્ટરી મતથી જોતાં તો થોડા છે તે ઉપાયોની તો ધણી દરદીઓને અજમખણ કરી પછુ બરોગર ફાયદો થયો નથી. હિંદીરીયા સાગુ પકતો, ચીરને માલીસ કરવું, હલ્દી, તેજ, મેા અને માથા ઉપર ટાંકું પાણી ઊંટવું, એમોનિયા સુનાડવે, પક્ષિયોનાં પીંછાની છુણી દેવી, પવન નાંખવે. આવી આ રાગનો વેગ ઓછો થાય છે. તેને ચાંતિ રખાવરી, સમગવરી, આપાસન આપવું, ઇચ્છત પદાર્થો આપવા, ઉત્તમ પાણિક ભોજન આપવું, થોડી મહેનત કરાવરી, નિયમસર મગશુદ્ધિ થાય તેવું ઔષધ આપવું, ટાંકા પાણીથી સ્નાન કરાવવું, માનસિક વૃત્તિઓની ઉન્નતિ, માનસિક ધર્મ નિયમસર આવે તેવી દવા આપવી તેવી આ રાગમાં થોડા ધણે ફાયદો થાય છે.

રાગીને અજીર્ણ મટે તેવી દવા આપવી, આમતો ખુખાસો રહેવો જોઈએ. હિંદીરીયાવાળી સ્ત્રીને 'ચૈતક્રુત' અમૃતની માફક ગુણુ કરે છે. મેં ધણી સ્ત્રીઓને આ વૃત્તથી સાજી કરી છે. માથાને માટે નારાયણ તેલ ઉપયોગી છે. કેટલીક વાર હિંદીરીયાવાળા સ્ત્રીઓને બાગક જન્મ્યા પછી એ રાગ ફરી થયો નથી. કેટલીક સ્ત્રીઓને હિંદમેને રથા પીડ, અરોહક્રુત, કમગની જડ અને મરચાનાં ડોંટાં વિગેરે દવાઓનું સેવન કરાવવાથી આ રાગ મળ્યું છે. હિંદીરીયા વારંવાર ચડતું હોય તો તેન ત્રણ કલાક પછી સે-ટોનાઇન કે વાવડીમનુ ચૂર્ણ, ખજુરીનાં પાનનો કવાચ, પલાય પીનવાપડાનુ ચૂર્ણ સેવન કરાવવાથી સાફ ફગ મળે છે. ધણીને સે-ટોનાઇન કરતાં વાવડીમનુ ચૂર્ણથી સારો ફાયદો થાય છે. તે ખાવામાં પછુ સાફ છે. કેટલીકવાર બાધા આપી રાખવાથી આ રાગ મટે છે તેમાં દરદીની તે દેવ ઉપર જેવી શ્રદ્ધા હોય છે તે પ્રમાણે રાગ મટવા ન મટવામાં મારણુ હોય છે. કુદાવેલી હિંગ કે હિંગનો ઉપયોગ કરવાથી મૂઝાં નાશ પામે છે. અને અતે હિંદીરીયા મટી જાય છે. (વૈદ.) અપૂર્ણ.

સ્ત્રીઓને અત્યંત ઉપયોગી પુસ્તક—આવતા માતમાં બહાર પડશે.

સ્ત્રી હિત શિક્ષા અને

ચન્દ્રકાન્તાની આત્મકથા.

આ નામનું પુસ્તક બહાર પાડવાનો અમારો પછા વર્ષથી વિચાર હતો પણ અગાધ ન મળવાથી તેના અગાઉ થયેલા માહોને નિરાશ થવું પડ્યું હતું આ પુસ્તક આવતા ગાસમાં બહાર પડશે. તેની અંદર ચન્દ્રકાન્તાની આત્મકથાએ ૨૫ ઉપરાંત પ્રકરણોમાં સીતા, દ્રૌપદી, અનુષ્ઠા, માલિની, દ્રૌપદી વિગેરે લગભગ ૧૫૦ સ્ત્રીઓનાં અને રામ, કૃષ્ણ, પાંડવો, અનેક અધિ મુનિઓ, વિગેરે લગભગ ૧૫૦ મહાન પુરોના જીવનચરિત્રોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. તેમાં સ્ત્રીઓની મહત્તા, પતિસેવા, પત્નીના પતિ પ્રત્યેના ધર્મ, પત્ની પોતાની પત્ની પ્રત્યેની કરુણ, સ્ત્રીઓનું પતિવ્રતપણું, સ્ત્રીઓનો ધરધરભાર, સ્ત્રીઓની જવાબદારી, સદ્ વર્તન પતિને થી રીતે સદાય કરવી સતી સ્ત્રીઓનું જીવન, સ્ત્રીઓનું દૈવીજીવન, સ્ત્રીઓનું ગૃહિણીપદ, વિગેરે અનેક વિષયોનો સાદી ભાષામાં સ્ત્રીઓ પછુ વાંચી સમજી શકે તેવી રસીક રીતે સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કાગળોની સખ્ત મેંધવારીમાં થોડીજ નકલો છાપવી છે તેમા પાચસો ઉપરાંત આદર્શ અગાઉથી યજ ચૂક્યા છે મટે દરેક માદકે તાજાં પોતાનાં નામ અગાઉ માદકમાં નોધાવવાં તેની કીમત રૂ. ૪-૦-૦ છે પણ અગાઉ ચન્દ્રકાન્તા માદક પાસેની માત રૂ. ૩-૮-૦ લેવામાં આવશે આશા છે કે દરેક માદક આ ગૃહિણીમાં તેના માદક તરીકે નામ નોધાવશે. આવતા મહિનામાં ઉત્તમ એક કાગળમાં પાકા પુણ સારે બહાર પડશે. ઉપરોક્ત ઓડીસ-અમદાવાદ

રસાયન પ્રયોગ.

ચિન્તામણિ રસ—શુદ્ધ પારો, શુદ્ધ ગંધક, અગ્રક બામ એ સર્વે સરખે ભાગે લેવું, વજનાગ પારાથી અઘા ભાગે લેવો, શુદ્ધ નેપાળો ત્રણ ભાગ લેવો પછી તેમાંથી પ્રથમ પારા અને ગંધકને ઘુટી કઠ્ઠણી બનાવી તેમાં અગ્રક, વજનાગ, નેપાળાનાં બીનું ચૂર્ણ મેળવવું. પછી તેમાં ક્ષીણુનો રસ નાંખી ખતમાં ઘુટવું. ગોળો બનવા જેવું થાય ત્યારે નાગરવૈક્ષના પાનમાં લપેટીને પછી જમીનમાં ખાડો ખોદી કુટકુટ રીને બહી મૂકી પાકુ થયે બહાર કાઢી પાનાં સહીત તે દવાને ખસમાં ઘુટવી. પછી તેમાં શુદ્ધ નેપાળો અઘો ભાગ અને શુદ્ધ વજનાગ અઘો ભાગ મેળવીને તૈયાર કરવું. પછી તેમાંથી ૧ રતીભાર દવા મુકે, મરી, પીપર, સીંધાલુણ એ સર્વના ચૂર્ણની સાથે ખાવાથી સર્વ પ્રકારનો તાવ, યજ્ઞ, સપ્રદણી, ઉદરરોગ મટે છે. દહીં બાતનું પથ્ય પાગવું. તેને ચિન્તામણી રસ કહે છે.

ચિન્તામણિ 'રસ (૨) પારો, ગંધક, વજનાગ, ટંકણુખાર, તામાની બામ, જવખાર, મુકે, મરી, પીપર, નેપાળાનાં બી સર્વે એક એક ગપિયાબાર લઈ ખસમાં મધ સાથે ૧૦૦ વાર ઘુટી એક રતીની ગોળાઓ બનાવી પછી તેમાંથી મુંકના ચૂર્ણ સાથે ગ્રેજ એક ગોળાથી ૩ ગોળા સુધી ખાઈ ઉપર નારીયેળનો રસ પીવો, અને જુલાઈ સાથા પછી બાન અને હાસ ખાવી. તેમાં મીંધાલુણ નાંખવું દોષ તો નાંખવું તેથી સન્નિપાતજ્વર, ઇર્ષ્યજ્વર, વિષમજ્વર, ખરોગ, આશ્માનરાય, આસી, આમ્લ અને મંદા-
અંત્ર મટે છે

પીવાથી પેર સન્નિપાત જ્વર, વાતજ્વર, પિત્ત જ્વર, કફજ્વર એનો નાશ થાય છે.

પ્રતાપતપન રસ—ગંધક, હીંગોલક, દર- તાણ, પારો, ટંકણુ, લોહજરમ, ખાપરીયું, સાંછ- ખાર, મજક, એ સર્વે સરખે ભાગે લઈ તેને નંગોડના રસમાં ઘુટી જ્યારે ગોળો બંધાય એવું થાય ત્યારે હાથની શીટી (અંગનાશીટી) માં ઘાલી વાલુકાપંદારા આઠ પહેર રાખી પકા- વીને પછી કઠાણું, તેમાંથી ૧ રતીભાર રસ આદાના રસ સાથે ખાવાથી સ્થિતિપાતને મટાડે છે. દહીં, વાત, કુષ ખાવું.

ત્રિપુર મુન્દર રસ—સિન્દુર, અગ્રક, સોના- મુખી, મોતી, સોનું એ સર્વને સરખે ભાગે લઈ ઘુટી કુવારપાકાના રસમાં સાત દિવસ રાખી ચલોડી જેવડી ગોળાઓ બનાવી તેના સેવનથી આંધાસ્ય મટે છે. બળ, વીર્ય અને શુદ્ધિ મટે છે.

મહામૃતયુગ્મ લેહા—શુદ્ધ પારો, શુદ્ધ ગંધક, અગ્રક બામ, એ સર્વે સરખે ભાગે લઈ ગંધકથી બમણા વજનને લોહબામ લેવી અને ચારગજી વજનને તાંબાની ગાંઠ લેવી પછી જવ- ખાર, સાંછખાર, સીંધાલુણ, શવળ, કોડીંગામ, સુઅમમ, ઝીનક, શુદ્ધ ગંધકીત, શુદ્ધ દરતાણ, કુલાવેલી દીમ, કાંચી, રોહીટો, નસોતર, આ- બલી, નાગરગ્રાથ, પીરતા, એરંડાનાં મૂળ, તાં, અમિર્ગા, દરદ, દારુજદર, માલકાંકળી, મુંદર, દરદ, અજમેદ, અજમે, મોગમુ, શરપળો, સુનરોહીટો, એ સર્વ ચાર ચાર માત્રા મધ પછી એ સર્વના ચૂર્ણને આદાના ગાંઠમાં અને ગોળાના રસમાં બાવના દર મધ તોલા ૮ ગોળી ઘુટી ગોળાઓ વગામ તેવું દહીં છ છ રતી-

શૂળ—કરીયાદું, લીંચડાની અંતરજાલ, કડુ, જળા, હરડે, મોષ, ધમાસો, ત્રાવમાણ, રીંગણી, કાઠાલીંગી, પ્રિતપાપડા, ઘઉંલા, કુકડવેલાતાં ફળ, પીપળ, કકુરો, સોળે બાગે સરખે બાગે લઈ સુણું કરી ખાવાથી સર્વ જાતનાં રક્ષા અને તાવ મટે છે.

યુદ્ધિવર્ધક પ્રયોગ—ઉપલેટ, આસન, સિંધાકુણ, અજમો, છરૂ, શાહછરૂ, સુંક, મરી, પીંપર, કાળીપાટ, નાખાવળી સરખે જાગે લઈ તે સર્વની બરાબર ઘોડાવજ મેળવી સુણું કરી કપડે ચાળી બાહોના રસની ૭ લાવના. હઈ સેવાર કરવું. ઘી અને મદ સાથે રોજ ૧ તોલો આ સુણું ૪૬ દિવસ ખાવાથી મૂર્ખની શુદ્ધિ વધે, યાદશક્તિ વધીજ વધારે છે.

ગર્ભવાળી સ્ત્રીના સોજા—લીંડીપીંપરને આદાના રસમાં ઘુટી પી જતું, ઉપર ઘી, દુધ અને જોળ ત્રણે મેળવીને પીતું તેથી ગર્ભીણી સ્ત્રીના સોજા અને પિત્તને વ્યાધિ મટે છે.

અનેક રોગ—હરડેજળ ૧૨ તોલા, ચિત્રક મૂળ ૧૨ તોલા, એલચી, તજ, તમાલપત્ર, મોષ દરેક બળે તોલા, સુંક, મરી, પીંપર, પીપરીફળ, વજનાગ, નાગકેસર, એ દરેક એકેક તોલો, રણકા બે તોલા, ગધક, પાંચ બળે તોલા. લેઈ પ્રથમ પોરા ગધકની કજલી કરી તેમાં વજનાગ અને મરી ભેજાં વાટી તેમજ પીંજી સર્વ દવા ભેગી વાટી સુણું કરી પછી બધું એકત્ર કરી તે સર્વના વજન બરાબર જોળ નાંખી ઘુટી ૩૬૦ ગોળીઓ બનાવવી.

આ ગોળીને વિજયાદિ શુદ્ધિકા કહે છે. રોજ સવારે એકેક ગોળા ખાઈ ૪૫૪ પ્રમાણે આદાર કરવાથી પ્રથમ મહિને વૃદ્ધાવરણ ને પગોપાં મટે છે. બીજે મહિને જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત કરે, ત્રીજે મહિને વીર્યને વધારે, બીજા અને વર્ષ વધારે, કોઠ, પ્રમેહ, ક્ષયરોગ, બરોળ, શ્વાસ, અંડચૂદિ, અરૂચી, ૮૦ જાતના વાયુ, મૂત્રક્રમ્હ, ગળાનું પકડાઈ જતું, સર્વ પ્રકારની મૂર્છા, સ્થાવર વિષ, જનમ (વીંઝી, સર્પનાં) વિષ, યોની દોષ, વોઈ, હીવાનાપણું, વિષમન્તર, સર્વ મટે છે. બળવાન,

ચાલવામાં વેગવાળો, વીર્યમાં બળવાન, આંખોના તેજાવળા અને પરાક્રમી થાય છે. તેમાં ચળા ખાળવી પડતી નથી. એક વર્ષ સુધી બે કાઈ ખાય તો ધણેજ કાપશે કર્તા છે.

સંદેહ કોઠ—ઉમરડાનાં મૂળ, ચિત્રકમૂળ, લીંચડાનાં મૂળ, ખાવચી એ સર્વ સરખે બાગે લઈ ખાંડી, કપડે ચાળી, તેમાંથી હમેશાં એક તોલો ઉના પાણી સાથે ખાવું. કેવળ દુધ લાતનો ખોરાક આપવો જેથી કુટના જંતુ, સામાન્ય કૃમી તથા ઘોળા દાદને મટાડે છે.

કૌસેરા—ત્રિફળા, ત્રિકુટ, કણ્ઠીના બી, હળદર, હાડકાદર સર્વ સરખે બાગે લઈ વાટી હાડકા મના દાણાના રસમાં કે બીજોરાના રસમાં ઘુટી ચણા જેવડી ગોળીઓ વાળવી તેનું સેવન કરવાથી કૌસેરા મટે છે.

ગંડમાળા—ગોરખમુંડીના મૂળને ગોરખમુંડીના રસમાં ધસી સોપડવાથી તથા ગોરખમુંડી (બોડીયો કદકાર)ના મૂળનો રસ પીવાથી મકમાળા—(જળે ગઠિા નીકળવી) મટી જાય છે.

મૂત્રક્રમ્હ—જવખાર અને, સાકર વાટી પીવાથી સર્વ પ્રકારના મૂત્રક્રમ્હ મટે છે.

રક્તપિત્ત—હોમજ, ત્રિફળા, નસોતર અને ગરમાળાનો જોળ એકત્ર વાટી ખાવાથી નાક અને મુખમાંથી પડતો લોહીનો ત્રાવ બંધ થાય છે, અને રક્તપિત્ત મટે છે.

મસા—સાકર, કમળનાં કેસર અને માખણ એકંદર મિશ્ર કરી ખાવાથી હરસના કુટતા મસા મટી જાય છે.

અજીર્ણ—સુંક ૫ ભાગ, પીંપર ૪ ભાગ, અજીર્ણ ૩ ભાગ, અજમો ૨ ભાગ, હરડેજળ ૧૬ ભાગ સર્વે એકત્ર ખાંડી સુણું કરી તેમાંથી ગાં તોલો ખાવાથી અજીર્ણ મટે છે.

બંધકોશ—છંદરણા ૧ ભાગ, એળીઓ ૧ ભાગ એલચી ૧ ભાગ, હરડે ૪ ભાગ અને પીંપર ૨ ભાગ એકત્ર કરી વાટી સુણું કરી તેમાંથી પાવલીઆર ફાડી પાણી સાથે પીવાથી બંધકોશ મટે છે.

શ્રીચરક-સંહિતા-ચિકિત્સાસ્થાન,

જ્વર અધ્યાય ચાલુ.

(અનુસંધાન મયા અંકથી.)

ઘટનો નિષેધ.

પરંતુ દશ દિન મયા પછી પણ નો કફની અધિકતા હોય અને ઉપવાસ સારી રીતે ન થયા હોય તો વેદે ઘી પાવુ નહિ પરંતુ ઉઝાળાવડે ચિકિત્સા કરવી. ૧૬૦

જ્વરમાં દુવનો નિર્દેશ.

દાહ તથા તૃષ્ણાના પુરુષના અધિક વાત-પિત્તવાળા રોગાયણ અથવા નહિ રોગાયણ દ્વેષ-વાળા આમરહિત જ્વરને દૂધ પાઈ શાન્ત કરવે.

જ્વરોમાં વિરેચનપદ્ધિનો નિર્દેશ.

જો આ ક્રિયાઓથી જ્વર શાન્ત ન થાય તો બસ તથા માંસ ક્ષીણુ યથા વગરના પુરુષને વિરેચન (જુલાળ) આપીને જ્વરને શાન્ત કરવે. ૧૬૩

ખસ્તિકર્મનો નિર્દેશ.

જે રોગી જ્વરથી ક્ષીણુ યથ મયો હોય તેને વમન તથા વિરેચન દિનશરક યથા નથી એથી તેમને બહુજ દૂધ પાઈને અથવા નિરુદ્ધ બસ્તિ આપીને મગ કઢાડવા બંધએ. ૧૬૪

દોષોના પચી ગયા પછી આપેલી નિરુદ્ધ બસ્તિ, બળ, અગ્નિ, હર્ષ તથા રૂચિને જલ્દી વધારે છે અને જ્વરને નષ્ટ કરે છે. ૧૬૫

[પિત્તાશયમા રિયત (પિત્તને અથવા કફ પિત્ત બનેને વિરેચન (જુલાળ) કઢાડે છે, અને બસ્તિ પક્ષાણુપમા રિયત ત્રણે દોષોને બહાર કાઢે છે.

જુના જ્વરમાં કફ તથા પિત્તની ક્ષીણતા યથા રૂચિ તથા બંધાવણ મલવાળા અને દીપ્ત અગ્નિવાળા પુરુષોને અનુવાસન બસ્તિ આપવી બંધએ. ૧૬૭

શિરોવિરેચનનો નિર્દેશ.

જ્યારજ્વરમાં શરીર ભારે થાય તો, માથે રણ થાય તો, અને હૃદયો બંધાવણ જેવી જણાય તો શિરો વિરેચન (નાસ) આપવે બંધએ એથી રોગીને ભોજનમાં રૂચિ થાય છે. ૧૬૮ અલ્પગાદિ અન્ય અનેક જ્વરનારાક ચિકિત્સા.

વેદે જ્યારજ્વરમાં વિચારપૂર્વક ઉષ્ણ અ-

થવા શીત અભ્યંજ તેલ આદિ યોગ્ય, લેપ તથા અવગાહન [જળ આદિનો લેપ કરવો] કરાવવું.

આ ઉપાયોથી બહારના મોગોમાં પ્રાપ્ત જ્વર જલ્દી શાન્ત થઈ જાય છે. અગોમાં સુખ પ્રાપ્ત થાય છે અને બળ તથા વર્ણની વૃદ્ધિ થાય છે.

જે જ્યારજ્વર કેવળ ત્વચામગ્ન બાકી રહે છે અથવા જેમાં આગન્યુક કારણોનો સંબંધ રહે છે તે કુપ તથા અંગન [આજવાના] ના પ્રયોગથી થાય છે. ૧૭૧

આ પ્રકારે જ્વરનાશક અનુભવ કરેલી ક્રિયાઓનો ક્રમ પ્રકાશિત કર્યો છે. ૧૭૨

એ ઉપરાંત જે વસ્તુઓવડે આ ક્રમ થાય છે તેને સાંભળો. ૧૭૩

જ્વરમાં અગ્ન.

જ્વરવાળાને માટે યવાગૂ. ભાત તથા ખીર બનાવવાને માટે જુના, લાલ રંગના યાળના ચોખ્ખા અથવા સાદીના ચોખ્ખા દિતકર હોય છે. કેમકે એ જ્વરને નષ્ટ કરે છે. ૧૭૪

જ્વર નાશક ખટારા.

જે જ્વરવાળાને ખટારા ખાવાની ઇચ્છા હોય તેણે યવાગૂમાં દાડિમ તથા સુક નાંખીને ખાવો, જે જ્વરવાળાને મળ પાતળો થય અથવા [પત્ત વધુ હોય તેણે મદ નાંખીને સદી યવાગૂ પીવી.

જ્વર નાશક અનેક પીણું.

જો મદાગ્નિ જ્વરવાળાને બ્રૂખ લાગે તો પહેલાં પીપળ તથા સુક નાંખીને પકાવેલી પાતળી ખીર (ચોદગણા પાણીમાં ભાત વિગેરે અલ નાંખીને જે પાતળી ખીર બનાવવામાં આવી છે તે.) પીવી એ સુખપૂર્વક પચે છે અને જ્વરને નષ્ટ કરે છે. ૧૭૬

જે જ્વરવાળાને પાંસળી, બસ્તિ તથા મા-થામાં પીઝ થાય તેણે ગોખર તથા ભોંયરીમ-ણીની સાથે પકાવેલી જ્વરને હરનાર લાલ શાકિ-ધાન [શાકના ચોખ્ખા] ની યવાગૂ પીવી. ૧૭૭

અપૂર્ણ.

વનસ્પતિ-વિજ્ઞાન.

(અનુસંધાન આકાશ વર્ષના અંક ૧૨ ના પૃષ્ઠ ૪૦૫ થી.)

આકડો—ઝાકડો.

આકડો એ પ્રકારનો યાવ છે ધોળો અને લાલ ધોળા આકડાનાં સંસ્કૃત નામ નીચે પ્રમાણે છે.

સંસ્કૃત—શ્વેતાર્ક-મલકે, ગુણરુપ, મન્દાર, યલુક, શ્વેતપુષ્પ, સદાપુષ્પ, સવા-
લાકે, પ્રતીયલુ એ સંદેહ આકડાના નામ છે.

તેને સંસ્કૃતમાં—શ્વેતાર્ક.

હિં.—સફેદમાક મદાર.

અંગ્રેજી—અલ્બા આકાદ

મ. પાંડરી રાં.

ગુ.—ધોળો આકડો.

કણી.—પિંગ્વકે.

તે.—રેલ જલીડે.

શી.—ફુલ.

અરબી—ઝર, કહે છે,

રક્તાર્કે લાલ આકડાનાં નામ.

તેને સંસ્કૃતમાં—રક્તાર્ક, અર્કપર્ણ, વિકીરણ, રક્તપુષ્પ, શુભલકલ, સ્ફોટ અને જટલા
સૂર્યનાં નામ છે તેટલા લાલ આકડાનાં નામ સમજવાં.

સં.—રક્તાર્ક.

મ.—રાયડીરુષ.

તે.—તીલા જલીડે.

હિં.—લાલ આક

ગુ.—રાતો આકડો.

શી.—રુક.

ચી.—આકાદ.

ક.—પકે.

અ. Gigontio swallow-wart.

લા.—Calatropis Gigantea.

(નળગોળક-રવાલોવર્ડ.)

(ટ્રોપિય જાણેડિયા)

જાને પ્રકારનો આકડો દસ્તને લાવનાર, વાત, કાદ, ખસ, વિષ, મણુ, પીલા, યુષ્મ, હરસ, કફ, ઉદરોગ અને મગના કૃમિને મટાડનાર છે.

આકડાના છેડ જંગમમાં નદી કિનારે કે તળાવ કિનારે ધણુ યાવ છે. તે ત્રણ ચાર ફુટ ઉંચા યાવ છે. તેનાં પાન વડી માફક મોટાં મોટાં યાવ છે. તેની ઝાગી અને પાનમાંથી ફુલ નીકળે છે. તેની શાખાઓમાં લીલા રંગનાં ફળ યાવ છે. ફળ ઘણાં તેમાંથી ઢાળા ઢાળા અને રૂ નીકળે છે. તેની માત્રા ૨ રની રી ૨ માસાની છે.

સંદેહ આકડો અત્યંત ગરમ, તિજા, મગરોષક છે. મનકન્થ, મણુ અને કૃમિરોગને મટાડનાર છે. લાલ આકડો કટુ, તિજા, ઉષ્ણ છે તથા કફ, મેદ, વિષ, વાતકૃષ્ટ, મણુ, સોળા, કન્થુ અને વિવિધ રોગને મટાડનાર છે.

તેનાં પુલ, કૃમિદોષ, યજા અને ઉદર રોગને મટાડનાર છે.

સંદેહ આકડાનાં ફુલ વર્ષવર્ષક, હલકાં, અગ્નિને દીપન કરનાર, પાચનકર્તા, અરુચિ, કફ, હરસ, ખાંસી અને શાસને મટાડનાર છે.

લાલ આકડાનાં પુલ મધુર, કઠવાં માફો છે. કૃમિ, કફ, હરસ, વિષ, રક્તપિત્ત, યુષ્મ અને સોળાને નષ્ટ કરનાર છે.

તેનાં પુલને આકડાનાં રસેયાં કહે છે. તે કુલમાં મરી અને મીઠું મેળવી ખાંડી મોળા જાનાવી આપવાથી ઉદરસ મટે છે અને અજીર્ણ મટાડે છે.

આકડાકું ફુલ—તેનાં ફુલ ઝેરી છે માટે યુદ્ધ કર્યા વગર તેમ પૈદ્યની સલાહ વગર વાપરવું નહિ. કન્થુ, ગરમ, ચિકિત્સુ, ખારુ, હલકું છે અને કાદ, યુષ્મ, તથા ઉદરોગને મટાડનાર છે.

જુલાખને માટે ઉત્તમ છે. તે ઝેરી છે. ખાતુર આરવામાં ધામ આવે છે. તે પીવાથી જાડા ને ઇંદ્રી થાય છે. અખિ અડવાથી સોળે આવે છે. અવ્યક્તમ જનાવવામાં તેનું કુષ્ઠ વપરાય છે.

આકાંડાના મુળની ઊલ—પરસેલાલાંવે છે, ચાસને મટાડે છે, ગરમ છે અને ઉપદ્રવને મટાડનાર અને ઉંદરી કરાવનાર છે જલોદર, હીરર, ખાંસી, અને આમડીના વિકારોને મટાડનાર છે.

આકાંડાનો અર્ક—વાત, કુષ્ઠ, દાદર, ત્રણ અને વિષને મટાડનાર છે. ને બરોળ, ગોળા, હરસ, સળખમ, ઉદરરોગ અને કૃમિને મટાડનાર છે. ઘોળા આકાંડાને ઘોળા કુષ્ઠ ચોંપે છે અને લાલ આકાંડાને લાલ કુષ્ઠ ચાપે છે.

તેનાં મુળને ઉતાળામાં ખોદી લાવી તેની ઊલ ઉંતારીને ચૂકવી દેવી. તેનું ચુર્ણ કરી રાખવું. તેના ગુણ અગ્રેજી દ્વારા ક્ષીપ્રકાક્યુઆના જેવો છે. તેનું મૂળનું ચુર્ણ અને જેડીમંથ નવ નવ ઝેન લાઇ મિશ્ર કરીને ત્રણ પડીકા કરી દિવસમાં ત્રણ વખત ખાંવાથી ખાંસી, મળી તે ત્વચા રોગ મટે છે. તે જાલનું ચુર્ણ આમવાત, લોહી પડતાં જાડા અને ઉપદ્રવને મટાડે છે.

જાણીની રાખને આકાંડાના કુષ્ઠની ભાવના દર્ષિ તે રાખ સુધવાથી તદ્રા, માથાનું દરદ, મૂર્છા અને અપરમારમાં ફાપદો કરે છે.

અંડવૃદ્ધિ—આકાંડાના મૂળની ઊલને જાણમાં વાટીને ચોપડવાથી અંડવૃદ્ધિમાં ફાપદો ચાપે છે.

હીન્દીરીઆ—રાતા આકાંડાનાં તાળા કુષ્ઠ તથા મરી સરખે વર્જને વાટી ગોળાઓ પૂર્યા પાંચ ઝેનની કરી આપવાથી હીન્દીરીઆ, દમ અને અપરમાર (વાઈ) મટે છે. જુગીલાંયુ તેથી ગટે છે. તેમજ તેનાંથી ખાંસી તથા દમ મટે છે. તેમાં જઠરાગ્નિને વધારવાનો ગુણ છે તે અરુચી, જાડા તથા હરસમાં ફાપદો કરે છે.

રાતા કેાઠ—આકાંડાનાં કુષ્ઠમાં રાત્રે બાજરી પલાળી મૂકી સવારે ખાંવાથી મટે છે.

સાધીવા—તેનાં પાન બારીને સાંધા ઉપર બાંધવાથી મટે છે.

ઝેદવાયુ—બરોળ—તેનાં પાન તથા સાંધાકુણુને હાંસીમાં બંધ કરી તળે અમિ સળગાવી રાખ કરી દેવી તે રાખ મધ સાથે દહીંના પાણી સાથે ચોટવાથી પેટનો વાયુ, ઝેળ, ત્રણ, ગોળા, હરસ, બરોળ, પેટનો કુખાવો મટે છે.

વાળો—વાળા ઉપર આકાંડાના પાનને દીવેલ ચોપડી નેરો ગરમ કરીને બાંધવાથી વાળો બહાર નીકળી જાય છે, વાળા ઉપર આકાંડાનું કુષ્ઠ ચોપડવાથી મટે છે.

કાનના ચરકા—તેનાં પાકાં પાનને ઘી ચોપડી દેવતા ઉપર સેકા રસ ઠાંડી તે રસ કાનમાં નાંખવાથી કાનના ચરકા તથા અવાજ થતો બંધ થાય છે.

સાધીવા—તેનાં પાન બારીને સાંધા ઉપર બાંધવાથી મટે છે.

ઝેદવાયુ—બરોળ—તેનાં પાન તથા સાંધાકુણુને હાંસીમાં બંધ કરી તળે અમિ સળગાવી રાખ કરી દેવી. તે રાખ મધ સાથે દેહીના પાણી સાથે ચોટવાથી પેટનો વાયુ, ઝેળ, ત્રણ, ગોળા, હરસ, બરોળ, પેટનો કુખાવો મટે છે.

વાળો—વાળા ઉપર આકાંડાના પાનને દીવેલ ચોપડી નેરો ગરમ કરીને બાંધવાથી વાળો બહાર નીકળી જાય છે. વાળા ઉપર આકાંડાનું કુષ્ઠ ચોપડવાથી મટે છે.

કાનના ચરકા—તેનાં પાકાં પાનને ઘી ચોપડી દેવતા ઉપર સેકા રસ ઠાંડી તે રસ કાનમાં નાંખવાથી કાનના ચરકા તથા અવાજ થતો બંધ થાય છે.

શરોરના સજ્જકા—આકાંડાનાં પાનને દીવેલ ચોપડી તે શરીર ઉપર મુકી શેકે કરવાથી વાયુથી થતાં સજ્જકા મટે છે.

(અપૂર્ણ)

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૯ મું.]

અપ્રીત સને ૧૯૨૨.

[અંક ૨ બે.

કોણ છે વ્રહ્મરસના મોગી ?

(આ છવ્વમ, અગીને જોતાં જગ મોહું રે છ, એ લય.)

આ વિશ્વમાં, તેજ છે વ્રહ્મરસના લોગી રેછ,
સર્વ સ્થિતિ, સર્વ દેશને કાલમાંહિ, અખડ છે જે હરિસ યોગીરે; આ૦
જેના હૃદયની વાટિકામાંહિ, અનુભવ પુષ્પો રહે ખીડ્યા રે છ,
સફુર-શાસ્ત્રતણી, બોધવૃદ્ધિનાં જેણે, આપટા સંતેત ઝીડ્યાં રે; આ૦
જેના ચિત્ત-આકાશમા મોહુ કેરે, નાનું પણ અક્ષ ના જણાયે રે છ,
વિષયની પ્રાપ્તિ કે વિષય અભાવ કાણે, નિર્વિદિસ જે સદાયે રે, આ૦
ઐશ્વર્યમાં વિલસતા ચિદ્ બાનુને જેના, નયનકર્મલ સદા ન્યાળે રે છ,
અંતઃ સત્ત્વ સિન્ધુ ચિત્તિચન્દ્ર જેના, અખડ અત્યંત ઉછાળે રે; આ૦
ત્વલંત વિરાગરૂપી મળે જરતો જેના, મનમાતંગ મસ્ત ઠાલે રે છ,
સૂક્ષ્માત્મકમ પરાત્પર તત્ત્વમાં, શુદ્ધિ વૃત્તિને જે જોળે રે, આ૦
સ્વદયમાં, જેના અંતરથી સર્વની, સાચેના સમ્બધ જટયા રે છ,
ઉપેન્દ્ર સ્વરૂપે જેની લગની રહે લાગી, વ્રહ્મના રસને તેણે લટયા રે, આ૦

મી૦ ૩૦

શ્રી હૃદયપ્રતિ વૃત્તિના વિવિધ ભાવો.

(સાચી વિદ્યાની દ્રવી શારદા, એ લય.)

તમે અમારા, અમે આપનાં રે, પ્રભુ! સદૈવ છઈએ, હાં હા રે પ્રભુ! સદૈવ છઈએ,
તમે અમમા અમે આપમા રે, પ્રભુ! સદૈવ રહીએ, હાં હા રે પ્રભુ
તમે કુસુમ અમે પાપડી રે, તમ સંગે ખીલીએ; હાં હા રે તમ
અમે કાળજ તમે આંખડી રે, તમમા ઝોગળીએ, હાં હાં રે તમમાં
તમે શ્રીફળ અમે કાચડી રે, રહીએ તમ સંગે; હાં હાં રે રહીએ
તમે વેલી ને અમે હાળળી રે, રહીએ તમ અંગે; હાં હા રે રહીએ
તમે આકાશ અમે વાદળી રે, અમે તમમાં વાળીએ, હા હાં રે અમે
તમે વાદળ અમે વીજળીરે, તમમાં ઝળહળીએ, હાં હાં રે તમમાં
તમથી અમે ચોભાઈએ, તમથી પોષાઈએ, હા હા રે તમથી
તમમાં અમે થમાઈરે, તમથી ઉફલવીએ, હાં હા રે તમથી
ન્યાસાં ન અમને જલુથો, અમે છીએ તમારા, હાં હાં રે અમે
ઉપેન્દ્ર કરુણા આણુથો, તમે યદને અમારા; હાં હાં રે તમે

મી. ૩.

રામ નામના ધૂન લગાવવા પ્રવોધ.

(તમે એક વાર મારે ઘેર આવજોરે, એ લય.)

તમે એક વાર ધૂનને લગાવજો રે રામનામની,
તમે ધૂનથી ત્રિલોકને ડાલાવજોરે, તમે
વૈખરી નહિ મધ્યમાને, પશ્યંતી પરામાં બોલાવજોરે,
કંઠ કૂંપેથી નહિ પણ બ્રહ્મરંધ્રેથી
રામધ્વનિ.....ગજધ્વનિ, તમે
ધૂનથી એકલો વાયુ ન લેદશે, અંક કટાહ આ લેલાવજોરે,
ગગનને લેદીને પાર વળી જાજો,
સૂક્ષ્મ વિષે— છવરાવજો, તેમે
શબ્દાકારથી અર્થાકારમાં, લક્ષણમાં રામ લાવજોરે,
સ્થિર ત્યા થઈને કમે ધ્યાને પ્રવેશી,
એક મેકને— જોળખાવજો, તમે
હરમા રામ રમાડી રહેજો, જૂદા તમે ન પછી કા'વજોરે,
બાન આ વિસારી રામમા વિરામ પામતાં,
રામરૂપે— સોહાવજો, તેમે

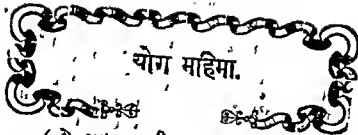
શ્રી. ર.

આરુઢ જ્ઞાનદશાનો અનુભવ.

ગજલ

અમે જાગત થયાં હાવે, ગયું સંસારનું સ્વપ્ન,
હતું જે સત્ય તે જોયું, ગયું આજ્ઞાનનું સ્વપ્ન,
નિહાળી સ્વપ્ન મુખોને, અમે રામ્યાં, લેહી સાચાં,
રહ્યાં, દુઃખ જોઈ માનીને, ખરું સંસારનું સ્વપ્ન.
કંઈ વિગ્રહ અને ઠલેશો, ક્યાં બ્રમમાંહિ જૂલીને,
કર્યું માફ અને તાફ, જોઈ સંસારનું સ્વપ્ન.
ગઈ નિદ્રા, હવે હરમાં, હજ્યો ચૈતન્યનો ભાન,
થયું છે સત્યનું દર્શન, જતા સંસારનું સ્વપ્ન.
નથી લોહતા અને લોગો, નથી આ દશ્ય કે દષ્ટા,
ન કાર્યો ને વળી કર્તા, જણાતું તે હતું સ્વપ્ન.
અરે નિદ્રિત જનો જગતા! ઉઠોને સત્ય લેવાને,
અનુભવથી અમે કહીએ, જગત સાચું ન, પણ સ્વપ્ન.

શ્રી જાં. વેવો.

યોગ મહિમા.

(લે. મહાત્મા શ્રીમત્ નથુરામ શર્મા.)

(અનુસંધાન જાતકથી)

વિવેક, પ્રાપ્તિનો વા અંત કરણથી આત્માના
 પદ્મના સ્પષ્ટ અનુભવનો સાધ થયે યોગા-
 વ્યક્તિ પુરુષ ક્તાય થાય છે. અહિં સ પ્રગાત-
 યોગ સમાપ્ત થાય છે. અંત કરણની આ સ્થિ-
 તિમાં તે અંત કરણ શ્રુતિઓવાળું હોય છે ખરું,
 પણ તેની શ્રુતિઓ તે એકાગ્રતાકાળે આત્માને
 આકારે જ થયા કરે છે, ને યોગીને તે જાત હોય
 છે. આ સ્થિતિ પામેલો યોગી અભ્યાસ ને વૈરા-
 ગ્યની શ્રદ્ધાથી આત્માકાર થતી તે શ્રુતિઓને ક્રમથી
 ધણીજ સક્ષમ સ્થિતિએ પહોંચાડે છે. આ સ્થિ-
 તિને અંત કરણની નિરોધદશા વા સંસ્કારશીપા-
 કહેવામાં આવે છે. આજી અસ પ્રગાતયોગ
 ને આ નિરોધદશામાં અંત કરણ પોતાના અધિ-
 નરૂપ આત્માને આકારે યદ્યં ગયું હોય છે.
 માંથી શ્રુતિઓરૂપ બહુ સક્ષમ પરિણામ થયા કરે
 , પણ તે શ્રુતિઓ તે વેળા તે યોગીને જાત
 નથી, બુદ્ધિ, ચિત્ત, થયા પછી તેને પોતાના
 તિ કરણની શ્રુતિઓ આત્માને આકારે યદ્યં હતી
 કે રમરણ થાય છે.

આજ સૂક્ષ્મ પદ્મથી આકારે થયેલું ચિત્ત
 છે, આજ સક્ષમ પદ્મથી આકારે થયેલું
 વ સક્ષમ છે, વિષયોને પ્રકૃષ્ટ કરનાર ઇન્દ્રિયોને
 કારે થયેલું ચિત્ત સક્ષમતર છે, ને અંત કરણ-
 ત આત્માને તથા અંત કરણરૂઢિત આત્માને
 કારે થયેલું ચિત્ત વધારે સક્ષમતર તથા પરમ-
 મ છે અગાનથી, સૂક્ષ્મ પદ્મથી આકારે
 ન પોતાના ચિત્તને ક્રમથી પરમસક્ષમ
 થી જ મનુષ્ય, દુઃખ રહિત પરમાનંદવાળો
 તે સંપાદન કરી શકે છે.

શ્રુતિ, સ્મૃતિ, વેદાંતદર્શન, યોગદર્શન, સાં-
 દર્શન, બૌદ્ધદર્શન ને આદિતદર્શન અંત કર-
 પરમસક્ષમતારૂપ અસ પ્રગાતયોગ વા અંત-
 ની નિરોધદશાને સ્પષ્ટરીતે પરમપ્રાપ્ત્યના

અભ્યાસાધનરૂપ માને છે; અને ઉપાસકો, ન્યાય-
 દર્શન, વૈશિષ્ઠિકદર્શન ને પૂર્વમીમાંસાદર્શન પ્રકારોતરે
 આ સ્થિતિને પરમપ્રાપ્ત્યના 'અભ્યાસાધનરૂપ
 માને છે.

“તાવદેવ નિરોધવ્યં પાવદ્વિગતં જ્ઞાનમ્ ।
 एतज्ज्ञानं च ध्यानं च शेषो न्यायस्य विस्तरः”

(તે અંત કરણનો ત્યાગથી નિરોધ કરવો કે
 ન્યાયથી તે હૃદયદેશમાં સ્થિત બ્રહ્મમાં લય પામે,
 આ જ્ઞાન અને આ ધ્યાન છે, બાકી તો તે
 અર્થ સમજાવવા સુક્તિનો વિસ્તાર છે.) ઇત્યાદિ
 શ્રુતિઓ અને “જનૈઃ શાનેકપરમેશ્વરુદયા
 છુતિટ્ટકીતયા । આત્મસંસ્કૃત્ય મનઃ કૃત્વા જ
 કિચિદપિ ચિન્તયેત્ ॥ ” (ધીરજ્વલે કહેણ
 કરેલી શ્રદ્ધાથી ધીરે ધીરે-ક્રમથી-વિષયોથી ઉપરામ
 પામે, આત્માને વિષે અંત કરણને સારી રીતે
 સ્થિર કરીને કાંઈ પણ ન ચિંતવે.) ઇત્યાદિ
 સ્મૃતિઓ આત્માને સાક્ષાત્કાર અંત કરણની પ-
 રમસક્ષમતાવડે જ પ્રાપ્ત કરી લેાય છે એમ કહે
 છે. વેદાંતદર્શનમાં નિહિત્યાસના પરિપાકવડે પરમ
 તત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર માન્યો છે, તેથી ન્તે દર્શનમાં
 પણ અંત કરણની પરમસક્ષમતા બ્રહ્મપ્રાપ્તિના અ-
 ભ્યાસાધનરૂપે સ્વીકારી છે. યોગદર્શનમાં તથા
 સાંખ્યદર્શનમાં અંત કરણની એકાગ્રતા તથા નિ-
 રોધનેજ, આત્માની સ્વસ્વરૂપમાં સ્થિતિ થવામાં
 અભ્યાસાધન માનવામાં આવે છે, તેથી તે દર્શ-
 નમાં તો બાકી રીતે અંત કરણની ઉત્તરોત્તર
 પરમસક્ષમતા કરવાનો સ્વીકાર છે. બૌદ્ધદર્શનમાં
 વિષયોને, ઇન્દ્રિયોને અને વિજ્ઞાનને (બુદ્ધિને)
 ક્રમથી મિથ્યા ગણવાને અર્થાત્ પોતાના અંત-
 કરણને જન્ય, મહાજન્ય ને અતિજન્યની સ્થિતિએ
 પહોંચાડી તે અંત કરણને સર્વજન્ય જન્યભાવરૂપે
 બ્રહ્મમાં વિરામ પમાડવાનું કહેલું હોવાથી તે

દર્શનમાં પણ અંત કરજુની પરમસદ્મતા સંપાદન કરવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. આદર્શદર્શનમાં (જેમ સિદ્ધાંતમાં) પણ અંત-કરજુને આઠ કર્મરહિત કરી જીવને સિદ્ધસ્થિતિએ પમાડવાનું કહેલું હોવાથી તે દર્શનમાં પણ અંત-કરજુની પરમસદ્મતા પરમપ્રાપ્તિમત્તા મુખ્યસાધનરૂપ ગણાય છે. ઉપાસકાદિના સિદ્ધાંતમાં પણ પોતાનું જે પરમપ્રાપ્તિ છે તે અંત-કરજુની સદ્મતાવાનના પ્રાપ્ત થઈ શકે એવું ન હોવાથી તેમના સિદ્ધાંતમાં પણ અંત-કરજુની સદ્મતા પ્રાપ્ત કરી અગત્યની માની છે.

અનુદ અંત-કરજુ પણ સમયથી પ્રાપ્ત થયેલા પોતાનો સ્પૂષ્ણ લાભ સંજી સદ્મ થઈ નહિ, તો તે પરમસદ્મ તો ક્યાંથી જ થઈ શકે ? નજ થઈ શકે, માટે મોણેમુએ તે અંત-કરજુની અશુદ્ધિ પ્રથમ દૂર કરવી જોઈએ. અંત-કરજુની અશુદ્ધિ દૂર કરવામાટે જ વૈદિકસિદ્ધાંતમાં ગ્રાધાદિ નિત્યકર્મોનો ઉપદેશ કરવામાં આવ્યો છે, ને અન્ય દર્શનમાં તે દર્શનને અનુકૂળ અન્ય કર્મોનો ઉપદેશ કરવામાં આવ્યો છે. યોગદર્શનમાં જે આઠસાદિ યમો, શીય આઠ નિયમો, સિદ્ધાદિ આસનો, પ્રાણાયામ ને પ્રત્યાહારનો ઉપદેશ કરવામાં આવ્યો છે, તે અંત-કરજુની અપવિત્રતા, સ્પૂષ્ણતા ને અચળતા દૂર કરી તેને પવિત્ર, સદ્મ ને સ્થિર કરવામાટે કરવામાં આવ્યો છે.

દાર્શનિક શુભ કર્મોરૂઢે અંત-કરજુને પવિત્ર કર્યા પછી મોક્ષસાધકો તેની સદ્મતા કરવામાટે તેને ઠાઈ પણ શુભ વિષયમાં એકાગ્ર કરવા માંડેલું જોઈએ. અંત-કરજુની એકાગ્રતા મેળવવા કરવાના પત્તને આરંભ તે પારણા પારણાનો અભ્યસ કરતી વેળા મોક્ષસાધકનું ચિત્ત વારંવાર ખ્યાનના વિષયનો ત્યાગ કરી અર્થાત્ તેમાં એકાગ્ર નહિ રહેતાં અન્ય પદાર્થોને આધારે ઘર્ષ જાય છે, વા નિદ્રાજેવી સ્થિતિમાં જનું રહે છે વિષયોમાં રહેલા અસંપૂર્ણ, ગુણપૂર્ણ ને બધકપૂર્ણ એ દોષોનું મનમાં વારંવાર સ્મરણ રાખી વિષયોમાં રહેલા રાગ દૂર કરવાથી તથા ભેદ પણ ઠાળવાવિના આદ્યપૂર્વક નિરતર તે અભ્યાસ ચાલુ રાખવાથી અંત-કરજુની સ્પૂષ્ણતા ને અચળતા દૂર કરવા માંડે છે, ને તે ખ્યાનના વિષયમાં તે એકાગ્ર રહેવા લાગે છે. અંત-કરજુ ખેંચ એટલે ખ્યાનના વિષયમાં કેટલોક સમય એકાગ્ર રહે, અર્થાત્ તે પ્રમાણથી જાણના અન્ય વિષયોને આધારે, મિથ્યા પદાર્થોને આધારે, ને વિકલ્પના વિષયોને

આધારે ન થાય, જીતકાગમાં અનુભવેલા વિષયોનું સ્મરણ ન કરે, અને નિદ્રાને વધ ન થાય, એવી અંત-કરજુની સ્થિતિ થાય તેને ખ્યાન કહેવામાં આવે છે. આ વેળા હું ખ્યાન કરતાંથી છું, અમુક ખેંચનું હું ખ્યાન કરું છું, ને મારા અંત-કરજુની જીતિ ખેંચને આધારે સ્થિર થઈને રહી છે એવું સાધકને સ્પષ્ટ જાન હોય છે. ખ્યાનનો આદ્ય-પૂર્વક અભ્યાસ આવડતો રહેવાથી અંત-કરજુની એકાગ્રતા ને સદ્મતા વધતાં વધતાં તે સમાધિનામની સ્થિતિને પ્રાપ્ત થાય છે. આ સ્થિતિમાં હું ખ્યાન કરું છું, ને મારા અંત-કરજુની જીતિ ખેંચને આધારે સ્થિર થઈને રહી છે એવું જાન થાય થાય છે, ને માત્ર ખ્યાનના વિષયની સ્ફુર્તિ રહે છે. આ સમાધિના પરિપાકને સંયમ કહેવામાં આવે છે. સંયમનો પરિપાક થવાથી અંત-કરજુ આત્મગ કહેલા સંપ્રગતયોગને પામે છે. સંપ્રગતયોગને વિવેકખ્યાતિ પણ કહેવામાં આવે છે, કેમકે તે સ્થિતિમાં તે યોગીને આત્મા અને અંત-કરજુના બીજના પૃથક્પણનો સ્પષ્ટ અનુભવ થયો હોય છે. સંપ્રગતયોગનો પરિપાક ધર્મમેષસમાધિ (પુણ્યપાપરહિત આત્માને આધારે યનારી જીતિઓની જેમાં જીતિ થાય છે એવો યોગ) કહેવાય છે. આ ધર્મમેષસમાધિમાં યોગીના અંત-કરજુની વધારે સદ્મ ને ચિત્તિ પવિત્ર થયેલી જીતિએ કમપૂર્વક પુણ્યપાપરહિત અર્થગ-સ્વભાવજાના આત્માને જ વિષય કરી રહે છે. જેમ મેષની પારાઓ પૃથિવીપર પડે તેમ આ વેળા આત્માને જ વિષય કરનારી જીતિઓનો પ્રવાહ અંત-કરજુપદિત ચેતન્યપર પડ્યા કરે છે, ને આત્માના ઉપાધિરૂપ અંત-કરજુના ઉંડાણમાં રહેલા અદ્વતામયતારૂપ સદ્મ મેલને ધોષ નાંખે છે. પછી વૈરાગ્ય થયેલા બગવાન થવાથી તે યોગી અસંપ્રગતસમાધિને પ્રાપ્ત થાય છે. આ સ્થિતિમાં અંત-કરજુમાંથી જે નામમાત્ર પરિજીગે થાય છે તેને યોગીએ જીતિ એવું નામ આપના નથી. અંત-કરજુની આવી લજમગ જીતિરહિત સ્થિતિને અંત-કરજુની મેરદારશોધાવરણ કહેવામાં આવે છે. આ દશામાં અંત-કરજુ પોતાના અધિષ્ઠાન આત્માસાથે અત્યંત સદ્મ, પવિત્ર, એકાગ્ર ને બાહ્યવેગમય થઈને મગી મેલનાજેવી સ્થિતિમાં હોય છે.

(અપૂર્ણ)

સામર્થ્યનો ગુપ્ત મંદાર.

(લે. શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્ર ભગવાન.)

(અનુસંધાન ગતિકથી.)

પૃથ્વીમાં ફરનાર પૃથ્વીના અંતને જુએ છે, પશુ તેના પગના સામર્થ્યના અંતને તે જોઈ શકતો નથી. જોવાની વસ્તુઓ ખુટે છે પણ સામર્થ્યવાન મનુષ્યની આખતું જોવાનું સામર્થ્ય ખુટતું નથી. શબ્દો ખુટે છે પણ વાણીતું સામર્થ્ય ખુટતું નથી. શ્રવણ કરવાનું ખુટે છે પણ જ્ઞાનનું શ્રવણ કરવાનું સામર્થ્ય અખુટ રહે છે. ખાવાના અને પીવાના પદાર્થો ખુટે છે પણ મનુષ્યનું ખાવા-પીવાનું સામર્થ્ય ખુટતું નથી. અનંત સમય વીતે છે-કાળ ખુટી જાય છે-પણ સામર્થ્યવાન મનુષ્યનું જીવન ખુટતું નથી. જાણવું માત્ર ખુટે છે, પણ મનુષ્યને જાણવાનું-જ્ઞાતવ્યનું સામર્થ્ય અખુટ જ રહે છે. આહો ! સામર્થ્યવાન મનુષ્યના સામર્થ્યની શી મજાના કરતી ! શુ માપ બંધિતુ ! ખરેખર, સામર્થ્ય એ જ ચૈતન્ય વા આત્મા છે અને આત્મા વા ચૈતન્ય એ જ સામર્થ્ય છે એ આથી નિઃશંકપૂર્વક સિદ્ધ થાય છે. નહિ તો ચૈતન્યાવના આલો પ્રકાશ બીજા કોનો હોય ?

જે જ્ઞાન જોતઆડે યતી વાત નથી સંભળતા, તે જ્ઞાનમાં હજારો ગાઉ દૂર થતી વાત શ્રવણ થાય, એ ગાઉ ન સંભળતો શબ્દ હજારો ગાઉ સંભળાય, અદાર કે ઓગણીશ ઈયથી જરા પણ હાંથો ન યનાર હાથ હજારો ગાઉ હાંથો ધાય-આ સર્વ તે પ્રત્યેકમા ચૈતન્યરૂપ સામર્થ્યનો પ્રકાશ થયાવિના બીજી કેવી રીતે બને ! ના જ બને.

જેમાં જેમાં ચૈતન્યનો અધિક પ્રકાશ થાય છે, તેમાં તેમાં સામર્થ્યનો વિશેષ વિકાસ થતો હોવાથી સામર્થ્ય મેળવતું એ ચૈતન્યને જ મેળવવા-પ્રકાશમાં આજુવા-બરાબર છે. આથી નરીન

નવીન ઉત્તમ બળ અથવા સામર્થ્ય મેળવતું એ કેટલાક પાપરૂપ, બધનરૂપ, મમત્વની વૃદ્ધિરૂપ, દેહાત્માભ્યાસરૂપ અથવા એવા જ કોઈ હાનિ કે અવનાતિના કારણરૂપ માને છે. પણ તે બરાબર નથી. સામર્થ્ય એ દેહમાં આત્મશુદ્ધિ પ્રકટાવતું નથી. પણ વાસ્તવ આત્મામાં જ આત્મશુદ્ધિ પ્રકટાવે છે, કારણ દેહમાં કે ઇન્દ્રિયમા પ્રકટેલું મહાસામર્થ્ય એ તે ઇન્દ્રિયનું કે દેહનું નથી પણ આત્માનું જ છે. અને દેહ તથા ઇન્દ્રિય તો આત્માના સામર્થ્યને પ્રકટ કરવાનાં જડજીવો સાધન-માત્ર જ છે, એમ તે યથાર્થ રીતે જાણે છે, અને તેથી તેને દેહમાં આત્મશુદ્ધિ પ્રકટી હાનિ કદી થતી નથી. અતઃ કરણમાં-હૃદયમાં-ચૈતન્યનો પ્રકાશ કરવો-ચૈતન્યના સામર્થ્યને પ્રકટ કરવું-એને મનુષ્યો પાપરૂપ કે હાનિકારક જાણતા નથી, અને હાયમાં, પયમાં, વાણીમાં કે જ્ઞાનમાં તે જ ચૈતન્યના સામર્થ્યને પ્રકટાવતું એને હાનિકારક જાણે છે એ તેમનું અજ્ઞાન નથી, તો બીજું શુ છે ? અંતઃકરણ જે ચૈતન્યથી સામર્થ્યવાન થાય છે તે જ ચૈતન્યથી હાયપગ સામર્થ્યવાન થાય છે, તો પછી અંતઃકરણ કે હૃદય એકલામાં જ ચૈતન્યના સામર્થ્યનો પ્રકાશ કરવો અને હાય પગ કે શરીર તથા ઇન્દ્રિયમાં ન કરવો, એનું શું કારણ ? શુ ચૈતન્યને સામર્થ્ય પ્રકટ કરવાનું હાય પગ કે શરીર સાધન નથી ? છે જ. જો તે ન હોત તો તેમાં એ ચૈતન્ય રહેત જ નહિ. ચેતાના સામર્થ્યનો પ્રકાશ કરવા ચૈતન્ય હાય પગ કે શરીરનું અવશજન લેત જ નહિ, પરંતુ તે લીધું છે એ જ બતાવી આપે છે કે ચૈતન્યનું હાય વગેરેમાં સામર્થ્ય પ્રકટાવતું એ હાનિકારક અથવા દેહમાં

આત્મશુદ્ધિ કરનાર નથી, પણ હાથપગ વગેરે આખા શરીરને ચૈતન્યરૂપ અર્થાત્ ચૈતન્યમય જનાવનાર ઉત્તમ ક્રિયા છે હાથ પગ વગેરેમાં સામર્થ્ય મેળવનાર એ હાથ પગને ચૈતન્ય માનતા નથી, પણ ચૈતન્ય હાથપગરૂપે થયું છે એમ તે જાણે છે અને તેથી તેની આત્મદૃષ્ટિનો જ વિશ્વાસ થાય છે, દેહાત્મશુદ્ધિનો નહિ.

ચૈતન્યનો સર્વત્ર પ્રકાશ તથા શુદ્ધિ થાય છે અને તે સામર્થ્યરૂપે જ થાય છે હાથમાં જે ચૈતન્ય હાથના સામર્થ્યરૂપે પ્રકટે છે તે જ ચૈતન્ય પગમાં પગના સામર્થ્યરૂપે, જાનમાં જાનના, તાકમાં તાકના, આંખમાં આંખના અને એ જ પ્રમાણે સર્વ અવયવમાં તથા સર્વત્ર તેને અનુરૂપ સામર્થ્યમાં પ્રકટ થાય છે. અને તેથી ચૈતન્યના સામર્થ્યનો હલ્લમાં જ પ્રકાશ કરવા ઇચ્છનાર અથવા હલ્લશિવાય અન્ય સ્થૂલમાં તે જ ચૈતન્યના સામર્થ્યને જોવા ન ઇચ્છનાર અથવા સ્પૃશ્નમાં પ્રકટેલા ચૈતન્યના સામર્થ્યને ચૈતન્યના સામર્થ્યરૂપે ન માનનાર ચૈતન્યને એકદેશી માની તેમની મોટામાં મોટી અવચયુતા કરે છે.

જાણના ઝાડમાં તેની ડોચઉપર, મધ્યમાં કે છેક નીચેના ભાગમાં ગમે ત્યાં જાણુ થાય પણ તે એ ઝાડના પોતક રમ્ભો જ પરિણામ છે, તેમ કે સૂક્ષ્મ ગમે તે હૃદયમાં, શુદ્ધિમાં, દૃષ્ટિમાં ચિત્તમાં કે ગમે તેમાં સામર્થ્યનો પ્રકાશ થયો ! તેમાં રહેલા ચૈતન્યનો જ પરિણામ છે, અને ઉપરની ઝાળનાં જાણુ એ જ ખરા અને નચ્ચનાં હાથ પહેાંચે અને પ્રત્યક્ષ દેખાય તથા તરત તોડીને ખરાય એવી ઝાળનાં ખોટાં એ દેહેનું મૂલ છે, તેમ સૂક્ષ્મથી સૂક્ષ્મ હૃદય, દૃષ્ટિઆદિમાં ચૈતન્યનું જ સામર્થ્ય પ્રકટે તે જ ખરું ચૈતન્યનું સામર્થ્ય છે, અને સ્પૃશ્ન હૃદયમાં પ્રત્યક્ષ અનુભવાય તેનું જ સામર્થ્ય પ્રકટે તે ચૈતન્યનું નહિ, એ દેહેનું અથવા માનવું એ ચૈતન્યના પ્રભાવનું અગાન જ સૂચવે છે.

હાથ પગ કે મન, શુદ્ધિ, વગેરે સૂક્ષ્મ હૃદય એ કાંઈ પણ સામર્થ્યરૂપ નથી. સામર્થ્યરૂપ તો એક ચૈતન્ય જ છે. એ જ્યાં તો સામર્થ્યરૂપ ચૈતન્યને પ્રકટવાનાં સાધનો-દારો જ છે. કાંઈ કુર્બળ અથવા અંધ અંધમાં સામર્થ્ય જઠાર

પ્રકટાવનાર સાધન છે, કાંઈ અધિક અથવા પ્રકટાવનાર સાધન છે. અને તેથી તે સર્વમાં ચૈતન્યના સામર્થ્યને પ્રકટવાની અનુકૂળતા આપણે કરી આપવી જોઈએ.

એક પ્રદેશમાં ચૈતન્યના સામર્થ્યને પ્રકટાવતું, અને બીજાં દારો બધું કરી દેવા એ અયોગ્ય છે. જ્યો ચૈતન્યને સર્વ પ્રદેશમાં પ્રકટ કરવા પ્રયત્ન કરતા નથી, તેઓને જ દેહશુદ્ધિ, જગત્-શુદ્ધિ વગેરે ભેદ રહે છે. તેઓ ચૈતન્યને માત્ર હલ્લમાં જ આપેલું છે, અને શરીરઉપર કે જગત્ ઉપર તેમની કશી સત્તા જ નથી અને તે ઉપર પેરપેર કરી સંબંધ જ નથી, એમ માનતા હોય છે. પરંતુ તે સત્ય નથી. સર્વત્ર ચૈતન્યની જ સત્તા છે, અને ચૈતન્યને પ્રકટવાને માટે જ સ્પૃશ્ન સૂક્ષ્મ સર્વનું પ્રકટવું છે. આથી ચૈતન્યની સત્તાથી ભિન્ન કશાને ન જાણતા ચૈતન્ય મુખ્ય તથા તેના પ્રકટાવાનાં સાધનરૂપ સર્વને મૌનુ માનીને સર્વમાં ચૈતન્યના વિવિધ સામર્થ્યને પ્રકાશવાનો અવકાશ આપણે, એ સર્વત્ર ચૈતન્યને ચૈતન્યના પ્રભાવને જોવાની ઇચ્છાજાગરું કરવું છે.

આ પ્રમાણે સર્વમાં સામર્થ્ય પ્રકટાવવા થુ કરવું તેનો વિચાર કરવાનો નિર્ણય પૂર્વે આપણે ઉપરિચિત કરેલો, તેના હવે આરંભ કરીશું.

સામર્થ્યને પ્રકટાવવાનાં સ્પૃશ્ન સાધનોઉપર સૂક્ષ્મ સાધનોની સત્તા છે સ્પૃશ્ન સાધનોકરતાં સૂક્ષ્મ સાધનો અધિક બળવાન છે. સૂક્ષ્મ સાધનોના નિયમમાં સ્પૃશ્ન સાધનો રહે છે. સૂક્ષ્મ સાધનો સ્પૃશ્ન સાધનોને વશ વતવે છે. સૂક્ષ્મ સાધનો સ્પૃશ્ન સાધનોને જેમ પ્રેરે છે તેમ તે પ્રેરાય છે. ચૈતન્યનું સામર્થ્ય-વિરોધ સામર્થ્ય-સૂક્ષ્મ સાધનોવડે સ્પૃશ્ન સાધનોમાં પ્રવેશે છે. આગાના મજાકમાં પ્રવેશેલા મનની પેઠે સર્વ સ્પૃશ્ન સાધનોમાં સૂક્ષ્મસાધનોની સત્તા પ્રવર્તી રહી છે. સૂક્ષ્મ સાધનની સાહાય્યવડે સ્પૃશ્ન સાધનોમાં અમર્શાદ પણ ઉપજવી શકાય છે. જ્યો સૂક્ષ્મ સાધનોને બલવાન કરે છે, તેમનાં સ્પૃશ્ન સાધનો સૂક્ષ્મ સાધનોની અધિક આહાવા મળતાં અંધ પ્રયત્ને અધિક સામર્થ્યને ધારણ કરી શકે છે. સૂક્ષ્મ સાધનો બલનો સમઢ કરનાર લંબાર છે, જ્યારે સ્પૃશ્ન સાધનો બળને અધિક અરી વાપર-

નાર ઉપભોગ તથા ક્ષય કરનાર છે, સૂક્ષ્મ સાધ-
નોમાં સામર્થ્ય પડયું રહે છે અને જ્યારે તેનો
ઉપયોગ કરવાનો હોય છે ત્યારે તે સ્થૂલ સાધ-
નોમાં પ્રવેશ છે ગાય ઉદરમાં દુધને બરી રાખે
છે અને કાંઠાની વખતે આંચળમાં આણે છે,
તેમ સૂક્ષ્મ સાધનોમાં સામર્થ્ય બરાબર રહે છે,
અને તેને વાપરવાના-બહાર દર્શાવવાના-વખતે
તે સ્થૂલ સાધનોમાં પ્રવેશ છે

અમુક પ્રમાણ્ય પ્રમાણમાં તો સ્થૂલ સાધ-
નોમાં પણ નિત્ય રહે છે જ, પરંતુ તે પણ આ-
પણા અગણપણામાં આપણા સૂક્ષ્મ સાધનો
તેમાં તે બહુને અમુક નિયમથી સ્થાપ્યા કરે છે.
સ્થૂલ સાધનો તેનો સત્ત્વર બ્યય કરી નાખે છે તો
તેમાં જોઈએ તેટલું સામર્થ્ય જોમ ને જોમ સૂક્ષ્મ
સાધનો આપતા નથી. સ્થૂલ સાધનોમાં સૂક્ષ્મ
સાધનો કુદસ્તી નિયમ કરતાં અધિક સામર્થ્ય
ત્યારે જ નાંખે છે કે જ્યારે તેમ કરવાની સૂક્ષ્મ
સામર્થ્યને આપણે ફરજ પાડીએ છીએ સૂક્ષ્મ
સાધનોમાં રહેલા સામર્થ્યના પ્રવાહનો નળ આપણે
જો સ્થૂલ સાધનોમાંથી બરાબર જોડી આપીએ
છીએ તો સૂક્ષ્મ સાધનોમાંથી જેટલું પણ આ-
ણવું હોય તેટલું સ્થૂલમાં આણી શકીએ છીએ
સ્થૂલ સાધનો જેમ અધિક નિર્મળ તેમ તેમાં
સૂક્ષ્મ સાધનો અધિક સામર્થ્યને સ્થાપે છે. તેથી
સ્થૂલમાં અધિક સામર્થ્યનો પ્રવેશ કરાવવાને તેને
બને તેટલા નિર્મળ રાખવાની જરૂર છે. તે નિ-
ર્મળ નથી હોતાં તો સૂક્ષ્મ સાધનોમાંથી સામ-
ર્થ્યના જે પ્રવાહ આવે છે તેમાંથી મોટા ભાગ
સ્થૂલ સાધનોની મહિનતા તથા પ્રમાણમાં તેની
બડતા ટાળી તેને નિર્મળ કરવામાં જ વપરાઈ
જાય છે અને તેથી સૂક્ષ્મમાંથી આવતા સામર્થ્ય-
ના સ્થૂલ સાધનોવડે બહાર પ્રેરીતિ થઈ ચકતી
નથી. જે સ્થૂલ સાધનો સ્વચ્છ જ હોય તો
જેટલા પ્રમાણમાં સૂક્ષ્મ સાધનોમાંથી સામર્થ્ય
આવે છે તેટલા બધા જ પ્રમાણમાં બહાર પ્રકટ
કરી શકાય ધણી મનુષ્યો દુર્બલતાની-કારણે પણ
ક્રિયા કરવાના આ સામર્થ્યની-બુદ્ધિ પાડે છે
તેનું કારણ આજ છે તેઓ સ્થૂલ સાધનોને
એવાં તો મહિન રાખે છે કે જેમાંથી સૂક્ષ્મ

સાધનોમાંથી આવતો સામર્થ્યના પ્રવાહનો મોટો
ભાગ તે સ્થૂલ સાધનો જ પાર્શ્વ જાય છે, જેથી
બીજા કરવાનાં કામોમાં સામર્થ્યની ન્યૂનતા જ-
ણાયા જ કરે છે સૂક્ષ્મ સાધનોમાંથી સામર્થ્ય તો
આવ્યા જ કરે છે, પણ તેનો મોટો ભાગ સ્થૂલ
સાધનોની શુદ્ધિમાં જ પચી જતો હોવાથી સ્થૂલ
સાધનો કરવાના કામોમાં તે આવતો નથી, જેથી
તેને માટે સદા ખોટની ખોટ જ રચા કરે છે.
આમ ન થાય તે માટે સ્થૂલ સાધનોને પ્રથમ
શુદ્ધ રાખવાની અગત્ય છે.

જોઈએ તેથી વિશેષ આહાર કરવાથી મગ-
જને પોષણ આપનાર તથા બીજા વિવિધ બળને
ઉપજાવનાર લોહી, આહારને પચવવામાં તથા
જરૂરી બ્યવસ્થા કરવામાં જરૂર રહે છે, અને તેથી
તે લોહી બીજા ઉપયોગમાં આવતું નથી, જેથી
જોઈએ તેટલું લોહી હૃદય વગેરે સાધનો પૂરું
પાડવા છતાં બીજા મગજ વગેરેનાં કામોમાં
લોહીનો ખૂટકો જ જણાયા કરે છે. બધાંય
થવાથી તેમાં સૂક્ષ્મ સાધનમાંથી આવતો સામ-
ર્થ્યના પ્રવાહનો અધિક ભાગ ક્ષય પામે છે
શરીરમાંથી કુદસ્તી રીતે ક્યારેના કાદો નાંખનાર
શરીરનાં હિલો કાઈ કારણસર પૂરાઈ જાય છે,
તો તેને શુદ્ધ કરવા, સૂક્ષ્મ સાધનમાંથી આવતા
સામર્થ્યના પ્રવાહનો નાશ થાય છે. તેજ પ્રમાણે
યકૃત પ્લીહા, ફેફસાં, આસનિકા, કક, નાની
મોટાં આંતરડાં વગેરે મહિન રહેતાં તેમાં પેલા
સૂક્ષ્મ સાધનોમાંથી આવતા ક્ષય થય
જાય છે આમ થવાથી એ બધાની અથવા તે
માંના અમુક ભાગોમાંની શુદ્ધિ કરવામાં જ સામ-
ર્થ્યનો મોટો ભાગ ખંધી જતો હોવાથી બીજા
કાર્યોમાં બળતી હંમેશાં તાણુ રહે છે આખા
શરીરની અથવા શરીરના કાઈ કાઈ ભાગોની
તમ અવસ્થા ચતાં તેમાં પણ સામર્થ્યનો ધણો
ક્ષય થઈ જાય છે એ વગેરે કારણોથી મનુષ્યને
હંમેશાં સામર્થ્યના પુષ્કળપણમાં તગીજ રચા
કરે છે ને આ સાધનોને પ્રયત્નવડે શુદ્ધ રાખ-
વામાં આવે છે તો સૂક્ષ્મ સાધનોમાંથી આવતા
સામર્થ્યની કદી ખોટ પડતી નથી, તેથી તેને
સ્વચ્છ અને સતેજ રાખવા જરૂર છે.

અંતરના વલ્લને પ્રકટાવવાની કળા.

મનુષ્ય માત્રને સુખી થવું ગમે છે. મનુષ્ય માત્રને બળવાન થવું ગમે છે. કોઈ પણ મનુષ્ય દુઃખી રહેવા ઇચ્છતો નથી. ધન કમાવું, વૈભવ ભોગવવા, ઓ પુત્રોનો આનંદ લેવો એ સર્વને સુખના સાધનરૂપ માનવામાં આવે છે. એક માણસને ધનવાન બોલે બીજાને ધનવાન બનવાનું મન થાય છે. અનન્તબળને મેળવવાની, દરેકને ઇચ્છા છે, છતાં પણ ધણાને સુખ મળતું નથી, અને દુઃખના ઉદ્ધારો દાદતા જોવામાં આવે છે.

ધણા મનુષ્યો મવારથી સાજા સંધી પ્રયત્ન કર્યો કરે છે, ઝંપીને ધડીવાર વિશ્રાંતિ પણ લેતા નથી છતાં પણ તેમને યથાર્થ સુખ મળતું નથી તેઓ હંમેશાં નિરાશાના ઉદ્ધારો દાદતા કરે છે. ધણા શારીરિક મહેનત ન કરતા છતાં પણ ન્યારે તેઓ છીએ ત્યારે સુખ અને આનંદને ભોગતા નજાય છે. ધણા મનુષ્યો જે કામ હાથમાં ન છે તેને સિદ્ધ કરી શકે છે ત્યારે કેટલાકને પોતાના કામમાં વારંવાર નિષ્ફળતા જ મળે છે.

સુખ અને દુઃખ પ્રાપ્ત થવામાં મનુષ્ય પોતે જ કારણભૂત છે. એક મનુષ્યનું કાર્ય સિદ્ધ થવામાં અને બીજાનું કાર્ય નિષ્ફળ જવામાં પણ તેજ કારણરૂપ છે. એવી રીતે સુખ કે દુઃખ મળવામાં મનુષ્ય પોતે જ કારણરૂપ છે. તો શાથી મનુષ્ય સુખી થઈ શકે, શાથી તે પોતાનું કાર્ય સિધ્ધ કરી શકે તેનો વિચાર કરવો ઇચ્છે છે. બે બાળકો સાથે જન્મે છે, સાથે નિશાળે ભણે છે, સાથે વિદ્યાભ્યાસ કરી સરખું જ લણે છે છતાં તેમાંથી એક માણસ ભવિષ્યમાં મહાન પુરુષ તરીકે ગણાય છે. અને બીજો સાધારણ મનુષ્ય તરીકે જ રહે છે આમ થવાનું કારણ પણ તે પોતે જ છે.

મનુષ્યનામાં અનન્ત બળ વિદ્યમાન છે, તે

બળનો તે પોતાનામાં પ્રકાશ કરીને સુખી થઈ શકે છે. ત્યારે કેટલાક પોતાનામાં તેવું બળ શી રીતે હોય, એવી શક્ય કરતા હોય છે ત્યારે ત્યાં જ પડી રહે છે. મનુષ્યે સુખી થવા માટે પોતાના અંતરના બળને ભગ્નત કરવાથી જરૂર છે. તેણે જો આ સંસારમાં સુખ, શાંતિ અને આનંદ મેળવવા હોય, વ્યવહાર અને પરમાર્થની ઉત્તમ પ્રકારે સિધ્ધિ કરવી હોય તો આ બળનો પોતાનામાં પ્રકાશ કરવો જોઈએ. જે માણસો પોતામાં રહેલા આ અનન્ત બળને બહાર પ્રકટવી શકવાની કળાને જાણે છે તેને સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે સુખ મેળવવું, દ્રવ્ય મેળવવું, વ્યવહારના અનેક પદાર્થો મેળવવા એ રમત ખરાબર છે. જે માણસો સુખ મેળવવા માટે પ્રથમ પોતામાં રહેલા આ અનન્ત બળને ભગ્નત કરે છે તે માણસો જ આ સંસારમાં મહાન બની શકે છે. જે માણસોને પોતાનામાં રહેલા આ બળનું જ્ઞાન નથી હોતું, અથવા તો તે બળને પોતામાં પ્રકટ કરવાનું જ્ઞાન હોતું નથી તે માણસો હંમેશાં હોય છે તેની તે જ સ્થિતિમાં પડ્યા રહે છે.

જે માણસો અંતરના બળને ભગ્નત કરે છે તેજ ખરા વીર પુરુષો છે. જેઓ પોતાના અંતરના બળ ઉપર આધાર ન રાખતાં બહારના બળને મેળવવા દર્શા માટે છે તેઓ પોતાની ઉન્નતિ કરી શકતા નથી. મનુષ્યમાં રહેલું આ બળ સર્વ કરવાને સમર્થ છે. તેને જેઓ પ્રાપ્ત કરી શકે છે તેમને મન કોઈ પણ કાર્ય અશક્ય નજાતું નથી.

જે માણસો દુઃખી હોય, ધન ન મળવાથી દુઃખિતામાં પડ્યા રહેતા હોય, તે માણસો ગમે તેવી ઝાઝી ઝાઝી વાતો કહેનારા હોય છતાં પણ તેમણે પોતાના અંતરનું બળ મેળવેલું હોતું નથી. તેમને પોતાના અંતરના બળ ઉપર શ્રદ્ધા

હોતી નથી. અનુક કાર્ય કરવાનું મારામાં બળ છે એવું તે માનતો નથી. દરેક કાર્ય કરવામાં શક્યશીલ હોય છે તેને બીજાની સલાહ લેવી પડે છે. તેનો વિચાર ફરી જતાં વાર લાગતી નથી. આવા શક્યશીલ માણસો બાજેજ આ જગતમાં સિદ્ધિ મેળવી શકે છે.

તમારે તમારામાં રહેલા આ અનન્તબળમાં અવિશ્વાસ રાખવાનું કાંઈ પણ કારણ નથી. તે ધ્રુવરી બળ છે. ધ્રુવરના અશરૂપ તમે છો એમ જો તમે માનતા હો તો આ બળમાં પણ તમારી શ્રદ્ધા હોવી જ જોઈએ. તમે કુખી હો, દુઃખી હો તો આજથી જ તમારા વિચારને બદલો. તમે અદ્ય સામર્થ્યવાળા છો એવો વિચાર છોડી દો. તમે કુખ ભોગવવા જન્મ્યા નથી પણ સુખ ભોગવવા માટે જ જન્મ્યા છે. સુખ મેળવવાના તમે અધિકારી છો. ચિંતા, શોક, કુખ, બપ અને નિરાશાનો ત્યાગ કરો. દિગ્ભ્રમ આણી તમારા આત્મસામર્થ્યમાં શ્રદ્ધા રાખી હિંસાક્રોધને ધારણ કરો.

તમે ગમે તેટલા કુખથી કબાઈ ગયા હો, જીવનાં પણ ગહરાવાનું કારણ નથી. તે કુખનો સાગ કંઈવા માટે તમારે તમારા અંતરના બળને જાગ્રત કરવાની જરૂર છે. આ બળ એ તમારું અદ્ય સામર્થ્યવાળું નથી પણ સર્વ કરવાને સામર્થ્યવાળું દૈવિબળ છે. તે તમારામાં નવુ લાવવાનું નથી. તમારામાં તે છે જ, પણ તમારા કુખના, શોકના, અશ્રદ્ધાના અને બપના વિચારથી તમે તેને ગુમાવી બેઠા છો તેને પ્રકટ કરવા આજથી નિષ્કપ કરો. અશ્રદ્ધાનો સાગ કરો. તમે સર્વ કરવાને સમર્થ છો એવું માની હિંસાક્રોધવાળા બનો.

આ બળને પ્રકટ કરવા માટે તમારે સદિ-ચારોનું સેવન કરવું જોઈએ. જેમ સોનું તાંબા ભેદ્યું મળેલું હોય છે તો તે જાસીયું અને હલકી કિંમતનું ગણાય છે, પણ તેને અગ્નિમાં તપાવી તેની અંદરના તાંબા વિગેરેના ભેગને બાળી દેવામાં આવતાં શુદ્ધ કચનરૂપ બની શકે છે તેમ તમારા શુદ્ધ આત્મબળમાં તમારા મનુષ્યત્વના વિચારો, અશ્રદ્ધા, બપ, અસતોષ, અને નિરાશાના વિચારો બળી તેમાં ભેગ થયો છે તેથીજ તમે તમારા કાર્યમાં નિષ્ફળતાને મેળવો છો. તમે તમારા

આત્મસમવડે, મનની એકાગ્રતાવડે અનુક વિચારોને બાળી દઈ શુદ્ધ આત્મબળને પ્રકટાવી શકો છો.

આત્મબળ જેવું એક સમર્થ સામર્થ્ય નથી. જે માણસોએ તેને મેળવ્યું, જેમણે પોતામાં તેનો આવિર્ભાવ કર્યો છે તે જ ખરા વીર પુરુષો છે. તે જ આ જગતમાં અસંભવિત કાર્યને પણ સંભવિત કરી શકે છે. પૂર્વે ઘણા માણસોએ પોતાનામાં આત્મબળને જાગ્રત કરીને ધાર્યું સર્વ મેળવ્યું છે. અને આજે પણ જેમણે આત્મબળ પોતાનામાં જાગ્રત કર્યું હોય છે તે મહાન કાર્યો કરી બહુબલારને હઠાવી શકે છે. આ અનન્તબળ મેળવી તમે સુખ મેળવી શકતા નથી? જો તમે હવે કુખી રહો, બાજોદમ્બનું લવાજમ ખર્ચવામાં પણ નિર્જાતા બતાવતા હો, અને પૈસા માટે હાથ ધરાળ કરતા હો તો જાણો કે તમને તમારા આત્મબળમાં વિશ્વાસ નહો. આત્મબળ જેમણે મેળવ્યું હોય છે તે પૈસાને દુન સંમત છે, તેને પૈસા મેળવવો એ રમત છે, સુખ તો તેના હાથમાંજ હોય છે.

જે પુરુષો આત્મસમવડે, પોતાના આરિ-અને શુદ્ધ અને પવિત્ર બનાવી શકે છે. તે જ પોતામાં આત્મબળને પ્રકટાવી શકે છે. તેને આ જગતના અન્ય મનુષ્યો પોતારૂપ જણાય છે કાર્મની પણ તે નિદા કરતો નથી. કાર્મનો પણ દૈવ કરતો નથી, કાર્મનું પણ અદિત કરવાની તેને શક્તિ મળીજ નથી. તે સર્વને પોતાના આત્મા સમ્યક્ માની સર્વનું બહુ કરવાની ઇચ્છા રાખે છે કુખી મનુષ્યોને મદદ કરી એ પોતાનો ધર્મ માને છે, કાર્મ પણ માણસને મનથી, વાણીથી કે કર્તવ્યથી કુખ આપ તેવી ક્રિયા તે કરતો નથી. સર્વના ઉપર પ્રેમ રાખે છે. સર્વની સાથે સ્નેહથી વર્તે છે. અગણ્યા પુરુષની સાથે પણ મમતાપૂર્વક ચાલે છે.

આત્મબળને મેળવવા ઇચ્છનાર મનુષ્યનો સંતુષ્ટિભાવ છુટી જાય છે. કાર્મ પણ મનુષ્યને તે વેપારમાં ખેતરી શકતો નથી, કાર્મની પણ હિંસા કરતો નથી, કાર્મના પણ દોષ જોતો નથી. તેને પોતાના અને પારકા સરખા જ જણાય છે. દંભેશ સત્ય વાત બોલે છે અને સત્યથી જ

ચાહે છે. ઇશ્વરના અંશરૂપ બની ઇશ્વરનો ૩૨ રાખી ઇશ્વરના શુભોને પોતાનામાં ધારણ કરે છે તે પોતાના નિશ્ચયથી ડરતો નથી. પોતે કરવા ધારવા કાર્યમાં નિષ્ફળતા મળશે એવો સ્વપ્ને પણ તેને વિચાર આવતો નથી. તે ધારેલું કાર્ય સિદ્ધ કરે છે સારે જ કંપે છે.

જે માણસોને સુખની ઇચ્છા હોય તેણે બીજાં ફાંદાં મારવાને બદલે પોતાના આત્મમજાને જામત કરવાની જરૂર છે. તેને કાંઈ માસ મશાલા આપ નહીં મેળવવાની જરૂર નથી તે તમારામાં છેજ. માત્ર તેને તમારે શુદ્ધ વિચારનું સેવન કરી, શુદ્ધ વર્તન રાખીને જામત કરવાની જરૂર છે. તે તમારામાં છેજ એવા કદ વિશ્વાસપૂર્વક હમેશાં મનને કબજે રાખી થોડો થોડો વખત અંતરની એકાગ્રતા સાધતા જવું. તે જળ તમારી રજેરમમાં વહે છે એમ માની તેનો તમારામાં આવિર્ભાવ થાય તે માટે હમેશાં એકાંત જગ્યામાં થોડીવાર બેસી નેત્ર ચીંચી, ચાત ચર્ષ કરીને તમારા હૃદયમાં સ્થાપો અને લાંબા વ્યાસ અનન્ત બળ જલણે તમારી રજેરમમાં વહે છે તમારામાં પ્રકટ થયું છે એવી ભાવના કરો.

હમેશાં શાંત રહેવું. કઠી પણ ઉઠળી જઈ ચિંતાનું નહિ કે કોષ કરવો નહિ. જે માણસો કોષી હોય છે, વેર હુદિવાળા હોય છે તેમનામાં આ જળ પ્રકટ થઈ શકતું નથી. સર્વ ઉપર દયા હૃદિ રાખવી, અંતર હસતું રાખવું કાંઈના ઉપર રોષ કરવો નહિ.

આત્મમજા મેળવવાની ઇચ્છા રાખનારાએ તો ચિંતા કે ઉદ્વેગના વિચારો કરીને નિરાશ થઈ બેસી રહેવું નહિ. હમેશાં પ્રસન્ન રહેવું જોઈ. મુખ ઉપર હમેશાં આનંદ તરવરી રહે છે તેજ પોતાના અંતરના બળને જામત કરી શકે છે. તેને કયાનો ભય થતો નથી. કાંઈ પણ કાર્ય અસક્ય જણાતું નથી. હવે આ કામ શી રીતે કરીશું? આ કામમાં નિષ્ફળતા તો નહિ મળે એવા બેમને તે રાખતો નથી. આગમ તો તેનામાં હોતીજ નથી. એકેએક ક્ષણનો તે સદુપયોગ કરે છે એક ક્ષણ પણ નવસ બેસી રહેવામાં શુભાવતો નથી. તેને સર્વ કાર્ય સક્ય જણાય છે.

આત્મમજા મેળવવા ઇચ્છનારે પોતાનું વર્તન

શુદ્ધ અને પવિત્ર રાખવું. કોઈયથી વેર થઈ અથોગ્ય માર્ગે જવું નહિ. અનીતિના રસ્તો તો તે બહેચૂકે પણ પસંદ કરતો નથી. હમેશાં ઉચ્ચ વિચારમાં રમ્યાં કરે છે. જમે તેવી રિક્તિમાં તે સુખનો જ અનુભવ કરે છે. દુઃખ જેવી વસ્તુ જ તેને માટે નથી હોતી. તેના મુખ ઉપર આત્મમજાનો ઝગકારો ઝગકો રહેલો હોય છે એવીસે કલાક તે પોતાનું જીવન અન્યનું બંધુ કરવામાં ગાળી શકે છે. જે મનુષ્યને સુખ મેળવવાની ઇચ્છા હોય તેણે બીજાં ફાંદાં મારવા કરતાં પોતાના આત્મમજાને જામત કરવા પાત્ર શીલ થવું જોઈએ.

એવું એક સ્વપ્ન કાર્ય નથી કે જે આત્મમજા મેળવ્યા પછી સિદ્ધ ન કરી શકાય, એવું એક પણ સુખ નથી કે જે આત્મમજા પ્રાપ્ત થઈ પછી ન મળે, આત્મમજામાં શ્રદ્ધા રાખનાર સર્વ કાંઈ સિદ્ધ કરી શકે છે. તેનું વર્તન જ તે જણાવી શકે છે. તેના તેજ આગળ આત્મમજા વગરનો અન્ય મનુષ્ય કંઈયે પડી જાય છે. જેમ લોક સુખક પ્રતિ લોક આકર્ષીત આવે છે, તેમ તેના તેજથી સર્વ તેના પ્રતિ આકર્ષીત આવે છે. તેને ઉદ્યોગ શો કરવો તેની ચિંતા હોતી નથી, ધન શી રીતે કમાવું તેની પડી હોતી નથી. તે તો માત્ર એક એવી વસ્તુને પ્રાપ્ત થતાં સર્વ આવી મળે છે.

જે જે મહાન પુરોષ થઈ ગયા છે તેમણે આત્મમજાથી આ જગતને સિદ્ધિ મેળવી હતી. આજે પણ મનુષ્યો આત્મમજાને પોતામાં પ્રકટાવી અસાધ્ય જણાતાં કાર્યોને સાધ્ય કરી શકે છે. દુઃખને ટાળવા માટે અને સુખને મેળવવા માટે આત્મમજાને પ્રકટાવ્યા વગર છુટકો નથી. જે માણસો આત્મમજાને પ્રકટાવ્યા સિવાય સુખ મેળવવાની ઇચ્છા રાખે છે તેમને જ નિષ્ફળતા મળે છે તેવા માણસો જ દુઃખી રહી નિરાશાના ઉદ્વેગને કાઢ્યાં કરે છે. તેવા માણસોનેજ કામ પધો સૂઝતો નથી, તેવા માણસો જ શું કરવું એવા વિચાર કરતા નિર્લક્ષ્ય થઈ લમણે લાપ દઈ બેસી રહે છે.

મનુષ્ય માત્રને સુખ મેળવવાનો અધિકાર છે જન્મીને જે માણસ સુખ મેળવી શકતો નથી

તેનું જીવન મિથ્યા છે. જેણે પોતાના આત્મ જગતે પોતામાં પ્રકટાવ્યું નથી તેનું જીવન સાર્થક થતું નથી. તેને સસારમાં એક કામમાં સફળતા મળે છે તો બીજા કાર્યમાં નિષ્ફળતા મળે છે. આત્મજગતમાં જેને શ્રદ્ધા હોય છે તે દુઃખ આવી પડતાં હતાંય યશ હાય પણ દીલા કરી નાંખી નિરાશાના ઉગારો કાઢતો નથી. જેમ સમર્થ તારો અગાધ જળને પશું ઝપાટાબધ તરી જઈ સામે કિનારે જઈ શકે છે તેમ જ મનુષ્યને પોતાના આત્મજગતમાં વિશ્વાસ હોય છે તેને દુઃખનો ભય થતો નથી. દુઃખને દૂર કરવું તે તેને મન રમત છે.

દુઃખમાં, નિર્ધનતામાં નિરાશ યશ જનારમાં આત્મજગત પ્રકટેલું હોતું નથી. તે દુઃખનો ભાગ કરવાને બદલે ચિંતા, ખેદ, બિવિધનાં દુઃખ અને એવાજ ભયના વિચારોનું એવન કરીને જનમારા સુધી દુઃખમાં ને દુઃખમાં દબાવે ભય છે. તેને પોતાનાથી બની શકે તેવું કાર્ય પણ અપૂર્વ હોય છે. તે પોતાને એક હંચકા ક્ષુદ્ર મનુષ્ય તરીકે ગણે છે. કદાચ દુઃખમાંથી ઉગરવાનો કોઈ માર્ગ તેને સૂચી આવે છે તો તે વખતે તે માર્ગ કટકવાળો તો નહિ હોય, વધુ દુઃખ ભરેલો તો નહીં હોય એવા નિષ્ફળતાના વિચારો કરીને ગુમાવી બેસે છે. અને હોય છે તેનીજ સ્થિતિમાં જનમારા સુધી પહોં રહે છે.

જે મનુષ્યને સુખની ઈચ્છા હોય તેણે તો હંમેશાં આશાવાદી બનવું. પોતાના આત્મજગતમાં શ્રદ્ધા રાખીને સુખ મેળવવાને પોતે લાવક છે એમ માની સુખના માર્ગે વળતું ઉત્સાહ વગર કોઈપણ કાર્ય સિદ્ધ થતું નથી. માટે દરેક કાર્યમાં ઉત્સાહ રાખવો. કેટલીક વખતે પ્રાપ્ત સ્થિતિમાં સતોય રાખી બેસી રહેવાથી પણ મનુષ્ય નિરુત્સાહી બની જાય છે. આ ઇશ્વરના રાજ્યમાં નિરુત્સાહી મનુષ્ય જીવવા છતાં પણ મરેલો જ છે. તેનાથી કોઈપણ દૂર રહે છે. આત્મજગતને જામત કરવાની પ્રયત્નવાળો મનુષ્યે તો હંમેશાં ઉત્સાહ રાખવો. પોતાના કાર્યમાં કદાચ એકાદ વખત નિષ્ફળતા મળે તો તેથી ગભરાધને નિરુત્સાહી બની જતું નહિ.

આત્મજગત જેવું બગવાન એક બગ નથી.

ચરીર ગમે તેવું હોય છતાં પણ આત્મજગતવાળો એકજ માણસ આખા સૈન્યનાં સૈન્યને હરાવી શકે છે. ગમે તેવા વીર સૈનિકોને હરાવવા માટે માત્ર તેનો હુકારો જ બસ છે. પૂરે તેવો સમર્થ પુરુષોએ આત્મજગતે પોતામાં જામત કરીને મોટા મોટા સૈનિકોને પાછા પાડ્યા છે. તેમની આગળ કૂર અને હિંસક પશુઓ પણ નિર્જાળ બની જાય છે. આત્મજગતવાળો પુરુષ જે ધારે છે તે કરી શકે છે. તેનું દર્શન આજના જમાનામાં મહાત્મા ગાંધીજી છે. તેમને જેણે પ્રત્યક્ષ જોયા હશે તેને ખચરજ હશે કે એક સુકલકડી ચરીરવાળો, નિર્જાળ જથ્થોતો મનુષ્ય માત્ર એક આત્મજગત વડે અત્યારે કેવાં મહાન કાર્ય કરી રહ્યો છે.

તેમના આજળ મોટા મોટા વિદ્વાનો પણ તાણે યશ જાય છે. આ આત્મજગત જેમણે મેળવ્યું છે તેમને પોતાના આત્મજગતમાં એટલો બધો વિશ્વાસ છે કે તે કહે છે કે: “હું આ કાર્ય સિદ્ધ કરી ચકાચળ” તો તે કાર્ય ગમે તેવું કઠીન હોય છે છતાં પણ તે સિદ્ધ કરી શકે છે. તેમણે આ આત્મજગત થી રીતે મેળવ્યું એવો પ્રશ્ન એક વખતે તેમને આ પત્રના તત્ત્વોએ પૂછેલો. તો તેમણે કહેલું કે: જો માણસો કામ, કોષાદિનો જન્મ કરી શકે છે અને યમનિયમાદિનું પાલન કરી પોતાની છંદિયોને વચ કરી શકે છે તે તમામ માણસ આ આત્મજગતને મેળવી શકે છે.

તે પોતાના આત્મજગતથી અત્યારે ધારે છે તે કરી શકે છે. સરકારની અનીતિ તે ખુલ્લે ખુલ્લી જાહેર કરી તેને તોડી પાડવા માટે હિંમતથી ક્ષમી થઈ છે તેમને કોઈનો ભય ભાગતો નથી. તેમનું અહિંસાનું વ્રત એવું જખંડે છે કે તેના આગળ બલબલ પોતાના કૂર સ્વભાવનો ભાગ કરી દે છે. જેમ આપણે શાઓમાં વાંચીએ છીએ કે મહા પુરુષો આગળ કૂર હિંસક પશુઓ પણ તેમને વચ થઈ જઈ હિંસક સ્વભાવને છોડી દે છે એનો દાખલો આ લેખકે તેઓથીના ગ્રંથમાં પ્રત્યક્ષ અનુભવ્યો છે. તેમનો આશ્રમ સાધમનીના કિનારે જંગલમાં છે. જ્યાં ઘેરી સર્પો વારવાર તેમના આશ્રમમાં આખા જ હરે છે. એક વખતે અજાણી રાત્રે સાતત્રાગે તે તથા તેમના

આત્મભવાસીઓ પ્રાર્થના કરી રહ્યા પછી કોઇ વિષયની ચર્ચા કરતા હતા તેવામાં એક મોટા કાળા નાગ સડસડટ કરતો તેમની પાસે આવ્યો. તેને આવતો જોઇ બીજા માણસો ગભરાયા પણ પોતે તો જાણે કંઈ જ ન હોય તેમ નિર્ભય થઇ પસાડી વાળી બેઠા હતા તેમજ બેસી રહ્યા. સાપ આવી તેમના જોળામાં બેઠો, થોડીવારે આમતેમ ફરી તેમના જોળામાંથી ઉતરી પાસે પડેલી ચાદરમાં ઘુંચણુ વળા બેઠો.

આ વખતે ક્યા માણસને ભય ન થાય, ક્યો માણસ સાપને પોતાના જોળામાં આવતો જોઇ બેસી રહે ? ખરેખર મદદારમાં ગાંધીજી આવી નિર્ભયનાથી ત્યાં બેસી રહ્યા. જ્યારે જોળામાંથી સાપ નીચે ઉતરી ચાદરમાં પેસી ઘુંચણુ વળા બેસી ગયો એટલે પછી ગાંધીજીની આગાધી તે ચાદર સાપ સાથે તેમના માણસોમાંથી એક ઉપાડી બહાર ખેંચેલી તો સાપ રેલાની માફક લાંબી જંગલમાં ચાલ્યો ગયો. આમ ગાંધીજી આગળ એરી સર્પો પણ યાત થઇ કરડ્યા વગર

બેસી રહે એ શું તેમના આત્મબળનો પ્રભાવ નથી ? તેજ પુરુષ અભારે પોતાના આત્મબળના વિશ્વાસથી સ્વરાજ્ય મેળવવા કરી કસીને અસહકારની લડત ચલાવી શકે ?

આ પ્રમાણે જે માણસોએ પોતાના આત્મબળને સંયમવડે પોતાનામાં પ્રકટ કર્યું છે તેમને મન કોઈપણ કાર્ય કરીને જીત્યાનું નથી. તે ધારે છે તે તમામ કાર્ય સિદ્ધ કરી શકે છે. સુખ મેળવવું એ રહેલ છે. તમે કુખી હો, ફરીદિ હો, સસાર વ્યવહારના કુખથી કંટાળ્યા હો તો ગભરાતા નહિ, ચિંતાનો લાગ કરી ધૈર્ય ઉપર બેસો રાખી આજેજ આત્મબળને મેળવવા સંયમથી જાણો. તમારામાં સર્વ કાર્યને સિદ્ધ કરવાનું બળ છેજ એમ માની પ્રયત્નશીલ જાણો. જરૂર તમે આત્મબળ મેળવી તમારા કુખને ટાળી સુખને મેળવી શકશો. તમારા અંતરમાં રહેલું આ બળ સર્વોપરી બળ છે. તે મેળવતાં તમે મને તેવાં કરીને કાષ્ટોને પણ સિદ્ધ કરી શકશો.

સંતો.

આગલ શી રીતે વધી શકાય ?

(અનુસંધાન જતાંથી.)

ઉત્તમ કામ કરવા માટે તો નિયમસર કામ કરવું જોઈએ. નિયમસર કામ કરવાની ટેવથી જ સાચું કામ થઈ શકે છે. જે મનુષ્ય નિયમસર કામ કરતા નથી તે હંમેશાં ચિંતીસ, કુખી અને ચિન્તિત રહે છે, તેમના મોં ઉપર હંમેશાં ઉદાસીનતા જવાઈ રહેલી હોય છે. તમારે કોઈ પણ કાર્ય પૂર્ણ કરી નાંખવું હોય તો હંમેશાં નિયમસર તે કામ કરો તો તે થોડા જ વખતમાં પૂર્ણ થઈ જશે તમને જણાશે મુસાફરી કરવા ઇચ્છનાર એક ગામથી બીજે ગામ જવાનો વિચાર કરે અને હોય સતિ ત્યાં બેઠો બેઠો વિચાર કર્યા કરે કે શી રીતે જવું, ક્યારે જવું, કીક, આને મોકું થયું છે, વળી કાલે જઈશું, વળી ધરમાંથી નીકળે

ગાઉ બે ગાઉ જાય ને પાછો ત્યાં જ બેસી રહે, વિચારમાં ને વિચારમાં સમય ગાળે, વળી કોઈ બૂલી ગયો છું કહી પાછો આવે, વળી પાછો જાય, આમ જો ક્યાં કરે તો ધારેલે સ્થળે પહોંચી શકે નથી. પણ દરરોજ નિયમસર ચાલ્યાં કરે છે તો તે થોડા જ વખતમાં ધારેલે સ્થળે પહોંચી જાય છે. તેમ તમે પણ કોઈ કામ કરવા ધારું તો તેને માટે વિચાર કર્યા ન કરો, કઠીકસી પ્રયત્ન કરો અને તે દરરોજ નિયમસર કર્યાં જ કરો તો જ તેના અંતિમ ફળને મેળવી શકશો.

મનુષ્ય ધારે તો તે પોતાની ઉન્નતિ કરી શકે છે તેમ સાથે સાથે બીજાની ઉન્નતિ પણ કરી શકે છે. આપણે આપણા જ પ્રવર્તનો શ્રેષ્ઠ વ્યવ

હાથે હોય તેમ અન્યને પણ એટલે જાનાવી શકીએ હોય. પણ તેને માટે આપણે વિવેક અને જ્ઞાનનો ધૈર્યપૂર્વક ઉપયોગ કરવો જોઈએ. ધણી લોકોમાં અનેક પ્રકારની ચોગ્યતાઓ અને શક્તિઓ હોય છે. પણ તે સર્વનો ઉપયોગ કરવાનેમાટે ધૈર્યપૂર્વક શ્રમ કરવાની જરૂર હોય છે. આગળ યશ મેળેલા મહાપુરુષોનાં જીવન ભુજો, હાલ દેશના આગેવાનોનાં જીવન તપાસો. તેઓ કેટલું કાર્ય નિઃસરપણે કર્યાં કરે છે તેનું અવલોકન કરો. સ્વામી વિવેકાનંદ, રાનડે, ગોપાળકૃષ્ણ ગોખલે, લોકમાન્ય તિલક, હાલના મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી એઓનાં જીવન તપાસો, તેઓ નિઃસરતાથી કેવું કામ કરતા, અને હાલ પડે કરે છે એક સાધારણ મનુષ્ય કરતાં પણ ઘણું જ વધુ કામ તેઓ કર્યાં કરે છે. ત્યારે જ તેમને આખો દેશ અત્યારે પૂજે છે. તેમનાં કાર્યોએ જ જગત્પતી દૃષ્ટિએ તેમને અત્યારે ઉચ્ચ જાતની દીધા છે. ન્યાં સુધી મનુષ્ય ધૈર્યપૂર્વક, અને હંમેશાં ખૂબ પરિશ્રમે નથી કરતો ત્યાં સુધી તે વિજ્ઞાન, રાજનીતિ અને સાહિત્ય વિગેરેમાં કદી પણ પારંગત થઈ શકતો નથી.

મહાન પુરુષોમાં સર્વથી ઉત્તમ ગુણ એ હોય છે કે તેઓ મહાન ધીર અને પરિશ્રમી હોય છે. તેઓ કદી પોતાના કાર્યથી વિમુગ્ધ થતા નથી તેમ કદી ચાકતા પણ નથી, તે એકેએક ક્ષણનો સદુપયોગ કરે છે. જે મનુષ્ય ધૈર્ય અને વિચારપૂર્વક પ્રત્યેક વસ્તુનું નિરીક્ષણ કરે છે અને તે સંબંધી સર્વ વાતેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે તે મહાન બારે આવિષ્કારક યશ જાય છે. તે પ્રત્યેક વસ્તુનું શૂન તત્ત્વ જાણી લે છે દરેક મનુષ્યે યથાશક્તિ એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કે જેથી તે કોઈ વાતને જોઈને તેના મૂળતત્ત્વને જાણી શકે. ન્યાંસુધી કોઈ પ્રશ્નની પૂર્ણ રૂપથી મીમંસા ન થઈ શકે ત્યાંસુધી તેને પોતાના બ્યાનમાં રાખી તેના ઉપર વિચાર કરવો એ મહાપુરુષનું કામ છે. આપણું શરીર એક જાગરૂપ છે, અને આપણું ઇન્દ્રિયજન તેના માળારૂપ છે. આપણે જો તેમાં આવળ વાવીશું તો કાંટા થશે અને આજ્ઞાવાચીશું તો સ્વાદિષ્ટ ફેરીઓને મેળવીશું. જો આપણે અકર્મવશ અને સ્વસ્ત યશ્ય તો આપણા જાગતી

જમીનને ખરાબ કરી દઈશું અને પરિશ્રમી યશ્ય તો તેમાં ખાતર નાંખી ઉત્તમ જમીન જાનાવી શકીશું તે સર્વ આપણી ઇન્દ્રિયશક્તિ ઉપર આધાર રાખે છે. ખરી રીતે ઇન્દ્રિયશક્તિ એ એવી જ ચીજ છે તોપણ તેને માટે ધૈર્ય અને સાહસની આવશ્યકતા છે. જે વખતે અડચણો વિનિત આવી પડે તે વખતે પણ હતાપૂર્વક આપણા કામમાં મગ્ના રહેવાની ધણી જ જરૂર હોય છે. જો આપણે અધ્યવસાય કદીએ હોય. કાર્યકારિણી શક્તિનો નિરંતર ઉપયોગ કર્યાં કરવો તેને જ અધ્યવસાય કહે છે.

જો ખરાબર અધ્યવસાયપૂર્વક પરિશ્રમ કરવામાં આવે તો તે જ આગળ જતાં પ્રતિભાનુરૂપ ધારણ કરી શકે છે. મરીનમાં જેટલું વધુ જળ હોય છે તે પ્રમાણે જ તે સામે આવનાર રેફાવટને સરળતાથી દૂર કરી શકે છે, અને આગળ જઈ શકે છે. એ જ સિદ્ધાન્ત મનુષ્યને પણ લાગુ પડે છે. આપણી સામે આવનાર વિનિતને દૂર કરવામાં આપણે જેટલું જળ વાપરીશું તેટલી જ સરળતા થવાની. જીવનના આરંભમાં મનુષ્યને, પોતાની પ્રતિભાનું જ્ઞાન હોતું નથી તેમ જીન માણસો પણ તેનાથી પરિચિત હોતા નથી. કાચલામટ અનેકવાર પ્રયત્ન કર્યાં કરવાથી જ તેને જજ્ઞાય છે કે હું આ કામને યોગ્ય યશ મેળો છું કે જો સિદ્ધ કરીને જીન માણસો આગળ વધેલા છે. જે ડરણે કોઈ પહાડપરથી માત્ર એક પાતળી નાની સરખી ધારના રૂપમાં નીકળે છે તે માત્ર હંમેશાં હતાપૂર્વક આગળ વધ્યા કરવાને લીધે જ પ્રથમ નદી રૂપે જની જાય છે અને પછી આગળ ચાલતાં મહાન નદીરૂપે અને અંતે મહાન સમુદ્રના એક અંગરૂપ જની શકે છે. ભાઈ, તમે પણ પ્રયત્નથી તમારી ઉન્નતિ કરી શકો તેમ છે, નિરંતર નિયમસર પ્રયત્ન કર્યાં કરો, તો જરૂર તમારી ઉન્નતિ થવાની જ.

તમે સુખને ઇન્દ્રિયાર છે, બ્યવહારને સર્વોત્તમપણે સાધવાની ઇચ્છા રાખો છો, બ્યવહારના પદાર્થો, ધન, વૈભવ આદિ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા રાખો છો, તો આજની જ તમારે તમારા સમયનો સદુપયોગ કરવો. એક ક્ષણ પણ નકામી ન ગુમાવતાં હંમેશાં નિરંતર પ્રયત્નથીય જનો.

સત્ય વિના વીજું કશું નથી.

(લેખક:—મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી.)

(અનુસંધાન ગદ્યા અંકથી)

પ્રકરણ ૬૬.

— શિવદયાળ આમ વિચાર કરતો કરતો આવ્યો જાય છે. અંતે એક ગામડું આવ્યું ત્યાં આરામ લેવાતો વિચાર કર્યો. એક ધર્મા રાતોરાત સુવાની રજા માગી ધરધણીએ તેને પોતાના ધર્મા સુવાની સોંપ કરી આપી.

શિવદયાળ બીજાનામાં પડ્યો પડ્યો નેચા કરે છે. ધરધણીએ ધર લીધીને સાફ કરેલું છે. હવે ફેટલીક છત્રીઓ સાફ કરે છે. એક મેઘા લુગડાવડે તે છત્રીના કાચ લુછે છે, એક બાલુથી ઘુંટે છે—કાચ અસહ્ય જવાજ મેઘા દેખાય છે. મેઘા લુગડાના લીનાય તેની ઉપર પડી રહ્યા છે. બીજા બાલુએથી તે ઘુંટે છે—ફેટલાક ડાખ જાય પછી બીજા નવા ડાખ પડી રહે છે. વળી મેઘા ડાખે છે. એક ડાખ જાય છે તો બીજો ડાખ પડી જાય છે.

શિવદયાળ આ નેચા કરતો હતો તે બોલી ઉઠ્યો “બાઈ, આ શું કરો છો ?”

“જુઓની બાઈ, દીવાળીના દિવસ પાસે આવ્યા છે, આ છત્રીઓના કાચ સાફ કરી છું, પછી એક ડાખ મારું છું ત્યાં બે બીજા નવા પડે છે. હું તો થાક્યો, પછી આ છત્રીઓ સાફ થતી નથી.” ધરધણીએ જવાજ દીધી.

“આ લુગડાના ફેટકાને પહેલાં ધોઈને પછી છત્રીના કાચ ધસીશ તો હમણાં તે સાફ થઈ જશે” શિવદયાળે શીખામણ આપી.

ધરધણીએ તેમ કહ્યું એટલે કાચ સાફ થઈ ગયા. મહેમાનની સલાહથી પોતાનું કામ થયું તેથી ધરધણી જલ્દી રાજ થયો અને તેનો પાડ માન્યો.

વળતી સવારે શિવદયાળે ધરધણીની રજા લઈ ચાલવા માંડ્યું. ચાલતાં ચાલતાં એક જગ્યા

લખાં આવ્યો. ત્યાં ફેટલાક મનુરો પડેલો ચઢાવવા સાફ લોહાના પાટા વાળતા હતા. તે પાસે આવ્યો ત્યારે નેચું તો જણાયું કે પાટા વળતા નથી. વધારે નજીક આવતાં જણાયું કે નેચું ચક્રર ઉપર પાટા વળતા હતા તે છુટું હતું તેથી પાટા વાળતી વખતે તે ખસી જતું હતું. શિવદયાળે આ નેચું પૂછ્યું “શું કરો છો, બાઈ ?” તેમણે જવાબ આપ્યો: “અમે પાટા વાળવા માંડ્યા પછી એ તો વળતાજ નથી, તે અમે તો હવે થાકી ગયા.” શિવદયાળે સલાહ દીધી કે “બાઈઓ, ને પહેલાં આ ચક્રરને એક બાજુએ ગજલુત કરશો તો તમારા પાટા તુરંત વળી જશે.” ઉપર પ્રમાણે કરવાથી કામ બરાબર ચાલવા માંડ્યું. મનુરોએ શિવદયાળને રાતે પોતાનો મહેમાન કરીને રાખ્યો. બીજા સવારે પરાંદીએથી તેણે ફરી ચાલવા માંડ્યું.

એક દિવસને રાત ચાલતાં એક જગ્યામાં ફેટલાક બરવાડો આરામ લેતા હતા ત્યાં આવી પહોંચ્યો. બરવાડો ઢોરને ચરવા મુકી અમિ સળગાવતા હતા. તેમણે મુકી ડાંખીઓ લઈને તેને સળગાવી. તે ડાંખણીઓ સળગી ન સળગી ત્યાં તો એની ઉપર બીજાં લીલાં બારેલાકાં ખડકાં. લાકાંના બારથી સળગેલી ડાંખણીઓ છુટાઈ ગઈ. બરવાડાએ ફરી પ્રયત્ન કર્યો પણ દેવતા સળગીને છુટાઈ ગયો. ત્યારે શિવદયાળ બોલી ઉઠ્યો, “ડાંખણીઓ સળગાવીને તુરંતજ બારેલાકાં તેની ઉપર ન મુકો. બ્યારે તે બરાબર સળગે પછી લાકાં નાખશો તો તુરંતજ અમિ ચાલુ થશે.” બરવાડાએ ખુબ ડાંખણીઓ એકઠી કરી. તેમને બરાબર સળગતા દીધી. પછી લાકાં નાખ્યા, એટલે દેવતા સારી રીતે સળગવા માંડ્યો. શિવદયાળ ત્યાં થોડીવાર રોકાઈ આવજા ચાલવા

માર્યો. ચાલતા ચાલતા વિચાર કરે છે, “આ મેં જોયું હો. શું અર્થ હશે.” પણ તેનાથી તેનું રહસ્ય ન સમજી શકાયું.

પ્રકરણ ૭ મું.

સાંજ સુધી ચાલ્યા કાંઈ ત્યારે વનમાં એક ભોંયરા પાસે આવી પહોંચ્યા. તેના ફરવાને ઠોકતા “કાણ છે” કરી અવાજ આવ્યો. “એક મહાપાપી. પારકાનું પાપ માથે લઈ લેવાથી હવે તેને ધોવા જઈ હું.” એવો શિવદયાળે નમ્રપણે જવાબ દીધો.

ભોંયરામાંથી મહાત્મા બહાર આવ્યા અને પૂછ્યું, “બીજાનાં એવાં કર્માં પાપ તું તારે માથે લઈ રહે છે?” શિવદયાળે બધી વાત કહી. સંસવાનને મળ્યાની, રીંછજી અને તેનાં બચ્ચાની, બધાં ઓરડાની રાજગાદીની, સત્યવાનની આઠાની, રસ્તાનાં બેકુની અને વાહરકુ તેની પાળનાર બાઈના સાથથી કેવું બહાર નીકળી આવ્યું તેની વાત કહી. અંતે તે બોલ્યો, “ફિનિયામાં પાપે પાપ ઠેકાણું નથી, ને વળી પાપ કેમ જાય એ વાત મારાથી સમજતી નથી, મને આપ શીખવો.”

મહાત્માએ કહ્યું “બેટા, તે બીજું શું જોયું એ મને કહે.”

શિવદયાળે મેલાં લુગડાં વડે છમી સાફ કરનાર ધરધણીની વાત કહી. લોહાના પાટા વાળનાર મજુરા વિષે તેમજ, બરવાડો વિષે પણ બધી હકીકત કહી.

વાત સાંજળાને મહાત્મા ભોંયરામાં ગયા અને લાંબી એક છુટી કુહાડી લઈ આવ્યા. તે શિવદયાળને આપી બોલ્યા “ચાલ મારી સાથે.” ભોંયરાની બીજી બાજુએ એક ઝાડ બતાવી કહ્યું “આને કાપી નાખે.”

શિવદયાળે તેને કાપી નાંખ્યું ઝાડ પડી ગયું “હવે તેના ત્રણ કટકા કર.” મહાત્માએ વધુ આજ્ઞા કરી

શિવદયાળે હુકમ બજાવ્યો. ત્યારે મહાત્મા ભોંયરામાંથી થોડો દેવતા લાવ્યા અને તે વડે એ ત્રણે કટકા સળગાવી દેવાનું શિવદયાળને કહ્યું.

તેણે દેવતા સળગાવ્યા અને ત્રણે કટકા બળીને ત્રણ કુંડાં રહ્યાં. મહાત્માએ એ કુંડાંને જમીનમાં ખરડાં ઘાટવાનો હુકમ કર્યો. તે હુકમ શિવદયાળે પાળ્યો.

“હવે અહીં જો. આ પહાડની તળેટીમાં નદી વહે છે, તેમાંથી તારા મોઢામાં પાણી ભરીને આ કુંડાંને પાણી પાળે. આ પહેલાં કુંડાંને પાણી પાછને પેલા ધરધણીને શીખામણ દીધી તે યાદ કરજે, આ બીજાને પાણી પાતા પાટા વાળનાર મજુરાને આપેલી સલાહ યાદ કરજે, તથા ત્રીજાને પાણી પાતા બરવાડને આપેલી અક્ષય યાદ કરજે. એમ પાણી પાતા પાતાં ન્યારે આ ત્રણે કુંડામાંથી આવ્યાના ઝાડ ઉગે, ત્યારે ફિનિયામાંથી પાપ કેમ બટે તે તું સમજી શકાશ અને ત્યારે તારાં પાપ સાફ થઈ જશે.”

આ પ્રમાણે હુકમ કરી મહાત્મા છુપકામાં ચાલ્યા ગયા. શિવદયાળ મહાત્માની વાતોનો વિચાર કર્યાજ કરે પણ કંઈ સુઝે નહીં. તોપણ તેણે મહાત્માના હુકમને બરાબર અમલમાં મુક્યા મોડ્યો.

પ્રકરણ ૮ મું.

શિવદયાળે નદીએ જઈ મોઢામાં પાણી ભર્યું અને પેલા કુંડાંને પાણી પાળ્યું. વારે ધડીએ નદી-એથી મોઢામાં પાણી લઈ આનીને બધાં કુંડાંને પાણી પાપ અંતે એ યાદી ગયો અને બહુજી છુપ્યો ચલ્યો. તેથી પેલા મહાત્મા કને કંઈ આવવાનું માગવા તે ભોંયરામાં ગયો. બારણું ઉઘાડી અંદર પેઠા તો તે મહાત્માને મરેલા દીકા. જમીનમાં ખાડો ખોદી ઘાટવાનો વિચાર કરે છે એવામાં પાસેનાં ગામડાંમાંથી કેટલાક માણસો આવવાનું લઈ ત્યાં આવી પહોંચ્યાં, તેમણે મહાત્માને મરેલા બાણી ઘાટવાના કામમાં મદદ કરી અને આવવાનું શિવદયાળને આપ્યું. તેમણે બધાએ ત્યાર પછી શિવદયાળને મહાત્માની ગાદી સોંપી. શિવદયાળ તે સ્થાન કબજા કરી મહાત્માના ભોંયરામાં રહ્યો અને લોહા જે આવવાનું લાવતાં તેટલેથી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતો તથા નદીએથી મોઢામાં પાણી લાવી રોજ પહેલા કુંડાંને પાતા. આ આજ્ઞા તેણે બરાબર પાળી.

આ પ્રમાણે એક વરસ પસાર થયું. ધણી જાણ તેની પાસે આવવા મડ્યા, અને તેની પવિત્રતાના વખાણ થવા મડ્યાં. મોઢામાં પાણી ભરી પહાડ ચઢીને બેઠેલાં ફુકાંતે પાણી પાચે. આવી રીતે તે આત્મહતિ કરે છે. મોટા મોટા વેપારીઓ તેની પાસે આવી કીંમતી બેઠા મુકવા મડ્યા. શિવદયાળ પોતાને જરૂર હોય તેટલું જ લેતા. વધારે જે કાંઈ તેને આપવામાં આવતું તે એ ગરીબોને વહેંચી દેતા. આમ શિવદયાળના દિવસ પસાર થવા મડ્યા. અરથો દિવસ પાણી પાવામાં જતો ને અરથો દિવસ તેના દર્શને આવના તેમની સાથે વાત કરવામાં જતો. પોતે આ પ્રમાણે રહેવાથી પાપો ધોવાશે એમ શિવદયાળ માનતો હતો.

બે વરસ પસાર થયાં. એક દિવસ પશુ નિયમ પ્રમાણે પાણી પાચા વિના પસાર ન થવા દીધો. તોપણ પેઢા ફુકામાંથી ફણગો ફુટ્યો નહીં એક દિવસ તે બેઠો છે એવામાં કાંઈ ધોડેસ્વાર ગીત ગાતો આતો જતો હતો, તે તેને કાને પડ્યું. આ કાણુ દરો એ જાણવા તે બહાર આવ્યો. મુંદર કપડાં પહેરેલો, અને તેજ ધોણ ઉપર સોતેરી જીન ઉપર બેઠેલો મજબુત માણસ તેની નજરે પડ્યો. તેને જોયો રાખી શિવદયાળે પુછ્યું “ભાઈ, તમે કાણ છો, અને ક્યાં જાઓ છો?”

“હું હુટારો છું” તેણે જવાબ રહી જવાબ આપ્યો. “માણસોને મારી હું તેમનો માલ હુટી લઉં છું. જેમ વધારે માણસો માર્ગે ને વધુ હુટી કઈ તેમ મને વધુ આનંદ થાય છે.”

શિવદયાળ બચ્ચીત થઈ ગયો ને વિચારવા લાગ્યો કે “આ માણસનાં પાપ કેમ ધોવાય?” મારી પાસે આવી જેઓ પોતાનો દોષ વગર પુછે કહે તેમને શિખામણ આપવી એ સહેલું છે,

પણ આ માણસ તો પાપમાં આનંદ મારે છે.” શિવદયાળ ત્યારે તો કંઈ બોલ્યો નહીં. મનમાં વળી વિચારવા લાગ્યો કે “હું શું કરું? જો આ દેકાણે રોજ આ હુટારો આવશે તો અહીં આવનારા માણસો બહી જશે અને આવશે નહીં. આથી તેમનું અગાન દુર કરવાનો સંભવ દુર યશે અને વળી મારો ગુનગો કેમ કરવો એ મુશ્કેલી જમી યશે.” આવો વિચાર કરી તે ચોરને કરી કહેવા લાગ્યો. “મારી પાસે આવી માણસો પોતાનાં પાપનો પસ્તાવો કરે છે, અને તેની ક્ષમા માગે છે. ઉત્તરથી બહીને તું પણ પસ્તાવો કર. જો તારે પાપમાંથી નીકળવું ન હોય તો અહીંથી જતો રહે, અને ફરી આવી નહીં તારી ધાકથી બીજા માણસો આવતાં અટકે એવું ન કરીશ. માર્ગે કહેતું નહીં માને તો પ્રજા તને સજા કરશે.”

હુટારો તો આ સાંભળી હસી પડ્યો. અને તે બોલ્યો “મને કંઈ ઇશ્વરની બંધી નથી. ભાઈ, તું કાંઈ મારો ધણી નથી કે હું તાર્ક કહેવું માનું. હું હુટતો ધણી કરી ગુનગો કરું છું, તો તું પવિત્ર રહી ગુનગો કરે છે. આપણે જેમ તેમ કરી ગુનગો કરવો એટલો નિયમ છે જે ધરડી ડાશીઓ આવે તેને તારો ઉપદેશ કરજે પણ મને તારે શીખવવું નહીં. તે બચવાનું નામ લીધું છે તો દાસે વળી બે વધુ માણસો મારીશ હું તને પણ આજે તો મારી નાખત પણ જતા દઈ છું. મારી આડે બીજાનાર આવીશ માં.”

હુટારો તો આમ ધમકાવીને ચાલ્યો ગયો. તે પાછો આવ્યો નહીં. એમ કરતાં શિવદયાળનાં આઠ વરસ સુખ શાંતિમાં પસાર થઈ ગયાં.

સરસ્વતી દોડાલાલ રણછોડદાસ લખે છે કે આપના જીવનથી મને પુરેપુરો ફાયદો થયો છે. ચાંમેઠાથી પટેલ ખુરાલભાઈ રણછોડ લખે છે કે: આપના જીવનથી મને સરીરની શાદ વીગેરે મટ્યું છે અને પાચનશક્તિ વધી છે બીજા ૧ ડોહો મોકલો.

વજ્રાણાધી પારેખ ત્રોસોવન વીરજી લખે છે કે: આપની દવા મુદરીસાથી, જવરહર ગોળીઓ, ટોનીક પીલ્સ અને અમૃતજીવનની દવાઓ વાપરવાથી દરેકના મનને ધણી સંતોષ પ્રાપ્ત થયો છે અને આવા લેકિપયોગી દાયને મારે આપને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. જવરહરની બીજી બે ડોહી વી. પી. થી મોકલશે. દેવ કેમીક્લ વર્કસ—અમદાવાદ.

સ્વામી વિવેકાનંદ.

(અનુસંધાન ગતિક પૃષ્ઠ ૨૦ થી.)

સ્વામી વિવેકાનંદે પરમહસ રામકૃષ્ણની પાસે જતા પહેલાં અગ્રજી કાબો, સાદત્વ, ઇતિહાસ અને ન્યાયશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરેલો હતો. પાશ્ચાત્ય કેળવણીના સંસ્કારો તેમના મગજમાં ઈસી ગયા હતા. તેમને તર્કવિતર્ક કરવાની ટેવ હતી આપણા શાસ્ત્રોનો સત્યતા માટે તે શકાશીલ હતા. તે માનતા કે મનુષ્યનો વળી મનુષ્ય ગુરુ શો? તેમના પિતાના પાશ્ચાત્ય શિક્ષણના સંસ્કારો તે મનામાં જમી ગયેલા હતા. તે બાઈબલ અને હાઈકની કવિતાઓ વાંચતા, તેજ નરેન્દ્રને વાંચવા આપતા. સને ૧૮૮૧માં નરેન્દ્રે એક એ ની પ-આપ્યા પછી પાશ્ચાત્ય વિદ્યાન અને દર્શન શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યો હતો. તેમના મનમાં સત્ય વસ્તુનો નિર્ણય કરવાની ઇચ્છા હતી. તેમણે ધર્મવિન્યા, શાપનહોરના, પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરી શારીરવિજ્ઞાનનો પણ અભ્યાસ કર્યો હતો. તેમની કુતુહલ છુદ્ધિથી તેમને હજારોના સાક્ષાર કરવાના ઉપાય ન જણાયા તેમના મનમાં અશાંતિ થવા લાગી.

સમત્યા વગર કાર્મ પશુ સિદ્ધાંત સ્વિકારી એ તેમને પસંદ નહોતું પાશ્ચાત્ય ઓળખાના આધારે સત્યની શોધ કરવામાં તે નિષ્ફળ નીવડ્યા. તે સને ૧૮૮૪ માં બી. એ. ની પરીક્ષામાં પાસ થયા. તેમના પાસ થયા પહેલાં જ તેમના પિતા હાર્ટીસીક્રી મરણ પામ્યા. તે વખતે નરેન્દ્ર પોતાના મિત્રને લઈ વરાહનગર ગયા હતા. લાંબા સમય પિતાના મરણની ખબર મળવાથી તરત જ કલકત્તે આવ્યા અને બીજા દિવસે તેમના પિતા વિશ્વનાથને અમિસંસ્કાર કર્યો અલારસુધી નરેન્દ્રને ધરમાં શુ થાય છે તેની ખબર નહોતી. તેમના પિતાએ દ્રવ્ય મુક્ય નહોતું અને આવક કરતા ખર્ચ વધારે કરવાથી દેવ ધર્મ ગયું હતું. આથી ધરનો કારભાર નરેન્દ્રને માથે પડ્યો.

જેથી સુખમાં ઉછરેલો નરેન્દ્ર હવે તોકરી શોધવા માંડી.

તેમણે આ વખતે ધણી તપાસ કરી પણ તોકરી મળી શકી નહિ તેમને પિતાના મરી ગયા પછી શૂન્યે અને તરસે ઉઠાડે પડે તોકરી મેળવવા અરજીઓ લખને ધણી જગ્યાએ જવું પડ્યું. તેમને સર્વ તરફથી તે વખતે નિરાશા મળી અત્યાર સુધી તે સુખ અને વૈભવમાં ઉછર્મી હતા, જેસો કમાવાની તેમને દરકાર નહોતી, તેમને આમ એકાએક પિના મરણ પામવાથી કુટુંબનો ભાર માથે પડતાં તોકરી શોધવા વખત આવ્યો. તેમની સુખી સ્થિતિ વખતના કેટલાક ગતલશીયા મિત્રોએ હવે તેમની સોબત છોડી દીધી હતી. કેટલીકવાર તો ધરમાં ખાવાને અનાજ પણ ન મળે, તેથી તે ઘેર ખાધા વિના જ બહાર આસ્યા જતા અને શૂન્યે તોકરી શોધવા ફરતા હતા. તેમના ધનવાન મિત્રોને પણ તે યરમથી પોતાની નિર્ધનતાની વાત કહી શકતા નહોતા.

કેટલાક માણસો દ્રવ્યની વિપતિથી આવળે રસ્તે ચડી જાય છે. તેવા કેટલાક માણસો તેમને પોતાની માફક અનીતિથી જેસો કમાવાનું કહેતા હતા. પણ નરેન્દ્રને તે માર્ગ પસંદ નહોતો. એક વખતે તો તેમની નિર્ધનાવસ્થા જોઈ એક શુદ્ધ ધરની સુવર્તિએ તેમને કહેવરાવ્યું કે: તમારી સાથે રહેવા હું તૈયાર છું. મારો જેસો એ તમારો જ માનીને મારી સાથે સંબંધ બાંધો. આ માગણીને નરેન્દ્રે ધિક્કારી કાઢી હતી. વળી કાર્મ બીજી સ્ત્રીએ તેમના રૂપ ઉપર મોહિત થઈ તેમને પોતાની સાથે સળધ રાખવા જણાવ્યું હતું ત્યારે તેમણે કહ્યું હતું કે: 'હે સ્ત્રી, આ ક્ષણ જયુર દેહના ક્ષણિક આનંદને માટે તું અશ્વત્તાનો વિચાર કેમ કરે છે? હજારોના ડર, રાખી છવન સાર્યક કરવા પલ્લ કર કે બહુ થાય.'

આ પ્રમાણે નરેન્દ્રે કુખી જીવગી ગાળવા માંડી. છતાં તે બ્રાહ્મસમાજના સસર્ગથી ઈશ્વરને માનતા હતા. ઈશ્વરનું હમેશાં સ્મરણ કરતા હતા. દરરોજ દ્રવ્ય મેળવવાને કોઈ માર્ગ હાથ કરવા તે બેઠકતા. એક વખતે સવારમાં ઉઠીને બગવાનનું સ્મરણ કરતા હતા તેવામાં તેમની માતાએ કહ્યું કે. “ બેસ હવે જોયા તારા ઈશ્વર ! જો બગવાન હોય તો તને આટલું બધું કુખ પડવા છતાં સહાય ન કરે ? ” આ સાંભળી નરેન્દ્રના મનમાં શંકા થઈ કે શું હોય ઈશ્વર જન્મતમાં નહિ હોય ? જો હોય તો હું તેમની ચોજ પ્રાર્થના કરું છું છતાં કેમ મદદ નહિ કરતા હોય ? આ પછી ઈશ્વર છે કે નહિ એ શંકા એ તેમના હૃદયને હચમચાવી નાંખ્યું તે જે જે તત્ત્વજ્ઞાની, વિદ્વાન, યોગી વિગેરે મળે તેમને એજ પ્રશ્ન પૂછતા, અને તેનું પ્રમાણ માગતા આથી નરેન્દ્રની જગુના નાસ્તિકમાં ચરા લાગી વળી કેટલાકે તો તેમને માટે એરી વાતો ઉઠાવી કે તે ખરાજ સોખતે ચઢી મઘપાન કરવા અને વેશ્યાઓને ઘેર જવા લાગ્યો છે. આથી તેમને તેમના કિતસ્વી ધણા માણસો આવી શીખામણ આપવા લાગ્યા.

કેટલાકે તો વાત ખરી કે ખોટી તેનો નિર્ણય કરવા તેમને મગવા લાગ્યા. તે પણ દરિદ્રતાથી કંટાળી ગયા હતા. ઈશ્વરનું સ્મરણ કરવા છતાં પણ તેમણે તેમને કોઈ મદદ કરી નહિ તેથી તેમણે ધણાની સાથે ઈશ્વર છે જ નહિ, ઈશ્વરનું આસ્તિત્વ સ્વિકારવું એ તો કુર્જળતા છે એમ કહી પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો દર્શાવી જેની અને તેની સાથે વાદવિવાદ કરવા લાગ્યા. જે કોઈ મહાત્મા, તત્ત્વજ્ઞાની કે વિદ્વાન મળે તેમની પાસે જઈ તે પૂછતા કે તમે ઈશ્વરને માનો છો ? ઈશ્વર છે જ ક્યાં ? ઈશ્વરના અસ્તિત્વનું પ્રમાણ કય છે ? તમે ઈશ્વરને જોયો હોય તો બતાવો ? આ પ્રમાણે પ્રશ્નો પૂછી વાદવિવાદ કરતા. ધણા તો તેમના આ પ્રશ્નોના જવાબ જ આપી શકતા નહોતા આ વખતે નરેન્દ્રને પાશ્ચાત્ય દર્શનશાસ્ત્રની આખ્યાત્મિક ગિમસાનો અધિક અંશ અધકિતકર જણાવા છતાં પણ જડવિજ્ઞાનના આવિષ્કારની

અને પાશ્ચાત્યોની પ્રયત્નશીલ પ્રણાલીનો તેઓ અતિશય પ્રયસા કરતા હતા. ૨૨મહસ રામકૃષ્ણના જીવનમાં જણાતા અસાધારણ ચમત્કારોની તે આજ દૃષ્ટિથી પરીક્ષા કરવા ઈચ્છતા.

સત્ય જાણવાની તેમની હૃદયમાં અત્યંત ઈચ્છા પ્રકટ થઈ હતી. તોપણ વગર સમજે કોઈના કહેવાથી તેમના સિદ્ધાંતને સ્વિકારી લેવો એ તેમને ઠીક લાગતું નહિ. લોકો તેમના આવા વિચારથી નાસ્તિક કહેતા તો પણ તેમને તેની દરકાર નહોતી. તેઓ સત્યનું શોધન કરવા પાશ્ચાત્ય શિક્ષણનું અનુસરણ કરવા લાગ્યા. આ વખતે તેઓ પાશ્ચાત્ય મતના પક્ષપાતી હતા.

બાપ મરી જતાં કમાવાની ઈચ્છા થતી નરેન્દ્ર તોફારી માટે રખડવા લાગ્યા તેઓ રખડી રખડી થાકી ગયા, તેમને સંસાર ઉપર કંટાળો આવ્યો જેથી હવે આ સંસારને છોડી દેવાનો નિશ્ચય કરવા લાગ્યા. એવામાં ખચર મળી કે પરમહંસજીવ કવકરો આજે એક બકતને ત્યાં આવવાના છે, તે સાંભળી તેમના દર્શન કરવાની ઈચ્છા થઈ. પરમહંસ તેમના ઉપર અત્યંત સ્નેહ રાખતા, તે સર્વથા હતા. નરેન્દ્ર તેમના દર્શન કરવા લાગ્યો, તે વખતે તેમણે તેમને કહ્યું કે. “ આજે તારે મારી સાથે દક્ષિણેશ્વર આવવું પડશે. તેમણે આનાકાની તો કરી પણ પરમહંસજીવના આમંત્રણથી તેમને દક્ષિણેશ્વર જવું પડ્યું.

દક્ષિણેશ્વર પહોંચ્યા પછી તેઓ ઓરડામાં બેસી બીજા બકતો સાથે વાતો કરવા લાગ્યા. તેવામાં તેમને સમાધિ થઈ અને એકાએક નરેન્દ્ર પાસે આવી તેમને ‘ હાથ પકડી કહેવી લાગ્યા કે. “ વાત કરતાં મને ભય યાવ છે કે કદાચિત્તું અહિંથી ચાલ્યો જાય. ” આ સાંભળી નરેન્દ્રને લાગ્યું કે સ્વામીજીએ પોતાના મનની વાત જણાવી લીધી લાગે છે. રાત્રે તેમણે નરેન્દ્રને પોતાની પામે બોલાવી કહ્યું કે “ હું જાણું છું કે તું મારા કામને માટે જ આવ્યું છું, હું સંસારમાં રહેવાનો નથી પણ હું જેટલો દિવસ છું તેટલા દિવસ તો મારી ખાતર પણ તારે રહેવું પડશે. ” આમ કહેતાં તો તેમની આંખમાં આંસ ચાલવા લાગ્યા. નરેન્દ્રને પણ આંસ આવી ગયાં, બીજે દિવસે નરેન્દ્ર રમણ હાથ ધરી

યો અને ઘેર જતા પાછી ધરની ચિન્તાએ તે-
મના હૃદય ઉપર અધિકાર જમાવી દીધો.

તે પ્રથમની માફક નોકરી શોધવા લાગ્યા.
એક એટર્નીની ઓફીસમાં ફેટલાક પુસ્તકોની
નકલો કરીને સાધારણ દ્રવ્ય કમાવા લાગ્યા. પણ
કાંઈ કામમની નોકરી ન મળી. જુજ આવકથી
ધર કુટુંબનું પોષણ પણ પુરી રીતે થવા ન
લાગ્યું. તેમનું મન તો સંસાર ઉપરથી કટાણા
ગયું હતું પણ પરમહંસદેવ ઉપરની પ્રીતિથી તે
તેમ નિભાવ કરવા લાગ્યા. પરમહંસ દેવનો
તેમના ઉપર અસંત પ્રેમ હતો. ત્યાર પછી
નરેન્દ્ર વારંવાર દક્ષિણેશ્વર આવતા. કાંઈ વખતે
નરેન્દ્ર માંડા આવે તો તેથી પરમહંસ અધીરા
થઈ જતા હતા, અને સંદેશ કહેવાની પોતાની
પાસે તેડાવી મંગાવતા.

પરમહંસદેવ પોતાની અતર્દૃષ્ટિથી નરેન્દ્રને
પ્રથમવાર મળતાં જ જાણી ગયા હતા કે તેના
જીવે ઉચ્ચ અધિકારી વિરહ છે. સનાતન ધ-
ર્મનું સંસ્થાપન કરવાને માટે જ શીઘ્રગદમ્બાએ
તેમને નીમ્યા છે તેમાં વિશેષ સહાય કરવા માટે
જ નરેન્દ્રનાયનો જન્મ થયો છે. નરેન્દ્રને નાન-
પણમાં સ્ત્રી વખતે આર્ષ મીચર્તા જ બને
ભયરોની મધ્ય ભાગમાં ભકુટિમાં એક અર્ધ-
જ્યોતિર્ભિન્દુ જણાવું. તે ભિન્દુ કમે કમે બિઆ-
કાર થઈ કાઢી જઈ તેમાંથી સંદેહ જ્યોતિર્ણે
થઈ તેમને દાંડી દેતી. તેમ ચર્તા તે ચૈતન્યપીન
બની ઉઠી જતા. મોટી ઉમ્મરે ખાનાબ્યાસ
કરવા લાગ્યા ત્યારે પણ આંખો બેંધ કરતાં
ભકુટિમાં પ્રથમની માફક જ્યોતિર્ભિન્દુ ઉપસ્થિત
થઈ અને તેમાંજ તે એકાગ્ર થતા. મહર્ષિ દેવે-
ન્દ્રનાયના ઉપદેશથી તેમના અનુયાયીઓ ખાના-
બ્યાસ કરતા. તેમની સાથે નરેન્દ્ર ખ્યાન કરે તો તેમાં
પણ તેને તેવો અનુભવ થતો.

તેમને દક્ષિણેશ્વરમાં આવી પરમહંસ દેવનો
સમાગમ થવા પછી તેમના ઉપર દિવસે દિવસે
શ્રદ્ધા ચોટતી ગઈ. છતાં પણ તે એકદમ તેમને
તેમના આચરણની પરીક્ષા કરવાનો વિચાર કરવા
લાગ્યા. પરમહંસદેવને તો નરેન્દ્ર તેમનું અનુકરણ
કરી તેમના જેવાં અધ્યાત્મિક તત્ત્વોનું યોગ પ્રાપ્ત
કરે નેત્રી ઉઠેલી તે નરેન્દ્રના તરફ આક

ર્ષાયલા રહેતા. તે પોતાનો જાણે નજીકનો સગો
હોય તેવી રીતે તેમને ચલાવતા. નરેન્દ્રના વિરહ
સમયે પરમહંસ દેવને વ્યાકુળતા થતી અને તેમને
મેળતાં આનંદ થતો. તેમનો તેમના ઉપર નિ-
શ્ચય પ્રેમ હતો. જો કાંઈવાર નરેન્દ્રને મળતાં
વિલગ થતો તો પુત્રના વિરહથી માતાને જેમ
આંસુ આવે છે તેમ પરમહંસદેવ પોતાનું મન
વશ રાખી ન ચક્રતા રડી પડતા. તેમને જોયા
વગર તેમને શાંતિ થતી નહિ.

એક વખતે પરમહંસદેવની જન્મર્તિમિ હતી
તેનો ઉત્સવ હતો. પરમહંસદેવને લાગતોએ નવાં
વસ્ત્રો પહેરાવી ચંદન પુષ્પાદિ અર્પી, તેઓ
તેમની પુજા કરતા હતા. અને બહાર એટલા
ઉપર ભગ્ન કિર્તન ચાલી રહ્યું હતું. તે વખતે
પરમહંસ દેવ ધણીવાર ભાવાવિષ્ટ થઈ જતા.
ફેટલાકવાર તે વખતે નરેન્દ્ર નહિ આવ્યાંથી આંખ
તેમ જોતા " નરેન્દ્ર ન આવ્યો કે " આમ જોલી
આનંદમાં વિશેષ કરતા હતા. તેવામાં બપોરના
નરેન્દ્ર આવી પહોંચ્યા તેને જોઈ તેમના આનં-
દનો પાર રહ્યો નહિ. તરતજ તે કુઠીને તેમના
પગે ચડી ગયા હતા અને કાંધાવસ્થા બની
ગયા હતા. પછી ચૈતન્ય બોલતાં તેમની સાથે
આનંદવાતાં કરી આહારાદિ કરવામાં ગયાં.

નરેન્દ્રને તેમના ઉપર શ્રદ્ધા હતી છતાં પણ
તેમની પરીક્ષા કરવા યત્ન કરતા છતાં પણ
સમર્થ પણ તેમના ઉપર ગુસ્સે થતા નહિ, તે
તો શિષ્યના કલ્યાણને માટે તેમને પોતાની
પરીક્ષા આપી સંદેહ ઐતિહાસિક વિષયો સમ-
જનવામાં આનંદ માનતા પરમહંસદેવ તેમને
પોતાનું બાળક છે, સખા છે, બનેલું જીવન
ચિરકાલને માટે પ્રજાથી યુગલની માફક પ્રેમબંધ-
નથી બંધાઈ રહ્યું છે એમ માનતા. નરેન્દ્રને
તેમના બાલ આચરણો જોઈ ફેટલાક વિચિત્ર
સ્વભાવના, દ્વિધિક, ઉદ્વેગ અને અનાચારી મા-
નના, પણ પરમહંસદેવ તેમને તેવા માનતા
નહિ. તે જાણતા કે નરેન્દ્રનો દમ્બ, ઉદ્વેગતા,
એ તેના અંતરમાં રહેતી માનસિક શક્તિયોના
ફળસ્વરૂપ વિશાળ આત્મ વિશ્વાસમાંથી જ ઉદય
પામ્યા હતાં. તેનું નિરંકુશ સ્વતંત્ર આચરણ એ
તેના સ્વાભાવિક આત્મસંયમનો પરિચય આપ-
નાર હતું.

પરમહસદેવ જાણી ગયા હતા કે સમય આવતાં નરેન્દ્રનો અસાધારણ સ્વભાવ, સહસ્રલગ્ન-ક્રમણની માફક વિકસિત થઈ અનુપમ ગૌરવયુક્ત થઈ રહેશે તેમનું દરબ અને ઉદ્ધતપણું અસીમ કર્ણાના આકારમાં બદલાઈ જશે. તે હંમેશાં નરેન્દ્રની પ્રશંસા કરતા.

નરેન્દ્રનાથ દેશવચન્દ્ર સેન પાસે ધણીવાર જતા. અને બ્રાહ્મસમાજમાં વારવાર ભાગ લેતા. રવિવારે તો તે ત્યાં બાજન દિર્ઘાન પણ ગાતા. એકાદ અઠવાડીયા સુધી નરેન્દ્ર પરમહસદેવને ન મળવાથી તેમણે કલકત્તે જવાનો નિશ્ચય કર્યો. તે દિવસે રવિવાર હતો તેથી સન્ધ્યા વખતે નરેન્દ્ર બ્રાહ્મસમાજમાં ભજન ગાવા જરૂર આવશે એમ ધારી તેમણે કલકત્તે જવાનો નિશ્ચય કર્યો, તેઓ નરેન્દ્રને મળવા એટલા બધા ઉત્સુક થઈ ગયા હતા કે તેમને બ્રાહ્મસમાજમાં જવાથી અપમાન તો કદાચ નહિ થાય તેના પણ વિચાર ન આવ્યો.

પરમહસદેવ ત્યાં ગયા ત્યારે બ્રાહ્મસમાજીઓ ઉપાસના ધ્યાન વિગેરે સમાપ્ત કરીને વેદી ઉપર ઉભા રહીને આચાર્ય ઉપદેશ આપતા હતા તે સાંભળતા હતા પરમહસ મંદિરમાં જઈ આચાર્ય પાસે જવા લાગ્યા તેમને આવેલા ભેષ્ટ કેટલાક તેમને જોવા ઉભા થયા અને મગ્ધ થવા લાગ્યા. નરેન્દ્રે પરમહસદેવને જોયા કે તે તરતજ તેમની પાસે આવ્યા આ વખતે પરમહસદેવનો આચાર્ય કે કાષ્ઠ સભાસદે પણ આદરસત્કાર

કર્યો નહિ. પરમહસદેવ તો વેદીની પાસે ઉભા રહ્યા અને સમાધિસ્થ થઈ ગયા. ભેમની આવી દશા ભેષ્ટ ગરબડ વધી ગઈ અને શાંતિમાં ખસેલ પહોંચ્યું તેથી મંદિરના આસના દીવા ઝાલવી નાંખવામાં આવ્યા.

અંધારૂં થતાં ગરબડ વધી પડી. પરમહસદેવનો કાષ્ઠએ સત્કાર કર્યો નહિ તેથી નરેન્દ્રને ધણીજ ખેદ થયો તે પરમહસદેવને સમાધિ ઉતરતાં પાછલે બારણેથી બહાર કાઢી ગાડીમાં બેસાડી દક્ષિણે લઈ ગયા હતા. નરેન્દ્રને લાગ્યું કે મારે માટે પરમહસદેવે કેવું અપમાન સહન કર્યું હતું અને તેથી તેમને અત્યંત ખેદ થયો હતો. નરેન્દ્ર તેમને કહેતા કે. જેમ ભરત રાજાને મરતી વખતે હરિજનો વિચાર આવ્યો હતો અને તેથી હારણનો જન્મ લેવો પડ્યો હતો, તેમ આપ મારે માટે આટલી બધી ચિન્તા કરો છો પણ તેનો વિચાર કરજો. ત્યારે પરમહસદેવ તેમને કહેતા કે પણ હું તો તને જોયા વગર રહી ચક્રો નથી, તેનું કેમ?

પરમહસદેવ આહાર, વિહાર, જપ, ધ્યાનાદિ વિષયોમાં જુદા જુદા નિયમો પાળતા અને ચો-તાના ભક્તો પાસે પળાવતા. છતાં તે કહેતા કે નરેન્દ્ર એ સર્વ નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરશે તોપણ કશી અડચણ નથી. તે તો નિત્ય સિદ્ધ, અને ધ્યાન સિદ્ધ છે તેનામાં જ્ઞાનામિ હંમેશાં પ્રત્યક્ષિત રહેતો હોવાથી સર્વ પ્રકારના આહાર દોષને તે ભરમજૂત કરી દેતા. (અપૂર્ણ.)

અમિમાનીનો સ્વસ્વરૂપથી અમેદાનુભવ.

(મારા અંતરે પધારો, એ લય.)

મારા સ્વરૂપવડે બહિર—અન્તરાલ, સદાકાલ,

વિલસી રહ્યો હું બ્રહ્માંડમા.

મારા માહિ ‘હું’ સમગ્ર તણું ઉલ્લસે,

રહું આમ સર્વ શૂન્યમા ને વૈભવે,

હું મા અનુભવુ આ સર્વ કાષ્ઠ સૂક્ષ્મને વિશાલ; વિલસીં

મારા ઉપર નામ—રૂપ આ કંપાય છે,

મારા બલથી સર્વ ચેષ્ટિત જણાય છે,

મારા અંશરૂપ મધ્ય, આ આકાશ ને પાતાલ, વિલસીં

જડ-ચેતન એ લેહ સ્થલ દષ્ટિના,

સત્ય, અન્ય કાષ્ઠ છે નહિ મારા વિના;

મારા હું પણામા આવી શમનાર થતા ન્યાલ; વિલસીં (મીઝાં)

મહુવાની કોયલ.

(લે. શ્રીયુત કૌશિકરામ વિદ્યારામ મહેતા બી. એ.)

શિષ્ય—ગુરુજી ! આજકાલ ત્યાં નોંધે ત્યાં અદિલનની ચર્ચા ચાલી, રહી છે.

ગુરુ—એટલુંજ નહિ પણ અદિલન શબ્દ, જોને પચીસ વર્ષ પહેલાં કાષ્ઠ ઓળખતું ન હતું, તે આજે ધરેણ્યુ જેવો ચર્ચ પડ્યો છે.

શિષ્ય—એ અદિલનનો સિદ્ધાંત કૃપા કરી મને સમજાવશો !

ગુરુ—વત્સ ! તારી જિજ્ઞાસા પ્રસંશનીય છે. આને રાખ. હું રમતમાં એ પ્રક્રિયા તને સમજાવી દર્શાવું.

શિષ્ય—આપના અનેક ઉપકારોમાં એથી શુદ્ધિ ચયેલી માનીય.

ગુરુ—પ્રિય બંધુ ! તેમણી જન્મભૂમિ કય ?

શિષ્ય—મારી જન્મભૂમિ આર્યભૂમિ—ભારત—છે તે આપને ખ્યાત નથી.

ગુરુ—આર્યભૂમિ વિષે તારા મનસ્વને લીધે તને ધન્યવાદ હો, પરંતુ આર્યભૂમિના કયા જાગમાં, કયા શહેરમાં કે ગામમાં તારો જન્મ થયેલો છે એમ હું પૂછવા માગું છું.

શિષ્ય—મારો જન્મ મહુવામાં થયેલો છે.

ગુરુ—મારી માદ્દાસ્ત જો બરાબર હોય તો મહુવા છે; એક ગુજરાતમાં નવસારીપાસે આવેલું ગાયકવાડ સરકારને તાબે, અને ખીલું કાઠિયાવાડમાં આવેલું બંદર ભાવનગર દરવારને તાબે છે.

શિષ્ય—ભાવનગર તાબાના મહુવા બંદરમાં મારો જન્મ થયેલો છે.

ગુરુ—એ મહુવા બંદર કયા માટે પ્રસિદ્ધ હતો ?

શિષ્ય—એ શહેરની ભૂમિ બહુ રસાળ છે વાડીઓ ફળથી ભરપૂર છે અને મનોહર છે, રહેણું રાપણું મોટા પાપાઉપર ત્યાં કરવામાં

આન્ય છે, જે કારણથી મહુવાને કાઠિયાવાડનું કાશ્મીર કહેવામાં આવે છે.

ગુરુ—મહુવાની બીજી કય ખુબી છે ?

શિષ્ય—હા જી. મહુવામાં અનેક તરેહનાં રમકકો બને છે, બનાવટી બદામ, સોપારી, દરાખ, એલચી, ખારેક વિગેરે વિવિધ ફળો આબેહુજ સાચાં લાગે એવાં તૈયાર કરવામાં આવે છે.

ગુરુ—રમકકાથી મુખ્યત્વે કરીને કોને આનંદ આવતો હતો ?

શિષ્ય—બાળકોને.

ગુરુ—તો બાળકોને વિશેષ આનંદ આપે એવાં મહુવામાં બનતાં એક જે રમકકાનાં નામ રીશ ?

શિષ્ય—ગાળકને માટે કાપલ બનાવવામાં આવે છે.

ગુરુ—એ કાપલ શેની બનતી હતી ?

શિષ્ય—એ કાપલ ધણું કરીને સીસમના લાકડાની બનાવવામાં આવે છે, પરંતુ કવચિત્ શોભા માટે હાથીદાંત પણ એની બનાવટમાં વપરાય છે.

ગુરુ—કાપલને કવિઓએ અતિશય સત્તાવી છે તેથી તેને ઓઝામાં ઓઝા પચીસ વર્ષનો આરામ આપવો નોંધ્યો એવો વિદુષી સૌ. વિદ્યાગારીનો અભિપ્રાય છે. એ અભિપ્રાયને હું તદ્દન મનતા આવું છું, છતાં તે અદિલનનો વિષય ઉભાડ્યો છે તેથી મારે એ પ્રિયારીને સત્તાવી પડ્યો. પરંતુ ફિદર નહિ, કારણ કે એ કાપલ બનાવટી છે અને એને સત્તાવાન કવિ નથી. વત્સ ! હું ધારું છું કે એ કાપલ પણ તરફાર કરતી હશે !

શિષ્ય—હાંડી, છિત્રવાળું ગેરું અને આર એ કાપલના ભાગ હોય છે. હાંડીકેપર દોરી વીંટલા-

માં આવે છે, એ દોરીને બાંજકળથી એ ચી સેવાયી કાયલ આરંભ પર ફરે 'છે અને સુદર છુલ્લિલ અવાજ કરે છે

ગુરુ—ત્યારે તમારી કાયલ તો હું ધારતો હતો તે કરતાં પણ મને વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે આપણા વિષય સમજતા માટે કાયલને આપણે લોહાની કડીએ તો તમારે કઈ કરકત છે ?

શિષ્ય—ના જી, હું આપને અધીન છું

ગુરુ—ત્યારે ધારો કે એવી એક કાયલ લોહાની બનાવેલી છે અને તેની દાંડીઉપર દોરીને બદલે મજબુત તાર વીંટવામાં આવ્યો છે તમે સમજતા ?

શિષ્ય—હા જી.

ગુરુ—વળા એમ ધારો કે એ કાયલ એક ઘણામાં બે આંટા ફરે છે

શિષ્ય—ખરી કાયલ તો ઘણામાં અનેક આંટા ફરે છે.

ગુરુ—આપણી કાયલ ઘણામાં ફેટલાક આંટા ફરે છે તે આગળ ઉપર તમે જોશો આપણી કાંપનિક કાયલ મહાપ્રાણ છે, પરંતુ તેની પાસે આપણે ઘણું સખત કામ લેવાનું છે તેથી ચર નાનાં એને પરસેવો છુગી જાય એ ઇષ્ટ નથી. વિચાર તમને પસંદ છે કે નહિ ?

શિષ્ય—આપની યોજના ઉત્તમ જ છે

ગુરુ—ધ્યાન રાખો. આપણી કાયલ પહેલી ઘણે બે આંટા ફરે છે. ધારો કે તેનો વેગ વધતાં બીજી ઘણે તે ચાર આંટા ફરે છે, ત્રીજી ઘણે આઠ આંટા ફરે છે, ચોથી ઘણે સોળ આંટા ફરે છે. હવે એ પ્રમાણે વેગ વધતો રહેતાં પાંચમી ઘણે તે ફેટલા આંટા ફરશે ?

શિષ્ય—વેગ બમણો થતો રહે તો બમ્બોઝ આંટા ફરશે

ગુરુ—અહિ આપણે જરા અટકાવ ચોથી ઘણુસુધી કાયલની માત્ર વધતી જતી ગતિ આપણે જોઈ પાંચમી ઘણુથી એક નવું તત્ત્વ ઉમેરાય છે. કાયલ જ્યારે એક ઘણુમાં ઠરે આંટા ફરશે ત્યારે ગતિઉપરાંત ધ્વનિનું આપણને જ્ઞાન થશે.

શિષ્ય—એ ધ્વનિ કેવો હશે ?

ગુરુ—અવાજની શરૂઆત જેવો અવાજ, અર્થાત્ આપણા કાનથી સાંભળી શકાય એવો મદતમ એટલે ધીમામાં ધીમે અવાજ.

શિષ્ય—ત્યારે ૧૬ આંટા ફરતી વખતે અવાજ નહિ થતો હોય ?

ગુરુ—ધન્ય છે તારી સદ્ગતિ હૃદિને ! અવાજ થતો તો હોવો જોઈએ, પરંતુ મનુષ્યોનો કાન તે અવાજ સાંભળી શકતો નથી તેથી મનુષ્યપરત્વે તે અવાજ નથી એમ કહીએ તોપણ ચાને.

શિષ્ય—સારે બીજી કાંઈ પ્રાણી એ અવાજ સાંભળી શકતું હશે ?

ગુરુ—હા, મનુષ્યથી હજીક ગણાતું કાંઈ પ્રાણી એ અવાજ સાંભળી પણ શકે, એટલું જ નહિ પણ યોગાભ્યાસથી મનુષ્યને પણ એ સદ્ગતિ શબ્દ સાંભળવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય.

શિષ્ય—આ પ્રમાણે તો બે આંટા ફરવા વખતે પણ કાંઈ પ્રગરનો અવાજ થતો હોવો જોઈએ.

ગુરુ—એમાં લેશ પણ સંશય નથી. વત્સ ! આ સ્વયં યાદ ગમ્ય કે ગતિ વિના સૃષ્ટિ નથી, અને શબ્દ વિના ગતિ નથી. આ આદિ શબ્દને અથવા શબ્દના સદ્ગતિ સ્વરૂપને આપણા પવિત્ર યોગમાં પ્રણવ અથવા શબ્દ બ્રહ્મ કહે છે અપૂર્ણ.

મુખાઈથી દીનશાહજી બેરામજી લખે છે કે આપ સાહેબે મારે માટે જીવનનો ડોહો તથા ખરજવાના મલમની શીશી મોકલી તે મેં વાપરી છે ને તેનાથી ફાયદો થયો છે બીજને એક ડોહો જીવનનો અને ત્રણ ડોહી ખરજવાની તરત વી. પી. યી 'મોકલશો.

હવે કેમીકલ વર્ક્સ અમદાવાદમાં બનેલી દવાઓ આખા હિન્દુસ્તાન ઉપરાંત લઈ, ખર્માં, બુલુચિસ્તાન, ચીન, દીમે, જાપાન, આફ્રિકા અને યુરોપમાં ઘણા લોકોમાં ફેલાવો પામેલી છે એકવાર અમારી દવાનો અનુભવ કરવાથી તેના પૈસા બચે છે, રોગ મટે છે અને બીજાં જગ્ગેર ખખરીયાં કહેવાતા પૈદોના હાથે કળાતો નથી. કાંઈ પણ દરદ માટે એકવાર અનુભવ કરવા બતામણ છે

મેનેજર દવે કેમીકલ વર્ક્સ, ચાર રસ્તા—અમદાવાદ.

દેવકન્યા.

[અનુસંધાન ગૌંતીકથા.]

પ્રકરણ ૨ જી.

સુખ અને વિપત્તિ.

આમ, જતાં અશરદ્ધઅલીએ ન માન્ય અને દેવકન્યાને પકડવા ગયો. દેવકન્યાએ કશો ઉપાય ન જોતાં નાસાનાસ કરી જમરાણુ કરી મુકયુ પણ અહીં નિર્જન વનમાં તેની જમ સાંભળનાર કોઈ નહોતું. અશરદ્ધઅલીએ ધાર્યું કે આ તો શુ કરવાની છે, હવે એમને એમ માનવાની નથી માટે પકડ્યા વગર છુટકા નથી. તેણે દેવકન્યાને પકડી અને ઘસડીને અંદર એક કાટડી હતી તેમાં લઈ ગયો. દેવકન્યાએ ધાર્યું કે હવે મરવા વગર છુટકા નથી. છેવટે કઈ ઉપાય ન જોતાં મરવા તૈયાર થઈ, તેના કાલાવાલાની નિર્દયને દયા ન આવી. તેણે જમરાણુ કરવા માંડયુ.

અશરદ્ધઅલી જેવો દેવકન્યાને ઘસડી પકડાવ તરફ જવા તૈયાર થાય છે તેવી દેવકન્યાની નજર ખીંટીએ ભરવેલી. મિયાંની તરવાર ભણી ગઈ. તેણે તરતજ તેનો હાથ તરછોડી નાખ્યો. તેણે હવે મરવાનો નિશ્ચય કર્યો હતો. તેણે ધાર્યું કે પાપીના હાથમાં ફસાઈ જીવનના ભોગરૂપ થયુ તેના કરતાં તો મરવું સાઈ તેનો જીવ તેના પતિમાં હતો. દુષ્ટ, પુરુષના હાથમાં તે અત્યારે ફસાઈ હતી ખરી, જતાં પણ તેને તેનું સિયળમત તેના માણુ કરતાં પણ આધક હતું તેણે વિચાર કર્યો હતો કે મિયાં બળાત્કારથી શિયળને ભગ કરવા ભય તો તરતજ માણુનો ત્યાગ કરવો પણ બધ તો થવુંજ નહિ. હવે તેને મન મરવું તો એકવાર છે એમ હતું.

તેણે મિયાનો હાથ છોડવી પાસે પડેલો એક મોટો પથ્થર ઉઘાડી તેના કપાળમાં માર્યો, જેવો

તે કપાળ પપાળ છે તેવી સતીએ ખીંટીએ ભરવેલી તરવાર લઈ એવી કહ્યું કે. હે દુષ્ટ, તું જોઈ લે કે આ અબળા છે કે સબળા ! હું તો મરીય પણ તારો માણુ પહેલાં લઈ પછી મરીય. એક મરણીઓ સોને ભારે, જે માણસ જીવ ઉપર આહરી એસે છે તે ધારે તે કરી થકે છે. તેને પછી મરણનો ભય હોતો નથી. દેવકન્યા પણ જીવ ઉપર આહરી મિયાંની સામે થઈ ગઈ હતી. ચડિહાંની જમ રાક્ષસનો વધ કરવા ક્રોધાપમાન થઈ ધુમે છે તેમ દેવકન્યા પણ અત્યારે સાચી થઈ ગઈ.

મિયા તેની પાસેથી તરવાર ખુચાવી લેવાનો ચત્ત કરવા લાગ્યો પણ દેવકન્યાએ કહ્યું કે : “ અબરદાર ! દુષ્ટ તારાં દુષ્ટમેનિ સભાળી લે ! જે આધો આળ્યો તો હમણાજ તારો વધ કરી નાખીશ. ” મિયાં કામવિવર થઈ ગયો હતો. તે મરવા માટે આગ્યો નહોતો તેને તો માણુ બહાલો હતો. દેવકન્યાએ તો જીવ આપવાનોજ નિશ્ચય કર્યો હતો એટલે તેને હવે કશો ડર રહ્યો નહોતો. મિયાંએ જાણ્યું કે નકો આ સી મારો માણુ લેશે. હવે થઈ તે ન થઈ, પણ જીવ બચાવવો જોઈએ. જે માણુસો પરદારા લપટ હોય છે તેઓ હમેશાં બીકણુ હોવ છે અને જીને જોતાંજ કામથી વિવ્રજળ બની જતાં તેનાં સર્વ ગાત્રો દીર્ઘા જળ બની જાય છે મિયાંભાઈ પણ ચરચર મુજવા ભાગ્યો. તેણે ધડકતા હૃદયે બે હાથજોડી દેવકન્યાને કહ્યું : “ મા, હું તારો પુત્ર છું. તું મને જીવત-દાન આપ. હવે પછી હું તારું નામ નહિ દઉં. ”

દેવકન્યાએ આ સાંભળી તેને જવા દીધો અને કહ્યું કે : “ જા, આજ તો હું તને જીવતો જવા દઉં છું પણ હવેથી કોઈ વખતે મારું નામ દીધું તો મર્યાજ સમજજો. વળી મારા આગળ તું

પ્રતિષ્ઠા કર કે આજથી કાઈ પણ વખતે હું પરત્વી ઉપર કુદૃષ્ટિ કરીશ નહિ, તોજ હું તને જીવતો છોડીશ." આ સાંભળી જીવ બચાવવાની આશાએ મિયાં અશરદ્ધઅલીએ પગે પડી, કાઈપણ સ્ત્રીની આખરે ઉપર હાથ ન નાંખવાની પ્રતિષ્ઠા લીધી, એટલે તેને જીવતો છોડ્યો અને દેવકન્યા ત્યાંથી બહાર નીકળી. તેના હાથમાં તરવાર તો હતીજ.

અધારી રાત્રે તે હાથમાં તરવાર લઈ સડ-સડાટ ગામ તરફ ચાલી આવી. ભાગેળે કુવે આગ્યે તેમાં તરવાર નાંખી, કપડાં બરાબર પહેરી તે પોતાને ઘેર આવી તો માંડુ વધારે ચર્ષ જવાથી પુત્ર રડમાં કરતો હતો. સ્વામી હજી ઘેર આવ્યા નહોતા. પોતાનાં સાસુ તેની વાટ જોઈ બેસી રહ્યાં હતાં. તેણે ઘેર આવતાં સાસુએ કેમ મોડું થયું એ પૂછ્યું એટલે તેનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું તે કુરકે કુરકે રડવા લાગી. તેણે બનેલી સર્વ વાત સાંભુને કહી. સાસુ પણ તેના દુઃખથી દુઃખી થઈ તેને શાંત પાડવા લાગી.

શોડીવારે ખખર આવી કે શેઠને ત્યાં સુદર-રાય મેડેથી પડવાથી ધણુ વાગ્યું છે, તેથી આવ્યે નથી. બિચારી દેવકન્યાના આ સાંભળી હોશકાશ ગઈ ગયા. તે પુત્રને ધનરાવી જાતો રાખી તરત જ ખખર કહાડવા ગઈ તેણે જોયું તો સુદર-રાયના માયામાં વાગ્યું હતું હતું લોહી જળુ હતું. તેણે તરતજ વૈદને બોલાવી દવા લગાવ-રાવી પછી પોતાને ઘેર લઈ ગઈ. પતિસેવા કરવામાં હમેશાં તેનું ચિત્ત લાગેલું હતું. પતિની આજ્ઞાનું પાલન કરતું એ તે પોતાનો ધર્મ સમજતી. પતિને સુધારી સારે રસ્તે ચઢાવવા તે યત્ન કરતી. તેણે ઘેર આવી પતિનો ધા રૂઝાઈ જાય તેવી દવા કરવા માંડી, જાતે ધા ધોવે, પર ક-હાડી નાંખતુ, દવા ચોપડી પાટા બાંધેલાં એ સર્વમાં ધાગજી રાખતી. થોડા દિવસે તેને મર્યું. અશરદ્ધઅલીની વાત પણ તેણે તેને મર્યા પછી કહી હતી, તેને અવળું સમજાવીને લઈ જનાર પેલી ઓઝાએ તો તેને ફરી કાઢી વખતે મોં ખતાવ્યું જ નહિ.

સુદરરાય મર્યા પછી નોકરીએ જવા લાગ્યો. તેના હવે જુના મિત્રો તેના સામું પણ

જોતા નહોતા. પૈસા હતા ત્યાં સુધી લક્ષ્યના માર્ગે તે તેનો કેડો છોડતા નહિ, તેજ અત્યારે સુદરરાય સુખી છે કે દુઃખી તે જોવા સરખા પણ આવતા નહિ. સુદરરાયે જાણ્યું કે સુખ અને દુઃખમાં ખરી સહાયક અને મિત્ર તો તેની સ્ત્રી જ છે. સ્ત્રીવડે જ અત્યારે દુઃખમાં પણ તે સુખનો અનુભવ કરતો. આમ છતાં પણ બધા વખતના મેરઠારાથી તેનો મિળસ જતાં વાર લાગતી નહિ. દેવકન્યાને જે કાંઈ કામ કહ્યું હોય અને તે કરવાનું માંડુ થતું તો બેચાર ગાળા બાંડવામાં કે એક બે લાતો લગાવી દેવાને તે ચૂકતો નહિ. આમ છતાં પણ દેવકન્યા તે સદન કરતી. તે તો જાણતી કે લાતો ખાતાં પણ જે તે સારે રસ્તે ચઢશે તો સુખ છે. તે કદી પણ પતિના ઉપર રોષ કરીને મોડું ચઢાવી બેસી રહેતી નહિ, કદી પણ પતિના સામું બોલતી નહિ, હમેશા પતિ ઉપર અસંત પ્રેમ રાખીને વર્તતી.

તેણે પતિને સ્નેહથી ધીમે ધીમે વશ કરી લીધો તેના અત્યંત સ્નેહથી તેના કઠોર હૃદયનો પતિ પણ તેના ઉપર હવે પ્રેમ રાખવા શીખ્યો. તેને ખખર પડી કે મારી ખરી દિતરવી તો આ સ્ત્રી જ છે. સુખ દુઃખની ભાગીપણી પણ તેજ છે. તેની સલાહ પ્રમાણે સુદરરાય ચાલવા લાગ્યો. તેણે હવે ઘેર ધીમેધીમે અભ્યાસ વધારવા માંડ્યો. નોકરીમાં ધાગજી રાખવા લાગ્યો. તેને ધણીવાર તેનો શઠ તેના ઉપર યુસ્સે ચર્તા નોકરીનો કંટાળો આવી જતો, પણ દેવકન્યાની સલાહથી ધીરજ રાખી સદન કરતો. તેણે છુટે હાથે પૈસા ઉઠાવેલાં તેથી કાંઈ કાંઈવાર શેઠના પૈસાને દુરુપયોગ કરવાનું, અને અનીતિથી પૈસા પેદા કરવાનું મન ચર્ષ જતું પણ દેવકન્યા તેને કહેતી કે. “બ્હાલા, ખરા પરસેવાનો પૈસો જ ટકે છે. અનીતિનું દ્રવ્ય, આપણી પાસે હોય છે તે દ્રવ્યને પણ સાથે ધસડતું જાય છે. માટે નીતિને રસ્તે ચાલી, પ્રમાણિકપણે જે મળે તેમાં જ સંતોષ રાખવાથી ધંખર આપણા ઉપર રાજ રહે છે માટે નોકરીમાં પણ પ્રમાણિકપણે જાળવવું તોજ આપણા ઉપર શેઠના વિશ્વાસ બેસે અને આપણી આખર વધે.”

તે કહેતી કે જે માણસની સારી આખર

નથી તેના જીવતરને ધિક્કાર છે, તેના ઉપર કા-
મના વિશ્વાસ રહેતો નથી. શેઠને આપણી અપ્ર-
માણિતાની ખબર પડતાં, તે રજા આપે છે અને
બીજાને કાંઈ નોકરીએ રાખતો નથી. બે પ્રમા-
ણિકપણે નોકરી કરીએ તો શેઠ આપણા ઉપર
વિશ્વાસ રાખી પગાર વધારે છે. બીજાઓ પણ
આપણા કામથી રાજ થઈ વધુ પગારે રાખવા
ચુકી જાય છે. આ સંભળી સુંદરરાયનો વિ-
ચાર પાછો નીતિને, રસ્તે ચાલવાનો થતો.

દેવકન્યાએ આવી રીતે પતિને પોતાના સ્ને-
હથી વશ કરી નીતિને રસ્તે ચલાવ્યો. તે પ્રમા-
ણિકપણે નોકરી કરવા લાગ્યો. ધીમે ધીમે જુના
ગિરનાની સોખમ છોડી દીધી. વ્યસનનો પણ તેણે
ધીમે ધીમે ત્યાગ કર્યો. પોતાને જે મળે તેમાં
જ સંતોષ રાખવા શીખ્યો. તે હવે ઘેર આવી
ખાઈ પી, દેવકન્યા પાસે અભ્યાસ કરવા લાગ્યો.
દેવકન્યાને પણ હવે પતિસેવા કરી પતિને પ્રે-
મથી વશ કરવાનો લાભ મળ્યો. તે પહેલાં જે
રાયારમાં ફસાયો હતો, તે વખતે જે છીએને
તે પોતાની માનતા તે અસારે તેને ધિક્કારવા
લાગી. તેને હવે જ ખબર પડી કે સંસારમાં દેવ-
કન્યા જ તેને ખડું સુખ આપનારી છે. બીજા
સર્વ પૈસાની મતલમથી તેની સોખમ રાખતાં
અભ્યારે તો દેવકન્યા જ તેના સુખ દુઃખની
ભાગીપણુ બની હતી.

ધીમે ધીમે દેવકન્યા ઉપર તેની પ્રીતિ વધવા
લાગી. તેને પૈસા સિવાય યત્તા ખેદ વખતે દેવ-
કન્યા દિમ્ભત આપીને ધીરજ આપતી. પતિને
ઉદ્દેગ ન થાય તેને માટે દાળજી રાખતી પોતાના
હાસ્તવિનોદથી તેનું સર્વ દુઃખ જુલાવી દેતી.
તે પ્રમાણિકપણે ખંતથી નોકરી કરવા લાગ્યો,
તેથી શેઠની પ્રીતિ તેના ઉપર વધવા લાગી.

સુંદરરાયનો પગાર પણ વધ્યો. ધીમે ધીમે
તેની પ્રમાણિકતાની ખાતરી થતાં શેઠે તેને
પૈસા ધીરી ભાગથી જુદી દુકાન કરાવી.
તેમાં સુંદરરાયને સારી કમાણી થવા લાગી. દેવ-
કન્યા હમેશાં તેને સારે આગે ચાલવા સલાહ
આપતી, કદી કદી તેને નાનપણની ટેવથી પૈસા
ઉપવવાનું મન થઈ જતું પણ દેવકન્યા તેને કહેતી

કે “ જ્ઞાતા, આપણે ન્યાં સુધી ચક્રવર્તીમમાં
રહેવું છે ત્યાં સુધી પૈસાનો આપણને કગલે અને
પગલે ખપ પડવાનો. આપણી શક્તિ જેવી હતી
તેવી જો આપ સાચવી ચક્રવા હોત તો આપ-
ણને પૈસા વગર રવકુંડ પડત નહિ હાલ પણ
પ્રમાણિકપણે જો પૈસા વેદા કરી તેનો જો થોડો
ધણો પણ મમલું કરીશું તો જાંવધ્યમાં કામ
આવશે આવક હોય તેનો વિચાર કરીને દરેક
માણસે ખર્ચ કરવું જોઈએ. કેટલાક દેખાદેખી
આવક કરતાં દેવું કરીને વંડુ ખચ કરે છે તેમને
ક્ષણિકવાર પાછળથી પરતાવું પડે છે. માટે આપ
અભ્યારે જ કમાઓ છો તેમાંથી થોડું ધણું
ભવિષ્યને માટે બચાવવા ઉપર ધ્યાન આપો તો
ભવિષ્યમાં આપણને સુખ થશે.

સુંદરરાય નફાના જે રૂપિયા આવતા તે લાવી
દેવકન્યાને આપતો. દેવકન્યા હમેશાં તેમાંથી નેત્ર
એ તે પ્રમાણે ખર્ચ કરી બીકોનો સમઢ કરતી.
થોડા ખર્ચમાં પણ ધરતી ઉત્તમ વ્યવસ્થા રાખતી
ધરના ખર્ચની સુંદરરાયને કાંઈ પણ ચિંતા ન-
હોતી. જે વસ્તુ ખાસ જરૂરની હોય તેજ ખર્ચ
કરતી. ધીમે ધીમે સુંદરરાયની વતંધુક બદલાતાં
તેની આખર વધી, જો પૈસા સારા મેળાયા પણ
ખરા. દેવકન્યા અને સુંદરરાય રૂઝે ધર દુકાનની
મધળી ચિંતા છોડી દઈ શાંત ચઇ સુખેષક વા-
ર્તાલાપ કરી હજુ ભગન કરતાં દેવકન્યાની સોખ-
મથી સુંદરરાય હવે ઈશ્વર ઉપર આસ્થા રાખવા
શીખ્યો. આ વખતે તેની મા જુદું થઈ હતી
તેથી જના કરવાનો તેને વિચાર થયો. પાસે
પૈસા પણ સારા થયા હતા તેથી દેવકન્યાએ
સાસુને જાત્રા કરાવવાની સુંદરરાયને ભલામણ કરી.

સુંદરરાયનો પણ જાત્રા જવાનો વિચાર થયો
હતો તેથી દુકાનનો કારભાર એક વિદ્યાસુ મુનિ-
મને સોંપી સુંદરરાય પોતાની પત્ની, પુત્ર અને
માતાની સાથે જાત્રા કરવા નીકળ્યો.

તેમણે પ્રથમ નર્મદાજીમાં સ્નાન કરવાનો
વિચાર કર્યો. ત્યાંથી સતી અનસૂયા, વ્યાસ, કુબેર-
લાંડારી વિગેરે પવિત્ર તિર્થોના દર્શન કરી નર્મ-
દામાં પનાખમાં બેસી સરપાણેશ્વરમાં મહા શિવરાત્રી
ઉપર મેળો ભરાય છે તેથી તે મેળા ઉપર લાં જવાનો
વિચાર કરી તે ચાણોદ આવી. ત્યાંથી પનાખમાં

ખેસી સતી અનસયા, વ્યાસ વિગેરે પવિત્ર તિથોમાં દર્શન કરી આવી બીજે દિવસે સરપાણેશ્વર જવા પનાઇ જાડે કરી અને તેમાં સુદરસ, દેવકન્યા, તેમની વૃદ્ધ માતા રેવાળાઇ અને નાનો પુત્ર એટલા ખેડાં.

આજોદના એવારે આવેલાં તિથોનાં દર્શન કરી કુબેરબંડારી, કુબેશ્વર વિગેરે સ્થળે દર્શન કરતાં તેમણે સરપાણેશ્વર તરફ જવા માંડ્યું. આ વખતે બેએક દિવસ ઉપર આવ્યું થયું હતું તેમાં વરસાદ વધારે પડવાથી નદીમાં ખાણી વધુ હતું. આજે પુર આવેલું જથ્થાત્મ હતું. ત્રણ ચારેક ગાઉ ગયા હશે તેવામાં ફરી વાદળ ચઢ્યું પવન સસવાટ મારવા લાગ્યો. યોડીવારે વરસાદ પણ પડવા લાગ્યો. વરસાદ બહુ નહોતો પણ પનાઇમાં બેઠેલાં સર્વ પસળી ગયાં. પણ આગળ વરસાદ આગલે દિવસે વધારે પડેલો હોવાથી નદીમાં ખાણી વધવા લાગ્યું. કંઈક તોફાન પણ

થવા માંડ્યું. પવન પણ અવળા દિશામાં વ લાગ્યો તેથી પનાઇ ચાલવી મુશ્કેલ થઈ પડી.

કુશ્વરની ગતિ ગદન છે. માણસ ધા છે કંઈ અને ચાપ છે કંઈ. સયોગે તોફાન વધતાં પનાઇ ઉછાળા મારવા લાગી, ચઢ ફાટી ગયો. માછીઓએ ભસવાની આશા છોડી. દેવકન્યા અને સુદરસપના જીવ પરીક બંધાઈ ગયા. તેમને અત્યારે બચવાની આશા રહી નહોતી. તેથી કુશ્વર ઉપર કારોમાં રાખી કુશ્વરની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યું બીજી પનાઇઓ પણ સાથે હતી તે ઢોઢા પશુ ગભરાવા લાગ્યાં. પનાઈ વધુ ને વધુ ઉછાળા મારવા લાગી. નદીનું ખાણી ભેસખંધ ઉછાળું બેઠું હતું. એવામાં એક પવનનો જખરજત ખપાટો આવ્યો તેને લીધે ઢોડી એક બાબુ નખી જતાં ખાણી ભરાઈ ગયું. અને જો નેતામાં તો ઢોડી ઉધી વળી ગઈ. અપૂર્ણ

શરીર સંપત્તિનો વધારો અને તેની સંભાલ,

(લે. પ્રોફેસર માણેકરાવ.)

(અનુસંધાન ગતકથિ.)

સ્વચ્છ હવામાં ઝડપથી ચાલવાનો, હોડવાનો અને દીર્ઘ શ્વસન કરવાનો, વ્યાયામ પણ ઉત્તમ છે. આ વ્યાયામથી ફેફસાં, રક્તાશય અને પચનેદ્રિયોને સારી રીતે શ્રમ થાય છે. વ્યાયામથી ઘણે બાજે નજીક દ્રિયોને સારી રીતે મહેનત થતી જોઈએ. હાથ, પગ વગેરે બીજા અવયવો બળવાન હોય, પરંતુ આ દ્રિયો જો બળવાન ન હોય તો તેનો કાંઈ ઉપયોગ થવાનો નથી. જેના આ અવયવો મજબુત છે એવો મનુષ્ય ટાઢ તડોડા અંધિ હવામાંના ફેફસાંથી અને કોઈ પણ શારીરિક મહેનતથી દારી જતો નથી. એટલા માટે બીજું કંઈ ન થાય તો પણ એવા દવા-

માં લાગ્યા વખત મુધી અને ફેફસાં પુરેપુરે જરાપ એવો દીર્ઘ શ્વાસોશ્વાસ હંમેશાં લેવો જોઈએ અને હોડવાની અથવા પાંચ સાત માઈલ ચાલવાની મહેનત કરવામાં કોઈએ પણ કસર કરતી જોઈએ નહિ. પગને ચતા પ્રત્યેક વ્યાયામથી ફેફસાંને વ્યાયામ થાય છે અને તેથી તે બળવાન થાય છે.

નિયમીતપણે અને દ્રઢપણે એ વ્યાયામની મુખ્ય બાજતો છે. વ્યાયામ હમેશાં ક્યારેક વખતે અને તે પહેલાં ધીમે ધીમે કરતાં વધારે જોઈએ. સવાર અને સાંજ એ બે વખત વ્યાયામ માટે સારા છે. સવારે ૪ થી ૧૦ વાગ્યાં વચ્ચે

અને સાંજે ૬ થી ૯ સુધી ન્યારે ફાવે ત્યારે વ્યાયામ કરવો; પરંતુ અને ત્યાં સુધી બીજા દેવસે પણ તેજ વખતે બરાબર રીતે તે કરવો જોઈએ. આથી અવધવાને નિયમીત રીતે કામ પૂરવાની ટેવ પડે છે. વ્યાયામ કર્યા પછી ઝોઝામાં થોડું અધાં કલાક સુધી જમવું નહિ જમ્યા પછી ઝોઝામાં ઝોડું બે કલાક સુધી વ્યાયામ કરવો નહિ. વ્યાયામ કર્યા બાદ પેશાબ કરવા અવસ્ય જવું. તે પહેલાં કાંઈ પણ ખાવું અથવા પીવું નહિ. પેશાબ મારગે તમામ ગરમી નીકળી જવા દેવી જોઈએ. વ્યાયામ કર્યા બાદ પરસેવો થોડી નાખવો અને પછી ટાઢા અથવા ગરમ પાણીથી સ્નાન કરવું. ઉનાળામાં ટાઢા પાણીનું સ્નાન વધારે હિતકર છે. બારે માસ ટાઢા પાણીથી સ્નાન કરવાની ટેવ પાડવાથી પ્રકૃતિ હમેશાં નિરોગી રહે છે. ટાઢાના દિવસમાં ટાઢા પાણીએ સ્નાન કરી તરતજ નેરથી વ્યાયામ કરવો. વ્યાયામ કર્યા બાદ ઉનાળામાં ગળું સુકાઈ જાય છે તે વખતે સાકરનો ગાંઠડો અને એક બે એલચીના ટીણા મેઢામાં રાખવા. પણ પાણી તરતજ કદી પણ પીવું નહિ. પાણીના કેટલાક કેગળા કરવાથી પણ ગળું સુકાઈ જતું મટે છે. વ્યાયામ માદ નીચે દર્શાવ્યા મુજબ કાંઈ પ્રકારનું ચરખત ને મળી શકે તો વધારે સારું.

વ્યાયામ કરતી વખતે ચિત્તની એકાગ્રતા હોવી જોઈએ. આથી ને, સ્નાયુ તરફ આપણે ધ્યાન દેખીએ છીએ તે સ્નાયુ તરફ લોકોનો દેખાડો નેરથી વહે છે. બીજી વ્યાયામ કરવાની દળ પણ સારી જોઈએ. વ્યાયામ કરતી વખતે શરીરની જે દળ અથવા વ્યક્તિ હોય છે તેજ વ્યાયામ પછી પણ ધારણ કરવાની શરીરને ટેવ પડે છે એટલા માટે વ્યાયામ કરતી વખતે સામે શરીરો રાખવો, જેથી આપણે જે લાગ અથવા ચહેરા વડા થાય તે આપણા ધ્યાનમાં આવે છે.

વ્યાયામ અવિવાહિત (કુંવારા) લોકોએજ કરવો અને વિવાહિતો (પરણેલા) એ કરવો નહિ એ સમજીત નુકસાનદાયી છે. ૨૫-૩૦ વરસની ઉંમરના વિવાહિત લોકો " ઉંમર લણીજ ધઈ, સંસારમાં પડ્યા ત્યારે વ્યાયામ કરીને શુ

ઉપયોગ ? " એવો સવાલ કરતા જોવામાં આવે છે. તેઓને અમારો એ એકજ પ્રશ્ન છે કે ઉંમર થઈ ત્યારે જમીને પણ શું ઉપયોગ ? શરીર વૃદ્ધિ માટે વ્યાયામ એ મુખ્ય સાધન છે. તેને ઉંમર અને સ્થિતિનો બાધ કેવી રીતે હોઈ શકે ? ત્યાં સુધી અન્ન ખાવાનું કામ ચાલુ છે ત્યાં સુધી તે સારી રીતે પચાવવાની પણ જરૂર છે જ. વ્યાયામથી, જીવાની, ધડપણ એ અવસ્થાઓ મોડેથી આવે છે. અને જીવાનીનું જોર કેટલાક વરસ કાપમ રહી વ્યૂથ્ય વધે છે. આ વ્યાયામની આ લોકોને એટલી બીક લાગે છે એ મોટું આશ્ચર્ય છે. ઉંમરના પ્રમાણમાં વ્યાયામનું પ્રમાણ થોડું ઘણું બદલવું એટલે બસ છે. અતિથય જોરનો અને સપાટાનો વ્યાયામ ૩૫-૪૦ વરસની ઉંમર પછી ઝોછા કરવો.

અહમચર્ચ.

વ્યાયામ જેટલુંજ અથવા તેના કરતાં પણ અધિક મદત્વતું શરીર સંપત્તિ મેળવવાનું અને તે સાચવી રાખવાનું બીજું કિતમ સાધન સ્વલ્પ થઈ છે. વ્યાયામ કરનારા તેમજ ન કરનારા, વિવાહિત અને અવિવાહિત, સર્વને તેની સરખી જરૂર છે. આપણી જીવાન મંડળીની શારીરિક તથા માનસિક કુર્બંજતાનું મુખ્ય કારણ અહમચર્ચનો અભાવ એજ છે. જીવાન લોક લગ્ન પહેલાં ન કરવાનું ટોંગ તો બહુજ કરે છે. પરંતુ પોતાના નિષ્ઠ અને કલકિત આચરણ વડે અવિવાહિત સ્થિતિમાંજ વિવાહિત સ્થિતિનો અનુભવ લે છે ! એથી શાસ્ત્રનીય સ્થિતિ બીજી કંઈ હોય ? વ્યાયામ એ શરીર રૂપી ખેતરનું ખાતર છે એમ ઉપર કહેલુંજ છે, પરંતુ દુરાચાર કુર્બંસન અને વિષયાસક્તતા વિગેરે રૂપી છુટાડોથી ખેતરનું રક્ષણ કરવામાં ન આવે તો તે ખાતરનો કાંઈ પણ ઉપયોગ થવાનો નથી. ઢાલમાં તો ઉચતા બાળકો જીવાનીમાં પરિપક્વ દશામાં આવતાં પહેલાંજ શરીરમાંની રાગ જે વીર્ય તેનો ઉઘાડવણથી ખર્ચ કરી ૨૦-૨૫ વર્ષની ઉંમરમાંજ દીવાળ કાઢી આ શરીર રૂપી દુકાનને તાણું ઢોકે છે. તેમના માથાપ અને પાલકો એમ સમજે છે કે સિદ્ધિલુતો બોલો, ધરતી ગરીબ સ્થિતિ, અને કાંઈ પણ અતંત્ર્ય શય એ

પોતાના બાળકની અશક્તિનું કારણ છે, અને
ગમે તેવા ઉપાય કરી પોતાનું અન્તાન બતાવે છે
અયોગ્ય લગ્ન એને મર્યાદાને હીધે ધણી મા-
બાપ આ બાબત પોતાના બાળકને પુછતા પછી
નથી. તેમનું શરીર જલ્દી એક ખરાબ અને
અમંગળ વસ્તુ હોય એમ સમજી કદી પણ ત-
પામી નેતા નથી. અને આખરે પોતાની બેપ-
રવાઇને હીધે તેમનો પ્રાણીત યતો નેવાને
કમનશીમવાન બને છે. આ બેદરકારીથી ઉછરેલા
જુવાન છોકરાઓની શુ રિયતિ હોય છે ? જે
પ્રમાણે તળાવમાં પહેલા વરસાદનું પાણી પણ
પુરતું આપ્યું નથી તેટલામાજ તેના બધારા કુટી
જાય અને પાણી વધો જવાના માર્ગ તૈયાર થાય
છે અથવા તો પાણી ગળક કરી નાખનારા પા-
તાળથી કુત્રા ઉત્પન્ન થાય છે. તેજ પ્રમાણે
શરીરમાં હજી વીર્યનો સચય તો પુરતો થયો
નથી તેટલામાંજ તેનો નિરવરોધ ક્ષય થવાના
માર્ગ તૈયાર થાય છે. આવી રિયતિમાં શરીર
દેહી વખત ટકી શકે ? આપણા લોક એક બે
નહિ પણ પાંચમે સુધારાની પછવાડે લાગેલ
છે, પરંતુ મન સુધારાનું મૂળ જે જ્ઞાન્ય છે
તેનું રચણ આપણા જુવાનીઆથી કેવી રીતે
થશે તેનો બીનકુચ વિચાર કરતા નથી. તેમને
એટલું સમજતું નથી કે આ એક બાબતમાં
સુધારો થયા સિવાય તમામ બાબતો લગગી પડ-
વાની છે. આ બાબતમાં સુધારો કરવો હશે તો
આપણે આપણા બાળકને નાટક, શાહજી અને
બીજી શૃંગારિક વાર્તા વાંચવા આપવી ન જોઈએ,
તેમજ નાટક અને તમાશા જોવાથી તેમને નિષ્ઠા
કરવા જોઈએ દેહલાક સામાજિક અને ઐતિહાસિક
નાટકોથી ધણો ફાયદો થવા સંભવ છે. પરંતુ
આવા નાટકોમાં પણ શૃંગારિક ભાગ ધણો આવ-
વાથી તે જોવાથી જુવાન મગ્નીને ફાયદાને બદલે
નુકસાન વધારે થાય છે બીજી ખરાબ છોકરાઓની
સગતમાં આપણા છોકરાઓ ન આવે એ વિષે
માબાપે સાવચેતી રાખવાની છે કોલેજમાં પણ
કુર્ચીથી વિદ્યાર્થીઓનો જથ્થો વધારે હોય છે,
અને તેમની સગતમાં બીજા વિદ્યાર્થીઓ પણ
બગડે છે. તેમજ હાથરકુચ અને પ્રાથમિક શિશુ-
શુની નિયામમાં તેવો પ્રકાર બને તો તેમાં શુ

આશ્ચર્ય છે ? બીજું તેમના વર્તન પર તેમને
ખબર ન પડે તેમ હંમેશાં નજર રાખવી. તેમની
પ્રકૃતિમાં જરાપણ ફેરફાર માહુમ પડતોજ કોઈ
મજી પ્રકારની બીક મર્યાદા રાખ્યા શિવાય—જે
સચય આવતો હોય તો—તેમનું શરીર તપાસી
નેતુ. આ પ્રમાણે જે કાળજી રાખવામાં આવે
તો જ્ઞાન્યની બાબતમાં આપણે પાછા પડેલા
છીએ તેમ રહીશું નહિ એવી મારી ખાતરી છે.

આહાર હંમેશાં સાત્વિક અન્નનો હોવો
જોઈએ લોહી અન્નનું બને છે અને આપણું
શરીરમાંના પ્રત્યેક અણુ લોહીના બનેલા છે અ-
હિપથી આપણા શરીરમાંના પ્રત્યેક અણુ અ-
ન્નમાંથી બનેલા છે એમ સિદ્ધ થાય છે. સર્વ
વિચારશક્તિનું જે સ્થાન મગજ, તેમજ વિચાર
અને સ્પર્શોદિ જ્ઞાનની મજબૂતી આખા શરી-
રમાં અને આખા શરીરમાંથી મગજ સુધી, લઈ
આવવા જવાની ક્રિયા કરનારા જ્ઞાનતંતુ એ પણ
અન્નમય છે. એટલા માટે જે અન્ન આપણે
ખાઈએ છીએ તેનાથી અને તેના શુણ્ણનુંજ આ-
પણે આપણું શરીર, મગજ અને જ્ઞાનતંતુ બના-
વીએ છીએ. સાત્વિક અન્નથી મનુષ્ય પણ સાત્વિક
વિચારનો તેજસ્વી અને બળવાન બને છે. તામસી
અન્ન મનુષ્યનો સ્વભાવ તામસી બનાવે છે.
ફળેનોજ આહાર તે ઉત્તમ છે કેમકે ફળમાં
પાચકપણું વિશેષ હોય છે. તે ખોરાક પાષ્ટિક
પણ છે ફળમાં નારંગી, અનેનાસ, ફણસ, સફ-
રજન, દાડમ, સત્રા, દ્રાક્ષ, કેળાં પ્રત્યાદિ ફળો ઉત્તમ
ફળેનય છે. ફળ જે કાચા, હોય તો તેના જેવું
પૌષ્ટિક અને પાચક બીજી ખાદ્ય કવચીત જ હશે.
સુકા ફળમાં ખલુર, અજીર, સુકા કેળાં એ પણ
સરસ છે. રસવાળા પદાર્થોમાં ચાહ કાશી નહિ,
પણ શરમત કે જાશ સરસ છે. શરબતોમાં ગુ-
લાબ, હીજી, કેવડો, ધાણા વગેરેના શરબતો છે
ગરીબ રિયતિના લોકો માટે ગરમી નાશ કરનાર
અને કંડાઈ ઉત્પન્ન કરનાર દહીની તરત બનાવ
વેલી જાસ એ ઉત્તમ વસ્તુ છે.

આરોગ્ય મેળવવા માટે અને તે સાચવી રા-
ખવા માટે બીજા સાધનો સાથે મનને આન-
દમાં રાખવાનો સ્વભાવ અતિશય જરૂરનો છે,
એટલુંજ નહિ પરંતુ બીજા સાધનો છતાં બધું

આનદી સ્વભાવના આભાવથી કેટલાક માણસો હંમેશાં લપ્પડ ચહેરાના રહે છે. એટલા માટે તો આનદી સ્વભાવ બહુ કિમતી હોવો જોઈએ શરીર અને મન એનો કેટલો નિકટ સંબંધ છે, એ હંમેશાં જાણવાની જરૂર છે. મન હંમેશાં આનંદી હશે તોજ વ્યાયામથી ફાયદો થશે. જે લોક કેટલા વ્યાયામ કરે છે અને માનસિક કામ બીજકુલ કરતાજ નથી તેમને મનમાં ખેદ, ગમગીની, ચિંતિયાપણ વગેરે હોવાનો અધિક સંભવ છે. એટલા માટે સારા પુસ્તકો વાંચી અને કોઈ વિષયનો અભ્યાસ કરી મનની ઉપર જણાવેલી રિયતથી દુર રહેવા મહેનત કરવી જોઈએ. જેમ જેમ માણસ શરીર સંપત્તિ વધારતો જાય છે, તેમ મનના ઉપર જણાવેલા દુર્ગુણ દુર થતા જાય છે. સુશિક્ષિત લોકોએ પણ આરામ પ્રાપ્ત કરવા અને તે સાચવી રાખવા મનને હંમેશાં આત્મદર્શ રાખવાનો યત્ન કરવો જરૂરનો છે.

સ્વચ્છતા અને પહેરવેશની નવી રીત સંબંધી એક બે શબ્દો કહી વાંચકોની રજા લઈશું. સ્નાન હંમેશાં કરવાની રીત આપણામાં છેજ, પરંતુ તે સાચેજ સર્વ તથા સાફ થઈ તેના છિદ્રોમાંથી તમામ બળ નીકળી શકે એવી રીતે પીમેથી સર્વ અવયવ જોરથી યોજાને સ્નાન કરવું જોઈએ. અને સારા સ્વચ્છ રૂપાણી સર્વ શરીર

સાફ કરી નાખવું જોઈએ. કપડાં હંમેશાં સ્વચ્છ જોઈએ. ઉપરનાં કપડાં આપણે વારંવાર બદલીએ છીએ, પરંતુ શરીરને યોરિયું અને મેલ અને પરમેવાથી બગડેલું કુચું, ગળાકાં અથવા તો બંડી બરાબર આપણે બદલતા નથી. આ કારણથી સ્નાન કરવાની અને ઉપરનાં કપડાં બદલવાની તકલીફ ફોકલ જ છે, એમ કહેવું જોઈએ. 'ઉપરકી ધુન બની હે અંદરકી તો રામ જાને' એવી આપણી રિયત બને છે. આથી શરીરને અતિશય નુકસાન જનન કરવું પડે છે, તેમજ આજકાલ કાલર, ટાઈ વગેરેથી પણ ઘણું નુકસાન થાય છે. કડક અને તંગ કાલરથી લોહી શરીરમાં બરાબર ફરી હરી શકતું નથી. મગજ તરફ લોહી જોરથી જઈ શકતું નથી. એજ પ્રમાણે છુટ, મોત્ત, પાટલુન અને કોટ વગેરેથી શરીર દિવસનો મોટા ભાગ કોંઈક રહેવાથી રોગલું ધર બને છે. એટલા માટે કપડાંનો જો ફેરફાર થઈ શકતો હોય તો ત્યાં તે અવસ્થા કરવો, અને ન થતો હોય તો પણ શોખના તાપમાં સપડાઈ જઈ રાત દિવસ શરીરને અસ્વસ્થ રૂપી કારા-ગૃહમાં પુરી ન શકતાં તેને થોડો વખત પણ સ્વચ્છ હવા અને સૂર્ય પ્રકાશમાં આમરી દ્વારા શ્વાસોશ્વાસ કરવાની દરેક માણસે છુટ આપવી જોઈએ.

પ્રમેહ—પરમીયો.

પ્રમેહની બે જાતો છે. એક સહજ અને બીજો અપથ્ય નિમિત્ત. જે પ્રમેહ માખાપના દોષથી થયો હોય તે સહજ પ્રમેહ કહેવાય છે અને જે પ્રમેહ અહિત આહારાદિકથી થયો હોય તે પ્રમેહ અપથ્ય નિમિત્ત પ્રમેહ કહેવાય છે. સહજ પ્રમેહવાળો માણસ કૂચ, રક્ત, થોડું જમનાર, બહુ તરસવાળો અને એક જગ્યાએ રિયત ન રહેતાં અહીંથી તહીં અને તહીંથી અહિં ફરવાના સ્વભાવવાળો હોય છે. અપથ્ય નિમિત્ત પ્રમેહવાળો માણસ પછે ભાગે જાડો, ઘણું જમનાર, સ્તિગ્ધ શરીરવાળો, પચારીમાં પડી રહેનાર, ખેસી રહેવાના અને ઉંઘવાના સ્વભાવવાળો હોય છે.

પરેશ—જે માણસને પ્રમેહ થયો હોય તેણે કાચું, આસવ, કુષ, તેલ, ઘી, ચોરડીનો ગોળ, દહીં, ખાટા ચરબતોનો ભાગ કરવો. પ્રમેહવાળાએ ચણા, કળી, મગતું આસામણ સાથે સરસીયું તેલ, જુનાં ચોખા, જુનાં જવ, જુનાં પ્રઉ, કાઠરી જે ખાવાં.

પ્રમેહવાળાને પ્રથમ વખત વિરેચન કરાવવું પડે તો મધ સાથે હળદરને મિશ્ર કરી આમળાના રસ સાથે પાત્રી, અથવા ત્રિફલા, ઉદવારણી, દેવદર, મોચ એ સર્વનો ઉકાળો મધ અને આમળાના રસ સાથે પાવો. અથવા ઉદજનનાં કુષ, રગતરોડીયાનાં કુષ, બ્લેડનાં કુષ, સપ્તપર્ણનાં

કુદ, સર્વનો કલક મધ અને આળખાના રસથી, મિશ્ર કરીને પાવો. અથવા લીંબડો, ગરમળો, સમપર્ણ, ગોરવેલ, છંદન, એર અને આખરાની જાલ, પાન, મૂળ, કુદ તથા ફળોનો કવાથ મધ સાથે અને આળખાના રસ સાથે પાવો. આ સર્વ પ્રકારના પ્રમેહને મટાડનાર ઉપાય છે.

ઉદક પ્રમેહવાળા માણસને પરિવાનો કવાથ પાવો, દદુ પ્રમેહવાળાને અરણીનો કવાથ પાવો, મુશ પ્રમેહવાળાને લીંબડોનો કવાથ પાવો, સિક્તા પ્રમેહવાળાને ચિત્રકનો કવાથ પાવો, અને પ્રમેહવાળાને એરનો કવાથ પાવો, લવણ પ્રમેહવાળાને કાળા પાડનો તે અગરનો કવાથ પાવો, મિષ્ટ પ્રમેહવાળાને હળદર અને દારૂહળદરનો કવાથ પાવો. સાર પ્રમેહવાળાને સમપર્ણનો કવાથ પાવો. શુદ્ર પ્રમેહવાળાને ધરો, શિવાળ, વાળો, જલકુલી નામની શિવાળની જાત વપરાય વગરના તળાવમાં માથે છે તે, કરજ અને કસેરકદનો કવાથ પાવો અથવા કપરો કે રતજલીનો કવાથ પાવો. કેન પ્રમેહવાળાને ત્રિફળ, ગરમળો, દ્રાક્ષ એ સર્વનો કવાથ પાવો ઉપરના કવાથો કંઈજ ન્ય પ્રમેહમાં મધ સાથે પાવાથી મટે છે.

નીલ પ્રમેહવાળા માણસને સાલસારાદિ ગજુનો કવાથ અને પીપળાનો કવાથ પાવો, હરિદા પ્રમેહવાળાને ગરમાળાનો કવાથ પાવો, અમ્લ પ્રમેહવાળાને ન્મૌઝાદિગણુનો કવાથ પાવો, મજ્જા પ્રમેહવાળાને મજ્જા અને રતજલીનો કવાથ પાવો, શીષિત પ્રમેહવાળાને ગળો, દીંગના કળાયા, સીવજુના ફળ અને ખલુરનો કવાથ પાવો. પિત્તજન્ય પ્રમેહવાળાને ઉપરના કવાથો મધ સાથે પાવાથી મટે છે.

વાયુજન્ય આર પ્રમેહો—સર્પિ પ્રમેહવાળાને કક, મન્દજવ, કાળા પાડ, હીંગ, કડુ એ-

ઓનો કલક ગળો કે ચિત્રકના કવાથ સાથે પાવો, વચા પ્રમેહવાળા માણસને અરણીનો કવાથ અને સીસમનો કવાથ પાવો હસ્તિ પ્રમેહવાળાને દીંગર, કાક, સરસડીયો, આખરો, કાળાપાડ, ગોરવેલ તથા ધમામાનો કવાથ પાવો. ઉપરના કવાથો વાયુજન્ય પ્રમેહવાળાને મધ સાથે પાવાથી મટે છે.

જે પ્રમેહવાળાને બળતરા થતી હોય તે તેને જળમાં થયેલા કમળકદ વિગેરે કદોના કવાથથી પકાવેલી અથવા દૂધ અને શીરડીના રસથી મધુર કરેલી થવાનું પાવી. સધળા પ્રમેહવાળાને માટે—લહેલા, ઉપલસરી, જુઈ, કસુભો, ત્રાવમાણુ, મજ્જા, પીતુદી, દાડમની જાલ, શાલિપર્ણી, પચક, પુન્નાગ, નામકેસર, ધાવડી, બોલસરી, શેમળા, ચદરસ, મોચરસ. એ ફવાના અરિષ્ટો, અપરકૃતિઓ, અવલેહો, આસવો કે કવાથો કરી પાવાથી મટે છે.

ફવા વગર-પ્રમેહ મટાડવા વિશે—જે બ્રા માણસને પ્રમેહ થયો હોય તેણે કસરત, માલપુક, મહેનત કરવી, હાથી કે ઘોડા ઉપર બેસી ફરવું, પગ પાળા ચાલીને ફરવા જવું અને અસોની કવાથત કરવી તેથી પ્રમેહ મટે છે. પ્રમેહવાળો જે બ્રા પદેમાં વગર, જત્રી વગર, લીંબ માળીને જમવાનું અને એક ગામમાં એક રાતથી વધારે ન રહેવાનો નિયમ રાખીને જીતેન્દ્રિય ચર્મ પમે ચાલીને સો યોજન સુધી કે તેથી વધારે મુસાફરી કરે તે તેનો પ્રમેહ મટી જાય છે. વળી જે માણસ માત્ર સામે કે બીજી બાજુને જ રહે અથવા આમળા, કાકા, દીંગર અને આસોતરીનાં ફળો ખાંધે જંગલમાં રહી ગાપના મૂત્રને પીવાનું રાખી જંગલમાં રહી માથે આરવાની સેવા કરે તેનો પ્રમેહ મટી જાય છે.

(અપૂર્ણ)

વક્ત્રાણાથી પારેખ ત્રાસોવન વીરજ લખે છે કે આપની દવા સુદરીસાથી, જવરહર ગાળીઓ, ટાનીક પીલસ અને અમુતજવનની દવાઓ વાપરવાથી દરેકના મનને ધલોળ સતોપ ઉત્પન્ન થયો છે. અને આવા લેહિપયોગી કાર્યને માટે આપને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. જવરહરની બીજ બે ડબી વી. પી. થી મોકલશે. દરે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ

(અનુસંધાન ગ્રંથ અંકના પૃષ્ઠ ૪૦ થી.)

આકાંડના ગુણ ચાલુ.

દમ—આકાંડનાં મૂળ, ગંઠ અને લીંડીપીપરને છુટી મધમાં ચણીને જવડી ગોળાઓ વાળી ખાવાથી મટે છે.

સોજા—આકાંડનાં પાન અને લોહાને કાટ-છડા બેંસના યુગ્મમાં વાટીને લેપ કરવાથી સોજા, વાયુ અને ત્રિદોષ મટે છે. અથવા આકાંડનાં મૂળ, સારંગી, કડવા લીમડાની છાત્ર એકત્ર થસી તેનો લેપ કરવો અથવા તો તેનો ઉકાળો કરી તે પાવો અથવા તે ઉકાળાના પાણી વડે સોજો થવાથી સોજા મટે છે.

ગંડમાળા—આકાંડના દુધમાં હીરાકસી થસી લેપ કરવાથી ગંઠા મટે છે.

હરસ—આકાંડનાં અને આબલીનાં લાકડાના કાચલા સળગાવી તે ઉપર અજ્યો નાખી તેની ધુણી લેવાથી હરસ મટે છે.

પાતવિકાર—વાયુથી ગંઠાઈ ગયેલા અંગને આકાંડના દુધનો લેપ કરી તે ઉપર રાઈનું પ્લાસ્ટર મારી તે ઉપર આકાંડનું પાન મૂકી ખોટો બાંધેલો તેથી જઠાંઈ ગયેલા વાયુના સંધા છુટી જાય છે.

રંગુદમ—આકાંડનાં દુધ તેલમાં તળી ખાવાથી ઝીંચોતો રક્તચુદ્ધ ગિાળો આગળી જઈ લોહી વાટે સ્તવી જાય છે.

બદ—આકાંડના દુધમાં કાચો અને રેવ-ઝીનો શીશો થસી બદ કે ગંઠ ઉપર દિવસમાં બે વાર લેપ કરવો, ત્રણ દિવસમાં બદ મટી જશે.

જલદી પ્રસવ થવા—આકાંડનાં મૂળ આકાંડના પાનમાં લીટાળી અગોડામાં ખોસવાથી જલદી પ્રસવ થાય છે. પ્રસવ ચર્તા તે મુળ કાઢી નાંખવાં.

ઉધરસ—આકાંડનાં ફુલમાંના કાંટા અને મરી એકત્ર વાટી ગોળાઓ કરવી અને તે ખવરાવવી અથવા આકાંડની કુપળો ને દુધ એકત્ર વાટી તેનો ગોળમાં પાક કરી ખવરાવવાથી ઉધરસ ને દમ મટે છે.

આદાશીશી—આકાંડના મૂળનો ધુમાડો નાંકે સુધવાથી મટે છે.

કમળો—આકાંડનાં મુળ ચોખાના ધોવણુમાં થસી નાકમાં તેનું ટીપુ પાડવાથી મટે છે.

માથું ચંદનું—આકાંડના દુધમાં છાશુની રાખ પલાળી તે સકવી પંછી તેને છીકણી પેટે સુધવાથી છીકા આવી માથું ઉતરે છે. ચઢી જાય તો બી સુંધવુ.

કંદ અને થાસ—આકાંડનાં પાનનો રસ એક તોલો પીવાથી ઉલ્ટી થઈ કંદ અને પિત્ત નીકળી જશે. ચઢી જાય તો ધોને પાત ખાવાં.

લીંછીનું ઝેર—આકાંડનું મુળ થસીને ચોપડવાથી ઝેર ઉતરે છે.

હડકાનું કુતરું કરડે તો—આકાંડનું દુધ, ગોળ અને તેલનો લેપ કરવાથી મટે છે.

સાપનું ઝેર—આકાંડનાં પાનને આકાંડના દુધમાં વાટી ગોળાઓ કરવી અને દર થડીએ થડીએ ખવરાવવી અથવા તેનાં મુળ થસીને પાવાથી ઝેર ઉતરે છે.

ધુંદળુનો વા—આકાંડનું દુધ ત્રણ દિવસ ચોપડવાથી મટે છે.

તાઠીયો તાપ—આકાંડનાં કુમળાં પાન પાનમાં ખાવાથી મટે છે. આકાંડનું ઝેર ચઢે તો આમલીનો પાલો વાટી લેપ કરવાથી ઉતરી જાય છે.

સ્ત્રીપદ—હાથ પગ નામાં થવા—આકાંડનાં મુળ કાંજમાં વાટી લેપ કરવાથી મટે છે.

મોંઠાં ઉપરની કાળાશ—આકાંડના દુધમાં હળદર વાટી લેપ કરવાથી મટે છે.

મૂત્રાઘાત—આકાંડના દુધમાં બાવળની છાશનું ચુર્ણ મિશ્ર કરી તે ચુર્ણ કુટીલી આસપાસ અને પેદુએ ચોપડવાથી તરતજ મૂત્ર માર્ગ મોકળો થઈ પેસાળની છુદ થાય છે.

પેટ અને માથાનો દુખાવો—આકાંડનાં પાનનું બંધારણ સુકવાથી દુખાવો મટે છે.

અપૂર્ણ.

શ્રીચરક-સંહિતા-ચિકિત્સાસ્થાન:

[અનુસંધાન ગયા અઠથી]

જે પુરુષને નવરાત્રીસાર હોય તેણે પૃથ્વી, પશુર્વિ, બલદાણા, બીલી, સુક, કંક, અને ધાણુની સાથે પેચા પકાડીને તેમાં ખટાઇ નાખીને પીવી.

જે નવરાવાળાને શાસ, ખાસી, તથા દિયડી આવતી હોય તેણે મોટા સમેરવાની સાથે પાક કરેલી યવાગૂ પીવી. આ યવાગૂ પરસેવો કઢાડનાર તથા દીપન હોય છે. ૧૭૯

જે નવરાવાળાને મળ બધાપણે હોય તેણે પીપળ તથા આમળાની સાથે યવે [જવ] ની પેચા પકાડીને ઘી નાખીને પીવી. એ યવાગૂ દોષોને પોતપોતાના માર્ગને અનુસાર દૂર છે. ૧૮૦

જે રોગીનો કોઠો બદ તથા પીડાવાળો હોય તેણે દ્રાક્ષ, પિપ્પળીમૂળ, ચવક, આમળા તથા સુકની સાથે પેચા પકાડીને પીવી. ૧૮૧

જે નવરાવાળાને શુદ્ધમાં કરડ યાય તેણે ખીલા, વરીયાળી, આમલી, બોર, બલા, તથા પૃષ્ઠપર્ણીની સાથે પકાવેલી કાંઈ પીવી. ૧૮૨

જે તાવનાળાને પરસેવો ન વળતો હોય, અને તરસ બહુ લાગતી હોય તેણે સુક, તથા આમળાની સાથે પકાવેલી પેચા ઘી તથા સાકર સાથે પીવી તે નવરને મટાડનાર છે. ૧૮૩

નવરમાં ઓસામણ.

જે નવરાવાળાને ઓસામણ હિતકર હોય તેને મગ, મધુર અને કુદથી તથા ચણા મકાઈ ઓસામણ આપવું. ૧૮૪

નવરમાં શાક.

તાવમાં—પરવળનાં પાન, પરવળ, મકાઈ, કઠોડા, તથા કારેલાંતુ શાક હિતકારક છે. ૧૮૫*

જે નવરાવાળાને જમ્યા પછી તરસ લાગે તો ગરમ જળ પીવાને આપવું અને જે તેને મઘ હિતકર હોય તો દોષ તથા બળનો વિચાર કરીને મઘ પાવું. ૧૮૦

નવીન નવરમાં દોષોના પચી ગયા પછી બારે, ગરમ, સિન્ધ, મધુર તથા કપેલી પરત્તુ-ઓનો આહાર પહે બાગે કરવો નહિ. ૧૮૧

* શ્લોક ૧૮૫ થી ૧૮૯—માસના ઉપયોગ સ બધી હોવાથી આખા નથી.

કવાથો.

આ પ્રકારે નવરનાશક અનુપાનોનો ક્રમ પ્રકટ કર્યો. હવે એ ઉપરાંત નવરનાશક કવાથ કહેવામાં આવે છે. ૧૮૨

નવરની શાન્તિને માટે નાગરમોચ તથા પિત્તપાપડાનો ઉકાળો પીવો, અથવા નાગરમોચ અને પિત્તપાપડાને સંધ્યાકાળે પાણીમાં પલાળી મૂકી સવારમાં ગાળી લઇ તે પોણી પીવું, અથવા સુક, પિત્તપાપડા, તથા નવાસાનો ઉકાળો પીવો. કરીયાતુ, નાગરમોચ, ગળો, સુક, કાળીપાટ, ખસ તથા મુગધીવાળો એ સર્વનો ઉકાળો પીવો.

એ ઉકાળા દીપન, નવરમ, દોષોને પચાવનાર અને તૃપા, અરુચી, તથા મુખની વીરસતાને નષ્ટ કરનાર છે. ૧૮૫

વિષમજ્વરનાશક પાંચ કવાથ

ઈન્દ્રજવ, પટોલનાં પાન, કકુનો કવાથ સતત નવરને મટાડે છે. પટોળપત્ર, ઉપલસરી, નાગરમોચ, કાળીપાટ અને કકુનો કવાથ સતત નવરને મટાડે છે લીમડો, પરવળ, ત્રિફળા, દ્રાક્ષ, નાગરમોચ, તથા ઇન્દ્રજવનો કવાથ એકંતરીયા નવરને મટાડે છે. ૧૮૬

કરીયાતુ, ગળો, રક્તચન્દન, સુકેનો કવાથ તૃતીયક નવરમટાડે છે. ગળો, આમળા, નાગરમોચનો કવાથ ચોથીયા તાવને જલદી મટાડે છે. ૧૮૭—૧૮૮

વત્સકાદિ કવાથ

ઈન્દ્રજવ, અમરતામ, કાળીપાટ, કચુરો, કુકુ, મોરવેલ, અતીવીર, લીમડાની અતરજલ, પટોળ, નવાસો, વજ, નાગરમોચ, ખસ, જેડીમઘ, હરડે બહેડા, અર્ચના, વરીયાળી એ સર્વનો ઉકાળો કરી પીવો અથવા સર્વને રાત્રે પાણીમાં પલાળી સવારે તે પાણીને ગાળી પીવાથી તાવનો નાશ થાય છે. ૧૮૯—૨૦૦

શીતકવાથ.

જેડીમઘ, નાગરમોચ, દ્રાક્ષ, સીવણુનાં ફલ, શલસા, કરીયાતુ, ખસ, હરડે, બહેડા, આમળા, કુકુ એ સર્વને ખાંડીને સાંજે પાણીમાં પલાળી સવારે મળાને પીવાથી જલદી નવર શાન્ત થાય છે અપૂર્ણ.

ભાગ્યોદય

[પુસ્તક ૯ મું.]

જુલાઈ સને ૧૯૨૨.

[અંક ૫ મા.

શ્રીફળપ્રતિ વૃત્તિના વિવિધ ભાવો.

(સાચી વિદ્યાની દેવી શારદા—એ લય)

તમે અમારા અમે આપનારે, પ્રભુ સદૈવ છઇએ. હાં હાં રે પ્રભુ ! સદૈવ છઇએ.
તમે અમમાં, અમે આપમા રે, પ્રભુ ! સદૈવ રહીએ; હાં હા રે પ્રભુ
તમે કુસુમ અમે પાંખડી રે, તમ સંગે ખીલીએ, હા હારે તમમાં;
અમે કાળજી તમે આખડી રે, તમમા યોગળીએ; હા હાં રે તમમાં.
તમે શ્રીફળ અમે કાચલી રે, રહીએ તમ સંગે; હા હા રે રહીએ,
તમે વેલીને અમે હાખળી રે, રહીએ તમ અંગે, હાં હા રે રહીએ.
તમે આકાશ અમે વાદળી રે, અમે તમમાં ભળીએ; હાં હા રે અમે,
તમે વાદળ અમે વીજળી રે, તમમા જળહળીએ, હાં હાં રે તમમા.
તમથી અમે શોભાઈએ, તમથી પોપાઈએ, હા હાં રે તમથી;
તમમાં અમે શરમાઈએ રે, તમથી ઉજાવીએ, હાં હાં રે તમથી.
ન્યાસ ન અમને જલુશો, અમે છીએ તમારા, હા હાં રે અમે;
ઉપેન્દ્ર કરુણા આણુયો, તમે ચંદ્રને અમારા; હા હા રે તમે.

શ્રી. ડ.

કોણ છે વ્રહ્મરસના ભોગી.

(ઝો છવડા, જાગીને જોતાં જગ જોડું રે છ, —એ લય)

આ વિધમાં તેજ છે વ્રહ્મરસના ભોગી રે છ,
સર્વ સ્થિતિ, સર્વ દેશને કાલમાંહિ, અખંડ છે જે હરિસયોગી રે; આ૦
જેના હૃદયની વાટિકામાંહિ, અનુભવ પુખ્તો રહે ખીલ્યાં રે છ,
સફળરુ-શાસ્ત્રતણી જોધ વૃદ્ધિના જેણે આપટાં સતત કીડ્યાં રે આ૦
જેના ચિત્ત-આકાશમાં મોહકેરું, નારું પણ અખ ના જણાયે રે છ;
વિષયની પ્રાપ્તિ કે વિષય અભાવ કાલે નિર્વિચિત્ત જે સદાયે રે; આ૦
મૂર્ખમાં વિલસતા ચિહ્નાનુને જેના નયનકમલ સદા ન્યાળે રે છ,
અંતઃસત્વ સિન્ધુ ચિતિચન્દ્ર જેનો, અખંડ અત્યન્ત ઉછાળે રે. આ૦
જ્વલત વિરાગદૂધી મહને ઝરતો જેનો, મન માતંગ મસ્ત ડોલે રે છ,
સૂક્ષ્માત્સૂક્ષ્મ પરાત્પર તત્ત્વમાં, બુદ્ધિ વૃત્તિને જે ઝગાળે રે, આ૦
સ્વદયમાં, જેના અંતરથી સર્વની, સાચેના સમ્બંધ કૃત્યા રે છ,
ઉપેન્દ્ર સ્વરૂપે જેની લગની રહે લાગી, પ્રહ્લના રસને તેણે લૂટ્યા રે; આ૦

શ્રી. ડ.

ब्रह्मज्ञाननी प्राप्तिनां मुख्य चार साधनो.

लेणकः-पुन्यपाद महात्मा श्रीमान् नथुराम शर्मा.

(अनुसंधान गतांकी.)

जिज्ञासुએ ઉપર કહેવો મુખ્ય વિવેક મેળવવા તથા તેને પોતાના અંતઃકરણમાં સતત સ્થિર રાખવા નિરંતર આદરપૂર્વક દીર્ઘકાલ સુધી પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જેમ “રામ રામ” બોલવાથી પોષ્ટ રામના સત્યસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી તેમ “ઘણ સત્ય જગદિમણ્યા” ને “આત્મ અવિનાશી અચલ, જગ તાતે પ્રતિદેશ, એસો જાન વિવેક હૈ” એમ બોલવાથી જગતને સત્ય માનનારો અને ખલને લગભાગ અસત્ય માનનારો તથા દીર્ઘકાલથી મનુષ્યના હૃદયમાં નિર્ભયપણે નિવાસ કરીને રહેલો અવિવેક કદીપણ દૂર થતો નથી, અર્થાત્ એવો નખાલો વિવેક મનુષ્યના હૃદયમાં રહેલા બલવાન અવિવેકને લેઇ પણ દૂર કરી શકતો નથી. દીર્ઘકાલ, નિરંતર, આદરપૂર્વક, બહાન સત્યપણાને ને જગતના અસત્યપણાને વિચાર કરી મુખ્યવિવેકને ત્યારે બલવાન કરવામાં આવે છે ત્યારે જ ચિરકાલથી મનુષ્યના હૃદયમાં વસેલો અવિવેક તેના હૃદયમાંથી નિરુપાયે વિદાય થઇ જાય છે.

જે હૃદય ગૌણવિવેકથી રહિત હોય તેમાં મુખ્ય વિવેકનો અવિર્ભાવ શી રીતે યર્ષ થઈ ? જે હૃદય ગૌણવિવેકના સ્વરૂપને જાણનાર તથા તેને અનુસરનાર હોય તે હૃદય સરલ તથા પવિત્ર હોવાથી મુખ્ય વિવેકને પ્રાપ્ત કરી શકવાના અમર્યાદાળુ થાય છે, માટે પોતાને જિજ્ઞાસુ માનનાર પ્રત્યેક મનુષ્યે આદર ને સાવધાનતા રાખી જે ગૌણવિવેકની પોતાના હૃદયમાં પ્રાપ્તિ ને સ્થિરતા મેં હોય તેની પ્રાપ્તિ ને સ્થિરતા કરવા જોઈએ.

ઉઠવુ, ચાલવુ, જીભા રહેવુ, બેસવુ, ચૂંવું, ખાવું, પીવું, પ્રદેરવું, મધમૂત્રનો ત્યાગ કરવો,

દાતવું કરવું, સ્નાન કરવું, પૂજવું, બોલવું, સાંભળવું, જેવું, સ્પર્શ કરવો, સુષુપ્ત, લખવું, વાંચવું, લેવું, મૂકવું, બધાડવું, વાસવું અને પોતપોતાના પ્રાપ્ત્યવ્યવહારને લગતું કાંઈ પણ કામ કરવું આ સર્વમાં પોતાના દેશના ને પોતાના વર્ગના શિષ્ટ માણસો કેમ વર્તે છે, વા વત્તાનુસાર શિષ્ટોએ એવા કામોમાં કેમ વર્તેલું જોઈએ, તેનો પૂરતો વિચાર કરી જિજ્ઞાસુએ તે પ્રમાણે વર્તવા ધૈર્ય ને સાવધાનતા રાખી આદરપૂર્વક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ વળી તેણે શુભ વિચાર તથા શુભ ક્રિયાનાં ને અશુભ વિચાર તથા અશુભ ક્રિયાનાં સ્વરૂપોને પણ જાણવાં જોઈએ. આ સર્વ બોલી જવામાં ને સાંભળવામાં લેઇ પણ કંઈજ હોય એમ જણાવું નથી, તેથી સામાન્ય હુદ્દિવાળાં મિથ્યાભિમાની માણસો આવાં ક્યતોતે સાંભળી લે છે, ને આમાં પોતાને કાંઈ વિચારવા જેવું કે આચરણમાં મૂકવા જેવું નથી એમ ધારી તે ક્યતો ઉપર જેવા ગભીરપણાથી તેમણે વિચાર કરવો જોઈએ, તથા તે ક્યતોમાં કહેલી રીતે વર્તવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ, તેણે વિચાર કે પ્રયત્ન તેઓ કરતાં નથી. વેદાંતના પ્રકરણ, પ્રત્યેક કે આકાર મંથોના શબ્દોનો પ્રતિધ્વનિ કરી દેખાડનારા, ને માત્ર શબ્દોપરના તુલ્યથી પ્રસન્ન થનારા મનુષ્યોને આશ્ચર્ય ઉપજાવનારા, કટલાક પુરુષો ત્યારે સામાન્ય વિવેકથી પણ રહિત જેવામાં આવે છે ત્યારે એક પણ રૂપીઓ જેની ગંઠમાં ન હોય, ને જે પરાધર્મ રૂપીઆની મિથ્યા વાતો કરતો હોય તેના ઉપર વિવેક શ્રીતાને જેની ઉપદાસપુજા દયા ઉપર તેની ઉપદાસપુજા દયા આમના ઉપર પણ વિવેક મનુષ્યોને ઉપર છે.

જે નિરભિમાની જિજ્ઞાસુ મનુષ્ય મુખ્ય વિવેક

વેદની પ્રાપ્તિ માટે ગૌણવિવેક પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છતો હોય તેણે એમ વિદ્યા, અધિકાર ને ધન મેળવવા ઇચ્છનાર મનુષ્ય તે તે વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરવા માટે આદર પૂર્વક પ્રયત્ન કરે છે તેમ મુખ્ય વિવેકને પ્રાપ્ત કરવાનો પોતાનો ઉદ્દેશ સતત સ્મરણમાં રાખીને સર્વ ગૌણવિવેકને પ્રાપ્ત કરવા આદર પૂર્વક સતત પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ધણી કાલથી પોષણ પામેલા ગાણ અવિવેક પણ જો જિજ્ઞાસુ કંટાળ્યા વિના આદરપૂર્વક પ્રયત્ન કર્યા કરે તોજ મોગ્ય સમયે માંડમાં દૂર થાય છે, પરંતુ તે અનાયાસે દૂર થઈ જતા નથી આવો પ્રયત્ન પોતાનું હિત સામાં રહ્યું છે, ને પોતાનું અહિત ક્ષામાં રહ્યું છે, તેના સમગ્રપ વિવેકવિના મનુષ્યથી થઈ શકતો નથી. પોતાના હિતનું ને અહિતનું સ્વરૂપ સમજવામાં પણ પોતાના અત્ કરણની કેટલેક અંશે નિર્મલતાની તથા સદૃશતા ને સત્સાચના વચનમાં પ્રમાણિકપણના નિશ્ચયની અપેક્ષા રહે છે.

પ્રાપ્તિ એવું જોવામાં આવે છે કે પારમાર્થિક સાધનોમાં શ્રદ્ધાની ને તે સાધનો સિદ્ધ કરવાના ઉત્સાહની ન્યૂનતાથી અને સંસારસંકિત વા મૂલતાથી ધણી મનુષ્યોનાં અંતઃ કરણોમાં પારમાર્થિક સાધનોના ઉપદેશનું મહણ ધારણ થોડું થઈ શકે છે, ને તે ઉપદેશનું ચચામોગ્ય મહણ ધારણ ન થઈ શકવાથી તથા પડેલા કુસ્વભાવોની પ્રવલતાથી તે ઉપદેશને તેમનાથી આચરણમાં મૂકવાનું બનતું નથી, વા બને છે તો બહુજ થોડે અંશે બને છે. આમ હોવાથી જો કે આ ગૌણવિવેકને લગતા ઉપદેશનો ઉપયોગ પણ ધણી મનુષ્યો નહિ કરી શકે એમ અનુમાન થાય છે, તો પણ જો આ ગૌણવિવેક પ્રાપ્ત કરવા ન્યુનાધિકપણે પ્રયત્ન કરી શકે એવા હોય તેમને તે ગૌણવિવેકની પ્રાપ્તિ કરવાના ઉપાયોનું દિગ્દર્શન ન કરાવતું તે અયોગ્ય ગણાય એમ સમજી તેના અધિકારીઓ માટે અહિં શિષ્ટોમાં સ્વાભાવિક રીતે રહેલા તે ગૌણવિવેકના સ્વરૂપનું તથા તેની પ્રાપ્તિના ઉપાયોનું દિગ્દર્શન કરાવવાનો સ્વધ્ય પ્રયત્ન થાય છે.

૧ પ્રાતઃકાલે શ્યામાથી ઊઠતી વેળા મનને બધા ચિંતા કે ચગતે વશ ન થતા દેતાં પ્રસન્ન રાખવું, ને થોડો સમય તેને ઇષ્ટદેવના સ્મરણમાં

માનમાં કે સ્મૃતિમાં જોડવું. તે વેલા ઉપરા ઉપર બગાસાં ખાધા કરવા, આળસ મરડ્યા કરવી, કે ચડો પાડવા લાગવું એ ચેતન્ય નથી. ૨ ધીમે ધીમે સમુદ્ધ નીચી દષ્ટિ રાખીને ચાલવું. આપ-લક્ષ વિના બહુ ઊતાવળા ચાલવું નહિ, વા ઠો-ડવું નહિ. ચાલતી વેલા આસપાસ કે પછવાડે જોવાની અગત્ય જણાય તો ઊભા રહીને જોવા-ચેતન્ય પ્રદેશ બહુી જોવું ચુરજોનોની પછવાડે ચાલવું, પ્રયોજન વિના સાથે કે આગળ ન કરવું, ત્રાસું ન થતા દેવું, તથા હાથ પગ કે મુખવડે કાંઈ પણ પ્રકારના આળા ન કરવા ૪ શૈલદ્વય, છટેવની પ્રતિમા, માતાપિતાદિ ચુર-જોનો, કે અન્ય પુણ્ય મનુષ્યોની અતિસમી-પમાં કે તેમનાથી અતિ દૂર ન બેસવું. વળી તેમની સમીપ એક પગ બીજા પગ ઉપર ચઢાવીને, વસ્ત્ર કે હાથવડે ગોઠવે બાધીને, તકીઆ આદિનું ગોઠીગણુ દબને, પગ લાંબા કરીને, સહજ આડે પડખે થઇને, કે પોતાની પીઠ કે પડખું તેમના બહુી રહે એવી રીતે વા દીશણુ ડોલાવતા બેસવું નહિ. ૫ પગ લાંબા કરીને પડખાપર ચડવું, ચડુ કે ટુટીઆ વાળીને ચડવું નહિ. નિદ્રા વેલા થોડું ખુસ્તું ન રહે, વસ્ત્રો યોગ્ય રીતે રહે, ને પથારીથી ચરીર નીચે ન જાય એમ સાવધાનતા રાખવી. ૬ દિવે પૂર્વાક્ષિમુખ કે ઉત્તરાક્ષિમુખ બેસી પ્રાત્ર થયેલા જોજનના પદાર્થોનું મન્ત્રેવા જલવડે પ્રોક્ષણ કરી, પછી ધીમે ધીમે સારી રીતે ચારીને જમવું. જમતી વેલા હાથના કાંડાપર દાળના કે કઠીના રેલા ન ઉતરે, મુખમાંથી તેના રેલા ન ઉતરે, ખાવાના પદાર્થો મુખમાંથી પાત્રમાં કે ભૂમિપર વારવાર ન પડે, અવાજ ન થાય, તથા જોજનપાત્ર ગદુ ન થાય એમ સાવધાનતા રાખી પરિમિત, પથ્ય ને પવિત્ર પદાર્થો ખાવા. જોજનવેલા પૂર્વાચમન તથા ઉત્તરાચમન લેવાં. પોતાની પકિતમાં કાંઈ જમવું હોય ત્યાંસુધી ઉત્તરાચમન ન લેવું કોળાઓ મેંમોં લેતી વેલા કાંઈની સાથે વાત ન કરવી. ૭ જલ આદિ પવિત્ર પ્રવાહી પદાર્થો ઉભા રહીને, ત્રાસા, રહીને, કે સ્પર્શને ન પીવા, સ્વસ્થ ચિત્તે સીધા બેસીને પીવા અન્ય મનુષ્યે એંકા કરેલા પાત્રને સ્વચ્છ કર્યા વિના તે પાત્રવડે જન આદિ ન પીવું પીતા પીતા ચરીરપર પાણી ન

કોળામ તેની સાવધાનતા રાખવી. પીવા-
યોગ્ય પદાર્થો પીતી વેલા કોઈની સાથે વાત ન
કરવી. ૮ તુરત માથુસોની દષ્ટિ એવાય એવા
વસ્ત્રો ન પહેરવાં, આજકલાક કે અપમાદ જણાય
એવી રીતે ન પહેરવાં, બહુ તડોતડ કે બહુ
પદોળી રીતે ન પરહેવાં, પ્રસંગો વિચાર કરીને
તદનુસાર તે પહેરવાં, ને પોતાની સ્થિતિને યોગ્ય
એવાં પહેરવાં. ૯ મહામત્રનો ત્યાગ કરવાનો, દા-
તણ કરવાનો, ને સ્નાન કરવાનો શિષ્ટાચાર ચારે
વેદોનાં આદર્શિક પ્રકાશોમાં જણાવેલા હોવાથી
અદિ તેનું પુનઃ કથન કરવું યોગ્ય ધાર્યું નથી.
૧૦ પ્રયોજન વિનાનું, સામા મનુષ્યના માનનો
ભંગ થાય એવું, સામા મનુષ્યને મિથ્યા બોલ-
વાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થશે એવો સંભવ જણાય
એવું, પોતાની શ્વાભાસિજીવાની ઇચ્છા આથી
પૂરી થશે એવા અભિપ્રાયવાળું, ને પોતાની મ-
હત્તા અન્ય મનુષ્યોમાં પ્રકટ કરવાના અભિપ્રાય-
વાળું કોઈને કાંઈ ન પૂછવું. વળી સાધારણ
પ્રયોજનવિના મારે વિશે અમુક શુ કહે છે, તે શુ
કહે છે, તે શુ વાગે છે, ને તે શું માને છે,
એવા નિરર્થક પ્રશ્નો પણ કોઈને ન પૂછવા. ૧૧
કોઈનું અદિન ન થાય એવું નિર્દોષ પ્રમાણથી
જેવું જાણ્યું હોય તેવું, શ્રોતાને પ્રિય લાગે તથા
તેનું હિત કરે એવું, શ્રોતાને ભય કે ચિંતાની
પ્રાપ્તિ નહિ કરાવનારું, ગુરુજનોની વાતચીતમાં
જગણ નહિ પાડનારું, પૂરતો વિચાર કરી નક્કી
કરેલું, ને શ્રોતાને સહેલાઈથી સમજાય એવું સ-
હેલાઈથી કે વિસ્તારથી પ્રસંગાનુસાર તથા ધર્માનુસાર
બોલવું. ૧૨ અધર્મની પ્રાપ્તિ નહિ કરનારું, શુદ્ધ
વ્યવહાર સાધવામાં કે પરમાર્થનાં સાધનો સાધ-
વામાં ઉત્સાહ વધે એવું, પોતાના પ્રાપ્ત વ્યવહારમાં
કે પારમાર્થિક સાધનમાં ઉપયોગી હોય એવું, ને
ચિત્તની શાંતિમાં વધારો કરનારું સમભાવ રાખીને
સાંભળવું. ૧૩ કોઈ પણ પ્રધારના કુસંસ્કાર નહિ
પાડનાર પણ મુસંસ્કાર પાડનાર, ને અંત કરણ

તથા ઇદ્રિયોને અનુચિત દ્વેષ નહિ ઉપભવનાર
પણ તેમને શાંત કરનાર હોય તે જોવું, પણ તેથી
વિપરીત હોય તે ન જોવું. ૧૪ અંતઃકરણની
પવિત્રતા, સદમતા ને એકાગ્રતા વધારનારા પ્રશ્નિ
પદાર્થોનો સ્પર્શ કરવો, તથા એવાં પદાર્થો મુખમાં,
પરંતુ અંતઃકરણની મલિનતા, સ્પૃશ્નતા ને સ્વ-
લતા વધારનારા પ્રશ્નિપદાર્થોનો સ્પર્શ કરવો કે
તેવા પદાર્થોને સુધવા એ કામ બૂઝથી પણ ન
કરવાં. ૧૫ પોતાની ને અન્યની યોગ્યતા ને
સ્થિતિનો વિચાર કરીને, પ્રયોજનનો વિચાર કરીને,
રાગદ્વેષાદિના પ્રબલ રોગોને વશ નહિ થઈને,
ધાર્મિક બલને હૃદયમાં જામત રાખીને, ને પરિ-
ણામનો વિચાર કરીને, શુદ્ધ તથા સ્વચ્છ લખણ.
૧૬ પોતાના અંતઃકરણમાં શુભ સંસ્કારો પાડ-
નારું, પોતાના પ્રાપ્તવ્યવહારમાં કે ચોક્કસ અથવા
આગળ ઉપર, આવનારા પારમાર્થિક સાધનમાં
નવું અજ્ઞાણ પાડનારું, ને ધાર્મિકશુદ્ધિ તથા
શુભચુલોમાં વૃદ્ધિ કરવાના કામમાં ઉપયોગી શબ્દ
પડનારું વાંચવું, પણ સ્મરણશક્તિને બલહીન
કરનારું અંતઃકરણ તથા ઇદ્રિયોમાં અયોગ્ય દ્વેષ
ઉપભવનારું, ધર્મભ્રષ્ટ કરનારું, શુભચુલોથી દૂર
કરી દુર્ચ્છોનું પોષણ કરનારું, તથા સ્વર્ત્તવ્યથી
જાણ કરનારું ન વાંચવું. ૧૭ કોઈપણ પદાર્થ
સેવો હોય તથા મૂકવો હોય તો પોતાના હાથની
પવિત્રતા તથા બૂમિની પવિત્રતા જોઈને વા કરીને
તે પદાર્થ સેવો તથા મૂકવો, તેમજ ધીરથી તથા
જોઈને તે સેવો તથા મૂકવો. ૧૮ બારી, બારણું,
ઠગાટ ને પેટી છતાં ધીરજ રાખીને ઉપાડવાં,
તથા ધીરજ ગાળીને તે વાસવાં. ૧૯ ખેતી, બા-
પાર, જિન્ન ભિજ પ્રકારની સેવા, વજીલાત,
દલાલી અને આજીવિકા પ્રાપ્ત કરવાના અન્ય
ધંધાઓને લગતું જે જે કામ કરવું તે તે કામ
પ્રામાણિકતાથી ને સાવધાનતાથી ચારામાં સારું
ને મમયસર કરવું.

(અપૂર્ણ)

અંતરનું સાચું વલ.

આજે પ્રજા માણસો વ્યવહારમાં રમીપવી રહેતા જણાય છે. તેમને જાણે વ્યવહારને સિદ્ધ કરવા સિવાય બીજું કંઈ કર્તવ્યજ નથી એવી રીતે વ્યવહારિક ક્રિયાના પદાર્થો મેળવવા માટે તનતેડ મહેનત કર્યા કરે છે, સવારથી ઉઠે છે સારથી તે રાત્રે સુતા સુધી તે ધનાદિ પદાર્થો મેળવવા માટે પ્રયત્ન કર્યા કરે છે. ધડીવાર નવરા ખેસતા નથી અને કદાચ નવરાશ મળે છે તો તેમાં તેમનું મન વ્યવહારિક પદાર્થો મેળવવાના અનેક પ્રકારના વિચાર કર્યા કરે છે. આવા માણસો જન્મજીવે અને મરવું એ બેની વચ્ચેના દાષમનેજ પોતાનો ખરો દાષમ મળે છે. તે વખતની અંદર સર્વથી વધુ સુખી યવા માટે હચકે છે. સુખી થવા માટે કામ કામને કામજ કર્યા કરે છે. તેઓ જે વેપાર કરતા હોય છે અને તેમાં સાફ ધન મળી જાય છે તો જાણે દુનિયામાં આપણે જ સર્વથી મોટા છીએ એવા અલંકારમાં પોતાનાથી ઉતરતા હરજગના માણસોની અવગણના કરતા ચૂકતા નથી. નોકરી કરતા હોય અને તેમાં જે સારી અમલદારી મળી મળ હોય છે, તો જાણે આપણું સત્ત્વ પોતાનાજ હાથમાં આવી જાય હોય તેવો દમ્ભામ રાખે છે.

આ પ્રમાણે વ્યવહારિક ઉન્નતિનેજ આવા મનુષ્યો સર્વોત્તમ ઉન્નતિ માને છે. અને વ્યવહારિક ઉન્નતિ સિવાય જાણે બીજું કંઈ મેળવવાનું જ ન હોય તેમ માની બેસે છે આવા માણસોમાંના કેટલાક તો આ પ્રમાણે વ્યવહારમાં ઉચી સ્થિતિ મેળવી હલકી સ્થિતિના-માણસો તરફ ઉપેક્ષા જુદી રાખે છે. તાપાના માણસોને હલકા માને છે અને પોતાને હવે આ દુનિયામાં બીજું કંઈ કર્તવ્ય જ નથી એમ માની રાત દિવસ પોતાના પંધામાં રમ્યા પચ્યા રહે છે. તમે ગમે તેવી સ્થિતિમાં હો, કદાચ ધનવાન હો કે ગરીબ હો છતાં પણ તમારે સમજવું જોઈએ કે તે સ્થિતિ ઉપર ત-મારી ઉન્નતિનો આધાર નથી. એક માણસે

વ્યવહારમાં પુણ્યનું ધન વેદા કર્યું, મીસો બનાવી, બંગસા બાંધ્યા, બાગબગીચા વસાવ્યા, ગાડી અને મોટરો વસાવી, સી પુત્રાદિ પણ પ્રાપ્ત થયાં છતાં તેને ધર્માર્થ સુખી કહી સકાશે નહિ. દૈવપોએ સદ્ગામાં કે અગ્નિમાં કે એવાજ કંઈ અકસ્માતથી તેનું ધન જપ્ત રહ્યું, સર્વ હણ નહણ મધ ગળું તો તે વખતે તેના દુઃખનો પાર રહેતો નથી. વળી સર્વ પ્રાપ્ત છતાં પોતે નવો રહેલ બધાઓ, તેમાં પોતાને રહેવાની સર્વ અવગણના કરી દીધી અને તેમાં રહેવા જતા પહેલાંજ પોતાને આ લોકમાં ત્યાગ કરવો પડ્યો તે વખતે તેના મનની કેવી સ્થિતિ થવાની ? આથી તેના દુઃખનો પાર રહેતો નથી. તે વખતે તેને એમ લાગે છે કે આ સર્વ મળીને જવા કરતાં ન મળ્યું હોત તો સાફ. આમ યવાનું કારણ એ છે કે તેણે વ્યવહારના પદાર્થો મેળવવા એનેજ પોતાનું કર્તવ્ય માન્યું હોય છે અને તે કર્તવ્યની સિદ્ધિ થતાં તેને આનંદ તો થાય છે પણ તે તે પદાર્થોનાશ; વંત હોવાથી ન્યારે તેના નાશ થાય છે ત્યારે તેના દુઃખનો પાર રહેતો નથી. આનું કારણ તેનામાં અંતરનું સાચું બળ હોતું નથી એ છે.

ન્યાં સુધી મનુષ્ય પોતાના અંતરનું સાચું બળ મેળવતો નથી ત્યાં સુધી તેનું સર્વ મેળ વેધું નહાય છે. તે જે જે પદાર્થો મેળવે છે તે સર્વ તેને અતરના બળ વગર દુઃખ કર્યા થઈ પડે છે. આમ છતાં પણ મનુષ્યો આ અંતરનું સાચું બળ મેળવવા માટે દિવસના એવીસ કલાકમાંથી પા કલાક પણ પ્રયત્ન કરતા નથી. તેમને ખજાર પણ હોતી નથી કે તેમનું ખર્ચ કર્તવ્ય વ્યવહારના પદાર્થો મેળવવામાં જ સમાયતું નથી, પણ ખર્ચ કર્તવ્ય તો પોતાના અંતરનું સાચું બળ મેળવવું એમાં જ રહેલું છે જે માણસોએ આ બળને મેળવેલું હોય છે તેઓ નિર્ભય અને દિંમતવાળા હોય છે. તેમને વ્યવહારિક પદાર્થો જાણ તેની ચિંતા હોતી નથી, તેમને વ્યવહારિક પદાર્થો પ્રાપ્ત થવાનો મદ હોતો નથી, સત્તા મળી

હોવા છતાં પણ તેનું શુભાન હોતું નથી. અન્ય મનુષ્યોને તે પોતાનાથી હસકા માનતો નથી પણ તેમના પ્રતિ દયાળુ રહે છે. અન્ય મનુષ્યનું કલ્યાણ કરવાની વૃત્તિ તેમનામાં સદૈવ જાગ્રત રહે છે.

મનુષ્યનું આયુષ્ય ૧૦૦ વર્ષનું ગણાય છે. તેમાં અત્યારે તો ૫૦ વર્ષની ઉંમર થઇ એટલે તેણે કાળના શુભમાં પ્રવેશ કર્યો એમ મનાય છે. તે ધનાદિ પદાર્થો મેળવવામાં દિવસનો તમામ ભાગ ગાળે છે તે એમ નથી સમજતો કે આ પદાર્થો પોતાને સુખ આપી શકશે કે કેમ, આ પદાર્થો મેળવવા એજ જો તેનું કર્તવ્ય હોત તો તે કતબની સિદ્ધિ થતાં તેને શાંતિ અને આનંદનો લાભ પાત, પણ તેમ નથી. તે જેમ જેમ પદાર્થો મળ્યાં કરે છે તેમ તેમ વધુ મેળવવા યત્ન કર્યાં કરે છે. અને છેક કાળના શુભમાં જતાં સુધી તો શુ પણ મરણ પધારીએ સતા સુધી અમુક પૈસા મળે તો સાફ, અમુક વસ્તુ મળે તો સાફ આવી ઇચ્છાથી કાપે કર્યાં કરે છે. મનુષ્યોએ ધન, પુત્ર અને સ્ત્રીને સુખના પદાર્થો માનેલા હોવાથી તે મેળવવાનાજ સત્ત્વિવસ વિચાર કર્યાં કરે છે. પણ તેમને ખબર નથી કે હવે ધરી પછી, વર્ષ પછી, પાંચ વર્ષ કે પચાસ વર્ષ જ્યારે આ લોકનો ત્યાગ કરવા વખત આવશે ત્યારે આ સર્વ પદાર્થો તેને કેવી રીતે સુખ આપી શકવાના છે ? આ શોધ, આ અમલદારી આ સાલખી શુ મરણ પછી પણ સુખ આપી શકશે ? સ્ત્રી પુત્રાદિ જ્યાં સુધી આ જન્મમાં સાથે રહીશુ ત્યાંસુધી સખધ રાખી શકશે પણ જ્યારે આ દેહનો ત્યાગ કરી જવું પડશે ત્યારે શુ તે સર્વ સુખ આપી શકશે ? આવો વિચાર કરનારા ભાગ્યેજ મળી શકે છે.

મનુષ્યો જેટલી કાળજી આ દેહના સુખની રાખે છે તેટલી કાળજી આ દેહમાં રહેનારને માટે રાખતા નથી. આ જન્મમાં તે જે મેળવે છે તે સર્વ આ દેહનાં સુખો માટે હોય છે, પણ આ દેહમાં રહેનાર પોતાને માટે કંઈપણ ચિંતા રાખતા નથી. આ દેહ કંઈ આપણી સાથે કાયમ રહેવાનો નથી દેહ આત્મિનિ માટે છે કંઈ દેહ માટે આત્મા નથી. આજે લોકો તો આત્મા માટે

દેહ છે એમ માની દેહમાં રહેનાર આત્માને બૂલી જઈ માત્ર દેહનેજ પોતે હું હું એમ માની દેહને માટે ધનાદિ પદાર્થો મેળવવા રાત્રિદિવસ તનતોડ મહેનત કરી મથે છે પણ દેહમાં રહેનાર જે પોતે આત્મા અર્થાત જીવ છે તેને માટે કંઈપણ કાળજી રાખતા નથી અને તેથી તે જેવા આવે છે તેવા જ ઠાલી હાથે વગર કમાણી કર્યે પાછો જાય છે.

મનુષ્ય માને સમજવું જોઈએ કે આ જન્મમાં આપણે કંઈ કમાણીતો અવરજ કરવાની છે. દેહ માટે નહિ પણ આત્મા માટે જે કમાવામાં આવે છે તેજ આત્માને સુખ આપી શકે છે, તેજ ખરી કમાણી છે. દેહને માટે વ્યવહારિક પદાર્થો મેળવવા માટે આત્માની અધોગતિ કરતાં પણ ચૂકતા નથી. દેહને માટે પદાર્થો મેળવવા માટે તે ખર્ચા સુખથી બંધ થાય છે. જેમ એક ધીનીના સુખને માટે આખી જીદગીના સુખને લાત મારે છે તેવી રીતે માણસ આ સંજલશ્ચર દેહના ત્રીસ ચાલીસ વર્ષ સુધીના સુખને માટે પોતાના આત્માના અનેક જન્મોના સુખને તિલ્લાજીવી આપી દે છે. એટલું જ નહિ પણ આત્માની દરકાર કર્યા વગરજ માત્ર દેહનાં સુખો માટે અસત્યાદિ પ્રયત્નો કરતાં પણ ડરતા નથી.

માણસ માને સમજવું કે આ દેહ એ કંઈ વેચાણુ ધર નથી પણ ભાગ્યનું ધર છે. જેમ ભાડે રાખેલા ધરને માટે તેમાં રહેનાર માણસ પુષ્કળ ખર્ચ કરે, તેને દુરસ્ત કરી મોટા જગસા જેવું બનાવે, રંગ રોમાનથી રંગાવી લાદોઓ જમવે અને પોતાની અવુકુળતા માટે ખર્ચ કરે તે સર્વ નકાસુ છે તેવી જ રીતે આ દેહનાં સુખો મેળવવા માટે દેહમાં રહેનારના સુખને ધોષ નાંખવા એ નકામો કાળ શુભાવવા જેવું છે. ભાગના ધરમાં ગમે તેટલા પૈસા ખર્ચ કર્યા છતાં પણ ધરપણી આવીને કહે કે ‘ભાઈ, હવે ખાલી કંઈ મારે તમને આ ધરમાં રાખવા નથી,’ તો આપણે તે ધરને ખાલી કરી આલી જવું પડે છે, અને માત્ર જે પોતાની માલગીરું હોય છે તેજ પોતાની સાથે લઈ જઈએ છીએ તેવી રીતે આ આપણું ચીરર એ ભાગના ધર જેવું છે. આ દેહ જેવા તો ડટલાય દેહ ધારણ કર્યા હશે, અને

કેટલાય કરીશુ માટે તેનો વિચાર કરી દેહમાં રહેનાર જે આપણે તેને માટે-આપણા માટે જે કાંઈ મેળવવું હોય તે આ જન્મમાં મેળવી લેવું જોઈએ. તેને માટે આ દેહ સાધનરૂપ છે.

દરેક માણસે સમજવું જોઈએ કે આ દેહને માટે આપણે નથી પણ આપણે માટે દેહ છે. અને તેથી દેહના જ સુખ દુઃખમાં રમ્યા પમ્યા રહેવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી. દેહનાં સુખો મેળવવા માટે આપણે જન્મ-મારો ગાળવો અને દેહનો ત્યાગ કરતી વખતે આત્માને માટે કાંઈ પણ કમાણી કર્યા સિવાય માત્રા જવું એ પાણી વગેરે માપણ્ય મેળવવાની આશા રાખવા જેવું છે. આથી મનુષ્યે સમજવું જોઈએ કે આપણે માટે આપણે કાંઈ કમાણી કરવાની છે ખર કર્તવ્ય પણ તેજ છે. નહિ કે દેહનાં સુખો માટે પ્રયત્ન કર્યા કરવો તે છે. મનુષ્ય પોતાના આત્માના સાચા બળને મેળવી શકે છે તો તે વડે પછી તે વ્યવહાર અને પરમાર્થ બને સાધી શકે છે. તેવું ખરું કર્તવ્ય અંતરના સાચા બળને મેળવવાનું છે. જે જે માણસે આ બળને મેળવી વગર બીજા પદાર્થોને મેળવવા મરી મરે છે તે સર્વની કમાણી આખરે ધુળમાં મળવાની છે. તેમને આખરે તેમણે મેળવેલા પદાર્થો જ દુઃખ કર્તા થઈ પડે છે. પણ જો તેઓએ અંતરના બળને મેળવ્યું હોય છે તો તેમને પછી દુઃખ કદી પણ મળતું નથી. તે હંમેશાં આનંદ અને સુખને મેળવી શકે છે.

અંતરત્વ બળ એ આત્માનું બળ છે. માણસ માત્રે આ બળને મેળવવું જોઈએ. ન્યાસુધી તે પોતાના આત્માના જ્ઞાનને મેળવતો નથી ત્યાં સુધી તેનામાં આ બળ આવતું નથી માટે માણસે આત્માનું બળ મેળવવું એનેજ પોતાના ખરા કર્તવ્ય તરીકે ગણીને તે મેળવવા માટે મુખ્ય પ્રયત્ન કરવાનો છે. ન્યારે દેહનાં સુખો મેળવવા માટે આટલું બધું કष्ट વેઠવામાં આવે છે ત્યારે દેહમાં રહેનાર માટે શું કરવાની જરૂર છે તેની ગણતરી દરેક માણસે પોતે કરી લેતી હોય છે. આત્માનુસંધાન સાધ્યા વગર અંતરના બળને મેળવી શકાતું નથી માટે દરરોજ દરેક માણસે પોતાના આત્માની સાથે ઐક્યતા સિદ્ધ કરવા

ચોડા બલો પણ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. બહાર વાડી, ગાડીને બગલા મેળવ્યા, સ્ત્રી પુત્ર અને નોકરાદિથી સન્માન પામ્યા છતાં પણ જો તેણે આત્માનું બળ મેળવ્યું હોતું નથી તો તેને વ્યવહારના પદાર્થો મેળવ્યા છતાં પણ યથાર્થ શાંતિ અને સુખનો અનુભવ થતો નથી. જ્યાં સુધી માણસને યથાર્થ શાંતિ ન મળે, જ્યાં સુધી તેને ખરા આનંદ અને સુખનો અનુભવ ન થાય, ત્યાં સુધી તેણે કાંઈપણ કમાણી કરી નથી એમ સમજવું.

આ પ્રમાણે યથાર્થ શાંતિ સુખ અને આનંદને મેળવવા માટે કાંઈ ધરમારનો ત્યાગ કરી બગવાં પહેરી વનમાં જવાનું નથી, વ્યવહારના પદાર્થોનો ત્યાગ કરવાની કદી પણ જરૂર નથી. ભગવાં પહેરી વન સેઆથી કાંઈ આત્માનું કદમાણ્ય થતું નથી. જે કરવાનું છે તે તો એજ છે કે જો તે સ્થિતિમાં પણ મનુષ્ય માત્રે પોતાના અંતરના સાચા બળને પોતામાં પ્રકટાવવાની જરૂર છે. જ્યાં સુધી અંતરત્વ બળ મનુષ્યમાં જાગત થતું નથી. ત્યાં સુધી તે જે જે કાર્યો કરે છે તે સર્વ મિથ્યા સમજવાં.

અંતરના સાચા બળને મેળવવા માટે તમે જે સ્થિતિમાં હો તેજ સ્થિતિમાં રહેવા છતાં પણ માત્ર પ્રયત્નની જરૂર છે. આજ સુધી તમે દેહના સુખના પદાર્થો મેળવવા તેનેજ કર્તવ્ય માન્યું હોય તો હવે પછી તેને ખરું કર્તવ્ય ન માનતાં દેહમાં રહેનાર જે તમે પોતે તેના ખરા જ્ઞાનને મેળવવા પ્રયત્ન કરવો તેને ખરું કર્તવ્ય માનજો. અને તે પ્રમાણે માનીને તે જ્ઞાનને મેળવવા હંમેશાં જોટલો બને તેટલો વખત પ્રયત્ન કરજો. આ પ્રયત્ન કરતાં માટે કાંઈ વ્યવહારના પદાર્થો મેળવવા માટે થતા પ્રયત્નો ત્યાગ કરવાની જરૂર નથી તે કરતાં છતાં પણ આ પ્રયત્ન થઈ શકે છે. આ પ્રયત્ન કરવામાં વ્યવહારિક કાર્યો કસોટી રૂપે છે. માત્ર વ્યવહારના પદાર્થો મેળવવામાં રમ્યા પમ્યાન રહેવું. તેના કરતાં આત્માના જ્ઞાનને મેળવવા માટે વધુ ઉસાહી થવું અને એમ માનવું કે જ્યાં સુધી આપણે આપણા સ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું નથી ત્યાં સુધી આપણું જીવનું મિથ્યા છે.

મનુષ્ય અત્યારે જે પોતાના કામધર્મા માટે રચ્યો પચ્ચે રહે છે અને તેમાં જે પ્રીતિ રાખે છે તે ત્યારે જાણે છે કે આ સર્વ પ્રયત્ન માત્ર દેહનાં સુખો માટે છે અને તેમાં દેહમાં રહેનાર જે પોતે તેના સુખને માટે તો કંઈ નથી મેળવતા, ત્યારે તે પછી દેહના કરતાં દેહમાં રહેનાર માટે વધુ કાળજી રાખે છે. તે જ્યાંસુધી પોતાના આત્માનું શોધન કરતો નથી, જ્યાંસુધી દેહમાં રહેનાર પોતાના સ્વરૂપનું જ્ઞાન મેળવતો નથી, જ્યાંસુધી તેના સાક્ષાત્કાર કરી તેના સાચા બળને મેળવી શકતો નથી, ત્યાં સુધી તેને કંઈ ગમતું નથી. તેનામાં જે વખતે આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી અંતરના સાચ બળને પ્રકટાવવાનો વેગ જામત થાય છે તે વખતે તેને બીજું સર્વ નકામું લાગે છે. તેને પછી દેહને સુખ આપનાર બ્યવહારિક પદાર્થો મળે કે ન મળે તેની પરવા રહેતી નથી તેને પછી અંતરના બળને પ્રકટાવવાની જ દૃઢ ઇચ્છા થયાં કરે છે અને જેવી રીતે બ્યવહારના પદાર્થો મેળવવા તનતોડ મહેનત કરતો હતો તેવીજ રીતે તે આત્માના બળને પ્રકટાવવા અત્યંત મહેનત કર્યો કરે છે.

જેને અંતરનું સાચુ બળ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા થાય છે તે માણસ પછીથી દેહના સુખના પદાર્થો મેળવવામાં પણ આત્માનુસંધાન સેવવાનો પ્રયત્ન કરી શકે છે. પછી તે શુદ્ધ અને પવિત્ર આચરણને સેવનારો બને છે. આત્માના સુખને મેળવવા માટે દેહને પવિત્ર બનાવી આચરણ શુદ્ધ બનાવે છે. શુદ્ધ વિચારને સેવનારો થાય છે. અસાત્વિકી તે કદીપણ પોતાના આત્માને કે પરને કમી શકતો નથી. હમેશાં નમ્ર, માયાળુ અને દયાળુ રહે છે. તે પછી તેનું હૃદય કામળ માખણ જેવું બની રહે છે. કોઈપણ પ્રશ્નને દુઃખ દેવાની તેને ઇચ્છા થતી નથી કામનો રાગદ્વેષ તેનાથી ચમ્પ શકતો નથી, પોતાના યત્નનું પણ તે દિન કરનારો બને છે. આ ઇચ્છા જામત થતાં તેના યત્ન મિત્રભાવ છુટી જાય છે. તે કામ ધર્મો કરે છે પણ પ્રમાણિતપણે માણસ ગાત્ર તરફ તેને પ્રેમ જામત થાય છે. બન્ય મનુષ્યોને તે પોતાના આત્મા તુલ્ય બણે છે. કોઈનું પણ તે દિત કરી છુટે છે.

આ પ્રમાણે જે માણસને અંતરના સાચા બળને પ્રકટાવવાની ઇચ્છા જામત થાય છે તે પછીથી સયમસીદ્ધ બને છે આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું, અંતરના સાચા બળને મેળવવું તેજ પોતાનું ખરૂં કર્તવ્ય છે એમ માને છે. તેને પછી આ શરીરના સુખ દુઃખોની ચિંતા રહેતી નથી, તે જાણે છે કે આ શરીર તો લાકાના ઘર જેવું છે તેનો નેટલો સદુપયોગ કરી શકાય તેટલો કરી લેવો, પણ તેમાં જ રચ્યા પચ્યા રહેવું એ તો મૂર્ખાઈ છે. સંસારના ગમે તેવા વૈભવો પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ તેને સંતોષ થતો નથી. તેને તો ન્યારે અંતરના સાચા બળને પોતાનામાં જામત કરે છે ત્યારેજ ખરી શાંતિ વળે છે. આવું સમજનાર માણસ જો અમલદારી કરતો હોય છે તો તે સમજે છે કે આ અમલદારી કંઈ સાચી કમાણી નથી, એ વડે બીજા મનુષ્યોના ઉપર દાળ બેસાડી રાંધે મારવો એમાં કંઈ ખરૂં મહત્ત્વ નથી, પોતાના કરતાં બીજાને હલકા માની તિરસ્કાર કરવો એ કંઈ માણસાઈ નથી. પણ અમલદારીનો સદુપયોગ કરવો, પોતાની અમલદારી આદરે તે બનેલ માણસોનું કલ્યાણ કરવા પ્રેરાવું, બન્ય મનુષ્યો ઉપર દયા રાખી તેમનાં દુઃખો દુર કરવા યત્ન કરવો એજ ખરૂં કર્તવ્ય છે. શેઠ હોય છે તો પછી તે પોતાના પૈસાટકાના મદમાં આહંકારી થઈ જઈ નાના માણસોના પૈસાને ડખાવી દેવા મદતો નથી પણ પોતાના પૈસાનો સદુપયોગ કરી પોતાના આત્માના કલ્યાણનો માર્ગ પકડે છે ગરીબ અને તવગર ઇશ્વરની સૃષ્ટિમાં એકરૂપ છે. બનેલો આત્મા એક છે. જોયો પોતાની આત્માની કલ્યાણ માટે યત્ન કર્યો કરે છે તેણેજ આત્માની કલ્યાણ માટે યત્ન કર્યો કરે છે એમ સમજવું.

મનુષ્ય માત્રે આ પ્રમાણે પોતાના ખરા કર્તવ્યને સિદ્ધ કરવા યત્ન કરવો એજ સુખ મેળવવાનો રસ્તો છે. નહિ તો લાખો રૂપિયા પેદા કરો, બંગલામાં રહી મોટરોમાં ફરો પણ તે સર્વ અંતરનું સાચુ બળ મેળવ્યા વગર કંઈ પણ સુખ આપનારું નથી જો આ જન્મમાં આત્માનુસંધાન કરી આત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન નહિ મેળવું હોય તો પછી જીંદગી વ્યર્થ ગુમાવી એમ સમજવું બહેન ધન કમાવો, તેની ના નથી,

પણ તે ક્રમાવામાં તમે તમારા આત્માને અધી-
અતિમાં નાખી ન દેશો તમે તમારા આત્માનું
કલ્યાણ કરવાનું બૂલી ન જશો તમારા દ્રવ્યને
સંકુપયોગ કરજો, અને સાથે સાથે હમેશાં સલા
હિનું પાલન કરી તમારું ચરિત્ર શુદ્ધ નિર્માણ
બનાવી તમારા આત્માની સાથે હમેશાં એકા
મતા સાધજો

તમે ઈશ્વરપૂજન કરતા હો તો માત્ર ઉપર
કથરથી નહિ કરતા પણ સાચા દીવથી કરજો.
તમારા આચરણો શુદ્ધ રાખી મન પવિત્ર રાખીને
કરજો ઈશ્વર સર્વ વ્યાપક છે એમ માની ગમે
તે સ્થળમાં પણ પાપકર્મ કરતા, અનીતિ કરતા,
અસલ ભોતતા ઈશ્વરથી કરજો

એ સર્વ ઈશ્વરથી દૂર લઇ જનાર છે
તમારે ઈશ્વરની પાસે જવું છે, માટે ઈશ્વરના
ગુણ ધર્મો સત્યાહિનું પાલન કરી ઈશ્વર દુલ્લભ
આચાર વિચારનું સેવન કરજો કદી પણ કોષ
કરશો નહિ મનમાં કામવિકારને ઉત્પલ થવા દેશો
નહિ. પણ હમેશાં ચાંતિને ભજવજો, દુખના
પ્રસંગમાં પણ ચાંતિ ભજવવી, આનંદમાં રહેવું
એ તો જો અંતરના સાચા બળને મેળવ્યું હોય
છે તો જ બને છે

પ્રિયભાઈ, તમે અંતરના સાચા બળને પ્રાપ્ત
કરવા આજથી જ પ્રતિજ્ઞા લો. જ્યાં સુધી તમે
તમારામાં તમારા અંતરના સાચા બળને પ્રક
ટાવી ન શકો ત્યાં સુધી તમે કંઈ પણ કાર્ય
સિદ્ધ કર્યું છે એમ ન માનશો બલે પ્રયત્નવડે
એ આ જગતમાં લક્ષ્યાધિપતિ થવા હો કે, એક
સાધારણ નિરાળના મહેતાજી કે કચેરીની કાર
કુની કરતા હો, અથવા તો મજૂરી કરી પેટ

ભરતા હો, તોપણ તમે કંઈ કર્યું નથી એમ
માનજો- તમારે ખરું કમ અથવા તો અંતરનું બળ
મેળવવાનું છે, તે જો તમે પ્રાપ્ત કર્યું હશે તો
તમે સર્વ મેળવ્યું છે એમ માનજો આજે તમને
બલે મહા વિપત્તિ આવી પડી હોય, લાંબો
રોગ આ ગુમાવી બેઠા હો, કેાઇ નજીકના સગાનું
અવસાન થયું હોય છતાં પણ મહારો નહિ
હિમત દારી જઇ દગવો બની જશો નહિ. પણ
એ સર્વ તમને યથાર્થ સુખ આપી શકે તેમ
નહોતું માટેજ તેનો તમને અસારે વિયોગ થયો
છે બ્યવહારિક પદાર્થો આવવાથી હાઈ રાખવો
અને જવાથી શોક કરવો એ મિથ્યા છે કારણ
તે તો માત્ર તમારા દેહની સાથેજ સંબધ રાખ્ય
નારાં હતાં તમારા આત્માની સાથે સંબધ
રાખનારને મેળવવા મધ્યમે આત્મદૃષ્ટિથી જોવો
તો જ તમારા છે તે સર્વ સ્થિતિમાં તમારાજ
રહે છે તેનો આત્મા અને તમારો આત્મા
કંઈ જુદા નથી. તે સર્વ તમે જ્યારે તમારા
આત્માના બળને તમારામાં ભક્ષત કરશો
ત્યારેજ સમજશો, ત્યારેજ તમને યથાર્થ ચાંતિ
અને સુખનો અનુભવ થશે.

અંતરનું બળ પ્રાપ્ત કરવા માટે પવિત્ર જીવન
ગાળી બાજેજ આત્માનુસંધાન કરવા મચી
પડો દિવસમાં જ્યાં સુધી તમે તમારા સ્વરૂપની
શોધ કરતા, ઈશ્વરના યાગને મેળવવા યોડો ધણે
પણ પ્રયત્ન નથી કરતા ત્યાં સુધી તમે બીજો
કરશો સર્વ પ્રયત્ન નકામો સમજજો. બધું આ
જરૂરીજ તમે તમારામાં વિરાજી રહેલ આત્માના
ગુણ બળને તમારામાં પ્રકટાવવા યત્ન કરો અને
તેના ખરા ફળનો અનુભવ કરો એજ શુભેચ્છા છે.

શ્રી હીત શીક્ષક.

શ્રી ઉપયોગી પુસ્તક તૈયાર થઇ ગયું છે. હવે તો ખપી જવા પણ આવ્યું છે માટે તુરત
મથાવી લેવું તેમાં ૧૫૦ ઉપરાંત શ્રી પુરુષોનાં જીવનચરિત્રો ઉપરાંત ૩૦ પ્રકરણો સ્ત્રીઓનાં
કર્તવ્ય સંબંધી છે પુણ ઉપર જાહેર ખજાર વાંચી જોવી. કીમત રૂ. ૪-૦-૦ તુરત નહિ મથા
યે તો ખપી ગયે પસ્તાવું પડશે આપના ઘરમાં તો આ પુસ્તક હોવુંજ જોઈએ.

આત્મરહસ્ય.

(લેખક — ડૉક્ટર વેણુવિહારી.)

(અનુસંધાન ગદ્યા અંકથી.)

જે મુખ હોય છે તે પોતાની પ્રથસા અને બીજાની નિંદા કરે છે પણ જુદિવાનો સ્વમુખે પોતાની નિંદા અને બીજાની સ્તુતિ કરે છે. શાંતિનો માર્ગ કાંઈ જગતમાં હોતો નથી, પણ બીયારો મુખ માણસ સસારની વિટબણામાં મારા તારામાં વિટાયેલો હોનાથી પોતાનામાં રહેલો શાંતિનો બહાર સ્વાર્થપરાયણતાના અધપણુને લીધે તેને જડતો નથી, તે બીયારો પામર એમ ધારે છે કે બીજાને દલકો પાડવાથી, બીજાનાં શુભ કાર્યોમાં વિરોધ કરવાથી પોતાને શાંતિ પ્રાપ્ત થશે લોકો પોતાને શણે અને મનજન ધારશે પણ તેની આ ધાગણા અંતે નિષ્ફળ નિવડે છે. માટે શાંતિની ઇચ્છા ધરાવનાર પોતાનાં કાર્યોને શુદ્ધ અને પવિત્ર બનાવવાં જોઈએ છે.

વાસનાથી વિંટાયેલો પામર પ્રાણી ધણા ભાગે બીજાને સુધારવામાં મગી પડેલો જોવામાં આવે છે તે પામર બીજાના દુખો દુર કરવામાં જીવ જંતુઓના રક્ષણમાં દારીજો દારીજો અનેક સસ્થાઓ રચાપતો ઉઘાપતો પોતે અર્થાનીનો બરપુર અનુભવ લેતો રખડો રઝગતો માલમ પડે છે પણ તે બીયારાને ખરી શાંતિ ક્યારેય શોધી જડતી નથી હવે તેની વિરૂદ્ધ દીયામાં તપાસતાં રાત્રી પુરૂષ પોતાને જ સુધારવામાં મથયુત બનેલો હોય છે. જગતને સુધારવા ઇચ્છનારે પ્રથમ પોતે સુધરવું જોઈએ, કેવળ વિષય ધોરણને તજવાથી મુપાન્યા ધર્મ એમ ન સમજવું, પણ જોમાં મેજ પણ અભિમાન ઉત્પન્ન થાય, માન મગતો મેગવવાની દાલસા ઉત્પન્ન થાય એવા વિચારોનો પણ અંત ફરણપૂર્વક ત્યાગ કરવો જોઈએ. હવે આવા ઉચ્ચરથાનની પ્રાપ્તિ થતાં

પરિપૂર્ણ શુદ્ધતા પ્રકટી નિકળતાં એક જુદાજ પ્રકારની અગ્રચણુ અનુભવાશે માટે તે અગ્રચણુને પણ દુર કરવી જરૂરી છે.

મનુષ્યજન્મને એક જાતનો પર્વત ધારો અને વાસના એ તે પર્વતની તળેટી છે અને શાંતિ એ તે પર્વતનું શિખર છે. વાસનાને દુર કરતો કરતો જેમ જેમ તે શાંતિ શિખર સમિપ આવતો જાય છે તેમ તેમ વાસના એ એક આકર્ષક શક્તિ હોવાથી તેના વિચોગનું દુઃખ જણાવા લાગે છે અને ધડી ધડી વાસના તરફ મન દોરાય છે તેને ન ગણકારતાં જે માણસ ધીરજથી શાંતિનું શિખર પહોં પાડે છે તે પછી તેને વાસના મુદ્દલે દુઃખ દેતી નથી. પણ તેનામાં રહેલી શક્તિ ઇચ્છાશક્તિના રૂપમાં બદલાઈ જઈ સુખ ગેળવવાના સાધનરૂપ બને છે. પણ તેજ ઇચ્છા એ અશુદ્ધ વાસનારૂપ બને છે તે માણસને દુઃખી બનાવે છે આ ઇચ્છાશક્તિ તીવ્રતરવાર જેની સુખ દુઃખના દરવાજા આ મળ રખેવાળ તરીકે રહેલી હોય છે. શુભ ઇચ્છાશક્તિ શુભ કાર્યોને પ્રાપ્ત કરે છે અને દુર્વાસના રૂપી ઇચ્છાશક્તિ પતિત બનાવે છે. માટે હંમેશાં શુભેચ્છાઓનો વધારો કરતા રહો તે જગતને શુભ બનાવી અંતે સ્વર્ગ પ્રાપ્તિ કરી લેશો.

જેને પોતાના અજ્ઞાનની જાણ થતી નથી તેને મુખ સમજવો. તે પોતાની ઇચ્છાઓનો ગુલામ બની દુર્વાસનાઓને આધિન થાય છે, અને અંતે કલેષ, દુઃખ, અને કષ્ટ પામે છે. પણ જુદીવાન મણુમ દુર્વાસનાઓને ઝાળખી દાઢે છે અને તેના અજ્ઞાનને આધિન થતાં વિચારે કરી તેની વાસનાઓને દબાવી દે છે.

મુખ આ પ્રમાણે અગાનની ધોર આઈર્ષા પડી સડે છે ત્યારે જીવિવાન માણસ વિવેકવીયારે કરી અગાન અધિકારને ગાનના પ્રકાશવડે દુર કરી શ્રેષ્ઠ પદિને પામે છે. મુખ ધ્રુવજ્યો કરે છે, યાતનાઓ ભોગવે છે, મરે છે, તે જન્મે છે; ત્યારે જીવિવાન ઉચ્ચાભિલાષાઓ ધારણ કરે છે, હમેશાં પ્રસન્ન ચિત્ત રહે છે અને અતે મોક્ષ પદને પામે છે.

આત્મોન્નતિનો અભિલાષ ધરાવનારા વીર શિક્ષાઓ માનસિક ઉન્નતી કરી ગાનમાં મગ્ન થઈ શાંતિના શીખરે દ્રષ્ટિ રાખી કમે કમે શાંતિના શિખરે પહોંચી પરમાનંદનો અનુભવ ને છે.

૨-શુભ મહત્વાકાંક્ષા.

માણસ જ્યારે પોતાના અગાનના સ્વરૂપને જાણે છે, ત્યારે તેના હૃદયમાં સુભેદ્યા ઉત્પલ પ્રપ્ત ઉન્નતિના માર્ગે લાગવાની મહત્વાકાંક્ષા ઉદભવે છે. આવી મહત્વાકાંક્ષાના પરિણામે માણસ પૃથ્વીને સ્વર્ગે બનાવી મૂકે છે. અગાનરૂપી અધિકારના કુવામાંથી યાતરૂપી પ્રકાશમય મહિરમાં પ્રવેશ કરે છે, પણ શુભ મહત્વાકાંક્ષા વિનાનો મુખ માણસ અજ્ઞાનરૂપી અધારા કુવામાં ઉડાને ઉડા ઉતરતો જાય છે અને વિષયોમાં લપટાઈ બેઠોડા બની પશુ સમાન વર્તન કરે છે. જ્યાં ઉન્નતિના ચિન્હો કાલભયે સ્વપ્ને પણ અનુભવતાં મુશ્કેલ છે.

શુભ મહત્વાકાંક્ષા અને દુર્વાસનામાં મણેજ તફાવત છે. દયા, પ્રેમ, સહતા, પવિત્રતા વગેરે દિવ્ય ગુણો શુભ મહત્વાકાંક્ષામાં સમાયેલા હોય છે જેથી કરીને અતે અધ્યાત્મિક સુખના અભેદ માર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે. પણ વાસનામાં સાંસારીક વિષયવાસના, કામાદિક ભોગવિલાસ સમાયેલા હોવાથી અનેક જન્મો ધારણ કરી અતે અધોગામી ઠટક બને છે.

જેવી રીતે પાંખ વિનાનું પક્ષી ઉડી શકતું નથી તેવીજ રીતે શુભ મહત્વાકાંક્ષા વિનાનો માણસ પ્રાણી પોતાની ઉન્નતી કરી શકતો નથી. તેમજ તે પોતાની વિષયવાસનાઓને પણ

કબજમાં રાખી શકતો નથી તે પોતાની વાસનાઓને, ઇન્દ્રિયોના હાસ બને છે તેના વીચારો કદીજ સ્થિર હોતા નથી. સસારમાં ઉત્પન્ન થનારાં અનેક જાતનાં વિધોથી તેવું મન હમેશાં ચમગ અને ભટકતું રહે છે.

જ્યારે માણસને આત્મોન્નતિની ઇચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે સમગ્રનું કે તે પોતાની આધિકૃતિક સ્થિતિથી કટાલ્પો છે, અને તેથી હવે તે સ્થિતિને તજવા માટે છે તે હવે વિષય વાસનાની ગાદ નિહામાંથી જાગૃત થયો છે અને હવે તેને સસ જીવત્વનો ભોષ થયો છે.

શુભ મહત્વાકાંક્ષાના બળે સધળું સાધ્ય થાય તેમ છે, ઉન્નતિનો માર્ગ હમેશાં સવળા માટે ખુલ્લો છે, અને જેટલી જેટલી શુભ કંઈપનાઓ દોડી શકે તે સધળા સાધ્ય યર્થ ઉત્તમોત્તમ ગતિ અને ઉચામાં ઉચી પદિનો પણ હસ્તગત થઈ શકે તેમ છે. એટલુંજ નહિ પણ જ્ઞાન અને મોક્ષ પદને પણ મેળવી શકાય તેમ છે એવી આ બધાંમાં એક પણ વસ્તુ નથી કે જે વિચારમાં આવે અને મેળવી ન શકાય. વિચારસૃષ્ટિમાં ઉતરતાં તે કૃતિમાં પ્રગટ થઈ આકારને પ્રાપ્ત થાય છે.

શુભ મહત્વાકાંક્ષાથી ઈશ્વરનાં દર્શન થઈ પરમસુખની પ્રાપ્તિ થાય છે, આનંદનાં દ્વાર ઉપડી જાય છે. માણસ જ્યાં સુધી સંસારીક શુષ્ક લાલચોમાં લપટાઈ રહેલો હોય છે ત્યાં સુધી તે આત્મોન્નતિની ઇચ્છાજન કરતો નથી; પણ જ્યારે તેને સંસારીક સુખોના કદે કળો આખવાનો સમય પ્રાપ્ત થાય છે, સસાર માટે મરી શીટવા છતાં પણ જ્યારે સસારીયો તેને હાડમારીમાં આણી મુકે છે ત્યારે તેનાં અગાન ચમુઓ ઉઘાડી દિવ્ય દ્રષ્ટિ પ્રાપ્ત થતાં, જ્ઞાનનો પ્રકાશ થતાં અગાન તીર્થીર દુર થાય છે ત્યારેજ તેને આત્મોન્નતિની એક મગ્ની ચટપટી લાગી રહે છે માણસ જ્યારે સંસારીક ભોગ વિલાસથી પૂર્ણ ધરાય છે ત્યારે તેને તે સુખના ઉત્ક્રાંચો આવે છે ત્યારે તેને સ્વર્ગ સુખની અને આત્માનુભવના પરમાનંદની ઇચ્છા થાય છે. પાપથી દુખનો અનુભવ થાય છે, ત્યારે જ તેનું મન

પુણ્ય માગે વળે છે. કુખનો પુરેપુરો અનુભવ થતાં મન સુખની ઈચ્છા કરે છે, અને તેજ ઈચ્છા જેમ જેમ વધતી જાય છે તેમ તેમ સુખના માર્ગે વધતી જાય છે. અને તેજ કુખથી મુક્ત થવાનો ખરો માર્ગ છે, અને ત્યારેજ મનુષ્યને સ્વર્ગ સુખનો પરમાત્મપદનો મોક્ષનો, આનંદનો ઉપ-ભોગ લેષ સંભવ છે. આત્મોન્નતિની અપેક્ષા કરનાર તેજ માર્ગે પ્રવર્તે છે, અને અતે શાંતીના વિશાળ મદીરમાં પ્રવેશ કરે છે. આ માર્ગે પ્રવર્તનારને અનેક સકોટ વિપ્તો આવી નડે છે પણ તે સપ્તળી ન મણીકારતાં તેમની સાથે દિમંતથી બાગ બીરી પાછાં ન ઝોસરતાં જે દ્રઢતાથી આગળને આગળ કુચ કરે છે તે અવશ્ય એક દીવસે નિશ્ચયપૂર્વક શાંતિદેવીના મદીરમાં પ્રવેશી શકે છે. જો માણસ હમેશાં પોતાના મનમાં આત્મસ્વરૂપ જિતન કરે, મોક્ષના વીચારો ચલાવે તો તે અવશ્યમેવ કોષને કોષ દીવસે મોક્ષના રંગમહેલમાં પ્રવેશ કરી નિજાનંદને પ્રાપ્ત થશે એમાં મુદ્દલે સંશય લેવા જોયું નથી.

માણસ જેટલી અપેક્ષા કરશે તેટલી નને તે પ્રાપ્ત થશે. માણસ શુ શુ કરી શકશે એવું અનુમાન તેની અપેક્ષા પરથી અડી શકાય છે કોષ પણ વાતનો ન્યારે મનને નિદિધ્યાસ લાગે છે ત્યારેજ તે તેને પ્રાપ્ત થવાનો સંભવ રહે છે. માણસ જેવી રીતે જુજ જુજ બાળતલુ જાન અને અનુભવ મેળવી શકે છે, તેવીજ રીતે ગદન બાળતમાં પણ મહેનત પૂર્વક મચી રહેતાં જાન પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. માણસ જેવી રીતે શુભ કર્મો કરતાં મનુષ્યત્વ મેળવી શકે છે તેવીજ રીતે ઈશ્વરત્વ પણ મેળવી શકે છે. મનને ઈશ્વર સમયે રાત્ર દિવસ ન્યારે એક સરખી ચટક લાગી રહે છે ત્યારે તે વસ્તુ તેને પ્રાપ્ત થાય છે.

પવિત્રતા અને અપવિત્રતા એટલે શુ ? વીચારણા નામ પવિત્રતા અને અપવિત્ર વિચારણા નામ અપવિત્રતા હોય છે તેટલાજ પ્રમાણમાં તેને પવિત્ર અગર અપવિત્ર ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે બીજાના વિચારોની સાથે તેને મુદ્દલે સંબંધ નથી. અત્યેક ફળ પોતપોતાના વિચારોથીજ તેને પ્રાપ્ત થવું હોય છે.

જો કોષ માણસ જોમ કારણ હોય કે, પોતાનામાં જે અપવિત્રતા પ્રાપ્ત થયેલી છે, તેનું

કારણ બીજા છે, તેની સ્થિતિ પ્રાપ્ત થવાનું કારણ બીજાની પરિસ્થિતિ નજાણા હોવાને લીધે તેમ થયું છે, આપણાના પાપના છાંદા પોતાને નડે છે, એવી કારણા કેવળ ભ્રમ ભરેલી છે આવા આવા વીચારે તે પોતાનો ભ્રમ દુર કરી શકશે નહિ, અગર તો તે પોતાની અડચણો દુર કરી શકશે નહિ, કારણ કે આવા વીચારે પવિત્ર આ ક્ષણો નહ થાય છે અને માણસ વિષય વાસનાને આધિન થઈ રહે છે.

મારામાં જે જે દોષો છે તેમજ મને જે જે સુસીખતા આવી નડે છે તે સપ્તળી મેજ ઉત્પન્ન કરેલી હોવાથી તેના ઉત્પન્ન કરનારની જવાબદારી મારીજ છે. આ બાળતનો ન્યારે માણસને અનુભવ થાય છે, ત્યારેજ તે વાતને પોતાના તાણામાં લેવાની તેને ઈચ્છા થાય છે અને ઈચ્છા ઉત્પન્ન થતાં તે પૂર્ણ કરવા માટે માણસ ખતથી વળગી પડે છે, અને તેથી તે ઈચ્છાને પૂરી કરી શકે છે, અને તે પૂરી કરવાના તેને રસ્તા પણ મળી આવે છે, પોતે ક્યાંથી આવ્યો અને ક્યાં જવાનો છે એવું પણ તેને સ્પષ્ટ જાન પ્રાપ્ત થાય છે.

વિષયમાં પછી તે ગમે તે પ્રકારનો હો તેમાં જ મશગુલ બનેલા માણસને માટે નિશ્ચિત અને સરળ માર્ગ હોતો જ નથી તેની આસપાસ ચોતરફ અધકાર જ ફેલાયેલો હોય છે તે ક્ષણીક સુખની જાળમાં સપડાયેલો હોય છે, આ વાતની તેને પોતાને જાણ થવા છતાં તેમાંથી છુટવાને તે યત્ન કરતો નથી જેથી કરીને તેનો માર્ગ અસ્પષ્ટ, કટકમય અને આલવાને યુદ્ધેલ થઈ પડે છે, અને તેનું મન શાંતિથી કેટલાક કાસ દુર ને દુર રહેતું જાય છે.

પણ જે માણસ શુભ મદત્વાકાંક્ષા કારણ કરે છે તે માણસની સામેજ તેને માટે સ્વર્ગ અને મોક્ષના દરવાજા ખુલા હોય છે. તેજ માણસની પાછળ સુદાર્ સંસારિક ઈચ્છાઓનો દુર્બલ માર્ગ હોય છે તેજ માર્ગે તે અત્યાર સુધી દોહરે ચડ્યો હોય છે, પણ ન્યારે તે પોતાના જાનને આત્મજાન તરફ દોરે છે ત્યારે તેનો તે કટકમય માર્ગ નિષ્કટક થઈ સરળ બને છે અને પછી તે તે માર્ગે ચડતા ધીમેધીમે તેના હૃદયમાં શાંતિ અને આનંદનો પ્રવેશ અનુભવ અનુભવવાની સરવાળ થાય છે.

સાંસારિક ઇચ્છાઓ ધરાવનારો માણસ પતિ-
ચિત ક્ષુદ્ર બાબતના લાભ માટે જીવજીવ મહેનતો
કરી પોતાની શક્તિને જલ્દીથી નષ્ટ કરી દે છે.
જેથી તેનામાં પાછળથી સળી ઉપાડવા જેટલું
પણ સામર્થ્ય રહેતું નથી. પણ તેથી ઉદ્ધટ્ટુ શુભ
મહત્વાકાંક્ષા ધરાવનારા માણસો ધમ, યાન અને
શ્રુદ્ધિનો જેમાં જેમાં સબધ હોય છે એવી
પ્રત્યેક બાબતને જોળવવા માટે ધીમે ધીમે ઉદ્વેગ
કરે છે. જેથી કરીને તેમની શક્તિ કદીજ નષ્ટ
થતી નથી. કારણકે તે શક્તિ માણસ જાતના
ઉત્કર્ષ માટે અને સુધારણા સાફ હંમેશાં તૈયાર
ખડી હોય છે.

એકાદો વેપારી જે પ્રમાણે હમેશાં મહા
મહેનત કરી વેપારમાં જેવી રીતે વધારે પૈસા
મેળવે છે તેવીજ રીતે જ્ઞાનસપ્તન માણસ ઉચી
શુભ મહત્વાકાંક્ષા રાખી ઉદ્વેગ કરી આત્મો-
ન્નતીનો લાભ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પહેલો વહેપારી
વેપારમાં દષ્ટ હોય છે ત્યારે બીજો જ્ઞાનમાં પરિ-
પૂર્ણ હોય છે.

માણસ જેમ જેમ શુભ મહત્વાકાંક્ષાનો
પોતાના અંતઃકરણમાં અનુભવ લેતો જાય છે
તેમ તેમ તેનું મન શુદ્ધ થતું જાય તેમાંથી અપ-
વિત્રતાનો મળ સાફ થતો જાય છે. ન્યાં શુભ
મહત્વાકાંક્ષા હોય છે ત્યાં અપવિત્રતાનો મુદ્દો
પણ પેસારો થઈ શકતો નથી. કારણકે પવિત્રતા
અને અપવિત્રતા એ બને કદી એક રથને સંભિ-
ન્ન થઈ શકતી નથી. પણ શુભ મહત્વાકાંક્ષા

પહેલાં પહેલાં તો લજ્જાજી જીજી વખત જ રહે છે,
જેથી કરીને તેની ગેરહાજરીમાં મન પાછું પોતાની
પહેલી સ્થિતિમાં આવી જાય છે. માટે શુભ મહ-
ત્વાકાંક્ષાને કામસ કરવા માટે અખડ પ્રવર્તનો
સેવરા નોંધવો.

પવિત્રાચરણનો ભક્તિમાન મનુષ્ય પોતાના
મનને દરેકજા ઉંચા ઉંચા પ્રકારની આકાંક્ષાએ
શુદ્ધ કરે છે. તે મોટા મળસે ઉડી દહતર વીચારે
અવિશ્રાંત શ્રમે મનને પ્રયત્ન કરે છે, મનનો
સ્વભાવ એવો છે કે, તે એક લાલ્ચ પણ સ્વસ્થ
રહી શકતું નથી. આ વાતને પૂર્ણપણે જાણતો
હોય છે. ઉંચા વિચારો અને પવિત્ર મહત્વાકાં-
ક્ષાએ કરીને જો તેને મારવામાં ન આવે તો તે

અવશ્ય નિચ વિચારો અને કુત્સિત વાસનાઓને
આધિન થઈ જશે.

અભ્યાસે કરીને જેવી રીતે સંસારિક ઇચ્છાઓ
વધે છે તેવીજ રીતે શુભ મહત્વાકાંક્ષા પણ અ-
ભ્યાસે વધી શકે છે. જો અંતઃકરણમાં શુભ
મહત્વાકાંક્ષાને જોઈ આપવામાં ન આવે તો તે
રથને કુત્સિત વાસના પોતાનો અમથ બેસારશે.
માટે હંમેશાં વખતમાં વખત કાઢી ગમે તે સમયે
એકાંતમાં નિર્જન સ્થળે-અને તેટલી પુંકી ક્ષતામાં
જ્યાં પોતાના મનને ચૈતરૂપી ધેરી ખુબ જોરથી
એક સ્થળે લાવવું નોંધવું એમ કરવાથી મન
આત્મસ્થાનમાં જ્ય મેળવવા અને ઇશ્વરજ્ઞાન
પ્રાપ્ત કરવા તૈયાર થશે.

પવિત્ર વસ્તુ સાધ્ય કરવા માટે પહેલાં મનને
અપવિત્ર વસ્તુ પરથી ઉઠાવી લેવું નોંધવું, અને
તે માટેજ શુભ મહત્વાકાંક્ષાની જરૂર છે. શુભ
મહત્વાકાંક્ષાને લીધે મન વેગ અને નિશ્ચયથી સ્વ-
ર્ગમાં જઈ શકે છે, ઇશ્વરી જ્ઞાનનો અનુભવ લેઈ
શકે છે, જ્ઞાનની વૃદ્ધી કરી શકે છે તથા શુદ્ધ
જીવન જ્ઞાનના પ્રકારે સન્માર્ગે લાગી શકે છે.

સત્યતાની આકાંક્ષા, રાખવી પવિત્રતાની
જીજી ધરાવવી અને આત્માનંદમાં તદ્દપ થઈ
જીવી અને જીવી પદવીએ આગળને આગળ વધ્યાં
જીવુ એજ જ્ઞાન પ્રાપ્તિનો માર્ગ છે. ચાંતી માટે
અવિશ્રાંત શ્રમ અને ઇશ્વરી માર્ગના અવનળ-
નનો ઉદ્વેગ આત્ય અવશ્ય તો છે.

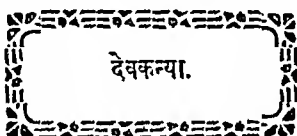
૩-મોહ.

શુભ મહત્વાકાંક્ષા માણસને અમુક માર્ગે
લેઈ જાય છે. પણ જો ત્યાં રહેવું હોય તો માણસે
પોતાના મનને હમેશાં સ્વર્ગનાં કિંચ પદાર્થોની
ચટક લગાવવી નોંધવું, કારણકે લાલ્ચુ માણસને
લાલ્ચ આકર્ષતી હોય છે. પવિત્રતાની લાલ્ચ
આકર્ષે છે. શુભ મહત્વાકાંક્ષા કરતાં તે વાસનાની
લાલ્ચ વધારે પોતાની તરફ આકર્ષે છે, ન્યાંસુધી
જ્ઞાનમાં શુદ્ધતા અને વિચારોમાં પવિત્રતા હોતી
નથી ત્યાંસુધી શુભ મહત્વાકાંક્ષાના દંડ લાભથી
જો વાત કહેણ છે. પહેલી અવસ્થામાં લોભ પ્રવળ
થાય છે અને શત્રુ પાછો દો છે. પણ આ દેહાણે
એક વાત ખ્યાનમાં રાખવી નોંધવું કે તેની અપેક્ષા

એજ થતું છે અને તેજ તેનાથી કાપટ હોય છે. છતાં પણ તે માણસની નિર્જાતા અને અપવિત્રતાનો પતો મેળતી લે છે એ જ અપેક્ષા છે તે માણસની મિત્ર અને આત્મિક ઉન્નતીને માટે અવશ્યે કરી જરૂરીયાતની છે એ વાત જુલો જવી ન જોઈએ. ખરાબ દેવો તજવા અને સદ્ગુણો સંમહવાના કામમાં પણ તે હમેશાં સાથેજ હોય છે કાર્પણ્ય જાતની છુરી દેવ તજવા માટે તે દેવની પુરેપુરી જુરાઈની જણ થવાની પ્રથમજ જરૂર હોય છે ત્યાંસુધી એમ ન જણાય કે તે છુરી છે ત્યાંસુધી તેને તજવાનું મન કદીજ થતું નથી-એટલે કે જુરાઈ જણવાના કામમાં લોભ

અગર સાધ્યનો ધણો સારી રીતે ઉપયોગ થાય છે

ત્યાંસુધી માણસ પોતાની વાસનાઓને પોતાના તાત્કાલ લેષ થક્યો નથી ત્યાંસુધી તે વાસનાઓને મોહ ફટાડે છે અને ત્યાંસુધી માણસ વાસનાઓને વચ કરી શકેનો નથી ત્યાંસુધી મોહ તે માણસને પોતાના પાશથી બંધ કરી દેવાથી મુકે છે એટલે કે એક રીતે મોહ માણસને પોતાના ગુલામ-કેદી કરી મુકે છે. પવિત્રતાના રાજ્ય ઉપર મોહ પોતાની મોહની ચલાવી શકે છે, પણ નર્મ પવિત્રતા સાક્ષાત્ પડી યથા હોય ત્યાં તેનું કથન ચાલતું નથી. (અપૂર્ણ.)

દેવકન્યા.

[અનુસંધાન ગતિકથી]

પ્રકરણ ૫ મું.

ધર્મસંકટ.

સુદરશન શ્રાધુનો વેષ ધારી દેવકન્યાની શોધ કરતો કરતો હતો પણ કંઈ દેવકન્યાનો પતો તેને ન મળ્યો. એક વખતે જગલમાં તેને ખૂબ તરસ લાગી તેથી તે જળાશયની શોધ કરવા લાગ્યો. તેમાં એક દિશામાં જળાશય હતો એમ ધારી તે તે તરફ વળ્યો તો ત્યાં એક તળાવ તેની નજરે પડ્યું તળાવનું પાણી રવગ્ન પીવા જેવું હતું તેથી તે તળાવમાં જઈ પાણી પીવા લાગ્યો એવામાં પાછળથી તેનો કોઈએ પગ ખેંચ્યો અને તે ધડાકા દહને નીચે પડ્યો. ત્યાં આગળ પથ્થર સાથે માથું અથડાયાથી તેને લોહિ નીકળ્યું તે થોડે દૂર ખેંચાતો જતા હતા તેવામાં એક અવાજ યયો અને તે ખેંચાતો સાંજ અટક્યો. પાછળથી તેને કોઈ ખેંચતું હોવાથી ડાહ્ય ખેંચે છે તે જોઈ શકતો નહતો પણ હવે તેણે પાછું વળી જોયું તો એક નહાર તેનો પગ પકડી પાછળથી ખેંચી જતું

હતું તે જોયું. અત્યારે તે નહાર દહોઈ દહવાણ થઈ સાંજ પડ્યું અને તેની સાથે તેનું ખેંચાવાનું પથ અટકી પડ્યું

થોડીવારે એક ક્ષત્રિય જણાતો વીર પુરુષ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તેણે સુદરશનના માથામાંથી લોહી જતું જોઈ તરતજ પોતાની કંઠેથી વજ્ર છોડીને તેને ફાડી પાણીમાં પલાળી પાટો બાંધી દીધો તેણે કહ્યું કે આ નહાર તમને પાછલા પગે પકડી ખેંચી જતું મેં જોયું તેથી તમારો જીવ બચાવવા માટે મેં પીસ્તોલથી તેને ફાર કર્યું છે. આપને ધણ વાગ્યું હોય એમ લાગે છે માટે મ્હાર ત્યાં આપ પધારો, થોડા દિવસ રહીને આરામ થાય ત્યારે ત્યાં જતું હોય ત્યાં જાવો. આ પ્રમાણે તેની વાત સાંભળી સુદરશને પણ તેની સાથે જવા કહ્યું અને તેની સાથે ગયો. સુદરશને લગતાં વજ્રધારી સાધુ માની પેરો ક્ષત્રિય પુરુષ પોતાને ત્યાં તેડી ગયો. ઘેર જઈ તેની સારી રીતે સેવા ચાકરી કરેલા લાગ્યો. બે ત્રણ દિવસમાં તેને આરામ થઈ ગયો. પછી એક વખત ગરે બારેક વાગ્યાના સુમારે એકદમ

કોઈની પડવાનો અવાજ આવ્યો. અને પડતા પડતા તે જોણતો જણાયો કે. 'અહા! લાવ, લાવ, એક પ્યાલો આર લાવ' આ સંભળી સુંદરાયે પેલા ક્ષત્રીય કે જેનું નામ વીરસિંહ હતું તેને પૂછ્યું કે: 'ભાઈ, આ કોનો અવાજ છે?' આ કોણ પડ્યું વાર? આ સંભળી વીરસિંહે કહ્યું કે: "મહારાજ, એ માગ મોટા ભાઈ છે, આ આમના અંગે તાલુકદાર દાકાર છીએ. અત્યારે તે ગાદી ઉપર છે. તેમને નાનપણથી દારૂ પીવાની ખરાબ ટેવ પડી ગઈ છે તેથી તે અત્યારે બપો હો છે.'

આમ વાત કરે છે તેવો વળી બીજાને અવાજ થયો અને તે સંભળી હોડમોડા થતા લાગી. આથી વીરસિંહ પણ પોતાના મોટાભાઈ વીરસિંહના આવાજમાં થુ થયું ને જાણ્યા ગયો. ત્યાં જઈ જુએ છે તો દાકાર દારૂ પી બેભાનમાં મસ્ત થવાથી દાદરેથી ઉતરતાં સપડીયુ આનવાથી નીચે પડી ગયેલા જોયા. તબે પથ્થર હોવાથી માથામાં ખૂબ વાગેલું ને લોડી નીકળેલું જોયું. વાગવાથી તે બહુ બેભાન થઈ જવાથી સર્વ સર્ગાન્ધારા ને નોકરોએ દોડાદોડ કરવા માંડી. વીરસિંહે પણ તરત પોતાના ભાઈને ઉપવી પલંગ ઉપર સુતાડ્યા અને મોં ઉપર ઠકુ પાળી બાંધ્યું પણ જાન આવ્યું નહિ તેથી તે ગમરાયો અને પાછો ઘેર આવી મહારાજ (સુંદરાય) ને ત્યાં તેડી ગયો. સુંદરાય ત્યાં જઈ તેની સ્થિતિ જોઈ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, - આ બધું

દારૂનું પરિણામ, અરે બમવાનું આમ છતાં આ લોડો દારૂનું કરવા પીતા હશે! આમ વિચાર કરી થોડીવાર જોઈ રહી તેણે કાંઈ પાંદડાં લાવી તેને વટાવી પાડો બાંધી અને બીજા પાંદડાં લાવી વાટી તેનો રસ કાઢી તેને પાવે. થોડીવાર કાંઈકે કાંઈકે જાન આવ્યું અને આંખ ઉઘડી. તેને બહુ દુ:ખ થતું હોય એમ જણાયું.

બીજો દિવસે વીરસિંહ પાછો સાધુ મહારાજને લઈ પોતાના ભાઈ પાસે ગયો. આ વખતે ધીરસિંહને જાન આવ્યું હતું પણ વાગવાની વેદના થઈ હતી. તેને મટાડવા મહારાજને કહેતામાં આવ્યું પણ તેમણે કહ્યું કે: તે દારૂ પીવાનું ના કરે જો દુ:ખ કરે, મારી દવાથી તેમને મટશે

તો ખરું, પણ તેમાં દારૂ પીવાથી નહિ. આ વાત સાંભળી ધીરસિંહે કહ્યું: મહારાજ, મારાથી દારૂ વગર તો ઘડી પણ રહેવાથી નહિ. આજ વગર આવે પણ દારૂ વગર તો મારાથી જીવાય જ નહિ, માટે તે વગરની જે વાત હોય તે કહો.

સુંદરાયે કહ્યું: 'દાકાર, જે તમારે સાંભળ્યું હોય તો દારૂ છોડવો જ પડશે. યરીરને માટે દારૂ તો થુ પણ કાંઈ પણ વ્યસનની જરૂર નથી. આજકાલ લોકો દેખાઈથી બીડી, તમાકુ, શંખે, બાંગ અને દારૂ જેવાં વ્યસનને સેવનારા યથા રહે છે. પણ તે સર્વ વ્યસનોની યરીરના પોપણ માટે કાંઈ પણ જરૂર નથી, તમે જ જુઓને દારૂના વ્યસનથી તમારા જીવાન યરીરને કેટલી મૂક્યું છે તમારા દારૂડીયા નોકરોએ પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા માટે તમને આ રસને ચઢાવેલા છે દારૂથી પેસા અગર છે, છુદ્ધિ જતી રહે છે, નીચ કામો કરવાનું મન થાય છે, આત્મ પ્રતિષ્ઠાની હાની થાય છે અને તે સાથે યરીર પાવમાલ થઈ બરજીવાનીમાં જ મરણ થાય છે માટે તે વસ્તુ ખરાબમાં ખરાબ છે. આજે તમારી પાસે આટલું આટલી જાગીર હોવા છતાં દેવાનો પાર નથી એનું કારણ થુ! એજ કે દારૂનો તમે ત્યાગ કરતા નથી. જે જીવનનો અપ કરતા હો તો દારૂ છોડો, દુ:ખ કરે ત્યાં સુધી તો દારૂ પીતામે જ નહિ અને જે તે પીશે તો પત્ની કાંઈ કામદો નહિ થાય. આ વખતેનો ધા એવો છે કે તેને દારૂ છોડી દવા નહિ કરે તો જીવન ચુકાવી દેતું પડશે.'

આ સંભળી ધણીની મરજીથી તેમણે તરત તો દારૂ છોડવાનું હા કહ્યું અને દવા ચરૂ કરી. આડેક દિવસમાં તેને આરામ થયો. સુંદરાયે રાજ તેની પાસે ધા અર્ધો કલાક બેઠી તેને દારૂ પીવાથી થતા ગેરફાયદા સમજાવ્યા. રાત્રીને આ-બાદ કરતા માટે જુદીની જરૂર છે અને દારૂથી જુદી અને વીરનાનો નાથ થાય છે. આવી બર-જીવાન અવસ્થામાં વૃદ્ધ જેનું યરીર થતું એ દારૂનો પ્રયાગ છે. દારૂ વગર કાંઈ મરી જતાનું નથી માટે તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. તેની જ રીતે આજકાલ બીડી અને વ્હાનું વ્યસન પણ દરેક માણસને પડેલું જોવામાં આવે છે થું બીડી

ન પીવે તો માણસ મરી જાય ! શું સ્થાન પીવે તો તેનું શરીર ન ટકે ? બીડી અને સ્થા સ્ત્રી-રના આરોગ્યને નુકસાન કર્યા છે. તેમાં એક પ્રકારનું મેરી તત્ત્વ રહેલું છે તે શરીરનો ધાતુને નુકસાન કરી શરીર નિરતેજ ને શીકું બનાવી દે છે. માટે તેનો પણ ત્યાગ કરવો જોઈએ, જેનો વ્યાપ બીડી અને ચા પીવો હોય તેનાં હાથમાં પણ બચતી બને છે. અને એથી દેખાઈથી બચત વખતે કરે છે માટે તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. તેમાં દારૂ આદિ વ્યસનનો તો બિંદુસ ત્યાગજ કરવો જોઈએ ' આ પ્રકારે સુંદરરાય તેને રોજ રીખામણ આપેનો. દારૂરના જે જે દારૂડીઆ મિત્રો હતા તે સર્વને નોકરીમાંથી ડીસ્મીસ કરાવી દહારી મૂક્યા. વીરસિંહની સોજત કરવા કશું પરિણામ એ આપ્યું કે ધીરસિંહ સુધર્યો દારૂનું વ્યસન છોડી દીધું. તેને ચર્યાતમાં બેચેની જણાવા લાગી પણ પછીથી કંઈ લાગ્યું નહિ આત્માર સુધી પોતાના તાણુમાંથી શું બને છે તેની તેને ખચર નહોતી તે હવે જાતે બચરથા કરવા લાગ્યો. રહવારમાં ધંધરપુજન કરવાનો નિયમ કર્યો અને સુંદરરાયની સોજતે સારાં સારાં પુસ્તકો વાંચતાં થીખ્યો. આ પ્રમાણે ધીરસિંહને સુધર્યો જગી તેનો બાપ વીરસિંહ મહારાજ ઉપર અધિક પ્રીતિ રાખવા લાગ્યો.

એકદા એ મહિના ત્યાં રહી પણ સુંદરરાયને પાછી દેવક-યા સાંભળી તેનો જીવ દેવક-યામાં હતો. પોતાની ધર્મપત્નીની થી વશ હશે તેની તેને ચિંતા થતી હતી તેણે હવે જવાની રજા માગી. ધીરસિંહ અને વિરસિંહ બંને બાપબાએ તેને રહેવાને પ્રજ્ઞા આપેલ કર્યો પણ વગી પાછો આવીય એમ કહી તેણે રજા લીધી અને પાછો દેવક-યાની શોધ કરતો રખડવા લાગ્યો.

સાગ માણસોની સોજત શું નથી રજી રાખતી ? માણસને જાણનાર પણ બીજા માણસોની સોજત છે અને સુધારનાર પણ સોજત છે. સત્સંજનું મહાત્મ્ય કંઈ એવું નથી. માણસે સત્ત્વ રાખવો એવું જે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે જાણું નથી. ધીરસિંહ જેવો દારૂડીયો પણ સુંદર-રાયની મોખમી સુધરી ગયો અને ધંધરપુજન કરવા લાગ્યો. મત મહાત્માઓનો સંજ કરવો, સારાં સારાં પુસ્તકો વાંચવાં એ મનુષ્યના જીવન ને સુધારનાર છે.

સુંદરરાય વળી કરતો કરતો એક મોટા જાં-મમાં આવી ચઢ્યો તેનું શરીર ગૌરવર્ણનું હતું કંઈક પુલ પણ હતું, લખ્ય લલાટ અને બગવાં વજ્રથી શોભી રહેતું. આજકાલ સ્ત્રીઓ પશ્ચી અધ્યક્ષાણુ હોય છે તે જો કાંઈ સાધુ સતને જુએ તો તેની પરીક્ષા કર્યા વગર તેના ઉપર શ્રદ્ધા રાખી પુજવા તૈયાર થાય છે. સુંદરરાયે ગામની બાગેળે આવેલા તલાવ ઉપરના મહાદેવમાં મુકામ કર્યો હતો. પાસેજ આપ્તી ભરવાનો કુવે હતો એટલે ગામની પશ્ચી સ્ત્રીઓ તે કુવે પાણી ભરવા આવતી સ્ત્રીઓએ આ ધર્મશાળામાં બગવાં વજ્રધારી સુંદરરાયને જોઈ વાતો ચલાવી કે એક મહાત્મા મહાદેવમાં ઉતર્યા છે. તે સાંભળી પશ્ચી સ્ત્રીઓ તેમનાં દર્શન કરવા આવવા લાગી. દેવદર્શન કરવાની વધુ શ્રદ્ધા સ્ત્રીઓને ધણી હોય છે. મૂળે શરીર બખ અને તેજસ્વી તેથી સ્ત્રીઓ તેના તરફ આકર્ષાવા લાગી. પુરુષો પણ કેટલાક આવવા લાગ્યા.

ધણી બગવાં વજ્ર ધારી સાધુઓ સ્ત્રીઓમાં રમનારા પણ હોય છે. કંઈ બધા સાચા સાધુ હોતા નથી. તેઓ મૂળીવાર તો બગવાં વજ્રધારી ગુરુચ પુરુષો કરતાં પણ વધુ કુકર્મ કરનારા હોય છે. ધણી સ્ત્રીઓથી સેવાવામાં મદદલાગ્ય માને છે. પણ પોતાના આશ્રમનાં કર્તવ્યને બૂધી જાય છે. એ ગામમાં ચચગ નામની એક બાઈ હતી તેને ત્રીસ વર્ષ થતા છતાં પ્રજા થઈ નહોતી. તે બીજી સ્ત્રીઓના કહેવાથી મહાદેવમાં નવા સં-આસીનાં દર્શન કરવા આવવા લાગી સુંદરરાયને જોઈને તેને તેના ઉપર મોહ થયો. હોતા વતી બીજી સ્ત્રીઓએ મહારાજને કહ્યું કે : " મહારાજ, આ ચચગબેન બહુજ બતા છે, જેમ દેવે પણ સુખી છે છતાં મારો દહાડો દહુ આવ્યો નથી માટે આપ કંઈ કૃપા કરી તેને કંઈ સારો દહાડો આવે એવું કરો તો સારું. મહારાજે કહ્યું : " બેન, ધંધરના હાથમાં તે વાત છે ધંધરની ભક્તિ કરો, સર્વ સારાં વાનાં થશે. " એથી સાંભળી તે દિવસે તો તે ધૈર્ય ગઈ પણ જોઈ ત્યાં આવવા લાગી. જ્યાં મહારાજને એવંતરે સ્ત્રીઓ હોય ત્યાં તેમને આવાગીવાનો તોડો હોય નહિ, છતાં સુંદરરાય તો માત્ર ત્રિપ્પા માગીને જમતો.

એક વખતે ચંચળે પોતાને ત્યાં બિડા લેવા પધારવાનું તેને આમત્રણ કર્યું. સુંદરરાયે હા પાડી અને તે દિવસે બાર વાગે તે તેને ઘેર બિડા લેવા ગયો. આજે ચંચળે પતિ ઘેર નહોતો, અને બેચાર દિવસ પછી આવવાનો હતો. ચંચળે દૂધપાક, પૂરી, બજીયાં ઉતમ ભોજન બનાવ્યું હતું. ધરમાં પણ મારી રીતે ઠાઠાકાં જમાવ્યો હતો. આ જોઈ સુંદરરાયે કહ્યું 'બેન, આ બધાની શી જરૂર ? મારે તો માત્ર જાળને બાંધજ નોંધશે.' આમ છતાં ચંચળના આમહથી તે જમ્યો તો ખરો, પણ એક સંકટ આવ્યું.

જમી રહ્યા પછી તે જતો હતો ત્યારે ચંચળે કહ્યું કે 'મહારાજ, આ તડકામાં જરા આરામ લ્યો પછી યજ્ઞ પહોરે જાઓ.' આ સાંભળી સુંદરરાયે કહ્યું. બેન, અમારે રજા તડકો થયું. હવે તો મને રજા જાયો. એકાંત સ્થાનમાં રહેવું અમને હાનિ કરતો છે. વળી આ ધરમાં તમારા પતિ પણ નથી માટે મને જવાદોલ ! ચંચળે કહ્યું : તે નથી તો સુ યજ્ઞ થયું ? હું છું ને, સાધુ સતોની સેવા કરેલી ક્યાં જવાની છે ? હું તો આપની સેવિકા છું. આપ મને તાપમાં આરામ લ્યો, પછી જાવ. ચંચળના રજા આમહથી સુંદરરાય બેઠો. થોડીવાર ચંચળ પાન બનાવી લાવી. તે જોઈ સુંદરરાયે કહ્યું બેન, મને તમારાથી પાન ન અપાય. સ્ત્રીઓએ પરપુરુષ સાથે વાત પણ ન ચાલે, વળી હું પાન ખાતો પણ નથી, માટે રહેવા દો.

ચંચળના મનમાં આ વખતે એકાંત જોઈ

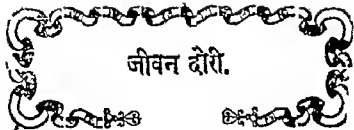
વિકાર ઉત્પન્ન થયો હતો. તેણે પતિની ગેરહાજરીમાં આ મહાત્માને પોતાને ત્યાં જમવા બોલાવવાનું પણ એજ કારણ હતું ધણી સાધુ સંન્યાસીઓ લપટ હોય છે તેઓ ધર્મને બદલે આવી રીતે સ્ત્રીઓની સાથે અનીતિ કરતાં કરતા નથી. એવું ચંચળ બચ્ચતી અને આ મહાત્મા પણ તેવાજ હશે તેમ માની તેને ફસાવવા માટે તોતરફ દીધું હતું.

- થોડીવાર ચંચળ એક વસ્ત્ર પહેરી પગે લઈ મહારાજને પગે નાખવા લાગી. આ જોઈ મહારાજે કહ્યું : બેન, એ તમારું કામ નહિ, તમારે તો પરપુરુષની સેવા કરવી એ પાપરૂપ છે માટે ત્યાંજ બેસો. મહારાજ તેના મનની વાત કળી ગયા હતા. હવે ફસાયા જેની વાત ચર્ચ હતી. તેમને વિચાર થયો કે : અરે, ભગવાન, ધર્મને નામે પણ આવી રીતે કેટલી અનીતિ આણતી હશે ? ભગવાં વસ્ત્ર ધારી અનીતિ કરવાનું કે ઈશ્વર ભાગ્ય કરવાનું ! આ બાઈ કેહનિ કહેવાયી. જોગવાઈ લાગે છે. ને મને અનીતિમાં ફસાવવા માગે છે. એકાંત સ્થળ અને નેમાં રૂપવતી સ્ત્રી અને પુરુષે એકલાં બેસવું એ સાઈ નથી. આ બાઈને કામવિકાર ઉત્પન્ન થયો છે. મગ થવાનીં લાલસાથી તે અત્યારે ઘેર નહીં પડવા તૈયાર થઈ છે તેના હાલભાવ અને હસવા બેસવાની રીતજ કહી આપે છે કે અત્યારે તેની ઈચ્છા જુદી છે. હું પણ આવા એકાંત સ્થળે આગ્યો તે ધણુંજ ખોટું કર્યું છે. હવે શી રીતે બચવું અને આને અનીતિમાં ફસાતી બચાવવી ! આવા વિચાર કરવા લાગ્યો. અપૂર્ણ.

છપાઇ તૈયાર થઇ ગયું છે. આવતા માસમાં બહાર પડશે.

માસ્ટર ઑફ નૅલેજ.

આ પુસ્તક ઘણા વર્ષથી બહાર પાડવાની નોટીસ આપી હતી પણ કામ કઠિન હોવાથી તેને કોઇ છાપી આપનાર ન મળવાથી બહાર પડવામાં વિલંબ થયો હતો. તેમાં શુભચિંતી સાધારણ આવાસી દરેકે તે પણ આ પુસ્તક ઉપરથી અગ્રેજ, સરકૃત, હિંદી, મરાઠી, બંગાળી અને ઉર્દુ માત્ર હોં મહિમામાં જ લખી વાંચી અને બોલી શકે એટલું શીખી શકશે. ઉપરની તમામ ભાષાઓનું ગાન-ગામ કરવું હોય તો હજારો રૂપિયાનું ખર્ચ કરવું પડે અને વર્ષોનાં વર્ષો વધી ગયે છતાં પણ થતું નથી. તો આ તો માત્ર થોડી મહેનતે જ માસમાં જ ઉપરની ભાષા આ પુસ્તક ઉપરથી દરેક માણસ શીખી શકશે. તેની કિંમત રૂ. ૧૦-૦-૦ છે. પણ આ માસમાં આઠક યજ્ઞ નામ નોંધાવશે તેમને રૂ. ૮-૦-૦ માં તે મળશે. જેઠાલાલ દેવશંકર દવે—અમદાવાદ.

જીવન દોરી.

(લે મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી.)

પ્રકરણ ૧ છું.

એક સહેરમાં નયુઁ નામનો મોચી રહેતો હતો જે ગરીબ રિયાતનો હતો સહેરમાં એક ઘર માટે રાખી તે પોતાની સ્ત્રી તથા છોકરાઓ સાથે રહેતો હતો પોતાના ધંધામાંથી જે કંઈ પેદાશ થતી તેમાંથી બાગેજ પોતાના કુટુંબનું તે પોષાણ કરી ચકતો. સહેરની અંદર મજૂરી અત્યંત સસ્તી હતી, અને કામ થયું જ થોડું મળતું હતું વળી સહેરમાં મોલવારી પુષ્કળ હોવાથી પોતાના કુટુંબનું પોષણ કરવું એ મહા મુશીબતનું કામ હતું પોતાને પોતાની સ્ત્રી અને છોકરાઓને માટે બાગેજ પુરતાં કપડાં પહેરવાનાં પણ ખરીદી ચકતો ન્યાં ખાવાનાં વાંધા પડે ત્યાં બીજી અગવડતાનું પુછવું જ શું પોતાની પાસે એક લુની બડી લગભગ ત્રણ વરસની હતી, જે તદ્દન હવે ફાની ગઇ હતી, અને બીજી નવો ખરીદવાનાં બીચારમાં તે હતો. કારણ કે શિયાળાની રૂઝ આવી પહેાંચી હતી શીયાળાની રૂઝ નજીક આવતી હોવાથી પોતાને માટે તથા પોતાની સ્ત્રી અને છોકરાઓ માટે કપડાં ખરીદવા વાસ્તે પૈસાનો મત્તલ અગાઉથી કરવાનો તેણે નિશ્ચય કીધેલો હતો, અને તે નિશ્ચય પ્રમાણે તે થોડા ઘણા પૈસા મહા મુશીબતે એકઠા કરી ચકેલો હતો પરંતુ તે કપડાં લેવા માટે પુરતાં તે ન જ દત્તા સહેરની અંદર એક એ ઘરાકો પાસે તે પૈસા માગતો હતો, જેથી તેણે વિચાર કર્યો કે જો હું ઉઘરાણી લઇ ચકું તો પુરતાં કપડાં ખરીદી શકીશ આમ વિચાર કરી તે પોતાના ઘરાકોમાં ઉઘરાણી કરવા માટે નીકળ્યો તેની સ્ત્રીએ સવા

રમાં ખાવાનું કરી, તેને પોતાને માટે તેમજ છોકરાઓ માટે થું થું કપડાં લેવાં, તેની પાટી કરી આપી. તેમજ તે પૈસાનો કપડાં લેવા માવાય બીજા કોઈ પણ કામમાં ઉપયોગ ન કરવો, એ વિષે સખત મુચના કરી કારણકે નયુ મોચીને દારૂ પીવાની ટેવ હતી, અને શીયાળામાં દારૂના બસનીઓ તે વિરોધ પીએ છે. નયુ પોતાની સ્ત્રીની સલાહ સ્વીકારી સહેરમાં ઉઘરાણી નીકળી પડ્યો પ્રથમ એક ઘરાકને પેર ગયો, ત્યાં ઘરનો ઘણી હાજર નહોતો, પરંતુ તેની સ્ત્રી ઘરમાં હતી તેણે કહ્યું કે આવતા અઠવાડિયામાં પૈસા મોકળી આપશે. એટલે ત્યાંથી નિરાશ થઇ બીજા ઘરાક પાસે ગયો. તેણે સોગનપુત્રક કહ્યું કે તેની પાસે તે વખતે એક ટુની બદામ પણ ન હતી નયુએ તેને ઘણાં સમગમો કે પોતાને કપડાં લેવાં છે પણ ઘરાકે લાચારી બતાવી. આ ઉપરથી નયુ તદ્દન નિરાશ થઇ ઘરાકને ત્યાંથી ગાલી નીકળ્યો કોઈ વેપારી ઉઘાર માલ આપે એવું પણ નહતું કપડાં ખરીદવાનો મુખ્ય આધાર ઉઘરાણીના પૈસા પર હતો. પણ ઉઘરાણી થીતકુલ ન મળવાથી નિરાશ થઈ ગયો, અને રસ્તે ચાલતાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે હવે શું કરવું ? ચાલતાં ચાલતાં પોતાના બાગ્યને દોષ દેવા લાગ્યો તે એક દારૂના પીકા આગળ આવી ઉભો પુરતાં કપડાં ખરીદવાને પાસે પડ્યા ન હોવાથી બીચારવા લાગ્યો. “ મારી પાસે પડસા છે એ લુગ છે, અને એમાંથી કપડાં ખરીદી ચકાવ એમ છે જ નહીં માટે ઉત્તમ રસ્તો તો એ છે કે પીગમાં જઈ દારૂ પી થેર પાછા આવ્યા જઈએ ” અને એમ બીચાર કરી

પોતાની પાસે જે જીવ પર્ષિયા હતા તે દારૂ પીવામાં જ પરી દીધા. અને ઘર તરફ પાછું ચાલવા માંડ્યું.

ચંડી અત્યંત જોશથી પડતી હતી. પરંતુ દારૂ લેવાથી હવે તો શરીરમાં ગરમી આવતી હતી. જેની નયુએ મનમાં ખ્યાલ કર્યો કે “હવે કપડાંની શી જરૂર છે ? હવે તો બહાર સિવાયે ગરમી થાય છે. માટે એજ ઉત્તમ રસ્તો છે કે વિશેષ ચંડી હોય તે દીવસે દારૂ પીઈ લેવો, એટલે કપડાંની જરૂર રહેશે નહીં. હવે તો આખી જીભી હું કપડાં સિવાય સુખશાંતિમાં ગાળી શકીશ. ફક્ત ઘરમાં સ્ત્રી છે, એ જ્યાં મોં મરડશે. પણ તેને તો મ્હારી દેઈશુ સ્ત્રીએ એ બાબતમાં શું સમજે ? કમાવાવાળો તો આપણેજ છીએ ! ” નયુ દારૂની ધુનમાં આવ્યા વિચારો કરતો રસ્તામાં એક ગલીની અંદર આવી પહોંચ્યો. અંધારૂ થવા આગ્યુ હતું અને ગલીમાં જાતીનાં કાંઈ પણ જાતનાં સાધન ન હોવાથી ત્યાં બધે અંધકાર હતો. ત્યાં આગળ તેણે કેટલેક છેટે દીવાલની નજીક હવેલી પાસે કંઈક સફેદ આકૃતિ જોઈ. નયુ આગળ વધતો અટકી બારીકાઈથી જોવા લાગ્યો. પરંતુ તે શું છે, તે બાંધી શક્યો નહીં. તે રસ્તાથી પરીચયવાળો દોવાથી વીચાર કરવા લાગ્યો કે “આ જગ્યાએ કંઈ પત્થર જેવું તો દીવસે જોવામાં આવતું નહોતું. આ શું છે ? કાંઈ જાનવર છે ? એવું તો કંઈ લાગતું નથી. મસ્તકે તો મનુષ્યના જેવું લાગે છે. પરંતુ તે અત્યંત સફેદ લાગે છે. પરંતુ ખૂંસમગે આવ્યા અંધકારમાં અને મનુષ્યના માટે આવે ? ” નયુ ચાલતો ચાલતો હવે તો એક છોક્ર આવી પહોંચ્યો, હવે તે એને ચોખી રીતે જોઈ શકતો હતો. હવે તેની ચોક્કસ ખાત્રી થઈ એ તો નક્કી કાઢી મનુષ્યજ છે, પણ મરી એવું હોય કે જીવતું. વળી તે જોઈ શક્યો કે તે શરીરપર બીલકુલ વસ્ત્ર પણ નથી, અને ન નખાવશ્યામાં છે અને તે માણસ બીતને ત્રી સ્તંભે ઉભો રહ્યો છે. આ વિચીત્રતા નયુ મનમાં ગભરાયો અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે કાંઈએ આ માણસને મારી નાખી ત્યાં સાથે ટેકતી ઉભો રાખ્યો છે. ધણીએ

વિચાર કરીને નયુ આખરે ત્યાંથી ચાલવા લાગ્યો અને થોડેક છેટે ગયા બાદ પાછું ફરી જોયું તો તે માણસને બેઠો ગયેલો અને આમ તેમ ફાલતો જોયો. નયુ જરા નજીક પાછો આવીને જોવા લાગ્યો, તો તે માણસ પોતાના તરફ તાકીતે જોતો માત્રમ પડ્યો. નયુ અચાઉના કરતાં વધુ બોલા લાગ્યો. અને વીચાર્યું કે “શું હું આલો જાઉં કે આ મનુષ્યની સાથે કંઈ જોયું ? હું એની પાસે જાઉં તો એ શું કરશે ? પરમાત્મા જાણે કે એ જાણ છે, અને અને આવું અંધકારમાં બેસીને શું કરે છે ? હું ધારું છું કે અહીંયાંથી ચાલ્યોજ જાઉં. આવું નમ્ર બીખારી જેવા પાસે જઈ મારે શું કરવું ? ” આમ વીચાર કરી તે પાછો ચાલવા લાગ્યો અને થોડેક છેટે ગયા બાદ પાછો ઉભો રહ્યો અને પોતાના અતઃકરણ સાથે વીચાર કરવા લાગ્યો. “અરે હું શું કરું છું ? એક તદન નખાવશ્યામાં અને શરીર બીખારી નીરાધાર મનુષ્યની નજીક થઈને કંઈ પણ લાગણી સિવાય હું આવ્યો. ‘જાઉં ? શું મનુષ્ય જાતિને માટે મારા અતઃકરણમાં કંઈજ લાગણી નથી ? ગરીબ અને નીરાધારને મદદ કરવી એ શું મનુષ્ય કર્તવ્ય નથી ? જો એ મનુષ્ય કર્તવ્ય નથી ? જો એ મનુષ્યની ફરજ હોય તો મારી ફરજ છે કે તે મનુષ્ય પાસે જઈ તેને પુછવું કે તે જાણ છે, અને શું કરે છે. ” નયુનું અતઃકરણ તે મનુષ્યની આવી રિયતી જોઈ પ્રેમ અને દયાથી ઉભરાઈ આવ્યું અને હીમન ધરી તે પેલા માણસ બહુ ચાલવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૨ જી.

નયુ હવે તે માણસની તદન નજીક આવી પહોંચ્યો અને તેને બારીકાઈથી જોવા લાગ્યો. તે મનુષ્ય તદન યુવાન અને મજબૂત બાંધાતો હતો. તેના શરીર ઉપર કંઈ પણ વસ્ત્ર નેવું લાગતું નહોતું. ફક્ત તે બચ્ચીત અને ચડીથી અઘણ ગએલો લાગતો હતો તે નયુના તરફ દ્રષ્ટિ પણ કરતો નહોતો. કેમ જાણે કે પોતાની અંધતા દાડવાને પણ અચકા હોય. નયુ તેની એકંદમ

નજીક આવ્યો, અને એકાએક તે મનુષ્યને જાણત ચર્ચ ગએલો અને ગંભીરતાથી પોતાના તરફ જોતો ગયો. નયુના અંત કરજીમાં તેને પોતાના તરફ અગીદગિથી જોતો જોઈ અત્યંત રોદ ઉપજી આવ્યો, પોતે પહેરેલી જુની જડી ઉતારી નાંખી, પગમાંથી જોડા ઉતારી નાંખ્યા અને કહ્યું, “કહ પશુ બર્ધ વાતમાં વખત ગુમાવેલો એ નકાસું છે, માટે જલદી કરો, અને આ જડી અને પગરખાં પહેરી લો.”

નયુએ તેનું નામ પુછતાં તેણે જણાવ્યું કે “મારું નામ દેવદુત છે.” નયુએ તેને ઉઠાડવામાં મદદ કરી અને જોડા તથા જડી પહેરાયાં. દેવદુતની મુખાકૃતિ અત્યંત તેજસ્વી હતી, અને સારીરે પણ મજબુત બાંધણું હતું નયુને તેને જોતાજ અંત કરજીમાં અત્યંત રોદ ઉત્પન્ન થઈ આવ્યો. નયુએ તેને પોતાનાં કપડાં છુટ પહેરાવ્યાં પછી કહ્યું, “જાણ દેવદુત હવે તારે કાંઈ પણ જાતની ચિંતા રાખવી નહીં, તું મારી સાથે ચાલી ચકરો ? નયુનું બોલવું દેવદુત સમજી શક્યો અને એક પણ શબ્દ બોલ્યા સિવાય તેની સાથે ચાલવા લાગ્યો. જાનેએ નયુના ધર તરફનો રસ્તો લીધો.

નયુએ તેને પુછ્યું “ભાઈ દેવદુત, તું કેમ કંઈ બોલતો નથી, આપણે હવે ઘેર જઈએ છીએ જો તારાથી ચાવી ન ચકાતું હોય તો આ મારી લાકડી લે અને એના ટેકાથી ધીમે ધીમે ચાલ.”

દેવદુત લાકડી હાથમાં લઈ ધીમે ધીમે ચાલવા લાગ્યો. રસ્તે ચાલતાં નયુએ પુછ્યું “વહાલા ભાઈ દેવદુત, તું ક્યાં અગત્યથી આવે છે ?”

દેવદુતે જણાવ્યું “હું આ જાગોમાંથી આવ્યો નથી.”

નયુએ કહ્યું “હા, આટલામાં તો તું બધાને જાણવું પડે. પણ પ્રથમ તું મારા જોશમાં કદી આવ્યો નહોતો. આ મલીની અંદર હવેથી આગળ તું કેવી રીતે આવી ચઢ્યો ?”

દેવદુતે કહ્યું “તે હું કદી ચકરો નથી.”

નયુએ પુછ્યું “હું ધારું છું કે તને કાંઈએ ઇજા કરી છે.”

દેવદુતે કહ્યું “કાંઈ પણ મનુષ્યે મને ઇજા

કરી નથી. પરંતુ પરમાત્માએ મને શિક્ષા કરી છે.”

નયુએ કહ્યું. “હા, મનુષ્યની સ્થિતિ પોતાના કર્તવ્ય અનુસાર જ મળે છે, અને પરમાત્મા હમેશાં ન્યાયી અને દયાળુ છે, તારા જીવન હવે તું કેમ ગાળવા માગે છે, અને તું ક્યાં જવા ધારે છે ?”

દેવદુતે જણાવ્યું “મને બધું સરખું જ છે.” નયુ જરા આશ્ચર્ય પામ્યો, અને પોતાના અંત કરજી સાથે વિચારવા લાગ્યો કે “આ મનુષ્ય કાંઈ પણ પ્રકારે દુરાચારી લાગતો નથી. એનું બોલવું તદ્દન શાંતિ ભરેલું છે. પરંતુ પોતાની હરીકત કહેતાં એ કરે છે. હરી, ગમે એ હોય, હું એને મારે ઘેર તો તેડીજ જઈશ.” એમ વિચારી દેવદુતને કહ્યું “ભાઈ, તું મારી સાથે મારે ઘેર આવ, અને કડીથી તું અકાકાઈ ગયેલો છે, માટે આગ પાસે બેસી જરા આરામ લે. પછી તારે જે કહેવા-કરવાનું હોય તે નીરતિ મને કહેજ.”

હવે નયુનું ધર નજીક આવવા લાગ્યું એટલે તેને પોતાની સ્ત્રી સાંભળી આવી અને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો “સ્ત્રી ને છોકરાં માટે હું કપડાં ખરીદવા ગયો. કમભાગ્યે પૈસા ન મળવાથી કપડાં લઈ ન ચક્યો, અને પાસે જે જુજ પૈસા હતા તેના આડી કડીમાં દાક પી લીધો. રસ્તે ચાલતાં આ નમ્મ બીખારીને સાથે ઉપાડી આવ્યો, ધરમાં ખાવાનું પણ પુરતું નહીં હોય. એટલે સ્ત્રી ગુસ્સો તો કરવાની જ છે. હરી ! હરી ! જે જાને તે ખરું.” નયુ જયારે જયારે દેવદુતના મોઢા સાંતું જોતો એટલે તેના અંત કરજીમાં કુદરતી પ્રેમ ઉત્પન્ન થઈ આવતો હતો. તથા જયારે વિચારો તે જુલી જતો હતો આવી રીતે વિચારમાં ચાલતાં ચાલતાં દેવદુત સાથે નયુ ધરની નજીક આવી પહોંચ્યો.

પ્રકરણ ૩ જી.

નયુની સ્ત્રીએ ધરનું સરવે કામકાજ આટલી લીધું હતું. પોતે બળતણ પાળી વિગેરે લઈ આવી હતી, અને છોકરાંઓને ખવરાવી કામકાજમાંથી પરવારી હતી; અને પોતે પણ થોડુંક ખાઈને

વિચાર કરતી બેઠી હતી. “નયુ ગામમાં ગએલ છે. એટલે મને તે જગ્યાએ ખાધનેજ આવશે. એટલે ખાવાનું તેના ભાગનું બાકી રહેશે તેથી આવતી કાલે વધારે ચાલી રહે એટલું ખાવાનું તો છે.” આમ વિચારો કરી તે પોતાના ઘણીનું એક જુનું કુટુંબ જે તદ્દન ફાડી ગયું હતું તે સ્ત્રીવા બેઠી, અને તરંગો કરવા લાગી, “મારો ધણી હમણે આવશે અને મારે સાડ તેમજ છોકરાઓને સાડ કપડાં લઇને જ આવશે. હું સાડ છું કે ઉધરાણી મળી દરો, અને જરૂર કપડાં લઇ આવશે. પહેરવાનાં કપડાં ન હોવાથી મારાથી તેમજ છોકરાઓથી બહાર પશુ નીકળાતું નથી. જો ઉધરાણી નહીં મળી હોય તો પાસે જે ભુજ પૈસા છે, તે દારૂ પીવામાં મો ન ઉડાડી દે! આટલી જ મને ધારિત છે.” આમ ઘેણા ઘડતી હતી તેવામાં બારણે એટલા ઉપર પગથાની અવાજ/સલાગાયા. તે કુટુંબ એક બાલુએ મુકી ઉઠી. એટલે, નયુને એક માથુસ સાથે બારણામાં ધક્કો ભેગો.

પોતાના ધણીના ભેડાં અને અંતરણ્ય પશુ તે પુરો પહેરવા ભેદ વીચાર વમગમાં પડી પોતાના ધણીની પાસે ઉભી રહેતાં દુરતજ તેને ઘરની વાસ આવી. નયુની પોસે કદપણ સામાન ન ભેગો. તેના ગહેરો ઉદાસીને અને શીકો પડી અભેલો ભેદ વીચાર્યું કે પોતાની પાસેના પૈસાને દારૂ પી ગયો છે, અને સાથે આ રસ્તે ચાલતા બીખારી દારૂડીઓને પશુ ઉપાડી આવ્યો છે. નયુ અને દેવદુત આજળાં જોરડા તરફ ચાલવા લાગ્યા અને ત્રી પશુ પાછળ વીચાર કરતી ચાલી. એણે પોતાનું અંતરણ્ય અને પહેરાવ્યું છે, અને ક્રેટ નીચે કુટુંબ પશુ એની પાસે દેખાતું નથી અને માથાપર ટોપી પશુ નહોતી. દેવદુત જોરડામાં પેટાં કે એક જગ્યાએ હાલ્યા ચાલ્યો સિવાય ક્રેટ નીચે નજર રાખી ઉભો રહ્યો. નયુની મીએ વિચાર્યું કે એ સારો માથુસ નથી અને પીધલા જેવો લાગે છે. એમ વીચાર બાંધી પોતે રસોડામાં ગઈ, અને શુ વાતચીત યાપ છે તે સાંભળવા લાગી. નયુ પોતાની ટોપી ઉતારી માથાપર બેસી ગયો તે સમયે કે ઘરમાં મીની મીખજ ગયો છે. ચોડીવાર પગી પોતાની

ઓને કહ્યું: “અમને હવે કંઈ ખાવાનું તું આવશે ?”

તેણે સાંભળ્યું જ ન હોય તેમ તે જરૂરડી અને રસોડામાંથી ચુલા પાસેથી ઉઠી જ નહીં. તે તો પોતાના ધણી તરફ ભેદ નીચાસ નીખ્યા કરતી હતી.

નયુએ આ કદ ખાખત ખાનપરજ ન લીધી. તે દેવદુત પાસે જઈ કહેવા લાગ્યો: “ભાઈ મહી એક બાલુએ શું કામ ઉભો રહ્યો? આવ, અને આ શુભીઆપર બેસ, આપણે હવે વાણી કરીશું.” પોતાની ઓને પુછવા લાગ્યો: “કેમ કંઈ આજે રાંધ્યું છે કે નહીં?”

ઓએ કહ્યું: “રાંધ્યું છે, પરંતુ તમારે માટે તે નથી. દારૂ પી પીને તમે તમારી સુઢીજ શુમાવી છે! તમે શહેરમાં મારે સાડ તેમજ છોકરાઓ સાડ કપડાં લેવા ગયા તો ન લાવતાં દારૂ પી પીને રસ્તે ચાલતાં આ નંબ રખડતા બીખારીને સાથે ઉપાડી આવ્યા. તમને કંઈ શરમ નથી આવતી? તમારા જેવા પીધલને માટે મારી પાસે ખાવાનું નથી.”

નયુ જરો ગુસ્સાના આવેશમાં બોલ્યો: “હવે એટલું ખસ થશે. જરા જીમને ટુંકી કર. પ્રથમ તું પુછ તો ખરી કે એ કેવો માથુસ છે?”

ઓએ કહ્યું: “તમે તે પૈસાનું શું કર્યું તે તો કહો.” દારૂ પીતાં યોગ પૈસા રહ્યા હતા તે નયુએ તેના તરફ ફેરી દીધા અને જણાવ્યું કે ઉધરાણી બીસકુવ મળી નહીં. આવતા અકવાડીયામાં વામદો કયો છે. ત્યારે કપડાં વિષે ભેદશું.

આ સાંભળી ઓ વધુ ગુસ્સે યત્ન, અને એક નંબ બીખારીને ઘરમાં આવેલો ભેદ તે નયુ પર ગાજો વરસાવવા લાગી. પાસે પડેલા પૈસા લઈ તે નયુને કહેવા લાગી કે “મારી પાસે ખાવાનું નથી. આવા રજગતા બીખારીઓને તમે ઘરમાં લાવ્યા કેરો અને હું ખાવાનું ક્યાંથી આપીશ?”

નયુએ ગુસ્સાથી કહ્યું “તું એકદમ સુપર હો, અને મારે જે કહેવાનું છે તે સાંભળ.”

ઓ કહેવા લાગી કે તમારા જેવા પીધલ બેવકુફ પાસેથી શું અકબંની વાત સાંભળી હતી.

પૈસા લઈ કપડાં લેવા ગયા તેનો દારૂ પી, રસ્તા-
માંથી રજગતા બીખારીને ઉપાડી લઈ ઘેર આવ્યા,
અને હવે મારૂં કર અને મારા પુત્રીયારું પણ
કર ! ! આ તમારી કુટેવો હું સહન કરી ચકતી
નથી. ” અત્યંત ગુસ્સાના આવેશથી તે સળગી
ઉડી હતી અને જેટલાં વેણુ કહેવાય તેટલાં
બધાં કર્યાં.

નધુ આ સર્વ શાત ચિત્તથી સાંભળી
કારણ કે આ દેખાવ કંઈ નેવો નહોતો. ગુસ્સા
ને ગુસ્સામાં ઝીંચે ચાલી જવાનો ત્યાંથી
કર્યો પરંતુ આ અનુભવો પુરૂષ કોણ - હતો
જાણવાની તેણીની ઉત્કંઠા હતી તેથી રમે
માજ બેઠી.

(અપૂર્ણ.)

સ્વામી વિવેકનંદ.

(અનુસંધાન ગતિકથી.)

પરમહંસદેવની સાધનાના સ્થળ પયંવટી-
ગાંગ વવેકાનંદ પણ ધ્યાન ધારણાનો અભ્યાસ
કરવા લાગ્યા. રમતગમત પણ ત્યાંજ બેસી ક-
રતા. પરમહંસદેવ પણ ત્યાંજ તેમની સાથે બેસી
આનંદમાં દિવસ વિતાવતા. લાં તે નાનાં ઇક-
ગની માફક દોડદોડ કરવી, ઝાડ ઉપર ચઢવું,
વડની ઝાળીઓ પકડી હોય પણ ખાવા વિગેરે
આનંદની રમતો પરમહંસ સાથે રમતા.

પરમહંસદેવ સાહજ મિત્રાણ બીજાનું જમતા
નહિ છતાં પણ લાં વિવેકાનંદની જાતપેલી રસોઈ
જમતા અને કહેતા કે તારા જેવા વાસ્તવ ગુણોના
હાથનું જમવામાં હોય નથી. વિવેકાનંદના ના
કહેવા છતાં પાત્ર તે તેમના હાથનું જમતા.

ભવનાથ ચંદ્રોપાધ્યાય નામના સજ્જન પણ
દક્ષિણેશ્વર પરમહંસદેવનાં દર્શન કરવા જતા ત્યાં
તેમને નરેન્દ્ર સાથે મૈત્રિ થઈ હતી. ભવ
નાથ ઉપર પણ પરમહંસદેવની પ્રીતિ હતી.
નરેન્દ્ર ઉપર અત્યંત પ્રેમ બોધ તે ધણીવાર ક-
હેતા કે. ‘ તું કોઈ મને નરેન્દ્રની છવન સ-
જિતી દરો. ભવનાથ નરેન્દ્રને ધણીવાર પોતાને
ત્યાં લઈ જતા હતા. આ પ્રમાણે નરેન્દ્રને
દક્ષિણેશ્વર જવાનો હવે વધુ ચક્રમ લાગ્યો હતો.
અને ત્યાં જ આનંદમાં દિવસો વિતાવવાનું તેને
થતું મન થતું.

સ્વામી વિવેકાનંદને તે પછી ઇશ્વર પ્રાપ્તિ માટે

ધણેજ વેગ પ્રકટ થયો. તેમણે અદાર
નિદ્રાનો ત્યાગ કરી રાતદિવસ ધ્યાન, જપ, શંખમ,
વિગેરેમાં ઉત્સાહપૂર્વક કાળ ગાળવા માંડ્યો. પર-
મહંસદેવના અનુગ્રહથી થોડા માસમાંજ તેમને
સમાધિ પર્યંતનો અનુભવ થયો. તે વખતનો
તેમનો ઇશ્વર પ્રતિભા પ્રેમ, વ્યાકુળતા અને ઉ-
ત્સાહથી સાધન સામ્રાજ્ય નોંધ પરમહંસદેવ પણ
તેમનાં વખાણ કરતા તેમને ધ્યાનમાં એક
વિશાળ જ્યોતિર્મય આકૃતિ જણાતી અને તે
જાણે ચેતન્યવાળો હોય એમ લાગતું. આ વાત
તેમણે પરમહંસદેવને જણાવી ત્યારે તેમણે કહ્યું
કે- પહેલાં મને પણ એવીજ આકૃતિનાં દર્શન
થયાં હતાં, તને ધણનાં દર્શન થયાં છે. તે આ-
કૃતિ અધ્યક્ષ ઇશ્વરને પ્રસવ કરતી હોય તેનું
મને જણાતું હતું.

વિવેકાનંદની યોગ્યતા નોંધ પરમહંસદેવે એક
દિવસે તેમને કહ્યું કે. ‘ મને યોગની સિદ્ધિ થતાં
અર્થસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે મારે તેની કશી જરૂર
નથી પણ તારે તેનું કામ પડશે, માટે હું તે તને
આપું છું તે તું મહણ કર. ’ આ સાંભળી તેમણે
કહ્યું કે- એ સિદ્ધિઓથી ઇશ્વર મને કે ? આથી
પરમહંસે કહ્યું કે- તે બીજા કામમાં આવે પણ
ઇશ્વર પ્રાપ્તિના માર્ગમાં તેનાથી કાંઈ ફાવેલો કંઈ
ચક્રો નહિ. આ સાંભળી સ્વામી વિવેકાનંદ તે

સિદ્ધિએ લેવાની ખાસ ના પાડી હતી. ગુરુદેવની કૃપાથી સ્વામીજીએ થોડા વખતમાં જ દોષને સ્પર્શ કરતોજ તેના શરીરમાં ધર્મશક્તિનો સંચાર કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરી હતી. પરમહંસદેવે તેમને અદ્વૈત જ્ઞાનનો ઉપદેશ આપી વેદાન્તના સેઠમ ભાવની ઉપાસના કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો હતો.

પરમહંસદેવ સ્વામીજીને અષ્ટાવક્રગીતા અને આધ્યાત્મિક રામાયણ વાંચવાનું કહેતા તેમાં હું જેવું આત્મા છું એવું જ્ઞાન હોવાથી સ્વામીજી પહેલાં તો તે વાંચવાનું ના કહેતા અને કહેતા હું ભગવાન છું એવું કહેવું એ પણ પાપ છે તો એવું આ પુસ્તકોમાં લખેલું હોવાથી તે કેમ વાંચી શકાય. આ સાંભળી પરમહંસદેવ કહેતા કે તોમને વાંચી સલામત. આ પ્રમાણે સમગ્રની વિવેકાનંદ પાસે વેદાન્તનાં પુસ્તકો વાંચવી તેમને અખ્યાતજ્ઞાન આપતા. સ્વામી વિવેકાનંદના ઉપર પરમહંસદેવની વધુ પ્રીતિ હતી. તેમને કૃપાનંદનો ઉપદેશ આપી અનુશ્રવ કરવામાં પ્રવૃત્તતા આપતા, તે ઉપરાંત રોજ સૌને તેમને પોતાની પાસે બોલાવી બે તથા કલાક સુધી ઉપાસી જાનનું શિક્ષણ આપતા.

આ વખતે વિવેકાનંદનામાં પોતાના શરીરનો સ્પર્શ કરાવી અન્ય મનુષ્યનામાં ધર્મશક્તિનો સંચાર કરવાની શક્તિ આવી હતી. પણ માણસો આ વાત માનતા નહોતા કે સ્પર્શ કરીને અન્ય મનુષ્યના વિચારોને અદ્વૈત શકાય. એક વખત બ્રહ્મચરિત્રાગીના દિવસે અર્પવાસ કરી રાત્રે દરેક દોષે સ્વામી વિવેકાનંદ ધ્યાનમાં બેઠા હતા તે રખતે તેમણે પોતાનામાં આવી શક્તિ આવી છે કે કેમ તેની ખાત્રી કરવા સ્વામી અનેદાનંદને પોતાને સ્પર્શ કરવાનું કહ્યું અનેદાનંદ જમણે બાથ સ્વામીજીને અડાડી આપ્યો મીઠી બેઠા. થોડીવારે વિવેકાનંદે ધ્યાનમાંથી જાગત યમ અનેદાનંદે શું લાગ્યું તે પૂછ્યું તો તેમણે કહ્યું 'તમે વીજળીની બેટરીને સ્પર્શ કરવાથી શરીરમાં ઝલકારો યાય અને કોઈ વસ્તુનો આપણામાં પ્રવેશ થઈ દાઢ કમ્પે છે તેવી રીતે આનો સ્પર્શ કરવાથી આપણા શરીરમાંથી, મારા શરીરમાં કોઈ શક્તિ પ્રવેશ કરતી હોય તેવો અનુભવ થયો.

તે પછી અનેદાનંદ ધ્યાનમાં બેઠાયા. સર્વ સમજી ગયા કે સ્વામીજીનો સ્પર્શ કરવાથીજ તેમનામાં ધ્યાન કરવાની શક્તિ આવી છે. તે પછી સ્વામીજી પરમહંસદેવ પાસે ગયા. તેમને જોઈ પરમહંસે કહ્યું કે: 'કેમ લાગે, થોડું મજબુત છે તેમાંથી પણ અર્થ કરવા માંડ્યું કે? પહેલાં પૂર્ણ મેજવનુ પછી તેનો અર્થ કરવાનો વિચાર કર. આ સાંભળી તેમને થલું આશ્ચર્ય થયું કે પરમહંસદેવે આ વાત શી રીતે જાણી? બરે ઇશ્વરના સ્વરૂપનું જેમને જ્ઞાન થયું છે તે તો સર્વેય હોય છે. પરમહંસદેવ પણ પોતાની સર્વેય દૃષ્ટિથી આ સર્વ જોઈ ચક્રા છે.

વિવેકાનંદનામાં ધર્મપ્રતિ પ્રેમ, સાદસ, સવમ, દ્વંદ્વમર્થ અને સત્યનું પાલન કરી, આત્માનુસંધાન કરવાના મહાન સદૃશ્યો હતા તે વાત પરમહંસદેવ જાણતા હતા. પરમહંસદેવ જાણતા હતા કે તેનાથી અયોગ્ય કૃત્યો તો કદી પણ થઈ શકવાનાં નથી. તેઓ ધણીજ સમ્પત રીતે સત્યનું પાલન કરતા. તેને પ્રમાદમાં પણ અસત્ય બોલતા નહિ. પરમહંસદેવ તેમને ઉત્સાહ આપવા કહેતા કે, 'જે માણસ મન, વાણી અને કર્મથી સત્યનું પાલન કરે છે તે સત્યરૂપ ઇશ્વરનાં દર્શન થાય છે. બાર વર્ષ સુધી જે માણસ આ પ્રમાણે સત્યનું પાલન કરે છે તે સિદ્ધ સંકલ્પવાળો થાય છે તે પછીથી તેના મનમાંથી જે સંકલ્પ જરૂર છે તે સસ થાય છે. તે કોઈને આશ્ચર્યોદ્ધાપે છે તે પણ રહે છે.

સ્વામિ વિવેકાનંદને ઉપદેશ આપતા પરમહંસદેવ કહેતા કે ભક્તનો સ્વભાવ આતક પક્ષી જેવો હોય છે. જેમ આતકપક્ષી પોતાની તરસ છીપાવવામાટે આકાશના સામે જોઈ રહી વરસાદની રાહ જુએ છે તેમ ભક્ત પણ પોતાની જરૂરીઆતને માટે ઇશ્વર ઉપરજ આધાર રાખે છે. આ સાંભળી નરેન્દ્રે કહ્યું કે 'આતક વરસાદના જળ વગર બીજી જળ પીતું નથી એ જોઈ છે તે નદી તળાવનું જળ પણ પીવે છે એને નજરે નોંધુ છે.' આ સાંભળી પરમહંસદેવે કહ્યું કે, 'હા, બરી વાત, જ્યારે તે નજરે જોયું છે એમ કહ્યું છું ત્યારે તો મારી ધારણા ખોટી પડી. આટલો બધો નરેન્દ્રના બોલવા ઉપર પરમહંસદેવને વિશ્વાસ હતો. એક દિવસે નરેન્દ્રે પરમહંસજીને

હજી કે : 'અરે જીઓ મદાગજ પેહુ ચાતક પડી
મંગાજીમાં પાણી પીવે છે.' આ સંજિગી પરમ
દસ બદાર આવી જોવા લાગ્યા તો ચાન્ક પડીને
ન જોવાથી હજી અરે, હાં છે ચાતક પડી 'એ
તો ચામાચીડીયું છે. અરે, તે ચામાચીડીયાને
ચાતક જણી મારી ધારણા તે દિવસે ઝોડી પાડી
હતી કે ?'

નરેન્દ્રમાં ગાનનો પ્રમાણ થતા લાગેલો દોવા
જતાં પણ તેનું હૃદય કામળ અને બકિતભાવથી
પૂર્ણ હતું પરમદસરેવે તેમનાં નેત્ર જોઈ હરેતા
કે : આવી આંખો શુદ્ધતાનીની દોષ રહે નહિ.
એક વખતે પરમદસરેવે નરેન્દ્રને એવી રીતે
સ્પર્શ કર્યો કે તેથી તે થોડીવારમાં અચેતન થઈ
ગયા, આ વખતે વિવેકાનંદને આ બહાડમાં
ધ્રુવર સિવાય બીજું કંઈ છે નહિ એમ લાગ્યું
તે પ્રકારની દશા તેમને આંખો દિવસ રહી, તે
જે જે જોવા લાગ્યા તે સર્વ ધ્રુવરૂપ જણાવા
લાગ્યું, જમવા બેસા તો જમવાના પદાર્થો અને
જમનાર પોને પણ ધ્રુવર સિવાય બીજું કંઈ
નથી એમ લાગ્યું. થોડીવાર જોને વળી થોડીવારે
બેઠાનવત બેસી રહે, વળી જોને આવી સ્થિતિ
રહી હતી. સુતાં, બેસતાં, વાત કરતાં, ચાલતાં
સર્વ સ્થળે ધ્રુવરમય જણાવા લાગ્યું જાણે કંઈ
નિરોધ અથવા દોષ એવી રીતે તે મસ્ત અને
નિર્મય જણાવા લાગ્યા. તેમને તે દિવસે સર્વ
સ્થળે ધ્રુવર જણાતાં બધ માત્ર કયાને રહો ન
હોય. સામે દોડતો થોડો આવતો દોષ તોપણ
તે બધથી વેગને ખસવા નહિ, પણ તેમના મનમાં

એમ થતું કે હું છું તેજ તે પણ છે. 'અંકાર
કરતાં જાણે કોઈ બીજું જ જોને છે એમ લાગ્યું.
આવી સ્થિતિ કેટલાક દિવસ રહી કોઈક વખત
જ્યારે તે નિરોધ કાંઈક ઉતરતો ત્યારે રત્ન જેવું
લાગ્યું જ્યારે આવી સ્થિતિ કેટલાક દિવસ પછી
મરી ગઈ ત્યારે સમગ્રયુ કે આનુ નામજ
અદૈત વિદ્યાન, આનુ નામજ અદૈત જ્ઞાન, અને
આનુ નામજ શુદ્ધેવની કૃપા.

આ પ્રકારે શુદ્ધેવ પરમદસરેવની કૃપાથી
સ્વામી વિવેકાનંદે આત્માનું મુક્તિ કરવા માંડ્યું
તેમની શુદ્ધેવા પણ અદ્ભુત હતી એક વખત
તો તેમની પરીક્ષા કરવા પરમદસરેવે જ્યાં
વિવેકાનંદ તેમની પાસે આવ્યા ત્યારે જિહ્વક
બોલ્યા નહિ, વળી ફરી આવ્યા તો પણ બોલ્ય
નહિ, તેથી દર્શન કરી નરેન્દ્ર પાછા જતા. આ
બેચાર વખત બન્યું છતાં નરેન્દ્રની શુદ્ધ ઉપરન
થકા ઝોણી થઈ નહિ ત્યારે પરમદસરેવે હજી
કે : હું તને બોલાવતો નથી છતાં કેમ વારવાર
આવે છે ? ત્યારે નરેન્દ્રે હજી કે : હું કંઈ આપની
વાતો સાંભળવા આવતો નથી પણ મને આપના
ઉપર પ્રેમ છે તેથી આપની દર્શનની ક્ષિત્તિ થઈ
કરે છે તેથી જ આનું હું આ સંજિગી પરમ
દસરેવ તેમના ઉપર ધણા જ પ્રમન્ન થયા અને
હજી કે : હું તારી પરીક્ષા કરતો હતો કે તને
માન ન અપવાયી તું નાસી જાય છે કે રહે
છે ? તારા જોવા માણસ જ આનું અપમાન
સહન કરી શકે, ખીજો દોષ તો ક્યારનોય આવ
વાનું બધ કરન. આ પ્રકારની તેમની પોતાની
શુદ્ધ ઉપરની થકા અને બકિત હતી.

“આવના માસમાં જન્માર પડે.”

ત્રીકાળ દર્શક દર્પણ

અને ગ્રેનાવાદન વિદ્યા. નેપાર થતા આનું કે જેની અંકુર દીપ્તોદીપ્ત અને મેઘમે-
રીકમના પ્રયોગો કરતાં હીજવાની વિદ્યા, મોક્ષવિદ્યા, વશીકરણ વિદ્યા, ત્રીકાલદર્શકદર્પણ બના-
વવાની વિદ્યા, પ્રેન-અવગત મરી ત્રણેય આત્માને બેધારી તેની સાથે વાનચીન કરવાની ગ્રેના-
વાદન વિદ્યા, ચમત્કારીક વોડીઓ જતાવચની રીત, રત્નિયમ, કોષ્ટક, કમલક, મત્ર વિદ્યા,
જાત્રિવિદ્યા, તત્રવિદ્યા, જાદુઈ વિદ્યા-એન્ડ-જીવીક વિદ્યા એ સિવાય દરેક માનુષ પેર યોજીને કરી
કરી તેવા બીજા કેટલાક ચમત્કારીક શુભ અને-અશુભકારક પ્રયોગો અને વજર દવાએ માત્ર
જાણ ફેરિતો અનેક અમાન્ય દરોઝ ચમત્કારીક રીતે મટાડી રાકવાના પ્રયોગોદો યુગાવેલ કર્યો
છે. ડી. રૂ. ૪-૦૦ ' હાલ માલક ધનાર ખસે ૧૨-૮-૦ બાજુપોલ્ય ઓડીય-અમદાવાદ

(વેદ દુલ્લભદાસ હરજીવનદાસ.)

(અનુસંધાન ગતાંથી)

ગુણ—ગુણ, અર્થ, સર્વ પ્રકારનાં હરીલા
શવ, ક્ષેપ, પાંડુ, છાતીમાંથી લોહીનું પડતુ, કૃમિ,
ખસ, ઘળ, ખરજવા, કઠોતર, કઠમાળ બધ કુદ
જિએ મહાન અસાધ્ય અને હરીલા રોગોને આ
બધાણું મધ્ય અમતકારી રીતે કાપે છે.

વાપરવાની રીત—ખરજવા લુપ્ત ને ખમ
જેવા બાધિમાં આ અથાણું વાટીને ચોપડવુ
તથા ખાનું તેથી જલદી આરામ થાય છે અ
જી, અતિસાર, કૃમિ, આદરો, જળાદર, કઠો
દરવાળાએ દિવસમાં ત્રણ વખત લેવાથી ચોમાક
હીનસમાં અકરીર કાપે છે, અર્થમાં પડતા
લોહીવાગને આ અથાણુની ધુમાડી આપવાથી
પ્રાયશઃ થાય છે રોગ અને વિપજન જંતુરોગમાં
દર્મમાં આવા અથાણુ વાપરવાથી જલ્દીને
ખરખર ઉત્તમ પ્રકારે ખસાય કરે તેમ છે.

૩૭ લીંબોળીના બીજનો વર્ધમાન
પ્રયોગ—બીજ એકદાણા મુજબ વધતા જવુ
તેનું ૨૧ દહાડે ૨૧ બીજ થયા પછી રોજ એક
દાણા પ્રમાણે ઉતરતા જવુ તે પ્રયોગ કરવાથી
બાક, હીરદીરીઆ, કામરવા, આદરો, કૃમિનો
રોગ, વિગેરે દરોમાં અને અત્યંત કષ્ટ સાધ્ય
બાધિમાં આવા પ્રયોગ થજી અકરીર થઈ
છે.

૩૮ લીંબોળીનો મુરખો—કાચી લીંબો-
ળાએ લખ તેના હોલાં કાઢી સુકવવા તે રોર
૧ માં ખાડની આસપાસી રોર ૫ નાંખી મુરખો
તેમર કરે ચુલેથી ઉતારી તેમાં ત્રિકડુ તો ૫
નાંખવું મોઢું સખ્ત બધ કરી ખરજીમાં લરી
જાય.

ગુણ—અધોદાય, અજીજી, મળાવરોધ, પાંડુ,
તાવ, અર્થ, લજદર, ઝોરી માતા કુટી નીક
ખતા હોં ઉપર એક ઔસ રોજ વાપરવુ.

૩૯ લીંબોળીનો સીરખ—પાકી લીંબો-
ળાઓને રસ તોલા ૪૦, આમળાને પીલી રૂઝ
મલ્લે ને તો. ૩૦, સાકર તોલા ૨૦૦, નાંખી

મંદામિત્રે પકવ કરવું અને એક રસ યઈ જરા
જાડુ થાય એટલે ઉતારી તેમાં વસંદોચન તો. ૮,
પીપર તો. ૪, જોડીમદ તો. ૮, અમ્બ તો. ૪,
કષાઈ તો ૪, લોહ તો. ૪, નાગકસર, એલચી
તજ તોલા ૨, મધ તોલા ૬૦, નાંખી લવારી
ખાટશે ભરવો.

ગુણ—રોધક, પૌષ્ટિક, પિત્તશામક, કફ,
સ્તપિત, ત્વકદોષ આ ઔષધપિત્તશામક હોવાને
લીધે રક્તપિત્તમાં મધ્ય ઉપયોગી છે ત્યારે ગ્ર-
ખામાંથી, નાકમાંથી અગર ઉતરીમાંથી લોહી પડે
છે ત્યારે " નિખરસાયન " અવલેહ " લેવો. ધજો
ઉપયોગી છે ક્ષય અને ઉરજત જેવાં દરદમાં
જતુઓનો નાશ કરે છે એકો છે. હૃદયની નખ-
ળાએ લજતા તમામ દોષને દુર કરે છે ક્ષયનાં
દર્દમાં ફરદી ધજોજ કમજોવત થઇ ગયો દોષ છે
ત્યારે મળરોગને કાપે કરવા ઉપરાંત દરદોને
શક્તિ આપે છે. જઠરાગ્નિ પ્રદિષ્ટ કરે છે અર્ધ
મસામાંથી લોહીનો ભરાવો થઇ પીડા થાત હોય
ત્યારે એક ઔસ દિવસમાં લેવાથી કાપે છે
છે હરેક જતના ક્ષય દોષ, રક્ષેખ, પીનસ, ત્વક-
દોષ અને શરીરમાં દાહ થયાં કરે છે, તેમાં આ
નિખરસાયન અવલેહ ધજો ચમતકારી અમ્બ કરે
છે. ગર્ભાશયને સુધારનાર છે નજારત તથા અત્યા-
ર્તવ તથા ક્રુરદોષ વિગેરે દરદોમાં એક આશીર-
વાદરૂપ થઇ પડે છે.

૪૦ લીંબોળીનો પાક—સુકી લીંબોળીનાં
બીજ તો. ૪૦, ગરમ પાણીમાં પલાળી રાત્રી
ફાંતરી માડી સફેત થયે ખાંડી ખારીક કરી ઘી
તો. ૬૦ માં મદ અગ્નિમાં ગરમ કરી દાણો
પાડવો. દમડી પાપજી મેદની જખમ તો. ૫, જીર
તોલા. ૫, પીપર તોલા ૨, સારોડીનું ચૂર્ણ તો. ૫,
હરડે તોલા ૧૦, મુઘલી તો. ૨, ચોપડુની તો.
૨, આતુરખત તોલા ૨ ખમખસ વરીઆલી તોલા
૪, સુંકે ખમજોલ ટોપઈ તો ૫, આ સર્વે મેજ
કરી સાકર રોર જા ની આસપાસી કરી તેમાં તો.

૧ જેઠ નાખી ખુમ ધુંટવુ. તે પાદો ચાસણી
થેયે ઉતારી ઉપરના ચીનિ મેળવી દેવી પડી
દલાવી લાકું તોલા રાઠ પ્રમાણે બનાવના.

ગુણ:—સમદણી, સોન, કાદ, પ્રમેલ, કપ; રાગ, જીર્ણર, કીજીતા, કુચલ અર્ધતવાય મૂર્છા, તૂણ, દાદ, આ પાકના સેવનથી સ્ત્રીઓને બળ અને વાર્ધ પ્રાપ્ત થાય છે.

લીંઘણી—૩૧ લીંબોળી કુધવાલી નમ ૧૦૦ તેને એક એક લોટમાં નાખી ઉપર કોડીયું લાંબી કપડાથી મજબુત બાંધી એક તળાવમાં ન્હા બેસે બેસતી હોય તેવી નજ્યા ઉપર એક દાઘ ખાડો ઉડા ખોદી તેમાં દાટવું તે જ માસે કાઢવુ તીખાં નમ ૧૦૦ ખસણ ચોરમાં એક ડગળા ઉઘાડી ભરવાં તે પછુ જ માસે કાઢવાં તે લીંબોળી તથા તીખાં બન્ને ભેગાં વાડી બારીક છીંકણી બનાવવી ન્હારે વાર્ધ આવે ત્યારે તે લીંઘણી મારક મુખચાથી વાઢવું દરદ અવશ્ય મટે છે.

લીંબોળીનું તેલ તેનો ઉપયોગ.

૩૨ લીંબોળીનાં તેલની ગોળાંયે બનાવદ. તેલ તો ૪૦ દરજીની ચરમી તો. ૪૦ ચુનો તોલા ૨૦ લીંબાની સગાનો બારીક છીંક તો. ૨૦, કરીનાઈન તો. ૨૦ આ સર્વે એકત્ર કરી ગોળાંયે વાળવી. તે ગોળાંયે અનેક દર્દોમાં વા-પરી ચકાય છે.

૩૩ તેલ તો. રાઠ લપ ઢિચિત્ ઉજી દરી લગાડવાથી કૂમિ, કાદ, પ્રણ અને રક્તવિહાર લાડી તાવ, અને ચામડીનાં રોગોને નાશ કરે છે નાથ લેવાથી કષાગના કીડા દૂર થાય છે અને અકાળે ધોળા થયેલા વાળ કાઠા થાય છે.

૩૪ તેલ તો. ૧૦ ગરમ કરવું, ગરમ દરતી વખતે મોરનાં પીંછાં નમ ૨ તેમાં કીણીશતરી ગાળા નાખવી. દનમાનની મગ્ગ તો. ૧ નાખી દલાવવું જરા નરમ રહે એટલે ઉતારી કબ્બી ભરતી. રોર અને કુતરાઓને કાષ્ઠપણે ઠેકાણે પડતા જાણે ઉપર ચોપડાથી તે જખમમાંથી જાણે ખરી પડી માંસ અને ચામડી ત્યાંથી આરામ કરે છે.

૩૫ તેલ તો. ૧૦ ગ્રૌમૂત તો. ૨ ગરમ દરતી તેમાં કુચગાનો રસ તો. ૧ નાખવો આ

પીચકારી વાટે કાન ધોવાથી કાનમાં પર જોલા જાગુઓને નાશ કરે છે.

૩૬ તેલ તોલો ૧ તથા અખરોટ નમ ના જુઠામાં મેળવી બાળકોને પેટમાં કૂમિ હોય ત્યારે બહાર કાઢવા માટે વાલ ૧ નાં જુઠાં દીવસમાં બે વખત આપવું. એરડીઆ, જુલ્યાબ દેવો તેથી કૂમિ બહાર નીકળી પડશે.

૩૭ તેલ તોલા ૧૦ સોમલ આંતી બે નાં ગરમ કરી એક રસ થયે ઉતારી લેવું. કાઢ તેમાં બે દીપાં નાખી દરદીને પ્રણ વખ આપવાથી કાભેરાથી બચી જવા સલાહ છે.

૩૮ તેલનો પ્રયોગ.—એકાંસ દાઘ જા લંબાઈમાં માવનાં વાછરડાને પૂછુ કાલી તો વવુ પાછલ આપણે દોડવું તેવું તેની સાથે ૩ વાર દોડી ઉભા રહી તેલ તોલો ૧ પીંછ જ તેથી બરોળ અને તેને લઈને રદ્દતો તાવ વિગે નાથ પામે છે.

૨૯ લીંબાનું તેલ નાથુર તથા નાક અંદરનાં મસાનું એપરચન કરે છે તેવે પ્રસ તેલ મુખચાથી લે મસાનો આલો ભાગ થોડ દીવસમાં રૂચાય છે. વધી સરળનો ત્યારે કા' કુપ કરે છે અને જખમો પડી નવ છે અં રૂચાતા નથી. ત્યારે તેલમાં રૂ બોળા તેની વાટ છુનાં ઉઠા કે તરમાં ઉતારે છે અને તેથી ધી ધીમે જખમવાળો ભાગ પુરાઈ જઈ ચામડી આ નવ છે.

૪૦ લીંબાનું તેલ અને રાઈનું તેલ બ-મિત્ર કરી ચર્પકચનાં બધેકર ત્રાસ વખતે બ-બન્ને મેળવેલું તેલ એક ગદાસ ગરમ પાલ લપ એક આંસ મેળવી પાઈ દેવું. તેવું દસ ક મીનાં પાંચ જ વખત પાઈ દેવું ત્યાં બિલટી સડુ થાય છે તે વખતે રદ્દી જખ થય ચડે કરવું તે ઉલ્કામાં એર તદન નીકળી જ અને માજુસના પ્રાણનો બચાવ થશે.

૫૦ સરજન આર એલ. દાઘ એમ. ડિ લખે છે કે ગગતા કાદવું લીંબાનું તેલ એક મોઝરાના તોલ સાથે મેળવી ચોપડામાં આં તો કાપો થાય છે.

૫૧ તેલનો સાધુ.—વિરેશી સાધુઓ નેવ દારબોલી કટલાક દર્દોમાં માલીસ કરવીમાં વપ

સય છે પૈણુ આ તેતનો સાણુ બનાવી ખસ, ખરજવા, બાકો, વિસફાટક અને આમડીનાં દહોમાં બોચા ઉપયોગ કરે તો વગર દવાએ તેવાં દહોં કરી અર્થ નબ છે.

પર તેલ તોલા રાા પ્રસવવાલી ઓઝોને બાંધે અથવા ચરીરે ચોળવામાં આવે તો ચેપી રીં લાગુ પડતા નથી તેમજ માયામાં જુ બોડે ક્રિયાદિ મનજમાં રોગ દુર થઈ નબ છે અને શરીર દ્રઢ થાય છે.

૧૬ કેટલાક કેટલ કેમ્પના સરજનો જણાવે છે કે જનાવરોનાં બાકો, ચોદાં કેાષપણુ બાગ પ્રસો હોય અને જાતુઓ પુષ્કળ હોય તે વખતે આ તેલ લગાવવાથી જાંતુઓનો નાશ થઈ બીજા ત્યાંએ કરતાં આ તેલ તાત્કાલિક અને સારી ખસર કરે છે.

૧૭ તેતનો દીવો (ખતી) — આ તેલને ખાજવાથી થઈ ગયાય છે અને તે તેવના હી-પુરી થરની દવામાં રહેલા અદસ્ય પરમાણુ-ઓનો નાશ થાય છે અને મગનોયાં રહેનારાઓ બિરોગી રહે છે. તે તેતની મેસ [કામળ] એ-કી કરી તોલા ૨ લઈ તેમાં મગસાકપુર વાસ ૨ લાખેલ મોરચુયુ વાસ ૨ આ સવે ચીન્ને લઈ તેમાં જોઈતું જથ નરમ થાય તેટલું બી ઉમેરી મેલન કરી અજળ બનાવવું તે આજવાથી આ-ખની પાંપણ ખવાતી અટકે છે. વેલ, કુદા, બીલ, ખુજળી, અને નિયમિત વાંચનારાઓને અપત ઉપયોગી છે. બાળકને નિત્ય આજવાથી અને મણીજ શેસની આપે છે ન્યારે ચોર થીમો યોગ કરવા જતી વખતે રાતના વખતે ૬ પ્રાશન દરારે આ કામળનો ઉપયોગ કરે છે.

૧૮ ખરજવા ઉપર લીબોળીનું તેલ ચોપડી આ ઉપર બકરીની લીડીનો છુકો બારીક કરી લગાવવાથી ખરજવા મટી નબ છે.

૧૯ પસાતા એકમાં તેલનાં ટીપા ૧૦ નાંખી ૩ પતાસું સતારમાં ખાષ જવાથી એકવીસ પ્રાશ-આ પ્રેક, ઓઝોના પ્રદર, લોહીયા વિગેરે રોગો મટી નબ છે.

૨૦ અગ્નિથી લાગેલા ચરીરના કેાષપણુ લા-ગેલાઓ ઉપડી આવે છે ત્યારે લીબો-

ળીનું તેલ લગાવવાથી ચોડા વખતમાં આરામ થઈ નબ છે.

૨૧ અર્ધમાં પડતા લોહીમાં મૂગાના પાનના રસમાં બ તોલો તેન મેળવી પીવાથી ફાયદો થાય છે. મધા ઉપર ચોપડવાથી રાત થાય છે કૃ-મિનાં ગોળા ઉપર સતાર સાંક તેલનાં પાંચ પાંચ ટીપાં લેવાથી કૃમિ મટી જાય છે. અને પગ એક જુલાન આપવાથી કૃમી બહાર નિકળી નબ છે.

લીમડાનાં ફુન (મોર) નો ગુલકક ૬
૨૨ લીબોળાના ફુન [મોર] શેર ૩ ત્રિકકુ-તો. રા કુપો તો. ૨ પિત પાપડા તો. ૨ પક-વેલો સુરોખાર તોલા ૫ ત્રિકર્ગા તો. રા લોહ તો. ૨ ઈંદરણીનાં મૂગની છુકી તો. રા માલિક ભસ્મ તો. રા ત્રિકારીકક તો રા, મોરંગમીનાં, મુગની છુકી તો. રા, ખાપરોપો તો. ૧, શ્રીપ-ખનાં મુગની છુકી તો. રા, આ સર્વે વસ્તુઓનું બારોક ચૂણુ કરી મોરની અંદર મિથ કરી એક કાચની રતાપડં બરણીમાં ઉપર નીચે સાકરનો છુકો તોલા ૧૨૦ નાંખો મોહુ બંધ કરી પંદરથી વીસ દલાડા સૂર્યાના તાપમાં રાખવી અને તે બરણીને ત્રણ ચાર દિવસે ઢલાબા કરવી તે સર્વ વસ્તુઓ પીમળી નબ એટલે પેક કરી રાખી મુકવું.

૨૩ — રોજાંદા એકાંતરીઆ, તરીઆ, ચો-પીઆ, વિગેરે જાતના તાવ તેમજ વિષમજ્વર સતતજ્વર જીર્ણજ્વર હમેશનો લોડીજ્વર વિગેરે જ્વરોમાં એ આવતા પહેલાં બે ત્રણવાર એક એક તેલો ખાવાથી અટકે છે પિતજ્વર અને સંતત જ્વરમાં તાવ બરેલો રહેવાથી કરીનાબન અથવા બીજા દવા આપી ચકાની નથી. ત્યારે આ ગુલકક નિઃશંકપણે આપી ચકાષ છે એટ-લુજ નહિ પણ બીજા કેટલાએક વ્યાધિ થયા પછી જે નબજાણ આવે છે તે આ ગુલકકના સેવનથી નિરૂપ થાય છે તે લાતુવર્ધક છે અને અનાજનુ સારી રીતે પાચન કરે છે. જીલટી, મોળ, ચરીરમાં રહેલી ખોટી ગરમી, મમજની ગરમી, આંખની કાખ, ઉથલા મારીને આવતો તાવ તેનાથી મટે છે તાવને લીધે ન્યારે બરોળ વધે છે ત્યારે લોહની સાથે તે લેવાથી મજોજ ફાયદો થાય છે.

ગ્રીષ્મ રૂતુમાં નીકળતા ઓરી, ઓછમડા, માતા, મુરઝીબી વિગેરે ત્વકદોષમાં જ્યારે કોઈ જાતની દવા અપાતી નથી અને તેથી તેની બચત વેદના ભોગવવી પડે છે ત્યારે આ ગુણકદ જાણી સાઈ કામ કરે છે સદરજી ઓરી મટી ગયા પછી માસ બે માસ ચરીરમાં પિત્તનો પ્રકાશ રહે છે અને આખે ચરીરે ગુમડા કુટી નીકળે છે, તે પ્રસંગે આ ગુણકદ મહાજન અકશીર ઉપાય માણુમ પડ્યો છે. ચાલુ સેવનથી ગળતા કુષ્ટ, વાતરક્ત, આમડીનાં દરદો, કૃમિનો ગોળો વિગેરે નારા પમિ છે. કમળાતાં દરદમાં જ્યારે પીળાશ દેહતી નથી. તેવા સમયમાં આ ગુણકદનું ચાલુ સેવન લઘુ દિવસરૂઠ છે એથી લઘુ બરાબર કામ કરે છે જ્યારે આમાનિસાર થઈ આવે છે ત્યારે બેતલ દીવસ એનું સેવન કરવાથી આરામ આવે છે વાત વ્યાધિમાં ચરીરના જૂદા જૂદા ભાગમાં સોજો ફરતો જણાય છે તેને પણ આ ગુણકદ દવાવે છે. રતવા મળ સુથ તથા મુખપાકમાં એનું સેવન ફાયદાકારક છે. એ ફરક જાનના રૂતુ દોષને દૂર કરે છે. ગુરુદાનાં અને પ્રગેદનાં દરદમાં અતિરૂપ પણ નિકળતું હોય અથવા કોઈ વખત સોડીની ધાર થતી હોય અને ઈંદ્રિય બહેલી માત્રમ પડતી હોય ત્યારે આ ગુણકદ કલાક કલાકને આંતરે બેએ તોલા ખાવાથી તેની નિગતિ થાય છે અને માસ બે માસ જેવન કરવાથી એ રોગ જગમગથી નાશ પામે છે ગ્રીષ્મ રૂતુમાં તાપની અને ચરદ રૂતુમાં મેસેરીયાની દવા એથી અસર કરતી નથી. વળી પ્લેગતા સમયમાં ગુણકદનું સેવન તેના દુઃખવાથી નિઃશ્ચક બચાવ કરે છે અને એ રીતે વાત. પિત્ત અને કફતા પ્રકાપથી બચવાને અથવા તેની વૃત્તિને માટે આ ગુણકદનો છુટ્ટી ઉપયોગ કરવો (આવશ્યક છે.)

લીંબડાની દવા પશુ ગુણકારી જણાય છે તાવ. ક્ષય, પત, કોડીઆ, વિસ્ફોટક અને કેટલાક ચેડી દોઈમાં બની રહે તો દરદ હોય ત્યાંજી લીંબડાની દવા આવે ત્યાં તેને રાખવાથી તે માલે થાય છે અને લીંબડાનાં ઝાડો જે જગ્યાએ પુકેળ વાવેલાં હોય છે. તેવા માગેમાં કાલેરા મરકી અને મેસેરીયાની

ઝેરી દવા ત્યાં અસર કરી ચકતી નથી અને તેવા રોગના જગ્યાએ પોતાની તરફ ખેંચી તે ઝાડ આપોઆપ સુધારી જાય છે. એટલા માટે સુધરેલા દેશમાં યુરોપીઅન લોકો તથા ઝાકરો પણ એમ માને છે કે લીંબડાનાં ઝાડ જે જગ્યાએ હોય તે જગ્યાની દવા સારી હોવાથી તેવે ઠેકાણે ઘરકરની બાવણીઓ અને પોતાનાં સ્થાનો બગલા બધાવે છે

વિશેષ વિવેચન—તિબ્બે શબ્દો સસ્કૃત નામ ઉપરથી પ્રાકૃત નિકળેલો જણાય છે અને લીંબડાનાં ઝાડમાં દેવતા વાસો મનાય છે. અગાઉતા વખતમાં રૂષિ મુનિઓ પોતાના સ્થાનો (આશ્રમો) પશુકુટી વિગેરે વિશ્રાંતિની જગ્યા જગલમાં બાંધતા હતા અને પોતાનાં આશ્રમ દીર્ઘકાળ સુધી નિરોગી રાખી ચકતા હતા.

આજે પણ કોડીઆ સાળ નહિ થતાં મુખી અશુભ જ્ઞેષમાં રાખેલાં હોય છે અને જાર વર્ષ તેની જગ્યાએ રહેતો પોતાની મેળેજ વિના દવાઓ સારા થઈ જાય છે.

એક ફરદીની પરિક્ષા—પૂર્વે જે મુપસિક વૈદ્યરાજેએ એક બીજા પરિક્ષા માટે લેવાને પોતાને એક પીત પાકથી પીડાતા ફરદીને કહ્યું તમે આમલીના ઝાડ નીચે રાત્ર રહેલા પેલા વૈદ્યરાજને પ્રતિસ્પર્ધિ હતા તેનું નામ કામ આપીને ત્યાં જવા કહ્યું કે જાઓ એ તમારું દરદ મટાડી દેશે આ સાંભળી શ્રદાળુ ફરદીએ પ્રયાણ કર્યું. સાંધે પોતાના માણસને લઈને આ વૈદ્યરાજ ન્યાં રહેના હતા ત્યાં કેટલેક દિવસે પહોંચ્યા. આ વખતે આ ફરદીનું દરદ લગભગ અસાધ્ય સ્થિતિમાં આવી લાગ્યું હતું આ ઢીન ફરદીએ વૈદ્યરાજ પાસે આવી વિશાપના કરી કે, આપ દવા કરી મને આ દરદ તરતમાં નહિ મટાડો તો હું મારી જીંદગી ગુમાવી ચુક્યો છું કારણ મને અમારા ગામતા વૈદ્યરાજે આ દરદ આપનાથી તરતમાં મટી જવા કહ્યું છે જે તેઓએ પાળ્યું હતું તો જરૂર મને આરામ તારી આપેલો હત પરંતુ મારા કમનશીબે દરદ લંઘાયું અને આ સ્થિતિમાં આગેલો વૈદ્યરાજે પ્રત્યુત્તર આપ તો જણાવ્યું કે બાઈ તમારું દરદ તો હવે અત્યંત

પરજા આવડું જાય છે એ તમે તેમના દષ્ટા પ્રમાણે મુશ્કારી આંખથીના વક્ષ નીચે કરી ન હતો આ જે સ્થિતિ તમારી છે તેની સ્થિતિમાં તમે હોત નહિ. તેઓએ તમારી ઉપર મોટા ઉપકાર કર્યો છે. ઔષધ પીધા મિવાય તમારૂં આ દરદ તેઓએ મટાડ્યું આ ચમત્કૃતિથી મને ધણ આનંદાચર્યુ થયુ છે અને હું પણ તેમનોજ આભાર માનું છું તમે હવે લીંમડાના ઝાડ નીચે રાત્રિ રહેતા રહેતા ધરે પહોંચશો ત્યાંજ તમારું બધું દરદ નિજાત થઇ જશે. વૈવરાજ ગાયપર પણ ઉપકાર કર્યો છે તે માટે હું તેમનો આગ્રહ માનું છું આ સદેશો તરત પહોંચાડશે.

દરદી પરમ શ્રદ્ધાથી ધર તરફ વળ્યો અને જેમ જેમ દિવસ ગયો તેમ તેમ શરીરમાં લાલવા ચાલવાની શક્તિ આવી અને ખાવાપર શ્રદ્ધા વધી દરદી ધરે પહોંચતા પૂર્વેજ પ્રયત્નથી આ રોગ્ય સ્થિતિએ આવી ગયો વૈવરાજને તેને જોતાજ સિદ્ધ માન્યું કે આ વૈવરાજ પણ વનસ્પતિ સામના શુભ હોયતો સંપૂર્ણ અનુભવી હોવા જોઇએ.

હાગડાનું લાંબુ આયુષ્ય હોવાના ખાસ કારણો તપાસતાં તેઓ દર વર્ષે લીંબોળોને ભણ કરે છે અને ધણે ભાગે લીંબોળાં વૃક્ષમાં તેઓનાં ધર હોય છે, તેજ એના લાંબા આયુષ્યનું કારણ છે. પરમકૃપાળુ પરમેશ્વરે ભારતવાસીઓના દિન માટે અનેક પ્રકારની વનસ્પતિઓ કેવળ ઔષધિ રૂપે ઉત્પન્ન કરી છે અને આપણા પ્રાચીન મ-

દષિઓએ તેના અનેક શુભો આપણને બતાવ્યા છે આપણી પ્રકૃતિને એનુંજ સેવન સર્વ રીતે અનુકુળ છતાં એની અવગણના કરી અત્યત પ્રતિકુળ અને પરિવારે હાનિકારક લાભસ દવાઓના ડોકથી આપણી જીવગીતે વિષમય બનાવી નાંખીએ તો આપણે આત્મધાતી કહેવાઇએ એમાં જરાપણ સંદેહ નથી જોળાનું સેવન કરતાં લીંબોળાનું સેવન કરનાર માણસ હજારગણો લાભ મેળવે છે એ કહેવત અત્યત મહત્વની છે. લીંબોળો ભોંકે કડવો છે અને જે જે ઔષધોમાં તે આવે છે તે બધાને કડવા બનાવે છે પણ એ કડવાશજ અસખ્ય રોગોને દરનારી અને જીવન આપનારી છે તેથી જોળ સાકર વિગેરે મિષ્ટ પદાર્થો એને મુકાબલે વૃક્ષ છે એમ સમજી લીંબોળોને દુરથી ઉપયોગ કરવાની અને તેના વૃક્ષોની સંખ્યા નિરંતર વધારતા જવાની અમારા આર્થ બંધુઓને ખાસ ભલામણ કરીએ છીએ. વગર પેલાના ઔષધ તરીકે તેની અવગણના કરવી એ કુદરતની દારી કયા સમાન છે તેથી આ વિષયમાં ઊંડા કતરી જંબીરતાથી તેની મહત્તા સમજી જેમ બને તેમ તેના વિશેષ લાભ લેવાની અને એ રીતે આયુષ્ય વધારવાની જરૂર છે. અમારા આર્થ બંધુઓ આ લેખનો અર્થોર્થ હેતુ સમજી તેનો આદર કરશે તો નિઃશ્વર પ્રમાણે પરિશ્રમે અવસ્ય લાભ કરશે અને ત્યારે જ અમારા પરિશ્રમની સાર્થકતા થયેલી અમે માનીશું.

વનસ્પતિ વિજ્ઞાન.

(ગયા અંકથી ચાલુ.)

આકોલ-સંકોલક.

આકોલને સન્નૃતમાં અકોલ અને સંકોલક કહે છે અંગ્રેજમાં Sage leaved alangium; અને લાટીનમાં Alangium Lamarolai કહે છે. મરાઠીમાં સાંકોલ, સાંકોલા; દિલ્લી અકોલા, અકોલ અને હેરા, અને શુજરાતીમાં આકોલ, અકોલી, કે આકોલી કહે છે તેનાં ઝાડ ધણી જગ્યાએ થાય છે. તેનું ઝાડ કચેરના ઝાડ જેવું થાય છે. પાન પણ કચેરની જેવાં

થાય છે. તેની વાસ લીંમડાના ઝાડ જેવી કડવી હોય છે. ફળ પીળાં હોય છે તેના ફળ દાયાં હોય છે ત્યારે લીલાં હોય છે પડી પીળાં થઇ કાળાં પડી જાય છે. તેનાં ફળ પાકતાં કાવાથી ઝાડો રમ નીકળે છે તે આમર્ગા જેવાં જોળ હોય છે. તેની અંદર કાચો હોય છે.

તેનાં મૂળ કાચા વપરાય છે તે શીષક, સ્વેદક અને ઉંડી કઠનાર છે. તેના મૂળની જાતમાં, હીકાકપુઆના જેવો શુભ હોવાથી તે ધંપીશકપુઆનાની જગ્યાએ વપરાય છે. તેનો શુભ

રસ, શોષક, શેષ, શેષ, વિષદર અને ઉદરી
દરનાર હોવાથી ઉદરના શેરમાં દડાયા કુતરાના
મેર વખતે અને સર્પદય વખતે અવરગરાથી
શાયે પાપ છે.

ઉદરનું એર—તેનું મૂળ ધસીને ચોપડા
છે તથા મૂળની ઊંચાણ સુધી પાવાથી પશુ એર
ઉતરી જાય છે.

ઉદરો—૧ તોલો તેના મૂળની ઊંચા આપ-
વાથી ઉદરી થાય છે.

તાવ—તેના મૂળની ઊંચાણ સુધી ૨ થી
૩ વાલ પાવાથી પરસેવો વળીને તાવ ઉતરી
જાય છે.

રતવા—અંગોસનો રમ પીવાથી રતવા
મટે છે.

મધિવા—અંગોસની મૂળ અને યાત્ર
લાડું પાણીમાં ધસીને મધિવા ઉપર, રસવિહાર
ઉપર અને એળી જનાવરના કામ ઉપર ચોપડ-
વાથી મટે છે.

વિશ્કાદક—અંગોસની મૂળની ઊંચાણ સુધી
આવાથી વિશ્કાદક વાતરકા અને ચામડીના
મટે છે.

સર્પદરા—અને નલેદર—અંગોસની મૂળની
ઉપર ૧ રસ પીવાથી જલોદર મટે છે
૪૦ માપનું એર ઉતરે છે.

ગરકાં ટુલવા—અચરક કુદી નીળવાથી
કરી ઉપર કામમાં હો છે તેના ઉપર અંગો-
સની મૂળની ઊંચા પાણીમાં ધસીને ચોપડવાથી
મટે છે.

અટખું અને કૂર્મી—તેના મૂળની ઊંચા
પાવાથી અટખું મટે છે તેમ કૂર્મી પશુ મટે છે.

વા—અંગોસની પાન પાણીમાં ઉઠાણ વા
વાળા દરદીને તે પાણીથી ન્દરાવનો અને સધિ-
વાન સોળ ઉતર તેના પાન મેરમ કરીને
પાવવાથી મટે છે.

કૂં—તાવ—તેના મૂળની જાતની મૂળી લે
વાથી કૂં, ઉદરમ મટે છે અને પરસેવો વળી
જાય મટે છે.

લેદિવિહાર—અંગોસની મૂળની જાત પી
વાથી લેદિવિહાર, ઉપદય અને વાતરકા મટે છે.

ઉદરનું એર—એરી ઉદર કરડો દોષ તો

અંગોસનું મૂળ ધસીને તેનો રસ પીવાથી ઉદરનું
એર નાશ પામે છે. ઉદરના એરથી લીધે ચાંદા
પડ્યાં હોય, તેમ હાથે પડે બગતરા જે અરકા
નાખતા દોષ તો તેમાં અંગોસનું મૂળનું મળી
પીવાથી તથા ચાંદા ને ધાંગવાળી જગ્યાએ તે
ચોપડવાથી શાયે થાય છે. મગે તેનું પાકું, મર-
મીનું પાકું પશુ તેનો રમ ચોપડવાથી રૂઝાઈ જાય
છે. તેની માત્રા પાવકોસાર લેવા. પરસેવો લાવવા
માટે ૧ થી ૨ વાલ લેવું.

પેટના હવ—અંગોસની મૂળનો રસ પીવાથી
રસ લાગે છે અને પેટના હવણ કાઢી નાંખે છે.

જલોદર—તેના મૂળનો રસ પીવાથી તથા
કાદ ઉપર ચોપડવાથી મટે છે.

જખમ—અંગોસની બીનું તેલ કાઢવામાં
આવે છે તે તેલ ઉંચા જખમને પશુ દુધાં દે છે.

અતિયાદ—તેના મૂળના કાદ મધ નધા
ચોખાના ધોવણીના સાથે પીવાથી બધા નતિ-
સાર મટે છે અને વકનામનું એર ચડ્યું દોષ છે
તો તે પશુ ઉતરે છે.

હડકાધું કુતરું કરડું—અંગોસનું મૂળ
પાણીમાં ધસી પીવાથી ઉદરી અને ગરો થઈ
દડાયા કુતરાનું ને ઉદરનું એર ઉતરે છે તેના
ફળ વધુ આવાથી માંમાં મરમી લાગે છે.

આગીયો—તીક્ષ્ણભા.

આગીયાનું સંરક્ષન નામ લીજળામા છે. તેને
દિંદીમાં દાદમારી, ૩૦ સુઓગિડ, લા૦ એમા-
નિશવેશકોશીઆ કહે છે.

તેના ઊંચા દોરે દાપ ઉચા થાય છે. તેના
પાન જાલના પાંદ જેવાં થાય છે તેના કાંડ ઉપર
સફેદ રંગનાં ડિંદાં દોષ છે તે સરોજ અંકુશથી
લાલ બળે છે. ખારો, કાદરા વિગેરે અનાજના
વાવેનર ભેગો ને આગીયો થાય તો તે ખેતરમાં
વાવેલું અનાજ બગી જાય છે. એવી તેમાં મરમી
દોષથી તેને આગીયો કહે છે.

તે બગાદાર, કષ્ટ, કષ્ટ, રક્તપિત અને
અગ્રયાનો નાશ કરનાર છે.

તાવ—તાવ ઉદર અંગોસના કાંડ, નાજર-
મોષ અને મુંડને ઉઠાવે પાવાથી મટે છે.

કાદગના મેટા ઉપર—આગીયાના કાંડને
પાણીમાં કચરી રમ કાઢી તે રસ ગા શેર પાડે,

દારને મેણી ચઢ્યો હોય તો ૪ શેર, પાવો. તેથી મેણી ઉતરે છે. હોડ સૂકાયા હોય તો પાણીમાં ઉકાળી ઉઠાવો પાવો.

તેના મૂળના ઝીંકા રેમાં બીજા હોડ ઉપર ચોટી તેનો રસ ચૂંચી લે છે એટલે તે હોડ બળા બળે છે. તેનો હોડ ને ખેતરમાં ઉગે છે તે ખેતરમાં બે બાજરી, ગર, શેરડી વિગેરે હોય તો તેને ઢાંતી કરે છે, અને આનામૂળ વાવેતર બળા બળે છે. માટે સોડા આનામૂળ ખેતરમાંથી આંખીવાને ખેડારી-નોંધારી નામે છે.

આંગીઆના હોડનો નાશ કરવા માટે તેને શીંગા આવતા પહેલાંજ તેના હોડ મૂળમાંથી ઉપાડીને બાળી નાખતા. આંગીયો ઉગતો હોય તે ખેતરમાં સાગી રીતે ખેડ કરીને બગદ વીજે-રેનું જાણુમતરવળું ખાતર પુરવું. બેળનું ખાતર નોખવું અને મર, મગ, વાલેળ કે મણાનું વાવે-તર કરવું નેથી જમીનનો કસ વધે છે ને આંગી-આનું મૂળ બળે છે. માટે સારા ખેડતા પોતાના ખેતરમાંથી આંગીવાનું મૂળ કાઢી નાખતા ઉપર પ્રમાણે યત્ન કરે છે

આમલી-અમ્લિકા.

આમલીને સંસ્કૃતમાં અમ્લિકા કહે છે. તે સિંવાપ છુલ્લિકા અમ્લો, છુલ્લ, દન્તશઠા, અમ્લકા, વિધિકા પિચ્ચા, તિલ્તિકિકા એ બીજાં સંસ્કૃત નામ છે.

તેનું સં. અમ્લિકા. ગ્ર. આમલી.

હિં દુલ્લો. ક દુલ્લો

વં. તેલુલ. તે વિતા લેલુ.

મ. વિષ્ણુ તા. વુલિ.

અ. તમરી દરી અં. Tamarind tree
ટેમેરિન્ડી. અને લાટીનમાં—Tamarindus
Indicus ટેમેરિન્ડસ ઇન્ડિકસ કહે છે.

આમલીનાં ઝાડ ધણે સ્થળે થાય છે તેનાં ઝાડ ખોટાં થાય છે. તેને આડમે વર્ષે ફળ આવતાં થાય છે. તેના ઉપર મઢા અને ફાગણ મહિનામાં આમલીયો થાય છે, તેના બીને કચુકા કરે છે. આમલીના કચુકા કાઢી ફાલમાં મીઠું ભેળવી ભેળ ભાડવા કરી રાખી મૂકવાથી બગડતી નથી. તેનો શાક, ફળમાં નાખવામાં ઉપયોગ થાય છે. નવી કરતાં જુની આમલી

ખાવી સારી છે. નવી આમલી કદ અને વાનને વધારનારી છે અને એક વર્ષની જુની આમલી વાત પિત્તનાશક છે.

કાચી આમલી ખાટી, બારે, વાતવિનાશક છે અને પિત્ત, કદ, લોહિવિકાર કરનાર છે. પાકી આમલી અગ્નિ પ્રદીપક, રક્ત, અને ગરમ છે તથા કદ નાશક અને વાતનાશક છે. કાચી આમલી વાતવિનાશક, કદ કરનાર અને પિત્ત કરનાર છે. પાકી આમલી દીપન, રૂચીકર, ધણી ગરમ છે. તે કદ અને વાતને મટાડનાર છે.

તેનું ઝાડ-આરે, ખાડુ, પિત્તજનક, કદકારક, પ્રકાપક અને વાતવિનાશક છે તેનાં ફુલ તુરાં, સ્વાદવાળાં, ખાટાં, રૂચિકારક, અગ્નિને પ્રગ્રીભ કરનાર અને દલકાં છે. તે વાત, પિત્ત અને પ્રમેહને દરનાર છે. તેનાં પાન સોળ અને લોહિ-વિકારને મટાડનાર છે.

કાચી આમલી ખાટી, બેધકાશ કરનાર, ગરમ, રૂચિકારક અગ્નિ પ્રદીપક, રક્તપીત, પિત્ત, કદ અને રક્તને કુપિત કરનાર છે તમા વાતનાશક છે. લોડ આમલી ખાટી કરનાર, કદ અને પિત્તને ઉત્પન્ન કરનાર છે. પાકી આમલી મધુર, સારક, ખાટી, હૃદયને દિતકારક, મગનો બંધ કરનાર, દીપન, રૂચિકારક, ગરમ, અતિ શીથલ છે. આમલીનો ખાર-મદાસિ અને યજને મટાડનાર છે. પાકી આમલીનો રસ, કે ગર ખાટો, મધુર, મધુનાશક અને લેપ કરવાથી સોળ મટાડનાર છે.

વૌંછીનું ઝેર—આમલીનો કચુકા શેડા-પર્યેર ઉપર ધસોને દંસ ઉપર ચોટાડવાથી ઝેર ચુસી લે છે.

ઉંદરનું ઝેર—આમલીની જાલ ૪ તોલા અને ધુંવાસ ૨ તોલા જુના લીમાં છુટી ૭ દિવસ ખાવાથી મટે છે.

ચારોઆનું વીધ—આમલીનો પાલો વાડીને ચોપડવાથી મટે.

ફુલતા હરસ—આમલી ખરખરડી જાલનું ચુર્ણ કરી કપડે માળી સવારે અને સાંજે આપના તાળ દહીં સાથે ખાવાથી મટે છે.

આકાડનું વિધ—આમલીનાં પાન વાડી લેપ કરવાથી મટે છે.

ચળ—આંબલીની જાલની ભાગ, ગરમ પાણીમાં નાંખી પીવાથી ચુક કે ચળ મટે છે. અથવા આંબલીની જાલનું ચૂર્ણ ગરમ પાણીમાં નાંખી પાવાથી ચળ મટે છે.

અમ્મ ન પચવું—આંબલીની જાલને જાણમાં આણી તેની રાખ સૂતી વખતે ૬ માસા દાકી ઉપર ગરમ પાણી પીવાથી ભૂખ લાગે છે.

પાંડુરોગ—આંબલીની જાલની રાખ ૧ તોલો બકરીના ૪ તોલા મૂત્રની સાથે આપવાથી મટે છે.

પ્રમેહ—આંબલીની જાલની રાખ ૬ માસા લઈ નાળી વરના નવટાકે રસ સાથે મેળવા બે વખત ખાવી. આ પ્રમાણે ૫ દિવસ ખાવાથી મટે છે મોણું ખાવાનું રાખવું.

પડવું—આંબલીના કચુપ થડા પાણીમાં ખસી તાળવા ઉપર ભેપ કરવાથી પડવું મટી ઉદરસ મટે છે.

આતસાર—આંબલીનો પાલો ૧ તોલો મોખાના ધોવણુમાં ડીકરી જમઠારી તે સાથે ખાવાથી મટે છે.

પિત્ત-ગ્રંથકોશ—૧ શેર આંબલીને ૨ શેર ઊંઘાં અર્ધો દહાડો પલાળી રાખી તે પાણીને ણીને અર્ધું રહે ત્યાં સુધી ઉકાળવું, તેમાં ૨ સાકરની આસ ૧ કરી નાંખવી, આ સરખત રોગ ૨ થી ૬ તોલા રાત્રે ખાવાથી જથ્થાક મટે છે, અને સવારે ખાવાથી પિત્ત મટે છે.

દોડેરા—આંબલી ૬ ભાગ, બીજાસુ ૮ ભાગ એકત્ર વાટી ઘોળાં ફુટારી નાંખી ઘુટી પછી તે રસ કપડેથી ગાળી નાંખી પછી તે રસ પાવાથી ઉઠ્ઠીને ઝાડો જથ્થા થશે. એથો આગ્યો દરો તો તે પછુ મટશે અને કાલેરાનાં ઝેરી જગુ મરી જશે.

ક્ષતકાસ—લોહી પાણી ઉધરસમાં કચુકા ઘેળીને ખાંડી ઉપરથી જાક્ર કાઢી નાંખતો તેની જુદી કરી તે જુદી મદ કે થી સાથે ખાવાથી ઉદરસમાં લોહી પડતું હોય છે તેવી ઉદરસ મટે છે.

આંખો આવવી—આંબલીનાં પાનને એર-ડનાં પીનમાં ખાંધીને તેને ઉપર માટીથી લીધી ભરસાળમાં બાંધવો. પછી કાઢી લઈ તેનાં ગસ કપડે ગાળી લેઈ તેમાં પુસાવેલી ફટકડી, અને રતીભાર અરીજી નાંખી તન લોટી ઉપર તાંજાના

વાસણથી ઘુટીને ગાળી લેવું તેમાં કપડું પેલાળી તેની ગડી ત્રાળી આંખો ઉપર રાખવાથી આંખો મટી જાય છે.

રીતળા—રિક્ત્યા હોય તો કચુકાનું અને દળદરનું ચૂર્ણ થડા પાણીમાં નાંખીને પાતુ લુખ ન લાગાવી—આંબલીનાં પાન ખાવાથી ભૂખ એકી લાગે છે.

અરૂચી—પાકલી આંબલીને થડા પાણીમાં મસળી સાકર નાંખી તેમાં એલચી, લવીંગ, કપુર અને મરીનું ચૂર્ણ નાંખી તેના કાગળા કરવાથી અરૂચિ મટે છે ન પિત્તો નાશ થાય છે.

બાળકોની અમ્મડણી—આંબલીનો જાલનું ચૂર્ણ ૨ થી ૫ માસા લઈ બે તોલા તામ્ર દદો સાથે દીવસમાં બે વખત આપવાથી બાળકોના ઝાડા તથા દિવસમાં મટે છે.

બળદનો પગ મુજવો—આંબલીનો પાલો અને રાકડાની માટી પાણીમાં ઘુટી તેની પોટની દરી તે વડે ભેળવે ગેઠવાથી મટે છે.

હિંગગોકતું—ઘેર—અર્ધો શેર કચુકા ૪ શેર પાણીમાં ઉકાળી તેના પાણીના કાગળા ૭ દીવસ કરવાથી મટે છે.

ભાંગવું ચક્રુ—ત્રાગિ વધુ પીવાથી ચડી જાય તો આંબલીને પાણીમાં પતાળી તેનું પાણી ગળીને પાવાથી ઉતરી જાય છે.

લીલામાં કુદવાં—તેનાં પાન વાટીને બી લામાં ફુટી નીકળ્યાં હોય તેના ઉપર ચોપડવાથી મટે છે.

નેશળાનું વિક—નેશળા વાળો હાથ માં મટી ઉપર લાગવાથી ચામડી પુલી જાય છે, તો તેના ઉપર પાકી આંબલીનો ગરમ પાણીમાં મેળવી ચોપડવાથી મટે છે.

આંખમાં ડુધ લાગવું—નેમજ ઘેરનું કે આકાશનું દુધ આંખમાં પડ્યું હોય તો પાકી આંબલીના ગરમને લીમાં મેળવી આંખમાં આંજવાથી મટે છે.

આંબલી/થડી છે તેથી વધુ ખાવાથી સ્વાધા ઝસાય છે અને સજીવ ઉપડે છે તથા ધણીવાર ઉદરસ, દમ અને સમગ્રી ઉપડી આવે છે.

પેગાખની જગતરા—આંબલીનું સરખત પીવાથી પેગાખની જગતરા, હુ લાગવી અને ગળી મટી થડક આવે છે.

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૯ મું.]

ઓગસ્ટ સને ૧૯૨૧.

[અંક ૬ હો.

નરતનનો હેતુ.

(નરતન પામી પત્ની, એ લય.)

નરતન સાધન વહાલા ! પ્રભુમય થવાનું,	
મનુષ્યત્વમાંથી ઈશત્વમાં ચઢવાનું,	વહાલા ! પ્રભુ
વિષયના લોભ કાળે ધડકું નથી તનુ આ,	વહાલાં
નિર્વિષથી સુખને તેમાં અનુભવવાનું,	વહાલાં
ઇન્દ્રિયોને તો નથી બહેકાવવાની,	વહાલાં
ઇન્દ્રિય નિરોધનું નરતન કારખાનું,	વહાલાં
માનુષી બળને પામી નથી રીઝવાનું,	વહાલાં
અમાનુષી સંપત્તિને મેળવવાનું,	વહાલાં
ઉપર ઉપરના દેશે નથી ધુમવાનું,	વહાલાં
અગમ્ય અંતર પ્રદેશે ઉતરવાનું;	વહાલાં
પ્રભુત્વનો અનુભવ કરવા નરતન મળીયું,	વહાલાં
જીવત્વને ના જરીએ હવે પોષવાનું;	વહાલાં
માનવ સામર્થ્યની મર્યાદા બહોળી	વહાલાં
નર ! નરહરિ પદમાંહિ તારે મહાતવાનું.	વહાલાં

શ્રી. ડ.

શ્રી હિત શીક્ષક

શ્રી લેખયોગી પુસ્તક તૈયાર થઇ ગયું છે હવે તો અપી જવા પશુ આવ્યું છે. આરે 'નરતન મંજારી સેતુ' તેમાં ૧૫૦ ઉપરાંત શ્રી પ્રભુનાં જીવનચરિત્રો ઉપરાંત ૩૦ પ્રકરણો શ્રીઓનાં કર્તવ્ય સંબંધી છે. મુદ્રા ઉપર જાહેર ખર્ચ વધી જોઈ. કીમત રૂ. ૪-૦-૦ નુસ્ત નહિ મળે. એ તો અપી મેં પસ્તાવું પડશે. આપનાં ધરમાં તો આ પુસ્તક દોરું જોઈએ.

વ્યવસ્થાપક. ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

વ્રહ્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિનાં મુખ્ય ચાર સાંધનો.

લેખક—પુણ્યપાદ મહાત્મા ઓમાન નધુરામ ગર્મા.

(અનુમંધાન ગતીકથી)

મોટામાં તે નાદમાં આગળી નીખ્યા કરતાં તથા હાથના અંગિર્ગાના નખો કરડવા એ પણ ગાંજી અવિવેક હોવાથી ત્યજવાયોગ્ય છે, ને પ્રયત્ન કર્યા વિના જ્ઞાતી પ્રાપ્તિની ઇચ્છા રાખી જેને તેને જ્ઞાતી કેમ ઊતારવો પ્રાપ્તિ થાય એમ પૂછ્યા કરવું તે પણ ગાંજી અવિવેક હોવાથી ત્યજવા યોગ્ય છે.

પૂર્વજન્મોનાં પુણ્યોવિના ને સિદ્ધ પુરુષોના શિષ્ટાચારનું સમગ્રપૂર્વક અનુકરણ કરવાનો સ્વભાવ રાખ્યા વિના માત્ર ઉપદેશ સોંપાવવાથી જ સિદ્ધાચારનું પરિપાલન થઈ શકતું નથી. ગમગત્વામાટે તેનું એક પ્રસિદ્ધ ઉદાહરણ લખએ પવિત્ર મહામુરે એટલે જનોહાંએ દિગ્દે કુચીઓ બાંધવી કે તેવડે બરડો ખાંચોગો એ ઉચિત નથી એનું એકથી વધારે વાર સંભળ્યા છતાં તથા સિદ્ધ પુરુષો તેમ કરતા નથી એમ જાણ્યા છતાં પણ કેટલાક દિગ્દે જનોહાંએ કુચીઓ બાંધે છે, ને અમત્ય જાણ્યા ત્યારે તે વડે બરડો પણ ખાંચે છે, એ ગાંજી અવિવેક એમ મૂલ્યે છે કે એમ નિતિસરએમાં, ધી.નો. હાંદેખનું, અરજીપરખ, પૂર્વાનું ખસ-નૂન છે, વા આમ કર્યાંવિના ચાલેએમ નથી એવા વિપર્યય દુરામદ તેમને બધાંયો છે, વા તેમનામાં શિષ્ટોના શિષ્ટાચારનું અવગણન કરવાનું તથા તે શિષ્ટાચારનું અનુકરણ કરવાનું ખસ-નૂન છે. આ જગતમાં ઉપના અત કચ્છવાળા મનુષ્યો શિષ્ટાચારનું ચાતિથી અવગણન કરતા નથી, ને તેનું ઉત્સાહથી અનુમરણ કરતા નથી, તેથી તેઓ ગાંજી વિવેક નેગથી ચડતા નથી. જિજ્ઞાસુએ જ્ઞાતી પ્રાપ્તિ કરવાનો પોતાના જીવનનો ઉદ્દેશ સતત સ્મરણમાં રાખવો, કા પણ જૂથવો નહિ, ને તદનુસાર પોતાનો મર્ગ અવગણ ગખવો. પૂર્વોક્ત ઉદ્દેશનો વિચાર કરનાર

કોઈ પણ વ્યવસ્થા ન મેલવો અત્યના પદ્ધતિની થવું, અસહના પદ્ધતિની ન જ થવું આપેક્ષિક અત્ય ન વાસ્તવિક સત્યનો પણ વિચાર કરવો, અને વાસ્તવિક સત્યના પદ્ધતિની થઈ આપેક્ષિક સત્યના પદ્ધતિની મટવું. જુદિનો સ પૂર્ણ વિકાસ થઈ જ્યારે તે પરમમત્યને અનુભવે છે ત્યારે તે શાંત થાય છે, માટે જુદિનો વિવેકવડે વિકાસ કર્યા કરવો પરમમત્યને પ્રાપ્ત કરવામાટે પ્રયત્ન કરનારા જોને જોછને જિજ્ઞાસુએ પ્રસન્ન થવું, શાંત મનુષ્યોની માથે વિવાદ ન કરવો, અને જેઓ પરમમત્યની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન ન કરતા હોય, પણ અસત પ્રાણિપદાર્થોની પ્રાપ્તિમાટે પ્રયત્ન કરતા હોય, ને તેમના ઉપમેગમાં પોતાનો સમય વ્યર્થ કરતા હોય, તેમના ઉપર દયા ગખવી.

જિજ્ઞાસુએ પોતાના અત કચ્છમાંથી ઉપજતી ઇચ્છાઓનો હેયોપાર્થવરે વિવેક કરવો. જે ઇચ્છાઓ આત્મગત ને શ્રેયવાચાંદે આગળ વધવામાં ઉપયોગી હોય, વા આત્મજ્ઞાનનાં સાધનોનો વિચાર કરનારી ન હોય, વા પ્રાસન્ન-વ્યક્તરે, વ્યક્તી, નિર્દોષ, દેખ, એમને, ઉપજના. દેવી, ને તેમને તેમનું કાર્ય કરવા દેવું, પણ જે ઇચ્છાઓ આત્મજ્ઞાનનાં સાધનોનો વિચાર કરનારી, ને હિંદિઓમાં નિષિદ્ધવો ઉપગતી અશુભ મસ્કારે પાડનારી હોય તેને ઉત્પન્ન થતી અટકાવવી.

અવગમ કરવા યોગ્ય ઉપયોગી કાર્યમાં બિર્મુખ અતઃકરણ, હિંદિઓ ને ચરીરની સુચનાને વશ થઈ જિજ્ઞાસુએ તે કાર્ય કરવાથી ન અટકવું પણ તેમને ગમખાનીને તે કાર્યમાં જોડવાનું ખસ રાખવું.

ચ્યૂત યગ આત્મા નથી, હિંદિઓ આત્મા નથી, પ્રાણ આત્મા નથી, ને અતઃકરણ વા તેના ઉપાદાનકાચ્છુપ અગતનો અસ પણ

આત્મા નથી, પરંતુ અતઃકરણ વા અજ્ઞાનના અંશની અંતર અમંગ ને નિર્વિકાર રહી તેને સત્તાસ્ફુર્તિ આપનારું જે તત્ત્વ છે તેજ આત્મા છે. અન્ય સર્વ પ્રાણીઓનો આત્મા પણ તેવોજ છે જરૂરે પ્રતીત થતા પદાર્થો પણ ચેતનમાં દબાયેલા હોવાથી તેમનું સ્વરૂપ પણ ચેતન વા આત્માથી જિનન નથી સર્વ આત્માઓ ચેતનરૂપ હોવાથી તથા ચેતનમાં કોઈ પણ પ્રકારનો વિવક્ષણતા ન હોવાથી સર્વ આત્માઓ ચેતન વા બ્રહ્મરૂપ જ છે. એવી રીતે સર્વ પ્રાણીઓ તથા અન્ય પદાર્થોનું વાર્તાવિક સ્વરૂપ બ્રહ્મ છે, ને તે સસ છે, અને તે બ્રહ્મમાં કદાપણે સર્વ જગત્ મિથ્યા છે, આમ સશયવિષય-પરહિન સુદૃઢ સમગ્રય તારે વિવેકની પ્રાપ્તિ થઈ, ગણાય. ચિત્રમાંનું અમૃત જેમ નથી તેમ માત્ર વાતોમાંજ રહેલા વિવેક વિવેક નથી જે મનુષ્યના અંતઃકરણમાં દૃઢ વિવેક હિંચ પામ્યો હોય તે મનુષ્યના હૃદયમાં હવે પછી કહેવાશે તે વૈરાગ્ય હિંચ પામે છે, તથા તે સ્થિર થઈ શકે છે.

આ લોકમાં ઉત્તમ ગણાતા બોગ્ય પદાર્થોથી માંડીને સસલોકમાં ગહેલા સર્વોત્તમ ગણાતા બોગ્ય પદાર્થોમાં રમણીયપણાની બુદ્ધિની નિશ્ચિતવડે રાગ ન રહે તે વૈરાગ્ય કહેવાય છે. સર્વ બોગ્ય પદાર્થો કષ્ટે કષ્ટે પરિણામ પામનારા, વિનાશી, હિંસાદિ પાપકર્મ કર્યા વિના પ્રાપ્ત નહિ થનારા, પ્રકટ અપ્રકટ મલિનતાવાળા, પરાધીન, ન્યુનાધિક પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત થનારા, ઉપભોગ્યવડે ઇદ્રિયો તથા અતઃકરણના સારિત્કળકને હજીનારા, અને અતઃકરણને પોતાનામાં બાંધી રાખી તેને વાર્તાવિક સુખની પ્રાપ્તિ નહિ થવા દેનારા છે. ઉપર કહેલી રીતે બોગ્ય પદાર્થોમાં વાગવાર દૃઢ દોષદર્શન કર્યા કરવાથી તે મનુષ્યના હૃદયમાં તે બોગ્ય પદાર્થોમાં જે રાગ રહ્યો હોય તે ફર થાય છે, ને તેના હૃદયમાં વૈરાગ્યનો અવિરત થાય છે. બીજાના અગ્રધારાને પુણ્યસ્થાથી દોષદર્શન સ્થાથી વૈરાગ્ય ઉપજતી થઈ નથી. પણ મર્યાદા જામત રહેનારે દોષદર્શન સ્થાથી વૈરાગ્ય ઉપજતી શકે છે. પછી તે મનુષ્યને બોગ્ય પદાર્થોના ઉપભોગ કરવામાં રચિ રહેતી નથી, પણ

તે બોગ્ય પદાર્થોના ત્યાગમાં તેની રચિ રહે છે. આવી રીતે બોગ્ય પદાર્થોમાં રચિ ન રહેવાથી પછી તેની ચિત્તમાં આ લોકના ઉત્તમ બોગ્ય પદાર્થોથી માંડીને સત્યલોકસુધીના સર્વોત્તમ ગણાતા બોગ્ય પદાર્થોમાં દીનતા ઉપજતી નથી, ને તે સર્વ બોગ્ય પદાર્થો તેને સૂક્ષ્મ તથા અલ્પ-તુલ્ય તુલ્ય સમગ્રય છે. આવા વૈરાગ્યને પ્રાપ્ત થયેલું અંતઃકરણ વૈરાગ્યના અવધિને પ્રાપ્ત થયેલું ગણાય છે.

જિજ્ઞાસુ મનુષ્યના હૃદયમાં વિવેકનો ઉદય થવાથી તે શુભ તથા અશુભને મમજી શકે છે, તેથી તે દશ ઇદ્રિયોના તથા અંતઃકરણના નિષિદ્ધ વિષયોનો ત્યાગ કરે છે પછી તેના ચિત્તમાં જ્યારે વૈરાગ્યનો ઉદય થાય છે ત્યારે દશ ઇદ્રિયોના તથા અંતઃકરણના નિષિદ્ધ વિષયોમાં પણ તેના ચિત્તમાં રાગ રહેતો નથી જ્યારે જિજ્ઞાસુ મનુષ્યને આવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તેની ઇદ્રિયોના પોતપોતાના વિષયોમણીના વેગ સાંત થઈ જાય છે, ને તેનું અંતઃકરણ, રામપૂર્વક વિષયોના ચિત્તે રચનાનું ને તેમાં જામણ કરવાનું તથા દે છે જે અંતઃકરણમાં વૈરાગ્યનો હિંચ થાય છે તે અંતઃકરણ સહનશીલતાવાળું થવાથી કાપતો દ્વેષ કરતું નથી, તથા પ્રાણિપદાર્થોમાંની તેની મમતા છૂટી જવાથી તે કોપથી ભય પણ પામતું નથી.

વિવેક મનુષ્યને અનિશ્ચ અને સ્પૃશ્ય ભૂમિ-દાથી, સૂક્ષ્મભૂમિદાથી તથા સૂક્ષ્મતર ભૂમિદાથી નિશ્ચ એવી સૂક્ષ્મતમ ભૂમિદાના ભેદનો નિશ્ચ કરાવે છે, અને વૈરાગ્ય દોષદર્શનવડે સ્પૃશ્ય-મિદાના બોગ્ય પદાર્થોમાં, સૂક્ષ્મભૂમિદાના બોગ્ય પદાર્થોમાં, ને સૂક્ષ્મતર ભૂમિદાના બોગ્ય પદાર્થોમાં તે મનુષ્યના ચિત્તમાં રહેતી અભિલાષાને નિરૂત્ત કરે છે.

જિજ્ઞાસુએ પ્રથમ બ્રહ્મરૂપ યજ્ઞની ઇચ્છાને વેચવાળી કરતી, ને બપરદારની બીજી સર્વ ઇચ્છાઓને ચમાવવા પ્રયત્ન કરતો, સ્ત્રી, પુત્ર, -ધન, -માન ને અતાદિની ઇચ્છાઓને જતલીન કર્યા કરતી. સ્વર્ગનાં સુખો પણ વિનાશી હોવાથી તે પણ ઇચ્છતા ગોગ્ય નથી. એમ સમજી તેની ઇચ્છા મણુ હૃદયમાં ન ઉપજતી હોવી, કાષ્ઠના

ઉપર ઉપકાર કરીને પ્રત્યુપકારની ઇચ્છા ન કરવી. ને તેની પાસેથી ઉપકારના બદલામાં ખુશમતના વચનો સંભળવાની ઇચ્છા પણ ન કરવી. કર્તા-પણું અભિમાન તથા ફલની ઇચ્છાનો પરિત્યાગ કરી પોતાનું જે કર્તવ્ય કર્મ હોય તે વિસ્માદ ને સાવધાનતાથી કરવું શુભકર્મ કે ધ્યાનાદિવડે પ્રાપ્ત થનારી ચિત્તની એકાગ્રતાની વિરોધી સિદ્ધિ આને પણ ન ઇચ્છવી.

જે પુરુષના ચિત્તમાં સ્ત્રીચરિત્ર વિષે ને સ્ત્રીના ચિત્તમાં પુરુષચરિત્ર વિષે રમણીય પણીની શુદ્ધિને લીધે આરંભ રાગ રહેતો હોય તે પુરુષે ને તે સ્ત્રીએ સ્ત્રીચરિત્રમાં તથા પુરુષ-ચરિત્રમાં રહેલા સર્વ મલિન ને દુર્ગંધયુક્ત પદાર્થોને વિવેકવડે પૃથક કરીને જોવા આવે વિવેક જો આદરપૂર્વક કરવામાં આવે તો તે મના ચિત્તમાં તે ચરિત્રોમાં રહેલી રમણીયપણીની બાતિ દૂર થઈ તેમના ચિત્તમાં તે ચરિત્રોમાં રહેલો આરંભ રાગ દૂર થઈ જશે.

પુનઃ પણ ઉપચિત્તની પદેર્શ પોતાની અપ્રા-તિવર્ડે માખાપને દુઃખ આવે છે, જન્મા પછી મહા નયનાદિના હોયથી ને રાગયુક્ત ચરિત્ર થવાથી તે દુઃખ આવે છે, ઉદ્ધિયોની ન્યૂનતાથી નહિ ભણવાથી, કન્યા નહિ મળવાથી, કે દુર ચારી થવાથી પણ તે માતપિતાને દુઃખ આવે છે, અને ધનવાન, આઠાપાલક ને વિદ્વાન થઈ જો તે મરે છે તો માતપિતાના ચિત્તને તે બદ દુઃખ આવે છે આવી રીતે વિવેક કરવાથી પ્રજામાં રહેલો આરંભ રાગ મનુષ્યના હૃદયમાંથી દૂર થઈ જાય છે.

ધન મેળવવાના પ્રયત્નમાં દુઃખ રહેલું છે, પ્રાપ્ત કરેના ધનના રક્ષણમાં દુઃખ રહેલું છે, તેનો બચ દરવાથી તે પૂરી જતો એવા ભયથી તેનો બચ કરવામાં દુઃખ રહેલું છે, ને જો તે ધનનો નાશ થઈ જાય તો તેમાં મમતા રાખનારને ને મહાદુ ખતો અનુભવ કરાવે છે, આવી રીતે ધન સર્વદા દુઃખ દેનાર છે એવો વિવેક જો મનુષ્યના ચિત્તમાં ઉત્પન્ન પામે તો તેના ચિત્તમાં રહેલી દ્રવ્યની આરંભ અભિમાન દૂર થઈ જાય છે એવો મનુષ્ય ઉદાર હૃદયવાળો દેવાથી તે પોતે પોતાના વૈભવ પ્રમાણે ખાવ છે, પીએ છે,

ને ઝોડે પહેરે છે, તથા પોતાના સગાઓની તથા નોકરોની ખાવાપીવા આદિમાં સારી પેઠે સંભાળ રાખે છે, ને સર્વ પ્રાણીઓને બનતો મતોષ આવે છે.

એકજ અમગ આત્માને માન તથા કીર્તિની શી અગત્ય છે ? ને અન્યને અભાવે તેને માન આપનાર કે તેના વખાણ કરનાર પણ કોણ છે ? જે માન તથા કીર્તિ ક્ષયુભગુર છે, ને જે આત્માને કંઈ પણ કામનાં નથી, તેવા માન ને કીર્તિમાં વિવેકાએ શા માટે તૃષ્ણા રાખવી જોઈએ ? આવો વિવેક પ્રાપ્ત થવાથી માન તથા કીર્તિમાં રહેલી તૃષ્ણા મનુષ્યના હૃદયમાંથી દૂર થઈ જાય છે.

વ્યાવહારિક સત્તા પણ અનિત્ય હોવાથી તથા પ્રાપ્ત અનર્થમાં જોવાના સ્વભાવવાળી હોવાથી તેની તૃષ્ણા પણ ત્યજવા યોગ્ય છે.

કોષાદિ અતઃકરણના દોષો પણ તેમાં રહેલા અપકારકપણના દૃઢ વિવેકના ઉદયવડે અતઃકરણમાંથી દૂર થઈ જાય છે કોષ દૂર થવાથી નિર્દયતા દૂર થઈ જાય છે, તેથી આ જિજ્ઞાસુ સર્વના ઉપર દયા રાખે છે, અને સગાવહાલાં, નોકર કે અન્ય પ્રાણીઓ ઉપર તે નિર્દય થતો નથી.

જે જિજ્ઞાસુ મનુષ્યના હૃદયમાં વિષય વૈરાગ્યની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તે જિજ્ઞાસુ મનુષ્યને આ ગળ કહેલી સમાદિ છ સપતિની પ્રાપ્તિ કરવામાં શ્રમ પડતો નથી મનુષ્યની ઇચ્છા થાય ત્યારે પોતે પોતાના અતઃકરણને વિષયોથી ખાણ વાળી શકે, તથા તેને શાંત રાખી શકે, આનુબંધ તે ગમ કહેવાય છે જે અતઃકરણ વિવેક તથા વૈરાગ્યથી યુક્ત હોય છે તે અતઃકરણ પ્રાપ્ત શુભ કર્મનો પરિત્યાગ કરી રામદેવપૂર્વક યોગ્ય પદાર્થો લક્ષ્ય હોયનું નથી આવ્યા અતઃકરણમાં ગચ્છાનો વેગ વધારે પ્રમાણમાં પ્રકટી ન શકવાથી તે અતઃકરણ પ્રાપ્ત શાંત રહે છે આવી રીતે પોતાના અતઃકરણને વશ કરવામાં જે પ્રુજ સમર્થ થાય તે પુરુષ શમ નામની સંપત્તિ વાળા કહેવાય જેમ અમાર (ધારેશ્વર) અમારું કહેવાય છે તેમ શમનાના પ્રુજ અતઃકરણારૂં કહેવાય છે શમનામની સંપત્તિ પ્રાપ્ત

કરવા ઇચ્છનાર પુરૂષે અંત કરજીના આત્મપ્રતિ-
બિંબને ઝલકી કરવાના શુદ્ધ સાત્ત્વિકપદ્ધતું તિરા-
ધાન કરનારા કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ,
મત્સર, દંભ, બય ને ખેદાદિ દુષ્ટ મનોવિકારોને
તથા દુષ્ટ લાગણીઓને વશ કરવાનો પ્રયત્ન
રાખવો જોઈએ. રાજ્ય જ્ઞાનનું ને સાધનોનું અભિ-
માન પણ તેણે ન કરવું. ખેદ તથા બયથી પો-
તાના મનને મોહળું રાખી મનોનિમગ્ન કરવા
પ્રયત્ન કરવો, મનની શાંતિ ને ગભીરતા વધા-
રવા પ્રયત્નથીજ રહેવું, અને નિરાશ ન થવું
એકજ પ્રકારના ઉપયોગી પવિત્ર વિચારમાં પો-
તાના મનને રોકવાનો પ્રયત્ન કરવો, પણ તેને
જે તે વિચારમાં બદલતું કે મુખ્ય જેવું ન
રહેવા દેવું. પોતાના મનને સર્વદા વિશુદ્ધ પ્રેમ-
વાળું રાખી સૌનું કલું ઇચ્છવું, કોઈનું શુદ્ધ
ન ઇચ્છવું, તથા કોઈના ઉપર ધિક્કારની લાગણી
ન રાખવી. વળી તેણે જેના તેના કામમાં નકામા
ખાતો થવાનો સ્વભાવ પણ ન રાખવો.

દમ-જે મનુષ્યનું અંત કરજી વશ વર્તવું હોય
તેની ઇદ્રિયો પણ વશ વર્તવા લાગે છે. પાંચ
ગોત્રેન્દ્રિયોને તથા પાંચ કર્મેન્દ્રિયોને વશ વર્તા-
વવી તે દમ કહેવાય છે. જે મનુષ્યે વિવેક વેશાય
ને શમની પ્રાપ્તિ કરી હોય તેની ઇદ્રિયો અપ-
યત્નને વશ વર્તવા લાગે છે. કુમાર્ગે આશનારી
ઇદ્રિયો મનુષ્યને અનર્થની સાથે જોડે છે, ને
વશ વર્તનારી સુમાર્ગગામી ઇદ્રિયો મનુષ્યનું હિત
સાધવામાં તેને સાહાય્ય કરે છે. ઇદ્રિયોમાં ચેત-
પોતાના વિષયો બહુ જે બાહ્યવેશ છે તે બાહ્ય-
વેશને ખાણે વાળા ઇદ્રિયોને અંતઃકરજીને વશ
વર્તનારી કરવો. વશ થયેલી ઇદ્રિયો પોતાની મેજ
પોતપોતાના વિષયો બહુ રાગદ્વેષથી ઘેરાયી
નથી, ને અંતઃકરજીને બહારકારે પોતાપોતાના
વિષયોમાં જોડતી પણ નથી, તેથી અંતઃ-
કરજી સ્વચ્છતામાં લગ પડે નથી. જિજ્ઞા-
સુએ પોતાની ઇદ્રિયોના સદુપયોગ કરવાનો

સ્વભાવ પાડવો, જીવથી કઠોપણ તેનો દુરુપયોગ
ન કરવો, તેણે જીવથી કોઈની નિંદા ન કરવી,
તથા કોઈની નિંદા ન સોભગરી. કોઈની આડી
આવી નહિ. ને પુણ્યા વિના બહુધા ન બોલવું.
જે જે ઇદ્રિયવડે પોતાનું તથા અન્યનું નિર્દોષ
હિત સાધી શકાય એમ હોય તે તે ઇદ્રિયવડે
પોતાનું તથા અન્યનું નિર્દોષ હિત
સાધવું, પણ તે ઇદ્રિયોવડે પોતાનું તથા
પરનું અહિત કઠોપણ ન સાધવું.

અદ્વા-શ્રોત્રિય ને બ્રહ્મનિષ્ઠ સદ્ગુણ તથા
સતચાત્રના ઉપદેશમાં પ્રમાણિકપણાનો નિશ્ચય તે
અદ્વા કહેવાય છે આ અધ્યા અથવા વિશ્વાસ હોય.
તોજ જિજ્ઞાસુ મનુષ્ય આત્મજ્ઞાનની સાધનોમાં
પ્રવેશ કરી શકે, અન્યથા ન કરી શકે. જે અંતઃ-
કરજીમાં વિવેક, પેશાય, શમ ને દમ હોય તે અંતઃ-
કરજીમાંજ અડગ સાત્ત્વિક અદ્વા પ્રકીરે છે.
અધિજ્ઞા અને કપારેક મુખ્યા જેવી ને કપારેક
જીવતા જેવી પ્રતીત થનારી અદ્વા જિજ્ઞાસુને ઉપ-
યોગી નથી. તેણે તો પોતાના અંતઃકરજીના ઉ-
ગ્રણમાં પણ અજ્ઞાનો ગણ ન રહે એવી સા-
સ્ત્રિકી અદ્વાજ પ્રાપ્ત કરવી જોઈએ. પોતાને
જિજ્ઞાસુ, મુમુક્ષુ કે મોક્ષસાધક માનનારાઓ-
માના જેઓ આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિની સાધનોનું
પોતાનું કર્તવ્ય સમજીને પોતાની મેજે નિરંતર
આદરપૂર્વક અનુષ્ઠાન કરતા નથી તેઓમાં
સાત્ત્વિકી અદ્વાનો અભાવ છે એમ કહ્યા વિના
બીજી ગતિ નથી. સ માર્ગમાં આગળ વધવામાં
બનાવટી અધ્યા કામ આવતી યથી. ભાં તો
ખરેખરી અધ્યા હોય તેજ કમ આવે છે. હું
મોગ્ય પ્રયત્નવડે અવસ્થ આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી
શકીશ એવી અધ્યા પણ જિજ્ઞાસુએ રાખવી
જોઈએ. એવી અદ્વાવિના પણ તે આત્મજ્ઞાનની
પ્રાપ્તિની સાધનોનું પ્રેમપૂર્વક યથાયોગ્ય અનુ-
ષ્ઠાન કરી શકી નહિ અપૂર્ણ.

આત્મરહસ્ય.

(લેખક — ડૉક્ટર વેલ્ફાઈડરી.)

(અનુમોદન ગતીકથી.)

આકાંક્ષાપુરુષ માણસના રસનામાં ત્યાં મુખી મોહ આડે આવતો હોય છે ત્યાં મુખી તે ઈશ્વરી જ્ઞાનની ભાજ્યમાં પડે ત્યાં નથી પણ આકાંક્ષા પુરુષ માણસ મજાલ દરમજાલ કરતાં આડે આવતા મોહને પણ નીચે કચરતો બેસીકરાઈથી મોહના કાવતરોને વચ ન થો. આગળને આગળ વધતો ઈશ્વરી જ્ઞાનના દરવાજા મુખી જમ પહેલે છે. અને એક વખત તે ઈશ્વરી જ્ઞાનના દરવાજા માં દાખલ થઈ જાય છે, એટલે પછી લોભ તેની પાછળ જઈ ચક્રો નથી ત્યારથી માણસને શુભ મહત્વાકાંક્ષા દેવના થવા માંડે છે ત્યારથી આ લોભ ધીમે ધીમે દૂર દૂર ખમવા માંડે છે આ મહત્વાકાંક્ષા માણસની ભલામી અગર શુરાઈ બને પ્રકટ કરે છે. જેથી કરીને માણસને પોતાની ખરી રિદતી અને પોતાની ખરી યોગ્યતા છે તેની તેને જાણ થાય છે કાંજી માણસ ત્યાં મુખી પોતાને પોતે ખરાબ જાણી ચક્રો નથી, ત્યાં મુખી પોતાની ભલામી અગર શુરાઈ પોતે પ્રમાણી ચક્રો નથી ત્યાં મુખી તે પોતે પોતાનું મન છતી ચક્રો નથી માણસ જે જે વિષય વાસનામાં લપટ બને છે તે તે વિષયમાં તે જાણી ચક્રો નથી કે આપણે નીચનાના લોભમાં મુલાક થયા છીએ પણ આ તેના લોભપરથી એ સાતીન થાય છે કે તે જ્યાં અવરસા માટે મહેનત કરતો હોય જે. આવા માણસોમાં વિષય લપટના ડેવાને લીધે, તેને શુભ મહત્વાકાંક્ષા દેવના થતી નથી. તેને કેવળ ભોગ વિશ્વાસનીજ પ્રજા હોય છે અને તે તેને પ્રાપ્ત થતાં તે પ્રશન્ન થાય છે આવા માણસોમાં નીચ દૃષ્ટિનો લોભ દેખા નથી. કાંજી તેને પતિત કરાવે મનમ દર્શાવે છે તેવાઓ ત્યાં મુખી પોતાની જાણપરથી ઉઠવા પણ દેખા નથી.

આ ઉપરથી શુભ મહત્વાકાંક્ષા એ મુખ્ય કરે છે કે આવો માણસ પોતાની મેજસાજ પણ ઉત્તિ કરી ચક્રો પણ તે પાટો ઉત્તિથી પતન પામવાનો પણ સંભવ છે, આ પ્રમાણે જે માણસ ઉત્તિએ ચક્રો પાટો નીચે પડાય છે તે વિકારને લોભ અગર મોહ (Temptation) કહે છે, માણસને લોભમાં નાખનાર તેના મુખ્ય દુરમન અપવિત્ર વિચારો અને ઈશ્વરોના ભોગ વિશ્વાસની છંદાઓ છે જે અંત કરણમાં મુદ્દે છંદાજ ન હોયતો પછી લોભ અમલ ચક્રાવવાને મુદ્દે અચક્ર છે કારણકે લોભનો અમલ ઈશ્વરપર ચાલે છે તેજ છંદા જે ન હોયતો પછી લોભ વગર મુખ્ય મુખ્ય જેવો છે લોભ એ હમેશાં માણસના અંતરંગમાં હોય છે, તે કાંઈ બાહ્યર હોતો નથી. ત્યાં સુધી માણસ આ વાતનો વિચાર કરી અનુનર લેતો નથી, લાંબુથી મોહનું આનુષ્ય પણ વધતું જાય છે મોહ પોતાનામાં છે, અને મોહ અપવિત્ર વામનાઓનો ત્યાગ કરતો નથી, એ વાન ત્યાં મુખી માણસ પોતાના ખ્યાનપર લેતો નથી ત્યાં સુધી તેનો લોભ વળેજ જવાનો અને તે પતન થયાજ કરાવે. ત્યારે માણસ પૂર્ણપણે જાણે કે, શુરાઈ મારામાં છે અને તે જાણ કયાં નથી, ત્યારે જ તે ઉત્તનીના પધે પરવગે અને ત્યારેજ તેનો મોહ મરશે અને ત્યાગ પછી ને પોતાની મોહમથી વામનાપર જલદી જલદી જાય મેજ વળે જશે. મોહ જોડે દુઃખમય છે ખરો, પણ તે કાંઈ કાથન નથી તે કેવળ અધોમતિથી ઉપજાવેજે જતાનો એક સામું છે જન્મની પરિપૂર્ણતા જ્ઞાનદમય છે, કાંઈ દુઃખમય નથી મોહ એ

કેવળ નિર્બળતા અને પરાજયનો સંગાતી છે, પણ માણસ એ સામર્થ્ય અને વિજયનો સોબતી છે, કુખની ઉત્પત્તિ એ હિન્નતિએ જ્વાલું સસૂણું છે જે માણસ હમેશાં પોતાની શુભ મહત્વાકાંક્ષા વધારતો જાય છે તે કદીજ પોતાના મનમાં એવું ધારતો નથી કે મારો અમલ કદીજ મોઢ ઉપર આવશે નહિ, તેણે તો પોતે પોતાને જીતવાને અંતઃકરણપૂર્વક દૃઢ નિશ્ચય કરેલો હોય છે માહુ યત્તાં મતેભી બનવું પોતાનો પચાજય થવા દેવામાં જાણે એમજ દર્શાવતો હોય કે હું જે યુદ્ધ મારી વાસનાની વિરૂદ્ધ કરતો હોય તે મેં તણ હાંધું છે. જાણે કે સંજ્ઞાનતાનો ત્યાગ કરી દુર્જનતાજ ન રિવધારી હોય !

ઉત્સાહી માણસ વિધ્નાની પરવા રાખતો નથી કારણકે રાતદીવસ તે તેનાપર વિજય મેળવવાની ખટપટમાં પડેલો હોય છે. તેનીજ રીતે મહત્વાકાંક્ષા ધારણ કરનારો માણસ કદીજ મોહમાં અંતરે નથી. કારણકે તે હમેશાં હરધરી એવુંજ ચિંતવે છે કે હું મારા આ બાજુ મનને ક્યારે વશિભૂત કરી શકું ? જે સમર્થ નથી, જે ઈંટલાવાળો નથી તેજ મોહથી દારે છે.

મોહ એ શું છે એનો વારંવાર વિચાર કરી મનન કરી જ્યાં સુધી તેના સંપૂર્ણ સ્વરૂપની પ્રજ્ઞા મહિતી મળશે નહિ ત્યાં સુધી તેનાથી જય મેળવી શકાશે નહિ, જેની રીતે કુદાળ સેનાપતી પોતાના દુશ્મનની સેનાની છુપામાં છુપી બાતમી મેળવવા રાતદીવસ મગી રહેલો હોય છે એક ક્ષણ પછી તે નકામી જવા દેતો નથી તેજ પ્રમાણે મોહરૂપી દુશ્મનનું છુપામાં છુપા સ્વરૂપનો પૂર્ણપણે બારીગાઈથી વિચાર કરવો જોઈએ કે મોહની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી થયેલી છે અને તેને જ અજુગમાંથી કેવી રીતે નષ્ટ કરી શકાય ?

જેટલી જેટલી માણસની તીવ્ર વાસનાઓ હોય છે તેટલું તેટલું મોહનું પ્રાગલ્ભ્ય તેનામાં અવિરૂદ્ધ છે એમ સમજવું અને માણસનું અવિશ્વાસ અને સ્વાધ જેટલો પ્રયત્ન હોય તેટલો તેનો મોહ પણ અનિવાર્ય સમજવો.

જે માણસને સત્ય જાણવાની ઇચ્છા હોયતો તેણે પોતે પોતાને આગળવેલો જોઈએ જ્યારે મજબૂત પોતે પોતાને જાણવાની કાંચિસ કરે છે

તે વખતે જે પોતાને પોતાના દોષો જાણવા લાગે તો મુલે ગભરાવું નહિ, પણ તેને અતઃકરણપૂર્વક આદર આપવો, કારણકે પોતાના દોષોનું પોતાને જ્ઞાન થતાં મનનું સંયમન અને ઇચ્છિયોનું દમન કરવામાં સહાયતા મળે છે.

વિચારપૂર્વક ન યદ્દિએ જેવા છતાં જે તેને પોતાના દોષો જાણતા ન હોય તો અગર પોતાની અડચણો પોતે શોધી શકતો ન હોય તો તે તે ખાસ પોતે પોતાના મનને છેતરતો હોયો જોઈએ તેવો માણસ મત્ય માર્ગે જવા તદ્દન નાલાયક છે. એમ સમજવું, જે માણસ પોતાની નીચ પ્રશ્નિઓની સામે હિંમતથી લડવા આતાંજની કરે છે તેવા માણસથી મોહને વશ કરવો અશક્ય છે કારણ કે તેની પાસે મોહની સામે થવાને પુરતા સાધનો હોતાં નથી, તેવો માણસ આત્મનદના અતિ ઉંચા ચિખરે પહોંચી શકશે નહિ.

મોહને જાણવાની ઇચ્છા ધરાવનાર માણસે એ વાત સક્ષમાં રાખવી જોઈએ કે મોહરૂપી પોતેજ છીએ અને લોકમાં વિદાયેલા પશું પોતેજ છીએ, કારણ કે આ સગા શત્રુઓ આપણામાં વાસ કરી રહેલા હોય છે. ખુશામતીઆઓ ખુશામત કરી આપણને જીતાવામાં નાંખે છે એટલે કે ખુશામત સાલગવાનો સ્વભાવ તે પણ આપણો એક શત્રુ છે. મર્મબેદકો માર્મિક શબ્દોવડે તાડન કરી આપણને બાળવા તત્પર હોય છે, તેથી આપણે આ માર્મિક શબ્દોથી, શાંતિરૂપી સિદ્ધિને ગુમાવી જે કોષને વશ થઈએ તો આપણે આપણા પદથી મ્યુત ચર્મકુ માટે આપણે જે શાંતિ સિદ્ધિની પૂર્ણ પ્રાપ્તિ મેળવવી હોય તો આ સિદ્ધિની આડે આવતા અને કોષને ઉત્તેજન કરતા માર્મિક લોકોના માર્મિક શબ્દોરૂપી પરિણામથી પસાર થઈ પોતાની શાંતિ ગુમાવવી ન જોઈએ. ખંડે જેતાં આ મધળા ઉપાધિયો પોતાના અચાનકમાંથીજ પ્રગટ થએલી હોય છે, કારણ કે ત્યાં સુધી તે અચાનક જાગ્રતામાંજ હોય છે. આ સજ્જાનો વિચાર કરી એજ નિશ્ચયપર આવવું જોઈએ કે મારે, મારા પોતાના દુરાચરણોપર વિજય મેળવવો છે.

માણસ જે પોતે ધણેજ મોહિત થાય, તો

તે માટે તેણે કદીજ ગોઠ કરવો નહિ, પણ ઉધડું ખુશી થવું જોઈએ કે આ ભયંકર મોહ તે તેની સાથેની લડાઈની અધરી પરિક્ષા છે. અને આ લડતમાં તેને પોતાની નમજાઈ જણાઈ આવે છે, ને માણસ પોતાની ખરી રીતની નમજાઈ પી-જાણી શકે છે, અને તે સત્ય વાત પોતે અત-કરજીપૂર્વક રિવજારે છે તે માણસ પોતે પોતાનું આમર્થ્ય મેળવવા મુદ્દે આગસ કરતો નથી.

મુખ્ય માણસ પોતાના પાપો અને પોતાની મુશીબતોનો ખીન્નને હોવી કરાવેના જાય છે, પણ સત્યતાના લક્ષણે તો તેમા પોતાનાનું દેવોને શોધવા મગી પડે છે પોતાની વતલુકની જવાબદારી પોતાપરજ લેવી જોઈએ. તેમજ એમ પણ કહેવું ન જોઈએ કે આ વાત અગર પેલી વાત સારી નથી. ફક્ત એ માણસ આવો છે કે તેવો છે, મારે માટે ખીજ માણસો શુ કરી શકે તેમ છે પણ શુ કરે તો તેઓ અમારી ભલાઈ અમર શુભાઈને મગદ ચલાને સમય પ્રાપ્ત કરી આપશે, તે ધિવાય તેમના હાથમાં ખીલું કાઢી નથી. કારણ કે તેઓથી અમારું બહુ શુર કાંઈ પણ થઈ શકે તેમ નથી.

મોહ એટલો તો જોરાવર હોય છે કે, તેને પહેલાં શેકનાં ઘણીજ મુશીબત નડે છે પણ ને માણસ નિઃશયપૂર્વક અડગ રહી તેના કમળમાં સપડાવે નથી, તો પછી તે માણસ આસ્તે આસ્તે પોતાના દુરમનપર વિજય મેળવતો આવે સત્ય જાનને પ્રાપ્ત કરી લે છે આપણા દુરમન ક્યા ક્યા છે ? કામ, સ્વાર્થ અને અભિમાન એજ આપણા દુરમનો છે. તેમનો જો સંહાર કરવામાં આવે તો દુષ્ટિ નહિ થઈ જાય છે, અને દેવના માન તેજસ્વી પરિપૂર્ણ પદ સદીન સદ્વર્તિ પ્રકટી નીકળે છે.

૪-આત્મ (વિપરતિ) જ્ઞાન.

વાસનાશી મગકુલો અને સાતીશી સ્વર્ગ મહિરના મધ્ય ભાગે જ્ઞાનશી અમિકુંડનું રચાન છે. આ કાંઈ કદી કરના નથી, પણ તે સત્ય વાત છે કે માણસના અતઃકરજીમાં જ્ઞાનનું એક રચાન ખાસ છે. આ શુદ્ધ અને પવિત્ર સૌન્દર્ય અગિના કુડમાં અસત્યશી કષ્ટનો મેલ જગીને

આખ થઈ જાય છે અને કેવળ સત્યશી શુદ્ધ સૌન્દર્ય રહે છે.

માણસ ન્યારે લોભથી શોક અને ચિતામાં રતબ્ધ થઈ દિગ્મુદ ખની જાય છે ત્યારે તે આ સંધગાની નિર્વૃત્તિ માટે શ્રવણ મહેનત કરે છે, અને જાણે તે પરથી તે સ્વચ્છ કરતો હોય કે પોતે પોતાના મનનાજ પ્રાણને બધનમાં પડ્યો છે અને બાહ્યવૃત્તિઓને અતરંગ અવસ્થાઓની સાથે શુદ્ધ કરતા રહેવામાંજ જાર છે આવા યતોમાં પ્રથમ બાહ્યવિષયો વિરૂદ્ધ લડવાનો પ્રયત્ન કરવો એજ ઇષ્ટ વાત છે આરંભ આજ પ્રયોગથી કરવો, કારણકે પ્રથમ અભ્યારી માનસિક કારણથી અનભિષ્ટ હોય છે આવે અભ્યસ કરનારે મુખ્ય એ બાબતપર ધ્યાન પહોંચાડવું જોઈએ કે, આ પ્રયોગ આરંભવાથી કાંઈ સાક્ષાત્ નિર્વૃત્તિ પ્રાપ્ત થતી નથી, આ અભ્યાસથી જો કાંઈ થોડો ધણો લાભ થતો હોય તો તે એજ લાભ છે કે આ અભ્યાસથી લોભનું માનસિક કારણ સમજતાં વિચારોમાં તદ્દાવત પડતો જાય છે, અને વિચારોમાં તદ્દાવત પડતાં અજ્ઞાનના બંધનો છુટી જઈ મોહગાઠ પ્રાપ્ત થાય છે. અને સ્વતન્ત્રતા પ્રાપ્ત થતાં નિર્વૃત્તિના માર્ગે પ્રેરાય છે માટેજ તેની અવશ્યકતા છે, આત્મિક ઉન્નતી માટે ઉપરના પ્રયોગનો એવો ઉપયોગ છે કે, ને પ્રમાણે નાના બાળકની રૂઢિ ગાટે રડવું, પડવું આખડવું જરૂરનું હોય છે, પણ ત્યારે તે બાળ-પણમાંથી પમાર થાય છે ત્યાં પછી તેને રડવા આખડવાની કાંઈ જરૂર રહેતી નથી, તેવીજ રીતે મનને પચાતાપનું જ્ઞાન થતાં પછી તેને સોભમાં પડવાની અગર બાહ્ય વિષયો સાથે લમાણી કરવાની કાંઈજ જરૂર રહેતી નથી.

શુદ્ધિવંત માણસ ન્યાં એક વખત લોભના કારણથી માહોતગાર થાય છે કે પછી તે પાછો કદીજ આજ પદાર્થોપર લુબ્ધ થતો નથી. કારણ કે તે તેની કદી ધન્ય જ ધરાવતો નથી. બાહ્ય વસ્તુની તેના મનમાં કદીજ લાલસા ઉત્પન્ન થતી નથી. તેની લોભ પારજી કરવાની મધગી ઇચ્છો બહાર મારી મૂકે હોય છે. આટલું થવા છતાં પણ આ દુર્વાસનાઓને આ પ્રમાણે ત્યાગ કરવા છતાં પણ મધગી દુર્વાસનાઓની છતીઓ

યતી નથી પણ આ અતી સ્થિતી પ્રાપ્ત થતાં, તેના પશ્ચાત્તાપે જ્ઞાન અને વિચારનો પ્રારંભ થાય છે. આ વસ્તુની માથે સાથે જો મતોપનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તે સાધન માધકને આત્મ ઉન્નતીના ઉચ્ચ અને નિર્લિંગ સિંધરે અવસ્થાએ પહોંચાડે છે, એમાં મુદ્દલે સસથ લેવા જેવું નથી.

જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં આત્મોન્નતિની ઇચ્છા ઉદભવે છે, એટલે પછી જ્ઞાનીજન પોતાના મનને ઘોષ પછુ વસ્તુ ઉપર લુપ્ત ન થવા દેતાં, સંઘર્ષ રીતેના સ્વાર્થનો ત્યાગ કરી દરેક વિષયથી પરજીત થાય છે. જ્યારે જ્ઞાનથી કરીને વિચારે આ પ્રમાણે પનસાધ જાય છે, ત્યારે કંઈ અવનરે અદ્ભુત અનુભવ અનુભવાય છે તેને ઇચ્છાઓ, વાસનાઓ ઉત્પન્ન થતી નથી એ વાત સત્ય છે. તોપણ, તેને માનસિક શક્તિને જે ઇચ્છાઓ ઉત્પન્ન થાય છે તે માનસિક શક્તિ માત્ર નહીં થતી નથી, કારણ કે તેને જે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયેલું હોય છે તે પરિવ્રત અને ઉચી ઠોડીના ક્ષેત્રનું હોય છે. આ શક્તિને કદીજ નાશ થતો નથી. આ માનસશક્તિ માન નીચા ક્ષેત્રમાંથી ઉત્તમ ક્ષેત્રમાં ફેરવાઈ જવા લાગે છે.

આધુ ક્રમમાં શાંતિના દિવ્યમાર્ગે કમજુ કરનારને જ્ઞાનનું એક ક્ષેત્ર હાથ આવે છે તે સ્થાનને સ્વાર્થત્યાગ સ્થાન અથવા ખલીદાનની શ્રમિકા એવું જાનીઓએ નામ આપેલું છે. આ સ્થળે પહેલિયાં, પહેલાંની વાસનાઓ, ઇચ્છાઓ, લાવસાઓ, પૂર્વના વિચારો વગેરેનો ત્યાગ કરવામાં આવે છે, અને ત્યાંથી પછી પહેલાં કરતાં અધિક સુદૃઢ, પરિવ્રત શોધત અને સતોષદાયક એવા વિચારોની શરૂઆત થાય છે.

દાખલા તરીકે, જુનાં થયેલા કારણોને બાજતાં જીવ ચાલતો નથી, તે બાજતાં પહેલાં થોડાક વખતે દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે, પણ જ્યારે તે સ્થિતિનાંતે ઓગાળા નાખી જ્યારે તેના નવા દાખીના બનાવવામાં આવે છે અને તેથી સરીર સંચારવામાં આવે છે ત્યારે પ્રસન્નતા વધી આનંદ ફાટાય છે તેવીજ રીતે આત્મોન્નતિની

ઇચ્છા મનનારા દિગ્વીધાગરો પ્રથમના પોતાની જુનાં પુરાણી ધર કરી બેઠેલી કુટુંબો અને કુટુંબીઓને ત્યાગનાં, સેજમાજ અમર તો થાય છેજ, પણ આવી રીતે સ્વાર્થ અને વાહન્યોનો ત્યાગ કરવાથી નરીન પ્રાપ્ત થતા પરિવ્રત અને આનંદવર્ધક સામર્થ્યની ઉત્પત્તિ અને આત્માનંદનો અનુભવ થતાં જે આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે તેનું વર્ણન કરવું એ શક્તિ બહારની વાત છે.

દુર્હતિથી પરાવ્રત થઈ સદ્વૃત્તિના માર્ગે ચાલતાં સત્ય અને અસત્યના ભેદથી ખુડો રીતે જ્ઞાન થાય છે અને તેથી રીતે જાણવામાં આવતાં બાહ્યવસ્તુમાં લુપ્ત થવાનું મુદ્દલે મન થતું નથી, બીજા વિચારોની, બીજાઓના ચબ્દની અથર કાર્યની તેનાપર મુદ્દલે સત્તા ચાલતી નથી, તે જે કંઈ કરતો હોય છે તે પોતાના સત્યજ્ઞાનના અનુસારેજ વર્તતો હોય છે, પોતે પહેલાંની રીતે જાણતો હતો એવું ચિત્તવન કરતો, સંવિનય શાંતિશક્તિએ વર્તી તેનો સંવિનય ત્યાગ કરે છે.

ત્યાગની પ્રથમાવસ્થામાં સેજમાજ જે આંતરણી થતાં દુઃખ થાય છે, પણ તે વધારે વખત ટકતું નથી. તે દુઃખ લઘુમગ્નર હોય છે કારણકે આપો રીતનું દુઃખ થતાં પહેલાંજ પરિવ્રત આત્મિક સુખનું જ્ઞાન તેને થયેલું હોય છે જેટલા સામર્થ્ય અને બુદ્ધિથી પ્રવર્ત કરવામાં આવે તેટલી દુઃખદ સ્થિતિનું જ્ઞાન થોડું થાય છે.

માણસ જ્યારે એમ ધારે છે કે હું જે દુઃખ ભોગવું છું તે બીજા લોકોના પરિણામેજ ભોગવું છું, બીજાઓજ મારી સાથે અન્યાયથી વર્તે છે, આવી ધારણા જ્યાં સુધી માણસ કરે છે ત્યાં સુધી તે પોતાની ઉન્નતી કરી શકતો નથી, પણ પોતે અનુભવપૂર્વક જ્યારે એમ સામીત કરી શકે છે કે, આ સમગ્રા દુઃખોનું કારણ હું પોતેજ છું, મારાજ અત કશુંની વાસનાઓ મને દુઃખી કરે છે, ત્યારેજ તે પોતાનું સમગ્ર દુઃખ દૂર કરવાને સમર્થ થાય છે.

(અપૂર્ણ)

મનુષ્ય પોતાની વ્યવહારિક ઉન્નતિ કયારે કરી શકે છે ?

દરેક મનુષ્ય પોતાની પ્રાપ્ત સ્થિતિમાંથી ઉત્તર દશાએ જવા ઇચ્છે છે. પોતાના ધર્માર્માં કાપે છે મેળવવા અને સુખી થવા દરેક માણસ પત્ન કરે છે જતા ધણા મનુષ્યો પોતે ને સ્થિતિમાં હોય છે તે સ્થિતિમાંથી જરા પણ આગળ ચસતા નથી અને કેટલાક પોતાની સ્થિતિને દરેક દિશામાં સુધારી જાય છે. આ પ્રમાણે એક નિશાળમાં બે વિદ્યાર્થીઓ એક જ ક્લાસમાં સાથે બેસતા હતા અને સરખા જ બેસતા હતા તેમની એક જ જુઓ ઉન્નતિના શિખરે પહોંચી જાય છે અને એક જુઓ હોય છે તે જ દશામાં પડી રહે છે તેનું કારણ શું ? પ્રથમ તો બંને જુઓ કરે છે સુખની બંને જુઓ ઇચ્છા રાખે છે. છતાં એક જુઓ ધારેલી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે ત્યારે બીજો પોતે હોય છે તે જ સ્થિતિમાં અથવા તો તેથી ઉત્તરવી સ્થિતિમાં ચૂકાય છે, આતુ આપણે ધણું જોઈએ છીએ આમ બનવામાં ધણા તેમના પ્રારબ્ધને, કારણમૂલ માને છે. કેટલાક તેમના પ્રયત્નમાં ભેદ માને છે પણ આમ થવાનું કારણ બંનેના વિચારમાં બેદ છે એ જ છે.

મનુષ્ય પોતે પોતાને જેવો ચલાવી મુજબ ગણે છે તેવો તે થઈ શકે છે, એ તો મહા પુરોણનું વચન છે પોતાની સ્થિતિને ઉત્તર બનાવનાર મનુષ્ય પોતાને ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થશે જ એવું માની પ્રયત્ન કરે છે, ત્યારે બીજો તેની સ્થિતિ મેળવવાને શક્યતા હોય છે એક માણસને પોતાની ઉન્નતિ કરનાર કોઈ માર્ગ જણાય છે તો તે તરત તે માર્ગે અદ્યપૂર્વક વળે છે તેની ધંધર ઉપર એટલી બધી શ્રદ્ધા હોય છે કે તેને તે માર્ગમાં જઈ મજરોજ એવી ખાતરી બેસી જાય છે તેમાં—“વિદ્ય આવી તો, નિષ્કળતા મળશે તો,” એવા વિચારો તેને ચતાજ નથી. તે માર્ગે પ્રયત્ન કરતાં તે પોતાનો પ્રયત્ન સફળ થ-

એવો જ જુઓ છે તેમાં તેને નથી શકા થતી કે નથી જાય રહેતો ત્યારે જીવન માણસને કોઈ માર્ગ પોતાની ઉન્નતિ કરાવનાર જણાય છે ત્યારે તેને પહેલો જ વિચાર એ આવે છે કે “એ માર્ગે પ્રયત્ન તો કરીએ પણ કદાચ તે સફળ ન થાય તો, તેમાં વિદ્ય આવે અને નાસીપાસ થવાય તો,” આવો વિચાર આવતો તે શક્યતા બંને છે તેને પોતાના સામર્થ્યમાં કે પોતાના આત્મ-બળમાં વિશ્વાસ હોતો નથી, ધંધરમાં શ્રદ્ધા ડગ-મગ હોય છે, અને તેથી તે માર્ગે પ્રયત્ન કરી શકતો નથી કદાચ કરે છે તો તેના મનમાં અ-શક્યતા કરે છે કે “વખતે આ કામમાં મિલ્કી નહિ મળે તો શું કરીશું” એવો ભય મનમાં રહ્યા કરે છે, અને તેના મનમાંથી અને બેચેન વિચારોનું મનન કર્યા કરવાથી ધણી વખતે તેના પ્રયત્ન નિષ્ફળ થાય છે અને આ પ્રમાણે શક્ય-શક્તિ વિચારથી, પોતાના આત્મબળમાં શ્રદ્ધા ન હોવાથી, તેનામાં કાર્ય કરવાનું બળ આવતું નથી તેમ ઉત્સાહીત થતું નથી જેથી તે હોય છે તેની તે જ સ્થિતિમાં પડ્યો રહે છે ત્યારે જ માણસો પોતાના આત્મબળમાં શ્રદ્ધા જુઓ છે, તેઓ પોતાને કોઈ ઉત્તમ માર્ગ જોઈ આવતાં તરત જ તે માર્ગે પ્રયત્ન કરવા મંડી પડે છે, તેમાં નિષ્કળતા મળશે એવો વિચાર તેમને આવતો જ નથી અને પોતાના આત્મબળમાં તેને અપૂર્વ શ્રદ્ધા હોવાથી તેના તે વિચારને કોઈ ડગનો શક્ય નથી. તે માત્ર ઉત્સા-હથી પૂરું અદ્યપૂર્વક કાર્ય કર્યા કરે છે જેથી અંતે તે કાર્ય મિલ્કજ થાય છે.

આ પ્રમાણે બે માણસો સાથે બેસતા હોવા છતાં સરખી વયના હોવા છતાં એ માણસ પોતાના આત્મબળમાં શ્રદ્ધા જુઓ હોવાથી વ્યવહારમાં પોતાની ઉન્નતિ કર્યા કરે છે સારે બીજો શક્યતા સ્વભાવથી હોય છે તે જ સ્થિતિમાં પડ્યો રહે છે.

મનુષ્ય ક્યુમ્ મેળવવા માટેજ સરખાયેલો છે. તે રીત અને કુખી, રહેવા માટે જન્મ્યો નથી, જતાં ઘણા માણસો દુખી, નિર્મળ, માદકાગવા જેવાં જાણાય છે. હોય છે તેની તેજ સ્થિતિમાં પંચા રહેલા અમવા તો તેથી પણ નીચી ગતિમાં જતા જોવામાં આવે છે તેનું કારણ એ જ છે કે તેમને પોતાના આત્મજગમાં શ્રદ્ધા હોતી નથી પોતાનામાં કાર્ય કરવાનું બળ ધરે પ્રથમથીજ આવેલું છે તેનું તેમને જ્ઞાન નથી તેઓ પોતે પોતાને નિર્મળ અને અમુક કાર્ય કરવાને નાલાયક માની બેઠેલા હોય છે. તેઓએ જાતેજ પોતાની કિમત હલકી આંકેલી હોય છે. તેમને સ્વપ્ને પણ પોતાના પથાર્ય સ્વરૂપનું જ્ઞાન થતું નથી તેઓ વિચાર પણ હલકા કરનારા હોય છે 'અમુક કાર્ય' તો આપણાથી બની શકેજ નહિ, એ કરવા જઈએ તો હોય તે યોષ્ઠ બેસીએ. આવા વિચારોએ તેમના મનમાં એવી જડ લાઠી દીધેલી હોય છે કે તેઓ જે ખાડામાં પડેલાં હોય છે તેમાંથી જરા પણ બહાર નીકળી શકતા નથી અને જેવી સ્થિતિમાં હોય છે તેવીજ સ્થિતિમાં પચા પચા રહેવા કરે છે.

મનુષ્ય કેમ આગળ વધી શકતો નથી, કેમ પોતાની ઉન્નતિ કરી શકતો નથી તેનું આજ કારણ છે. જેમને પ્રાપ્ત સ્થિતિ દુઃખ હોય તેમણે પોતાની હલકા વિચારો બદલવા જોઈએ. પોતાના આત્મજળ ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી હૃદય તેની સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકે તેમ છુ 'એવું માનતાં હોવાનું જોઈએ જોજો માણસો આજે ઉન્નતિના શિખરે મિરાજતા હોય તેમના તરફ ધ્યાન આપો, તેમની જીવનનું અવસોકન કરો. તેઓએ કયા કમથી પોતાની ઉન્નતિ સાધી છે તે શેષી કહાડે પ્રયત્નથી સર્વ સિદ્ધ થાય છે એવના મુલ્ય થતું હોય તો તે પણ પ્રયત્નથી મલ્લ તકાઈ છે તો અવકારમાં સુખી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવી એ શુ બહુ મુશ્કેલીની વાત છે ? વધી માત્ર પ્રયત્નનો છે ઉન્નતિની કમ્પા થાય છે પણ ઉન્નતિ કરાવનાર માર્ગે પ્રયત્ન કરવા માટે મન વેગ આપવું નથી પ્રયત્ન કરવાનો ઉત્સાહ મદ પડી ગયેલો હોય છે તે શકાશીલ સ્વભાવથી પોતાના ઉત્સાહને મૂલ્યમય કરી દે છે. અને તેથી કાર્પ પશુ ઉત્તમ કાર્ય કરી શકતા નથી.

જેમણે પોતાની ઉન્નતિ કરેલી છે અને હજી ઉન્નતિના માર્ગે પ્રયાણ કર્યા કરે છે તેઓએ ઉત્સાહથી પ્રયત્ન કરવાથીજ પોતાની ઉન્નતિ દરેલી હોય છે. તેમને પોતાના આત્મજગમાં અપૂર્વ શ્રદ્ધા હોય છે. અને તે શ્રદ્ધાને લીધેજ તેમના પ્રયત્ન કરવામાં ઉત્સાહ વધે છે. કાંઈ પણ કાર્ય ઉત્સાહ વગર થઈ શકતું નથી તે કાર્ય કરવાનું પોતાનામાં સામર્થ્ય છે જ એ પ્રકારની શ્રદ્ધા ઉત્સાહને અર્પનાર જ અને તે કામ થશે કે નહિ થાય, કદાચ મહેનત નકામી જશે તો, એવા વિચારો ઉત્સાહને તોડી પાડનાર છે. આવા વિચારોથી જ મનુષ્યને પોતાને કામ કરવામાં ઉત્સાહ ઘટી નથી અને કપજેના ઉન્નતિ કરાવનાર વિચારો વગર ઉત્સાહ મૂલ્યમય થઈ રહે છે. જેથી તેનાથી પોતાની ઉન્નતિ થઈ શકતી નથી.

મનુષ્યને પોતાની ઉન્નતિ કરવામાં આત્મ-જળને કમવચાની જરૂર છે જેઓ પોતે અવકા-માં ઉન્નતિ કરી શકે છે તેમણે પોતાના આત્મ-જળમાં જાણે કે અજાણે વિશ્વાસ રાખેલો હોય છે અને તે વિશ્વાસને લીધે તેમનામાં એવા પ્રકાર-નું સામર્થ્ય આવેલું હોય છે કે તેમને જે માર્ગે પોતાની ઉન્નતિ કરનાર જાણાય છે તે માર્ગે તે પ્રયત્ન કરવામાં કદી પણ શકાશીલ થતા નથી. મનુષ્યને હલકી સ્થિતિમાં રાખનાર તેનો શકાશીલ સ્વભાવનો ત્યાગ કરે તો તે તુરંત પોતાની ઉન્નતિ કરી શકે છે

ઉન્નતિ કરવાના અનેક માર્ગો મનુષ્ય માનવ તેના અંતરાત્મા તરફથી સ્ફુરે છે સ્વીચ તેમને વિચાર આવે છે કે આ કામ કર્યું હોય તો આપણે સારો લાભ મેળવી શકીએ આ કામ કરવાથી આપણે હાલ જે સ્થિતિમાં પડેલા છીએ લાંબી આગળ આવી શકીએ આ પ્રકારના વિચારો દરેક માણસને થઈ શકે છે આ તેને ઉન્નતિ કરાવનાર માર્ગો તેના અંતરાત્મા તરફથી જાણાવવામાં આવે છે. જો તે માર્ગો તે પ્રયત્ન કરે છે તો તેને લાભ થવા શરૂ રહેતો જ નથી. પણ ઘણા માણસો માત્ર શકાશીલ સ્વભાવથી આ પ્રકારના તેને ઉન્નતિમાં લઈ જનાર માર્ગે પ્રયત્ન કરતા નથી. ઘણાને આવા વિચારો થતાં તે અચ્છી અન્યને

પૂછી સલાહ લેવાની રેવે પડી ગએલી હોય છે. અને બીજાની સલાહથી ચાલનાર પોતાના અત-રાત્માના આ સદેશમાં ઘણીવાર વિશ્વાસ રાખતા નથી. બીજા મનુષ્યો પશુ ઘણીવાર તેને તેના જેવા સંકાશીન જ મળે છે તેઓ પશુ તેને ડાહી ડાહી પાતો જણાવી તે માર્ગે પ્રયત્ન કરવામાં શુ શું વિઘ્ન આવશે તે જણાવી કહે છે કે 'લાઠ વખતે-તેમાં તમે નિષ્ફળ થશો તો પેસા મેળવવા જતાં હશે તે પેસા જોઈ બેસશો.' આ પ્રકારની સલાહ આપી તેના ઉત્તરિના વિચારોને ઝગમગાવી નાખે છે અને તે મૂળ તો સદાશીલ સ્વભાવનો હોય છે તેમાં વળી આવા માણસોની સલાહથી પૂરો સદાશીલ બની તેમાં વિઘ્ન આવવાની બીકથી તે માર્ગે પ્રયત્ન કરવાનો તેના ઉત્સાહ જતો ગમે છે અને તે માર્ગે પ્રયત્ન કરતો નથી.

આથી રીતે અતરાત્માના સદેશને તે ધુળધાણી મેળવી દેવાથી હોય છે તેની તેજ સ્થિતિમાં પડ્યો રહે છે પશુ આગળ વધી શકતો નથી જેમણે પોતાની ઉત્તિ કરવી હોય તેણે તો માત્ર પોતાના આત્મબળમાં પૂરું શ્રદ્ધા રાખી જે પોતાને પોતાની ઉન્નતિ કરાવનાર કોઈ માર્ગ જડી આવે તો તે માર્ગે ઉત્સાહપૂર્વક આનંદ માથે પ્રયત્ન કરવા મચી પડવું. કાંઈ ગમે તે દેહે તેથી ગભરાવું નહિ. જે વિચાર કરવો હોય તે કાર્યનો આરંભ કરતા પહેલાંજ કરી લેવો.

અને જે તેમાં તમારો અંતરાત્મા સાક્ષી પુરે ફે તે કાર્ય કરવાથી નમને લાભ થશેજ તો તરતજ તે કાર્ય કરવા મચી પડવું. અને ફળ દ્યારે મળશે, એ પ્રકારનો વિચાર ક્યાં સિવાય માત્ર પ્રયત્નજ ક્યાં કરવો. આગ્રહપૂર્વક ઉત્સાહથી પ્રયત્ન કરતાં તેનું ફળ તો જરૂર મળવાનુંજ. ફળ મળીજ ગયું છે એમ માનવું માત્ર ઉત્સાહને દુમેશાં કાવચ રાખવો, ઉત્સાહ વગર કાંઈ કાર્ય થતું નથી. ફળ મળશે નહિ મળે એવો વિચાર સરખો પશુ ન કરવો.

મનુષ્યને પોતાની ઉન્નતિ કરવા માટે પોતાના અંતરાત્માના આદેશ અનુસાર ચાલવું એ સિવાય બીજો ઉપાય નથી જે કોઈ માર્ગ પોતાની ઉન્નતિ કરનાર જણાય તો તે માર્ગે પ્રયત્ન કરતાં

જરા પશુ આચકો ખાવો નહિ ઇશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા રાખવી. સત્માર્ગે યત્ન કરનારને ઇશ્વર સદાય ક્યાં વગર રહેતોજ નથી. જે માણસો આવા માર્ગે પ્રયત્ન કરે છે તેઓ જે ઇશ્વરને વેગળા મૂકી દે છે તોજ તેમને વિઘ્ન આવવાનો ભય રહે છે. જેઓ ઇશ્વરના ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા બંધિત રાખે છે તેમને દરેક કાર્યમાં ઇશ્વર સદાય કરે છે. તેમનામાં બળ અને ઉત્સાહ અર્પિત તે પ્રયત્નની સિદ્ધિ દરાવે છે.

આવા માર્ગે પ્રયત્ન કરતાં કદાચ નિષ્ફળતા મળે તો તેથી હિંમત હારી જવી નહિ. પશુ વધુ ઉત્સાહથી તે વિઘ્નનો જય કરી પ્રયત્નને આગળ વધારવો વિઘ્ન એ પોતાના સામર્થ્યની કસોટી રૂપ છે એવા વિઘ્નો ઉપર જય મેળવવાનું સામર્થ્ય પશુ મેળવવાની જરૂર છે જે માણસો પોતાના પ્રયત્નના માર્ગમાં આવતા વિઘ્નોનો જય કરવાનું યજ્ઞ ધરાવે છે તેનામાં વધુ જળ અને ઉત્સાહ વધતાં જાય છે અને તે ગમે તેવું કડીન કાર્ય પશુ રહેલાઈથી સિદ્ધ કરી શકે છે. જેમને પોતાના આત્મબળમાં શ્રદ્ધા હોય છે તે જરૂર વિઘ્નોનો જય કરી શકે છે. પણ માણસો આવા વિઘ્નોથી બહી જાય છે અને પાછા પડે છે તો ફરી ઉભા થતાજ નથી. તેઓ બીજી વાર કા-ચેનો આરંભ કરતાં પશુ ભયને લુછે છે આવા માણસો પશુ પોતાની ઉન્નતિ કરી શકતા નથી, માટે જે માણસોએ પોતાની ઉત્તિ કરવી હોય તેમણે પોતાના આત્મબળમાં અપૂર્વ શ્રદ્ધા રાખી દેવાથી પશુ ન ઝગતાં પ્રયત્ન ક્યાં કરવો પ્રમાણિકપને અને શ્રદ્ધાપૂર્વક ઉત્સાહથી થતો પ્રયત્ન સિદ્ધજ થાય છે. તેને ઇશ્વર સદાય કરે છે. માટે ઇશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા રાખી મનુષ્ય માત્રે પોતાની ઉન્નતિ કરવા માટે જે વખતે પોતાને પોતાની ઉન્નતિ કરવાનો માર્ગ સ્ફુરે તેજ વખતે આરંભ કરી દેવો.

'અણી ચૂક્યા વીસા સો.' 'ગઈ ધડી નેશી પશુ ન વચે' આ પ્રકારની કહેવત આમે છે તે ખોટી નથી 'લક્ષ્મી ચાલેો કરવા આવે ત્યારે કહે કે-ત્રો પોઈ આવુ' આવુ' કહેનારા દુમેશાં દીનતામાંજ રહે છે. જે વખતે મનુષ્યને પોતાની ઉન્નતિ કરાવનાર વિચાર ધર્મ આવે

જે વખતે અમુક કામ કરવાથી વાત થશે. એવો વિચાર થઈ આવે તે વખતે તે કાર્ય કરવા પ્રયત્ન કરવો એજ ઉન્નતિ પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ છે. તે વખતે- 'તે માર્ગમાં ભય આવશે તો, તેમાં સિદ્ધિ નહિ મળે તો,' એવા એવા ભયના, નિષ્ફળતાના કે નિરાસાદના વિચારો કરીને તે માર્ગને જો દાઢથી જવા દેવામાં આવે છે તો ફરી તેવો માર્ગ હાથમાં આવતાં ઘણી વાર લાગે છે. અને જો માણસો તરતજ તે કાર્યમાં ઝપ્તાર છે તે માણસો તેનું ઉત્તમ ક્ષમ જેળાયા વગર રહેતાજ નથી.

આજે જે માણસો વ્યવહારની દુબી રિચિતિમાં છે, જેઓ રૂપિયા બે રૂપિયા માટે વજબા મારે છે, જેઓ હાલમાં દસ પદર રૂપિયામાં નોકરી રૂપી યુનામી ક્યો કરે છે તેઓએ હાથે કરીનેજ પોતાની દુબી રિચિતિ ઉપજાવેલી છે. તેઓ ઘણીવાર પોતાના પ્રારબ્ધનો હોપ દાટે છે. અને કહે છે કે "શું કરીએ બાઈ, આપણા પ્રારબ્ધમાં નહિ. હવેજુ હોય તે પૈસા શી રીતે મળે, શું કરીએ, આપણા નરીમમાંજ દુખ દશે તે કાંજુ મિથ્યા કરે, એના પ્રારબ્ધમાં સુખ તેથી એ ભોગવે છે" આવા વિચાર કરતો માથે હાથ દબાવ્યાજુપણે પોતાના જીવનને દુબી રિચિતિમાં ગાળે છે આવા માણસોથી કાંઈ સારાં મનુ-કાર્ય થતું નથી. તેમને કાંઈ ઉત્તમ કાર્ય કરવાનો વેગ પ્રકટતો નથી. તેઓ માત્ર દુખ અને દુબી જુએ છે તેમને પ્રયત્ન કરવાનું મનજ થતું નથી દૈવયોગે જો કદી ઉત્તમ વિચાર તેમને આવે છે તો તેપણુ તેમની નિરાસામાં અને પ્રારબ્ધ ઉપરજ વિશ્વાસને હીધે અજાણતાં જાય છે તેમને પ્રારબ્ધ ઉપર એટલો જયો વિશ્વાસ હોય છે કે તેની આગળ તેમને પોતાના પ્રયત્નની કિંમત હોતી નથી અને તેથીજ તેઓ દુબી રહે છે.

પ્રારબ્ધ એ પુરુષાર્થના ફળરૂપ છે. ગતજન્મોમાં કરેલાં કર્મોનું જે ફળ આ જન્મમાં મળવાનું હોય તેનું નામ પ્રારબ્ધ પ્રયત્નથીજ પ્રારબ્ધ બધાય છે. પ્રયત્નથી મનુષ્ય પોતે જેવો થવા ધારે છે તેવો થઈ શકે છે ગતજન્મોના કર્મોના ફળરૂપ પ્રારબ્ધ જો આ જન્મમાં તેને

દુખ આપનાર હોય છે તેપણુ તે પોતાના પ્રયત્નથી તે પ્રારબ્ધને બદલી શકે છે. એક માણસે પ્રયત્નથી જીતે રચી પણ તેજ માણસ પોતાના પ્રયત્નથી તે જીતેને તોડી પાડે તેવીજ રીતે ગત જન્મનાં પ્રારબ્ધનો મનુષ્ય આ જન્મમાં પ્રયત્નથી ક્ષય કરી શકે છે.

જો તેના પ્રારબ્ધમાં આ જન્મમાં સુખ ભોગવવાનું હોય છે તો તે પોતાના ખરાજ માર્ગે વગરના પ્રયત્નથી મળેલું સુખ નષ્ટ કરી દે છે. અને આ જન્મમાં દુખ મળવાનું હોય છે તો તે સમગ્ર પુરુષાર્થવડે તે પ્રારબ્ધનો યક્ષ કરી સુખ મેળવી શકે છે પ્રારબ્ધનું ફળ પુરુષાર્થ નથી પણ પુરુષાર્થનું ફળ પ્રારબ્ધ છે. જેનાથી તે રચાય છે તેનાથીજ તેના ક્ષય કરી શકાય છે એ નિયમ સર્વજ છે માણસ જેવો પ્રયત્ન કરે છે તેવું ફળ તે મેળવી શકે છે. મકાન પ્રયત્ન કરનાર માણસ ગમે તેના પ્રારબ્ધનો પણ ક્ષય કરી શકે છે. એ નિયમ સર્વ મનુષ્યોએ ધ્યાનમાં રાખવો ધટે છે પ્રારબ્ધ ઉપર ભરોસો રાખી બેસી રહેવું અને પ્રયત્ન કરવો નહિ એવો જડ વસ્તુનું કામ છે તમે પ્રયત્ન કરી શકો તેવી રિચિતિમાં હોવા છતાં ચામોડે પ્રારબ્ધ ઉપર વિશ્વાસ રાખી માથે હાથ દબાવ્યાજુ યદ બેસી રહેવું.

જણા માણસો કાર્યનો આરંભ તો કરે છે પણ તેમાં એક બે વાર નિષ્ફળતા મળતાં નિરાસ થઈ જઈ નિરસાદ બની પ્રારબ્ધ ઉપર આધાર રાખતાં શીખે છે. આવા માણસો પરીથી કાંઈ પણ ઉત્તર કરનાર કાર્યને કરતા નથી અને દુબી રિચિતિમાંજ પડ્યા રહે છે. આમાં પણ આ માણસોની ભૂલ છે. એકવાર નિષ્ફળતા મળે તેથી હતાશ થઈ જવાનું કશું કારણ નથી. નિષ્ફળતા મળવામાં પણ કાંઈક કારણ હોય છે તો તે કારણ શોધી કાઢી તેને નિર્મૂળ કરવું, અને આગળ પ્રયત્ન આરંભવો ધમ્મીવાર તો નિષ્ફળતા મળવામાં પણ તેમની પોતાના અંતરાત્માના બળ ઉપર અચ્છા, કાર્ય કરવામાં પોતાની માનો હીધેલી નાલાયકી, ધણીવાર નિરસાદ થઈ જવું અને તે કાર્યમાં થઈ રાખ્યાં કરવી એજ કારણ હોય છે તેને જો તે કાર્યમાં પૂર્ણ ઉત્સાહથી

વેગ પ્રકરણે હોય છે અને પોતાનામાં તે કાર્ય કરવાનું બળ છેજ એવી ધૂણી શ્રદ્ધા હોય છે તો તે કદાપિ પોતાના કાર્યમાં નિષ્ફળતા ગ્રાસ કરતો નથી.

ધણીવાર પ્રારબ્ધ ઉપર આધાર રાખનારાજ આજસુ, નિરૂત્સાહી અને નિરાશાવાદી હોય છે તેમને પોતાના બળમાં શ્રદ્ધા હોતી નથી, અને તેથી કોઈ પણ ઉત્તમ કાર્ય તે કરી શકતા નથી આ પ્રકારનું વર્તન મનુષ્યને અધોગતિમાં નાખનાર છે પ્રારબ્ધ ખોડું છે એવું કહેવાનો બાવાઈ અમારો નથી પણ પ્રારબ્ધ ઉપર પ્રયત્ન જ્ય મેળવી શકે છે એવું કહેવાનો બાર છે જેને અનુભવ કરવો હોય તેમણે કરી જોવો પ્રારબ્ધ ઉપર આધાર રાખી ઠડાગાર થઈ જવું અને હોય તેની તેજ રિયતિમાં પડ્યા રહી આગળ વધવાનો પ્રયત્ન ન કરતા પ્રારબ્ધને હોય દેવો એ તો આ જાસુ મજીસોનું કામ છે. આગળથી જ પ્રયત્ન કરો, તમને તમ રૂઢિત ચાપ તેવો માર્ગ જે ધડીએ જડે તેજ ધડીએ ધ્રુવર ઉપર વિશ્વાસ રાખી પાહોમ કરી પ્રયત્નમાં ઋપકાઓ ધ્રુવ તમારૂં રક્ષણ કરશે અને તેમાં તમે જમ મેળવશોજ

કોઈ પણ કાર્ય ઉત્સાહથી કરતાં તે કાર્ય કરવાનું બળ વધ્યાં કરે છે કદાપિ પણ નિરૂત્સાહી ન બનવું કોઈ એ તે કહે તો પણ તમારા ઉન્નતિના વર્ગને અટકાવે નહિ તમને જો કોઈ ઉપાય ન જડતો હોય તો તમારા અતરાત્મા સાથે અંધમતા કરતાં શીખો. તેજ તમને તમારા પ્રયત્નની દીશા જજીવરો અને જે ધડીએ તમને અમુક માર્ગે પ્રયત્ન પ્રવાયી લાગે થશે એવો વિચાર આવે તેજ ધડીએ ધ્રુવર ઉપર શ્રદ્ધા રાખી તે માર્ગે ઉત્સાહથી પ્રયત્ન કરવા મચી પડો એજ ઉન્નતિનો સર્વોત્તમ ઉપાય છે જેમણે જેમણે પોતાના અતરાત્માના આદેશને પકડી લઇ તે પ્રમાણે વર્તન કર્યું છે તેમણેજ બ્યવહારમાં પોતાની ઉન્નતિ કરેલી છે અને જેઓએ તેની અવગણના કરી નિરૂત્સાહથી તે માર્ગે પ્રયત્ન કર્યો નથી તેઓ દાલ જે રિયતિમાં છે તેમાંજ પડ્યા રહેલા છે બધું! તમે જો તમારી ઉન્નતિ કરવા ઇચ્છતા હો તો, ધ્રુવર ઉપર શ્રદ્ધા રાખી તમારા અતરાત્માના આદેશ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરી સુખ મેળવો એજ શુભેચ્છા છે તમો

મક્તને અર્થે સર્વે કાંઈ શક્ય છે.

(શુ સાધુ નરતતુ ધારીરે, એ વય)

જગમા શું શું નથી બનતું રે! ભક્તને કાળે,

અણુસાધુ પણ ઉપજતું રે, ભક્તને કાળે

પ્રેમ અર્થે, આ જગ જેને સહિ, અણુવ સરણુ ગણતુ

[તેમાં] નીપજળ્યું ધ્રુવપદ અછતુ રે;

ભક્તને

સ્વાર્વતુ ગગાજલ જે શિવના, શિરપર આવી ઠંધુંતું,

તે ભૂમિ સુધી ઉતરતુ રે,

ભક્તને

જેને અનુભવી મઠલ, અનુભવ-અતે અજન્મા કહેતુ,

તે જન્મ ભૂમિપર ધરતું રે,

ભક્તને

ભક્ત જીવન સમ ધન્ય અન્ય જીવન નથી થયું કે ન થતું,

પ્રભુ કેરું હૃદય પણ દ્રવતું રે,

ભક્તને

સાચો ભક્ત થવાને નિશ્ચિત પ્રયત્ન કરજે જીવ તું,

પ્રભુ ચિત્ત તો ખોળ જ કરતું રે,

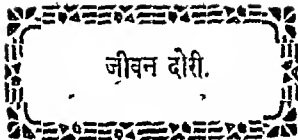
ભક્તને

દે ભગવાન ભક્તને ઇચ્છ્યું અને વગી કાઈ વચુ.

પ્રભુદ્વાર સંદોહિત ખુલતું રે,

ભક્તને

છીંડ ડા

જીવન દોરી.

(લે. મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી.)

(ગયા અઠથી ચાલુ.)

- પ્રકરણ ૪ થુ.

નયુ તથા દેવદુત બાંકડા ઉપર બોલ્યા ચાલ્યા સિવાય બેસી રહ્યા હતા એએ પોતાના મનને ઉભરો વચનઆણુ વડે ખાતી કર્યો, અને આખરે થોડોક સમય વીત્યાનાદ શાત પડી, અને નયુને કહેવા લાગી કે “ જો આ ભવો મનુષ્ય હોય તો આવી નમાવરયા અને અધમાવરયામાં કેમ હોય ” પાસે પહેરવાનું એક પેરણુ નથી. આવુ જિતમ પૂરપૂરત તમે ક્યાંથી શોધી લાવ્યા. નયુ બોલ્યો-હું તને પ્રથમથીજ આ મનુષ્ય વિષે કહેવાની કોણીપમાં હતો પરંતુ તારો ઉભરો ખાલી કમો મિવાય હું કોઈનું સાબળે એમ ક્યાં છે. હું મામે છેટેની ગલીમાં યહને અધારામાંથી ચોં પો આવતો હતો. લા આગળ પેલા દેવગ નજદીક ભીંતને અડેલી બેઠેલો આ માણસને મે તદ્દન નંગાવરયામાં જોયો. યડીથી એ તદ્દન અક ગઈ ગયેતો હતો પ્રથમ તો મને આરી રિયતિમાં મનુષ્યને જોઈ ધારતી લાગી આવી, અને હું ઘર તરફ ચાલે આવવા લાગ્યો પરંતુ પરમાત્માએ મને પ્રેરણા કરી કે એક હુ ખી મનુષ્યને આવી રિયતિમાં જોઈ તેના પાસેથી કઈપણુ તજવીજ ક્યાં સિવાય કેવી રીતે ચાલી આવુ ? તેથી હું પાછો ફર્યો અને તેની પાસે ગયો ધધિરે જ મને એની પાસે ગોકર્યો નહોં તો એ યડીમાં અક ગઈને મરી જત આપણે કેવી રીતે કપના કરી રાકીએ કે એના ઉપર શું મદાન કષ્ટ ઉતરી પડ્યુ છે ? જ્યો મે એને મારું અગરણુ અને પગ રખાં પહેરાવ્યાં, અને અડીઆં લઈ આપ્યો હવે તારા અતકરણમાં જરા દયા રાખ આપણે

સર્વને એક વખત મરણુ છે. તો પાપાયરણુ કરતો તરત અટકતુ જોઈએ ” આ સહિષ્ણી સ્ત્રીના અત કરણમાં પાછો કપકો દેવાનું મન યહ આવવું હતું પરંતુ તેણે નવા આવેલા કપમની સામે જોયુ અને કંઈ જોતી નહોં દેવદુત બાંકડાના એક યુથુ ઉપર આખો મોંથી ‘મસ્તક નીચું’ રાખી હાસ્યા ચાલ્યા સિવાય ઉઠા વિચારમાં નિમગ્ન યહ બેઠેલો હતો. નયુની સ્ત્રી પડ્યુ ચાત યહને બોલ્યા ચાલ્યા સિવાય ઉભી રહી હતી.

નયુએ કહ્યું- “ શુ તારા અંત કરણમાં ઈશ્વરનો વાસ નથી ? ” આ શબ્દોથી સ્ત્રીનું અંત-કરણુ એકાએક નરમ યહ ગયુ અને તેણી દેવદુતના તરફ જોવા લાગી અને તેના તરફ પ્રેમ શક્તિ ઉત્પન્ન યહ. તે તરતજ રસોડામાં ગ્રહ અને બનેને માટે ખાવાનું લઈ આરી નયુએ દેવદુતને પાસે બોલાવ્યો અને રાડી ખાવા આપ્યાં, અને બને જણા સાથે બેસી ખાવા લાગ્યા સ્ત્રી પણ એકાચાણુ ઉભી રહી, દેવદુતને પ્યારીમઝથી જોવા લાગી, અને તેને માટે દ્રવ્યમાં સદભાવ ઉત્પન્ન યયો એકાએક દેવદુતના મોં ઉપર પ્રકાશ ઉત્પન્ન યયો. તેની આંખો યગકવા લાગી અને તે સ્ત્રીને જોઈ તેણે મ્હોં મસકાવ્યું નયુ તથા તેની સ્ત્રી બને આશ્ચર્ય પામ્યા. દેવદુત અને નયુ જમી રહ્યા પછી સ્ત્રીએ વાસણુ ધોયાં. અને તે પાછી દેવદુત પાસે આવીને પુછવા લાગી “ જાહ, તમે ક્યાંથી આવો છો ? ”

“ હું આ વીલાગમાં વસતો નથી ” દેવદુતે કહ્યું.

“ તમે આ રસ્તા ઉપર ક્યાંથી આવી ચડ્યા ? ” “ હું તે કંઠી ચકતો નથી ” દેવદુત

બોલ્યો. સ્ત્રી કહે “ તું આપને કોઈએ લુંટી લીધા છે ? ” દેવદુત બોલ્યો “ પરમાત્માએ મને ઝીણા કરી છે. ”

સ્ત્રી કહે-તું આપ લાં આગળ નવાવરમાર્ગા બેઝાન સ્થિતિમાં પડ્યા હતા ? દેવદુત કહે-“ હા, હું તદને નગનાવરમાર્ગા હતા, અને અલત યાદીથી અડગાઈ ગયો હતો. તમારા ઉદાર અને પરાયણારી ધણીએ મારા ઉપર દયા કરી અને પોતાનો કાટ મને પહેરાવી અડાં લઈ આપ્યા અને તમે પ્રભુ સ્વાદીટ બોજન આપી મતોળ્યો અને મારાપર દયા કરી. પરમ દયાળુ પ્રભુ એનો બદલો તમને અવશ્ય આપશે, ”

નયુની સ્ત્રીએ પોતાના ધણીનું જે જુનું પેરણ સાંધ્યું હતું તે દેવદુતને પહેરના આપ્યું અને એક જુની ઈનર પણ આપી, અને કહ્યું કે આપને માટે હું રસોડામાં પયારી ચુવાની નજદીક કૂં છું ત્યાં સુધી જાઓ. રસોડામાં ગરમી હોવાથી આપને રાત્રે કંડી લાગશે નહીં.

દેવદુત કપડાં પહેરી રસોડામાં સુઈ ગયો નયુ અને તેની સ્ત્રી પણ સુઈ ગયાં નયુની સ્ત્રી સુઈ ગઈ પરંતુ તેને બીનકુવ નીંદા આવી નહીં દેવદુત વિવેના વિચાર તેના મગજમાંથી બીજક્રમ નહતા હતા તેથીને આત્મી કાવરી ચીતા

“ કારણ કે રોગી શોમકુવ રહી નહતી વળી પોતાના ધણીની ઈનર અને પેરણ પણ દેવદુતને તેણે આપી દીધાં, આથી તે નિરાશ થઈ પરંતુ દેવદુતની દયામણી સ્થિતિ જોઈ દીવમાં લાગણી પણ ઉત્પન્ન થઈ આવતી હતી આવા વિચારમાં તે વિચારમાં તે મોડી રાત સુઈ હતી નહીં. તેણે પોતાના ધણી નયુને પણ જાગ્યો જોયો નયુએ પુછ્યું, “ કેમ તું પણ જાગે છે ? ”

સ્ત્રીએ કહ્યું “ હા, તમે મને જાણ્યો બધી રોગી ખતાઈ કરી છે હવે કાને તું કરીશ તેના વિચારમાં હું પડી છું હું ધાઈ છું કે પાટા-શીને લાંબી કાને ઉઝીતી લેવી પડશે, તે સીરામ બોલે રસ્તો નથી ”

નયુએ કહ્યું “ જ્યાં સુધી આપને છોરોએ જોએ ત્યાં સુધીની આપણી રીક તે પરમ દયાળુ પિતાને છે. “ યાગીને કહ્યું અને દાથીને મથ્ય, ”

એમ સૌ સૌની જરૂરીયાત પ્રમાણે તે આપે છે. તો તારી અને મારી ચિંતા તું કામતી છે ?

સ્ત્રી આ સાંભળી શત થઈ અને થોડો વાર ધણી પુછવા લાગી. “ આ દેવદુત હવે મારાજી દેખાપ છે પરંતુ એ પોતાના વિવેની હકીકત કેમ આપણને જણાવતો નથી ? ”

નયુએ કહ્યું “ એ નહીં કહી શકે એવી સ્થિતિમાં હશે. એટલે આપણે જાણવાની શી જરૂર છે ? સ્ત્રીએ કહ્યું “ એ તો રીક. પરંતુ આપણે બીજાઓને આપણી સ્થિતિ પ્રમાણે મદદ આપીએ છીએ. સારું આપણને કેમ કાઈ આપતું નથી ? ”

નયુને આનો સુ જવાબ દેવો એ સુઅસુ નહીં અને કહ્યું કે “ બસ હવે વાનો બધ કર, અને સુઈ જા મને ઉંઘ આવે છે ” એમ કહી નયુ મેલકો બધ પારો, અને થોડી વારમાં સૌ નિદ્રાવશ થયાં.

અકરણ પ મું.

નયુ સવારના પહેરમ જાલદી ઉઠ્યો. તેની ઓ પાકાલીન લાં ઉઝીની રૂડી લેવા ગઈ. દેવદુત ઉઠીને મ્હોં વિગેરે થોડા બાંકા ઉપર બેઠો હતો તેના ચહેરા આજે ઘણાજ તેજવાન લાગતો હતો નયુએ આવીને પૂછ્યું “ વહાલા બાપ દેવદુત આપણા પેટ ખાવાનું માગતો અને ચારી પહેરવાનાં કપડાં માગતો. માટે તમારે તે સાધનો મેળવવા કામ કરવું પડશે. તમે શું કરી શકો એમ છે ? ”

“ હું કંઈપણ જાણતો નથી. ” દેવદુતે કહ્યું

નયુ આજવાન થયો, પણ કહ્યું કે “ તમે કંઈ જાણતા નથી એ હીક, પરંતુ મનુષ્ય પોતાની દૃઢ ઇચ્છાથી બધું સીધી શકે છે ”

“ બીજા દરે છે તેમાં હું પણ કરીશ ” દેવદુતે કહ્યું

“ બાપ દેવદુત તું તારી કોઈ પણ હાકલ કહેતો નથી એ તારી મરજી, પરંતુ તારી જાન નીભાવવા માટે-તારી જીભની સાધન મેળવવા માટે તારે કમાવું જોઈશે હું જેમ જાતારીશ એમ તું કામ કરે તો હું તને મારે ત્યાંજ રાખીશ ”

“ઈશ્વર તમને તેનો ખદલો આપશે. હું કામ કરું. મારે શું કરવું તે મને ખતાવો.”

નયુએ દોરી લીધી અને પોતાની આંગળી વચ્ચે રાખી ગોણું કેમ લગાડવું તે યુતાવ્યું દેવદુત અત્યંત આશ્ચર્ય માણસ હતો. કોઈપણ કાર્ય તેને એક વખત બતાવ્યું કે તે તરતજ ધ્યાનમાં લઈ લીધી જતો હતો. નયુએ તેને જોડનાં તળાપાં કેમ શીવવા, ચુકો કેમ મારતી, વિગેરે બતાવ્યું, અને દેવદુત તે તરતજ લીધી ગયો. ત્રણ દીવસમા તો એક હંશીયાર મોતીની સાથે દરીદ્રાઈ કરી શકે એટલું તો આવડી ગયું. નયુ તેની આલાકા જોઈ અત્યંત રાજી થયો હવે દેવદુત આસમ લીધા મિશ્રાય અત્યંત ઉશ્કેટથી કામ કરવા લાગ્યો, એને ખાવાનું પણ તદ્દન થોડુંજ જોઈતું હતું. જ્યારે કામ ખલાસ થતું કે તદ્દન શાત થઈ એમતો અને આકાશ તરફ જોવા કરતો. તે ક્ષત્રીત જ ધરમાંથી બહાર રસતા ઉપર નીકળ્યો હતો. જરૂર હોય તેનાથી કદી વધુ વાત કરી નથી. કદી હસ્યો પણ નથી કે કદી કાંઈની મરહરી કરી નથી. નયુ અને તેની સ્ત્રીએ કદા તેને એકજ વખત હસ્તો જોયા; અને તે જ્યારે પહેલવહેલે દીવસે નયુ સાથે રાતના આળો અને તેની સ્ત્રીએ જ્યારે પ્રથમ ખાવાનું આપ્યું સારેજ.

અકરણું કે કું.

દીવસ ઉપર દીવસ, અડાડીઆં ઉપર અડાડીઆં એમ પસાર થવા લાગ્યા અને દેવદુત નયુને ત્યાંજ સુતો, ખાતો, અને કામ કરતો. દેવદુતના આળો પછી તથુના કાર્યની ખ્યાતી શહેર બહાર પણ પ્રસરવા લાગી લોકો વાત કંઠા લાગ્યા કે નયુ મોતીના જેવા જોડ ખીજી કોઈ બનાવી શકે એમ નથી. કામ થયુંજ મજા છુત ટકાઉ અને ચોખ્ખું થાય છે, અને એને લીધે પાડોશના શહેરને આમડામાંથી પણ નયુને પગરખાં વિગેરે બનાવવાની વાની દીન પ્રતિદામ વધુ ને વધુ મગવા લાગી.

એક દીવસ નયુ અને દેવદુત પોતાના કામમાં બેઠા હતા ત્યાં આગળ એક ગાડુ આ-

વીને ઉભું રહ્યું. તેમણે ખારીમાંથી બહાર જોયું તો ગાડાને પોતાનાજ ઘર આગળ ઉભું રહેતું જોયું ગાડામાંથી એક માણસ નીચે ઉતર્યો એટલે બારે કપડાં પહેરેલ એક શેરીઓ અહાર નીકળ્યો. નયુ ખારણું ઉતારી સામે ઉનાવડથી ગયો, એને તે શેરીઓ નીચે વળી ખારણામાં પેઠા. પોતે શરીરે હજીપુટ હતો તે માઠા ઉપર બેઠો અને પુછ્યું કે કુટાનનો ધણી કોણ છે? નયુ આવકારે સહીન બોલ્યો, “હું છું, મહેરગાન, કોઈ કુટમ?” શેરીઆએ પોતાના નોકરને બોલાવ્યો અને ગાડીમાંથી ચામડું લઈ આવવાની આજ્ઞા કરી. નોકર તે લઈ આવ્યો અને શેરીએ તે છાડી નયુને આપ્યું, અને કહ્યું. “આ ચામડું તે જોયું? તું સમજે છે? એ કેરી જાતનું ચામડું છે?”

“નયુએ કહ્યું “કે સાહેબ, બહુજ સુંદર ચામડું છે.”

શેરીઆએ કહ્યું: “તારી જાંઘીમાં ખડું આવું ચામડું તે જોયું નહીં હોય, એ બહુજ કોમતી છે. હવે આમાંથી તું મારે માટે જોડ બનાવી શકશે!”

નયુએ કહ્યું: “હા સાહેબ.”

શેરીઓ બોલ્યો આટલું તારે ખાસ યાદ રાખવાનું છે કે તું કેવા સરસ ચામડામાંથી અને કેને સારું જોડ બનાવવાનો છે. તારે એવા સરસ જોડ બનાવા પડશે કે એક વરસ સુધી ધાટી બદલાયા સિવાય ચાલે. તારાની એવી રીતે બનતું હોય તોજ ચામડું કાપજે, નહીં તો રહેવા દેજે. હું બીજી જગ્યાએ આપીશ એ એક વરસની મુદતમાં જોડા શરી ગયા કે આકાર બદલાયો તો હું તને જેતમાં મોકલીશ એ ધ્યાનમાં રાખીને જોડ બનાવવાનું માથે લેજે. અને જે એક વરસ સુધી આકાર બદલાયા સિવાય ચાલજે તો તને મમણું દામ આપીશ.

નયુ તો આથી ગમરાઈ ગયો હતો તે દેવદુત પાસે જઈ કાનમાં કહેવા લાગ્યો કે “કેમ આ કામ લઈએ ને?”

દેવદુતે હા પાડી, એટલે શેરીઆને કહ્યું કે “તમારી સરત મુજબ જોડ બનાવી શકીશ” શેરીએ પગનું માપ લેવાનું કહ્યું: નયુ માપ લેતો

હતો. એટલામાં તે રોડીઆએ દેવદુત બણી નગર નાખી પુછ્યું “આ કાણ છે ?” નયુએ જણાવ્યું “મારો નોકર છે. રોડીએ કંઈ કે એના સરસ જોડા બનાવેલું કે એક વરસ મુંઠી ચોરે દેવદુતે સાલવાનું થયું. તેની નગર રોડીઆની ઉપર હતી, અને કેટલીક વખત તેના માયાની ઉપર. હવે જોવા કરતો હતો. કેટલોક વખત મુંઠી એમ જોવા પછી તે હસી પાડ્યો અને તેના આંખો ચહેરા અડાચમાન જણાવા લાગ્યા.”

રોડીએ દેવદુતને કહ્યું “તું શું કરે છે ?” કંઈ જ ગતી જોવા લાગે છે. એટલું બગાડ બાન રાખજો કે વખતસર જોડા નૈયાર કરવાના છે.” દેવદુતે કહ્યું આપને જ્યારે જોઈએ ત્યારે હું હાજર કરીશ.”

રોડીઆએ ખીંછે આપવા જોવી સુચના આપી ત્યાંથી પોતાના ગાડામાં બેસી વિદાય થયો.

પ્રકરણ ૭ મું.

નયુએ દેવદુતને જણાવ્યું કે “જો, આપણે આ કામ, હાથમાં લીધું છે, પરંતુ એવા સરસ જોડા બનાવવા જોઈએ કે આપણે કાંઈ દુસ્તમા આવી ન પડીએ આ ચામકુ ધણ જ હાથમાં અને રોડીઆ ધણ કડક મગજનો લાગે ૭ કાંઈ પણ જાતની ભુલ ન થાય એને માટે અત્યંત કાળજી રાખવાની છે. તું મારા કરતાં વિરોધ નહીંઆર છે, માટે એ કામ તું જ હાથમાં લે.” દેવદુતે સરસ જોડા બનાવવાનું કામ પોતાના ઉપર લીધું, ચામકુ લઈ તેને નગર બનાવવા લાગ્યો અને પાંચી તેને કાપવાનું ચર કીધું. નયુની સ્ત્રી તેની પાસે આવીને જોડી અને દેવદુત શું કરે છે. તે જોવા લાગી અને અગમ્ય યથા કે દેવદુત જેવી રીતે કાપે છે. કારણ કે નયુની સ્ત્રીને પણ તે કામનો મહાવરો હતો. તેણી જોઈ શકી કે દેવદુતે તે જોડાને માટે ચામકુ કાપવાનું મુઠી સપાટ બનાવવાના કદા કાપ્યા છતાં તેણીએ વિચાર કર્યો કે કદાચ આગીના જોડા જેવી રીતે બનાવવા તેની તેને ખગ ન લગે. દેવદુત આમારા બધા કરતાં હસીઆર છે, માટે એની જેમ મર-હુમાં આવે તેમ કરવા હું હવે દેવદુત સપાટને માટે ચામકુ કાપી રહ્યો અને એકવાર કાપ્યા તે

શીવનાં સાંખ્યો. મુંઠીની સ્ત્રી ફરી અગમ્ય થઈ કારણ કે તેણી જણાવી હતી કે મપાટ બનાવવા માટે એવડા મોટા વાપરવા પડે છે. પરંતુ હવે મુંઠી તેણી મુંઠી બેસી રહીને દેવદુત શું કરે છે, તે દેવદુત જોવા લાગી. રોડીઆર પછી નયુ આવ્યો અને તેણે નયુ કે તે રોડીઆના ચામ-કામથી જોડા બનાવવાનું મુઠી સપાટ બનાવે છે. નયુ એકદમ દિલ્લગીર થઈ ગયો અને વિચાર્યું કે દેવદુત એક વરસ થયા કામ કરે છે અને કાંઈ દિવસ કાંઈ પણ જુત કરી નથી અને આજે શું કરે છે ? તે રોડીઆએ જોડા બનાવવાનું કંઈ છે, અને આ તો સપાટ બનાવે છે. હવે તો તેણે ચામકુ પણ કાપીને બગાડ્યું છે, હવે તે રોડીઆને શું જવાબ દઈશ ? એમ મોટી શીકરમા પડ્યો, કારણ કે એણે ચામકુ પણ ખીંછી જાણ્યેથી મળી શકતો નહી. અત્યંત શોકાતુર થઈ તેણે દેવદુતને કહ્યું. “માગ, દોસ્તદાર, આ તું શું કરે ?” તે મારા સર્વરવનો હવે નાશ કાઢ્યો છે. તે રોડીઆએ જોડા બનાવવાનો કુકળ આપ્યો છે, અને તે તો સપાટ બનાવ્યા. હવે હું શું કરીશ ? તે રોડીઆ કાંઈ મોટા પુરુષ છે, અને મને કેમમાં જાણશે, અને મારાં આપડી છોકરાંનું શું થશે ? નયુ આમ વાતચીત કરે છે. એટલામાં બારણે કાંઈનો અવાજ સંભળાયો. બારીમાંથી નયુએ જણાવેલું. તો કાંઈ ધોડા ઉપરથી ઉતરી દુધાનમાં આવે છે, તેણે જઈ બાજુ કંપાસું, તો તેજ રોડીઆનો નોકર આવ્યો. તે કહેવા લાગ્યો કે મારી રોડીઆએ જોડા વિપ કંઈ સુચના કરવા મને મોકલ્યો છે.

નયુએ પુછ્યું કે “શું છે ?”

નોકરે કહ્યું કે “શેક તે દિવસે આવ્યા હતા, પરંતુ તે એકાએક ગુસ્સી ગયા છે.”

નયુએ કહ્યું કે “એવું તું શું જોઈ છે ?”

નોકરે કહ્યું કે “સેક ગાડીમાં બેસી તારે ઘેરથી ગયા કે રસ્તામાં ગાડીમાં તેઓ એકાએક ગુસ્સી ગયા છે. ગાડુ પર આમળ પહોંચ્યું, ત્યારે હું ગયો અને જોઉં છું તો શેક ગતાપાટ પડેલા અને શ્વાસ પણ બંધ થઈ ગયેલો. એઓ એ ગાડામાંથી નીચે ઉતાર્યા, પરંતુ તેમનામાં જીવ નહોતો. આ અત્યંત દારૂક તેમજ એકદમ બનાવ

છે. ખેરી શોધણીએ તરત જ મને કહ્યું કે એટલીને ત્યાં પાટોડા અને જોડા બનાવવાનો હુકમ આપ્યો છે. તેને બહુ મેં તેજુ ચામડામાંથી ચમને પારતે સંપાદિ બનાવવાનું કહી આપ્યું, અને જ્યો સુધી તે તૈયાર થાય ત્યાં સુધી રોકાઈ અને તમારી સાથેજ લઈ આવજો. જેથી હું તમારી ખાસે કહેવા આપ્યો છું.”

દેવદુતે સંપાદિ તૈયાર જ કરી રાખી હતી તેને સાફ ફરીને બીજા ચામડાના હુકમ વધેલા હતા તે એકડા કરી એક બેંગી તે નોકરને હવાલે કરી દીધી. નોકર તેમને સલામ કરી સાથી સાલી નોકર્યો.

અકરણુ ૮ સુ.

એક વરસ પુરે થયું એ પુરા થયાં, અને દેવદુતને નયુને ત્યાં રહેવાને હવે ૫ વરસ થઈ ગયાં દેવદુત આગાહીના આદેશ રહેતો હતો તે કદી બહાર ગયો નથી. કદી બીતજરૂરી વાત કરી નથી અને મમળા વખતમાં ફક્ત બેજ વારે હસ્યો છે. પહેલીવાર જ્યારે નયુને ઘેર આપ્યો અને નયુની સ્ત્રીએ તેને ખાંચાનું આપ્યું ત્યારે, અને બીજી વખત જ્યારે તે શેરીઓ દુકાનમાં આવીને બેઠો હતો ત્યારે નયુ દેવદુતના કામથી એટલો બધો આનંદ પામ્યો હતો કે તેને ફક્ત એટલીજ ચિંતા રહેતી હતી કે દેવદુત તેની પાસેથી ચાલ્યો ન હતો નયુએ તેને કદી પૂછ્યું નહીં કે તું ક્યાંથી આવે છે.

એક દીવસે તેઓ ઘરમાં બેઠા હતા. નયુની સ્ત્રી ઘરકામમાં હતી અને હાકરાઓ રમતા હતા. નયુ પોતાનાં હાથીઆર બધાંતો હતો, અને દેવદુત રીવવાના કામમાં ચુકાદોને હતો. નયુનો એક હાકરો બહારથી ટોડનો આવતો દેવદુતને ગળે વળગી કહેવા લાગ્યો: “કાકા, લુઓ, બહાર એક વેપારીની સ્ત્રી આવે છે અને તેની સાથે બે હાકરાઓ છે. જોમાંથી એક બીચારી લુકી છે.”

હાકરાએ આ કહ્યું કે દેવદુતે તરતજ પોતાનું કામ પડતું નહયું અને બારીમાંથી આગુરતાથી જોવા લાગ્યો. નયુ આશ્ચર્ય પામ્યો. કારણ કે દેવદુત કદી પણ પોતાનું કામ છોડી કદાપણ જોવા

હોતો નહોતો તે સ્ત્રી નયુને આજુ આવતી જોવામાં દેવદુતને ઉલાડી તે અંદર આવી. જુને હાકરા માની ખાસે બેઠાં એક હાકરી લુકી હતી. તેઓને સ્વચ્છ કપડાં પહેરાવેલાં હતાં. નયુએ તેમને આવકાર આપી બાકીપર બેસાડ્યા તે સ્ત્રીએ કહ્યું કે “આ જુને હાકરીઓ માટે જોડા બનાવવાના છે. માટે તમે બનાવી શકશો.” નયુએ કહ્યું: “બસી સાગી વાત મેં કાંઈ દીવસ બીનીત્યા નથી પરંતુ આ મારો જાણુસ છે એ જાનાવી શકશે. માટે એમને આપો.”

નયુ દેવદુતના તરફ જોવા લાગ્યો. દેવદુત પોતાનું કામ એક બાજુએ મુકી બન્ને હાકરીઓ તરફ તાકી તાકીને જોવા કરતો હતો નયુ આથી આશ્ચર્ય પામ્યો. બન્ને નાની હાકરીઓ જણીજ હુદર હતી છતાં પણ નયુ સંમજી રાક્યો નહીં કે દેવદુત આઠલું બધું તાકી તાકીને છોડીએને ચા માટે લુવે છે? નયુએ તે બન્ને હાકરીઓનાં માપ લીધાં આંખે કહ્યું કે “હાકરીનો એક પગ વાકો છે માટે જોડા બીજાની ન્હાનો કરવાનો છે. અને ત્રણ સરખાજ કરવાનો છે. કારણ કે બન્ને હાકરીના પગ સરખાજ છે તેઓ જોડે જન્મેલાં બચ્ચાંઓ છે.”

નયુએ માપ લીધા બાદ એને પૂછ્યું કે “આ હાકરીનો પગ લુકો ચાથી થયો છે? શું જન્મથીજ એવો હતો?”

તે સ્ત્રીએ કહ્યું. “ના, એની માથી જાંગી થયો હતો” નયુની સ્ત્રી પણ એ વાતમાં ભગી, અને તેણે પૂછ્યું. ત્યાર તમે એમનાં મા નથી?”

તે સ્ત્રીએ જવાબ આપ્યો. “ના હું એની મા નથી, તેમજ કદે મગી પણ નથી એ હાકરાઓ મને તદ્દન અજણ્યા હતાં મેં તેમને દરેક લીધાં છે.”

“ત્યારે તમારાં હાકરાં નથી છતાં તમે એને એટલાં બધાં ચાહો છો?”

“હું એમને માથા મીચાવ કેમ રહું? મેં માફ કૃપ પાછ એમને ઉછેર્યા છે માફ એક પોતાનું હાકરું પણ હતું પરંતુ તે ઇધર પાછું લઇ લીધું.”

“ત્યારે આ હાકરા ખરી રીતે જાનાં છે?”

અકરણુ હ મું.

તે જીએ પછી જન્મે છાકરાઓની વાત કરવા માંડી. ૭ વરસ ઉપર આ છાકરાઓ એકજ અડવાડીયામાં માથાપ વગરનાં ઘઉં મયાં એમના પીતાનો અન્નિદાન મગજવારે થયો હતો, અને માનો શુદ્ધવારે થયો હતો. એમનો જન્મ એમના પીતાના ગુજરી ગયા પછી ત્રણ દીવસે થયો હતો અને મા એકજ દીવસ જીવતી રહી હતી. તે વખતે હું માગ પછી સાથે એકજ ગામમાં રહેતી હતી કે ત્યાં આંગળ આ છાકરાઓનાં માથાપ રહેતાં હતાં. એમનું ઘર અમારા ઘરની નજીક માંજ હતું. એમનો આપ ગરીબ રિયતિનો હતો અને જંગમમાં લાકડાં કાપવાનું કામ કરતો હતો. એક દીવસે એક ઝાડ તે કાપતો હતો, અને એકએક તે ઝાડ ઉપર પડ્યું અને તે છુદાઈ મરી ગયો. જંગમમાંથી ઘેર આવતા સુધી પણ તે જીવો નહી. જે અડવાડીયામાં તે ગુજરી ગયો તેજ અડવાડીયામાં તેની જીએ બે જન્મો સાથે જન્મ આપ્યો તે ગરીબ બીચારી જી કાઠના પજુ આધાર સિવાયની ધન મજ હત. જે દીવસે છાકરાને તેણે જન્મ આપ્યો તેજ દીવસે હું તેને જોવા મળ્યું અને તેનું સરીર મને એકદમ ઘડુ લાગ્યું. તેણી મરવાની અગ્રીપર હતી, કદાચ તેની પચારીમાં કુખને લીધે આમ તેમ પામું બહલતી હશે તેમાં આ છાકરીનો નુખત પગ છુદાઈ ગયો હશે. પાડોશીઓ તર તર ત્યાં આવ્યા અને સરીરને ધોય અને મૃતક દેહને વાસ્તે બીજી મર્વ તૈયારીઓ તેમણે કરી અને જીને અન્નિદાન દીધો.

પાડોશીઓ સર્વ જાણ માણ્યું હતું તેમણે હવે બીચારું કે આ કામગીર પાગલોનું સુ કરવું!

મર્વ લોકોએ એકલા ઘઉં બીચારું કે છાકરાં દાખ તરત તો મને મેપિયાં કારણ કે મને એક નાનું છાકરું હતું એટલે હું કુધ આપી ચઢ્યું. પછી સુ કરવું તે સર્વ લોકોએ મળી વિચાર કરવાનું રાખ્યું. મેં જાને છાકરાને કુધ આપ્યું અને ત્રીજી માસ છાકરું તેને પજુ હું ધરાવતી હતું તે વખતે ધુવાન અને મજાગુત હતી અને સાચો ખોરાક લેતી હતી અને પરમાત્માએ મને એટલું જાણુ કુધ આપ્યું કે ત્રણે છાકરાને હું છોડી દેશી. પરંતુ માં છાકરું બે વરસની ઉમરનું ઘડુ એટલે તે ગુજરી ગયું અને ત્યાર પછી ધૈર્ય મને બીજું છાકરું આપ્યું નથી. પાડોશી લોકોએ પણ પાછળથી વિચાર કરી કહ્યું કે એ છાકરાઓને મારેજ રાખનાં, હવે એ મારાં છાકરાઓને માલા ગીચપ કરી રીને રહુ! જેવી રીતે મીચુગતીને જેટલું મીચુ છે, તેવી રીતે આ છાકરીઓ મને છે. ત્યાર પછી તેણે લુછી છાકરીને પોતાની પાસે લીધી અને આંખમાંનાં આંસુ છુટી નાંખ્યાં.

આ વાત સાંભળી નયુની સીને છાકરાઓ પ્રત્યે અત્યંત દયા ઉપજા અને તે કહેતા સાની "તેન, એક કહેવન છે તે ખોટી નથી, કે મા- બાપ મીવાય બીગ પજુ ચાલી શકે છે પરંતુ જીવાણુ એ તો મધ્યગાજ દાઘમાં છે. આ રીતે ત્યારે વાત નેઓ કરતાં દનાં ત્યારે એક એણે દેવદુત બોલો કે તે ખુશામાંથી આવતા પ્રકાશથી ઝારડો. પ્રકાશમાં યજ ગયો. આ ગાંધા દેવદુત તરજ જોવા માગ્યાં. આ દેવદુત પેનાના બે દાખ બોલો. ઉચું જોઈ દરખા કરતો હતો.

લિંદિ, મરાઠી, અંગ્રેજી, ઉર્દુ, બંગાળી, સંસ્કૃત અને ગુજરાતી ગીતવવાનું ઉત્તમ પુસ્તક.

માસ્ટર ઓફ નોલેજ.

દેવકન્યા.

(અનુસધાન ગતાંકથી.)

પ્રંકરણ ૬ હું.

દેવકન્યાનું દેસાણું.

દેવકન્યાને પેલા બે હુદારાઓ ત્યાંથી ઉછાડી ધણે દૂર એક ઘેર અરણ્યમાં જઈ પહોંચ્યા. ત્યાં જઈ તે બે બાળાએ દેવકન્યાનું શું કરવું એવો વિચાર કરવા માંડ્યો. તેમની વણી-આછાછ છતાં દેવકન્યા તેમની મરજી પ્રમાણે વર્તવા કશુંક ચર્ચ નહિ. તેથી આ લોકોએ કટાણી તેને કાંઈ શહેર માં લઈ જઈ વેચી દેવાનો વિચાર કર્યો તેમણે વિચાર કર્યો કે આતો કાંઈ ભૂતડી જણાય છે. તે આપણા રોજામાં આવી તો આપણુમાના ધણા માણસોને ખરાબ કર્યાં, ધણા કેદ પકડાયા પેલા કાઠારને પણ તેને રાખવાની પ્રમાદી મળી હવે બે આપણે તેને વેચી ન દેતા પામે ગખીયુ તો તેના સગના જાંઠા આપણને પણ લાગ્યા વગર રહેવાના નથી? આવો વિચાર કરીને તેઓ દેવકન્યાને લઈ એક શહેર તરફ ગયા.

જે શહેરની સાબોળે એક કપડાગાખામાં તેમણે મુકામ કર્યો અને તેમાંનો એકજણ શહેરમાં ગયો. તેમણે કાંઈ વેચવાને ત્યાં દેવકન્યાને વેચી દેવાનો નિશ્ચય કર્યો તે શહેરમાં એક વેચ્યા ધણી પ્રખ્યાત હતી ત્યાં જઈ પેલા એક હુદારાએ આ વાત કરી તે વેચ્યાએ તેને જોવા પછી વાત, એમ કહી તેને વિદાય કરી તે લાગેળે ધર્મચાળામાં પેલી અને જોવા ગઈ, વેચ્યા તો દેવકન્યાને જોઈ ખુશી ખુશી થઈ ગઈ અને પેલા હુદારાએ તે પાંચમો રૂપિયા આપી દેવકન્યાને વેચાતી લેવાનું સાડું નક્કી કર્યું તેણે હુદારાને પૈસા આપી દીધા અને પછી દેવકન્યા પાસે ગઈ અને તેને કહ્યું કે " જોન, તમે કાંઈ સારા ધરનાં માણસ લાગોછો.

છતાં આ લોકોની સાથે અહિં ક્યાંથી આવ્યાં છો? દેવકન્યાએ આ વાતના પ્રહેરવેશ ઉપરથી કાંઈ સારી વાત હશે એમ માની પોતાના દુઃખની વાત તેને કરી. હુદારાએ ત્યાંથી આવાપાછા ખસી ગયા હતા એટલે દેવકન્યાને વાત કરતાં અડચણ ન આવી. વેચ્યાનું નામ શુભામકુવરી હતું તેણે તેની વાત સંભળી ધણી દયા ખાતી હોય તેવાં ભાવ બતાવી કહ્યું. " જોન, મને તમારી ધણી દયા આવે છે. હું આ મામલા નગર-ગેહની ઓ છું તમે મારે ત્યાં ખુશીથી આવો અને હું મારાથી બનશે તે મદદ તમને કરીશ. તમને કાંઈ જાતનું ત્યાં દુઃખ નહિ પડે. થોડા દિવસ તમે મારે ત્યાં રહેજો, પછી હું તમને તમારે ગામ વિદાય કરી દઈશ "

આ વાતની વાત દેવકન્યાએ સાચી માની અને હુદારાઓનાં માયમાંથી હુદવાની આશાથી તે તેને ઘેર ગઈ પેલા હુદારાઓ તો રૂપિયા લઈ જતા રહ્યા હતા. દેવકન્યા શુભામકુવરીને શોધાવી માની તેને ત્યાં ગઈ. આ પ્રસિદ્ધ નામકા હતી તેનું મકાન બહુ ઉત્તમ હતું. દેવકન્યાને ત્યાં જતાં લાગ્યું કે આ નગરનીની સ્ત્રી જ હશે. તેને અદર એક જુદા ખડમાં ઉતારો આપ્યો. આ ઓરડો પણ મુદર ગાદીયા પાંચદેડો હતો તેમાં ગાડીતરીયા, પતમ, ખુરશી, રેખવ, કેટલાક તકતાઓ વિગેરે ઉત્તમ પ્રકારનું ફરનીયર હતું શુભામકુવરીએ તેનાં કપડાં બદલાવી નવાં ઉત્તમ પ્રકારનાં કપડાં પહેરવા આપ્યાં. દેવકન્યાએ જોયું તો અહિં બીજા બે નજીકીઓ પણ હતી છતાં કાંઈ પુરુષ જણાતો નહોતો. શુભામકુવરીએ દેવકન્યાને જોઈ ધણા ધણા મનોરથો જાહેરા હતા. 'ગત પડી અને રાતે

ન્યારે આ અનીતિનું સંધાન-એક નીચ વેશ્યાનું
સંધાન છે એવું દેવકન્યાને જણાયું ત્યારે તેના
દુઃખનો પાર રહ્યો નહિ તેને અનીતિમાં નાંખવા
ગુલામકુવરીએ લાલચો આપવા માંડી, અને કહ્યું
કે- તું શા માટે દુઃખમાં રખડી તારું આ યૌવન
ધુળમાં રંગદોળી નાંખે છે અહિં રહી અમારી
માફક સુખી થા હું તને મારી પુત્રી તુલ્ય મા-
નીશ. આ બીજી સ્ત્રીઓ તારી દાસી થઈ તારી
સેવા કરશે. આ માફ રજેલું ધનદોલત પણ
તનેજ મળશે માટે હું કહું તેમ કર.” આ સા-
બળા દેવકન્યાને ધણેજ દોષ થયો તેણે કહ્યું.
તમે મને એલામાંથી સુલામાં નાંખી, મને ખેતરી
આ નીચ ધધો કરવા અહિં તેડી આણી લાગે
છે. પણ બાઈ હું તો પતિવ્રતા સ્ત્રી છું આવા
નીચ કર્મ કરી નરકમાં પડવા હું ઈચ્છતી નથી,
માટે મને જાણે મારે અનીતિનો ધધો કરી
તમારી ધનદોલત મેળવવાની ઇચ્છા નથી મ-
હેનત કરી જે મળશે તે ખાઈશ પણ અનીતિ
કરી પૈસા મેળવવો એતો નીચ સ્ત્રીનું જ
કામ છે.”

આ પ્રમાણે તેને પોતાના વિચારમાંથી ન
હોલી જોઈ ગુલામકુવરીએ તેને પ્રથમના બેચાર
દિવસ તો બહુ આગ્રહ ન કર્યો પણ છેવટે ત્યારે
તેણે માન્યુ જ નહિ ત્યારે તેના ઉપર જીવન ક-
રીતે. તેના ઉપર બળાત્કાર કરીને પણ તેને અ-
નીતિના ખાડામાં નાખવાનો વિચાર કર્યો. એક
દિવસે ત્યાંના એક શેડીઆનો ઠાકરો પોતાનો
નીચ લાલસા તમ કરવા ત્યાં આવ્યો, તેને દેવ-
કન્યાના ખડમાં મોકલ્યો. દેવકન્યાએ તેને કહ્યું-
કે. “ બાઈ, હું આ નીચ સ્ત્રીઓ જેવી નીચ
નથી, પણ સાદણ જાનિની સ્ત્રી છું આ નીચ
સ્ત્રી મને ફસાવીને અહિં લારી છે, માટે મારી
પાસે તમારે કોઈ નીચ લાલસા રાખવી નહિ
આ સુવાન પણ છોડેલો હોય, તેણે દેવકન્યાને
જોઈ તેજ વખતથી તેના રૂપ ઉપર લડુ બની
ગયો હતો એટલે તેને બીજી થણી લાલચો આપી
પોતાની ઇચ્છા તમ કરવાનો પત્તુ કરવા લાગ્યો
દેવકન્યાએ તેને ઘણું કહ્યું પણ તેના માનવામાં
વાત ન આવી, અને ન્યારે તે તેની આગર
ઉપર હાથ નાંખવા તૈયાર થયો તે વખતે ને

તે વિકાળાસહ જેવી બની પાસે પડેલી એઈ છરી
લઈ તેના ઉપર ધરી, અને કહ્યું કે પાદ રાખજો
કુદ જો આધો આવ્યો તો, છરીથી હું તારો પ્રાણ
લઈશ આ ધુમાયકડી જોઈ ગુલામકુવરી ત્યાં
આવી અને દેવકન્યાને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે
વર્તવા કહેવા લાગી, દેવકન્યાએ કહ્યું કે કુદ,
તું તારા જેવી મને નીચ ધારે છે? જે/ સ્ત્રી
આવો નીચ ધધો કરે છે તેનો વાસ હમેશાં
નરકમાં જ છે તેના કરતાં તો પશુ પશુ સારા
હોય છે માગ ઉપર બળાત્કાર કરવા જતાં પ્રાણ
જશે. માટે મને છુટી કર

ગુલામકુવરી પણ ગુસ્સે થઈ હતી તેથી
હાથમાં ઠારડો લઈ દેવકન્યાને બેમાર ઠારડ
લગાવી દીધા બીજી દાસીઓએ તેને ઝાંઘી
અને ગુલામકુવરીએ તેને જખરજનીથી પણ
પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તવાની ફરજ પાડવા
માટે ઠારડાઓ ચોઢવા માંડ્યા. દેવકન્યા ગિયારી
એકલી થઈ કરે તેણે શુભાશુભ પોડી, પણ રાત-
ને વખતે નેનું ત્યાં કાજી? આ ધુમાયકડી અને
શુભરાણુ થવું હતું ને ત્યાં થઈ રોનમાં ફેરતા એક
જમાદાર બે તથા પેલીસ સાથે જતા હતા તેના
સાબળવામાં આવ્યું તે તરતજ ત્યાં ખમચ્યો
અને ગુલામકુવરીના ધરમાં સિપાઈઓ સાથે
ગયો. ભોગજો દેવકન્યાને વશ કરવાની હેતિમાં
ગુલામકુવરીના ધરનાં, બારણાં ઉઘાડી રહી ગયાં
હતા એટલે જમાદારને અંદર જતાં વાર લાગી
નહિ.

જમાદારનું નામ રહેમતખાં હતું તેણે અ-
ંદર જોઈ આ કમકમાટી બરેલું દ્રશ્ય નજરે જોયું
અને જેમ એક મિલકતુ સિપાઈ ઉપર તડે તેમ
ગુલામકુવરી દેવકન્યા ઉપર જીવન વધીવતી
હતી તે જોઈ, જમાદારને ધણેજ જ ગુસ્સો થઈ
આવ્યો. તેણે ગુલામકુવરીને કહ્યું, અરે કુદ!
આ શું કરે છે? આટલી રાત્રે આ ગિયારી ગ-
રીજ સ્ત્રીના ઉપર આટલો ધંધો લુતમ! ખજ-
ડદાર, એને હાથ અડકાડ્યો તો? આ સાદ સાં,
ભગી ગુલામકુવરીએ પાછું જોયું તો જમાદારને
જોઈ ગભરાઈ ગઈ તેણે કહ્યું “ અરે જમાદાર,
સારુંજ, આપણે આ રાડનો છે જ એવી, શું
કરીએ અમારો ધરો રહ્યો તે કંઈ જુદા છે?

બેસો. આમ કહી જમાદારને પોતાના દિવાન-ખાનામાં લઈ જવા તૈયાર થઈ

રહેમતખાં તો કહ્યું હતો તેણે કહ્યું: “પણ આ સ્ત્રી કોણ છે ? તેના ઉપર તુ આટલી બધી જુલમ કેમ કરે છે ? તેને એકદમ છુટી કર.” શુભાષ્ટકવરીએ આદુઆવજી સમજાવી તેને લાલચ આપવા માંડી પણ તેથી જમાદાર ફસા-યો નહિ. તે પ્રમાણિક હતો, તેનામાં દુશ્માની અતીતિના ગરતે જરૂં તે ના પાડે સમજતો તેથી તેણે શુભાષ્ટકવરીને કહ્યું, “તારી એ બધી ઘાલબોધી હું કનાવાતો નથી. આ ગરીબ સ્ત્રીને તે સતાવી છે તો પુરેપુરા બદલો તને મળવો જ જોઈએ આમ કહી દેવકન્યાને બોલાવી તેની હકીકત પૂછી.

દેવકન્યાએ ખતેલી વાત કહી અને કહ્યું કે આ દુષ્ટા મને ખેતરીને પોતાને ત્યાં લાવી છે, અને આ નીચ ધણી કરવા કહે છે. પણ હું ઉત્તમ વ્યાજીયું કુળમાં જન્મેલી સ્ત્રી છું આખર-કાર છું. દૈવયોગે દુઃખમાં પડી છું પણ પાત મતા છું, તે એની નીચ વૃત્તિ પ્રમાણે શી રીતે ચાલી શકે ? તેના દુશ્મા પ્રમાણે ન ચાલવાથી તેણે મારા ઉપર જુલમ કરવા માંડ્યો છે.” જમાદારે તેની જુલાની લમી લીધી. તેને અને શુભાષ્ટકવરીને તરત જ પોલીસના સિપાઇઓ સાથે ઘાણીમાં મોકલ્યા. બીજે દિવસે જમાદારે આ કામતી તપાસ કરી અને કેમ મેજસ્ટ્રેટ પાસે મોકલ્યો. દેવકન્યાની વાત મેજસ્ટ્રેટના માનવામાં આવી, જમાદાર વિગેરેની સાક્ષીઓથી શુભાષ્ટકવરીના ઉપર તહેામત નાખીત થયું અને તેને સંજ કરી. દેવકન્યાના ઉપર યજ્ઞેશ જુલમથી દયા લાવી કોર્ટના એક પ્રતિષ્ઠિત અને જૂદ વકીલ વૃલ્લખશંકરે દેવકન્યાને પોતાને ઘેર લઈ જવાની મરજી જણાવી. મેજસ્ટ્રેટે પણ તેમાં સ-મતિ આપી તેથી દેવકન્યા વૃલ્લખશંકરને ત્યાં ગઈ.

વૃલ્લખશંકર વ્યાજીયું હતો, વળી જૂદ અને આખરદાર હતો. તેને બે પુત્રો હતા તેની સ્ત્રી પણ માયાણ હતી. દેવકન્યાને તેમણે આશાસ-ન આપ્યું અને તેના પાતને જેજવી આપવાની તંજવીજ કરવા માંડી. દેવકન્યાની વાત જાણી

બધા દિલગીર થયા. વૃલ્લખશંકર દેવકન્યાને પો-તાની પુત્રી પ્રમાણે રાખતો તેના પતિની શોધ કરવા તેણે ઘણા કાગળ પત્રો લખી ખબર મા-લ્યા માંડી કેટલાક દિવસ દેવકન્યા ત્યાં રહી. તેને આંહિ કાંઈ જાતનું દુઃખ નહોતું, તેણે ઘણું કે-પરમેશ્વરજી મારી પંકારે ચડે છે હું ખીતો બેઠી રામ છે એ કાંઈ ખોટું નથી

એ ચાર મહિના તે ત્યાં રહી એટલે ખાવા-પીરાના સુખથી તેના શરીરની કાંતી મજી પેલી નીકળી તેનું રૂપ મૂળ તો સુંદર હતું જ તેમા વળી કાંઈક નિશ્ચિત, ખાવા પીવાનું સુખ, કામ-કાજ પણ કરવાનું નહિ એટલે તેની ગોંડ રગની સુખમુદ્રા ખીલી નીકળી. વૃલ્લખશંકરના ધરમાં પણ કાંઈ બધાં માણસો સરખા નહોતાં. તેના એક નાનો છોકરા પચીમેક વર્ષનો હતો તે કાંઈક મોજ શોખી અને કામી હતો એક દિવસે એ-કાંતમાં બેઠેલો દેવકન્યા ઉપર તેની દ્રષ્ટિ પડી. દેવકન્યા આવી ત્યારે દુઃખથી કાપર થઈ જવાથી તેનું શરીર બેઠાસ થઈ ગયું હતું પણ હવે આંહિ દરેક પ્રકારનું સુખ મળતાં તેની સુંદરતા ખીલી નીકળેલી હતી તે જોઈ આ છોકરાના મનમાં નીચ સ્પર્ધા ઉત્પન્ન થઈ. તેનું નામ કામનાથ હતું. તેણે વૃલ્લખશંકરની બીકથી દેવકન્યાને તર-તમાં ખીલું કાંઈ તો કહી શક્યો નહિ પણ તેણે પાંચે ધીમે દેવકન્યા સાથે બોલવાચાલવાની છુટ વધારવા માંડી.

દેવકન્યાને જે વસ્તુ જોઈએ તે તે તરત લાવી આપતો. દેવકન્યા તો તેને પોતાના સગા-ભાઈ તરફે જ ગણતી. તેના મનમાં એમ ન-હોતું કે કામનાથ મારા ઉપર આ પ્રકારે વધુ હેત રાખે છે તે તેની નીચ ઇચ્છાથી. જેમ જેમ સંવાસ વધતો ગયો તેમ તેમ કામનાથે તેની સાથે છુટ લેવા માંડી. એક વખતે વૃલ્લખશંકર કોર્ટમાં ગયા હતા અને બેરો પણ બીજે કોર્ટ ઠેકાણે ગયા હતાં તે વખતે દેવકન્યા ઘેર એકલી હતી. તેવામા બહારથી કામનાથ ઘેર આવ્યો તો તેણે દેવકન્યાને એક ઓરડામાં તકતા સામી ઉભી રહી માસુ હોરના જોઈ. તેની સુંદરતા જોઈ કામનાથ આંધળો બીત બની ગયો તે ધરમાં આવી પાછળથી દેવકન્યા ન્યાં ઉભી હતી

તેની પાસેજ ઉભો રહ્યો. અને એકદમ દેવ-
કન્યાના મળે હાથ નાખ્યો. આ જોઇ દેવકન્યા
અમીટ અને ગભરાટથી આંધી ખસી ગઇ તેણે
કામનાથને જોઇ કહ્યું. “ બાઈ, તુમેજ છાકે ?
આ શું ? હું તો તમારી બેન માઉ. ” કામનાથે
આ સાંભળી કહ્યું : “ દેવકન્યા, તારા ઉપર મને
મહાશક્તિ પ્રાપ્ત છે હું હવે તને બેન રહેવા નથી
છેડ્યો, પણ મારી પોતાની કરવા છેડ્યું છું.
તું મારીકર્યા. પુરી કર, અને સુખી થઈ મને
સુખી કર. ”

દેવકન્યા ગભરાઇ, એકાન્ત હતું, ઘરમાં કાંઈ
નહોતું જો કામનાથ પોતાના ઉપર બાળાદ્વાર
દરેકે તો શી વહે થશે, તુલાનર્યાદરે તેને
પોતાને ત્યાં આશ્રય આપ્યો છે તેના પુત્ર સાથે
વિરોધ કરી ઘરમાં સીંચી રહેવાને ? આજ
વિચાર તેને થવા લાગ્યા. તેણે થોડીવાર વિચાર કરી
કહ્યું : “ બાઈ, તમારે મારા આગળ આવુ બોલવું
થોડું નથી આપાણ જાણ્યો તો ખરાબી થશે
તમે મારા બાઈ થઈ આવું શું બેસાડો ? તમે
જાણો છો કે હું એવી કુટુંબી નથી કે અની-
તિમાં કમાઈ જાઉં. તમે પણ જાણો ઉત્તમ
જાતિમાં જન્મ લઈ આવો વિચાર કરો તે તમને
શે.ભવું નથી. પરંતુ સાથે કુટુંબી ધર્યા તમ
કરવાની લાલસા રાખવી એના જેવું બીજું કાંઈ
ધોર પાપ નથી. બધા પાપમાંથી છુટાય છે પણ
અભિચાર જેવા નીચ પાપમાંથી છુટવું મુશ્કેલ છે
વળી જે માણસો ધાર્મિક આનંદની ખાતર આ
જીવનને ધુળમાં રમીશો તેણે તેઓ છેડે મદાદુ ખ,
ને જોડી લે છે. માટે બાઈ, તમે આવી શુદ્ધિ ન
કરો. તમારાથી તો મારા આગળ આવુ બોલાય
પણ નહિ. ”

કામનાથ આ સાંભળી કાંઈક ચરમાયો તે ખરું.
પણ તેણે એકાંત જોઈ તેનો લાભ મેળવવા
ધાર્યો. તેનું મન અત્યારે દેવકન્યાનું રૂપ જોઈ
એટલું બધું મોહિત થઈ ગયું હતું કે તે તેના
અનુભવમાં નહોતું તેણે દેવકન્યાનું આ કહેવું માન્યું
નહિ, પણ નીચ જાતિથી પોતાનું કામ આંધી
લેવાનું ધાર્યું. તેણે કહ્યું. “ દેવકન્યા, તું દરે
એવી ડાહી ડાહી વાતો જવાબે મારું કહ્યું માન
અને આ ઘરમાં મારી પ્રીતિ મેળવી સુખનો

અનુભવ કર. હું અત્યારે એટલો જાણો પીડિત
થયો છું કે મને તારા વગર મેન પડવાનું નથી
જો તું મજા ખુશીથી નહિ માને તો મારે પરાણે
પણ તને મનાવવી પડશે. ”

દેવકન્યાએ કામનાથને ઘણો સમજાવ્યો પણ
તેની શુદ્ધિ ન કરી દેવકન્યાએ કહ્યું ‘ બાઈ તમે
મને એકલી જાણી સત્તાવા ધારતા દરેક પણ તેમાં
તમારી જાલ છે. હું સતી સ્ત્રી છું. મારા પતિ મિત્ર-
યાના સર્વ પુરૂષો મારે મન બાઈ અને બાપ સમાન
છે. તમારા પિતાની આગમનો વિચાર કરો. તમે
તેમના પુત્ર થઈ આવી નીચ શુદ્ધિ કેમ રાખો છો ?
જુલો પૂરે પણ જેને માણુમેળો સતી સ્ત્રીને છો
ડી છે, જેમણે જેમણે પરંતુ સામે નજર ખગાડી
છે, તેમની દેવી સ્થિતિ થઈ છે તેનો વિચાર કરો
ગવણે સીતા ઉપર કુદૃષ્ટિ કરી શું લોકો કહ્યું હતા ?
રાજ ગયું, જાતે ગરી થયો અને કુટુંબને પાપમાલ
કયું, ને માત્ર પરંતુનીની ઇન્દ્રિયાથી. દ્રીપદી મામે કુદૃષ્ટ
કરી દુર્ગોધને શું મેળવ્યું ? આખા ધુળો નાચ
કરાવ્યો ? તેવીજ રીતે હાલમાં પણ જે માણસો
પરંતુ ઉપર નજર ખગાડે છે તેમની એવી દશા
થાય છે. માટે એ વાત જવાબે, અને મને ન અડે.
હું તો તમારી બેન છું બેનના ઉપર આવી કુદૃષ્ટિ
ન રાખવી વળી તમે હવે કાંઈ નહાના નથી. નીતિ-
માં સુખ છે મનુષ્ય શરીર કણકણ ગુર છે તેનો
નાચ થવા પડી તેણે જેવા કર્મો કર્યા હોય છે તેવા
ફળનેજ તે મેળવે છે. નીચ કર્મ કરનાર પોતાને
નીચ ગતિમાં લઈ જાય છે, માટે સમજો, અને
નીતિને રસ્તે આવો અમલ જીવન ધુળમાં ન
રાખો દો તમે મને એકલી ન ધાર્યો. હમેશાં
નીતિમાન સ્ત્રીઓ સાથે પરમેશ્વર હોય છે. મને
પરમેશ્વર સાચવશે માટે કૃપા કરી આ વાત
જવાબે.

~ કામનાથ આવી વાતોથી કાંઈ પાછો હતો
તેવો નહોતો તેણે તો દેવકન્યાના ઉપર જો
તે મજા ખુશીથી ન માને તો બાળાદ્વાર કર-
વાનો જ વિચાર કરી રાખ્યો હતો. તેણે તેને
મહી લ કહ્યો આખી, જોઈએ તેટલું દ્રવ્ય આપ-
વાનું જણાવ્યું, તેને અંતિ દરેક પ્રકારનું મુખ
આપવાની લાલસા બતાવી પણ દેવકન્યા તેથી
પણ તેવી નહોતી. તેણે ધાર્યું કે આતો રોજા-

મોથી નોકરી સુનામા પડતા જેવું થયું પેલી નીચ વેશ્યાને ત્યાંથી છુટી 'તો વળી આ સંકટ આવ્યું, હવે તુલ્યગર્જકરનો મારા ઉપર ઉપકાર છે, ને આ છોકરાના સામી થઈ તો પણ થીક છે હવે શું કરવું ? હશે પરમાત્માન માઈ રક્ષણ કરશે. એવો વિચાર કરી તે કામનાથ પાસેથી દૂર ખસી મંદ.

તે જેમ જેમ આવી ખસતી ત્ય ત્ય તેમ તેમ

કામનાથ તેની પાસે જવા લાગ્યો. દેવકન્યાએ રડતા માંડ્યું, હવે તેણે શું કરવું તેનો તે વિચાર કરવા લાગી. કામનાથ પણ પૂર તૈયારીમાં હતો, તેણે દેવકન્યાને મૌન જોઈ તેનાં હાથ ઝાપે. દેવકન્યાએ હાથ તરછોડી નાખી લેગલી ખસી ગઈ, તેણે પાશું કે જો આ વખતે શુભ પાડીશ તો પણ કાંઈ કેમ ધારણે ! કામનાથને તેણે ઘણાં કાલાવાલા કર્યાં પણ તેથી કામનાથ કાંઈ ડગ્યો નહીં.

હુન્નર ઉદ્યોગના કેટલાક હુકમ.

૧. કુલ કે પોંદડાંમાંથી રંગ બનાવવાની ક્રિયા.

પોતાય કે સોડા લઈને તેમાં તેનો દસમો ભાગ તાંબેનાં બોળેલાં સુતો ભોળવેલાં આ મિશ્રણને પાણીના મોટા જથ્થામાં નાખી તેમાં કુલ કે દિડાં નાંખવા, અને ધીમે તાપે તે પાણીને ધોળવું આમ કરવાથી કુલ કે પોંદડાંના રંગ એ ધીમે ઉતરતો જશે અને તે શીકા કેમ્પાઈ. મો રંગ ઉતરી રહ્યા પછીથી પાણીને એક મેશીથી ગળા નાંખવું. તેથી કુલ, પોંદડાં કે ને કચરો નીકળી જશે. આ પાણીને માટીના મોકાખા વાસણમાં રેડીને તેમાં થોડીક ફટ-બેગવતી, અને ઉકાળવું. પાણીમાંથી રંગ પાડીને તળાએ જેસે ત્યાં સુધી તેમાં ફટ નાખ્યા કરતી પછી આ બંધાવને ચોખ્ખા પિના એક મોટા વાસણમાં રેડવું. તેથી રંગ એ બેસતો જશે, ઉપરનું પાણી ઢોળી દબને તે તાંબું પાણી ઉમેરતા જવું. આથી રંગની ફટકડીથી લુદી પડશે આ પ્રયોગને ચાલા-અને ઝડપથી કરવામાં આવે તેર છેવટના ભાગે રંગ બનશે આ રંગને ચોકખા કપડા કે નર્વા વિતાવતી નળામાં ઉપર કે પનારદર પેરીસના કકડા ઉપર સૂકવેલા.

ખાતીજ રીતે ઝાડનાં મૂંછીઆં, ડાળીઓ, કે માંથી રંગ બનાવી શકાશે. માત્ર ફેર એટ કે તેમને હોલીને ઝીણા કટકા કરવા. અને તેને સરકામાં ઉકાળવા. ફટકડીને બદલે પોચેલા આકને પણ ઉપયોગ કરી પીળા અને ખીજા ઉત્તળા રંગમાં ફટક-

ડીનો લોકો ધણેજ સ્વચ્છ હોવો જોઈએ.

૨. ઘોવાનો સાણુ બનાવવાનો પ્રયોગ.

કોપરેલ પા શેર, કાસ્ટીક સોડા ૩ મત, પાણી ૧૦ મત અને ચીનાઈ માટી ૨ મત, એ પ્રમાણે વસ્તુઓ લેવી.

પ્રથમ કાસ્ટીક સોડા લઈને સોડાની એક સ્વચ્છ કઢાઈમાં નાંખવો અને તેને પાણીમાં ઝોગાળવો. કઢાઈ નીચે ધીમે તાપ કરવો. અને મિશ્રણને વખતો વખત હલાવ્યા કરવું પછી તેમાં તેજ મેળવવું અને તથે તાપ વધારીને મિશ્રણને વારંવાર હલાવ્યા કરવું. ત્યારે તે માટીના લોચા જેવું થાય ત્યારે તેને તાપ ઉપરથી ઉતારી લેવું. પછીથી ચીનાઈ માટી લઈને તેમાં થોડુંક પાણી રેડવું અને તેને તાપ ઉપર મૂકવી ત્યાર પછી બધું મિશ્રણ બેથ કરીને તેને લાકડાના કાછા વતી હલાવવું અને તથે ધીમે તાપ આપ્યા કરવું. બધું મિશ્રણ ત્યારે ઘટ થાય ત્યારે તાપ બંધ કરવો એમાંથી કડછે કડછે તે મિશ્રણ લઈને સાણુ બનાવવાનાં ગોળ ખીત્રામાં રેડવું અને ઠરે એટલે સાણુનો ગોળા કાઢી લેવો આ દરમ્યાન મિશ્રણનો કેટલોક ભાગ બજી ન જાય તે માટે તેને હલાવવા કરવું કોપરેલને બદલે એરડીયું પણ ચાની શેકે સાણુની સફાઈ તથા ભત કેવી યશે એનો આધાર તેમાં વપરાતા તેલની ભત. ઉપર છે. તેલની સાથે ચરબી પણ વાપરી શકાય છે ચીનાઈ માટીને બદલે ઉષ કે ચાક પણ ચાલે. તેનો ઉપયોગ માત્ર સાણુનું વજન વધારવા અથવા ખીલે નથી. આ રીતે ઘોવાનો સાણુ બને છે.

૩ લાકડાના ફરનીચર ઉપર વારનીસ

૧૨૦ ભાગ પીળી ચરખીની સાથે ચોકક રોઝીન (ટરપેન્ટાઇનની મુકી તર) મેળવવું. આની સાથે ૬૦ ભાગ ઉતું ટરપેન્ટાઇન, કે ટરપેન્ટાઇનનો સરકો મેળવવો. ઉનનો એક કકડો લઇને તે વડે આ ફરનીચર ઉપર ચોપડવાથી મિશ્રણ તે સુંદર દેખાશે અને તેજ આપશે.

૪ પાર-દર્શક સાથુ ખનાવવાનો પ્રયોગ.

સારા સુકવેલા સાણુને આલકોહોલ કે આસવમાં ઓગાળવાથી પારદર્શક સાણુ બને છે. પણ દરેક પ્રકારના સાણુ આવી રીતે રહેલાઈથી પારદર્શક બની શકતા નથી. એટલીય તેલમાંથી [કે રાળાઆમાંથી,] ખનાવેલા સાણુને જો આસવમાં ઓગાળવામાં આવે તો તે પારદર્શક બની શકતા નથી. તેથી જોડી ચરખીના સાણુને હંમેશાં પસંદ કરવા જોઈએ. ટરપેન્ટાઇનની રોઝીન ચરખીમાંથી જે સાણુ ખનાવેલા હોય છે તે તર્તજ પારદર્શક બને છે.

જે સાણુને પારદર્શક બનાવવાના હોય તેમ ના ઝીણા તાર જેવા કટકા કરવા આવા કટકા ચપ્પુથી, ખુર તો સાણુના ચંતથી ચર્પ શકે. આ સાણુને સૂકવના તાપથી બરાબર સુકવવા-પછી તેમનો આરમણના ખલમાં બારીક ભુકો કરવો, અને એક ઝીણી ચાળણીવડે ચાળી કાઢવા આ પ્રમાણે ખનાવેલા ભુકાને ઉકળતા આસવમાં બરોબાર મેળવી દેવાય. સાણુ પ્રવાહી દશામાં હોવાથી રંગ અને સુગંધ તેમાં રહેજે ૧૪ થીર આમવમાં ૫૦ રતલ સાણુની ભુકી સમાય. આસવનો કેટલોક ભાગ તપાવવાથી ઉડી જાય છે માટે ઉના પાણીથી કે વરાળથી તપાવી શકાય પણ દેવતાનો મીઠો તાપ આપવાથી સાણુ સુંદર અને પારદર્શક નહીં બની શકે.

૫ પરખીડીમાં ઉપર ચોટાડવાનો શુંદર.

૧ ભાગ શુંદર ૪, ભાગ ખાંડ અને ૧ ભાગ ધડાની જરેહી લેવા. આ મિશ્રણને ચોટક મીનીટ મુકી ઉકાળવું કે જેથી જગી ભગ્ન બને જરૂર પડે તો ચોટક પાણીથી તેને પાતળું બનાવવું જો તેને લેમન ચોટવાને વાપરવામાં આવે તો તે દરેક સપાટી ઉપર ચોટી ચકરો આ શુંદર પોસ્ટની ટીકીટ પાછળ પણ ચોટાડી શકાય.

૬ સીચો માટે ચોટા ખર્ચે ઉદ્યમ.

ઓઓએ નવરાશની વળતે શો ઉદ્યમ કરવો જોઈએ તે તેમની અક્ષય ઉપર ઘણો આધાર રાખે છે. જો તે સીવવાનો મયો ખરીદે તો સારો નફો થાય. આજકાલ ઘણી છોટરીઓ ઉન અને સુતરના દોરાની રૂમાલ ગુથી શકે છે તેમજ, ટેબલકોથ, ઉશીકાનાં બોળીઆં દલાદિ બીજી ચીજો ગુથે છે. આ ધંધાને ધરગથુ હુબર કહી શકાય અને જો બધી ચીજો વેપાર અર્થે નહીં પણ પિતા, ભાઈ અને પતિને જોડ તરીકે અપાય છે, જો આ ચીજો વેપાર અર્થે તૈયાર થાય તો ઘણુંજ નફો થાય. છોટરીઓ અને બેરા ખખમત્રા ઉપર પુલ એવી રીતે ગુથે છે કે તે જોડાના ઉપર ઢાંકણ તરીકે વાપરી શકાય. જોડાનું આવું ઢાંકણ એકાદ રૂપીઆમાં તૈયાર થઈ શકે અને મોઝીને આપવામાં આવે તો એના જોડા તૈયાર થાય અને રૂ. ૪ ની એક જોડ અળખમાં વેચાય આ સિવાય સાડી કે ધોતીઆની કોર પણ ખનાવી શકાય આવા ઉદ્યમથી તેમને ઘણો નફો મળે ઘણી સ્ત્રીઓ મોળ ખનાવવાના સચા ખરીદે છે અને તેથી દિવમતા ૩ કે ૫ રૂપીઆ કમાય છે હવે તે સ્ત્રીઓને સાણુ કે સાહી ખનાવવાનું શીખવવામાં આવે તો તે ઉદ્યોગ સારી રીતે ચલાવી શકે કેટલીક સ્ત્રીઓ ગાયો કે બેમો રાખે છે, અને ઘી, માખણ, દૂધ વગેરે ખનાવીને અળખમાં વેચે છે. આથી તે તેમના નિર્વાદ પુરતા પૈમા મેળવી શકે છે કેટલીક સ્ત્રીઓ મોનાની કે રૂપાની લેસ ગુથે છે આમડાની સ્ત્રીઓ તો ધકકતો એક કાળો લાલ્વીને દળે અને લોટ વેચે તોપણ દરેક કાચળે રૂ. ૨ કે ૩ મેળવી શકે ઝીણા અસલીનમાંથી રૂમાલ બનાવી શકાય તેની કોરોમાંથી ચોટક દોરા ઉઠાવીને સીવે તો રૂમાલ બને નકામી કાગળીઆંને પઘણી મુકીને તેના ૧૫ દિવસે કુટીને ભુકો કરે અને તેમાં ચાળણીના કચુકાનો ભુકો મેળવે અને રોપનોઓ ખનાવે.

૭. દીવાસળી ખનાવવાનો હુન્નર.

દરેક કારખાનામાં ભુદી ભુદી મીનોથી દીવા મુળા ખનાવવામાં આવે છે પણ મિશ્રણમાં ઝાઝો ફેરફાર કરવામાં આવતો નથી. સામાન્ય

રીતે સૈદ્ધી મેય માટે ઘાઠકુ બરાબર છોલીને તેની સળીઓ બનાવવામાં આવે છે. પછી ૨ ટકા એમોનીઅમ ફાસ્ફેટમાં ૧ ટકા ફાસ્ફરીક એસીડ ઉમેરીને તેમાં તે સળીઓ ભોળવી. પછી તેમને ૨૫૦ ટકા એમોનીઅમ સંફેટમાં ભોળાને સુકવવી આમાં ભોળવાતું કારણ એ છે કે દીવા સળી બન્યા પછીથી તેમાંથી ધુમાડી ન નીકળે. પછીથી તેમને પેરાશીન ચરબીમાં ભોળવામાં આવે છે.

આ સિવાય નીચે પ્રમાણેનું મિશ્રણ પણ ચાલી રહે - પોટાસીઅમ ક્લોરેટ ૨૦૦૦ ભાગ; લેડ બાઇ નોક્સાઇડ ૧૧૫૦ ભાગ, રાતો પારે ૨૫૦૦ ભાગ; એન્ડીમની ટ્રીસલ્ફાઇડ ૧૨૫૦ ભાગ, અરેબીક ગુદર ૬૭૦ ભાગ, પેરાશીન ચરબી ૨૫૦ ભાગ; પોટાનીઅમ બાઇક્રોમેટ ૧૩૧૮ ભાગ.

પેરાશીન અને એન્ડીમની ટ્રીસલ્ફાઇડને સાથે ધબીને ભેળું કરવું પછીથી મીઠા ઉપરની વસ્તુઓ ભેગવવી. આ બધા જથ્થો ઉતો કરતી વખતે

બરાબર ગ્રેડે તે માટે તેમાં પુરતું પાણી રેડવામાં આવે છે સળીઓને પ્રથમ પેરાશીન ચરબી અને બેન્ઝોઇનમાં ભોળીને સુકવવી.

દીવાસળીને ઘસવાનો કાગળ / બનાવવાની રીત.

નીચે પ્રમાણે છે - રાતો ફાસ્ફરસ ૬ ભાગ, આઈરન પાઠરીટ ૭ ભાગ, કાચનો છુકો ૩ ભાગ, ગુદર ચોકખો ૧ ભાગ, આ બધામાં પાણી રેડવું. કાગળને પાણીથી ન પહોળે એવો બનાવવો હોય તો તેમાં ગુદરને બદલે ૧ ભાગ ગુદુ જેળવો આ પ્રયોગને અધારી એરડીમાં કરવો જોઈએ વળી, તે કામળને નીચેના મિશ્રણમાં પણ ભોળાને સુકવી ચકાય. -

ગતો ફાસ્ફરસ ૩ ભાગ, ચોકખો ગુદર ૫ ભાગ પાણી ૧ ભાગ, સીંધી વાટેલી રેતી ૩ ભાગ, પરાતુ બાઇ નોક્સાઇડ ૨ ભાગ. પછીથી પાછો કાગળને બેન્ઝોઇક એગીડમાં ભેળવો.

ચરકસંહિતા-ચિકિત્સાસ્થાન.

[અતુસધાન ગતાંકી.]

ચન્દનાદિ તેજ.

એ ઉપરાંત ચન્દનાદિ તેજનો ઉપરેષ કરીએ છીએ. ચંદન, છડીનો કે દગડુલ, અમર, પીત-ચન્દન, તગર, અલકનથ, પલ્લવ, ખસ, સારિવા, જોડીમંચ, કમળનું ફુલ, નાગકેસર, સુગંધી વાળો, ચવક, લાલકમળ, ઉત્તેટ, સહસ્રપત્ર કમળ, પોમલું, પુડરીક, રોહીસો, કમળ, સ્તનપત્ર કમળ, કમળની ઝાંડો, કમળની પાતળી ઝાંડો, કમળની જડ, સેવાળ, કયોર, જવભો, ઝાલ કામ, શેરડો, દમ્બે, પાનનાજરોડુ, વચ, વરીષાળાતું મૂળ, બહુનું ઝાલ, નેતર, મોય, અર્ચુન દસની ઝાલ, મીચો હરગો, ગોરખમુડી, સાખ, ખાખરો, મોરુ ગ્રાતનું ઝાડ, તાડદહ, ધાવડા, તિનિય, કાથો, ચીનાઇ કાથો, કદમ્બ, શીવજીનાં ફલ, મોદન, પીપર, વડ, પારમર્ષીપરો, હિમરોડો, પીપળો, વડ, ધાવડીનાં ફુલ, ધરો, બડી તમ, સર્વિર્ગા, મટક, માલકાફળી, કમળનાં

ફેસર, બેર, લાલકાંચનાર, કેળનો કંદ, નામર-મોય, અગીડાં, ઘોડવજ, શીતકુચિકાં (પાણીમાં થનારે નારી ધાસ) ચતાવર, અરબી, નાની ને મોટી ગોરખમુડી, કડુ, બોકાલી, વરીષાટી, ક્ષીર-કાકાલી, (આખસધ) વિદારીકદ, જીવક, કમળક, મેદા, મહામેદા, બીજેફ, કોચાં, ચમેલી, ગોચરસ, રોહીંગો, મોમયગી, કડો, પટોલ, સીમ-રાનાં ફુલ, નારીયેર, ખલુર, મસ, ચાગળા કાંચ, ધામચુ, કોચનાં બી, મહુડાની ઝાલ એ સર્વ આપધો તથા બીજા શીતવીર્ય બૌધ્ધોમાંથી જે કાંઈ મળે તે સર્વને લઈ તેને પંડાતી ઉકાળો કરવો, તે ઉકાળા કરતા બમણું ફુલ, ઉકાળાથી ચીકું તેલ, અને એ બૌધ્ધોમાંનો કદક, એ સર્વને એક વાસણમાં એકત્ર કરી મદ મદ આગે પ કાવી બ્યારે પાણી બગાળાય, અને માત્ર તેલ બાકી રહે, સારે તેને ગાળી લઈ તે તેલ દાદુ મથા પંડી મોપકાથી દાઢબરનો નાશ થાય છે.

એ ઓપોને ટાઢા પાણીમાં ધરીને લેપ કરવાથી
પણ દાઢાનર મરે છે અને ઉપરના ઓપોથી
ઉઠાવેનાં પાણીને ઠંડા થયા હઈ રનાન કરવાથી
અથવા એ જળ ચરીરે ચોપડાથી દાઢાનરનો
નાશ થાય છે ૨૫*

મદ, કાંચ, દૂધ, દહીં, ઘી તથા જળને
ચોપડાથી અથવા તેને દાઢ પાનમાં ભરી તેમાં
રનાન કરવાથી જાડી દાઢાનરનો નાશ થાય છે.
દેમકે એ વસ્તુઓને શરીરે ચોપડાં એ ઠંડક
કરનાર છે. ૨૫*

આમાં આ મ્નોક છે કે-ગળતરાથી પીડાતા
પુરે, પુકર, કમળ, ઉપમ તથા કસ્ટાર (આ
સર્વ કમળના વર્ગનાં ઓપો છે) ના પાતો
ઉપર અથવા ચોખાં રેશમી વસ્તો ઉપર ચન્દનનું
જળ છટાવીને સુત્ર ધર્માં ઠંડુ પાણી છટાવીને
રહેતું અથવા જેમાં ઠંડા પાણીનો કુચારો દોષ
તે ધર્માં ગરેતું ૨૫૫-૨૫૬ મેન, યજ્ઞ, પ્રવાહ
મણિ, તથા મોતી ઉપર ચન્દનનું જળ છટાવીને
તેનો ૨૫૪ દરેક ૨૫૭. કુનોનો દાર પહેરવો,
અથવા ચન્દનનું જળ છટાવી ઉત્પન, કમળ તથા
અનેક પ્રકારના પખાધી પવન ખાવો ૨૫૮
કમળચાની નિર્મળ જળાણી નદી, તળાવ, જળા-
શયમાં રનાન કરવાથી જળતરા, તરમ, આનિ
અને નવરનો નાશ થાય છે ૨૫૯

કેટલાં આયુર્જ્વાણી મણિ તથા મોતિયોથી
જડેલાં આયુર્જ્વાણો પહેરેલી, શરીરે ચન્દનનો લેપ
કરેલી સુન્દર સ્ત્રીઓના આભિગનથી દાઢાનરનો
નાશ થાય છે ૨૬૦

ઠંડા અપાન, શીતલ લેપન, શીતલ વાયુ,
અને ચન્દ્રમાનાં કિરણો દાઢાનરને નષ્ટ કરનાર
છે. ૨૬૧

જુની ઝાંઝ, કોકમ, સાગરી, લાવ સાગરી, ઉમી
ભોયરીગણી, જેડી ભોયરીગણી, શાલવળ, પીક
વણ, જગલી મગ, જંગલી અડદ, ગોખર, એર
ડાનું મૂળ, અરકુસાનું મૂળ, વાપરરણો, આક
ડાનું દૂધ, બીલાનો મર્મ, લોખર, કચુરો, પુકર
મૂળ, વડની જાડા, એર-ડાનું મૂળ, પતંગ, ખાગી
કુણી, ચરખો, કાળા ધતુરનાં મૂળ, બીભેર,
મૂલમૂળી, ટીડારાં, તમવણી, મરડાથી ગ દિવ્ય
મોટાં લીલુ, એચવન, બીલામાં, આરકોતક,
કન્ડર, કાચાં. કરજ, કોચાં, ધાણા, અજગો,
કાળીશરી, સુમુખ, સુગમ, તકમગીયાં, કડીર, બ-
બરી, કાળી રાઈ, મગો, લુલુ, સું, પીપર
સરસવ, આસન, લીલી ધરો રમતરોલોડો, વજ,
બદા, અતિલ્લા, ગંગો, સુવા, શીતલ-લી, નો-
વેલ, નારવેલ, સેફ માલકાંઠળી, ચિત્રક,
આમલી, જોર, કમળાં, તથા અડદ એ મર્મ
ઓપોથી તથા બીજા ઉજીરક, ઓપોમાંથી
જે કંઈ મળી શકે તેનો ઉમળો, તથા કંઈ અને
પ્રયોગ (કાંચ) સુરા, સોલોરિક, (કાંચ જેવું)
ચેરેષ [મદ જેવું] મેદક દહોની તોર, કાંચ તથા
ચોલ એ સર્વને મેળવીને તેની સાથે ૨૫૧ તોલ
તેલ નાંખીને પકાવતું ન્યારે પાણી બળી ન્ય
અને આન તેન બાકી રહે ત્યારે ઉઠારીને નળી
લઈ રાખી મૂકવું પડી તાવવાળાને ગરમી આ
પરી દોષ તે તેને આ તેલ કંઈક ગરમ કરીને
ધમતું એથી ચીતનરનો નાશ થાય છે. ઉપ
ડની ઓપોથીના કકતે કંઈક ગરમ લેપ કર-
વથી ચીતનર [કાંચો તાવ] નો નાશ થાય
છે. ૨૬૨

આમાં આ મ્નોક છે-સ્વેદાખાધમાં જે તેર-
પ્રકારના સ્વેદ હોય છે તેનો જો માન અને
સમયને જાણનાર વૈદ ઉપયોગ કરે તે ચીત
નરનો નાશ થાય છે ૨૬૩

અને તેજ અખાધમાં કંઈકી કુગિત્ત્યા તથા
જોડવાનો ઉપયોગ કરવાથી ચીતનરનો નાશ
થાય છે અને નરવાળાના શરીરે અગરનો પુષ્પ
દેવાથી ચીતનરનો નાશ થાય છે ૨૬૪

નન્દર અને પવિત્ર અનરાગો તરબૂ આ
યોને આશિષન કરવાથી તેની પુચાનવરચાની
ઉગા [ગરમી] દારા ચીતનરનો નાશ થાય
છે. ૨૬૫

વાયુ તથા કફને નષ્ટ કરનાર સ્વેદન (પર-
સેવો લાવવો) અન્ન તથા પાન્ય ઉપયોગ કર-
વાથી શીતજ્વરનો નાશ થાય છે. ૨૬૬

વાત, અમ, શુષ્ક તથા ક્ષતજ જ્વરોમાં
ઉપવાસ કરવો હિતકારક નથી, તેથી સચમન
ઓષધોદ્ધારા એ જ્વરોની ચિકિત્સા કરવી. ૨૬૭
બીજા જ્વરોમાં ઉપવાસની જરૂર.

સપૂર્ણ વાતાદિ દોષ રમમાં પ્રાપ્ત થયે
આમાશયમાંથી ગરમીને દૂર કરીને જ્વરને ઉત્પન્ન
કરે છે, તેથી જ્વરમાં જ્વરવાળાની અગ્નિનું બળ
હિન થઈ જાય છે. ૨૬૮

જેમ સજોશો અગ્નિ લાક્ષણિક હોવા છતાં પણ
વાયુ વાવાથી બહાર નીકળી જવાથી ઉપર પ્રદેશ
વાસણમાંનું અન્ન ચઢી ચકતું નથી, (૨૬૯) તેમ
દોષોવડે પક્વાશય [હોઝરી]માંથી ગરમી બહાર
નીકળી જવાથી જમેલું અલ પરિપક્વ થતું નથી
અથવા દૃઢી વસ્તુનું ઘસી મુશ્કેલીથી પાચન થાય
છે. (૨૭૦) એથી અગ્નિના બળના ગ્લણ મારે
ઉપવાસાદિનો ક્રમ અત્યંત હિતકારક છે ઘણે ભાગે
સાત દિવસ પછી બધા ધાતુઓમાંના દોષ પથી
નર્જ છે (૨૭૧) તેથી આકાશે દિવસે ઘણે ભાગે
મર્જ જ્વરને આમર્શહન કરે છે જે મનુષ્ય દોષો
ના વધવા છતાં અગ્નિ મદ પડતા છતાં ભારે
પદાર્થોનું આધિક બોજન કરે છે (૨૭૨) તે મનુષ્ય
એકાગ્રિક પ્રાણને છોડી દે છે અથવા ઘણા દિવસ-
સુધી કંઈચિત રહે છે. એથી શુદ્ધિમાન વૈદ્યે વાત
જ્વરમાં પહેલાં (૨૭૩) બહુ ભારે તથા સ્નિગ્ધ
વસ્તુ એકાગ્રિક ખાવા ન દેવું જે વાતજ્વરમાં
પિત્ત તથા કફનો સંમિશ્ર ન હોય, તે વાતજ્વર
માં જ્વરોની ચિકિત્સાનો ક્રમ છોડીને અભ્યંગ
(તેવ લગાડવું) વિગેરેની ચિકિત્સા કરવી અને
ઉદાળા પાષ્ઠ માંસ રસ સાથે બોજન કરાવવું
એથી શુષ્ક જ્વરની ચિકિત્સાનો સર્વ ક્રમ હિતકર
થાય છે ૨૭૪-૨૭૫.

કેકે જ્વરમાં ચિકિત્સાક્રમ

જે મનુષ્યોના શરીરમાં વાયુ થોડો હોય અને
કેકે વધુ હોય, તથા ગરમી થોડી હોય, તેને જે
ગરમી સિવાયનો કફજ્વર આવે છે તે એક અક-
વાડીઆમા પ્રતિપક્વ થતો નથી ૨૭૬ એથી આ
જ્વરમાં દજ દિવસ સુધી ઉપવાસ તથા મોડું

બોજન વિગેરે ઉપર પ્રમાણે ક્રમપૂર્વક ઉદાળા
વિગેરેથી ચિકિત્સા કરવી. ૨૭૭ આમવાળા કફજ્વર
તથા કફ પિત્તજ્વરમાં લઘનીયોક્ત [લઘન બૃહ-
'શુધીઆખ્યાય] ઉપવાસ કરવા જોઈએ ૨૭૮.

અદ્યપજ્વરમાં ઉપદેશ.

શુદ્ધિમાન વૈદ્યે વમન, વિરેચન તથા અસ્તિ-
દ્વારા ક્રમથી કફ, પિત્ત તથા વાતજ્વરની
ચિકિત્સા કરવી જોઈએ ૨૭૯

કંઠજ તથા સન્નિપાત જ જ્વરોમાં
ચિકિત્સા ક્રમ.

કંઠજ તથા સન્નિપાત જ જ્વરોમાં દો-
ષોની સમતા તથા અધિકતાના ક્રમને પૂર્વે જ-
ણવેલા ઔષધોથી ચિકિત્સા કરવી જોઈએ ૨૮૦

સન્નિપાત જ્વરની ચિકિત્સા.

સન્નિપાતજ્વરમાં જે દોષ ક્રમી થયો
દોષ તેને વધારવા અને જે દોષ વધ્યો હોય
તેને કમી કરવા અને જે ત્રણે દોષ વધ્યા હોય
તો પહેલાં કફ પછી પિત્ત અને તે પછી વાયુને
ચાત કરવો જોઈએ. એ પ્રકારે સન્નિપાત જ
જ્વરોની ચિકિત્સા કરવી જોઈએ. ૨૮૧

સન્નિપાત જ્વરના અત્યંત દાનના મૂળમાં જે
બચકર સોજો ઉત્પન્ન થાય છે તેથી કેટલાકે
મનુષ્યોના પ્રાણુ નર્જ છે (૨૮૨) તે સોજને ર-
ક્તાવસ્થેયન (લોહી કઠોડુ.) ધૃતપાન, કફ-
પિત્ત નાશક લેપ, નસ્ય તથા કમલમ્રક (ઔષ-
ધોના ગ્રાસ મુખમાં રાખવા) થી શાન્ત કરવો
જે માણસનો જ્વર રૂધિરમાં દાખલ થતાથી
શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ, તથા રૂક્ષ વિગેરે ચિકિત્સા
દ્વારા શાન્ત નથી થતો તે રક્તાવસ્થેક (હસ બો-
લાવવા) થી શાન્ત થાય છે. ૨૮૩-૨૮૪

વિસર્પ (એરી વા) માર તથા વિશ્કેટક
નીકળવાથી આવેલા જ્વરમાં જો કે પિત્તની
અધિકતા ન હોય તો પહેલાં ધી ધીતું જોઈએ.

શરીરની રક્ષાદિ ધાતુઓના નિબળ થવાથી
શુષ્કજ્વર દૂર થતો નથી તેથી બળકારક તથા
ધાતુ વર્ધક આહારો દ્વારા તેની ચિકિત્સા કરવી
જોઈએ. ૨૮૫-૨૮૬

તૃતીયીક (ત્રીજે દિવસે આવનાર) તથા
અત્યંતિક જ્વરોમાં સામાન્ય જ્વરો જેવી ચિકિ-
ત્સા ન કરવી જોઈએ કેમકે વિષમજ્વરોમાં
ઘણે ભાગે આમનુકારજોનો સંમિશ્ર રહે
છે. ૨૮૭

આંખમાંથી ક્ષય જેવા બાકર વ્યાધિઓ મટે છે તે લોહિવિકાર અને અમીડીના તપારાને મટાડે છે. સૂકા આંખમાં સુષુ પાણીમાં મેગ્નેશીયમથી ભરેલા યોગ્ય તૈયારી તેમજ વાળમાં પાલો મશુ યોગ્યવાથી ચામડી અને વાળ સ્વચ્છ અને સુંવાળા થાય છે. લોહિના ગ્રાવને આંખમાં અડા કાઢે છે.

આંખમાંથી બે જાત છે. રાતા આંખમાં ઘોળા આંખમાંથી આંખમાં પિત્ત ઉપર સારા ફાયદો કરે છે તેનો મુરખો નખાય છે સુકાયતા આંખમાં આવજકડી વધે છે. આંખમાંથી કા- કામાંથી ઘોળા કાચો થાય છે આંખમાંથી અનેક નાગ ઉપર પ્રયોગ થાય છે.

ધાતુપ્રુદિ મટિ—સૂકા આંખમાં અને ગેરખ- રૂંતુ સુષુ ૨ માસા અને ગળાનું સત્ત ૧ માસો એકત્ર કરી ઘી અને સાકર સાથે રોજ સવારે ખાવાથી ધાતુ પ્રુદ થાય છે.

વીર્યવૃદ્ધિ—આંખમાંથી રસ અને ઘી એકત્ર કરી પીવાથી વીર્ય વધે છે.

રક્તપિત્ત—આંખમાંથી સુષુ સાકર અને ઘી સાથે ખાવાથી અથવા આંખમાંથી મુરખો ખાવાથી મટે છે અથવા આંખમાં, દીવેનમાં તળી તેલું સુષુ સાકર સાથે રોજ સવારમાં ગરમ પાણીના છુટ્ટા સાથે કાકરાથી મટે છે.

મૂર્છા—આંખમાંથી રસ ધી નાંખીને ખાવાથી મટે છે.

ખસર—સૂકા આંખમાં બાળા તેની બમ્મ ત્વેજાં લુટી અપ્પ કીર-તોષકામાં નકો છે.

પ્રમેહ—આંખમાં પાનનો રસ પાણીર અને પાણી પાસે એકત્ર કરી પીવાથી પ્રમેહ મટે છે અથવા આંખમાંથી રસ અથવા આંખમાંથી ઉકા- ગામાં ૨ માસા હળદર અને મદ નાંખી પીવાથી મટે છે.

શ્વેત પ્રદર—આંખમાંથી રસ અથવા સુષુ મદ સાથે પીવાથી શ્વેતપ્રદર મટે છે આંખમાંથી મીઠા પાણીમાં પલાળી તેને વાડી સાકર અને મદ નાંખી આપવાથી મટે છે.

કમળો—આંખમાંથી સુષુમાં હળદર અને ગેર મેગ્નેશીયમ વાડી હુધે આળી હુગીને આંખમાં આંખમાંથી કમળો મટે છે.

૧ અગ્રસ્થિત—આંખમાં ૧ તોલો રાત્રે પલાળા રાખી બીજો દિવસે તેમાં ૩ માસા મુંક અને ૧ માસો છુર નાંખી ત્રીજી વાડીને ગોળા કરવી તે ગોળા સાત તોલા દૂધ અને ૨ તોલા ખડીસા- કરમાં એકત્ર ઓગાળી તે દૂધ સવારે પીવું તેથી મટે છે, તેમજ આંખમાંથી સુષુ કળતા રસમાં પીવાથી મટે છે.

વૃદ્ધાવસ્થા મટે—આંખમાંથી સુષુ અને તલતું સુષુ સરખે બાજે એકત્ર કરી રોજ સવારે ધી ને દૂધમાં ૨૦ દિવસ સુધી ખાવાથી વૃદ્ધા- વસ્થા મટે છે. અને આંખમાં પાણીમાં વાડી થીરો યોગ્ય થોડીવારે આંખ કરતુ એ પ્રમાણે રોજ કરવાથી વૃદ્ધાવસ્થા આવતી નથી ને વાળ ઘોળા થતા નથી.

સ્વરજેદ—આંખમાંથી સુષુ ગાળના દૂધમાં ખાવાથી મટે છે.

મૂતકચ—આંખમાંથી અને શેરડીનો રસ એકત્ર કરી પીવે.

રક્તાતિસાર—આંખમાંથી રસમાં અથવા ઉકાળામાં મદ, ધી અને દૂધ મેળવી પીવાથી મટે છે.

શીરવા—શરીર ઉપર પિત્ત ઉડી લીમણી લીમણી થાય છે તે ઉપર આંખમાં રાત્રે ગેરખમાં પલાળી સવારે યોગ્ય થીરો યોગ્યવાથી મટે છે.

બાળકોના ઝાડા—આંખમાં, ચિત્તક, હિમજો, પીપર અને સચળ એ સુરતું સુષુ રોજ સવારે અને રાત્રે સુતી વખતે ગરમ પાણીમાં શક્તિ અનુસાર આપવું તેથી મટે છે.

બહુમુતતા—આંખમાંથી પાનનો રસ પાણીર, દારૂદળદર અને ખડીસાકર એકત્ર પૈત્રાબાર એકત્ર કરી પાવાથી મટે છે.

ઉલટી અને દમ—આંખમાંથી રસ, મદ અને પીપર નાંખી પીવાથી મટે છે.

આંખની બળતરા—આંખમાં અને તલ રાત્રે પાણીમાં પલાળી રાખી સવારે વાડી આળે બીધવાથી યકઠ વળી બળતરા મટશે.

પિત્તવિકાર—આંખમાં રાત્રે કલાઈના વાસ થુમાં પલાળી રાખી સવારે વાડી ગાળના પાણીર દૂધમાં મેળવી પાવાથી પિત્તવિકાર મટે છે અથવા આંખમાંથી સુષુ તેથી જમણીસાકર અને જમણું ઘી મેળવી આપવાથી પિત્ત મટે છે.

ગિતયગ—આખોટ્યું સુધું મદ સાથે ખીં
વાધો મટે છે.

મસ્તકયગ—આખોટ્યું સુધું વીં
સાકર સાથે સગરમાં ખાવાથી મટે છે

હિસ્ટી—આખોટ્યું સુધું મુખમાં
ખાવાથી મટે છે

નાકમાંથી લોહી પડવું—આખોટ્યું સુધું
ધીમાં મેળવી કાઢી સાથે વાટી તેનો લેપ કમ્બાથી
લોહી બંધ થાય છે.

મરીરની કાંતી વધે—આખોટ્યું સુધું
અને ધોળા તથા વાટી ગેજ ચરીરે ચોળવાં અને
પગી નરમ પાણીથી ચોરીતર સ્નાન કરવું તેથી
ચરીરની કાંતી વધે છે.

દિવ્યદેહ થયો—આખોટ્યું સુધું અને
આસનનું સુધું સરખે જાગે ધી અને મદ સાથે
ત્રિચિર રૂપમાં ખાવાથી ચરીરની મુદરતા વધે છે

ચોનિદાવું—આખોટ્યો રસ ખરીકાકર
નાંખી પીવાથી ચોનિની જગતરા મટે છે

તાવની ચડ્યી મટે—આખોટ્યાં કાઠ અને
સાકરનો કાઠ મુખમાં રાખવાથી મટે છે

રેચક—આખોટ્યાની ઝાલના રસમાં મરીની
મૂળી અને પાંચ લીંમ વાટીને આપવાથી લુલાજ
લાગે છે બહુ લુલાજ થાય તો ખાત ધી ખાવાથી
વળા મળે છે.

આકો પગી વાટવા પગી તેમાં છૂંદ, મુંદ, મરી,
પીપર, તગ, પાણી, સિંધવ, સચળ, દરો,
મીઠું એ મધમાને ખારીક વાટીને તેની ચોળીએ
જનાવથી તે સુકામે ખાવાથી રૂમિરે છે તથા
પાયક છે.

આમદકયાદિ સુધું—આખોટ્યાં ચિત્રમજ,
હીમજ, દરડે, પીપર, સિંધવ સરખે જાગે સુધું
તેનું સુધું કરવું તે ખાવાથી સર્વ પ્રકારના તાવ
મટે છે.

આમદકયાદિ, કવાધ—આખોટ્યાં, ચિત્રમજ,
દિમજ અને પીપરને વાટી તેનો ઊંઘાનો દરી
પીવાથી સર્વ તાવ મટે છે.

સીઓનાં પ્રદર—આખોટ્યું સુધું સાકર
સાથે ખાવાથી પ્રદર, બહુ પેમાજ દવાનો રોગ,
હિસ્ટી અને તાવ મટે છે.

પાંડુ-કમગો—આખોટ્યું સુધું-વેદનમ
સાથે મેળવીને ખાવાથી પાંડુ, કમગો તથા જુવું
અછલું મટે છે.

આખોટ્યું સરખત—તોલાં આખોટ્યાંના રસમાં
મદ કે સાકર નાંખવાથી તેનું સરખત થાય છે.

નરકેરી મટે—આખોટ્યાંના ચૂર્ણને દૂધમાં
વાટી તાજવે ચેપલી મૂકવાથી નરકેરી બંધ
થાય છે.

લીયાં આખોટ્યાંને રન અને સર્પ આખોટ્યાં

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૯ મું.]

સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૨૨.

[અંક ૩ મો.]

તર્વત્ર આત્મદર્શન કરાવવા શ્રી દ્રષ્ટને આતુરતાપૂર્વક અભ્યર્થના.

(મારા મન તું ક્યારે પ્રિય પ્રભુને, એ લય.)

ક્યારે આત્મપદે નરહરિ પ્રભુ ! મન શમાવશે રે,
ક્યારે સ્વરૂપાનુભવ અખંડ ઉરે જગાવશે રે, ક્યારે૦
નિત્યાનિત્ય વિવેકની બુદ્ધિ, પ્રકટ કરી, કરી મનની શુદ્ધિ,
વિષયથી ક્યારે વિરક્ત હૃદયે કરાવશે રે, ક્યારે૦
સાગરમા ઉછળે છે તરંગો, તેમ ઉઠે ઉર વિષયના રંગો,
વિલાવી ક્યારે શાંતિમા સોહાવશે રે; ક્યારે૦
આમ કરૂં ને આમ કરીશ આ, એવી મનની કલ્પના મિથ્યા,
ક્યારે તેને ગુરુવાર ! હસી કઢાવશે રે; ક્યારે૦
રાખે જન્મ મરણ ને બારી, છવનમા ને જાંધનકારી,
સ કલ્પ જાળથી ક્યારે મુક્ત રખાવશે રે, ક્યારે૦
ત્યજવી જગમા જગત્ પ્રતીતિ, ન્યારી કરી તેથી મુજ વૃત્તિ,
ચિન્મયરૂપ આ દૃશ્યને ક્યારે લઢાવશે રે, ક્યારે૦
ઉઘ સધાવી આપની ભક્તિ, પ્રકટાવી ઉર આપની શક્તિ,
ક્યારે પ્રિય અપ્રિય લાવેને મૂઝાવશે રે; ક્યારે૦
અહં છઠં ત્વ ત્રિપુટી ટાળી, ચેતન્યેક રસે સહ ગાળી,
અખંડ ક્યારે અભિન્નપણું દર્શાવશે રે, ક્યારે૦

શ્રી જ. લેલો.

ભાગ્યોદય ત્રિમતાં સંવત

૧૯૭૮ ની. સાલનાં નવાં પંચાંગ

બહાર પડી ગયાં છે. વેપારીઓએ તરત મંગાવી લેવાં. છુટક કીમત ૦—૧—૦ છે વેપારીઓને પુણ્ય કમીશન મળે છે આ પંચાંગમાં હયા નિરાનું કાષ્ટક, બારે માસનું ભવિષ્યકળ, પોરૂટ અને રેલ્વે સંબંધી હકીકત ઉપરાંત જ્યોતિષની ઘણી માહિતી હોવાથી દર વર્ષે હજારો નકલો અપે છે. રૂ. ૧) ની ૨૫ નકલો છુટક મળશે તેની ટીકાએ ગોઠવવાથી આવશે

બચરાપક, ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

સંખ્યોપાસનાનો તાર્કિક અર્થ.

(અનુસધાન સને ૧૯૨૦ નાં રીસેપરના પાન ૩૩૬ થી.)

ભાતિક સંખ્યોપાસનામાં ત્રણ પેટા ભેદ કહેલા છે એ પૈકી બીજો અને ત્રીજો પેટા ભેદ કદ-માધ્ય છે જનશ્રુતિ અને નિદાનો સંધિ બોધે શકેલા બહુ દૃઢિય છે. એ સંધિ જેવાનો પ્રયત્ન કરતી વખતે મનુષ્યનું મન જનશ્રુતિમાંથી જલદી મુક્ત થતું નથી. અને ત્યારે મુક્ત થાય છે ત્યારે તાળાંબોય ઉપર ચાલી જાય એકદમ નહિ થઈ જાય છે. એમાં જે કોઈ હકીકત બરાબરો તો તેને પ્રથમ કદની કદ ગતીના જનશ્રુતિ થાય છે અને તેને લીધે આપચનાદિ શારીરિક ચિકિત્સા ઉદ્ભવે છે. આ ચિકિત્સા ઉપર ન થાય એટલા સાઈ તત્ત્વોએ જલ્પવેલાં આપાદારાદિ પદ્યો પાગવાં, પણ તેમ કરવાથી લૌકિક વ્યવહાર શા માતા નથી તો જેને લૌકિક વ્યવહાર પણ ચલા

ને સંખ્યોપાસના કરવાના હોય તેને આ પ્રકાર ગણાવવાનું જ છે. ત્રીજો પ્રકાર એ સ્વરોનો છે, એ લૌકિક વ્યવહાર કરીને સાધવો દૃઢિય છે, કારણ, સ્વર સાધાજન્ય એક કલાકે બનવાય છે. કિંવા કોઈવાર એ પ્રમાણ જોણુ વધુ પણ થાય છે એ ઉપર જણાવ્યું જ છે. આ સ્વર ક્યારે બદલાય છે એ જોવા સાઈ મનુષ્યે હમેશાં તેના તરફ જ લક્ષ મૂકતું જોઈએ અને એવા મનુષ્યને તત્કાલ વ્યવહાર કરવા અશક્ય થાય છે તેથી લૌકિક વ્યવહારને ન હોડતાં પ્રથમે પામના કરી સમય એટલા સાઈ સ્વર-સંધિમાંની સંખ્યોપાસના સામાન્ય મનુષ્યને અશક્ય હોતો કદાચ દિવસ અને રાત્રીના સંધિ માંની ન સંખ્યોપાસના શક્ય છે

પરંતુ પ્રમાણની સંખ્યોપાસનાના વિધિ આ સંખ્યોપાસનાની બાબતમાં આપણા નિષ્કર્ષોએ અનેક વિધિ પ્રદેશ આપણા યોગમાં જણાવ્યા છે તથાપિ એ તમામ વિધિમાં

અર્થ અને જગ એ બે બાબતો મુખ્ય છે. એની દ્વારાજ બલપ્રાપ્તિને અત્યંત આવશ્યક એવી ચૈતન્યશક્તિ, સ્વાસ્થ્ય જગમ એવી સર્વ જગતને ચૈતન્ય દેનારા સૂર્યનારાયણ પાસેથી આપણે મેળવવાની હોય છે. એને માટે જે શારીરિક અનુકૂળતા જોઈએ છે તે આજુબા સાઈ સ્નાન, આયમન, પ્રાણાયામ કલાદિકની યોજના કરેલી છે, અને જે માનસિક અનુકૂળતા આવશ્યક છે તે આજુબા સાઈ ધ્યાનાદિની યોજના કરેલી છે આ બધાનો સમાવેશ સંખ્યોપાસના આ શબ્દમાં કરવામાં આવે છે. અનેક કાર્યો એમાં જે અનેક વિધિ કહેવા છે તે આ માનસિક તેમજ શારીરિક અનુકૂળતા સંબંધી છે. મુખ્ય બીજા જે અર્થ અને જગની બાબતમાં અને એ જે વેળાએ કરવાના છે એ કાગની બાબતમાં તમામ કાર્યોમાંનું એકમત છે એમાંનું બીજા અને માંપ્રતના વ્યવહાર.

માનો પ્રકાર.

વ્યવહારમાં શેકડે દૃષ્ય માયુસો જે સંખ્યોપાસના કરતાં દેખાઈ આવે છે તેમાં મુખ્ય બીજા તો બાલુમાંજ રહે જઈને ભત્તીજ બાજુ-તોનું મદસ્ત વધારી દોષ છે જોજન પદેતાં દ્વારેજ પણ સ્નાન કરવું, ત્રણ આયમનો લેવા, 'પ્રાણાયામે વિનિયોગઃ' એમ ગ્રહેટીયા બોલીને નાકે અગ્નિયો અગ્નિ, પ્રત્યેક વખતે આયમનીબર પાણી લઈને ગાયત્રીનો ઉચ્ચાર કરીને ત્રણાણમાં ત્રણ વાર નાંખવું, યતોર્ધવત રાશમાં વધતે ગાયત્રીનો નેપ કરવાનો હોજ કરીને હોઠ ફેડાવવા, અને મનથી ન કરવાના બનવા કરવા, આયોગ પ્રકાર ધણેભાગે આનું હોવાનું દેખાય છે એમાં મુખ્ય બીજા બાલુમાંજ રહે છે અને અવાન્તર બાળનોતેજ મદસ્ત અપેનું

દેખાઈ આવે છે. આશ્વાયન-ગૃહ્યસૂત્ર-પરિશિષ્ટમાં કહેવું છે કે—

અથ સંખ્યામુપાસીતેત્વાચાર્યો
યાવદ્દેરાચર્યોઃ સ્મૃતી યજ્ઞ ।

પૂર્વાઞ્ઘાપરાઞ્ઘોસ્તરજાલભવા
યા દેવતા સંખ્યા તામુપાસીત ॥

(આશ્વાલયન-ગૃહ્યસૂત્ર પરિશિષ્ટ અ ૧)

અર્થ—સન્ધ્યોપાસના કરી એવું જે આ-
ચાર્ય કહે છે તેનો અર્થ એવો કે, દિવસ અને
રાત્રીના એ મન્થિ અને પૂર્વાસ્ક અને અપરાધનો
એક સંધિ, એ સન્ધિમા રહેલી જે સન્ધ્યા
નામની દેવતા તેની ઉપાસના કરી. એ ઉપરથી
બાતનીજ વેળાએ સન્ધ્યોપાસના કરવો એમ નહીં,
પણ તેને પ્રાતઃકાળ, મધ્યાહ્નકાળ અને સાંજકાળ
એ નજીજ કાળ યોગ્ય છે. એ કાળે પ્રથમ શુ
કરવું એ ગૃહ્યસૂત્ર-પરિશિષ્ટમાં ઉપદેશ વચનની
આગળજ કહ્યું છે કે—

અદિર્ગમાત્રાચ્યામુદીચર્યાં વા દિરપનિદિતા
યામનરુપમુદકાચ્યમેત્ય માત શુચિભૂતઃ ॥

અર્થ—ગામતી બહાર, પૂર્વે, ઉત્તરે કિવા
બીજાં કોઈ પણ અનિદિત દિશાએ પુષ્કળ પાણી
જેમા છે એના જળાશયપર જઈ પ્રાતઃકાળે
શુચિર્મૂત થવું સન્ધ્યોપાસનાને માટે ગામતી
બહાર તેમજ પુષ્કળ પાણી જેમાં છે એના જળા-
શયઉપર—નહી, તથાવ ઈત્યાદિકના ડિનારે—ગા
માટે જવું એ આગળના વિવેચન ઉપરથી લક્ષમાં
આવશે પણ ત્યાં જાણે જે કઈ પ્રથમ કરવાનું
છે તે શુચિર્મૂત થવું એ છે શુચિર્મૂત યજમા
શાય, સુખમાર્જન, રનાન, આયમન, પ્રાણાયમ
ઈત્યાદિકનો સમાવેશ યાજ છે એ યજા પછી
શુ કરવું એ ઉપર જણાવેલા પ્રથમના પાંચમા
અધ્યાયમાં નીચે આપ્યા પ્રમાણે કહ્યું છે—

અયાચમ્ય વર્ષેપાણિઃ પૂર્ણમુદકાંજલિ
મુદ્ગત્યાદિત્યામિમુગ્ધઃ

તિષ્ઠત્વા પ્રણયકયાહૃતિપૂર્વકા સાધિત્યા
ત્રિનિવેદયન્નુરિષ્પેત ॥

અર્થ—ત્યાર પછી આયમન કરી હાથમાં
દર્ઠ લઈને પાણીની પૂર્ણ અજળી ભરી લેવી
અને સૂર્યનો સામે મોઢો કરીને ઉભા રહેવું અને
પ્રજ્ઞવ વ્યક્તિપૂર્વક ગાયત્રીનો ત્રણ વખત ઉચ્ચાર

કરીને તે પાણી ઉગે ફેફા જેવું વ્યતહારમાં
આપણે તેને અર્ધ આપવો એમ કહીએ છીએ,
પણ એને વસ્તુતઃ અર્ધોક્ષેપણ એમ કહેવું
જોઈએ. અને અર્ધોક્ષેપણ એટલે આયમનીભરી
પાણી લઈને નજીજમાં ઘાડવું એમ નહીં પણ
જોજોભરી પાણી લઈને ઉપર ફેફા જેવું એમ
છે આ અ.મ.શા.માર કંઈ જોઈએ એ આ
જા વિવેચન ઉપરથી લક્ષમાં આવશેજ. અત્યુ-
અર્ધોક્ષેપણ થયા બાદ જપ કરવો ભદ્ર કુમા-
રિયજ્ઞામીએ આશ્વાયન-ગૃહ્યસૂત્રપર જે ઠારિકા
લખી છે તેમા તેઓ કહે છે કે—

અથચવારહરહ. કૃત્ય સન્ધ્યોપાસનમુચ્યતે ॥
મામાદિરિપાંતીર ઉપચિદ્યથ ત દ્વિમઃ ॥
આચમ્ય માર્જનાદ્યન્કમૃદ્યુલેક કવરોત્યય ॥
અર્ધસ્તમિત આદિત્યે પશિમાયા ય ઉત્તર ॥
ભાગસ્તન્મુલ આસીનઃ સાધિત્રીં વાચ્યતો—
જપેત ॥

આતારકોઢ્યાદ્ય માતઃ કર્મેદમિપ્યતે ॥
અર્ધસ્તમિતનસપ્રમતારેઈ યદા તદા ॥
આરંભ માદ્મુલસ્તિપ્તુઃ મધેદાસૂર્વદર્શનાત ॥
(મુનર્ધ એડીશન ૨. જ્યોત્ષામ. મુકુન્દજીએ
પ્રકાશિત કરેલી ૫ ૨૬૦-૨૬૧)

અર્થ—દરરોજ કરવાનું બીજી કૃમ તે
સન્ધ્યોપાસના છે દિને ગામતી બહાર પાણીના
ડિનારે જવું, આયમન-માર્જનાદિ સ્થાત્યુક્ત
કર્મો કરવાં, સૂર્યમંડળ અગ્રધું અસન થાય એટલે
પશ્ચિમનો ઉત્તર તરફનો જે ભાગ એના તરફ
મોઢો ફેરીને જોવવું, અને પાણીનું નિયમન કરીને
તોરા દેખાવા લાગે ત્યાં સુધી ગાયત્રીનો જપ
કરવો પ્રાતઃકાળે અર્ગના નક્ષત્રો અસન થાય
ત્યારપી તે સૂર્યદર્શન થતાં સુધી પૂર્વ તરફ મોઢો
કરી ઉભા રહીને જપ કરવો ત્યાર પછી દેવતાનું
વિમર્જન કરીને-સવધ્યાપી અનનને નમસ્કાર,
પ્રાર્થના તથેરે કરીને ઉપાસના પશુ કરવી.
આ પ્રમાણે સન્ધ્યોપાસનાનો વિધિ છે, એમા
અર્ધ અને જપ એ મુખ્ય છે શુચિર્મૂત થવું
એ તેને અત્યંત આવશ્યક છે અને એને માટે
બીજા વિધિઓ છે એ કરવી વેળા જોતવાના
મત્ર એ કે શાખામેદ પ્રમાણે મૂળા મૂળા હેણ
તો પણ એ વિધિમાંનું બીજ સરખુજ છે. અને

તે ક્યું અને કેવી રીતે કરવું એ શુદ્ધચરના આ-
ધારે ઉપર જણાવેલું છે. દરે એ એમજ યા
માટે કરવું એનો આપણે વિચાર કરીએ.

શુચિર્મૂત થયું.

સન્ધ્યાપાસનાની પહેલા શુચિર્મૂત થવું જરૂર
રતું છે એ ઉપર કશુંજ છે. શુચિર્મૂત થવું એમાં
મગ્નમૂલવિસર્જન, મુખમાર્જન, સ્નાન, આચમન,
પ્રાણાયામનો સમાવેશ થાય છે એને લીધે શરીર
નિર્મળ થઈ શુદ્ધ થાય છે, એ શુદ્ધિકરણ કરવાને
યોગ્ય કાળ તે પ્રાતઃકાળ અને સાયંકાળજ છે.
એ વખતે શરીરપોષણને માટે સેવેલા પદાર્થનું
પચન થએલું હોય છે ભોજન થયા આદ ૩-૮
કલાકની અંદર પચનક્રિયા પૂર્ણ થઈને પોષણને
આવરણ હોય તેવા મર્વ પદાર્થ હાથ લેવામાં
આવે છે અને જરૂર ન હોય એવા તમામ પદાર્થ
વિસર્જનને માટે તૈયાર હોય છે. આવા વખતે
મગ્નમૂલદ્વારા તેનું વિમર્જન કરવાનું હોય છે
ઈત્યાદિ, મુખમાર્જન ઇત્યાદિક ક્રિયાવડે એજ
કાર્ય થાય છે. નૈમર્ગિક પદ્ધતિથી જો સર્વ મગ્ન
ન નીકળી જાય તો ચેતસાશ્રમા કહેલી ધીની,
બરુની વગેરે છ ક્રિયાઓનો અવલંબ કરવો પડે
છે એને લીધે શરીરમાંનો તમામ મગ્ન નીકળી
જઈ શરીર શુદ્ધ થાય છે અને એથી ને નિરોગી
થાય છે. આ છ ક્રિયા પૈકી ધીની (Flushing
of the stomach) અને બરુની (Flou-
ching of the colon) આ બંનેનો ઉપ-
યોગ કરીને ધણાખરા રોગ સારા કરવાનાં હતા
આનાં પાશ્વત્ય દેશમાં નીકળ્યા છે અને તે
પથરી પણ થાય છે આ પ્રમાણે શરીર નિર્મળ
થવા પછી સ્નાન કરવું.

સ્નાનનું દંજ.

સ્નાનનો હેતુ શરીરશુદ્ધિનો જ છે. શરીર
રૂપરની તરવાઉપર નનાં નાનાં એવાં અનેક
રોગોમાંથી શરીરમાંનો કેટલોક મગ્ન પરમેવાના
રૂપે બહાર નીકળી જાય છે. આ છિદ્રો કઈ કાલજીવી
બીજ થાય છે અને તેમાંથી ધામ (પરમેશ્વર) નીકળી
સકો નથી તેથી રોગ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેથીજ
એ છિદ્રો ખુલ્લાં રહે એવી યોજના કરવી પડે
છે. આપ-ચરનાદિક વડે શરીરમાંનો ધામ કદી
નાખી શરીરમાંના ધામ મલાચાનો ઉપાય હો.

કુદે નામના જર્મન ડાક્ટરે કહ્યો છે કે તે
ઉપાય અત્યંત યશસ્વી હોવાનું તેણે પ્રસિદ્ધ કર્યું
છે. તેથી શરીરમાંનો સર્વ ધામ રૂંદરપણે બહાર
પડે એટલા સારૂ એ છિદ્રોમાં એટલા યોગ્ય
મગ્ન કાઢી નાખવો જરૂર હોય છે એ કામ સ્નાન
વડે થાય છે નેથીજ સ્નાન કરવું જોઈએ. સ્નાનને
લીધે આ છિદ્રો ખુલ્લાં થાય એટલે અંદરનો મગ્ન
ધામના રૂપે મદ્ય પડવાને મુકમ થાય છે શિવાય
સ્નાનના બીજાં પણ ધણાં કામનાં છે. પચનક્રિયાયાનું
હોય એ વેળાએ જે ઉષ્ણતા વધે છે તેને લીધે એક
પ્રકારની સૂરતી આવે છે ને સૂરતી સ્નાન દર-
વાથી ઉડી જાય છે અને શરીરમાં એક પ્રકારની
સ્ફુર્તી આવે છે શરીરની ત્વચા ઉપર નસોના
છેદ આવેલા હોય છે. એ મધી નસોનો સંપર્ક
મરતકમાંના મગ્નની માથે હોય છે. એથી શરીર
રના કાષ્ઠપણ ભાગ ઉપર ધમેલી કંઈ પણ ક્રિયા
મગ્નની જાણમાં આવે છે પચમા કટિ ભોમ્મો
કે તેની ખબર મગ્નને આ નસોનો માર્ગનેજ
પહોંચે છે આ નસોને લીધે મુખની ઉડી જવાથી
શરીરમાં હોંશિયારી આવે છે અને એથી મગ્નને
પણ એક પ્રકારની હોંશિયારી લાગવા માટે છે
શીવાય સ્નાનને લીધે નબોની આકુચનપ્રસંગ
શક્તિ વધે છે, એથી કરી રૂધિરાશિસરણ પણ
વધે છે અને એને લીધે બહારનો પ્રાણવાયુ
વધારે પ્રમાણમાં અંદર જતા લાગે છે તેથી
રક્તશુદ્ધિને અને તેનીદ્વારા શરીરશુદ્ધિને વધારે
મદદ થાય છે.

આચમન અને પ્રાણાયામ.

સ્નાન કર્યા પહેલાં અને સ્નાન કર્યા પછી
અનેકાર આચમનો સડુ કાષ્ઠએ કરવાં એમ
આપણા શાસ્ત્રોમાં ક્યું છે. આચમન કરવું એટલે
અંદરનાં કાષ્ઠો બીજાં એટલુંજ પાણી લાપમાં
લેવું અને તે પીવું. અનેક વાર થાં, થાં પાણી
પીવું એને રૂઢકથામાં અપચન ઉપર એક
ક્રમાજ માન્ય છે (મુદ્ગમુદ્ગારિ વિવેક-
સુરિયઃ) પણ પાણી એકદમ પીવાથી એ
કાચ થતું નથી ઉત્કૃષ્ટ ને પાણીને પચાવવામાંજ
ફલવશક્રિયા થાય છે જ્યાં તેનાં લાપ અપો-
લેપજ, જપ ક્રત્યાદિ જે મદનનાં કામો કરવાનાં
દાય છે તે કાર્યો કરવાને તે સજિને દુરમ્મ

મળતી નથી; તેથી થોડું થોડું પાણી અનેકવાર પીયું એજ વૈષ્ણકશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ ક્રિતાવદ છે. એ તત્ત્વને અનુસરીને જ આયમનની યોજના કરેલી છે. શિવાય મલોત્પત્તિનું મુખ્ય સ્થાન તેમજ તેનો કારકાર તે પેટ છે. ધણે અરે મળ અન્ય ઉપાયો વડે નીકળી ગયો હોય તો પણ કંઈક થોડો મળ પેટના અંદરના ભાગને મોટી રહે છે. એના ઉપર આયમનના પાણીથી રામાયનિક ક્રિયા થતને તેમાંથી દ્વિપિત દવા ઉત્પન્ન થાય છે સર્વના પુષ્પવડે મુકોર્ષ ગએલા દુર્ગેષુભા પદાર્થપર જે રીકે પાણી ઊર્ધ્વ હોય તો તેમાંથી દ્વિપિત દવા ઉત્પન્ન થાય છે અને એ દ્વિપિત દવા મોટા પ્રમાણમાં ઉત્પન્ન થવા લાગે તો તેમાંથી રોગ-યાજો ઉત્પન્ન થાય છે એ ખીતા સહુ કોઈના અનુભવમાં આવેલી છેજ યોમાર્થ શરૂ થાય એટલે ક્વા દ્વિપિત થાય છે એનું કારણ એજ છે આયમનના પાણીવડે પેટની અંદર પણ રાસ યનિક ક્રિયા ઉત્પન્ન થતને એવીજ દ્વિપિત દવા ઉત્પન્ન થાય છે. એ દ્વિપિત દવા રક્તમાં મળે છે અને તે દ્વિપિત રક્ત ફેરસામાં જઈ શુદ્ધ થાય છે. રક્તને શુદ્ધ કરવાની ક્રિયા પ્રત્યેક શરીરમાં હમેશાંજ ચાલુ રાખ છે. પણ સ્નાનાયમના ક્રિયાવડે શરીરમાંનો મળ ખીતકુલ નિર્ગર કરવાનો જ્યારે પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે ત્યારે અશુદ્ધ રક્તનો પ્રવાહ ત્યારે મોટા પ્રમાણમાં રક્તસ્રવ તરફ જતા લાગે છે. આવા વખતે રક્તશુદ્ધિ કરનારી નૈસર્ગિક ક્રિયાને મંદ થાય એટલા સારૂ બદારની શુદ્ધિ ક્વા વડુ પ્રમાણમાં અંદર લઇને અંદરની અશુદ્ધિને બદાર કાઢી અચંત જરૂરનું હોય છે. એ કામ પ્રાણાયામવડે કરવામાં આવે છે બદારની દવા પ્રથમ અંદર લેતી એટલે શ્વાસ લેવો. પછી અંદર લીધેલી દવા જની શરૂ તેટલો વખત પણ પ્રમાણપર રીતે અંદર રાખી રાખી, અને ત્યાર પછી અંદરની દવાને ધીમે ધીમે બદાર કાઢી એટલે ઉચ્છવામ કરવો. એવેજ યોગશાસ્ત્રમાં અનુદેશ પુરક, કુંભક અને રેચક એમ કહે છે. પૂરકની વળાએ બદારની દવામાંના પ્રાણવાયુ (oxygen) અંદર જતો હોય છે. કુંભકની વળાએ તે અંદરની અશુદ્ધિ દવાને આશન આવે છે, અને રેચકની વળાએ તે તે અશુદ્ધિ દવાને

(carbonic acid gas ના રૂપે) બદાર ફેકી દે છે આ પ્રમાણે પ્રાણાયામવડે શરીરમાંનો મળ મળ શુદ્ધ થઈ જાય છે અને એને લીધે વિકાર ઉત્પન્ન કરવાનું તેનું સામર્થ્ય નાશ થઈ જાય છે. મનુષ્યમાત્રના શરીરમાં આ ક્રિયા નિરંતરજ ચાલુ છે પણ સ્વછંદી તેમજ આરોગ્યવિવાતક એવા વર્તનથી આ ક્રિયાને બહુજ અડચણ થાય છે તેથીજ સ્નાનાયમન પ્રાણાયામ માદિકની યોજના કરેલી છે.

પ્રાણાયામનું મહત્ત્વ

આ બધી ક્રિયાઓમાં પ્રાણાયામનુંજ મહત્ત્વ વધારે છે ખીજી બધી ક્રિયાઓથી શરીરમાંનો મળ શુદ્ધ થાય છે અને એનાથી વિકાર ઉત્પન્ન કરનારા વાયુ ઉત્પન્ન થાય છે એ પૈકી કેટલોક ભાગ અશુદ્ધ રક્તમાં જળી જઈ તેની સાથે સાથે શુદ્ધ થાય છે, અને કેટલોક ભાગ, ઓક્ષાર, અધિવાયુ ઇલાદિ નૈસર્ગિક માર્ગે શક્ય તેટલો બદાર પડે છે પણ આ માર્ગે અપૂર્ણ હોવાથી તેને પ્રાણાયામ કરીનેજ બદાર કાઢવો પડે છે. આ વાયુને બદાર ન પડે તો મનુષ્ય વધારે વિકારી થવાનો સંભવ હોય છે તેથી પ્રાણાયામ અવશ્ય કરવો જોઈએ. ક્રિયાબુદ્ધતા યોગશાસ્ત્રમાંનો મંત્ર ક્રિયાઓ ન કરવામાં આવે તો પણ એકલા પ્રાણાયામમાજ બધો મળ શુદ્ધ કરવાનું સામર્થ્ય છે હકયોગ પ્રતીપક્ષના ખીત ઉપદેશમાં કહ્યું છે કે—

પ્રાણાયામેન યં સર્વે મનુષ્યેતિ મલાં હિતિ॥
આચાર્યાણાં તુ કેવાંચિદમ્પત્કર્મ ન સંમતમ્॥

‘એકલા પ્રાણાયામથીજ સર્વ મળ શુદ્ધ થાય છે તેથી નેટલાક આચાર્યોને ખીજી ક્રિયા મમત પણ નથી.’ વાયુનો અભ્યાસ કરવાથી પ્રાણાયામવડે વાયુનો નિરોધ કરવાથી-મૃત્યુની ભીતિ દૂર થાય છે એવો યોગશાસ્ત્રકારોનું મત છે હકયોગપ્રતીપક્ષકાર એજ ઉપદેશમાં કહે છે—

પ્રજ્ઞાવ્યોડપિ ત્રિદશા. પવનામ્યાસતત્ત્વરાગાં
અમ્ભૃત્તેતકમયાતસ્માત્પવનમમ્ભવેત્ ॥૩૧॥

‘અંતકની-પવન-બહીકને લીધે બહાદિ-સર્વ દેવ પવનનો-વાયુનો-અભ્યાસ કરવામાં તત્પર થયા. તેથી પવનનો અભ્યાસ કરવો.’ એ પ્રમાણે પ્રાણાયામનું શાસ્ત્રકારોએ ખૂબજ મહત્ત્વ

વર્જન ક્યું છે. માન આ પ્રાણાયામ યોગ્ય રીતે કરવા જોઈએ, હડયોગપ્રતીપિકાકાર એજ ઉપદેશ માં કહે છે —

પ્રાણાયામાદિયુક્તે સર્વરોગક્ષયો ભવેત્ ॥

અયુક્તાધ્યાસયોગેન સર્વરોગસમુદ્ભવ ॥૧૬॥

હિક્કા શ્વાસઘ્વાસકાસઘ શિરઃકર્ણાદિવેદના ॥

વર્ધન્તિ વિવિધા રોગાઃ પશ્વન્તસ્ય પ્રકોપતઃ ॥

‘પ્રાણાયામનો યોગ્ય રીતે અભ્યાસ કરવાથી તમામ રોગ મરી જાય છે, પણ જો અયોગ્ય રીતે અભ્યાસ થાય તો ત્યાં રોગ ઉત્પન્ન થાય છે (પ્રાણાયામનો અયોગ્ય અભ્યાસ કરવાથી) વધુનો પ્રક્રેપ થયો તો હિક્કા, શ્વાસ ઉપશ્વસ, મસ્તક, દાન, નેત્રને ઢેસાણું વેદના ધરી ઇત્યાદિ રોગ ઉત્પન્ન થાય છે, યોગ્ય રીતે પ્રાણાયામનો અભ્યાસ કરવાથી મનુષ્ય અમર થાય છે અને અયોગ્ય રીતે કરવાથી સ્તન પ્રમારના રોગ ઉત્પન્ન થાય છે યોગ્ય રીતે અભ્યાસ કરવાથી ફેફસાની ક્રિયાશક્તિ વધે છે અને લીધે પ્રાણુવાયુનો અધિક સંગ્રહ થઈ રક્તશુદ્ધિ પણ વધારે પ્રમાણમાં થાય છે અને જમ્બે મગ નીચી જઈ શરીર નિર્મળ રહે છે

જનકાનિ યાય છે એવું મોગરાનમા (૨૫૮) કહ્યું છે, અને તે ખીસકુંડા મોચા છે પૂર. પ્રાણુવાયુ અદ્ય અપા પત્રી અને પ્રાણુવાયુ યથેતો ફાળિ તાણુ મદાર પડવાને તૈયાર પત્રી રેચકરો તે મુખ્ય વાણને ધીમે ધીમે બહાર ઠાડવો જોઈએ. ઉત્તરવેળી-વેગલી-ને બહાર ઠાડીએ તો મુખ્ય તેમજ દુષિત કાતલી સાંધે પ્રાણુવાયુ (oxygen) મુક્ત બહાર નીકળ આવે અને તેનું પરિણામ અનિદ્રા થાય તેથી રેચક ધીમે નીમેજ કરવો જોઈએ.

આરી રીતે પ્રત્યેક સાધકાણે ૮૦ એ પ્રમાણે પ્રાનઃશાળ, આપઃશાળ મધ્યાન્હશાળ તેમજ મધ્યરાત્રી એમ ચાર વેળા મગાને દરરોજ દરરોજ એ પ્રમાણે ૨ મહિનાપર્યન્ત જો પ્રાણાયામ કરવામાં આવે તો શરીર ખીસકુંડા મગરોદ્ધત થાય છે એમ હડયોગપ્રતીપિકાકાર કહે છે. પણ આ અભ્યાસ કરતી વેળા મંભાળી રાખવા જોઈએ પછી અન્યંત કડક છે, જાગીથી અન્યાર કરનારાને તે સાધકાં મદ્ય સંદિષ્ય છે, અને તેથીજ આપણા મહાત્માઓએ પ્રત્યેક મધ્યાહ્નાં ૪ પ્રાણાયામ કહેતા છે. એટલાજ જો કે કરવામાં,

તી ચેતનશક્તિનું આદિકારણ સૂર્યનારાયણુ છે. સૂર્ય નારાયણ પાસેથી મળતી શક્તિને લીધેજ તમામ ચેતન કાર્યો બને છે. સૂર્યની ઉજ્યતા બે મળે તો વનસ્પતિ, વૃક્ષ પ્રત્યાદિનો સુદર્શન મળે નથી. સૂર્યપાસેથી એ ચેતન-વ્યક્તિ મેળવવા સારું વનસ્પતિ સનત પ્રપલ્લ કરતીજ હોય છે. મનુષ્યના શરીરમાં રહેલા ચેતનકાર્યનું સુદર્શન મળે સૂર્યનારાયણુ છે એ શક્તિ મેળવવા સારું મનુષ્યે સુદર્શન પ્રપલ્લ કરવો જોઈએ. આ શક્તિને મદદ કરવાનું સામર્થ્ય તેજમાં છે તેજા-એ સૂર્યનારાયણનું તેજ મદદ કરવાનું, સાધન છે. પણ તે કેવી રીતે બને ? સૂર્યમંડળ પૂર્ણ રીતે ઉદય પામ્યા પછી તેના તરફ જોઈ તકાતું નથી; અને હક કરીને જોઈએજ તો તેજને અપાય (નુકરણ) થાય છે તેથી સૂર્યમંડળ અરધું હોય ત્યારે-પ્રાતઃકાળે કિંવા સાંધ્યાકાળે-તેના સામું જોવું શક્ય હોય છે, એ વખતે જોવો ભરીને પાણી લેવું અને તેની સામાન્ય રેવામાં સૂર્યમંડળને જોવું એવો શુદ્ધ સૂત્રાકત વચનોતો બાવ છે. સૂર્યમંડળ તરફ જોતી વેળા પાણીનો ઉપયોગ કરવો વધારે યોગ્ય છે કારણ પાણીમાં વક્રીભવન અને તેજ-વક્રના એ બે ગુણ છે પૂર્ણ મંડળતરફ નરી આંખે જોવું શક્ય નથી, પણ તેના પાણીમાં પડેલા પ્રતિબિમ્બતરફ જોવું શક્ય તેથીજ પાણીનો ઉપયોગ કરવાનો કલો છે કાળા કાચ વગેરેની સહાયતાથી સૂર્યતરફ જોઈ શકાય છે, પણ બીજા પદાર્થોના કરતાં પાણીમાં તેજેવક્રતાનો ગુણ વધારે હોવાથી પાણીનો ઉપયોગ વધારે હિતકર છે. પાણી પોતે તેજનું મદદ પણ કરે છે, અને ઉજ્યતાને પણ શાન્ત કરે છે સખ્ત ટાઢના દિવસોમાં નદીનું કિંવા દૂવાનું પાણી મતારમાં ગરમ હોય છે એનો મનુકોળને અનુભવ છેજ. એનું કારણ પાણીમાં રહેલા તેજેવક્રતાનો ગુણ માન છે. પાણીના આ બે ગુણને લીધેજ આપણા મહાત્માઓએ તેનો ઉપયોગ કરવાને કહ્યું છે. જોઆમાના પાણીની સમાન-તર રેવામાં અર્ધોદિત સૂર્યમંડળને પ્રજ્વલપૂર્વક ગાયત્રીનો એક પદ થાય ત્યાંથી જોવા કરવું અને પછી તે પાણી ઉમે

ફેડી દેવું ગાયત્રીના ૧ પાઠ થતાં સુધીમાં સૂર્ય મંડળ થોડું વધારે ઉદયમાં આવે છે અને તેની ઉજ્યતા પણ થોડીક વધે છે એ ઉજ્યતાની બાધા ન થવા દેવા તરફ ઉપર ફેંકેલા પાણીના દ્રુપાર દવામાં લાગા જાય છે અને તે પોતાના વક્રીભવનના ગુણને લીધે સૂર્યની ઉજ્યતા શાન્ત કરે છે, અને તેજેવક્રતાના ગુણને લીધે તેજ મદદ કરવામાં પણ મદદ કરે છે. તેથીજ જોઆમાનું પાણી ઉમે ઉડાડવું અને પુનઃ પૂર્વવત પાણીનો જોવો ભરી લાઇને ગાયત્રીનો એક પાઠ થતાં સુધી તેની સમાન-તર રેવામાં સૂર્યમંડળને જોવું. આ પ્રમાણે ત્રણવાર કરવાનું હોય છે, આવી રીતે સૂર્યનું તેજ મદદ કરવાનું હોય તેને અર્ધોદયેપણ એમ કહે છે. પૂર્ણોદિત સૂર્યમંડળ તરફ જોવાનો અભ્યાસ કરનારા પણ કંઈ થોડા લોક છે. પણ એ અભ્યાસ સહુકાળે સુસાધ્ય નથી તેથી સહુનાથી સુલભપણે કરી શકાય એવી આ અર્ધોદયેપણની પદ્ધતિ મહાત્માઓએ નિશ્ચિત કરી આપી છે, અને એ પદ્ધતિમાં આધુનિક શાસ્ત્રોના મતપ્રમાણે પાણીમાં રહેલા વક્રીભવન તેમજ તેજેવક્રતા એ બે ગુણોનો ઉપયોગ કરી લીધેલો છે.

જપ.

અર્ધોદયેપણ થયા બાદ 'સાવિત્રી વાગ્યતે જપેત્' આ શુદ્ધસૂત્રોક્ત વચનપ્રમાણે ગાયત્રીનો જપ કરવાનો હોય છે ગાયત્રીમંત્રમાં સૂર્યનું વર્ણન હોઈ તેનું ધ્યાન કહ્યું છે. આ મંત્ર ત્રિશ્વમિત્ર અપિએ સિદ્ધ કર્યો અને એને લીધે તેમને બ્રહ્મણ્ય પ્રાપ્ત થયું. આ મંત્રનો જપ બ્રહ્મણેનો-અહોપાસકને-બ્રહ્મણ્ય આપનારો છે તેથી પ્રત્યેક બ્રહ્મણે એનો જપ કરવો જોઈએ ઉપનયનની વેળાએ એજ મંત્રનો ઉપદેશ થાય છે ત્યારે તે બ્રહ્મણ્ય બને છે. ઉપનયનના અન્ય સંસ્કારોમાંનું ખરું બીજા નહીં યજ્ઞ વર્તમાન સમયમાં તે સંસ્કાર કેવળ નાટકના પ્રવેશની જેમ થાય છે તો પણ મુખ્ય બીજા જે ગાયત્રીનો ઉપદેશ છે તેજ મંત્ર આપણા આરા નસીને અઘાપિ કાયમ છે. આ મંત્રનો જપ બ્રહ્મણ્યોએ દરરોજ થયાશકિત કરવોજ જોઈએ. માત્ર એ જપ એજ મંત્રમાં કલાપ્રમાણે ધ્યાનપૂર્વક થવો

જોઈએ, અને જે ધ્યાન કરવાનું છે તે સૂર્ય-
નારાયણનું જ કરવું જોઈએ સૂર્યનાગપણનું મંદત્વ
કરવું છે એ ઉપર અર્થોત્સેપણના વિવેચનમાં
મંત્રોપમાં કહેયુંજ છે વેદાન્તમાં 'સૂર્ય
આત્મા જગત્સત્સ્યુષ્મણ્ય' સૂર્ય એ મર્મ સ્થા-
વર-જંગમનો આત્મા છે એવું વર્ણન કર્યું છે,
આવો આ આદિત્ય-સૂર્ય-પ્રયત્ન બ્રહ્મજ છે,
('અસાધ્યદિદ્યો ઘટ્ટ') આવી ભાવના તીવ્ર
કરીને તેનું ધ્યાન એકાગ્રચિત્તે કરવું જોઈએ
ધ્યાનવડે ધોપના ગુણ અગમી આવે છે એ
ખીના પ્રત્યેકના અનુભવમાં આવે છે. ભગવાને,
' યા યદ્દુઃ સ યય સ ' આ વચન વડે
એજ તત્ત્વ કહ્યું છે તે અમૂલ બ્રહ્મનું મૂર્ત
સ્વરૂપ એ આદિત્ય છે એવી ભાવના દ્વિતર કરીને
તેનું ધ્યાન કરતી વેળા વિશ્વામિત્રે પોતાના તપઃ-
મામર્શ વડે સિદ્ધ કરેલા આ ગાયત્રી મંત્રનો
જપ પ્રત્યેક બ્રાહ્મણે અવશ્ય કરવો જોઈએ.

ગૃયમૂલકાર કહે છે કે, ' સાવિત્રી યાગ્યતો
જપેત્ ' સાવિત્રીનો-સૂર્યનું જેમા ર્ણનું છે એવી
ગાયત્રીનો-જપ વાગાત્-વાણી બધ કરીને કરવા
જોઈએ. ગદાશાસ્ત્રીનુસિદ્ધ ભગવાન કહે છે કે,
મન અને પ્રાણને એકત્ર કરીને જપ કરવો.

બ્રહ્મનું પ્રતીક સૂર્ય આ માટે લીધું ?

આના ઉપર દોષ એવી રીતે કાઢે
આત્મા-બ્રહ્મ (કારણ આત્મા અને બ્રહ્મ
છે) એ નિરાકાર, નિર્ગુણ, સર્વોપાધિરહિત
એમ વેદાન્ત કહે છે, અને સૂર્ય તો આ-
મણુજ તેમજ સોપાધિક છે એમ પ્રત્યક્ષ છે
છે, તો નિરાકાર, નિર્ગુણ, નિરૂપાધિક એવા
તમાનું, સાકાર, સચુજ તેમજ સોપાધિક એવો
પ્રતીક છે એમ માનીને કેમ આવે ? એનું ઉત્તર
પ્રથમતઃ એવું કે, સૂર્ય એ માકાર, સચુજ અને
સોપાધિક છે એમ તમને કેવળ તમારી જુર
ધીજ દેખાય છે, સૂર્યનો જે ગોળ આકાર તમને
દેખાય છે તેવોજ તે છે એમ તમે ઠરાવો .
ઉચ્ચતા ઇત્યાદિ જે તેના ગુણ તમારા અનુભ-
વમાં આવે છે તે તેનાજ છે એમ તમે કહો છો,
અને સૂર્યને ઉદય અને અસ્ત, પૂર્વ અને પશ્ચિમ,
કાશનો સૂચ અને આજનો ગુર્ય ઇત્યાદિ ભાસ
પણ તમેજ બોલો છો; પણ વસ્તુતઃ સૂર્યને
આકાર, ગુણ, દેશ, કાળ ઇત્યાદિ ગુણ છે કે નહીં
અને હોય તો તે કેવા છે એ તમને સમગ્રનું
શૂન્ય નથી, તમે પોતાનીજ બુદ્ધિ પ્રમાણે એ બધા
અવતાજ ગણ છે એમ કહો છો પણ ' સૂર્ય

અને આધુનિક ઉપાસનાઓમાં રામ, કૃષ્ણ, વિદ્યુત્ત્વ
ક્રિયાદિકનાં પ્રતીકો માન્યા છે. પણ આ બીજાં
પ્રતીકોમાં જ્ઞાતી પ્રાપ્તિ કરાવી આપવાનું સામર્થ્ય
છે એ આપણે આપણી કલ્પનાવડે જ ઠરાવવું પડે
છે, પણ સૂર્યનાં તે સામર્થ્ય છે એ પ્રત્યક્ષ અનુ-
ભવમાં આવે છે 'સૂર્ય' એ સ્થાવર-જંગમનો
આત્મા છે.' એમ વેદ કહે છે અને એ બીજા
આધુનિક સર્વ શાસ્ત્રોને સમત છે એવીજ
રીતે સૂર્યનો જો અજ્ઞાત થાય તો જગતની સી
સ્થિતિ થાય એની પણ પ્રત્યેકનાથી કલ્પના થઈ
છે એમ છે. આવી રીતે સૂર્ય એજ સ્થાવર
જંગમનો ઉત્પન્ન કરનારો, પાલન કરનારો અને
અત કરનારો છે એ બીજા સ્પષ્ટ છે આવા
આ સ્થાવર-જંગમ સૃષ્ટિના ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને
વિનાશના કારણમૂલ સૂર્યને 'જન્માયસ્ત યત'
ઈત્યાદિ જ્ઞાતમૂલવડે વર્ણન કરેલું જગતનાં ઉત્પ-
ત્તિ-સ્થિતિ-વિનાશનું કારણમૂલ જે જ્ઞાત તેનું
પ્રતિક માનવું સર્વથેય યોગ્ય છે. સકલ આદિ-
કારણ જે આત્મા તેની પ્રાપ્તિ કરાવી આપવાનું
સામર્થ્ય સ્થાવર-જંગમનો આત્મા જે સૂર્ય તેના-
માંજ છે; બીજાનામાં તે નથી. બીજાનામાં તે
સામર્થ્ય છે એવું કેવળ કલ્પનાથીજ ઠરાવવું પડે
છે; પણ સૂર્યમાં તે સામર્થ્ય છે એ પ્રત્યક્ષ
અનુભવમાં આવે છે અને તેથીજ ભૌતિક સંધ્યો-
પાસનામાં મહાત્માઓએ સૂર્યનીજ ઉપાસના
રાખી છે. અને ઈતર પ્રકારનો સંધ્યોપાસના કર-
વાનો જેને અધિકાર નથી તેણે આ ભૌતિકમાંની
કલ્પિત સંધ્યોપાસના કરી હોય તોપણ તેને
જ્ઞાપ્રાપ્તિજ થાય છે

ઉપાસનાનો સમારોપ.

આ પ્રમાણે સંધ્યોપાસનામાંના મુખ્ય અર્થો-
લેખક અને જપ થયા પછી 'નમોસ્ત્યગંતાય'

ઈત્યાદિ શ્લોકવડે હજારો મૂર્તિ ધારણ કરનારા,
હજારો પગવડે ચાલનારા, હજારો મસ્તક ધારણ
કરનારા; હજારો હાથવડે શોભનારા અને હજારો
પ્રકારના યુગના આધારમૂલ એવા અનંત અને
શાશ્વત યુગને નમસ્કાર કરવા અને 'ગોબ્રાહ્મ-
જેમ્ય. શુભં ભવતુ' ગાય જ્ઞાતમૂલનું કલ્પાણ
કર એવો સ્વાર્થરહિત તેમજ કેવળ પરાધર્મી
ભરેલો આશિર્વાદ માગીને સંધ્યાકર્મનું વિસ-
ર્જન કરવું

ઉપસંહાર.

વિવસ અને રાત્રીના સંધિમાં કરવાની સંધ્યા
આ પ્રકારની છે, એના યોગે શરીર રાગરહિત
થાય છે, મનની ચચલતાનો લોપ થઈ એકા-
મતા વધે છે, અને છેવટે જ્ઞાપ્રાપ્તિ થાય છે.
તેથીજ આ સંધ્યોપાસના પ્રત્યેક જ્ઞાતે અવશ્ય
કરવી જોઈએ, એવી આપણા શાસ્ત્રકારોએ આજ્ઞા
કરી છે. એ આજ્ઞા પાળવી એ આપણું કર્તવ્ય
છે, અને ન પાળવાથી કર્તવ્યપરાક્રમુખ થવાનો
ભયકર દોષ આપણને લાગે છે.

આ પ્રમાણે સંધ્યોપાસનાનો તાત્ત્વિક અર્થ,
તેના જૂદા જૂદા પ્રકાર અને બ્યાવહારિક સંધ્યો-
પાસનાનું વિવેચન વગેરેની બાબતમાં જે કંઈ
ચક્રયુતે લખ્યું છે, એમાંના વિચારરૂપ સુમનો
પૂર્વેના મહાત્માઓએ વાવેતા અગીયાર્માંના છે,
તે મારા પોતાનાં નથી મારૂં પોતાનું જો આમાં
કંઈ હોય તો કાઢીની કિમ્મતનો દોરો માત્ર છે;
એ કાઢીની કિમ્મતના દોરામાં અત્યંત મૌલ્ય-
વાન એવા વિચારરૂપ સુમનોની એ એક જેવી
તેવી માળા તૈયાર કરી છે. એ માળા શ્રીસદ્-
ગુરુચાર્ણવિદે અર્પણ હો.

ચામ્યદોનાચિત્તો દેવઃ પ્રીયતાં મે જનાર્દનઃ ॥
(ચિત્રમય જગત)

સ્ત્રી હિત શીક્ષક

સ્ત્રી ઉપયોગી પુસ્તક તૈયાર થઈ ગયું છે. હવે તો ખાપી જવા પણ આવ્યું છે માટે તુરત
મંગાવી લેવું. તેમાં ૧૫૦ ઉપરાંત સ્ત્રી પુરુષોનાં જીવનચરિત્રો ઉપરાંત ૩૦ પ્રકરણો સ્ત્રીઓનાં
કર્તવ્ય સળધી છે. પુણ ઉપર જાહેરખપર વાંચી લેવી. કીમત રૂ. ૪-૦-૦ તુરત નહિ મંગા-
વો તો ખાપી ગયે પસ્તાવું પડશે. આપના ધરમાં તો આ પુસ્તક હોવુંજ જોઈએ

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય-અમદાવાદ

જીવન દોરી

(લે મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી.)

(ગયા અઠધી ચાલુ.)

અક્ટરણુ ૧૦ સુ

તે સ્ત્રી છાકરીઓને સાથે લઈ ચાલી ગઈ. દેવદુત પોતાના બાકા કૃપરથી ઉભો થયો, પો તારું કામ એક બાલુએ છોડી દીધું. નયુ અને તેની સ્ત્રીને તેણે વાંકા વળી નમન કીધું અને બોલ્યો. " હવે આપની પાસેથી રજા માયુ છું ધ્રુવર મને હવે મારી આપી છે. મે કંઈપણ જોઈ કંઈ હોય તે આપ પશુ મને મારી આપજો ? " અને તેજો બનને એ બેયુ કે દેવદુતના શરીરમાંથી પ્રકાશ નીકળતો હતો. નયુ તુરતજ ઉભો થયો, દેવદુતને નમન કર્યું અને બોલ્યો. " ભાઈ દેવદુત, હું જોઈ છું કે આપ કંઈ સાધારણ માણસ નથી આપને હું રહેવાની ફરજ પાડ્યો નથી. આ કંઈ મવાન પુછ્યો નથી છતાં એટલું તો ફક્ત મને કહોજ કે જ્યારે હું આપને મળ્યો અને મારે ઘેર બોલાવી લાગ્યો ત્યારે તમે દિલગીર હતા અને મારી સ્ત્રીએ ખાવાનું આપું ત્યારે ફગી પડ્યા અને આપ તેજમાન દેખાવા લાગ્યા વળી પાછું જ્યારે તે નોકીએ આવ્યો ત્યારે પશુ આપ બીજી વખત હરયા અને વધુ પ્રકાશમાન દેખાતા લાગ્યા, અને હવે જ્યારે આ સ્ત્રી નાની છાકરીઓને લઈને આવી ત્યારે તમે ત્રીજી વખત શ માટે હરયા, અને આટલા બધાં હવે તેજવાન કેમ લાગે છે ? ભાઈ દેવદુત, આપ મને કહો કે આપનામાંથી આટલું બધું તેજ કેમ પ્રકાશે છે ? અને આપ શ માટે ત્રણ વાર હરયા ? "

દેવદુતે કહ્યું. " હાલમાં મારામાંથી તેજ પ્રકાશે છે તેનું કારણ એટલુંજ કે મને શીક્ષા થઈ હતી પરંતુ ધ્રુવરે હવે મારી બચી છે અને હું ત્રણ વખત એટલા માટે હરયો કે

ધ્રુવરના ત્રણ શબ્દો મારે શીખવા નેહ્યો, એવી આજ્ઞા મને થઈ હતી, અને હવે એ ત્રણે શબ્દો હું જાણું છું. પહેલો શબ્દ હું જ્યારે આ પત્ની સ્ત્રીએ મારાપર દયા કરી ત્યારે શીખ્યો. અને તેથી પહેલીવાર હરયો. બીજો શબ્દ જ્યારે પેલો પૈસાદાર શેડીએ જોઈ બનાવવાનો હુકમ આપી ગયો ત્યારે શીખ્યો અને તેથી બીજીવાર હરયો. અને હવે જ્યારે આ છાકરીઓને જોઈ ત્યારે ત્રીજો શબ્દ શીખ્યો અને તે છે એવો હતો અને તેથી ત્રીજી વખતે હરયો. "

નયુએ પૂછ્યું. " ભાઈ દેવદુત, ધ્રુવરે તને શ માટે શીક્ષા કરી, અને ત્રણ શબ્દો તે કયા છે ? તે કહે તો હું પણ તે જાણી કંઈક તે મંથી શીખુ "

દેવદુતે કહ્યું. " ધ્રુવરે મને સગ એટલા માટે કરી કે હું તેની આજ્ઞા વિરૂદ્ધ ગયો હું સ્વર્ગમાંથી શીરસ્તો હતો. અને હું ધ્રુવરની આજ્ઞા વિરૂદ્ધ ગયો હતો. હું ને વખતે સ્વર્ગમાં શીરસ્તો હતો તે વખતે ધ્રુવરે મને એક આંગ્રા આત્મા લઈ આવવાની આજ્ઞા કરી. હું પૃથ્વી ઉપર ગયો, અને તે સ્ત્રી પાસે ગયો તે એકરી અને માઠી હતી તેણીએ તરતજ બે નાની છાકરીઓને જન્મ આપ્યો હતો. જનને છાકરીઓ અત્યંત દયામણી રીતે રોતી હતી, માતા એટલી બધી નગણા હતી કે તેની બચ્ચાઓને લઈ ધવંધ્રવી ચક્તી નહોતી. તે સ્ત્રીએ મને જોયો અને તરતજ સમજી ગઈ કે ધ્રુવરે મને તેનો ગ્રાણુ લેવા મોકલ્યો છે જેથી તે અત્યંત શોષ અને કહેવા લાગી ' ધ્રુવરના શીરસ્તો, મારો બાપી એક બે દિવસ ઉપરજ પુછી ગયો છે. જ મહર્ગા એક જાડ તેના ઉપર પડ્યું અને તર-

તજ તેમણે પ્રાણ ગયા, મારે મા નથી, માસી નથી કે બેન હતી, કે જે આ છોકરાની મહાળા લે. માટે મારે આત્મા તું ન લે. મારા છોકરાને ઉછેરી મોટા કરવા દે, અને આ મસારમાં તે પોતાની હજી શરૂ કરી દે એવી રિયતિમાં આવવા દે આ ગરીબ છોકરાઓ માથાપ શીવાય કેવી રીતે જીવી શકશે ?' તે સ્ત્રીએ એક છોકરાને તેની જાતી ઉપર મૂકી અને બીજાને બીજા હાથમાં આપી, અને હું સ્વર્ગ તરફ પ્રાપ્ત થયો. હાથરની પામે જઈ મેં કહ્યું કે તે સ્ત્રીનો પ્રાણ લઈ આવી શકે નથી. તેનો પછી જગનમાં એકાએક યુજી ગયો, અને તેણીને જે જોડે જન્મેલા બચ્ચાં છે, અને તેનો આત્મા હાંકમાં ન લેવો એમ વીનતી કરે છે. તેણીએ કહ્યું કે મને છોકરાને ઉછેરી મોટા કરવા દે માથાપ સિવાય તે કેવી રીતે જીવી શકે ? આ નોંધ મારાગી તેના પ્રાણને લઈ શકાયો નહીં. 'ઉશ્વરે કહ્યું 'હું તરત પાછો ગાશો ત્ત અને જો સ્ત્રીનો પ્રાણ લઈ આવ અને હું ત્રણ શબ્દ શીખીશ. (૧) મનુષ્યમાં શું સમાયેલું છે. [૨] મનુષ્યને શું બક્ષવામાં આવ્યું નથી. [૩] અને મનુષ્યો શાથી જીવી શકે છે. જ્યારે હું આ શબ્દો સીધી રહે ત્યાર બાદ હું સ્વર્ગમાં આ વળે. 'હું પૃથ્વી પર તરતજ ચાલ્યો આવ્યો અને તે સ્ત્રીના પ્રાણ લીધા બચ્ચાઓ માની જાતીએ થી છુટા પડ્યાં. હું તે સ્ત્રીના આત્માને મારી સાથે લઈ ઉશ્વર પાસે જવા હોયો ચઢ્યો. પરંતુ ભારે પેન કુદતો હોવાથી મારાથી હોયે ચડી શકાય નહિ મારી પાખો ટુટી પડી. તે સ્ત્રીનો આત્મા એકલેજ ઉશ્વર પાસે ચાલ્યો ગયો અને હું આપે જે દેવજની મામે રસ્તાની બાજુએ પડેલો મને જોયો હતો ત્યાં નમાવરમાં પડ્યો "

મકરંધુ ૧૧ મું

હવે નયુ અને તેની સ્ત્રી નોંધ થડપાં કે તેમણે ધરમાં કેવા મનુષ્યને રાખ્યો હતો, અને કેવા મનુષ્યની સાથે તેઓ રહેતાં હતાં. થોડા વખત થયા પછી દેવજને કહ્યું કે "હું તે ગલીમા દેવજ પાસે નમાવરમાં પડ્યો હતો મસારમાં મનુષ્ય પ્રાણીઓને શેની શેની જરૂર છે ? દરીદતા

અને ભુખ, થડી અને ગરમી એ શું છે ? હુકામાં મનુષ્ય પ્રાણીઓને શું શું આવશ્યક છે તેની મને કદજ સમજણ નહોતી અને નમની માથે રહાથી હવે હું મનુષ્ય થયો છું. દેવજ નજીક હું અત્યંત થડીથી અજાણ થયો હતો, પરંતુ મને બચર નહોતી કે મારે શું કરવું હું દેવજમાં જવાનો ઇરાદો રાખ્યો હતો પરંતુ દરવાજાને તાલું વડેલું હોવાથી હું અદર જઈ શક્યો નહીં. જોઈ હું આખરે દેવજની બીતની નજીક ખેરી ગયો. મારા પડી ગઈ અને મને થડી અને ભુખ લાગતા મારી એકાએક જોવામાં મેં રસ્તાની બાજુએ એક માણસને આવતાં જોયો. તે આપજ હતા હું પૃથ્વી ઉપર મનુષ્ય થઈને પડ્યા પછી પ્રાણપણ માથુસને પહેલાં જોયો ત્યારે તે આપજ હતા પ્રથમ તો આપનો ચહેરો નોંધ મને અત્યંત લાય ઉત્પન્ન થયો અને હું પાછળ ફરીને બેઠો. આપ આપની સાથેજ વાત કરતા હતા કે આની મખન થડીમાંથી કેવી રીતે મચવું, સ્ત્રી અને છોકરાઓ સાથે ખાવાનું કેવી રીતે મેળવવું, આ સર્વ હું મીનતો હતો. અને મેં વિચાર્યું કે હું પણ થડી અને ભુખથી અતિ-શય પીડાઉ છું આપે મને જોયો અને આપને ધારતી ઉત્પન્ન થઈ ને થોડીવાર વિચાર કરી આપે ચાલવા માંડ્યું આ નોંધ હું અત્યંત નિરાશ થઈ ગયો. એવામાં એકાએકજ આપ મારી તરફ પાછા વળ્યા અને મારી નજીક આવ્યાં. પ્રથમ આપનો ચહેરો મેં જોયો ત્યારે તે ધારતીથી ભરેલો મને લાગતો હતો અને હું નેડીને ખીંચો હતો. પરંતુ આપ ફરીથી આવ્યા ત્યારે આપનો ચહેરો ધણેજ રાત દેખાતો હતો અને આપનો અત્યંત હરણમાં ઉશ્વર અને દયાનો વાસ છે, એમ હું નોંધ શક્યો આપે મને કપડાં પહેરાવ્યાં અને મને આપને ઘેર લઈ આવ્યા ત્યાં આગળ આપની સ્ત્રી પ્રથમ નોંધ ત્યારે તે તો આપના કરતાં પણ મને અત્યંત લાયક લાગી તેણીની ઇચ્છા મને પોતાના ધર્મમાંથી બદાઈ લાયક થડીમાં કાઢી મુકવાની હતી અને મેં જાણ્યું કે જે તેણી એમ કરશે તો તેનું મત્તુ નજીકજ છે આપે તેમને પરમાત્મા વિશે યાદી આપી, અને મનુષ્ય શરીર નાશવત

છે તે પણ જણાવ્યું અને તે સાંભળી તેની ઘટિ
એકદમ બદલાઈ ગઈ. તેણીએ જ્યારે મને ખા-
વાનું આપ્યું અને મારા તરફ પ્રેમવૃત્તિથી જોવા
લાગી ત્યારે મેં તેણીના તરફ જોયું અને તેના
ચહેરાપરથી મને હાસ્ય કે મૃદુ તેને માટે થયું
દુર છે, તેણીના અંતઃકરણમાં ઇશ્વરનો વાસ છે.
તે પણ મેં જોયું અને ઇશ્વરનો પહેલો શબ્દ
“મનુષ્યની અદર શુ રહેલું” છે તે વું
શીખ્યો.” એ મને તરતજ યાદ આવ્યું અને
હું સમજ્યો કે મનુષ્યનામાં અપુર્વ પ્રેમ રહેલો
છે અને એ જણી હું અત્યંત રાજી થયો. પર-
માત્માએ મને જે વચન આપ્યું તે તેણે મારી
આગળ પ્રદર્શીત કર્યું છે. અને હું પહેલીવાર
હસ્યો. પરંતુ મનુષ્યને શું નથી આપવામાં આવ્યું
અને મનુષ્યો શાથી જીવે છે ? આ મેં બાબત
મેં જાણી નહોતી. હું આપની સાથે રહેવા લાગ્યો
આપની સાથે રહેના એક વરસ થયું કે એક
ગૃહસ્થ આપની દુકાનમાં છુટ બનાવવાનો દુકમ
આપવા એક દીવસ આવ્યો તેણે જોડા બરાબર
એક વરસ સુધી, આકાર બદલાયા સીવાય ચાલે
એવી જામીની સાથે બનાવવા કહ્યું. મેં તે ગૃહ-
તરફ જોયું અને એકાએક તેની પછાડે
તરીકામાં મેં મારા હૃદયનાર યમગજ (જીવ
ફુટ) ને જોયા. મારા સીવાય બીજા કોઈએ
? જોયા નહતા. અને મેં જાણ્યું કે મધ્યાહ્ન

હું આ પેસાદાર ગૃહસ્થનો પ્રાણ મારા મિત્ર
યમરાજ લેજો, અને મેં તેજ વખતે તિયાર કર્યો
કે આ ગૃહસ્થ, જોડા વરસ દીવસ સુધી પહોંચવા
જેમજે એમ દેવા માગે છે, પરંતુ તે પામર
મનુષ્ય જાણતો નથી કે આજે મધ્યાહ્ન અગાઉ
તો તેવું થયું છે. મને તરતજ ઇશ્વરનો બીજો
શબ્દ યાદ આવ્યો કે “મનુષ્યને શું નથી
આપવામાં આવ્યું, તે વું શીખ્યો.” મનુષ્ય-
નામાં શું રહેલું છે જેની તો મને ખબર પડીજ
હતી હવે મનુષ્યને શું આપવામાં નથી આવ્યું
તે પણ યમગજ મનુષ્યને એ જાણવાના
શક્તિમાં આવી નથી કે તેમનાં
? ગાની જરૂર પડે. એ
વખત દરેકો. મારા મિત્ર
અને મને જોયો હતો,
મને બીજા શબ્દ
હું અત્યંત

ગણ થયો. પરંતુ હજી પણ ઇશ્વરનો
શબ્દ “મનુષ્ય શાથી જીવે છે. ? એ સમજી
નહોતો. એ શબ્દનો અર્થ મને પરમાત્મા પ્રદ
શીત કરી બતાવે ત્યાં સુધી મેં ચોસવાનો
વિચાર રાખ્યો અને જો વરસે જે સાથે
જન્મેથી છોડીએને લઈ એક સ્ત્રી દુકાનમાં
આવી. મેં તેમને જોળખ્યાં હતાં અને તે બચ્ચાં
ઓ કેવી રીતે જીવી શક્યાં તે પણ મેં જાણ્યું
હતું. હું જ્યારે તે છોડારની માને પ્રાણ લેવા
ગયા હતા ત્યારે તેણી આઈજીવી દેહતી હતી
કે “માળાપ સિવાય આ બચ્ચાંઓ કવી રાત
જીવી શકે ?” અને હું પણ એમ માનતો હતો
કે માળાપ સીવાય તરતના જન્મેલા બચ્ચાં જીવી
શકશે નહીં અને છતાં પણ એક તદત અમણી
ઓએ તે છોડારીઓની સારવાર કરી ઉઠેલા, અને
તે બી છોડારીઓના કુદૈવ માટે વિલાપ કરી
દેહતી હતી કે તે બાળકો તેનાં નથી છતાં તે
બચ્ચાંઓ પ્રત્યે તેના અનંદદાર પ્યાર અને માયા
મેં જોયા, અને હું નોંધ શક્યો કે તેના અતઃ
શરણમાં ઇશ્વરનો વાસ છે અને “મનુષ્યો
કાંઈ જીવી શકે છે” તે પણ જાણ્યું. પર-
માત્માએ ત્રીજા શબ્દનો બાર્થ પણ આમ
મને સમજાવ્યો, અને મને મારી મળી ગઈ જેથી
જીવે હું ત્રીજાવાર હસ્યો.

પ્રકરણ ૧૨ સુ.

દેવદુતે બાટલી વાન કર્યા પછી તેના મરીર
ઉપરથી બધાં કપડાં નીચે પડી ગયાં અને તેના
શરીરમાંથી એટલો જળી પ્રકાશ પડતો હતો કે
તેની સામું જોઈ પણ રાહતું નહોતું. જ્યારે દેવ
દુત બોલતો ત્યારે તેના અવાજ જાણે ઉમે
સ્વર્ગમાંથી આવતો હોય એમ જણાયું. હવે
દેવદુત પાછો બોલવા લાગ્યો કે “હવે હું શીખ્યો
હું કે. દરેક મનુષ્ય પોતાની જ સભાગામી
જીવી શકે તો નહીં, પરંતુ એક બીજા
સાથેની પ્યારનો લાગણીથી જીવે
છે ! પોતાનાં વહાલાં બચ્ચાંઓની
જીવણી વાસ્તે યાત્રી યાત્રી જરૂર પડે
ને તેમની માનને પણ જાણવાની શક્તિ આ-
પણી નથી પેસાદાર ગૃહસ્થને પણ ખબર નથી
કે પોતાની જીવણી વાસ્તે તેને શું શું જોઈએ છે !

કોઇ પણ મનુષ્યને એ જાણવાની શક્તી આપી નથી કે પોતાની જીંદગી વાસ્તે તેને શુ શુ જોઇએ છે ! કોઇ પણ મનુષ્યને એ જાણવાની શક્તિ આપી નથી કે પોતાના જીવિત દેહને માટે તેને કપડા ખરીદવાની જરૂર છે કે સાંજના પોતાના મૃતક દેહને ઓઢાડવા રેગમનાં કપડાંની જરૂર પડશે. બધારે હું મનુષ્ય તરીકે દેવળની પાસે નમાવશ્યામાં પડ્યો હતો, ત્યારે હું મારી પોતાની સંભાળથી કંઈ જીવી શકતો નહોત. પરંતુ આપ ત્યાં આપની સ્ત્રીએ મારા ઉપર અસત રનેદ બનાવ્યો અને આપનાં અંત કરજીમાં પ્યાર અને દયાની લાગણી હતી, તેથીજ આપે મારી સાર વાર કરી અને સુખી કર્યો જેવાં જોડે જન્મેનાં માઆપ વિનાનાં બાળકો શામાટે જીવી શકતા ! કારણ કે એક અજાણી સ્ત્રીએ તેમના પર પ્યાર રાખી અત્યંત સ્નેહથી ઉકેલા આ ઉપરથી આપણે જોઇ શકીએ છીએ કે મનુષ્ય માત્ર ફક્ત પોતાનીજ સલામતી જીવી શકતા નથી પરંતુ તે સ્વભાવિક પ્યાર એકબીજાનાં અંતઃકરણમાં વસી રહેલા છે, તેથીજ જીવી શકે છે. પ્રથમ હું જાણતો હતો કે પરમાત્માએ દરેક મનુષ્યને જીંદગી અર્પણ કરી છે અને તેનીજ ઇચ્છાથી જીવે છે. હવે હું એક મીજ વાત પણ સમજ્યો છું કે મનુષ્યો સ્વાર્થ સાક્ષ ન જીવે એમ ઇશ્વરે ઇચ્છ્યું, અને તેટલા માટે દરેક મનુષ્યને પોતાની જાનને માટે જાની જરૂર છે તે પ્રસિદ્ધ ન ક્યુ મનુષ્યો એમ સમજેતાં દેખાય છે કે તેઓ દરેક પોત પોતાની સંભાળ રાખવાથીજ જીવે છે પરંતુ સત્ય રીતે જોઇએ તો ખરેખર પડગે કે દરેક મનુષ્ય એકબીજાના પ્રત્યે પ્રેમવૃત્તિ રાખ

વાથીજ તે એક રહેવાથી જીવી શકે છે. જે મનુષ્ય બધી સ્થિતિમાં પ્રેમનો કાયદો પાળી તે સુખ વર્તન રાખે છે તે મનુષ્યમાં ઇશ્વરનો નિવાસ છે કારણ કે ઇશ્વર એજ પ્યાર છે

દેવદુત આટલું બોલી ઇશ્વરના શુભોની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો અને તેના અવાજથી નયનું ધર ગાજી રહ્યું એટલામાં એકએક નયુના ધરનાં અપરાધો બે વિભાગ યદ ગયા અને ધરનો અદર દેવદુત ઉઠો હતો તે જગના એકદમ ફાડી અને તેમાંથી અમીની જાગા નીકળી આકાશમાં જવા લાગી નયુ, તેની સ્ત્રી, અને છોકરાઓ તે આ બનાવથી બેમાન થઈ જમીન પર પડી ગયા. દેવદુતના ખભા ઉપર બે પાંખો નીકળી આવ્યા, તેનું શરીર અત્યંત પ્રકાશમાન દેખાવા લાગ્યું અને તે ઉઠો હતો તે જગાએથી એકદમ ઉડે ઉડી ગયો અને દેખાતો બધ યદ ગયો. નયુ થોડી વારે ઉડીને જીવે છે તે જમીન હતી તેવી સગળી ચર્પ ગઈ હતી અને ધનુ છાપડ પણ સરખું થઈ ગયું હતું તેણે દેવદુતને પણ ધરમાં ન જોયો તેણે પોતાની બીને જામન કરી અને દેવદુત સાં ન હોવાનું જણાવ્યું તે જાણી બને અત્યંત દીલગીર થયાં. દેવદુતના આઆ પછી નયુની સ્થિતિ ઘણીજ સારી થઈ હતી. તેણે ઘર પીવાનું પણ છોડી દીધું હતું. દેવદુતની બધી સ્થિતિ અને દલીલત માંમરી નયુને પણ જાન ઉપજી થયું, અને તે પોતાની સર્વ સ્થિતિમાં પ્રેમનો કાયદો અતઃકરણપુર્વક પાળવાનો નિશ્ચય કરી તે સુખ વર્તવા લાગ્યો.

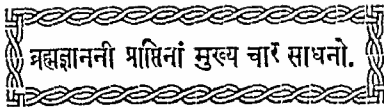
સમાપ્ત.

ત્રિકાળદર્શક દર્પણ અને પ્રેતાવાહન વિદ્યા

યોગવિદ્યા, મેરેરીઝમ અને હીપોડીઝમ વિદ્યા, કામશાસ્ત્ર, કોકશાસ્ત્ર, વશીકરણ વિદ્યા, ત્રિકાળદર્શક દર્પણ અને વિડીયો બનાવવાની વિદ્યા, પ્રેતાની જોડે વાતચીત કરવાની વિદ્યા, અનેક પ્રકારની મંત્રવિદ્યા, યંત્રવિદ્યા, જાદુઈ વિદ્યા વિગેરે અનેક શુભવિદ્યાઓનો ભંડાર આ પુસ્તકમાં છે. પુસ્તક તૈયાર થઈ ગયું છે. કીમત રૂ ૪)

વ્યસ્થાપક લાગ્યોદય-અમદાવાદ.

બ્રહ્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિનાં મુખ્ય ચાર સાધનો.

લેખક — રૂપપાદ મહાત્મા શ્રીમાન નથુરામ ગર્ભી.

(અનુમંધાન ગતિકથી)

પોતાની શ્રદ્ધા પ્રમાણેના સ્વધર્મના પાલનમાં પોતે પ્રવૃત્ત કરવો, પણ અન્ય મનુષ્યના ધર્મની નિંદામાં પ્રવૃત્ત ન કરવી. જો તેઓ સત્ય ધર્મ ન સમજી શકતા હોય તો તેઓ દુષ્ટાનાં પાત્ર છે, પણ દેવનાં પાત્ર નથી, એમ વિચારવું.

રામદ્રેષાદિના સંસ્કારો હૃદયૂત થયા છતાં અયથા બહારની અનુકૂલ પ્રતિકૂલ મામત્રી આવી મળ્યા છતાં પોતાના ચિત્તમાં રામદ્રેષાદિરૂપ વિશેષ ન ઉપજવા દેવાનું ને બહામાં વા કર્તવ્યમાં મનને એકાગ્ર રાખવાનું ખત તે સમાધાન કહેવાય છે. પ્રારબ્ધને ધીમે વિશેષ ઉપજવનારી અતરબધા રતી ગમે તેવી બહવાનુ સામગ્રી આવીને પ્રાપ્ત થાય છતાં બહસ્વરૂપ ને તેની પ્રાપ્તિનાં સાધનોમાં પોતાના મનની એકાગ્રતાને ન ચુકાવ્યા દે તો પુરૂષ મમાધાનવાળો ગણાય જે જિજ્ઞાસુ રૂપ સમાધાનરૂપ સપતિ વિનાનો હોય છે તે જિજ્ઞાસુ મનુષ્ય પોતાના ચિત્તની ચચલતારૂપ દોષથી આત્મગાતાની પ્રાપ્તિનાં સાધનો સિદ્ધ કરવા સમર્થ થઈ શકે નથી બહસ્વરૂપની પ્રાપ્તિનાં સાધનોના અનુદાનમાં જિજ્ઞાસુનું અતઃકરણ રચા બાહ્યિક ચકચકાણું રહે ત્યારે તેના અતઃકરણમાં મમાધાનરૂપ સપતિની પ્રાપ્તિ થઈ શકાય.

અનુદાનના હેતુરૂપ મર્મ મહામકર્મોના તથા અધોગતિના હેતુરૂપ મર્મ નિપિક્કર્મોના અશુભ પરિણામનો વિચાર કરીને તે સર્વ મહામકર્મોના તથા નિપિક્કર્મોના પરિણામ કરવો, અને શબ્દાદિ સર્વ વિષયો ને તેમની પ્રાપ્તિનાં સાધનોમાં રહેલો આદ્ય રાગ પરમાનંદરૂપ બ્રહ્મની પ્રાપ્તિમાં પરમ અપમાદ કરનારો છે એમ સમજી આ લોકના તથા સ્વર્ગાદિના સર્વ વિષયોમાં તથા તેમની પ્રાપ્તિનાં સાધનોમાં અતઃકરણની ઉદાભીનાનેથી સ્વાભા-

વિક રિયતિ કરવી તે ઉપરાંત કહેવાય છે મત્સ્ય લોક સુધીનાં વિપયજન્ય સુખોમાં તથા તેમની પ્રાપ્તિ કરાવનારાં કર્મો તથા ઉપાસનામાં અતઃકરણનો વેગ ન રહે, પણ હલકું તેમનામાં દોષ દર્શન કરી સ્વાભાવિક રીતે તે તેમનાથી પાછું વળેલું રહે તે ઉપરાંતરૂપ ગપતિ હોય તો અતઃકરણ અમનના આકર્ષણને અભાવે બ્રહ્મને બળવાનાં સાધનોનું સારી રીતે અનુદાન કરી શકે છે, ને તે બ્રહ્મની સમીપ જનું જાણ છે.

પોતાના સ્થૂલ શરીરને કાંઈ પણ પ્રમારનો નાનો કે મોટો રાગ યાય; પોતાના અતઃકરણ, હૃદયો તથા સ્પર્શશરીરના માગધર્મની શાશ્વતા યોગથી જાણાય, ક્રુષ્ણ તથા વૃષાનાં દુષ્કર્મની પ્રાપ્તિ યાય, મર્મ, વીંછી, વાધ વરુ, શત્રુ કે ચોરાદિથી પીડા યાય, અને અતિદુષ્ટિ, અનાદુષ્ટિ, તાપ ને ટાંઠાથી તથા મહાશૂતાદિથી પીડા યાય તે સર્વમાં આ સર્વ ગારા પાપમસ્કારોને દૂર કરવા ગમે પ્રાપ્ત થયેલ છે એમ સમજી પોતાના મનને પ્રસન્ન રાખવું, કલેશને વશ ન થવા દેવું, તે તિતિક્ષા વા સહનવીરતા કહેવાય છે પ્રાપ્ત થયેલું દુષ્કર્મને બોગમ્મા વિના છુટકા નથી તો પછી ચિંતા તથા નિલાપ ન કરતાં તે પ્રમનતાથી બોગવત્તુ એકાગ્ર રોમાં છે કાંઈ પણ પ્રમારનાં દુષ્કર્મો મારા આત્માની સાથે લેઈ પણ સખધ નથી, તથા આ પ્રાપ્ત દુષ્કર્મનાં કરતાં બીજાં ધણી મોટાં દુષ્કર્મો જન્મતાં છે તેમાંનું એક કે અનેક દુષ્કર્મ કે દુષ્કર્મો મને પ્રાપ્ત થયાં નથી, તો પછી મારે આ અસત્ય ને ઘૂંચ દુષ્કર્મો નકામો કલેશ સા આટી કરવો નેહએ એમ વિચારી દુષ્કર્મની પ્રાપ્તિ થઈ હોય ત્યારે પોતાના મનને પ્રસન્ન રાખવું વરુતાએ અદિં દુષ્કર્મો ગેરી કાંઈ વરુજ નથી અમુક પ્રમારની રિયતિ જાનિતકે મુખરૂપ માત્રી

હીધેથી જાવાથી તેનાથી વિપરીત રિયલિટી પ્રાપ્તિ
પર્યે ભોતિવડે, મન ક્યેવાનુવાવ કરવા લાગે છે,
જેમ પ્રતિકૂલ રિયલિટી મનને પ્રસન્ન રાખવું,
તેમ અનુકૂલ રિયલિટીને મિથ્યા ગણી ને અનુકૂલ
રિયલિટીમાં ગર્વીહિને વરા ન થતાં પોતાના મનને
સમજાવવાળું એટલે પ્રસન્ન રાખવું આ વિશ્વમાં
સર્વ મનુષ્યને ન્યૂનાધિક દુઃખની પ્રાપ્તિ થવાનો
સંભવ હોવાથી સર્વ મનુષ્યોએ પોતાના વ્યવહાર
રની તથા પરમાર્થની સિદ્ધિ માટે તિતિક્ષાનામની
સપત્તિ સપાદન કરેલી ભોધાએ.

૧ મોક્ષ મેળવવાની તી. ઇચ્છા તે મુમુક્ષુતા
કહેવાય છે જેમ બહુ દિવસના બ્રુહ્માને ભોળ-
નની, બહુ તરબ્યાને જલ પીવાની, બહુ દિવસના
ઊગ્ગગવાળાને ઉધવાની, દુ.ખમય કારાગારમાં
પડેલાને તે કારાગારમાંથી બહાર નીકળવાની
ચિતાગાના સૂર્યના મધ્યાહ્નકાલના તાપથી તરેલાને
મોટા જૂસની શીનસ છાયામાં ખેસવાની, ને ઉડા
પાણીમાં ડુબતાને બહાર નીકળવાની જેવી તીવ્ર
ઇચ્છા હોય છે તેવી તીવ્ર ઇચ્છા ભે આ
દુ.ખમય સસારમાંથી બહાર નીકળવાની મનુષ્યને
ઇચ્છા થાય તો તે મનુષ્ય મુમુક્ષુ કહેવાય. મોક્ષ
મેળવવાની સામાન્ય તો તે મનુષ્ય બધવાળી
ઇચ્છા સ્વશરીરમાં તથા અન્ય અનુકૂલ પ્રાણિ
પદાર્થમાં રહેલા ચિરકાલના દૃઢ રાગને અને
પ્રતિકૂલ પ્રાણિપદાર્થમાં રહેલા ચિરકાલના
દૃઢ દેવને દૂર કરી શકતી નથી, માટેજ મોક્ષ
મેળવવાની સામાન્ય ઇચ્છાને મુમુક્ષુતા કહી નથી,
પણ મોક્ષ મેળવવાની તીવ્ર ઇચ્છાને મુમુક્ષુતા
કહી છે આની મુમુક્ષુતાનો હલ્લમાં આવિર્ભાવ
થવા વિના જિજ્ઞાસુ મનુષ્ય જ્ઞાનની શ્રવણાદિ
સાધનોનું ઉત્સાહપૂર્વક અનુષ્ઠાન કરી શકે નહિ

આ આર સાધનોમાં વૈરાગ્ય, શ્રદ્ધા ને મુમુ-
ક્ષુતા આ ત્રણ સાધનો ભે જિજ્ઞાસુતા હલ્લમાં
શુદ્ધ કરવામાંજ મન્થો રહે છે. આ પ્રમાણે મા-
નસિક્ષ જ્ઞાન પ્રગટ થતાં તે પોતાની સ્વાર્થમયી
વૃત્તિને તણ તેને બદલે ઇધરી ગુણોનો સમ્રહ
કરે છે. પાપરૂપ અસત્ય રૂપ ધાતુને ત્યાગરૂપ
અગ્નિમાં તારી તપાવી તેમાંથી સત્યરૂપી શુદ્ધ
પવિત્ર મુવર્જુ છુટ્ટ પાડી લે છે.

આના માણમપર ગમે તેવી ભવંકર ગાલ

આપત્તિ આવી પડતાં તે પોતાના સય સંકલ્પ
ના માર્ગેથી એક તસુ પણ પાછો હડતો નથી.
મેરૂની માફક સ્થિર, અચળ અને સમુદ્રની માફક
શાંત રહે છે. તે સ્વપસિદ્ધ માથીક હોય છે, તે
કોઇ સેવક અગર દાસ હોતો નથી, કારણકે તેણે
પોતાની ઇચ્છાઓ અને વાસનાઓનો ત્યાગ કરે
હો હોય છે અને સત્યને સ્વિકાર્યુ હોય છે. તે
દુર્જનનાને દૂર કરી સત્જનતામાં મથવુંન થયે-
લો હોય છે, તે સય અસત્યને પૂર્ણપણે પીગતે
છે, તે અસત્યનો ત્યાગ કરી સત્યને સધરે છે, બનેને
કોઇ તેના કુરા માટે ચિતા ન કરે, તેની સાથે
દુર્જનતાઈથી વર્તે તોપણ તે તો દરેકના કપાણુ
નીજ ઇચ્છા કરે છે જેટલા જેટલા લોકો તેને
દૂર દૂર કરવા મથે છે, તેટલા તેટલાનું કલ્યાણુ
કરવાનો તેને યુભ અવગર પ્રાપ્ત કરવા માટે વૈરા-
ગ્ય જેવું બીજું સાધનાણુ આપધજ નથી.

વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થતાં મનુષ્ય સ્વતંત્ર બને છે,
તેની પરતત્રતાની બેડી તૂટી જાય છે સ્વતંત્ર-
તા એ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાની મોટી એધાણી છે, પણ
જગતનું નિરિક્ષણ કરતાં, હાથરો માણસો કેવળ
પોતાના મનોવિકારને આધિન થયેલા જણાઈ
આવે છે. અને એજ તેમના અજ્ઞાનનો જાગરો
પુરાવો છે. પહેલાં જે પોતાની શક્તિ બાહરના
વ્યવસ્થાઓ હોય તે કરવા અને પાછળથી
તે સપથે પથાતાપ કરતો અગર હાસા
તાંબીપર આવી જવું એમાં ડાપણુ
ભર્યું કાર્ય કેમ કહેવાય ? માટે કોઇ પણ
જ્ઞાનના વિકાસને વઘ ન થવું કોઇ પણ મા-
ણસ ગમે તેવા કારણસર અગર નિષ્કારણુ આ-
પણુ અપમાન કરે તો તે આપણે સહન કરી
લેવું, અપમાન કરનાર માણસ ભે મુર્ખ હોય
તો તેનાપર રીમ કરવી નકામી છે, ભે તે ઝેરીતા
સ્વભાવનો એટલે અરેજો હોય તો તેના તે શ-
બ્દોપર દુર્લક્ષ કરવાથી તે પોતાની મેળે શાંત
થઈ જશે, દુર્જનોને હામાં એજ શિક્ષા છે. સ-
માથી તેઓ શીકા પાડે છે 'પોતાનું અપમાન
થયુ એમ જણાવવુ એનુજ નામ તેઓના ઉત્ક-
ર્ષને કણુતો જવાગ આપ્યા જેવું છે માટે તેવા
પ્રત્યે અખાસ કરવાથીજ દુર્જનો પોતાની મેળે
યડા મટે છે, કુતર જ્યારે આપણી સામે બમવા

માટે કે આપણે સ્થિતર ઉસા રહી જતું અગર પલાંડી વાળી બેસી જતું કે પછી મામસિંદનું નેર નમજું પડી જતું. જો તેનાથી કરવામાં આવે તો તે સ્વાર થઈ જાય છે આવીજ રીત દુનિયા માટે પણ સમજવી આપણે જો નકામી ગામ પટલાઈ કરવાની મુશ્કેલી છે તો પછી શાંતીનો મુદ્દો વધે આવે તેમ નથી, પણ જંગતમાં ધણીઓ લોકોની નકામી ભાજગડો ઉપર સ્થિત કરે છે અને પછી જીમરાણ કરતા કરે છે કેવળ બાલ જગનનો સમય તણ સસારથી દુર થવા ભગવાં ધારણ કરી દુર જંગતમાં પડી બાધી પડી રહેવાથી કંઈ ખરી શાંતી પ્રાપ્ત થતી નથી, જેની જતિ પલટાઈ નથી, વિપયનો જેને ઠટાળો-આળો નથી, તેવોઓના ચિત્તનો ધોષ થવાને, એકાદ રાજ્યદ્વારી અગર વહેવારી ધારણ તો યુ પણ લુહતક ધારણથી શુદ્ધ તેઓનું મન ચચગ અને જીવંત યાગ છે, માટે ન્યાં સુધી મન ચાંત થયું નથી ત્યાં સુધી બલવાન હોય તો તે જિજ્ઞાસુ નીળ સવ સાધનો પ્રાપ્ત કરી શકે છે, ને પરમાર્થનાં સાધનોમાં આગળ વધી શકે છે.

આ ચાર સાધનોનાં નામો તથા તેમનાં રૂપો સ્મરણમાં રાખવાથીજ જિજ્ઞાસુને વાસ્તવિક લાભ થવાનો સંભવ નથી, પણ તે ચાર સાધનોને પોતાના ચિત્તમાં વચારેમાં વધારે બલવાન કરવાથી તેને વાસ્તવિક લાભ થવાનો સંભવ છે, માટે પોતાને જિજ્ઞાસુ માનનાર પ્રત્યેક મનુષ્યે આ ચાર સાધનોને વા આ ચાર સાધનોમાંથી જે સાધન પોતાના ચિત્તમાં ન્યૂન બલવાનું જણાય તેને બલવાન કરવા ધણીમાં ધણો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

આ ચાર સાધનો સંપાદન કર્યા વિના જિજ્ઞાસુનાર, જ્ઞાતિપ્રમાદર, પચદશી, ભાષ્યમદિન શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા, ભાષ્યમદિત ઉપનિષદો, ભાષ્યસંહિત શારીરકમંત્રો, અદ્વૈતસિદ્ધિ, ગિત્યુષી કે અંતરંગકળાવાદિ પુસ્તકોનું શ્રવણ કે અધ્યયન કરવાથી વાસ્તવિક લાભ થવાનો સંભવ નથી જો આ સાધનસંપન્ન થયા વિના આમાંનો એક કે વધારે રંગ કે પ્રધાનું જાણ વા અધ્યયન કરે છે તેઓ બહુધા મિષ્માલિમાની, વિવચનાદ

કરનારા, કે દુરાચારી થાય છે, ને પોતાના મનુષ્યજન્મનો જોયો શુભ ઉપયોગ કરવો જોઈએ નેવો શુભ ઉપયોગ તેઓ કરી શકતા ભાગ્યશાલી થતા નથી, માટે પ્રત્યેક જીતાસુએ વેદાંતના અવજન કે અધ્યયન પૂર્વે આ ચાર સાધનો સંપાદન કરવામાં નિરંતર આદરપૂર્વક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

જેમ પાંચવિના પછી આકાશમાં ઉડી શકતું નથી, તેમ આ ચાર સાધનોની પ્રાપ્તિ કર્યા વિના જીતાસુ મનુષ્ય જલંતું યથાર્થ અપરાધીકાન પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી, આ સાધનોનાં સ્વરૂપો વાંચી વા સંજ્ઞાથી તથા તે સાધનો મારા ચિત્તમાં આવે વિશાંત પામ્યાં છે, વા મારા ચિત્તમાં આવી ગયાં છે, એમ માની એમનું નહિ, પણ વાગવાર દસોડી કરીને ને સાધનોના પોતાના ચિત્તમાં ફેટસો આવે વિશાંત થયો છે તે વિવેકપૂર્વક સુદગદિથી નહીં કરતા રહેણ, ને આગળ વધતું આમ કરવાથી તે સાધનોની વાસ્તવિક પ્રાપ્તિ કરી શકાશે, ને પછી શ્રવણાદિના સાધનને જલસાક્ષાત્કાર કરી જ્ઞાત્ય થઈ શકાશે.

જેમ ઘી આયુર્વતી રહિ કરનાર મનાતા છતાં પણ જ્વરાદિ રોગવાળાને તે ઘી બહુ અપદ્ય કરનાર થાય છે, તેમ વેદાંતનો ઉપદેશ જીવનું ભરખમણ દૂર કરી તેને દુઃખરહિત પરમાનંદપદે પહોંચાડવાના ગામધ્યવાળો છતાં પણ વિવેકાદિ સાધનહીન મનુષ્યને તે ઉપદેશ બહુ અપદ્ય કરનાર થાય છે, માટે વેદાંતનું શ્રવણ કરવા હજીનાર જુદિમાન મનુષ્યે તથા વેદાંતના શ્રવણમાં પ્રવૃત્ત થયેલા જુદિમાન મનુષ્યે આ વિવેકાદિ ચાર સાધનો સંપાદન કરવા અત્યંત પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

પોતાના વર્જ્યાશ્રમના ધર્મોનું શ્રદ્ધાપ્રીતિ પૂર્વક પરિપાતન કરવારૂપ તપથી જગારે તે મનુષ્યના અંતઃકળમાં મેલો પરમાત્મા પ્રગ્ન થાય છે ત્યારે તે મનુષ્યને આ વિવેકાદિ સાધનોની પ્રાપ્તિ થાય છે, માટે આ વિવેકાદિ સાધનો સંપાદન કરવા હજીનાર મનુષ્યે પોતાના વર્જ્યાશ્રમના ધર્મોનું પરિપાતન કરી પરમાત્માને પ્રગ્ન કરાવતો પ્રયત્ન અવરગ કરવો જોઈએ.

મુખ્યા મીનાક્ષી

અથવા

પ્રાતિહિંસાની યશભૂમિ !

(સે. શ્રીયુત નારાયણજી વિરાનજી ઠક્કર)

(અનુસંધાન ગત વર્ષના અંક ૧૨ માના પૃષ્ઠ ૪૦૨ થી)

પ્રકરણ ૧૩ મું.

કુટિની અંગાના આવાસમાં

- મેં જ્યારે મારાં તેજા ઉનાડ્યા ત્યારે વિ-
ષમાં વિષપ્રકારાક સૂર્યનારાયણનો પ્રકાશ સવત્ર
વિસ્તરેલો હતો અને સૂર્યનારાયણ અઘાપિ
આકાશના મધ્યભાગમાં આવેલા ન હોવાથી ફિર
સતો દિલીપ પ્રહર આલતો હોવો નેહએ અને
હાથી અગિયાર વાગ્યાની વચ્ચેનો સમય હોવો
નેહએ એવી કપના કરી ચકાતી હતી હું એક
સુંદર અને મૂંચવાન કાષ્ઠપર્ચકની અત્યંત મુદ્
તયા સ્વચ્છ શ્યામાં પહેલી હતી, જે ઓરડામાં
મને સુવાડવામાં આવી હતી તે ઓરડાની લખાઈ
અને પહોળાઈ લગભગ વીસ વીસ ફીટની હો-
વાથી તે ઓરડો સમચોરસ હતો, ઓરડાની જમી-
નપર જાંબી જાતનો અને મોંઘી કામતનો એક
સુંદર ગાદીયો પાથરેલો હતો, ઓરડાના મધ્ય
ભાગમાં એક મોટું ગોળ ટેબલ ગોઠવેલું હતું,
તેની આમપાસ હાથાવાળા આઠ કુરસીઓ ગોઠ-
વીને રાખવામાં આવી હતી, ત્રણ બાજુની બી
તેની લગોલગ મખમલની ગાદીવાળા ત્રણ કાચ
રખાવલા હતા, એ ઠોચોની વચ્ચે ઓરડાના બે
ખૂણામાં બે આરામ કુરસીઓ (હાઇએઅર્સ)
જેવામાં આવતી હતી અને બે આરામ કુરસીઓ
પાસે બે ટિપાઈઓ પહેલી હતી પલંગની પાછળ
મોરીની બાજુમાં એક ડ્રેસિંગ ટેબલ અને હાથ
મોટું ધોવાના તથા માથું ઝાળવાના સાધનોને
તૈયાર ગણવામાં આવ્યાં હતાં. બીજાપર ચાર

તરફ સુગારરસનો પરિચય કરાવનારાં કેટલાંક
ઉત્તમ ચિત્રોને સુંદર ફ્રેમોમાં મહાવીને દાંગવામાં
આવ્યાં હતાં અને છતમાં પીતળનો ચક્રચક્ર
કરતો લેમ્પ દાંગેલો હતો સારાંશ કે, એ ઓર-
ડામાંની સર્વ વસ્તુઓ ઓરડાના અથવા એ
ધરના માલિકની ધનાઢયતાને સ્પષ્ટતાથી વ્યક્ત
કરી જતાવતી હતી, એ નવેસરથી કહેવાની
કે લખવાની આવશ્યકતા હોય. એવી મારી
માન્યતા નથી

અસ્તુ, મારી પર્યક્ષધ્યાની પાસે જ એક
કુરસીમાં મારા મુખમડગનું નિરીક્ષણ કરતી એક
ગૌરવર્ણ, સુંદરકૃતિ, પુષ્ટકાય અને પ્રૌઢા અવ-
સ્થામાં વિહરતી એટલે કે લગભગ આઠાસથી
બેતાળાંસ વર્ષના વયની અંગળા શરખતી મલ-
મલની રેશમી કાળા કીનારવાળા સાડી અને
જમલી રંગની રેશમી કસકસની ચોળા એ પ્ર-
માણેનાં વસો તથા હાથોમાં નક્કર સોનાની ચૂડ
અને કાનોમાં હીરાનાં લવગિયાં આદિ અલંકારો
મારીને બેઠેલી મારા જેવામાં આવી. તેના શરી-
રપર સૌમાન્યતાં હાથીદાંત કે કાચની બગડી,
નાસિકા પુષ્પ તેમજ ચાંદનો આદિ સાધનો ન
હોવાથી અને સોનાની ચૂડ વૈષ્ણવોના મતલબ
પરિચય કરાવનારી હોવાથી તે અંગળા વિધવા
હોવી નેહએ, એવો મારો નિષ્પત્ત થઈ ગયો.
મેં વિધવા ઉપરાંત ગોળ ટેબલની આસપાસ
રખાવેલી કુરસીઓપર અને કાચપર બીજી સાત
સુંદરીઓ બેઠેલી હતી તે બીજી અંગળાઓને
સુંદરીઓ કહેવાનું કારણ એ છે કે તે સાત અંગ-

ખાઓ વીમથી પચીસ વર્ષના નયથી વધારે વયની નહોતી, સૌન્દર્યમાં તેઓ એક મીઠીથી આદ્યતા હતા અને તેમનાં વર્ણનપણે પણ એવા ઉત્તમ હતાં કે તેમને જોતાં જ જે વિદાસી પુરુષોનાં મન તેમનામાં મુગ્ધ થઈ જાય તો ને સર્વથા સ્વાભાવિક જ હતું. મારી આમપાસ આવા પ્રકારની વિવશજી પરિસ્થિતિને વિસ્તરેલી જોઈને હું કેટલીક વાર સૂંધી તો તે પ્રોંઠા અમળા તથા સુંદરી યુવતીઓને સ્થિર દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યાં અને ત્યાર પછી મદ રાત્રીએ તે તે પ્રોંઠા અળખાને ઉદ્દેશીને પ્રશ્ન કર્યો કે —

“હું ક્યાં છું? આ આગરમા મને કાણુ લઈ આવ્યું છે અને આત્મહત્યા કરીને મરી જવા હજીનારી આ અભાગિની મીનાક્ષીના પ્રાણુની રક્ષા કાણુ કરી છે?”

મારા આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં તે પ્રાદા અમળા ગભીર સુદા તમા ગભીર સ્વરથી કહેવા લાગી કે — “મીનાક્ષી, પરમ દિવસે રાત્રિના આરબ કાગમાં જે વેળાએ તું વિક્ષિપ્ત થિતમાં આત્મ-હત્યા કરીને મરી જવાની હજીથી સમુદ્રપ્રતિ જતી હતી, તે વેળાએ વરદીના પૂનપર મારી ગાડી ઊભી હતી અને હું મારા એક મિત્ર સાથે વાર્ષાવિનોદ કરતી તેની મામેના એક ઝાડ નીચે ગોઠવેલા મ્યુનિસિપાલિટીના બેંચપર બેઠી હતી. તને અધઘાગરત જનશ્રુત્ય માર્ગમાં રાત્રિના રમયમા એકલી જતી જોઈને મારા મનમાં શકા થવાથી મેં મારા તે મિત્ર તથા મારા ગાડી-વાળાને તારી સંપત્તિગારે તારી પરજી, એકજમ્યા અને હું તેમની વાટ જોતી મારી ગાડીમાં બેસી રહી તે બંને પુરુષો તરાથી થોડા અંતરપર તારી પાછળ પાછળ ચાલતા હોવા છતાં તારૂં પ્યાન આત્મહત્યામાં એકાગ્ર થયેલું હોવાથી જો તેમનાં પગનાંતો ખનિ તારા સાંભળવામાં ન આવ્યો હોય તો તેમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઈ પણ નથી મારાંશ કે લગભગ યોજા કલાકમાં તે પુરુષો તને ચૂન મનુષ્ય જેવી નિશ્ચેષ્ટ અવરથમાં ઝાપાડીને ત્યાં માની ગાડી ઊભી હતી ત્યાં પાછા આવી લાગ્યા અને તને ગાડીમાં સવારીને અમે મારા આ મકાનમા લઈ આવ્યાં. તારા શરીરમાં અત્યંત નિર્ગળના આવી ગયેલી હોવાથી

અને તેમાં વળા મારા મિત્રે તને ઉપાડતી વેળાએ તું ચીત્કાર ન કરે એટલાગારે તને, કસોદાઈમાં સુનાડેલું હોવાથી અહીં લાગ્યા પછી પણ તત્કાલ તું હાલમાં ન આવી અને તેથી અમારા હૃદયમાં લય થતાં એક મારા ડોક્ટરને મોલાવી મેં દિવસ સૂંધી ઉપચારો કરાવ્યા ત્યારે અસારે તે નેત્રો ઝાંઘાડ્યાં છે હવે તારા મરુતીની જીતિ દળી ગઈ છે અને તું મારી ડામામાં આવી પડી છે એટલે હવે તારે લય કિવા નિરાશાજન્ય ચિન્તાને હૃદયમાં આન આપવાનું નથી, કારણ કે, આ મારી પછુંકુડીમા તારી સર્વ આશાઓ પૂરી થશે અને તને સર્વ પ્રકારનાં હિચ્છિત સુખો આવી મળતાં તારી નિરાશાનો સર્વ પ્રકારે પરિહાર થઈ જશે.”

“આપનું નામ શું છે, આપ કંઈ જાતિનાં નારી રતન છે અને આપનો આ નિવાસા લય મુંગધના ક્યા લતામાં આવેલો છે?” મેં પૂછ્યું

“મારૂં નામ અંબા છે, મારો જન્મ ગુજરાતમાં વસતી દેદીઅ નાગક પાલણુ જાતિમાં થયેલો છે અને મારો આ નિવામાલય મુંગધના તારદેવ નામથી જોળખાતા લતામાં આવેલો છે” તે પ્રોંઠા અળખાએ મારા પ્રશ્નનું પથાર્ય ઉત્તર આપ્યું. એ પ્રોંઠા અળખાનું નામ હવે આપણા જાણવામાં આવી ગયેલું હોવાથી હવે પછી હું તેના તેના નામથી જ ઉલ્લેખ કરીશ.

“ત્યારે આ સર્વ રમણીઓ બેઠી છે તે પ્રશ્ન છે કે આપની પુત્રીઓ અને પુત્રધૂઓ તો નથી? જે એ આપની દુહિતાઓ અને રતુપાઓ હોય, તો તો આપનું કુટુંબ અતિશય વિશાળ હોવું જોઈએ, કેમ ખરૂં કે નહિ?” મેં તે યુવતીઓનો પરિચય કરી લેવાના આશયથી આ પ્રમાણેનો બીજો પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“નહિ, આ રમણીઓમાંની કોઈ પણ રમણી મારી કન્યા નથી તેમજ મને પરમેશ્વરે પુત્રની માતાની પદવી પણ આપેલી ન હોવાથી આમાંની કોઈ પણ યુવતી મારી પુત્રધૂ હોવા એ પણ સંભવતું નથી, છતાં એ મર્વ સુંદરીઓ સદાને માટે મારા આ આગરમાં જ વસનારી છે અને એઓ મારી માથે મારા આનયમા શા કારણથી

રહે છે, એ બેઠ જ્યારે તું સપૂર્ણ આરોગ્યને પ્રાપ્ત કરી હશે તો ફરીથી ધર્મસ ત્યારે પોતાની મેળે જ તારા ગળુવામાં આવી જશે, કારણ કે, હવે પછી તારે પશુ આ યુવતીઓની પેઠે મારા જ આશ્રયમાં રહેવાનું છે અને મારી આશા અનુસાર જ વત્તાવાનું છે. અત્યારે હવે તું વિશેષ મનાવણુથી મુખને તથા વિશેષ નિયારણી મગજને અકારણ પરિશ્રમ આપીશ નહિ, કારણ કે, તારા શરીરમાં અજ્ઞાપિ નિર્મળતા રહેતી છે. એટલે એ પરિશ્રમથી જો વળી પાછી મૂર્ઝા આવી જશે, તો રિયલિટી બંધકર ધર્મ પડશે. અત્યારે અગત્યના એક કાર્યમાટે હું બહાર નહિ છું તે પાછી બેરી ત્રણ વાગ્યાની વચ્ચે આવીશ. મારી ગેરહાજરીમાં આ યુવતીઓમાંની આ મેના અને માના નામની બે યુવતીઓ તારી પાસે કાગર રહેશે અને તને જે વસ્તુની આવશ્યકતા હશે તે હારી આપશે.” મને આવવા પ્રકારની ઘડના આપીને અમમાંએ તે મેના તથા માના નામની બે યુવતીઓને સમોદીને કહ્યું કે “મેના અને માના, તમે આ મીનાક્ષીની સારી રીતે પ્રમાણ રાખજો અને એને વખતસર આપંધ આપી ડોક્ટરતા હુકમ મુજબ કાઢ તથા કુટ વગેરે ખવડાવજો, પરંતુ એની સાથે એને માક ચડી ગળ પેટની હલ સૂધી વધારે પડતી વાત ચીતો કરશો નહિ.”

મેના તથા માનાએ “વારુ” કહીને તેની આશાને મસ્તકે ચઢાવી લીધી એટલે અમા ત્યાંથી ચાલતી ઘણ ગઈ અને તેની પાછળ મેના તથા માના ઉપરાંત જે બીજી યુવતીઓ હતી તે પશુ તે આગારના તેમના નિવાસમાટે અપા યવા અન્ય ભાગમાં જવાને રવાના થઈ મેના તથા માના મારી સમવયસ્કા અને ઉચ્ચ હિન્દુ જાતિની યુવતીઓ હોવાથી તેમજ તેમના સ્વભાવો પશુ મરગ તથા મિત્રનસાર હોવાથી બે દિવસમાં તો મારી સાથે એટલો મધી પહોંટાઈ ગઈ કે જાણે તેઓ મારી જાડકળની સખીઓ અથવા તો બહેનો જ ન હોય! અમા પોને દિનસમાં એવાર અને એકાદવાર રાત્રે મારી પાસે આવતી હતી અને ફરેક વખતે અમ્માં કલાકથી કલાક જેટલો સમય મારી સાથેના સલાપણમાં

વીનાડની હતી અહી મેના તથા માના વિશે વચ્ચે એક વાર્તા જણાવવાની આવશ્યકતા છે અને તે એ કે તેઓ દિવસના સમયમાં તો જણુવા મારી પાસે જ રહેતી હતી, પરંતુ મનાકાજે જ વાગનાં ચાવી જતી હતી તે રાત્રિના ખાર વાગ્યા પછી જ માગ ઓગામ્યા આવતી હતી અને તેટલીવાર તેઓ એક ઘરને ચાકરડીને મારી પાસે ગેલી જતી હતી. એક દિવસમાં અમાએ મારા મુખથી મારા સહનની મમસત કથા સાંભળી લીધી અને મારી તે કથા સાંભળ્યા પછી હું ગર્હવની હતી એ બેઠ તેના જણુવામાં આવ્યા જતાં તે મારી પ્રકૃતિને ગળવવાની અને મર્મ પ્રકારે મારી સમાગ રાખવાની આગમ કરતા પશુ વધારે યોગ્ય રાખવા લાગી અમાને મારા વ્યભિચાર તથા મારી અધોગતિના ભેદને જણુવા જતાં પશુ માગ પ્રતિ આટની મની મમતા, પ્રીતિ તથા અનુકંપા ફાણીની જોઈને મારી એવી જ ગાન્યતા થવા લાગી કે અમા માનવી જાતિની અમમાં નહિ, કિન્તુ અમર ભોક્ત્રી દેવાંગના જ હોતી જોઈએ અને કાલ શાપના પ્રતાપથી જ તેનો આ મર્મલોકમાં અવતાર થયેલો હોવો જોઈએ અમા વિશે મારા હૃદયમાં આવો ઉત્તમ અભિપ્રાય બધાવાથી અને તેના વિશે મારા મનમાં માનની સાગલી થવાની ‘દેરે હોય તે હેઠે આવે’ એ કહેવત પ્રમાણે ચાર પાંચ દિવસ પછી મેના તથા માના સાથે એકાપણના પ્રવાહમાં અમાની વાત આપના મે અમાની મુક્તકંઠથી પ્રસાસ કરવા લાગી અને મને આશા હતી કે મેના તથા માના પશુ અમાની મજા સમજાવી મારી મજા સમજાવી મને તેમના પોતાના અમા વિષયક ઉત્તમ અનુભવને ફત્તનાપૂર્વક વાણીદારા વ્યક્ત કરી પતાવશે, પરંતુ તેઓ તો મારા મુખથી અમાની પ્રગમને સંભળીને અમુક વિશિષ્ટાયમયક દૃષ્ટિથી એક બીજાના મુખમડાગને જોતા ચાલી અને રિમત કરવા લાગી. મારી આશા નિરાશાના રૂપમાં ફેર વાણ ગઈ અને મે આનુરતાથી તેમને પૂછ્યું કે -

“બહેન મેના અને માના, માગ મુખથી અમાજાઈને પ્રસાસ માનગીને તમે અમા એકબીજાનાં મોઢાં જુઓ છો અને હમો છો તેનું શું કારણ કે વારુ? કારણ કે, મને તમારી આ એટલામાં કાંઈક ભેદ રહેતો હો. એમ દેખાય છે અને તેથી એ બેઠને જણુવાનો મારી આનુ-

રતા ક્ષણે ક્ષણે વધારે અને વધારે વધતી જાય છે.

“અમારી આ એજામાં અવશ્ય એક પ્રકારેનું રહસ્ય તો અમાવહું જ છે; પરંતુ અમારાથી અસારે જ તારા સમક્ષ તે રહસ્યનો સ્ફોટ કરી શકાય તેમ નથી, કારણ કે, જે એ વાત્તા અમાના જાણવામાં આવી જાય તો અમારા હાડકાં પાંસળાં બોજારાં ધાય અને અમારાં ચામડાં ફોપડાના માગથી ચીરાઈ જાય તેમ છે. અમારી આ એજાનો બેદ ધીમે ધીમે પોતાની રેણે જ તારા જાણવામાં આવવાનો છે એટલે અત્યારે જ આટલી બધી બધીરી ન થા, ખરી ખા અને અગાનથી જે સૂખ મળે છે તે સુખને ચાર દિવસ વધારે ભોગવી લે.” મેનાએ ગભીરભાવથી આ પ્રમાણેનું ઉત્તર આપ્યું.

પરંતુ મેનાના એ ઉત્તરથી તો તે રહસ્યને જાણવામાટે હું વિશેષ અધીર થવા લાગી અને મારી આતુરતાની પરિસ્થિતિમાં થક થક અને તેથી હું પણ ગભીરતાથી કહેવા લાગી કે “મેના બહેન, હું એવી હાલકા પેટની નથી કે તમારા વિશ્વાસનો ભંગ કરું અને તમારી કચેલી વાત અમાબાધને કે બીજા કોઈને જાણવી દઉં તમે પોતે જ કહો છો કે ધીમે ધીમે એ રહસ્ય મારા જાણવામાં તો આવવાનું જ છે, તો પછી અત્યારે જ તમે બન્ને બહેનો એ રહસ્યનો મારા સમક્ષ સ્ફોટ શમાટે નથી કરતાં અને મારામાં અવિશ્વાસ શમાટે લાવો છો? અગાનથી જેટલા સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે તેટલાજ દુઃખનો આતુરતા અથવા સંશયથી સાક્ષાત્કાર થાય છે, એ તો તમારા જાણવામાં હોતું જ નેપછી એટલે હવે મારા આતુરતાજન્ય દુઃખને મટાડવાનો સત્વર પ્રયત્ન કરો, મારામાં વિશ્વાસ રાખો અને અહીંનો જે બેદ હોય તે એક નિર્મેય માત્રના પણ વિશ્વ વિના મને જાણી દો આ ઉપદેશમાટે હું તમારી મુશ્કેલીનું મુશ્કેલી રહીશ એટલામાટે મને હવે જે ન તરસાવો.”

“મીનાક્ષી, કહ્યું આજે શા દારણથી નથી રથી તું અહીં આવી છે તરથી અમે બન્નેને તારાપર જાણવા દયા આપ્યા કરે છે અને તેથી તારા વચનમાં વિશ્વાસ રાખીને અમે આ આગારનો અને આ આગારની સ્વામિનીનો શ્રદ્ધા બેદ તને જાણીએ છીએ પરંતુ સાવધાન, આ વાત્તા અમાના કે અહીંની બીજી યુવતીના જાણવામાં કે સમજાવામાં ન આવે, નહિ તો

આપણા ત્રણેના આશાળ મૃત્યુનો જ પ્રસંગ આવી લાગશે.” મેનાએ બેદને જાણાવવાની હા પાડવા સાથે સાવધાન રહેવાની સૂચના આપતાં આ પ્રમાણેના શબ્દો ઉચ્ચાર્યા.

“પ્રાણુ જતાં પણ આ મીનાક્ષીના મુખમાંથી આપણા અત્યારના સંભાષણનો એક અક્ષર પણ બહાર નહિ નીકળે.” મેં તેમને પુનઃ આ શબ્દોથી મારામાં વિશ્વાસ બંધાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો.

“ત્યારે હવે મને કહે કે અમાને હું કુલીન કામિની અને અતિશય દયામયી ગૃહસ્થા નારી તેમજ શુદ્ધચરિત્રા વિધવા માને છે કે કેમ?” મેનાએ બેદરફોટના આરંભમાં મને આ પ્રમાણેનો પ્રશ્ન અતિશય ગભીર મુખમંડળ તથા ગભીર વાક્યથી પૂછ્યો.

“અત્યાર સુધી તો મારી એવી જ માન્યતા છે” મેં ઉત્તર દીધું.

“તો બેદરફોટના આરંભમાં જ જાણી લે કે તારી એ માન્યતા સર્વથા પ્રમાદપૂર્ણ અને અસંત્ય મૂલ્ય છે, કારણકે, જેને હું એક કુલીન કામિની માને છે તે અમા એક નીચથી પણ નીચ સ્વભાવની વેસ્થા, કુદરત કાન્તા અને ભયંકર ક્રુદ્ધિની હોવા સાથે એવી તો નિર્દય, સ્વાર્થ સાધિકા અને અત્યાચારિણી નારી છે કે જેના નિર્દયતાને જોઈને કસાઈની નિર્દયતા પણ શર્માઈ જાય છે અને જેના અત્યાચારોના અવલોકનથી ફરતા પોતે પણ ‘ત્રાહિ ત્રાહિ’ શબ્દોને ઉચ્ચારતી દેખાય છે અહીં મુઠ્ઠા બાળાઓ તથા સસારના છળ કપડોને જોઈને લેશ માત્ર પણ અનુભવ નથી હોતો તેવી રૂપવતી યુવતીઓને અનેક પ્રકારે બોળીને લાવવામાં આવે છે અને ત્યાર પછી ધન પ્રાપ્તિથી સ્વાર્થનો સિદ્ધિ માટે વેસ્થાશક્તિ અથવા અધિચારના અસંત પાપમય તથા પુણ્યાકાંક્ષ માટે યદાવધામાં આવે છે એટલે એથી અમાની પોતાની તીનેરી તો રૂપિયા, ઝીની તથા નોટાથી ભરાય છે. પણ નિર્દોષ યુવતીઓના શુદ્ધ તથા અપોરોચ્યનો નાશ થાય છે અને તેઓ હમ તથા ઉપદેશ કરેલા ગણકર રોગોના મુખમાં પડી એ પાંચ વર્ષમાં જ અક્ષાળ મૃત્યુને આધીન થઈ જાય છે. આ આચારમાં અત્યાર સુધીમાં આપણા જેવી સતાં વધિ મુઠ્ઠા યુવતીઓના પવિત્રતા સંહિત જીવનનાં અધિદાન અપાયાં છે; નિર્દોષ આત્મીઓનાં

શોભિત રૂપમાં છે અને રાક્ષસી અત્યાચારો દર્શાવે છે, ત્યારે જ અમ્યાના આવા બે બન્ધા અને બે માળા અજ્ઞાવા છે અને તેના પટારામાં જનાજન રૂપિયા બરાબ છે આ આવાસમાં વસતી યુવતીઓને ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકારો શરીરને શુભારવા માટે આપવામાં આવે છે તેમાં દયા તથા અનુકંપાનું નાહ, કિન્તુ સ્વાર્થનું જ તત્ત્વ સમાવયુ છે. કારણકે, ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકારથી યુવતીના શારીરિક સૌન્દર્યની શ્રદ્ધ ધાય છે અને કામુક પુરુષો રમણીના શારીરિક સૌન્દર્યના જાગ્રમ મત્વર સમગ્રતાં તેમની પાસેની ધ્રુવ્ય અનુસાર પૈસા ઓઠાવી શકાય છે. અદીની પ્રમદાઓને ઉત્તમ ભોજન પણ એટલા માટે જ આપવામાં આવે છે કે તેથી તેમનું આરોગ્ય જળવાય અને શરીર મારી સ્થિતિમાં રહે, તો તેઓ માદી ન પડે, ડોક્ટરને દવાના પૈસા આપવા ન પડે અને તેમનાથી થતી કમાણી એક દિવસને માટે પણ ન અટકે. આથી જો અદી વસતી બનિતાઓને આજે જ આ આવાસને જાગી જવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય, તો તેમની પોતાની માલકીની આદીનાં ત્રણ વસ્ત્રો પણ તેમને પહેરવા માટે મળી શકે કે કેમ, એની બોળે સોજા આના શંકા જ સમજવાતી છે સારાશ કે, ત્યાં સુધી યૌવન આવયજ હોય અને શરીરની શક્તિઓ અચળ હોય, ત્યાં સુધી આ આગાદમાં આનંદથી રહે, ખાઓ, પીઓ, પહેરો ઓઠો અને યાવન, સૌન્દર્ય તથા પવિત્રતાને વેળી અમ્યાની તીજેરીને તર કરતા રહે, અને જો દુર્ભાગ્યની પ્રબળતાથી કોઈ ભયકર રોગના ભોગ થાઓ, તો ત્રણ વસ્ત્રો ધારીને ધર્મદા હોસ્પિટલમાં જાઓ અને ત્યાં અકાળ મૃત્યુને વશ થઈ રહે કે ભગીના હાથે ભૂમિમાં દટાઓ કે પછી ચિતામાં બળીને લાશીકૃત થઈ જાઓ, એની અમ્યાને કે અમ્યાના લાગતા વર્ગગતા ખીલ રાક્ષસોપમ પુરુષોને બેસ માત્ર પછું ચિન્તા હોતી નથી. ” મેનાએ અમ્યાના આજ્ઞ તથા આજ્ઞતર સસ સ્વરૂપુ ભયોન્ક શાબ્દિક ચિત્ર આલેખી બતાવ્યું.

મેનાના મુખથી અમ્યાની સ્વાર્થ-પરાવણતા, નિર્ભયતા તથા કૃતાતુ વર્ણન સંભળીને મારે સુકોમળ હૃદય કપેલા લાગ્યું અને આત્મકા મંથનની વાણી મત્ત સિદ્ધ થવાનો મને સંપૂર્ણ સંભવ કેખાવા લાગ્યો, કારણ કે, મારે વેચ્યા

રૂપિને સ્વીકારવી જ પડશે, એમ તેણે દંડના પૂર્વક જણાવ્યું હતું અને આવારે હું એક એવી મુશ્કેલીના જાગમાં સપડાઈ હતી કે જો તે મુશ્કેલીની ધ્રુવ હોય તો ધ્રુવ કે અનિવચ્યપૂર્વક વેચ્યા રૂપિને સ્વીકાર્યા વિના મારો હૃદય ધાય તેમ હતું જ નહિ અસ્તુ અઘાપિ અમ્યા પોતે કાણ હતી અને તેણે કેવા સયોગોમાં આ નીચ વ્યવમાયો સ્વીકાર કર્યો હતો? એ પ્રતિહાસ મારા મજુવામાં આવેલો ન હોવાથી મે મેનાને મળેલી પૂછ્યું કે—

“મેના જાહેન, અમ્યા પોતે ઊદ્યમ જાતિની બાલકી તરીકે ઓળખાવે છે તે વાર્તા મત્ત છે કે કેમ? અને જો તે વાર્તા સત્ય હોય, તો તેણે આ નીચતમ વ્યવસાયને કેવા સયોગોમાં, શા કારણથી અને કયા સુખની લાલસા કિવા આશાથી સ્વીકાર્યો છે, એનો જો કંઈ પણ જ્ઞાનંત તમારામાંથી કાઢના પણ મજુવામાં આગ્યો હોય, તો મને જણાવજો, કારણકે, અમ્યાના એ જ્ઞાનંતને સામળ્યા વિના મારી આતુરતા યથાર્થ સ્વરૂપમાં શમવાતી નથી.”

“અમ્યાનો એ જ્ઞાનંત આ માનાના મુખની જ મેં મંજાઓ છે એટલે તેનો એ જ્ઞાનંત જો કે મારાથી અજ્ઞાત નથી, છતાં પણ મારા કરતાં આ માના તને એ જ્ઞાનંત વિશેષ રસિહતાથી અને યથાર્થ સ્વરૂપમાં સંભળી શકશે.” મેનાએ અમ્યાના તે જ્ઞાનંતને સંભળાવવાનો વાર માનાના શિર પર નાખી દીધો.

“સત્ય છે, અમ્યાનો જ્ઞાનંત મારાથી વધારે મારી રીને વર્ણવી શકશે, પરંતુ તેમાં રસિકતા જેવું, મારી માન્યના પ્રમાણે તો, કંઈ પણ નથી આ મેનાને તેમાં રસિકતા જેવું જણાવું હોય તો પરમાત્મા જાણે. કારણકે, મને તો રસિકતા અને મુશ્કેલી જ ગમ આગા રૂપિ.” આ પ્રમાણે માનાએ મેનાના કપનના એક મશ સાથે પોતાનો વિરોધ દર્શાવેલો પછી અમ્યાના જ્ઞાનંતને સંભળાવતાં કહેવા મંડ્યું કે “મીનાક્ષી, અમ્યાનું વય અચારે તેતાળીસ વર્ષનું હોવા છતાં પણ અઘાપિ તેનું શરીર કેવું બલિષ્ઠ, સુંદર અને પ્રભાવશાળી છે એ તો તારા જોવા તથા જાણવામાં આવી અર્થ છે એટલે યૌવનકાગમ અમ્યા કેવી અને કેટલી અદ્વિતીય રૂપ સુંદરી યુવતીસેક, એની એથી સકળ કંપના

“અમાના યારમા એવો એક પશુ પશુ નહોતો કે જેનેયોગે તે સુઅધર્મા કાઠની નોકરી કરીને દસ કે પદર રૂપિયાનો પગાર પશુ મહિને લાવી શકે એટલે અતે પોતાના ધાવન તથા સૌન્દર્યને લેવી નિર્વાહમાટે પૈસા કમાવાનો બાર અમાના શિરપર જ આવી પડ્યો. તેઓ નળ ખતરના લત્તામાંના એક એવા માળામાં રહેતા હતા કે જે માળામાંના બીજા લોકોને પશુ લગ્ન-લગ્ન તેમના જેવા જ હતા અને તેથી અમાનો બેત્રણ એવી પાડોસણો સાથે એવી સંબંધ થયો હતો કે જેઓ પોતે સાંજે છ વાગ્યાથી રાતે બાર વાગ્યા સુધી કુટિનીગૃહમાં નહીં પોતાના માવન તથા લાવણના વ્યાપ્તિ પૈસા કમાવી આવતી હતી અને તે પૈસાથી પોતાના ધણી અથવા યાર તેમ જ પોતાના નિર્વાહનું ગાંડું ગમડાવતી હતી. અમા પશુ હવે પોતાના યારની અનુમતિથી તે સ્ત્રીઓની સાથે કુટિનીગૃહમાં જવા લાગી અને ત્યાં તેના અનુપમ લાવણના ચોગે તેના અનેક ખાંડો યતા નિત્ય પાંચથી દસ રૂપિયા ને આ-છામાં આછા લાવવા લાગી, કાંઈ કાંઈ વાર તે તેની આવાક પદરથી ત્રીસ રૂપિયાની પશુ થતી હતી એટલે તેમની નિર્વાહ વિષયક ચિન્તા તો ટળી ગઈ એવી રીતે છ મહિના જેટલો સમય વીત્યા પછી કુટિનીગૃહ અથવા કુટુંબખાનામાં અમાને એક એવો ધનાઢય ગૃહસ્થ મળી ગયો કે જેણે તેને પોતાની રખાયન તરીકે પોતાના ગૃહમાં રાખી લીધી અને તે ગૃહસ્થ વિદુર તથા મંતાનહીન હોવાથી તેણે પોતાની ત્રીસથી પચીસ જેભરની કાંમતોને એક માળો અને પચીસ જેભરના ઘોરણ તથા રોકડ મિશ્રિત અમાના નામ-પર ચઢાવી દીધાં આ મિશ્રિત પોતાના નામપર ચઢી ગયા પછી ચાર પાંચ મહિનામાં જ તે ધના-ઢય ગૃહસ્થને ઝેર ખવડાવીને અમાએ રામદરજી કરી દીધો અને ત્યાર પછી પોતાના યારને સાથે જોખીને તે મોટી શોકાણીના કાકામાં રહેવા લાગી. પોતાને કુટિની ગૃહનો અનુભવ મળેલો હોવાથી અને ત્યાં કુટિનીને બહુજ સારી આવક થતી તેના નિવાસમાં આવેલી હોવાથી અમાના મનમાં એક ઉત્તમ વ્યવસ્થાવાળા કુટિનીગૃહને ખાલવાનો અને જાણે રૂપિયા કમાવાનો

વિચાર થઈ આવ્યો અને એ વ્યવસ્થાને ચલાવવાનાં પૈસા પાસે સર્વ સાધનો તૈયાર હોવાથી પોતાના બૂલેશ્વર ત્રીજા ભોઈવાડામાં આવેલા માળામાં જ કેટલીક વ્યભિચારિણી સ્ત્રીઓને આવવી જતી કરીને એ વ્યવસ્થાને ચલાવવાનો તેણે આરંભ કરી દીધો અને તેનો પાર એ જ માળાના એક લામમાં ‘લુગારખાતું’ ચલાવવા લાગ્યો. સંક્ષેપમાં કહેવાતું એટલું જ કે, સંસારમાં જે એવી માન્યતા પ્રચલિત છે કે અતે પાપનો ક્ષય અને કર્મનો જ જય થાય છે, પશુ અમાના વિષયમાં એવી વિપરીત પરિણામ થતું કેપાપું એટલે કે પાપ કર્મથી તેની લક્ષ્મી વધવા લાગી અને આજે તેની મિશ્રિત લગભગ ત્રણથી ચાર લાખની અંકાય છે, કારણ કે, લુગારખાનામાં જો કાંઈ ધનાઢય તરજી આવી ફસાય છે તો તેની પાસે જ કાંઈ હોય તે લૂંટી લેવામાં આવે છે અને કુટિનીગૃહમાં અમા ધણી જ મારી, રૂપાળી અને તરજી પ્રમદાઓને જ રાખતી હોવાથી એ વ્યવસ્થાથી પશુ રોજ સેકડો રૂપિયાની કમાણી થાય છે.”

“પરંતુ એવી રૂપાળી અને નવચૈતના નારીઓ અમાને આટલી મોટી સંખ્યામાં મળે છે કયાંથી અને કેવી રીતે એ અણપિ મારાથી સમજી શકાતું નથી” મેં મારા હૃદયના એક સંશયને વ્યક્ત કરી મતાયો.

એના ઉત્તરમાં મનાને બહેલે એના મને સંજોષીને કહેવા લાગી કે “કેટલીક નિરાધાર અને બૂખમરાના કુખથી પીડાતી હુવતીઓને શાંતીને અતૈકિક સુખોપભોગની આશાઓ આપી આ સ્થાનમાં લાવવામાં આવે છે; કેટલીક નવચાવના અને લાવણમયી વિધવાઓના હૃદયમાં વિકારના અગ્નિને પ્રજાલી તો વિકાર વન્દિની શાંતિના સાધનોનો લોભ ખતલો તેમને વ્યભિચારની મર્તામાં પજાડવામાં આવે છે અને તે ઉપરાંત છાકરોને ચોરવાનો ધંધો કરનાર મક-રાણીઓ પાસેથી તેમની ચોરેલી સારી સારી છોકરીઓને ખરીદી લઇને તેમને વ્યભિચારના અવસાવ મારે બહુજ સલામતી ઉઠેરીને મોટી કરવામાં આવે છે. વળી જો તારા જેવી કાંઈ કુખિની લક્ષના અચાનક જગમાં સપાડા જાય

છે તો તેને પણ આ પિંજરમાંની પેલિયુ બનાવી દેવામાં આવે છે અને જે પેલિયુ એકવાર આ પિંજરમાં પૂરાય છે તેનાથી પછી બહાર નીકળીને સ્વતંત્ર વિકારનો સાક્ષાત્કાર ભાગ્યે જ કરી શકાય છે; કારણ કે, તે બધારે મરી જાય છે ત્યારે જ તે આ બંધનથી મુક્ત થાય છે.”

“અને જો કાંઈ યુવતી બહીના નારકીય જીવનથી કટાણીતે ભાગી જવાનો પ્રયત્ન કરે, તો ?” એ એક ત્રિશિષ્ટ ઉદેશથી આ પ્રમાણેનો પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“તો હરવાળપર જે ચોકીદાર પકાણો ઉભેલા હોય છે તેઓ તે યુવતીને બહાર જતી અટકાવે છે અને જો તે સીંધી રીતે સમજી ન જાય તો તેના શરીરપર હથાકાલે છે, માત્ર એટલું જ નહિ, પણ જો તે યુવતી વધારે તોડાન કરે, તો તેના જીવનનો એક કે બીજા ઉપાયથી અત્યંત ધાવી ખતાવે છે કે જેથી આ નર કાગારના બેદનો પ્રકાર ન થાય અને મીઠા યુવતીઓનાં હૃદયમાં કય બરાઈ જતાં તેઓ પલાયનના વિચારને હૃદયમાં સ્થાન આપતાં પણ અચકાય અને કંપી જાય !” માનાએ મારા પ્રશ્નનું ઉત્તર આપ્યું.

“ત્યારે અમાનો પેલો આહિર યાર હજી જીવે છે કે કેમ ?” મને અમાના યારનું સ્મરણ થતાં મેં તેની પૂછા કરી.

“નહિ; આજથી બે વર્ષ પૂર્વે અતિશય મહિમાપાન તથા બળિયારના પરિણામે તેના શરીરમાં કુબરોજની જલકર બાધા થતાં તેના પાપમય જીવનનાટકની સમાપ્તિ થઈ ગઈ છે અને તેના મૃત્યુ પછી અમાને વિધવાના વેપને ધારી લીધો છે, કારણ કે, પોતાના પતિના મૃત્યુ પછી તો મુંઝવણમાં તેણે સીંધાગવતીના વેપને જ અચકા રાખ્યો હતો, એ તો અત્યાર પૂર્વે તારા જાણવામાં આવી ચૂક્યું છે.” માનાએ અમાના યારના મૃત્યુની વાત્તાં દર્શાવતાં આ પ્રમાણેના શબ્દો ઉચ્ચાર્યા.

“તો તું તે આહિરના મરી ત્યાં પછી અંગા વૈધવ્યધર્મ પાળે છે અને પોતાનું જીવન બ્રહ્મચર્યના પાલનમાં જ વીતાડે છે ?” મેં એક પ્રશ્નમાંથી બીજો પ્રશ્ન ઉભો કર્યો.

કામારથી જ જે યુવતી બળિયારના માંગમાં પ્રવેશ કરી ચૂકેલી હોય તેનાથી આ બ્રહ્મચર્યના પાલનના મધ્યમાં રહેવા છતાં અખંડ બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરી શકાય એ સર્વથા અમભવનીય છે, એટલે જત્યારે પણ અમાના એકને બદલે ત્રણ યારો છે; પણ તે આહિરમાં અમાનો બહુજ પ્રેમ હતો એટલે તે પ્રેમના સ્મરણ તરીકે અમાને તેના મૃત્યુ પછી ત્રિધ વાળા, વેગલે, ધારી, લીધો, છે, નલે, ઘિણી, ધાત્રતાર, એ પુરુષોમાંનો એક ગાડીવાળો હતો અને બીજો, અમાનો નવો યાર નાગનાથ હતો—તેનાએ અમાના નવા યારોમાંના એક મારનો, પરિચય કરાવ્યો.

“હા, પણ માના, અમાના જીવનનો આ દત્તી સીમાપર્યન્ત મૃત્યુનું વચ્ચાન તારા જાણવામાં કેમ કરીને આવ્યો ?” મેં પૂછ્યું.

“એક દિવસ અમા અતિશય મહિમાપાન કરીને આ પર્યંકશ્યામાં જ પડી હતી અને હું તેના પગ ઘસતી બેઠી હતી તે વેળાએ અમાને પોતે જ પોતાનો આ વચ્ચાન મને અભિમાન પૂર્વકે ઠંડો સંભળાવ્યો હતો, અને મેં તેને તેનો આ વચ્ચાન મેં સંભળાવ્યો હતો.” માનાએ મારી શકાતું મમાધાન કર્યું.

અમા આવી નિર્દય તથા નિષ્કૂર હોવા છતાં મારા પ્રતિ આટલી સીમા પર્યન્ત અનુકંપા દર્શાવે છે અને મને સત્વર પોતાના કામમાં લેવા માટે મારા ગર્ભનો પાત કરાવવાને બદલે મારી આટલી સલાહ રખાવે છે એનું કારણ તું હશે તે મારાથી સમજી શકાતું નથી.” મેં વળી એક નવીન સંસાર દર્શાવ્યો.

(અપૂર્ણ.)

આત્મરહસ્ય,

(લેખક:—ડૉક્ટર વેણુનિદારી)

(અનુસંધાન ગતિકથી)

બીજાઓ પોતાની સાથે સારી રીતે વર્તતા નથી એવાનું વિચારે અત્યંત માણસ દુઃખ અને વિતાને વહોરી લે છે. એનું કારણ એટલું જ છે કે, જે ખરાબ ગુણો બીજાનામાં છે એમ તે માને છે તેજ દુર્ગુણો તેના પોતાનામાં બરચક બરેલા હોય છે બીજાની વર્તણૂક ખરાબ છે એવું કહેવામાં, તેવા વિચારમાં, તેવા મુખમાંથી સ્વદેહ ઉત્પાદવામાં તે શ્રદ્ધા કરે છે, અને તે ભુલનો દોષો બીજાને કરાવે છે, પણ આ ભુલનું જૂત તેના શરીરમાં જ બસાયેલું હોય છે. પોતાની કાંઈ મર્યાદા કરે તો, આપણે પણ તેની નિંદા કરી, તેના દુર્ગુણો ઉચ્ચારવા, ગાળો દેતાં સમય પણ ગાળાગાળા કરી, દેવનો ખદલો દેવે લેવો, અને ઉપકારનો ખદલો ઉપકારે વાળવો, આવી આ જન રૂઢીના હીસાણે માણસ પોતાની નીચતા અને વાસનાને તાપામાં લેઈ શકશે નહિ અને અર્પા, અર્પા, અર્પા, રિચ્છી, રહેશે. અર્પા, અર્પા, સત્ત્વ એને ધર્મથી અદ્ભૂતચક્રિતનો અનુભવ લેવા તરફ તેની દ્રષ્ટિ વળશે નહિ.

આ વામનાઓ અને નીચ પ્રકૃતિનું પ્રાંવ સાન સત્ય અને ઉચા વિચારોમાં દરેકુ એજ મનુષ્ય જન્મની પહેલી દરજ્જા છે જે માની પ્રરૂપ હોય છે તે, બીજાની કુદાઈએ પોતાને તુલ્યાન માય છે એવા વિચારોની શાંતિને તજે છે તેણે તો પોતાના અનુભવથી દ્રઢ નિશ્ચયન કરેલો હોય છે કે મુખ દુર્ગુણનું કારણ પોતાનાજ ઉદયમાંથી પ્રગટે છે, જેથી કરીને પોતાના દુઃખ અને પતિતપણાને આરોપ બીજાપર કરવો એ કેવળ મિથ્યા છે, જેથી તે રાંધ દીવસ પોતાના મનને શુદ્ધ કરવામાં જામ્યો રહે છે. આ પ્રમાણે મા-

નસિક્ક જ્ઞાન પ્રગટ થતાં તે પોતાની સ્વાર્થમયી ચિંતને તજી તેને બદલે ધર્મી ગુણોનો સંમલ કરે છે પાપરૂપ અસત્ય રૂપ ધાતુને ત્યાગરૂપ અમિર્મા તારી તપાવી તેમાંથી સત્યરૂપી શુદ્ધ પવિત્ર સુવર્ણ છુટ્ટ પાડી લે છે.

આવા માણસપર ગમે તેવી બપકર બાલ આપત્તિ આવી પડતાં તે પોતાના સય સંકલ્પના માર્ગેથી એક તથુ પણ પાછો ઢાંતો નથી. મેરુની માફક સ્થિર, અચળ અને સમુદ્રની માફક શાંત રહે છે. તે સ્વપસિદ્ધ માયિક હોય છે, તે કાંઈ સેવક અગર દાસ હોતો નથી, કારણકે તેણે પોતાની ધ્વિજાઓ અને વાસનાઓનો ત્યાગ કરેલો હોય તે અને સત્યને રિવકાર્ય હોય છે. તે દુર્જનતાને દુર કરી સજ્જનતામાં મગ્નશુદ્ધ થયેલા હોય છે, તે સસ અમલને પૂર્ણપણે પીગળે છે, તે અમયનો ત્યાગ કરી સત્યને સપરે છે. બલેને જાહેર તેના ખુદા આંદે વિતા ન કરે, તેની સાથે દુર્જનતાથી વળે તોપણ તે તો દરેકના કપાણુનો જ ઇન્જા કરે છે. જેટલા જેટલા લોકો તેને દુર દુર કરવામથે છે. તેટલા તેટલાનું કપાણુ કળવાને તેને શુભ સમય પ્રાપ્ત થતો જાય છે. માનીને અવધાનીમાં રૂક્ત એટલુંજ અતર છે કે અત્તાની માણુમને દુકારે ભેટાવતાં તે પણ સામો દુકાર ભેટાવે છે એટલે કે ગુર્જ લોકાની સાથે જો માર્ગ ખરાબ વર્તણૂક ચલાવે તો તે પણ તેની સાથી ખરાબ વર્તણૂક ચલાવશે, પણ જે સુત શુદ્ધિવાન જનો હોય છે તે તો ભ્રષ્ટ કરનાર સાથે પણ બાળાથીજ વને છે, તેમનો દેવ કરનાર સાથે પણ તે એકાદ વર્તે છે એટલે કે શુરાધનો બદલે બાળથી વાળે છે.

માણસને સસારમાં જે દુઃખ અને સુરતીઓ આવી નહે છે તેનું દારણ એજ છે કે તે પોતાનાં દુઃખો પોતેજ ઉત્પન્ન કરે છે અને એ દુઃખોના દયાણે પોતાના પવિત્ર અત કરજીને અગવિત્ર બનાવી મુકે છે. માટે યાંત્રી મેળવવાને મુલ્યે ઉપાય એજ છે કે જેમ જાને તેમ પોતાના અત-કરજીને વધારે ને વધારે પવિત્ર રાખતા જતું માણસ ઇચ્છા અને વાસનાઓ પુરી કરવા માટે જોટલી મહેનત અને ખટપટો કરી જે પોતાની અમુલ્ય માનસિક શક્તિ ખરચી નાંખે છે તેટલીજ માનસિક શક્તિઓ જે તે સદુપયોગ કરે તો તેને ઉંચા ઉંચા ગ્રાન્ટી પ્રાપ્તિ થાયજ થાય.

માનસિક શક્તિના પશુ જે બેદ છે એક સારી અને બીજી ખરાબ, બધા અધ્યાન છે ત્યાં મંભવ છે, ત્યાં દુઃખની વિપુલતા હોય છે ત્યાં સુખનો વાસો અવસ્થા હોય છેજ, વાસનાની દસ્તાગારી શાંતિ છુપાયેલી હોય છે દુઃખની અસર ન થાય તેનું નામજ સુખ, પાપની વિરૂદ્ધ પુન્ય સન્નિવૃત્તિ નહિ એવજ નામ દુર્જનતા, બધાં વિશેષ ઉત્પન્ન કરનારી બાજો ઉપરિચિત થાય છે ત્યાં યજો યથાના સદ્ગત બીજ વાવેલાં હોય માટે આપણે જે કાર્મ કરવાનું તે એજ છે કે મનને જે આંધ્ર આપવી તે સુશર્મના બદલામાં બાહ્ય અને દુર્વાસનાને બદલે સદ્વાસનીજ આંધ્ર વધારે ને વધારે આપ્યા જતી.

શુદ્ધવંત પુરૂષ હોય છે તે પોતાના વીચારોને શુદ્ધ કરે છે, પોતાના હોયોને અને પાપને તજી જાય છે, અને મત્તને મદ્ય કરે છે. આ પ્રમાણે પોતાના લોભ અને વાસનાઓ અંધકારમય અરુણમાંથી ખમાર થઇ દૈવીસપતિની કુનિયામાં પ્રવેશ કરે છે. અને જગતને પોતાના ઉત્તમ ચરિત્રથી પુનિત કરે છે.

૫. વિરાગ્ય.

ત્યારે માણસની વામના તળય છે ત્યારે તેના મનને આ દશ જગતની અનિત્યતા બામે છે જરા (ધડપણ) અને મરણ આ બે બાજો એવી છે કે, વિચારપૂર્વક જે મનન કરવામાં આવે તે તરતજ આ જગતના અસ્તિત્વની અને અનિત્યતાની પ્રત્યક્ષબિંદી નજર સામે

ખરી થઈ જાય તેમ છે ગોત-નુકલને મરાજતેજ વની તેમજ મુદર રૂપાળી રડીયાળી આ પુત્ર હોવા છતાં તે વિરક્ત બન્યો. શ્રી સમર્થ રામદાસસ્વામી 'શુભ મંગલ સાવધાન' યત્નાની સાથે લક્ષમ-પર્માથી નાથી ગયા, ગમ ભર્તૃહરીએ 'ધિક્ તાંચ તેંચ મદૈર્વંચ હમાંચ માંચ' હદી અરજીમાં સીધાથી, ઓગણત્રીમદનર રૂપિયા ભરી જેલના દરવાજા ઉઘાડા મુકવા છતાં મદાસાધુ સોરેટિય જેલમાંથી બંદાર ન નિકળ્યોજ મતલબ કે વૈરાગ્ય શિવાય ખગાય સુખનું અને શાંતિનું જગતમાં બીજું રથજ નથી. જમતના ગમે તે લાગમાં જાવ પ્રત્યેક રથજે બીજી વાસો તો છેજ છે. માટેજ ભર્તૃહરીએ કહ્યું છે કે—

સર્વેષ્વતુ મયાન્વિતં મુવિત્તળં વૈરાગ્ય પ્રેમામય

સમર્થ રામદાસ સ્વામીએ મુર્ખનાં લક્ષણો જણાવી અતમાં મુર્ખ શીરોમણીના લક્ષણો જણાવ્યું છે કે—મુખમાં પરમ મુર્ખ તે છે કે જે સસારમાં સુખ માને છે, સસાર દુઃખ જેવું બીજું એકે દુર્ધટ દુઃખ નથી.

સસારમાં દુઃખનો અનુભવ ન થયો હોય એવો એક પશુ માણસ ગણશે નહિ. પ્રવેશને કાંઈને કાંઈ દુઃખ કેવળ દાર્શનિક હોય છે, ખરું દુઃખ ધણુંજ યોગ્ય હોય છે. માણસને મંશારમાં યોગ થયો ત્રાસ તો હોય છેજ, પશુ કેટલાક લોકો એવા હોય છે કે આવા હુલક દુઃખો ખાસ એક પોટનું બાંધી દમોશ પોતાની છાતીપર બાંધીજ રાજે છે, અને પછી તે લારની હુમો પર્માજ કરે છે આ કેવળ ગાંડાજ છે અરુણ આંધ્રનાં તેના દોષ પશુ રીતે નીવેડો આણી મુકા થતું એ ઉત્તમ વાત છે, પણ તેને મોળોને ચિદ્રણ કરવામાં કાંઈજ હાથો નથી.

જગતને સુખી કરવાનું કાંઈ આપણા હાથમાં નથી, પણ પોતાને સુખી કરવાનું તો પોતાનાજ હાથમાં છે, અને તેમ કરવાને કાર્મ ગાંઠો દટ પણ સદન કરવા પડતાં નથી. ગમે તેવો દટાદીને શમ પ્રાપ્ત યત્નાં અમરાદ ન કરતાં પોતાની શંતિ શાંત, તપ અને પ્રચન્ન ગણતારી દેવ પાડતી સુખની મીઠાજ મોટો નહિ, આ દેવ પોતે પોતાની મેજા પાડી જેદરી બીજી સુખશાંતિ

આપણને કામ આવે તેમ નથી. જે તેમ કરવાને
પાત્ર કરશે તેને કંઈ તે વાત અસાધ્ય નથી

રૂશિકુકા નામનો એક તરવેતા કહે છે કે
'જે તમેને તમારે પોતાના મનમાંથી જ ને શાંતી
નહી જડે તો તમોને શાંતિ ત્રણ જૂનનાં પથ્રુ જ-
ડાં નથી.' શાંતી મેળવવામાટે શ્રીમતતાઈનીજ
જરૂર છે એમ કાંઈ નથી, પણ શાંતીનો સભવ
નિષ્કાચન પામેજ વધારે હોય છે.

અર્કિચનસ્ય ચાંતસ્ય । શાંતસ્ય સમચેતસઃ ॥
સુદા સંતુટ મનસઃ સર્વાં । સુદામયા વિદ્યામારા ॥

ભાર્વાર્થ—નિષ્કાચન માણસ હોવા છતાં જી-
તેદ્રિય, શાંત, સમચુદ્ધિ અને નિત્ય સંતોષી એવો
જે દશે તેને માટે દશે દીશાઓ સુખથી ભરેલી
છે. એવું જો ભવંદરીએ કહ્યું છે તે તદ્દન ખરો-
બર છે; પણ ધણાઓએ પોતાના સ્વભાવને
એવો તો બનાવી ચુકેલો હોય છે કે, તેઓ શાંત
રાત્રીએ સુઈ શાંતતા ધારણ કરી ચકતા નથી
પણ દિલ્લી અનેક પ્રકારની 'કુક' પનાઓ કરતા
કલ્પનાગય અડચણો ઉપરિચત કરે છે. અને
જ્યારે તેમને કોઈ પણ અન્યથુજ વિચારો અગર
ખીજ કોઈ બ્યવહારીક ઉપાધીયો જાણી રહેલી
નથી કે જો સખધે વિચાર કરવાનું કારણ રહ્યું
હોય, ત્યારે તેવા પામરો પોતાની સમક્ષ ભુત,
પ્રેત, પિશાચ, ડાકણ વીગેરેની કલ્પનાસૃષ્ટિ ઉત્પન્ન
કરશે, અને તેવા વિચારોમાં એકાગ્ર યત્ન, તેની મન-
સૃષ્ટિની સૂક્ષ્મ વ્યૂત્પત્તિયો નજર સામે આણી યતાં છતાં
ગર છે અને પછીથી અનેક અજુબરજી આધી
જ્ઞાપ્તિ અને ઉપાધીથી રીનાય છે અને આ
સધળા ઉપાધી પોતાનામાંથીજ ઉત્પન્ન થયેલી
છે એ વાતનું તેને સ્મરણ હોતું નથી હવે
આવી આ જૂતપેતની માનસિક સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન
કરવાનું કદાદટ સેકડે પોણેસો દશ સ્ત્રી વર્ગેજ
હિંદુસ્થાનમાં તો લીધેલું નજરે પડે છે આવા
માણુઓને રાત્રે શાંતિથી ઉષ આવવી નથી અને
આખી રાત્ર આવ જા કરે છે, આવા માણુ
સોની આ આવી ભયકર દાલત જોઈ દયા આવે
છે, કારણ કે આ સધળા ઉપાધી સત્ય હોતી
નથી પણ કેવલ પોતાની કલ્પનાથી જ ઉત્પન્ન

કરેલી હોય છે. અગાનીઓને એની ટેવજ પડી
ગએલી હોય છે કે નકામી ખેત પંચાત વહોરી
લેઈ પોતાને વહેવારીયો ગણાવી 'મજી ક્યુ
ફળ્યે તો કહેકે મારે ગામડો ફીકર' આ કહે-
વત પ્રમાણે તેવાઓની વર્તણૂક હોય છે. આવી
મજત ખેડાત કર્યા શિવાય તેમને કંઈ પણ વળતો
નથી ખીજ તરફ કેટલાક માણુ ને વેરાગીયો મા-
સારીક ઉપાધીને દૂર કરવા ભગવા ધારણ કરે
છે, પણ ત્યાં સુધા તે પામરોને નવરા બેસવું
ગમતું નથી જોયી તેઓ, કોઇ કુતરી પાળે છે,
તો કોઈ વાઈ માકું પાળે છે, કોઈ ગાય ખટ્ટી
પાળે છે અને પછી વસ્તીમાં આવી લોખ માગે
છે અને સાથે કુતરાનું ભોળાણુ અને ગાય
પથ્રુ દારેલી હોય છે આ ઉપાધી જોઈ
વસ્તીના લોકો પૂછે છે કે મહારાજ ભગવાં કયાં
તોએ ઉપાધી ન મળે ત્યારે તેવા પામરો કહે છે
કે 'ક્યા કરના માઈ એક મળે કહાસે કુતરી આઈ
ઔર લીઆઈ, ઔ કુતરી મરે મળે ઔર ભોળા-
ળીયા રહે મયા અખ ઔ ભુખે મરતા થા તો
એક સતને કુષ પીલાને કે લીયે ગાય દેહી. ક્યા
કરના માઈ વગેરે વગેરે.' આ પ્રમાણે ભૈરી
છોકરાની માયા તજ પશુની માયા જોડી ઉપા-
ધીમાં મચ્છા રહે છે તેવાઓને વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત કેવી
રીતે થાય અને શાંતી ક્યાંથી મળે આવા લોકો
જોને વૈરાગ્ય અને શાંતીની કલ્પનાઓ દૂરો કે
નહિ એજ સમજી શકાતું નથી

શાંતિની પ્રવજા ધરાવનારે પ્રથમ ચિંતાને દુર
કરવી જોઈએ. મોત કરતાં મોતની ચિંતા જ વધારે
દુઃખદાયક હોય છે, પશુપક્ષી વગેરે મરતી વખતે
માણુસ જેટલાં દુઃખી યતાં નથી કારણ કે તેમને
મોત સળધીની ચિંતા અગર વિચાર કરવાનું
હોતું નથી, માટે જાણા માણુસે ભાવીની ચિંતા
કરતાં બેસવું ન જોઈએ જે વખતે જે પ્રાપ્ત થાય
તેમાંજ સંતોષ માની પ્રાપ્ત અનુકુળતા અગર
સાનુકુળતાનુંમાર વર્તી આનંદ સમય બ્યતિત કરવો
જોઈએ સુખ અને શાંતી પોતાની મેળેજ મળશે.

અપૂર્ણ.

વનસ્પતિ વિજ્ઞાન.

(ચર્તાકૃત્રી ચાલુ)

આંખમાંના ગુણુ ચાલુ.

ધાન્યાસવ—પાકાં લીલાં આંખમાં ૨૦૦૦, લાંબે તેનો રસ કઢાડીને તેમાં ૬ મઠ. સાદર ૨૦૦ તોલા, પીપરનું સુઈ ૮ તોલા, તે સર્વ એકત્ર કરી ઘીના રીંદા વાસણમાં ભરી રાખી ગોળાકાર કરીને તેને અનાજના ઢગનામાં ૫ દર દિવસ રાજવાથી તેષાર થાય છે તેમાંથી ૨ થી ૪ તોલા પીવાથી, કમ્બો પાંડુ, લુદ્દોગ, વાતરકત, વિષમ-જ્વર, શ્વાસ, અને અરુચિ મટે છે.

આમરડાંની દરસાયન—તાજાં સુકાં આંખમાં ખાંડી તેનું સુઈ લુગડે આંખી તેને લીલાં આંખમાંના રસની ૭ દિવસ સુધી ભાવના દેવી અને સુકીને રાખી સુકુ, તેમાંથી ૦ થી ૧ તોલો ગાયના દૂધ કે સાદર સાથે ખાવાથી પ્રુષ્ઠી થાય છે.

આંખમાંની ખનાવર—આંખમાંનો રસ, મઠ, સાદર અને ઘી સાથે રોજ ૨૧ તોલા આટવાથી, ધરડપણ, ગરમીના વિહારો અને આંખના રોગ મટે છે.

(૨) આંખમાં, ગોખર અને ગજોનું મરખે ભાગે ચૂર્ણ કરી તેમાંથી ૦ થી ૦૧ તોલો ઘી તથા સાદર સાથે ખાઈ ઉપર દૂધ પીવાથી, જીવાની કાયમ રહે છે વીર્ય અને આયુષ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે.

(૩) મુગ આંખમાં અને પીપરના સુઈને લીલાં આંખમાંના રસની સાત ભાવના દઈ તેમાંથી ૦ થી ૦૧ તોલો ગાદર અને ઘી તથા મઠ સાથે ચાગી ઉપર દૂધ પીવાથી વૃદ્ધાવર્યા દૂર થઈ શરીર પ્રુષ્ઠ થાય છે.

(૪) ચર્મા આંખમાંનું સૂઈ તો ૨૫૬, તેનો ૧૦૦૦ લીલાં આંખમાંના રસની ભાવના દઈ ઘીના રીંદા વાસણમાં ભરી તેમાં ૨૪ તોલા મઠ, ૨૫૬ તોલા ઘી, પીપરનું સુઈ ૩૨ તોલા, સાદર ૬૪ તોલા નાંખી તેને એકાદમાં ગળના ઢગલામાં દાદી રાખવું. ચોમાસા પછી તેને દાદીને તેમાંથી શક્તિ પ્રમાણે ખાવાથી રમરુજ કક્ષિત વધે છે, માતૃ વધે છે, જીવાની લાંબો વખત દઈ તે અને મન રોગ નબ ઇ.

અચન પ્રારાવસેડ—લીલાં આંખમાં નગ ૫૦૦ અને પાણી તોલા ૧૦૦૮ તથા દસમુગ,

કાકાશીગી, ખપાટ, આંખમાં, જીવંતી, પુષ્ક, મૂળ, દ્રાક્ષ, દરડે, ગજો, મેદા, ચર્દન, અમર પદ્મક, અતિબલ્લા, નાગગલા, જીવક, રૂપમક મોષ, કાકાલી, શીરકાકાલી, વિદારીકંદ એ સર્વે ચચર તોલા લઈ તેનું સુઈ કરી તે સુઈ તથા આંખમાં પાણીમાં નાંખી ઉકાળતા, ચોથો ભાગ ખાકી રેડે ત્યારે ઉતારી તે પાણી ગાળી બધું તે પાણીને ફરી ઉકાળી બાકું થયે ઉતારી નાંખવું અને ખાઈલાં આંખમાંની ઘીમાં પકરી કળાયા કાઢી નાંખી તેનો મળો કરવો, આ ગાળાની ખરાબર માદર મેળવી તેમાં વાંસકપુર ૧૬ તોલા, ૧૦૦૦ પીપર રોનું સુઈ, તજ. એન્ડી, તમાવપત્ર બધે તોલા લઈ તેનું સુઈ કરીને ઉપરના માવામાં નાંખવું પછી એ સર્વે એકત્ર કરી ભરી રાખવું એ અવ લેદમાથી ૧ થી ૪ તોલા દુધ સાથે ખાવાથી શીજીના, કાષ, રારમન, છાતીનાં દરદ, વીર્યદાય, માથાનો રોગ, વખત, તબેખમ, અમ્બપીન મટે છે અને ગરીર પ્રુષ્ઠ થાય છે.

અનાજ, કઠોળ અને વનસ્પતિના

ગુણુદાય સંખ્યા:—

૧ કડા સમસે બગા ૨ કાદરા કહે મારો ખડ દાણો, ગારે માથે ઠોડાં, મારો ખપ કપારે પડે, કે વગસ બાવે ખાંડાં, ૩ બાજરી કહે મારું ઉચું જાડ, મારે માથે ટોપી, મારા ગુણુ કપારે જીવાય, કે ખાપ દુખને રોગી, ૪ મગ કહે મારો મળો દાણો, મારે માથે ચાંદુ, બે ચાર મલિના અને ખાપ, તો માજુરા ઉકાડુ મારું, ૫ લાંબ કહે હું લાંબો દાણો, વચમાં એક ટોકા, બે ચાર મલિના મને ખાપ, તો લાંબીનો જવાનું ટોકા ૬, તુરીય કહે હું વાંકું ચુંકું, મારે હોને છે સગી, મારા ખાવામાં સ્વાદ કરે, તો નાંખ લીંબુને મગી, ૭ કઠોળું કહે હું ગોળ ગોળ, મારે હોને છે દાઢ, મારા ખાવામાં સ્વાદ કરે, તો નાંખ મેળીને ગોળ ૮ શરેણું કહે કડુ ખડુ, મારે માથે ચાટલી, બે ખાવાની મગા કરો, તો કરો અને રોટલી, ૯ દાળ બાનકા સુમરા ખાના, મેરે ભરોસે માઉ મન જાના, ખીચડી કહે મે બાવન જવન, રોગી કહે મે મગસ કપાવન ૧૦ કુધી કહે હું લાંબી રીસી, મારે હોને છે જાલ; મારા ખાવામાં સ્વાદ કરે, તો નાંખ ગજારી દાઢ.

ચરકસાંહિતા-ચિકિત્સાસ્થાન,

(અનુભવોન ગતિકથી.)

જે વિપમજ્વરમાં વાયુ અધિક હોય તેની ચિકિત્સા ધી, અનુવાસન યસ્તિ અને સિન્ધુ તથા ઉચ્ચ અનુવાસનો દારૂ કરવી નોંધએ ૨૮૮

જે વિપમ જ્વરોમાં પિત્ત અધિક હોય તેની ચિકિત્સા વિરેચન આધોની સાથે પદ્મવેદા દૂધ તથા ઘી અને તિક્ત તથા શીત અનુવાસનો દારૂ કરવી નોંધએ. ૨૮૯

જે વિપમ જ્વરમાં કફ અધિક હોય તેની ચિકિત્સા વમન, પાચન, ઉપવાસ, ઉમળા અને રૂક્ષ તથા ઉચ્ચ અનુવાસનો દારૂ કરવી એક છે. ૨૯૦

વીપમ જ્વરને નષ્ટ કરનાર યોગ

જે ઉપરાંત વિપમ જ્વરોને નષ્ટ કરનાર યોગ કહીએ છીએ શુદ્ધિમાન વૈદ્ય દોષાદિકના બ્રહ્માબલનો વિચાર કરીને તેનો પ્રયોગ કરવો. ૨૯૧

વિપમ જ્વરમાં છ પદ્ધતિ ધી પીવું અથવા માત્ર હરડે અને ત્રિફલોનો ઉકાળો અથવા તો ગળાના રસનું સેવન કરવું ૨૯૩

જે વખતે વિપમજ્વર આવવાનો હોય તે વખતે રોહન, તથા રવેદન ઉપચારો કરીને ગળી ધુરાસાની અજીભો, ઘીણું નસોતર, અને કડુનો કવાય પીવો. ૨૯૪ અથવા તો વિપમજ્વરમાં ઘણી ધી પાછને ઉડી કરવી અથવા ભોજન કર્યા પછી ઘણું જળ વિગેરે પ્રવાહી પદાર્થ પી અને જીડી, ઝરૂડી ૨૯૫ અથવા ત્રિફલજ્વર આવવાના વખતે ભોજનની ગાયે ઘણું મધ પીને રાચન કરવું અથવા આસ્થાપન યા યાપન (કાઈ વ્યસનમાં સમય ગાળવો.) કરવું ૨૯૬ જે દિવસે વિપમજ્વર આવવાનો હોય તે દિવસે દુધમાં મિલાટીની વિષ્ઠા મેળવીને પીવી. અથવા દહીંની તોગમાં અથવા તો મદિરામાં ગાયડું જાણુ અથવા સીધાણુ મેળવીને પાવું. ૨૯૭ પોષણ, ત્રિફળા, દહીં, મઠો, ધા, પંચગવ્ય, તથા દૂધનો પ્રયોગ વિપમજ્વરમાં કરવો નોંધએ. ૨૯૮ વિપમજ્વરમાં ભોજનના પદાર્થો તલના તેલમાં લસણ મેળવીને ખાવું નોંધએ અને શુદ્ધિને હિત

કર તથા ઉચ્ચ વીર્ય માંસ ખાવું નોંધએ. ૩૦૦
લીંગ, વાજની ચરખી, તથા સીધવ, અથવા સિદ્ધની ચરખી, સીધવ તથા જીવું વીવું નરય વિપમ જ્વરમાં, લેવું નોંધએ. ૩૦૧

ગુળ, લોબડાનાં પાન, વજ, કક, હરડે મરસન, જવ, તથા ધી એ સર્વ આપધિઓનો કુપ આપચારી વિપમજ્વરનો નાશ થાય છે. ૩૦૨ મનના વિદારો (ઉન્માદિ રોગો) માં જે કુમ, કુપ, નરય તથા અજન કહેતાં છે, તેનો વિપમજ્વરમાં પશુ પ્રયોગ કરવો નોંધએ ૩૦૩ મણિ, આપધો, મંગલકારક વસ્તુ તથા વિપનું ધારણ કરવાથી અને આપધિઓનું મેવન કરવાથી વિપમજ્વરનો નાશ થાય છે. ૩૦૪

પવિત્ર યજ્ઞને ગણ તથા ષોડશ માતૃકા મહિત ભગવાન પાર્વતી પરમેશ્વરનું પૂજન કરવાથી જરૂરી વિપમજ્વરનો નાશ થાય છે. ૩૦૫

ચરાચરનાં સર્વ બધાં સહજ મૂર્દાં ભગવાન વિષ્ણુના સહજ નામનો પાઠ કરી સ્તુતિ કરવાથી સંપૂર્ણ જ્વરોનો નાશ થાય છે. ૩૦૬ ધાત્તા, અધિનાકુમાર ઈન્દ્ર, અગ્નિ, હિમાલય, ગંગા, તથા મહદગણતું પૂજન કરવાથી જ્વરોનો નાશ થાય છે. ૩૦૭

લક્ષ્મીપૂરક માતા પિતા તથા ગ્રંથોનું પૂજન કરવાથી, સ્વાયંપ્રી, તપસી, સત્યપ્રી, તિર્યક્ષા તપ તપા હોમ કરનારો, જાતીય વેદના શ્રાણુથી અને સાધુ પુરોનાં દર્શનથી જરૂરી જ્વરોનો નાશ થાય છે. ૩૦૮-૩૦૯

જ્વર રસ તથા ધાતુમાં સ્થિત થાય તો ઉવડી તથા ઉપવાસ કરાવવા નોંધએ. જ્વર રૂધિરમાં સ્થિત થાય તો સેડ, લેપ તથા સશ્ન આપધિનો પ્રયોગ કરવા નોંધએ. ૩૧૦

જ્વરનો માંસ તથા મેદમાં પ્રવેશ થાય તો લુનાય તથા ઉપવાસ કરાવવા નોંધએ અને જરૂર ને હાડકો અને મજ્જામાં સ્થિત હોય તો નિરૂદ્ધ તથા અનુવાસન યસ્તિ આપવો નોંધએ ૩૧૧
શાપ, આંબચાર (હિસાદિ પાપ કર્મથી)

તથા જુનોના આવેશથી જે ત્વર અવિ છે, તેમાં સપ્તજી દેવી ઔષધ (જાલીલાન આપવું વિગેરે) કરવું જોઈએ ૩૧૨

ધી પીવાધી, ચરીરે ધી મસજવાધી. ફસ ખોલાવાધી, ગપ પીવાધી, સાત્ત્વ પ્રાસરગની માથે ભાત ખાવાધી પડાડ ખાવાધી આવેશ ત્વરનો નાશ થાય છે. ૩૧૩

દંમેશાં મૃગ પીનારનો આફરો ચઢે તેવો ત્વર મધ તથા ગાંસ રસના સેવનથી નષ્ટ થાય છે. ક્ષન (નરતર મકવાધી) તથા પ્રજીન (જોના ચરીરમાં ધા હોય તેવા) પુરુષોનો ત્વર ક્ષત (નરતર) તથા પ્રજુની ચિકિત્સાથી શાન્ત થાય છે. ૩૧૪

કામ, શોક તથા ભયથી ત્વર આગ્યો હોય તો આશ્વાસન, ઇંટ વસ્તુઓનો લાગ, વામુની શાન્તિ, તથા દર્પથી શાન્ત થાય છે. ૩૧૫

કોષથી ઉત્પન્ન થયેલો ત્વર, અતીષ્ટ તથા મનોહર વસ્તુઓથી, પિત્ત યિકિત્સાથી અને મદ્યકોષથી જન્મી શાન્ત થાય છે. ૩૧૬

કામથી આવેલો ત્વર કોષથી, કોષથી આવેલો ત્વર કામથી, અને ભય તથા શોકથી આવેલો ત્વર કામ તથા કોષવડે શાન્ત થાય છે. ૩૧૭

જે મનુષ્ય ત્વર વખતે વેગની પિન્તા કરતો કરતો ત્વરથી વ્યાકુલ થાય છે તેની સ્મૃતિનો, પ્રિય તથા વિચિત્ર વિષયોથી નાશ કરવો જોઈએ

જે વખતે ત્વર મટવાનો હોય છે, તે વખતે પુરુષ કુર્મન (ગજુગણે) કુરે છે, ઉદ્દી કરે છે, ચેટા, ત્રાસ વિવર્જતા (વજુ બદલાવો) પરમેવો, કંપ, વારવાર સિધિશતા. ૩૧૮ પ્રભાપ (સ્વરી કરવી) જ્યુ ચરીર ગરમ થઈ જવું અથવા યાદું પડી જવું, જાન જવું રહેવું, તથા ત્વરનો વેગ વધવો એવાં લક્ષણો દેખાય છે અને કોપીના જેવો દેખાય છે. ૩૨૦ વેગ પૂર્વક રોગ તથા અવાજ થાય તેવી રીતે પાતળા મગનો લાગ કરે છે, આ લક્ષણો ત્વરના જતા રહેવાનાં છે એવું જુદિમાન પંચે જ્વજુવુ ૩૨૧ જુદજુ દેવવાગા પ્રાપ્તો જગવાન તથા નવીન ત્વર જે જ્વ ગિયા દ્વારા દોષોના પચી જવાથી મટી જાય છે તો આવાં ભયજ લક્ષણો પ્રકટ થયા પછી થણે બાને મટે છે. ૩૨૨

જે ત્વર દોષોવડે વેગ કરીને ક્રમે ક્રમે મટે છે તે જુદજુ વખત સુધી રહેનારા ત્વરને મટવામાં કોઈ ભય કર લક્ષણ પ્રકટ થતાં નથી. ૩૨૩ ત્વર મટતાં ગ્વાનિ, સંતાપ, તથા વ્યથાનો નાશ થાય છે. ઇન્દ્રિયો નિર્મળ થાય છે અને મત્વ સ્વાભાવિક થઈ જાય છે. ૩૨૪

જે મનુષ્યને ત્વર આગ્યો હોય અથવા જે મનુષ્યનો ત્વર જન્મી ગયો હોય તેણે વિદ્વાદી, બારે તથા અસાત્ત્વ અન્નપાનનું સેવન કરવું નહિ ૩૨૫ મૈથુન, ક્રમ, સ્નાન તથા અધિક ભોજન કરવું નહિ, એ નિયમોનું પાલન કરવાથી ત્વર મટી જાય છે અને મટી ગયેલો તાવ ફરી આવતો નથી, ૩૨૬

ત્વર મટી ગયા પછી લાંબાસુધી જગ ન આવે લાંબાસુધી વ્યાયામ, મૈથુન, સ્નાન, તથા હરતા ફરવાનો લાગ કરવો જોઈએ ૩૨૭

જે મનુષ્ય ત્વર મટી ગયા પછી જગ આવતા પહેલાંજ આ પ્રમાણે તજવા યોગ્ય વિષયોનું સેવન કરે છે તેને ફરી તાવ આવે છે. ૩૨૮

દોષો મારી રીતે ન નીકળવા ક્ષતા, જેનો ત્વર મટી જાય છે તે પુરુષ જો ઘોડો પશુ અપચાર [અગ્ની ન પાળવા] કરે છે તો તેને ફરી તાવ આવે છે. ૩૨૯

જે મનુષ્ય જુદજુ દિવસ સુધી જવરથી પીડા પામીને કુર્મજ તથા દીન થઈ ગયો હોય તેને ફરી આગ્યો (ઉપશે ખાધેલો) ત્વર જન્મી મૃત્યુ લાવે છે, ૩૩૦ અથવા ધાતુઓમાંજ કામથી પરિપાકને પ્રાપ્ત થઈને ત્વરને ન ઉત્પન્ન થતા દેતાં પશુ વાતાદિક દોષ, દીનતા, સોગમ, ગ્વાનિ, પાન્ડુ, અન્નમાં અસ્તિ જુગલ્લી, ચમર્મા, ફોક્લી-યો, મન્દાગ્નિ અને એવાજ અન્ન રોગોને ઉત્પન્ન કરે છે. દોષો જે બેરાજરને નીકળવા નથી દોતા તો ઉપરના રોગો યોગ્ય અપચાર (અગ્ની ન પાળવાથી) થી ફરી ઉત્પન્ન થાય છે. ૩૩૧ ૩૩૨. ૩૩૩.)

તેથી ત્વરથી નિર્જિત થયા પછી પશુ જગ, તથા અવસ્થા અનુસાર મુખ્ય દોષોને દૂર કરવા અથવા ઔષધિયોથી તેને શાન્ત કરવા ૩૩૪

હમકા વુમન વિસ્તન અદિ સંશોધનોથી ઘેષોને દૂર કરવા, અસ્તિ, દિતકારક, હલકી યુષ [કાંચ] અથવા નંગસજીવોનો માંસરસ આ સર્વ જવર છુટવામાં હિતકારક છે. ૩૩૫

ફરી ઉધતો ખાધેલા જવરમાં અભ્યંગ [તેલ યોગવું] ઉમટન લગાવવું, સ્નાન, ધુળ, અન્ન તથા તિલતટથી દિત થાય છે. ૩૩૬

હારે અભિધ્વની તથા અસારમ, [ન પચે તેરી] વસ્તુઓ ખાવાથી ને જવર ફરી આવેલા હોય તો પચમતી માફક ઉપવાસ, ઉષ્ણ ઉપચારો વિગેરે કમથી ચિકિત્સા કરવી. ૩૩૭

કરિયાવું, કકું, નાગરભોય, પીતપાપડ, ગજો એ સર્વનો કવાય કેટલોક વખત પીવાથી આવેલો જવર મટી જાય છે. ૩૩૮ હુદ્દિમાન વેધે જવર વાહાની વિશેષ વિશેષ અવસ્થાઓમાં જવરની ચિકિત્સાના ક્રમ અનુસાર ફરી આવેલા જવરની

ચિકિત્સા કરવી. ૩૩૯

જવર બધા રોગોનો રાગ, અત્યંત લયાનક, અને બધા પ્રાણિયોનો અન્તઃકરક હોય છે, તેથી વૈદ્ય જવરની ચાન્તિને માટે વધુ પ્રયત્ન કરવો ૩૪૦

ભયતિ ઘાત્રુઆમાં આ રોગ છે, આ જવર ચિકિત્સત નામના અધ્યાયમાં સંપૂર્ણ પ્રાણિયોનું હિન છૂટવાનું લગવાનું આગેપછીએ અગ્નિ વેદના પ્રશ્ન અનુસાર ક્રમપૂર્વક જવરની ચિકિત્સા કહેલી છે. ૩૪૧.

હિતિ અગ્નિવેશકૃત વરક પ્રતિ સંદૃષ્ટે ચિકિત્સા સ્થાને હવરચિકિત્સત નામ તૃતિયાધ્યાય.

ગ્રી અગ્નિ વિશે જનાવેત અને ચરકે સંશોધન કરેલ ચિકિત્સા સ્થાનનો જવર ચિકિત્સા નામનો તૃતિયોધ્યાય. ૩

હુન્નર ઉદ્યોગના કેટલાક ટુચકા

૧ લાલ શાહી બનાવવાનો પ્રયોગ:—
૧૨ ઇન ચતા રંગની શૂકીને ૩ સ્પૅસ એકસ-એગોનીઆમાં ઓગાળવી, અને પછી તેમાં ૨૦ ઇન અરેબીક પાઉડરની શૂકી નાખવી-આથી મૌથી સરસ પાકી લાલ શાહી બનશે.

૨ કપડાં ઉપરથી ફળદુલના ડાઘ દંડાડવાની ક્રિયા:—કપડાં ઉપર કેટલાક ફળો રસ એવો ચોટી જાય છે કે તેને ને સાણુની સાથે મેળ થાય તો તે સજ્જડ થઈ જાય છે અને ફરી જતા નથી. દ્રાક્ષ અને જોરના ડાઘા વરસાદના ઉદ્ઘોષા પાણીથી ધોવાથી જતા રહે છે. પીપર્સ અને ચેરીઝના ડાઘા પડ્યા હોય તો તેમને હના પાણીથી ધોઈ નાખવા, પછીથી ગધઢની દીવાસળાથી છેડે રાખીને તાપ દેવો. દીવાસળાને કપડું બંધે ના તેરી રીતે નીચે રાખવી પછીથી કપડું, ચોક્ષા પાણીથી ધોઈ નાખવું તેમ છતાં પશુ ડાઘા ન જાય તો આ પ્રયોગ બે ત્રણ વખત અજમાવવામાં આવે છે.

૩ તપખીર બનાવવાની ક્રિયા-ખિરપત, મતીકારી કે હિન્દી નામની તમાકુના પાંદડાને પ્રથમ તો સાફ કરવા અને તેના ઉપર રજ કે રેતીનું ટપકું ન રહેવું નોંટએ પછીથી તે ઉપર, લેવેડર કે ચુતામજગ છાંટવું, અને તાપે સૂકવવા જ દવા બીની હોય તો ધીમા તાપથી તપવવા. બ્યારે તે સૂકાય ત્યારે તેમનો, ગ્રીણો શૂકા કરવો અને ચાળણીથી ચાળી નાખવા પછીથી તે શૂકામાં થોડુંક અત્તર નાખવું અને તે ખાટલીમાં ભરીને ખૂચ દેવો એટલું યાદ રાખવું કે ગમે તેટલી હચી જાતનાં અત્તર તેમાં ન વાપરવાં.

૪ ખાંડ અને તેલ માફ કરવામાં હાડકાં:

-ઉપયોગ કેવી રીતે થાય છે?

પાણીઓનાં હાડકાંને બેરીને કકડા કરવામાં આવે છે. પછી તેને કતોરાઈઝ એક લાઇમમાં (સુનાના સરકામાં) થોડુંક પાણી રેડીને ઉકાળવામાં આવે છે અને પછી ચોક્ષા પાણીથી ધોઈ નખાય છે. આ કાકડાની બેરે થોડીક રેતી

લખને લોહાના એક બધ વાસણમાં મૂકીને તળે ધણીજ તાપ દરવાગાં આવે છે. આ રીતને ડીસ્ટ કટીવ ડીસ્ટીલેશન કહેવામાં આવે છે ત્યારે બધ વાસણમાંથી ખૂબ ધુમાડો નીકળવાનો થાય ત્યારે ચૂસા ઉપરથી તે વાસણને ઉતારી લેવું. તે ઢાઢકાના કકડાને આઠ દિવસ સુધી હાઈડ્રોક્લોરીક એસીડના સજકામાં બોળા રાખવા, અને છેવટ તેમને કેટલીક મિનિટ ઉકાળવા. કકડાને ઠંડા પાણીથી ઘોષ નીખવાથી જે સત્વ રહે તેને એનીમલ ચારકોલ કહે છે. ચારકોલનો છુટ્ટા કરી રાખવામાં આવે છે અને ત્યારે નેપ્રેએ ત્યારે તેને ખાંડ કે તેલ સાફ કરવામાં વાપરવામાં આવે છે ધર્મ ચૂરત માણસો આ પ્રકારથી સાફ કરેલી ખાંડ વાપરતા નથી.

૫ હુંરે એપ્રાઇલ-તેલો બનાવવાનો પ્રયોગ-દરેક હેર ઓઈલમાં એટલો તો ગુણ હોય જ નેપ્રેએ કે તેનાથી માથામાં ઠંડક રહે અને વાળનો નુકસાન સુદર રીતે વધે આ કારણથી માત્ર વનસ્પતિનાં તેલ જ વાપરવાં નેપ્રેએ, ખનીજનાં તેલ જેવાં કે ધાસ્તેલ વિગેરે ધણીજ તુક શાન કરનાર છે. સામાન્ય રીતે કોપરેલ, દીવેલ, ચોક્કુ તેલ ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં સાફ કરીને વપરાય છે ખજૂરીનું તેલ ધણીજ કિંમતી હોવાથી મોઢું પડે. ખજૂરમાં વેચાતાં સસ્તાં તેલોમાં ખનીજનું “સફેદ તેલ, (બ્લાઈટ ઓઈલ)” પારદર્શક તેલ જર્મનીમાં તૈયાર થાય છે તે વપરાય છે તે તેલમાં સુગંધ હોતી નથી અને તે વાળને ઉતારી નાખનાર છે.

૬ વનસ્પતિનું તેલ લખને તેમાં થોડાક સદ્-ચુરીક એસીડ ઉમેરવાથી તેનો કથરા અને વાસ નીકળી જશે. તે ૧ થી ૨ ટકા સુધી બેળવેલો પાણીથી તે મિશ્રણમાં થોડાક સોડીઅમ કાર્બોનેટ નાંખવાથી સદ્-ચુરીક એસીડની અસર જતી રહેશે.

આ પછી તેલને બહુ કેનવાસ કે રેશમના કપડાંથી ગાળી નાખવું. અને પછી તેને બહુ બોલીક પેપરથી ગાળવું હવે તેલને રંગ દેવો નેપ્રેએ આ તેલમાં રતનજેતનાં મૂળ મુઝવાથી તેના ઉપર રંગ એસેને. પછી તેમાં થોડુંક ખજૂરીનું તેલ ઉમેરવું. તેથી રંગ મધુરો આટો

લાગશે. પછી તેલને પાણું એએક વખત ગાળવું.

કોપરેલને દરેક પ્રકારની ગરમીમાં પ્રવાહી રાખવાને તેમાં ખડકતું ગીધું નાખવું ત્રીચે પ્રમાણે પ્રમાણથી સારામાં સારા હેર ઓઈલ તૈયાર થઈ શકે છે.

મગજની અશક્તિ કે તાલ પડતી હોય તેને માટે ખાસ વૈદ્યકીય હેર ઓઈલ બનાવવું હોય તો તેમાં દીકચર આફ કેન્થેરાઈડઝ, એસીરાઈન વગેરે નાંખવું.

(૧) ચોક્કુ ટીલ તેલ	૧ પાઉન્ડ
,, કોપરેલ	૧૪
રોઝમરી તેલ	૧ ડ્રામ
હીના તેલ	૫ મી.
બર્ગેમટ તેલ	૮ "
ગુલાબનું તેલ	૪ "
[૨] ચોક્કુ તેલ	૩૨ ઓન્સ
ઓટો ડી રોઝ	૫ મી.
નેરોલી	૧૫ "

મેલેરીઆ તાવનો એક વિચિત્ર ઉપાય.— પાંચ કે ૭ મરચા લખને તેમનો બૂકો કરવો અને તેમાં થોડુંક પાણી-જાંદીને તેનો ઘાડ હુંદો બનાવવેલ. પછી ૭ ઇંચ લાંબો અને ૧ ઇંચ પહોળો એક ચોક્કા કપડાનો કકડો લેવો અને તેમાં તે મરચાં પાથરવાં, ટાઢ ચઢતા પહેલાં બે કલાક અગાઉ જમણા હાથના અંગુઠાની પાસેની આંગળીએ તે ચીપદં વીંટી દેવું. આ પાટો ૩ થી ૪ કલાક સંધી રહેવા દેવો, અને દરદી વારંવાર કહે તોપણ તેને છોડવો નહિ. આ ઇલાજથી મેલેરીઆ તાવ એકજ દિવસમાં અટકી જાય છે. આ પ્રયોગ દરવાથી ૧૦૦ દરદીઓમાંથી ૯૬ ના તાવ ગયા છે એમ સેન્ટ્રલ હિંદુ કોલેજના માસિક હોતો એક લેખક ખાતો આપે છે. આ પ્રકાર બે કે ત્રણ દીક લાગવો નથી અને દરદીની આંગળીને જરા બળતગ થાય છે પણ તે માત્ર ચોક્કા કલાક સહન દરવાથી તાવમાંથી મુક્ત થવાય છે, પાટો છોડી લીધા પછીથી આંગળીને ઠંડા પાણીમાં બોળવી તથા તેના ઉપર ઘી ચોપાડવું. તેથી બળતરા મટી-જાય છે.

ભાગ્યોદય

પુસ્તક ૯ મું.]

નવેમ્બર અને ૧૯૨૨.

[અંક ૯ મો.]

પ્રાપ્ત જીવનક્રમ કરતાં ઉચ્ચજીવન ક્રમમાં વહેતા
સાધકો પ્રતિ કથન.

(રાધા અચો વતન તે પાળે, એ લય.)

ખંધુ! બહોલો જીવનક્રમ હાવે,
આજમુધી બહુ ખાધુ પીધું; આજમુધી કહ્યું તેનું ધીધું,
તોયે મન ન ધરાયું પીવે-ખાવે? બંધુ
દૃષ્ટિ રમાડી બહુ રૂપ વિધયમા, બુદ્ધિ ઘટી અને વાધ્યા વયમા,
તોયે એનું એ નયને શું આવે? બંધુ
બહિર જતા હવે પાછા ફરીએ, નિર્વિધથી ખનવા ઉર સરીએ.
વિધયો છેને લલચાવે, બંધુ
સાધનમાં જો ન વધીએ હાવે, હજી પણ મન ઠેકાણે ન આવે.
તો?-(એ) વિચાર મને ક'પાવે, બંધુ
માનો તો હાવે સાફ, નહિ તો છે પરિણામ નહાફ,
હું તો કહું છું બધું જાવે; બંધુ

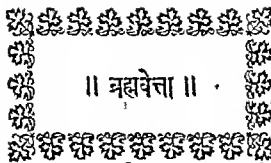
મો જ.

મોહનિદ્રામાં પહોંચાર મનુષ્યને જાગ્રત થવા ઉપદેશ.

(કયોં સ્વરૂપમે' મહોતા નહિ, એ લય.)

કયો નિંદમે' સોચા કરે, કહ્યું નગ બંદે નગતું.
યે સત્ય શુદ્ધ નિંદ હય, યે અકર્મ નહિ અરવિંદર હય,
ના યે ફરિતા યે જીવિ હય, ઉચ્ચસે' નહિ અનુરાગ તું, કયોં
યે નિંદ જહતા લાયગી, સખ સત્ય લાન લુલાયગી,
ફિર વો કણી ન વિલાયગી, અખસે' ઉસીસે' લાગ તું, કયોં
યે જીવન-જ્યોત જુઝાયગી, અધેરમેહિ ખમાયગી,
અખસે' કણી ન મિલાયગી. ખસ ત્યાગ-ઉનકું ત્યાગ તું, કયોં
યે મોહ નિદ્રા દૃષ્ટ હય, અટ બહુષુ કર લે તિરાગ તું; કયોં
નરહરિ પ્રભુ સંભાર લે, ચખહી મમત્વ વિસાર લે,
ફિર દિવ્ય સ્વરૂપ નિહાર લે, અતર-બહિર સખ જાગ' તું, કયોં

૧ આક્રોડ, ૨ ક્રોધ ૩ જગાએ.

॥ ब्रह्मवेत्ता ॥

(, લેખક:—મહાત્મા ગ્રીમાન નથુરામ શર્મા.)

જેમ બદરૂપ ઉપાધિના મિથ્યાપણાનો સુદૃઢ નિશ્ચય થતાં તે ઘટે રોકેલા આશયનો મહાકાશની સાથે સર્વદા વાસ્તવિક અભેદ છે એમ વિવેકી મનુષ્યને સ્પષ્ટ અનુભવાય છે તેમ અતઃકરણરૂપ ઉપાધિના મિથ્યાપણાનો સુદૃઢ નિશ્ચય થતાં તે અતઃકરણે રોકેલા ચેતનરૂપ આત્માનો બ્રહ્મની સાથે સર્વદા વાસ્તવિક અભેદ છે એમ બ્રહ્મવેત્તાને સંશય વિપર્યયરહિત અનુભવાય છે.

જેમ કોઈ મનુષ્યના ધરની સમીપ કોઈ વૃક્ષ ઉભો, તે રૂપાંતર પામી ઝિયતિ કરે, તે તે નમય આવે વિનાશ પામે, તેની સાથે તે મનુષ્યનો લેશ પણ સંબંધ નથી, તેમ પોતાના સ્થૂલશરીરનો અને તેની ક્રિયાઓનો, ખતે પ્રકારની છદ્મિયોનો અને તેમની ક્રિયાઓનો, અતઃકરણનો અને તેની ક્રિયાઓનો, પ્રાણનો અને તેની ક્રિયાઓનો, અને અવિદ્યાના અશનો અને તેની ક્રિયાનો મારા બ્રહ્મસ્વરૂપની સાથે લેશ પણ સંબંધ નથી એમ બ્રહ્મવેત્તા સ્પષ્ટ અનુભવે છે.

જેમ મૃગજલનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ જાણનાર મનુષ્ય મૃગજલને અન્ય મનુષ્યની પેઠે જોતો જોતો પણ તેને જલરૂપે જોતો નથી, પણ તેને સૂર્યના કિરણોરૂપે જુએ છે, તેમ સંસારનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ જાણનાર બ્રહ્મવેત્તા મારાને અન્ય મનુષ્યની પેઠે વ્યુત્પાનકાલે જોતા જતાં પણ તેને તે રૂપે સત્ય જોતા નથી, પણ તેને સમિચ્છાનંદ બ્રહ્મરૂપે જુએ છે. સંમારના મિથ્યાપણાનો સ્પષ્ટ અનુભવ થયા જતાં પણ બ્રહ્મવેત્તાને પોતાના કે અન્યજનોના પ્રારબ્ધથી ને સંસારની જે પૂર્વની પેઠે પ્રતીતિ થાય છે તે તેની આધિતાનુકૂલિય પ્રતીતિ કહેવાય છે.

જેમ સૂર્યના કિરણોનો સંકલપ હોય ત્યાં-

સૂધી જોનાર મનુષ્યાદિને ક્ષારવાળા ઝૂગિપર પડેલાં સૂર્યનાં તે કિરણોમાં મિથ્યા જન્મની પ્રતીતિ થાય છે, તેમ બ્રહ્મવેત્તાના પોતાના કે તેમના સંબંધમાં આવતા ને આવનારા મનુષ્યોના પ્રારબ્ધનો મદ બાવ હોય ત્યાંસુધી તે બ્રહ્મવેત્તાને સંસારના અધિધાનરૂપ બ્રહ્મમાં નામ, રૂપ ને ક્રિયાવાળા મિથ્યામસારની પ્રતીતિ બ્રહ્મરૂપ અધિધાનના ઘાનસહિત થાય છે.

જેમ વેદ કાઠીને રંગજુગિપર આવેલો બધાયો પોતાના સંબંધમાં આવતાં અન્ય પાત્રોની શાન્થેનો ને બીજો વ્યવહાર દૃઢિમ આસથા રાખીને-એ સર્વ વ્યવહારને કલ્પિત સમજીને-કહે છે તેમ અન્ય અજ્ઞાની જનોને આ પૃથિવીપર દેહાદિવાળા પ્રતીત થતા અસંગ બ્રહ્મવેત્તા પણ પોતાના સંબંધમાં આવનારા અન્ય મનુષ્યોની સાથેનો ભ્રમ વહાર અને અન્યને પ્રતીત થતા પોતાના સરી રાદિને અન્ય વ્યવહાર પણ તે વ્યવહારને કલ્પિત સમજીને કહે છે.

જેમ કોઈ સ્થિર જલચાળા જલાશયની તીર-પર ઉભેલા કોઈ મમલુ મનુષ્ય તે જલમાં દેખાતા પોતાના સ્થૂલશરીરના ઉંધા આકારને સાચો માનતો નથી, પણ તે જલાશયના તીરપર રહેલા પોતાના સરળા સ્થૂલશરીરને સત્ય માને છે, તેમ બ્રહ્મવેત્તા પોતાના કે અન્ય મનુષ્યોના પ્રારબ્ધથી પ્રતીત થતા પોતાના સ્થૂલશરીરાદિને પોતાનું સ્વરૂપ માનતા નથી, પણ બ્રહ્મનેજ પોતાનું સ્વરૂપ માને છે.

અતરાત્રમાથી અગિય બ્રહ્મને પોતાનું સ્વરૂપ અનુભવનારા બ્રહ્મવેત્તા અવિદ્યા, કાલ, કર્મ ને કર્મનાં સુખદુઃખરૂપ ક્રિયાને વશ વર્તતા નથી, પણ તેઓ તે શર્તથી સર્વદા નિર્લેપ ને અતઃકરણ રહે છે.

હિંમત દરમ્યાને સત્ય માનનારા અવિવેક્ષી મનુષ્યો નિરંતર કાંઈ પણ પ્રકારના દુષ્કર્મો અત્યાધિક અનુભવ કર્યા કરે છે, ને કેટલીકવાર પોતાને ધિક્કારે છે, પણ બાહ્યદૃષ્ટિએ પ્રતીત થતા હિંમત સર્વ દરમ્યાને મિથ્યા સમજનારા અભિવેક્ષી પોતાના મનાતા અંતઃકરણને તથા તેના સુખદુઃખાદિ ધર્મોને, પોતાના અભિવેક્ષણથી ભિન્ન ને મિથ્યા અનુભવે છે, તેથી તેઓ અનુકૂળ વિષયની પ્રાપ્તિમાં હર્ષને અને પ્રતિકૂળ વિષયની પ્રાપ્તિમાં ખેદને વશ થતા નથી, પણ સર્વદા તે જાનેમાં સમમાનતાથી એટલે પ્રમત્ત રહે છે.

સ્વપ્નના, મનોરાજ્યના, છદ્મજનના અને આત્મિક પદાર્થોના જેવા આ જાતના પ્રતીત થતા અંતરે પ્રારબ્ધવડે ઉપજેલી બાહ્યદૃષ્ટિએ જેતા છતાં અંતર અભિવેક્ષી તેમાં દૃઢ રાગ રાખતા નથી, સ્વપ્નના ને મનોરાજ્યનાદિના પ્રાણિપદાર્થોના કરતાં જાતના પ્રતીત થતા પ્રાણિપદાર્થોમાં કાંઈ સુખ વારતવિક ફેર નથી એમ જાણી અભિવેક્ષી જાતના પ્રતીત થતા સર્વ પ્રાણિપદાર્થોમાં સત્ય-પણાની છુદ્ધિ રાખતા નથી, પણ તે સર્વને હિંમત સંગ્રહે છે.

અભિવેક્ષી સર્વ દરમ્યાનમાં તેના વિવર્તોપાદાનકારણરૂપે એટલે અંતરે લુપ્ત છે, અર્થાત્ તેમની દૃષ્ટિએ પડતા પ્રત્યેક પ્રાણિપદાર્થના વ્યાપકારિક જ્ઞાનની સાથેજ તે પ્રાણિપદાર્થના ચિત્તોપાદાનકારણરૂપે અજ્ઞાનું પણ તેમને સ્ફુરણ યાપે છે.

જાતના પ્રતીત થતા આત્મકારિક જોડાણને તથા વ્યાપકારિક જોડાણને અભિવેક્ષી મિથ્યા જાણે છે, તેથી તેઓ અનુકૂળ પ્રાણિપદાર્થોના વિચારથી ને પ્રતિકૂળ પ્રાણિપદાર્થોના સંયોગથી પોતાના અસત્ય, અદ્ય, પરમાનંદરૂપ ને દુષ્કર્મના સ્વરૂપમાં સદ્મતતાને ને દુષ્કર્મને અનુભવ કરતા નથી.

અંતઃકર મનાતા અવની [સંસારની] અંતઃકર નિષ્કર કરવામાટે જેમણે મનનું [મહેશ્વરી આજ્ઞા પોતાના અભિવેક્ષણ સદ્યરૂપ] પરમાદર્શી આગધન કરી તેમની રાગાદિ કૃપાવડે અને પોતાના અંતઃકરણની અંતર્યુષ્માત્રાએ પોતાના અભિવેક્ષણને ચચાઈરૂપે અનુભવે છે એવા કૃતાર્થ અભિવેક્ષી સર્વજ્ઞ [હિતગામી સર્વ પ્રાણિપદાર્થમાં] સચ્ચિદાનંદરૂપ અંતરે અનુભવે છે,

મત્તે હૃદયમાં, અંતરમાં, દેવપ્રતિમામાં, અગ્નિમાં કે તીર્થમાં તેઓ અંતરે અનુભવતા નથી.

જે અવિદ્યારૂપ અતીતિક દૃઢ દોરડીવડે બધા-યેલા આ જીવરૂપ પશુઓ આ વિષયમાં સર્વદા અમત્ત કર્યા કરે છે, અને જેઓ તે દોરડીથી મોક્ષના યથેલા હોય છે તેઓ પોતાના સ્વરૂપમાં સુસ્થિર રહે છે, તે અવિદ્યારૂપ અતીતિક દૃઢ દોરડી અભિવેક્ષી ક્યાંઈ પણ પ્રતીત થતા નથી.

પોતાના સમર્થ સદ્યરૂપના અભિવેક્ષણરૂપ અતીતિક અનુભવ પરમાદર્શી પાત્ત કરીને જેમણે દૈવોક્ષમા રહેતા અનુભવો અપાદર કર્યા છે એવા અભિવેક્ષી અભિવેક્ષી માત્રાએ સ્વદૃષ્ટિ જાણેલા હોવાથી તથા તેને અભેદમાત્રે પ્રાપ્ત કરેલા હોવાથી હવે તેમને આ લેકને માટે, પરલેકને માટે, જ્ઞાનપ્રાપ્તિમાટે કે મોક્ષપ્રાપ્તિમાટે કાંઈ પણ કર્તવ્ય અવશેષ રહ્યું હોય એમ જાણતા નથી.

પરમાનંદરૂપ અદ્ય અંતરે ઉપદેશ કરનારા ચાતુરતા, અભિવેક્ષી સદ્યરૂપના, અદ્વિતીય અજ્ઞાનના, અને અજ્ઞાનના અસદ્યરૂપના વિચારવડે ચકિત થયેલા અભિવેક્ષી પોતાને વારંવાર અનિવાર્ય આપી પોતાના પરમાનંદરૂપમાં નિરંતર રમણ કરે છે.

વસ્તુનાં સર્વ પ્રકારના કર્તવ્યના અવધિને પ્રાપ્ત થયેલા અને ત્રવદારપણે જેમણે પોતાના ચિત્તમાં અજ્ઞાનીઓને જ્ઞાન આપવાનું કર્તવ્ય આદર્યું છે એવા કૃતાર્થ અભિવેક્ષી પોતાના અંતઃકરણની બાહ્યદૃષ્ટિએ જ્યારે વિશ્વને વિશ્વોક્ષમા હોય છે ત્યારે તેઓ સુમેન્દ્ર મનુષ્યોને મહુદ્ધા નીચેના ભાવને સદુપદેશ આપે છે —

“હે સમજના તમે પ્રથમ સુખના અને દુઃખના વારતવિક સ્વરૂપને સમજો; પછી સુખની પ્રાપ્તિના હેતુઓને અને દુઃખની પ્રાપ્તિના હેતુઓને સમજાવવારૂપે વિચાર કરો. તમને સર્વને સુખ જોઈએ છીએ, નિર્દોષ ને પરિપૂર્ણ સુખ જોઈએ છીએ, પણ દુષ્કર્મના લેધ પણ તમને જોઈના નથી. તમે જાણશાદ કાંઈ પણ ચર્ચમાં હો, વા તે વર્ણવી શકાર હો તમે અન્યથાદિ કાંઈ પણ અજ્ઞાનમાં હો, અથવા કાંઈ પણ અજ્ઞાનમાં ન હો, અને તમે જી હો, વા પુરૂષ હો, તોપણ તમને સુખ જોઈએ છીએ, દુઃખ જોઈએ

નથી, એ વાત એક ને એક બેના જેવી સુનિદ્ર છે. હે સુષ્પન્નુએ! તમે સુષ્પન્ને ધ્રુવ છો, અને દુષ્પન્ને ધ્રુવ છતાં નથી, પણ શોકની વાત છે કે તમારામાંનો મોટો ભાગ, ન્ધણો મોટો ભાગ, જે ઉપાયોવડે પોતાને વારતવિક સુષ્પન્ને અવસ્થા લાભ થાય એમ છે તે ઉપાયોને આદરપૂર્વક સેવતો નથી. અને જે ઉપાયોવડે પોતાને અવસ્થા દુષ્પન્ની પ્રાપ્તિ થાય છે એમ તે ઉપાયોના સેવનનો પરિત્યાગ કરતો નથી.

સુષ્પન્ન કરજુમાં રહ્યું છે, બદારના અતુ ક્ષણ માનવામાં આવતા પદાર્થોમાં સત્યસુષ્પ રહ્યું નથી. બદારના પ્રવિશ્ત પદાર્થના લાભ ને ઉપભોગવડે મનુષ્યનું અતંકરણ થોડી ઘણે સુષ્પનો અનુભવ કરી પાછું તે દુષ્પન્ને ન્યૂનાધિક અથવા અનુભવ કરવા લાગી જાય છે. આમ અનુકૂલ પદાર્થના લાભ અને ઉપભોગવડે મનુષ્યને સ્થાયી સુષ્પ મળતું નથી એ સર્વને પોતપોતાના અનુભવથી મિદ્ર છે. જો બદારના સર્વ પદાર્થોની તુલ્યતા પરિત્યાગ કરવામાં આવે તો બદારના પદાર્થના ચિંતનવડે યનારી મનુષ્યના ચિત્તની ચચક્ષતા શમી જઈ તેનું ચિત્ત રિચર રહે છે. ચિત્તની રિચરતાવડે તેના વિશેષનો અભાવ થવાથી તે પુરુષને ઉપશમસુષ્પનો લાભ થાય છે, અને પછી તેને પરમાનંદરૂપ જ્ઞાનનો અનુભવ થાય છે. જે મનુષ્યને નિર્દોષ, નિરવધિ, નિત્ય ને સ્વતત્ર સુષ્પ જોઈતું હોય તેણે તે સુષ્પ દશ્ય વિષયોમાં શોધવાનું નથી, પણ પોતાના અતંકરણમાં જ તે સુષ્પને કાંઈ સમય સંદુરરૂપે શરૂ કરવું જોઈએ. કહીને વિધિપૂર્વક શોધવાનું છે. આજસ અને અપ્રકાશિત સજી તમે વિધિવત પ્રવર્તન કરો, તે સુષ્પી યાઓ.”

મનોનાશની અને સંસારની વાતચીતના અંતરે ઉત્તરોત્તર રૂદ્ધિ થવાથી તે જ્ઞાતિના વિવેકાઓમાં કમથી જીવનમુક્ત, મદ્યમુક્ત અને અતિમુક્ત એવા નામથી કહેવાય છે.

આ પરમપૂર્ય, પ્રાતરમરણીય, વંદનીય ને વિષ્ણુના શ્રેષ્ઠ અલક્ષરરૂપ જ્ઞાતિના દેવદિ ૪૮ પદાર્થોમાં દુષ્પણની (આત્માની) શુદ્ધિ નહિ રાખનારા, કાંઈ પણ દશ્ય પ્રાણિપદાર્થમાં મમતા નહિ રાખનારા, સર્વ દશ્ય પ્રાણિપદાર્થનાં વિચરણ રહેલા પોતાના આત્માને અને પોતાના આત્મા-

માં દશ્યાયેલા સર્વ પ્રાણિપદાર્થોને જોનારા, નિર્ભય, ચિત્તની નિમલતાવાળા, ઉદાર, વાણી અદિ કર્મેન્દ્રિયોને તથા નેત્રાદિ ગાનેન્દ્રિયોને તેમજ નિષિદ્ધ વ્યાપારોથી દુર રાખવાના સામર્થ્યવાળા, અતરાભાથી અભિન્ન જ્ઞાનરવરૂપમાં પોતાના ચિત્તને તથા પોતાની ઉદિયોને સુરિચર રાખવાના બળવાળા, સુંદર નિશ્ચયવાળા, પ્રારબ્ધવશાત જે નિદિત આકાર, વસ્ત્ર, નિવાસસ્થાન ને શબ્દા અદિ પ્રાપ્ત થાય તેમાં સતોષ રાખનારા, કાંઈનો દોષ નહિ કરનારા, કાંઈ પણ પ્રાણીને વાળી આદિરૂં ઉદ્દેશ નહિ કરાવનારા, જેમનું હૃદય, જેમાંનો તેજો ને જેમની વાણી અવધિરહિત દશ્યાથી ભરેલાં છે એવા, કાંઈનું અદિત ન થાય એવું સત્ય તથા પ્રિય જ્ઞાનનારા, ક્ષમાના મહાસાગર, સદનશીલ એટલે પ્રતિકૂલ પ્રાણીની કે પ્રતિકૂલ પ્રસંગની પ્રાપ્તિ થયા છતાં ચિત્તમાં લેશ પણ નહિ તપનારા, પોતાનો પ્રાપ્ત વ્યવહાર કરતાં છતાં જે માનાપમાનના, દાદનકકાના, સુખદુઃખના, રુદિતિ, નિંદાના તથા જૂખતરસના પ્રસંગો અને ખીન્ન અનુકૂલપ્રતિકૂલ પ્રસંગો આવે તેમાં દર્પજેદાદિને વશ નાંદ તો પોતાના હૃદયને શીતલ રાખનારા, કાંઈની ચાહી નહિ કરનારા, કર્મેન્દ્રિયોની અયોગ્ય ચચક્ષતા નહિ રાખનારા, સુદામક હૃદયવાળા મનાથી, [ઓ, મૂર્ખ, જાલક ને દુષ્પન્ની પરાજન નહિ પામવાના સ્વભાવવાળા અર્થાત તેમનો ઉપર મનાપ પાડવાના બલવાળા,] ઉપરથી કશિર રાગામામના વા દેખાવાસના જેવો વ્યવહાર કરતાં છતાં પણ હૃદયમાં આકાશના જેવા અતિ પરિવરેહનારા, નમતાનાળા અર્થાત વિજાલનાદિના અભિમાનવિનાના, સરલ સ્વભાવવાળા, દભરદિન, આ લોકનાં તથા પરલોકનાં સર્વ વિષયમુખોમાં ઉદારીતનજેરા, દશ્યના આધવડે દશ્યની વાસના વિનાના, પ્રારબ્ધવશાત પ્રાપ્ત થયેલા સુષ્પ દુષ્પન્ને મિથ્યા સમજી સર્વદા પ્રસન્ન રહેનારા, જ્ઞાનવશ વસ્થામાં પણ સુપુમિના જેવું વિશેષરહિત મન રાખવાના બલવાળા, પોતાને અદિપ, અમન, પરમપવિત્ર દુષ્પરહિત ને પરમાનંદરૂપે અનુભવનારા, કાંઈ પણ પ્રાણીની કપ્યા નહિ કરનારા, અનુકૂલ પ્રાણિપદાર્થની પ્રાપ્તિથી વા પ્રતિરૂં પ્રાણિપદાર્થના વિષેગથી દર્પને વશ નહિ થનારા, હૃદય તે આ અશુભ હૃદય ને નીચ ધસાદિ સર્વ

સારના સર્વ વિકલ્પોથી રહિત ચિત્તવાળા, સકામ-
કર્મ નહિ કરનારા, શુભાશુભકર્મમાં આદર નહિ
સેવનારા, સર્વ પ્રાણિપદાર્થને તેના સિત્તોપાદાન-
કારણરૂપે-અક્ષરરૂપે જ્ઞાનારા કોઈ પણ પ્રકારની
ચિંતાવિનાના અહારના અનુકૂલ પ્રતિકૂલ પ્રાણિ-
પદાર્થોના તથા વધારના અનુકૂલપ્રતિકૂલ પ્રમગ્ધો-
ના અને અંતઃકરણની આભાસરૂપે થતી સુખા-
કાર, દુઃખાકાર કે મોહાકાર વૃત્તિઓના દ્રષ્ટા રહે
વાના મામર્થ્યવાળા, અતઃકરણને આત્મભિમુખ
રાખવાના બળવાળા, અને પ્રકૃત મનુષ્યેના મન
દર્માં તથા સમાનમા પ્રીતિવિનાના હોવાથી તેઓ
વિવેકીઓમાં સર્વથા સર્વદા ધન્યતાદને પાર
મનાય છે.

જેમનું ચિત્ત પરમસુખના ને પરમજ્ઞાનના
મહામાગરરૂપ પરમજ્ઞામાં લીન થયું છે એવા
અજ્ઞાપેતા પોતાના કૌટુંબિક કુનને પવિત્ર કરનારા,
પોતાના સ્થૂપચારીરના માતૃપિતાને પોતાની અ-
દ્વૈતસ્થિતિવડે પરમસતોષ ઉપજાવનારા, અને
પોતાના નિવાસપડે ને અમથ્યવડે આ પૃથિવીને
પવિત્ર કરનારા છે.

જેમના અંતઃકરણની વૃત્તિ અક્ષરોને અતુલ્ય
કરનારી થઈ છે તેવા અજ્ઞાપેતા પોતાની દૃષ્ટિને
વિષયમૃત્ત યનારા મર્વ પ્રાણીઓને તેમના અન-
કરણની પોતાના કાણી જેટલી અનુકૂલશુદ્ધિ હોય
તે અનુકૂલશુદ્ધિના પ્રમાણુમા પવિત્ર કરે છે, અને
તેમના અતઃકરણને પોતાના અણી જેટલો અનુ-
કૂલભાવ હોય તે અનુકૂલભાવના પ્રમાણુમાં તેમના
આત્મરૂપ હોવાથી તેઓ તેમને આનંદનો અતુ-
લ ભવ કરાવે છે.

જેમનું અંતઃકરણ પરમપવિત્ર અજ્ઞામાં નિવાસ

કરવાના સામર્થ્યવાળું થયું છે એવા મહાપુરુષ-
શાળી ને સમગ્ર જગતને વદનીય અજ્ઞાપેતા કૃતાર્થ
હોવાથી તેમણે પૃથિવિઉપરનાં સર્વે તીર્થોનાં
જલોમાં સ્નાન કર્યું, ધનવાનપવાળા સમગ્ર પૃથિ-
વીનું સુખાત્ર આશરુને દાન આપ્યું, શાસ્ત્રોમાં
કહેતા સર્વ નિર્દોષ પગો કર્યા, આ વિશ્વમાંના
મર્વે દેવોનું પૂજન કર્યું, અને પોતાના સર્વ પિતૃ-
ઓને સતોષ આપ્યો, એમ વિનારીઓ માને છે.

જે સ્વત્ત્વમાં દુ ખતો ગદ્ય પણ નથી, જ્યાં
અપવિત્રતાનું નામ પણ સંભળાતું નથી, જે
સ્વત્ત્વમાં માથા ને માથાના કાર્યરૂપ પ્રાણિપદાર્થોને
આત્મત અભાવ હોવાથી જે સ્વત્ત્વ સર્વદા સર્વોત્તમ
એકાંતવાળું છે, જ્યાં જડના આદિ તમેયુચુના
ધર્મો નથી, જ્યાં ચયક્ષત્રા અદિ રત્નોચુચુના
ધર્મો નથી, જ્યાં સુખાતિમાનાદિ મનિનમસ્તરચુચુના
ધર્મો નથી, જ્યાં જાન ચૈતન્ય ને ઉપાધિરહિત
સ્વાભાવિક આનંદજ છે, જ્યાં ભેદ વા દૈત નથી,
જ્યાં આકાશને પણ સ્પૃશ્મનર ગંગામાં આવે છે,
જ્યાં કોઈ પ્રકારનાં શરીરોનાં સદ્ભાવ નથી, જ્યાં
પરમનિશ્ચયતા ને પરમગભીરતા જ પ્રસરી રહી છે,
જ્યાં અપકાર નથી, જ્યાં તેજના અધિકરણરૂપ
કોઈ પણ પદાર્થ નથી, અને જે સ્વત્ત્વ પરમયુક્ત
ને વાણીવડે નિરૂપણ ન કરી શકાય એવું છે, તે
સ્વત્ત્વમાં જેમનાં ચિત્તો અધિજ્ઞાનમાં ગળી ગયાં છે
એવા અજ્ઞાપેતાઓ અતોદસાવે નિવાસ કરે છે.
જેઓ પોતાને મુચુક્ત માનના હોય તેમણે
પોતાના જીવનનું ક્ષયમથુર નહો કરી પોતાના
હૃદયમાં રહેલા વિચાસના [અદ્વૈતા] પ્રમાણુમા
વર્તમાનજન્મમાં અજ્ઞાપેતા યત્તામારે બની શકે
તેટલો વધારેમાં વધારે પ્રપત્ત શીઘ્ર કરવો
જોઈએ.

સ્ત્રીહિતશીક્ષક

શ્રી ઉપયોગી પુસ્તક તૈયાર થઈ ગયું છે. હવે તો ખપી જવા પણ આવ્યું છે માટે તુરત
મંચવી લેવું. તેમાં ૧૫૦ ઉપરાંત શ્રી પુરુષોનાં જીવનચરિત્રો ઉપરાંત ૩૦ પ્રકરણો શ્રીઓનાં
કર્તવ્ય સંબંધી છે. પુણ ઉપર અદ્વૈતજ્ઞાન વાંચી જોવી. કીમત રૂ. ૪-૦-૦ તુરત નહિ મગા
વો તે ખપી ગયે પડતાવુ પડશે. આપના ધરમા તો આ પુસ્તક હોવુજ જોઈએ.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યેદય-અમદાવાદ.

મનુષ્યનું યથાર્થ કર્તવ્ય.

મનુષ્યાવતાર મેળવીને આ સમરમાં વિજયી નિવડવું એ કામ સરન નથી જન્મ્યા ત્યાગ્યી તે મરણપર્યંત તેણે એવાં કામ કરવા જોઈએ કે જેથી મગની વખતે તેને તેનાં કરેલા કાર્યોથી સતો ૧ થાય મરતી વખતે તેને એમ થવું જોઈએ કે મે મારો મનુષ્યાવતાર સાર્યું કે કોઈ છે હાય આવેલો નવમર જવા દીધો નથી આ મનુષ્યજન્મ મળવો ફુર્તી છે એવું શાસ્ત્રો કહે છે દેવો પણ મનુષ્યજન્મની ઈચ્છા રાખે છે મનુષ્યજન્મ મળવો અને તેમાં વળી ઉચ્ચ જ્ઞાતિમાં જોઈ માં જન્મવું એ ધણ જ સદ્ભાગ્ય સમજવું એ પ્રમાણે મજેશ્વર કુર્વિત મનુષ્યજન્મને માર્યું કે ન લેવો એ દરેક મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે જો ૧ એજ ગુમાવી દેવામાં આવે છે તો તે જન્મ થો અને ન મળ્યો બને બરાબર છે

આ સસારમાં જન્મ લાખેને જો કાંઈ ઉત્તમ કાર્ય કરવામાં આવે છે તો જ મરણ વખતે તેને મતોપ યજ્ઞ રહે છે ઉત્તમ કામ કરનાં એ મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે પછી તે કામમાં સફળતા મળે કે ન મળે એ જુગી વાત છે મનુષ્ય જન્મને સાર્યું કે કરી તે દ્વારા કાર્મિક પ્રાપ્ત કરી જવું એ કર્તવ્યને ધણી બધી જાય છે જોગ અત્યંત માણસને મળેતો હીરા તે કાદવમાં રંગેશી નાખે છે, તેમ ધણી માણસો પોતાને મજેશ્વર મનુષ્ય દેહને રમજોગમાં મિથ્યા ગુમાવી દે ૮

ધણી મનુષ્યો જન્મે છે તે પછી પાંચસાત વર્ષ સુધી કાશમાં ઉઠે છે, માતેક વર્ષ પછી નિશાળમાં જાય છે ત્યાગ્યી તેને ત્રિદાનપ્રાપ્ત કરવાની ચિતા મહે છે મરણી રંગ પછી નોકરી ધણી શોષવાની ચિતા રહે છે આ વખતે લાભ કરી તે સંસારી બનનાં સંસારના બોજ વૈભવો ભોગવવાની ચિતા રહે છે પ્રજા યત્નાં તેમનું ગુજરાન નિલાવવા મારે ધન પેદા કરવાની ચિતા

વધે છે આ અવસ્થામાં તે મન ગમે તે રીતે પૈસા પેદા કરવા એ જ પોતાનું કર્તવ્ય માને છે તેને મળેતો મનુષ્યે જાણે ધન કમાવા મારજ હોય તેમ માની ઈશ્વર રાજધિ ત્રિચાર પણ તેને આવના નથી, તેને પોતાનાં યથાર્થ કર્તવ્યનું જ્ઞાન પણ રહેતું નથી તેમના જીવનનું મુખ્ય કામ જાણે અવધારમાં રચી પચી રહેવાનું હોય એમ તે માને છે જો તેમની અવસ્થા મરીજ હોય તો તેમને આ મનુષ્યજન્મ કટાંગા બરેવો લાગે છે પણ જો જે પૈસે સુખી હોય છે ત. તે સુખમાં એટલો બધો અધ બની જાય છે કે તેમને પોતાના ખરા કર્તવ્યનું જ્ઞાન રહેતું નથી પોતાનાથી ઉતરતા માણસો પ્રતિ તેને તિરસ્કાર છુદ્ધિ રહે છે, તેમને દલકા માને છે જો બોગ જોડે તે વક્રીમ બને છે તો વગીશ્વરનો ક્રોધ રાખે છે, અમલદાર બને છે તો જાણે આખા રાજ્યની સત્તા જ પોતાને મળી ગઈ હોય તેમ અમલદારીના મદમાં અધિજો બની પોતાના તાજાના માણસોને દલકા ગણવા, ધુનકારી નાંખવા, સામાન્ય પ્રજાજનો પ્રતિ તિરસ્કાર છુદ્ધિ ગણી, તેમને પોતાના કર્તવ્ય દલકા ગણવા, અને વખત આવ્યે ડાકરશાહો ચનાવામાં પણ પાછા પડના નથી તે એમજ જાણે છે કે આ પછે જ દવે રાજ બની જાય આ બધી વળ આપણે હુકમ માનવાને જ સમજાવી છે તરે ત્રાસતાં પણ પ્રજાજનોનો તિરસ્કાર કરતાં જ ચાતા નથી અને આ પ્રમાણે આ નોકા આ અમલદાર-શાહીને જ પોતાનું સર્વોત્તમ પ્રાપ્ત્ય માને છે

નાના ગામમાં જો કાંઈને જો પૈસા સારા મળ્યા હોય છે તો તે અમલદારનો ખુશામત કરી પોતાના ગામના લોકોને દવકા માની નેમના ઉપર દાખ બેસાડવા પ્રયત્ન કરે છે મનમાં પૈસાનું ગુમાન રાખે છે અને અમલદારશાહીની

પ્રથમતઃ કરી અન્ય લોકોને સતાવવામાં પોતાનું મહત્ત્વ માને છે શહેરમાં શેઠીયા બને છે તો તેઓ પૈસા પ્રાપ્ત કરવામાં જ પોતાનું સર્વોત્તમ કર્તવ્ય માની પોતાના કરતાં ઓછા પૈસાવાળાને હવકા સમજે છે આ પ્રમાણે મનુષ્યો અવધારમાં સુખ મેળવવું, પૈસા મેળવવા તેને જ સર્વોત્તમ પ્રાત્ન્ય માને છે. આવા લોકોને આ પ્રકારના મદમાં પોતાના મનુષ્યજન્મમાં શુ કર્તવ્ય સાધી લેવાનું છે તેનું જ્ઞાન રહેતું નથી. અને જ્યારે કાળસમુખ આવે છે અને મરણ પધારીએ પડે છે ત્યારે એક પછી એક પોતે કરેલાં કાર્યો નજર સમુખ જણાતા પરતાપ છે કે અરે! મેં તો જન્મ નકામે શુભાગ્યો જીતાનીના મદમાં, પૈસાના મદમાં, અમનદારીના મદમાં હું અત્યાર સુધી જે રચ્યો પચ્યો રહ્યો તેમા મેં ધણુ શુભાશુ, તેમાંનું કશું મારી સાથે ન આવ્યું અમુકના નિસાસા લીધા, મરીમેને કનડગત કરી તે સર્વ અત્યારે મારે તિરસ્કાર કરે છે આ ધમના ફોતો હવે મારી ની કથા કરશે! આવા રિવાજો આવના તેને કરેલાં કર્મોના પરાવે યતાં પે તોના મનુષ્ય જન્મ એજ શુભાવેનો જણાય છે.

આ પ્રકારના સમારમાં રચી પચી રહેલા મનુષ્યો હક મરણના સુખમાં જતાં સુધી ચેતતા નથી તેમને અનીતિનાં કાર્યો કરતાં આ મનુષ્ય જન્મનો નાશ થવાનો છે એ યાદ રહેતું નથી અમલદારીના ગદમાં તેમને ખચર નહીં પડતી કે આ અમલદારી જતી રહેતાં વાર લાગવાની નથી અને તે જતાં આ મનુષ્યો જ્યાં જ આપણે છીએ અને અતે મરણ વખતે આ કરેલાં કાર્યોનું ફળ ભોગવવું પડશે તેવું તેમને અમલદારીના મદમાં જ્ઞાન રહેતું નથી મનુષ્યો મનુષ્ય-દેહથી પોતે જુદા છે એવું તેમને જ્ઞાન રહેતું નથી. તેમને મળેનો આ મનુષ્યદેહ અતે છોડી ચાલ્યા જવાનું છે અને તે વડે જે કંઈ સત્કર્મો થશે તેનું ફળ તેની મગવાનું છે, એ તેમને અવધારમાં યાદ રહેતું નથી. જેમ કોઈ મહા નદીને તટમાં કોઈ ઉત્તમ નાવ મગતા તેમા બેસી નદી ઉતરી મામેપાગ જવું એ તેમાં બેસ નારવું કર્તવ્ય છે તે નાશ અને તેમાં બેસનાર જાને જેમ જુદાં જુદાં છે તેમ મનુષ્ય દેહ અને

તેની અદર રહેલો આત્મા એ બે જુદા જુદા છે. આ મનુષ્યદેહ આ સસારસાગરને તરી જવા માટેના સાધનરૂપે આત્માને મળે છે ને તેનો તે મદુપયોગ કરે છે તો તે આ સસાર-સાગરને તરી જાય છે અને ને તે વચકારમાં રચ્યો પચ્યો રહી મનુષ્ય દેહમાંજ, અને મનુષ્ય દેહને મળના સુખ વૈભવોમાં રચ્યો પચ્યો રહે છે તો તેને પોતાના ખરા કર્તવ્યનું જ્ઞાન રહેતું નથી, અને અતે દેહનો નાશ થવાનો વખત આવે પરતાપ છે.

જેમ નદીને તરવા માટે મળેલું નાવ ને તેનો તેમાં બેસનાર દુરુપયોગ કરે છે તો તેને પાર ન લઈ જતા અધવચ કુવાડી દે છે તેમ ને આ મનુષ્યદેહનો સદુપયોગ કરવામા આવે છે તો મનુષ્ય આ સંસારસાગરને તરી જઈ મહાન સુખને મેળવી શકે છે પણ ને દુરુપયોગ કરે છે તો અધવચ જ મનુષ્ય દેહનો કાળના સુખમાં ગ્રાસ યતાં તે દ્વારા કરેલાં અનીતિના કર્મોનું દુઃખરૂપ ફળ ભોગવવું પડે છે આ મનુષ્યદેહ અમુક વર્ષ સુધી જ ટકનારો છે. તેનો પચાસ, સાઠ કે સો વર્ષો પણ અતે નાસજ થવાનો છે તેમાં લગભગ વીસ પચીસ વર્ષ સુધી વિદ્યાભ્યાસમાં જાય છે. તે પછીનો સમય ગૃહ-સ્થાવરમાં સુખ ભોગવવામાં જાય છે અને ને તેમાં જ તે રચ્યો પચ્યો રહે છે તો ક્યારે તેના આ શરીરનો નાશ થશે એ યોક્તસ ન હોવાથી પોતાના ખરા કર્તવ્યને ન સાધતાં માત્ર દેહના સુખ મેળવવાના અપત્તનમાં આત્માના સુખને વિસરી જતાં અતે નિરાશ થાય છે માટે મનુષ્ય માને તેનો સદુપયોગ કરી તે દ્વારા આ જન્મને સાર્થક કરી લેવો એ ખરું કર્તવ્ય છે.

નદીને સામે પાર જવા માટે આપણે એક હોડીમાં બેસી પછી તેમાં એક ઊંઘ જણાય છે. તે હોડીમાંથી પાણી અદર ભરાવા લાગે, અધવચ જતાં પાણી ધણું ઉંડુ હોય, તે વખતે નદીતી રહેજ મારવામાં ને અદર બેસનાર પુરુષ રચ્યો પચ્યો રહે, તેમાં આનંદ માને, અને હોડી ભરાના પહેલાં સામે પાર જઈ પહોંચવાનું જૂતી અથ તો તેની ગી દલા યાય એજ કે તે હોડીમાં પાણી ભરાતાં, સામે પાર ન પહોંચતા

અધવચ જ નાવસહિત નદીના તળાવે બેઠી હુબ્બી
જાય છે. આ વખતે તો તેનું કર્તવ્ય એજ છે કે
તેણે વચ્ચેની રહેવાને બુદ્ધી જઈ ગમે તે રીતે
હોડી ભરાતા પહેલાં સામે પાર જઈ પહોંચવું
જાણ્યું ને તેમ ન કરે તો પોતાનું જીવન
શુભાવે છે અને લોકો તેને મૂર્ખો કહે છે. તેની
જ રીતે આ અંભારસાગરને તરી જવા માટે
આપણને ગોલા મનુષ્યરહેને ને મધ્યવચમાં
વ્યવહારના સુખ બોગો બોગવવા માટે અને
દેહનું લાલનપાલન કરી તેને સુખ મળે તેમ
પદાર્થો મેળવી આપવામાં આપણુ પરમ કર્તવ્ય
માની મેળીએ છીએ, તો આ ભવસાગર તરી
સામે પાર પહોંચતા પહેલાંજ મનુષ્યશ્રી નાવને
કાળના સુખમાં અધવચ જ શુભારી આપણા અથ
કર્તવ્યથી બદલ થઈએ છીએ માટે દરેક મનુષ્ય
સમજવું જોઈએ કે આ દેહ આપણા ઉદ્ધાર કે
રવા માટે આપણને મળેલો છે તે સસારને
તરતા સુધી દટી રહે તે માટેજ તેને માટે અજ
વજાદિ મેળવવાની જરૂર છે. સસારના પદાર્થો
નાવા એ અર્થ કર્તવ્ય નથી, એ પદાર્થો દેહને
માટે છે કાંઈ આત્મા માટે નથી અર્થ કર્તવ્ય તો
આત્માનું સુખ મેળવવાનું છે જ્યાં સુધી મનુષ્ય
આત્માના સુખને મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરે તો
નથી ત્યાં સુધી તેને મળેલો આ કુર્બાન મનુષ્ય
દેહ તેણે એને શુભાચો સમજવો.

તમે ગમે તેવી સ્થિતિમાં હો, ગમે તો
ગરીબ હો, તવજર હો, નોકર હો, કે અમલદાર
હો, તોપણ તમારે તમારા મનુષ્યરહેના સુખ
ધર્મોમાં રચી પચી રહેવાનું નથી તમારા સુ
ખનો આધાર વ્યવહારના પદાર્થો ઉપર નથી,
પણ તમારા સુખનો આધાર તો કાંઈ બીજો વસ્તુ
ઉપર જ છે અને તે સુખ તો જ્યારે તમે તમારા
આત્માના કંપાણુ માટે તમારા મનુષ્યરહેના
ઉપયોગ કરો છો ત્યારેજ તમને મળી શકે છે
મનુષ્યજન્મ મેળવી ખાવું, પીવું, બેસાં બેસવું
અને મિથ્યા સસાંગિક પદાર્થોની છતના મોહમાં
અધ બની અહારી બની જવું એ કાંઈ તમારું
કર્તવ્ય નથી. સાધારણ પશુ પક્ષી પણ પોતાના
ખાવા પીવાના પદાર્થો તો મેળવી શકે છે તમારી
વ્યવહારિક નપત્તિથી તમારે તમારું કર્તવ્ય પૂર્ણ
થયું મમજવાનું નથી. જ્યાં સુધી તમે તમારા

અત્માના કંપાણુ માટે પ્રયત્ન કરતા નથી ત્યાં
સુધી તમને આ સંસારમાં ગમે તેટલા બોગ
વૈભવો મળે તો પણ તે મિથ્યા છે. તેથી અત્યારે
ભલે તમે તેના મદમાં છાકાઈ જતા હો, ભલે
અમલદારોના શુભાનમાં અદ્ધર માયુ રાખી ફરતા
હો, પૈસાના મદમાં બીજાઓને હાકા શબ્દતા
હો તોપણ અતે જ્યારે ત્યારે તમારે તમારું
દેહનો ત્યાગ કરવા વખત આપ્તશે ત્યારે તમને
પસ્તાવો થવાનો કે તમે આ દેહ મેળવી કાંઈ
પણ મેળવી શક્યા નથી

સાધારણ બાર રૂપિયાની કારકુની નોકરી
કરનાર માણસ જ્યારે મેજીસ્ટ્રેટના, કૌન્ટરના કે
દીવાનના ઓફીસ સુધી પહોંચે છે ત્યારે તેને પો-
તાની પ્રથમ અવસ્થાના જેવી બાર રૂપિયાની
નોકરી કરનાર કારકુનોના હિસાબ હોતો નથી
પોતાને મળેલી સત્તાના શુભાનમાં અધ બની ન
કરવાનાં કામ કરવામાં કે અન્યને ન કહેવાનાં
વચ્ચેના સહગાવતાં સુકતા નથી અને જાણે પો-
તાને પ્રેમીકરું રાજ્ય મળી મળું હોય તેમ અમ-
લદારીનો પુરેપુરો રોક મારી લેવાને સુકતા નથી.
આ વખતે તમને એમ ખબર નથી પડતી કે
આ અમલદારીનો સંકુપયોગ કરવાથી તેનું ફળ
આપણને લવિષ્યમાં મળશે તે દારા નીતિ અને
ન્યાયથી આવી અન્યનું કંપાણુ કરવામાં તેનો
ઉપયોગ કરવાથી લવિષ્યમાં તેનું ફળ તેને મળ્યા
વચર રહેતું નથી પણ ને તેનો તે દુરુપયોગ
કરે છે, અન્યને સત્તાવવામાં, અન્યના ઉપર રોક
મારવામાં ને તેનો ઉપયોગ કરે છે તો તેને
તેનું ફળ પણ તેનુંજ મળે છે આવા માણસો
અમલદારીના શુભાનમાં તે વખતે એગ નથી ધા-
રતા કે આ અમલદારી ચાર દિવસજ છે તે
જની રહેતાં તેનો કાંઈ કાંઈ ગણતાર નથી. આ
માણસો જ્યારે રીટાયર્ડ થઈ પેન્શન ઉપર ઘેર
બેસે છે તે વખતે નરમ થે સજ્જવા બની જાય છે.
પેન્શન ઉપર ગયા પછી તેજ રોક મારનાર અને
અન્યના ઉપર કુરતા બતાવનાર અમલદાર ગરીબ
ગાય જેવો બની જાય છે અને તેણે ને અમ-
લદારીનો દુરુપયોગ કરી અન્યને સત્તાવવામાં
પોતાનું કર્તવ્ય માની લીધેલું હોય છે તો આ
વખતે લોકો તેનો હિસાબ ગણતા નથી. પણ તે
જ માણસે ને પોતાની સત્તા વખતે પોતાની

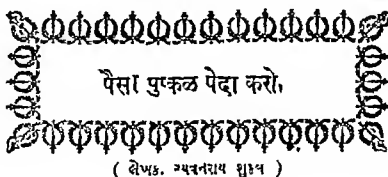
અમલદારીનો મદુપયોગ અન્યનું કલ્યાણ કરવામાં કરેલો હોય છે તો તેને પેન્શન લીધા પછી પણ લોકો તેવું જ માન આપે છે તેના ઉપર પ્રીતિ રાખે છે અને તેથી તેને પેલા અમલદારીમાં અધ જની બેઠેલા માણસ કરતા પેન્શન વખતે પણ સતોષ થાય છે.

આવી જ રીતે મનુષ્ય જો પોતાના મનુષ્ય જન્મનો ઉપયોગ અન્યનું કલ્યાણ કરવામાં કરે છે, પ્રાણીમાત્ર પ્રજા દ્વારા રાખવામાં, સત્યથી આત્માનું સુખ મેળવવામાં, અનીતિ ન કરવામાં, ચીતિનો ત્યાગ ન કરવામાં કરે છે અને વ્યવહારના પદાર્થોમાં રચ્યોપચ્યો રહેતો નથી તો તેને મરણ વખતે પંચતાલો થતો નથી. તે વખતે તેને સતોષ થાય છે કે મેં આ જન્મ એટલે શુભાપ્તો નથી પણ તેનો સદુપયોગ કર્યો છે.

મનુષ્યજન્મનો સદુપયોગ કરી લેવો, આ સમાર અસાર છે તેમાં રચી પચી રહેતું એ કાણા નાવમાં ખેસી નદીની અધવચ જઈ રહેલ કરવામાં વખત શુભાવવા જેવું છે. વ્યવહારના ગમે તેટલા ભોગવેલવો મળે છતાં પણ તેમાં આસક્ત જની તેમાં રચ્યાપચ્યા રહેતું એ યથાર્થ કર્તવ્યથી ઈષ્ટ કરનાર છે. સામાન્ય સ્થિતિમાં પણ સુખ મેળવી શકાય છે. સુખનો આધાર બહારના પદાર્થો ઉપર નથી પણ અંતરની સામગ્રી ઉપર છે બહારના ગમે તેટલા વૈભવો મેળવનાર શીઘ્રાચોત્ત જીવન પણ કુળી હોય છે કે જેના કરતાં સામાન્ય મનુષ્ય જો યથાર્થ કર્ત-

વખતે સાધનાર હોય છે તો તે વધુ સુખી હોય છે જ્યાં સુધી મનુષ્ય પોતાના આત્માના સુખને મેળવવા પ્રયત્ન કરતો નથી ત્યાં સુધી તેને વ્યવહારના ગમે તેટલા પદાર્થો પ્રાપ્ત હોય છે છતાં પણ તેને યથાર્થ સુખ મળી શકતું નથી.

આવેશ અવસરને હાથથી જવા દેવો નહિ એવું કાસ્ટો કહે છે મનુષ્ય જન્મ મળેલો દુર્લભ છે, તેનો સદુપયોગ કરી, આત્માના સુખને મેળવી લેવું એ દેહનો ત્યાગ કરતી વખતે સતોષ આપનાર છે. આ દેહ અમુક વખત સુધી જ ટકે છે, તે નાશવત છે. તેનો આપણે જેટલો સદુપયોગ કરી શકીએ છીએ તેટલું જીવું સાર્યક સમજવું. ખરું કહ્યું આત્માનુભવ કરવો એમાં રહેલું છે આત્માનુભવ કરવાથી જ આત્માનાં સામર્થ્યો અને અનંત સુખને મેળવી શકાય છે. મનુષ્ય દેહનો આત્માનુભવ કરવામાં ઉપયોગ કરવો એ જ તેનો સદુપયોગ છે. વ્યવહારના પદાર્થો માત્ર મેળવવા એટલે માત્ર દેહને સુખ આપનાર છે. જ્યારે દેહ નાશવત છે તો પછી તેનાં સુખ મેળવવામાં જ જન્મારો ચિંતાવો એ અંતે કુળ આપનાર છે. આત્મા અમર છે, આપણે દેહ નથી પણ આત્મા છીએ દેહ માટે આત્મા નથી પણ આત્મા માટે દેહ છે માટે દેહનો ઉપયોગ આત્માનાં સુખ મેળવવામાં કરવો એ જ મનુષ્ય દેહનો ખરો સદુપયોગ અને મનુષ્યજન્મનું ખરું કર્તવ્ય છે.

પૈસા પુષ્કળ પેદા કરો.

(લેખક. ચવનરાય શુકલ)

મેટાં ભાગે સાક્ષ્યનું માપ આર્થિક સપતિથી જ મુગ્ધ છે. જે માણસે પુષ્કળ પૈસા પ્રાપ્ત કર્યો હોય તેનું જીવન સફળ કહેવાય છે. આ ધોરણની સમ્યક્ સમીક્ષા તો છે જ નહીં રજુ કે પૈસા પેદા ન કર્યો હોય જાણ પોતાનું

જીવન સફળ બનાવી શક્યાં હોય એવાય કેટલાંક માણસો છે. પણ થોડી સત્તા બાબત તો ઠાણથી શકર ઉઠાવી શકાય એમ નથી એવું બળ બહુ જ છે, કાંઈ પણ ન વીમરાય એવું છે. એની મદદ

વગર કેટલાંક કામ નથી જ કરી શકાતાં.

હું છું છું કે પુષ્કળ પૈસો પેદા કરો. તમારા જીવનમાં કામ પશુ દિવસ એનું મુખ્ય જોણ ન આપે. આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય તમારા જીવનનો ખરો ઉદ્દેશ પાર પાડવા તમારા મગજનો માર્ગ નાકો કરી આપે છે. આ સ્વાતંત્ર્ય વારમા દેના હક કે મેળવ્યું હોય તેના કરતાં ને આપ બળે જ મેળવાય તો વળી એનો ઉપયોગ ધણી જ સારી રીતે થાય.

તમારા જીવનનું લક્ષ્ય કાલે તે હો. પણ પૈસાનું પ્રાગત્ય તો ઝોળખખે જ, શ્રીતી સત્તા તો સમગ્રનો જ. કરકસરની ટેવ અમૂલ્ય છે. ઘણાં માણસ હાલ હોય છે. હું કહું છું કે તમારા પગાર મને એટલો ટુકડો હોય છે પણ તમારી કમાવાની કારકીર્દીની સ્વચ્છતાથી જ કરાવેને આંતરે અચૂક રકમ આવી મૂકવાની ટેવ પાડને આગળ ક્રિપર તમારી એ ટેવ તમને ઘણી ઉપયોગી થઈ પડશે એ ટેવથી દર સર શીખાય છે અને “ કરકસર એ બીજી તાલ છે ” એવી આપણામાં એક કહેવત છે જ.

ગરેહમાં કહેવત છે કે “ ટેવ એ બીજી પ્રકૃતિ છે ” અને આવી પ્રકૃતિ પડી જશે એટલે તમે હાથના છુટા થતાં અટકશો, લાલાશ થતાં ખમચાશો, બચતના પહેલો રૂપિયો જ પુણ્ય પગથી છે. શ્રીમન્નને કહેશે જ કે કસર એજ તેમની શ્રીમન્તાઈનો પાયો છે.

અનખન, કરકસર અને કલુસાઈ વચ્ચે તો આસમાન જમીન જેટલું જ અંતર છે. કલુસાઈને કરકસર માનવાની લુલ્લાય ન ખાતા મજબીયુસપણુ એ ગરવાની નિશાની છે વિષ વધારવા, ચોગતા આલુચા જે કંઈ આવરપક છે તે ને તમે ન મેળવી શો તો પછી તમારી એ કસર લામને લાલે હાનિકારક જ છે. યાદ રાખજો કે તમારી દેહ એ એક યત્ર છે અને એ યત્ર દાગજીવક સંચવાનું નેહએ, એની તમામ લાગતો વગર આનાકાનોએ, વગર દીક્રે પૂરી પાડી નેહએ તમાગમાં ઉત્પાદ અને ચક્રિન પુષ્કળ હોવાં નેહએ મને તે કામ કરવા ન્યારે નેહએ ત્યારે તમે તત્પર હો એવું શરીર તમારું હોય નેહએ.

જેટલું કમાઓ એટલું બધું ખર્ચો દાખા શિવાય આ વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થઈ શકે એમ કરવા યત્ન આદરો. ઘણાં માણસને એવી આદત હોય છે કે પોતાની કમાઈની પાછળે પાઈ ખર્ચો નાંખે અને પછી ન્યારે અકસ્માત કે રોગને લીધે કમાવાને અપગ કે અશક્ત તીવડે ત્યારે પોતાના પેટનો ખાડો પુરવા શરીરે શરીરે બીખ માગવી પડે છે, કાં તો પગ ધસી જાયે આજી શુભાવવા પડે છે.

તમારી આંખ ઉઘાડવા એક જ દાખલો બસ થઈ પડે પણ કેટલાંક માણસ એવીય પ્રકૃતિના હોય છે કે જે વારેવારે દોકરો ખાવ હોયે નથી સમજતાં, અનેક કડવા અનુભવ થાય હોયે કેમણે નથી આવતાં.

મારી પોતાની જ વાત કહું મારા જીવનનાં ઘણાં વર્ષ સુધી મને શ્રીતી સત્તાનું લગારે બાન નહોતું હું પૈસો તો રહેલાઈથી પેદા કરતો અને આગળ વેપારી યુગની ધનતૃષ્ણાની હાસી કમ્તો, શ્રીતી સહાયથી સંપાદન કમતાં આલીશાન મકાન, લીસમોતી અને જરજવાહીર, બારે હુમકાક્ષતાની મને તમા નહોતી. અને એટલા માટે હું એકકરેહ હતો. મને એમ જ યત્ન કે પૈસાની એટલી ગંધી પર્વા ગી ?

પણ હમણા હમણા મારી પાછળી અવસ્થામાં હું શ્રીતી મતા કંઈક સમજી શક્યો છું અને તેથી મેં મારું બધું ધ્યાન પુષ્કળ પૈસો પેદા કરવા પાછળ રોક્યું છે, એમાં મારો અમત સ્વાય બહુ નથી હું જે પ્રવૃત્તિમાં હાલે પડ્યો છું તે પ્રવૃત્તિ પૂર્ના આર્થિક સાધનોના અભાવે પડી બાજે એમ છે, એટલા સાદ જ હું ધન લોતી બન્યો છું.

શ્રીતી સત્તાની સહાયની મારે બહુ જરૂર છે. મારી આગળી પ્રવૃત્તિને મકાન સંસ્થામાં ગજાવવાનો મને લોભ છે એને આદિતીય જોવાની મને આકાંક્ષા છે. એકેએક સરસ્વત કુટુંબમાં એ પ્રિય થઈ પડે એ મારી ચોટ છે. તમામ લાઇ બહેન મારા મુઠા સમજો શકે, મારા બાપ કીટી શકે એમ હું દરવા માગુ છું.

અને એટલા જ વારસે મારે પૈસો-પુષ્કળ પૈસો નેહએ છે.

મારા વાંચનારાને પણ હું મેં જે બૂત કંઈ

છે તે જૂન ન કરવા, પૈમાનું પ્રાપ્ત્ય એણે ન સમજતા જાજ આગ્રહપૂર્વક સમજાવી રહ્યો છું આપણે ત્યાં ધનતેરમના દિવસે સ્વર્ગીપૂજા થાય છે એ માર્ગસૂચક છે એ પૂજા વચ્ચેની નથી પણ એ તો એ ઈ શ્રેય કરવાની મંત્રિતી છે. આ વિધિ આપણે ટકાવી રાખવો જોઈએ નારિન કનાના પ્રવાહમાં તરવાઈ એવો ઉચ્છેદ થતા ન દેવો.

નીતિથી, પ્રમાણિકતાથી જોડો ધનરાયણ માય એટલી કરો તમારો કાંડમાં એ જા પૂરો તમારો માર્ગ મે કળા કરતા, તમારા ખોળે પડેલી જવા તમારે જે પ્રદાર કરતા પડે તે પ્રદાર કરવા જોડેની શક્તિ એ તમને આપશે એટલા વારને જ એકવાર ફરીથી હુ ભારપૂર્વક એના એજ બોધ ફરીથી બોધ છું કે-

પુષ્કળ પૈસા પેદા કરો

આજની યુગમાં મોટી જરૂર ચેડતાની છે, સંપૂર્ણતાની છે. કાટપાધિપતિ કાંઈકજ હોય કે કુમેરના કુવર બહુ ન હોય બહુ પેદા કરનાર અને એણે પેદા કરનાર વચ્ચેનું અંતર એમની યોગ્યતા, સંપૂર્ણતાને આધારી છે.

કાટપાધિપતિએ અદરથી ઉતરી આવેલા હોતા નથી. જો કાંઈ એમજ માનવું હોય તો એમાં એની ભૂત છે, એમની પુત્ર એમના અન જિન પ્રસાદ, અને અધ્યાત્મ મહેનતને આશાગી છે વર્ણના મંત્રનું ફળ છે.

જો તમારે પુષ્કળ પૈસા પેદા કરવો હોય તો તમારી યોગ્યતા વધારો, તમે સંપૂર્ણ બનો તમારી હૃદયની નિશ્ચયતા, યોગ્યતા વધારો. તમારે રાત્રિ, તમારે મગજ, સંપૂર્ણ મજબ રાખો. અવધાર માત્ર શુદ્ધિવાળા રાખો સંપૂર્ણ ગીર મને રહો. કહેવન છે કે "ચેતના નર તદા સુખી" અને "ઉપતાનો પાડો અને અગતાની પાડી". અને પછી તમારી મહત્ત્વાધીની વસ્તુ મેળવવા સાફ જે જ્ઞાન આવશ્યક હોય તે સપાદન કરવા ઉત્સાહથી અને ખતથી મડી જાઓ. તમે તમારી નજર આગળ રાખી મુકેમાં પારિતોષિક મેળવવા પ્રયામ કરતી વખતે એક અગત્યની વાત યાદ રાખજો, કે 'સામાન્ય વાચનથી તમારા જ્ઞાનમાં વધારો કરતા જો કે કંઈ આટલું રાખવામાં આવી નથી કિન્તુ તમને માટે આવશ્યક તો એ છે કે હમણે ગાત્રીને તમને નકલ નવરે તમારો પદ્ધતિ

પ્રેમથી પ્રદાત સાથે દિનરાત્ર વધારતા વિચારો સમજા જાજ ગાગવો જોઈએ તમારે તમારા નકલ કરી મુકેના વસ્તુલભા તો પ્રાપ્તિપથ મેળવવું જોઈએ. તમે હાથ પગ વીધો કામની ખુશીઓ તમારે જોવા કદરી જ જો-એ તમારે તમારા પ્રેમમાં વિચિત્ર બનવું જ જોઈએ

એમાં મોટી વાન નથી જરૂર ફક્ત અર્થ શાન્ત સતત ખતીના પ્રયામની જ છે

એક વખત ગાંઠ વારો. હમ્મર કસો અને જોલી ઉઠો કે પગિશામ મારજ આવવાનું.

કાળજી કરાગ મજો કે તમે નિષ્કર્ષ નથી જ જવાના. વિજયથી વરે તો તમને જ વરે, 'નીલ કાંઈ નહિ પુષ્કળ પૈસા પેદા કરવાનો પણ આજ યોગ્ય માર્ગ છે.

બીજા રહતા નથી એમ તો નહિ એના કુદા માર્ગ પણ છે, કિન્તુ તે મતામન નથી થમરી પેડીમાં ધાડ પાડી સમાય, કાંઈને ધુગી લેવાય, કાંઈને કળી લેવાય. આવી કાંઈ રીતે હાથ મારી ધનરાત્ર થવાય અને હાથમાં મિથુનાદમાંથી 'તમી જેમ જવાનો પ્રસંગ ન આવે બધાય યુ-દેશારો કરી જેવમાજ હોય છે એક નથી તેમ જોઈમાં હોય છે તે બધાય યુ-દેશાર છે એમ પણ નથી. બહાર રહેતા હાથક માણસો જેમાં સગતા હોય છે બ્યારે જેમાં પૂરાતા લાખક માણસો ખુદા હોય છે. પણ તેથી શું ?

હું તો કહું છું કે નીતિથી જ પૈસા પેદા કરો એથી જ તમને તેમ જ બીજાને ફાયદો થશે. બ્યારે તમારી કમાવવાની શક્તિ વધશે અને તેથી તમારી મૂડી વધશે ત્યારે તમારા આરિગ્ધનું સ્વાસ્થ્ય અને મજ બધામે

તમારા કમાવાની શક્તિ દર વર્ષે વધે એમ કરો જો તમારી પ્રવૃત્તિને પ્રેમ એવો હોય કે જેથી તમે તમારો આ ઉદ્દેશ પાર ન પાડી શકો તો તમારે તમારી દિશા બદલવી જોઈતું છે તમારી કદર થાય, તમને યેઝ્દ જલ્દો મળે ત્યાં તમે પહોંચી જાઓ. આ ફરકારને હોતે રહેતા તમારો કદાચ તમારે કેઈ કોઈ બાબતમાં સંદન કરવું પડે એ બનવા જોગ છે કિન્તુ સરવાળે તો એથી તમને લાભજ છે. અસ્તુ -

"સમર્થ લેખક મિ બનાર મુકેશ્વરના બાવ બીધી લખે આ લેખ આપવામાં આવ્યો છે. અવન

આત્મસ્વરૂપ.

લેખક—ડૉ. વેણુવિહારી.

(અનુસંધાન ગતિકથી)

જેથી તેઓને કુખ શાંતિથી અને આનંદથી સહન કરે છે. તેના મહાપુરુષો કુખ પ્રાપ્ત થતાં હોય શું થશે, કેમ થશે, શું કહી, કેમ કહી, એની કાંઈપણ કાંઈસમજાવતા નથી. પણ જ્ઞાત, આનંદી અને ગભીર બનતા જાય છે. બહેને સત્પુરુષને બાંધનમાં નાંખી, છતાં તેણે મન ફેરવે સ્વનત્ર જ હોય છે, સત્પુરુષોને ચારીરે બાંધી ચતા રોતા અગર જીમખરાડ પાડતા નથી કારણકે તેમના હૃદયમાં હમેશાં આનંદ અને હાઈ જ રમખાણ કરતો હોય છે.

એક યાત્રી સત્પુરુષને એક શિષ્ય હતો. તે ખજો સરગી અને શાંત સ્વભાવનો હતો. તેને શિષ્ય થવાને કેટલાંક વર્ષો પીયા બાદ તેણે યાત્રા પ્રાપ્તિના સંબંધે અને અભ્યાસના મત્તે એક દીવસે વાત છેડી, તે પ્રશ્નના સમયે ચૂકીએ પણ ધણી દીવસ સુધી ચીચાર કર્યો પણ તેનો જવાબ તેમને પણ જાણ્યો નહિ, તેણી તેમણે, જે બા શિષ્યને કહ્યું " કે બાઈ તારા પ્રશ્નનો જવાબ મારાથી કાંઈ રીઝે શકાય તેમ નથી આ પ્રશ્નનો જવાબ તે કાંઈ યોજી શક્યો છે ? " તે શિષ્યે કહ્યું, હા ચૂક મહાગજ ! કહી તેણે મનમાં યોજી શક્યો જવાબ કહી સંજગાળ્યો જે સાંભળી ચૂકી પ્રસન્ન વદને બોલ્યા, " સામાસ તે યોગ્ય જવાબ યોજી શક્યો જે આટલા દીવસો વીચાર કરવા છતાં મને જાણ્યો નહિ મારે હવે તારા જાનની પામરી મારા કરતાં આગળ વધી છે જેથી કરીને હવે મને શિષ્યવત્તાની યોજના મારામાં નથી એટલુંજ નહિ પણ તારો ચૂક થવા હવે આ લોકમાં કાંઈ મમથ નિવડે

તેમ નથી. કારણકે તારામાં આજે સત્ય પ્રકટ થયું છે, જે પદવી કાંઈ પ્રાપ્ત કરી ન શકે તેવી પદવી તે પ્રાપ્ત કરી છે. હવેથી ખીખને ઉપરેથી કરવો એજ તારું ધર્તવ્ય છે, હવે તે શિષ્યની પદવી જોળી ગી ચૂકી પદવી પ્રાપ્ત કરી છે.

જે માણસ આવી ઉત્તમ ગતિ સુધી પહોંચે છે, અગર તો જેને ધંધરતું નિર્ધન થાય છે, જેને આત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે, જેણે અત્યંત મન જામત થાય છે, એટલે કે જેની કુંડલીની જામત થાય છે તેના યોગીયો ન્યારે પોતાની પૂર્વની સ્થિતિનું સ્મરણ કરે છે, ત્યારે તેઓના જાણવામાં આવે છે કે, તે તે સમયે જે જે બાબતથી પોતાને કુખ થયું હતું. તે તે સમયથી પોતાના ચૂકી ગરજ સારી છે, તેઓએ જ મને ઉન્નતિને માર્ગે ચડાવ્યો છે એટલે કે પોતાની ઉન્નતિના માર્ગે ચડવામાં કારણરૂપ બન્યા છે, તે કુખપાક કલ્પનાનો જેટલો જેટલો વીચાર કરી તેમને વિવેક દુર કરવા માગ્યા તેમ તેમ તેઓ દુર દુર ભાગવા લાગ્યા, તેઓએ પોતાને આત્મસ્વરૂપની દીક્ષા દીધી અને તેઓનો હૃદયપૂર્ણ થયો, અને હું ઉત્તમ પ્રમાણમય સ્થિતિને પામ્યો, એટલે પછી તેઓ મને ત્યાં પહોંચાડી સ્વસ્થાને ગયા કારણકે મે તેમની દલ જોળી હતી, જેથી તેઓ ખીખની દલમાં આવવા અસમર્થ હતા વગેરે હવે મારે તે ચૂકી શિયાની જરૂર નહોતી, કારણકે હવે હું તેમનાથી આગળ વધ્યો હતો. કિશ્નો એ ચૂક મનો દનો, કુખ પામ્યો સંજગનાની છંદા રાખતાં નિરથક છે સત્ય

નાના ક્ષેત્રમાં દુર્જનતાનો કાષ્ઠ પથ્થુ જાતનો હક પહોંચે નથી.

જે પ્રવાસી સત્ય માર્ગે પ્રયાણ કરતો હોય છે, તે પાપ માર્ગનો કદી જ અગ્રીકર કરશે નહિ તે કેવળ ધર્મનો આચારો જ શીરે ચડાવે છે. પણ જે પાપી હોય છે, પાપ કર્મ કરવામાં પ્રવર્તેલો હોય છે તે કમેશાં એવાંજ રાક્ષસ કર્તા હોય છે કે આમ કચ્છાધી કાંઈ દડાડો પણ તેમ નથી આ સપગાં પાથો મને દુ ખ દેવા, સતાવવા મારા શોક બનીતે આવ્યાં છે, તે કાંઈ મને વશ માય તેમ નથી, જેને ધર્મ પ્રત્યે પ્રીતી છે તે કદીજ પાપનો સહવામ કરશે નહિ અગર તો તે એક ધડી પેથુ પાપનો તામેદાર બનશે નહિ તે તો યુવયનો જ પ્રભાવ વધારશે અને ધર્મનીજ જ્વળ ચડાવશે માણસ બધારે સત્યને પોતાના ગ્રહ તરફ રિશારે છે કે પછી તે અસત્યનો ત્યાગ કરે છે જેમ જેમ તે પાપ અને અસત્યનો ત્યાગ કરે છે તેમ તેમ તે સત્ય સાથે લેકુપ બનતો જાય છે; તે એટલે રૂધી પહોંચે છે કે તે કેવળ સત્યરૂપ જ બની જાય છે. તેના શુભો આ તેના શબ્દો અને તેના કર્મો કેવળ સત્ય માટેનાજ હોય છે

ઉકૃષ્ટ જીવનનો વિહામ આસતે આસતે થતો હોય છે. આજ સુરી ઉકૃષ્ટ જીવનનો લાભ ધણ થોડાએ લીધેલો છે, છતાં સમયપરતે એક વખત પ્રત્યેક પ્રાણીને તેનો લાભ થયેજ થશે. જે માણસે આવી જાતનું જીવન પ્રાપ્ત કર્યું છે, તેઓ દુર્યા કદીજ પાપ કર્મ કરતા નથી, જેથી કરીને તેમને કદીજ શોક અગર ચિતાધી વૈરાગ્યનો સંભવ નથી હમેશાં તેનાં કાર્યો અને તેના માર્ગો સર્વ ધર્મપ્રકાર હોય છે. તેણે પોતે પોતાના ઉપરજ જ્ય મેળવેલો હોય છે, અને તે સત્યને શરણે થયેલો હોય છે, તે પાપને જાતજ ધર્મને વળગેલો હોય છે. આ રીતે રિથની પ્રાપ્ત થતાં તેના માણસને કાષ્ઠ પથ્થુ માણસ અગર કાષ્ઠપથ્થુ ધર્મપુરતક તેને ઉપદેશ કરવા સમર્થ નથી અગર શિક્ષા પણ કરમાવવા અસમર્થ છે કાચુકે તેના મહાત્માનો પ્રવક્તા પર માત્માની સાથેજ સખ સખાય છે એટલે કે તે દેહધારી ધર્મજન બને છે.

૭.

પ્રહાનંદ.

સર્વં સંપદસ્તસ્ય સત્ત્વ ગચ્ચ માનસમ્ ॥
ઉપાનદગ્ધ પાદસ્ય નાનુચ્ચમાં વૃત્તેષમ્ ॥

ઉત્તમ અવસ્થા પ્રાપ્ત થતા, સધળું જીવન આનંદમય બની જાય છે. આવા માણસનાં પ્રત્યેક કૃષો હમેશા પ્રત્યેકને સુખો પ્રાપ્ત કરાવનારાજ હોય છે. સાધારણ માણસને જે આ બાબ દુઝો અને કષ્ટો સતાવે છે તે જ બાબ દુઝો અને કષ્ટો પ્રાપ્ત થતાં તેઓને ઉલટો વધારે આનંદ થાય છે, કાચુકે આવા આ બાબ દુ ખ અને કષ્ટોથી તેઓને પોતાના અતઃ કરણને વધારે સુશીત અને સદનયીક બનાવવાને ઉમદા તક મળે છે જેથી કરીને તેઓ પોતાના મનને સારી રીતે કેળવી શકે છે.

ઉત્તમ ગુણ પ્રાપ્ત થતાં મહેજે ઉત્તમ સુખ નો ભોક્તા બની શકે છે, કે જે સુખ મહાત્મા મીતમને લાધુ હતું તેવું જ સુખ તે ઉત્તમ ગુણ પ્રાપ્ત કરવાને મળે છે. તેનામાં તેવાજ શુભો પ્રાપ્ત થાય છે. તે શાંતચિત્ત બને છે. તેનું હૃદય નિર્મળ થઈ જાય છે, અને પછી તે દયાળુ બની જાય છે. ઉકૃષ્ટ ગુણ કેવળ સુખના માર્ગની ક્ષિણ રાખનાર છે. એમ કાંઈ નથી પણ તે પોતેજ સુખ સ્વરૂપ છે ઉત્તમ ગુણવાળો માણસ દુ ખી છે એ વાત જ કેવળ અસંબંધિત છે, દુ ખનું કારણ સ્વાર્થના કૃત્યોમાંજ હોય છે. અને તેનાં માણસને નાશ થાય છે સ્વાર્થના કૃત્યો એકે ગુણ નથી કે જેથી માણસ જાતજ થતો બચે તેમજ જે માણસમાં સદ્ગુણો હોય છે તે માણસ દુ ખી છે એમ માનવું તે કેવળ દેવતા મંડે છે એમ માનવા બરોબર છે માનવી શુભોમાં સ્વાર્થ બળેલો હોય છે જેથી કરીને તેમાં દુ ખ પ્રાપ્તિનો સંભવ હોય છે પરંતુ હર્ષથી શુભોમાં સ્વાર્થરૂપી મૂળ નીશય થયેલો હોય છે. જેથી દુ ખનું પોતકું પણ તેની સાથેજ ગયેલું હોય છે. મારેકે એકાદ માણસે એટલી શક્તિ અને ધૈર્ય પ્રાપ્ત કર્યું છે કે બીજાનો બચાવ કરી પોતાનું પણ સ્વસ્થ કરી શકે છે, પણ તેથી કાંઈ ખરો દુ ખી છે એમ કદી સંશય નહિ કારણકે તે સંક્રિત માનુષિ છે પણ જેનામાં ધર્મથી શુભોના

અશો છે તેનામાં જે શક્તિ હોય છે તે પણ ધન્યરી હોય છે, તેવા શરીરધારી પુરુષો ગમે તેવા દુર્ધટ સકોટા આવી પડે તો પણ મુદ્દલ કગતા કે ગભરાતા નથી અને આનંદી સુખી રહે છે એટલુંજ નહિ પણ પોતાપર ક્રોધ કરનારની ઉપર પણ પ્રેમ પુરુષો ગાંતિથી અચળ રહી મરજ-પણે વર્તે છે અને પોતે સુખી રહેશે તેમજ પોતાની સુખનના એ કરી, વાક્ય તાડન કરનાર કુખનને પણ તેના હૃદયની દુરતાને દુર કરી સુખી આનંદી બનાવી દેશે.

માનવી સભનના અને સદગુણોના પ્રભાવે સત્ય માર્ગની પ્રાપ્તિમાં ધણોજ ઉમેરો થાય છે એ વાત નિસંશય છે, પણ તે માર્ગ ધણોજ દૂર અને ઉચો છે.

લજમનસાધ, પરાપકાર, ધન્યમકિત, વગેરે કમો કરતાં મનમાં એવા સંકલ્પો આવવા ન જોઈએ કે મારી લજમનસાધથી લોકો મને સારા સદગુણી ગણે પરાપકારનો હેતુ એવો ન હોવો જોઈએ કે મને લોકો માન આપે મારી વાહવા ચોતરફ ફેલાય મારાથી દુર્ગતો ડરે આવવા વિચારો આવવા એ માનવ જાતનો ગુણ છે, અને એવા વીચારો આવવા એ કેવળ સ્વાર્થ મિશ્રિત હોવાને લીધે તેમાં રોક અને દુખનું વારતબ્ધ હોય છે પણ ઉત્તમ ગુણોમાં-ધન્યરી ગુણોમાં સ્વાર્થયુક્તભાવ મુદ્દલે હોતો નથી. માનવી ગુણો અધુરા હોવાને લીધે સ્વાર્થનો, અસત્યનો કચરો કાદવ બગેનો હોય છે તે કાદવ કચરાને સાફ નટ કરવાની જરૂર છે. તે સમજી સાફ થતા ધન્યરી ગુણોનું આવાગમન થાય છે. ધન્યરી ગુણો પુરુષો શુદ્ધ હોય છે ત્યારે હવે એવો પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે એવા ધન્યરી ગુણો તે કયા હશે કે જેથી પરમાનંદ પ્રાપ્ત થાય છે.

પરમાનંદ પ્રાપ્તિના દસ નિયમો.

- ૧ સધળા સાથે નિમ્પક્ષપાતે વર્તવું, ઇનસાફ કરવાનો સમય પ્રાપ્ત થતાં સત્ય વેગ ન્યાય આપવો અસત્યતા કિમિત પણ ધારણ કરવી નહિ, ન્યાયના કામમાં ટાંકની પણ ચરમ રાખવી નહિ પક્ષપાત મુદ્દલે કરવો નહિ.
- ૨ પ્રાણીમાન પર પછી અને તે મનુષ્ય હો અગર પણ પક્ષી હો, ચતુર બાવે વર્તવો હો થાનો મિત્ર બવે વર્તવો હો પણ આપણે તો પ્રત્યેકપર પુરુષ દૃષ્ટિ રાખવી.

- ૩ ગમે તેવી રિધનીમાં, ગમે તેવા દયા સમયમાં આપાત્તમાં, દુખમાં, શોકમાં હો પણ સતોષમાં, આનંદમાં રહો.
- ૪ અત્યંત નમ્રતા ધારણ કરો, સ્વાર્થને દમ પાણીજીવું આપો, બીજાના દોષો તરફ નેટલું ધ્યાન આપવામાં આવે તેટલુંજ ધ્યાન પોતાના દોષો અને તરફ આપો.
- ૫ મન અને શરીર હમેશા અત્યંત શુદ્ધ પવિત્ર રાખો. કેઈ પણ રીતે દુર્વિચારોન તમારા મનમાં ભુલાથી પણ પ્રવેશવા દેતો નહિ, જો દુર્વિચારો આવવા લાગે તો તરતજ જેમ કુતરાને ધરમારી મારી મુકવામાં આવે છે તેટલીજ તત્પરતાએ તમો તમારા માં ઉડતા દુર વીચારોને મારી કાઢો. દુર્વિચારોની કલ્પના પણ મનમાં આવવા ન દો.
- ૬ મનને હમેશાં શાંત રાખો. ચોતરફ ગમે તેટલો ધોધાટ થતો હોય, અગર ગમે તેવા સમયે દુઃખોતપાતના કારણો ઉપરિચય થયા હોય ગમે તેવી ભયકર આકત લાગી હોય તો પણ હૃદયને મુક્તે ચલિત થવા દેતા નહિ.
- ૭ મનમાં હરકમેલ સત્ક્રિય કરનાનાજ હેતુઓ ધારણ કરવા, દુષ્ટક્રિય કરવાનું મનમાં આશુરું નહિ, બીજા આપણ આકિત કરે તોપણ આપણે તેના દિનમાંજ મમ્મ્યા રહેવું અપકારનો બદલો ઉપકારેજ વાગવો.
- ૮ પ્રાણીમાન પર દયા અને દરજ્યાજ કર્પાળી, પ્રત્યેક પ્રાણીના દુખનું નિવારણ કરવું હો અનાયને સદાય કરવી સત્ક્રિયાવે નિદાગીના રને પણ દુઃખ ન દેવું અગર તેની નિર્દોષ ન કરવો.
- ૯ પ્રાણી માન પર અપરિમિત પ્રેમ અને સદાનુકૂળિત રાખવી બીજાના સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી થવું જોઈએ, જે પ્રાણી સુખી હોય તેણે સુખ સપાદન કરું હોય તેણે દર્દીથી આપણે હાંતિ થવું અને જે હવે દુખમાં હોય તેના હેતુઓ સરળ થતા ન હોય તેના પ્રત્યે સદાનુકૂળ દર્શાવવી.
- ૧૦ સાત મિત્રે જોમણું, જે પ્રકૃતીના નિમગ્ન સાર સહિતું બધારણ આવી ગયું છે.

તે નિયમ મંજૂર થઈ કટકટારો ન કરવો.

આ ગુણો એવા છે કે તેમાં ખરાબ એવું તો શેષ ગાત્ર પશુ નથી. સારૂં સારૂં અને સારૂં જ છે તે મેળવવું એટલે કે સત્યના માર્ગે ચાલવું ઇશ સોનિદેષ થયું. આ ગુણો મેળવવા માટે અનેક પ્રયત્નો કરવા પડે છે અને સુખ મેળવવા માટે માણસો તેવા પ્રયત્નો કરે છે, અને જે માણસ જીવેદિય બને છે તે માણસને તે ગુણો આત્મકરણપૂર્વક આવી મળે છે, સદાય કહે છે. આ ઉપર જન્માભ્યાસ પ્રમાણેના દૃશ્ય ગુણોનું સારી રીતે મનન કરી જે કોઈ તે પ્રમાણે આરતે આરતે પશુ વર્તવા માડશે તો તે દૈદિયમાન જન્માશિવાય રહેશે નહિ. ઉપરના દમ નિયમોનું જરોમર પાલન કરતાં તે માણસ મહાત્મા બને છે, અને પછી તે હંમેશાં પાપથી શોકથી, દુઃખથી ક્રતાપથી, કટથી, આપત્તિથી સુગંધિત રહે છે અને પછી તે પરમ પવિત્ર આનંદમાં અને અક્ષય જ્ઞાન સુખમાં તન્મય થઈ જાય છે. સસારમાં નેમનું થયેલા ખોટી ઉપાધીનાગા માણસથી આ કુખ અને ક્ષિપ્તિથી કપતાએ કરી ચકાપ મેં નથી.

આવા પ્રકારના જ્ઞાનગય જે મહાત્મા હોય છે તે પોતાની સમગી વાસનાઓને બાળા બરમ કરે છે, અને હંમેશાં શાંતિનોજ અગીયાર કરે છે, જેવી રીતે બપડર તોરાનમાં સમુદતા બપડર મેળવના આધાતે મેરૂપર્વત ડગતો નથી તે પ્રમાણે તે સદર્પીનું દૃશ્ય પશુ હજી અને વાસનાના ધક્કાઓથી નોકે તે તેના કિનારા પર હોય છે તોપશુ ડગતું નથી. તે હંમેશાં પ્રસન્ન મિત્ર અને શાંત હૃદયે અક્ષય, અનંત સુખ અનુભવવા લાન ક્યે જાય છે

૮

પરમશાંતિ.

ઈશ્વરઃ સર્વભૂતાંતં હૃદયેર્જુન તિષ્ઠતિ.

x x x x

તમેશશરણં ગચ્છ સર્વં માયેગ મારત્ત ।

તત્ત્વસાશ્વત્પરાંશાંતિ સ્વાર્થપ્રાપ્ત્યસિ

શાશ્વતમ્ ॥

કાસના છે ત્યાં શાંતિ નથી અને શાંતિ છે ત્યાં બસના નથી આ વાક્ય ઈશ્વરી બારાખરીને કહે છે, તે કહે છે પહેલાં શિખરો નેહ્યે, કાર-

ણે તેનાવડે જ પવિત્રતા અને પૂર્ણ કાર્પને અત કરણમાં પ્રકાશ પડે છે અને તે વડેજ માણસ વાસનાનો ત્યાગ કરવા અને શાંતિનો અગીયાર કરવા તત્પર થાય છે.

અમે શાંતિ મેળવવા માટે જે તરફથીયે મારીએ છીએ, સર્વ મેળવવા માટે જે ઈશ પ્રાપ્ત કરીએ છીએ છતાંયે લડાઈ તટા કરવાનું કામ અમે તજતા નથી. અને અતે વાસનાને આધિન થઈએ છીએ. તેનુંજ નામ અત્તાનાંધ કાર । ઇશ્વરી ગુણ અને જ્ઞાનનું અનુભવપૂર્ણ જ. એજ વાસનાને રહેવાનું રથગ છે ઈશ્વરી બાગ-ખડીના કક્કાથી આપણે અનુભવ્યા છીએ.

પ્રેમ અને દ્રેષ, શાંતિ અને દુઃખ, આ પ-રૂપર વિરૂદ્ધ બાવો કદીજ એકા મળી શકે તેમ નથી. જ્યાં એકની પ્રેમથી પરાણાગત કરવામાં આવે છે ત્યાં બીજાને તીરકારપૂર્વક તજવામાં આવે છે જે માણસ બીજાનો દ્રેષ કરે છે તેનો બીજા પશુ દ્રેષજ કરે છે, જે બીજા માથે વિરોધ કરે છે તેનો બીજાએ પશુ વિરોધ કરે છે. આમાં તેને દુઃખી થવું અગર આશ્ચર્ય પામવા જેવું કાંઈજ નથી. કારણકે લેહિની રહેણીકરણી કાંઈ સરખી હોતી નથી. માટે તેણે પોતે એમજ સમજવું નેહ્યે કે હું પોતે ગાંત નથી માટેજ માંકે દુઃખ વધે છે.

બીજાપર વિજય મેળવનારો માણસ ચરતીર છે એમાં કાંઈ પશુ વાધો ઉઠાવવા જેવું નથી. પશુ જે પોતાતા મનને જીતે છે-તેને વશ કરી લે છે તે તેના કરતાં વધારે અને ખરો ચરતીર બહાદુર બને છે. બીજાપર જીત મેળવનાર વીરની ફરીથી બીજી લડાઈમાં પશુ હારી જવાનો સંભવ છે, પશુ જેણે પોતાના મનને જીત્યું છે, જેણે પોતાની ઇદિયોને વશ કરી છે તેનો પરાજય કદી જ કાર્પણ કરી શકે તેમ નથી

મનના જીતનારને અક્ષયપૂર્ણ શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે મનુષ્ય દેહ ધારણ કરનારે જન્મીને આ સપગી બાલ વરણ સાથે બારે ત્રણ જન્માવી નેહ્યે અને લડતાં લડતાં તેમને પાછાં લડાવતાં નેહ્યે તેવીજ રીતે અંતરની વાસનાઓ સાથે પશુ લડતું નેહ્યે. આ વાન માણસના ત્યાગી કુધી લક્ષમાં આવી નથી તે તેના જાણવામાં પશુ

આવી નથી તેમ તે તેને ગમનની પણ નથી, અને સધાતી પણ નથી માણુમને જન્મનો શત્રુ પાહેરે નથી પણ અદમ્ય છે. માણુમના ચોતીનાજ અથોઅ અને અપરિપક્વ વિચારો, વિરમ પતા, અશક્તિ, ઉકળાટ, અને વ્યવ્રતા એજ તેના નાશના કારણો છે તેનીજ અપવિત્ર વામનાઓ તેના જીવનની શક્તિનો ભંગ કરનારી છે માટે પ્રથમ પવિત્ર માર્ગનો અગીકાર કરશે તેને સાંતીનો અનુભવ થશે.

જેણે કામ, ક્રોધ, દ્વેષ, અદકાર, સ્વાર્થ અને લોભ આ છ શત્રુને જીત્યા છે તેણે સવળા સગારને જીત્યો સમજવો, આ પ્રમાણે શાંતિના શત્રુઓનો નાશ છતાં શાંતિ અતિ આનંદે તેને પ્રાપ્ત થાય છે. તેના માણુસો કદીજ જરૂરો ઉકળાટ કરતા નથી પણ શાંત અને સ્તબ્ધ રહે છે. તેઓની શાંતિનો ભંગ કરવા કોઈજ સમર્થ નથી.

જે માણુસ બ્રહ્માકારથી નેર જીવનથી અન્યને વશ કરે છે, તે ઉપર ઉપરથી વશ થયેલો જીવિષ્ય છે પણ તે ગામા માણુમનુ અતઃકરણ કાંઈ તેને વશ થયેલું હોતું નથી, જેથી તે સમય પરત્વે કદી શત્રુ થવાનો પણ સત્ત્વ હોય છે, પણ જેને શાંતિથી, ધીમાશીથી, પ્રેમથી અતઃકરણપૂર્વક વશ કરવામા આવે તે કદી શત્રુ હોવા છતાં ભય-કર કુર હોવા છતાં, ક્ષાની ક્ષુદ્રો હોવા છતાં કેવળ ગોઠગળાય જેવો મૃદુ દીપ્તોજન મિત્ર બની જાય છે. બ્રહ્માકાર અગર જોરજુલમ એ કેવળ ઇચ્છા અને વાસનાના અગીમૂત છે તેથી તે થોડા વખત પૂરતી બાલ શાંતિ ઉપજાવી શકે છે. પણ ખરી માક્ષાત્ શાંતિ, અભોરિતા અને પ્રેમ એ દૈવી હોવાથી અતઃકરણે દુરસ્ત કરી કાયમની શાંતિના મિત્રના પ્રાપ્ત કરે છે.

પવિત્ર અને શુદ્ધિશાળી માણુમના હૃદયમાં નિરતર શાંતિવાસ કરે છે, તે તેના કાર્યમાં સુ-મિત્રની માફક મદદ કરે છે અને તે પ્રેટ પુરૂષ પણ તેનો સદ્વપયોગ કરે છે આ શાંતિની અભિ-ગ્તાની શક્તિ મહા અગીકાર હોય છે જે કાર્ય

શારિરીક અપતિથી થઈ શત્રુ નથી, તેના કો આ શક્તિ મદદગર્ભા કરી નાખે છે. નિવપાય ધર્મોત્તમા માણુમ આ મદદગુણના કૃપા છત્ર નીચે નિર્ભયપણે આનંદકાળ વ્યતિત કરે છે. સ્વાર્થના માત્રાજ્યથી છટકવા આદનારા મહાત્માઓ આજ શક્તિને શરણે જાય છે જે કોઈ પરાજય પામેલા હોય તેમને આ શક્તિ આશ્વસનતા છે, જે કોઈ બૂધા બટકતા હોય તેમને માર્ગદર્શક ભોમિયો છે. અને જે કોઈ પાવન હોય તેમને માટે આનંદનુ રથાન છે.

શાંતિ મગર્તા જાનની પ્રાપ્તિ થાય છે અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં તેના કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો તે સમજાય છે, અને તેનો એક વખત ઉપયોગ કરતાં આવડે એટલે પછી, શોક, પગાતાપ, પાપ, નિરાશા, લોભ, સ્વાર્થ, ઇચ્છા, ક્રોધ, વગેરે મનના સવળા કલેશો સ્વાર્થરૂપ અધારા કુચમાં કુચાટી મારી ખેંચી જાય છે તેઓ આવાની આગળ આવીજ શકતા નથી, જે રથને આવું મન હોય છે. તે રથગના ઉપર ઈધરી આનંદનો દૈવી પ્રવેશ પ્રકાશી રહેલો હોય છે પરમ પવિત્ર પથે પરવરતો પવિ સુગમયે તે પ્રદેશમાં પ્રવેશી શકે છે. ઇચ્છા અને વાસનાની મદદને કાપતો કાપતો અનેક દુર્ગુણથી પયરાયેલા કાંતાના જગતે વટાવતો વટાવતો, નિરાશાથી કિચ્ચડે ગુદ્દો સુખો તે મહાત્મા કપાટાબધ રરેને કાંટો સીધોને સીધો આગળને આગળ વધ્યાજ જાય છે, તે આમતેમ કાંઈ ન મારતાં અને કોઈ પણ રથજે વિસાગો ન કરતાં શાંતિના પરમ પવિત્ર વિશાળ અનુપમ મંદિરમાં દાખલ થતા સુની કેડ ખાંધી આગળને આગળ ચાલેજ જાય છે, ન્યાં સધળા પ્રકારના સુખો ભરપૂર ભરિલા છે તેવા આ સદનમાં પહોંચતાં સધળા વામનાઓ સાદુ ઓગળી જાય છે, શમી જાય છે આન અપમાન નટ થાય છે માત્ર જ્ઞાનનું મામર્ય અનંત રૂપ ધર રહે છે, અને સર્વ શાંતિ શાંતિ પ્રગરી રહે છે જ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ.

મુખ્યા મીનાક્ષી

અથવા

પ્રતિહિંસાની યશભૂમિ !

(લે. શ્રીયુત નારાયણ વિશ્નુજી હંકુર.)

(અનુસંધાન મતાક પૃષ્ઠ ૨૨૪ થી)

“ મીનાક્ષી, તું આ જીવજાતમાં એક નવીન પશ્ચિમી સમાન હોવાથી પરપુરુષના હૃદયને આકર્ષવાની કળામાં આકર્ષી દૃષ્ટ હોઇય એવી મને સ્વપ્નમાં પણ કલ્પના નહોતી, છતાં તે કેશવ બાબુના હૃદયને જીતી લેવામાં જે દૃષ્ટના દર્શાવી છે તે માટે હું તને ખન્ધવાદ આપુ છું અને તને આનન્દના સમાચાર સંભળાવું છું કે કેશવ બાબુએ જ મહિનાને માટે તને પોતાની રજામાં તરિક્કિ રાખેલી હોવાથી આજની જ મહિના સુધી તારે માત્ર કેશવ બાબુની સેવામાં જ રહેવાનું છે. બીજા કોઇ પણ પુરુષની સેવા તારે કરવાની નથી. આ બધવરચાથી તને તારા અર્થક પુત્રના લાલન-પાલનનો યોગ્ય અવકાશ મળી શકશે અને તારા હૃદયમાં દુખનો વિરોધ આગાત નહિ થાય, એટલા માટે હું તને મહાભાગ્યશાળિની મારું છું. કારણ કે, જો આ બધવરચા ન થઈ હોત, તો જે ચાર દિવસમાં જ તારા પુત્રને કોઇ અનાયા-જ્યમાં મોકલીને તને મારા બધવાયમાં જોડી દેવાનો મારો વિચાર હતો અને જે તેમ થયું હોત, તો તારા હૃદયમાં શોકનો આધાન થયા વિના રહેત નહિ, એ નિર્વિવાદ છે. અસ્તુ જ મહિના સુધી તો આનન્દ કરી લે; ત્યાર પછીની વાત આગળ ઉપર જોઈ લેવાશે. ”

અહીં કદાચિત્ પાંડક તથા પાંડિકાઓ પ્રવ્રન કરશે કે ‘સુ ત્યારે મારો કેશવચંદ્ર બાબુના વચનમાં સપૂર્ણ વિશ્વાસ બધાયો હતો અને તેની સેવા હું નિષ્કપટ તથા અકૃત્રિમ અનુચાર, પ્રેમ કિંવા પ્રણયથી કરતી હતી.’ તો એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં મારે જણાવવું જોઈએ કે કેશવચંદ્ર મારા પ્રતિ જેકે અતિશય ભક્તિ દર્શાવતો હતો, મારામાં

તેની આમંત્રિત અદ્વિતીય હતી અને મારા માટે તેના હૃદયમાંનો પ્રેમ અથવા પ્રણય જનકાર્જનનો હતો, તથા જો પ્રેમના બધવાયમાં મન મોકલના દમની ભાવના સ્વરૂપમાં ક્યાંની હોવાથી અને તે નિષ્કપટ પ્રેમને પોતાના વચનનો ભગ કરીને મારા અવતારને જગાડી નાંખે તો હોવાથી કેશવચંદ્રના વચનમાં પણ મારો સપૂર્ણ વિશ્વાસ બધાનો નહોતો અને તેથી હું તેની જે સેવા કરતી હતી તે નિષ્કપટ તથા અકૃત્રિમ અનુચાર-ચથી નહિ, કિન્તુ વિશેષ અંગે સ્વાધમિદિ અને અનેક પુરુષોના સમાગમમાં આવવાના દુષ્કાંડક પ્રસંગને જ્યાં સુધી ટાળી શકાય ત્યાં સુધી ટાળવાના ઉદ્દેશથી જ કરતી હતી. તેની સેવાને આનન્દથી સ્વીકારવામાં મારો મુખ્ય સ્વાધ એજ હતો કે મારા અર્થક પુત્રના વિયોગની વેદના મારે સહન કરવી ન પડે અને મારા પુત્રને તેવું યોગ્ય પાલન કરીને મારાની ઉછેરીને મોટો કરી શકાય અને કેશવચંદ્રની મેવાના યોગે મારા એ સ્વાધની મિદ્ધિને મંભાર મને દેખાતો હોવાથી મેં તેની સેવાનો સ્વીકાર કરી લીધો હતો નહિ તો મત્ત વાતો તો એ છે કે બહુધા સમસ્ત પુરુષ જાતિમાંથી જ મારો વિશ્વાસ ઉડી ગયો હતો, તો પછી કેશવચંદ્રમાં મારો વિશ્વાસ બધાય જ કેવી રીતે ! ‘દ્વયથી દાહેલુ માણસ જાણ પણ પુઝીને પીએ છે’ એ કહેવન મારા સખધેમાં મને આશરશ સત્ત્ય સિદ્ધ થએલી દેખાતી હતી અસ્તુ કેશવચંદ્રના સમાગમમાં લગભગ એક મહિના જેટલો સમય વીત્યા પછી એક દિવસ કેશવ બાબુને મારા થયા દિવસથી મનમાં દામી રાખેલા એક વિચારને દર્શાવતો મુદ્

વાણી, મધુર ભાવ તથા વિનયશીલતાથી મેં
હજી કે—

“પ્રિયુષમ પ્રાણેશ, જેમ મારી પુત્રના ચિત્રે
ગને સહન કરવાની ઇચ્છા નથી તેમજ મારા
પુત્ર મોટા થાય અને તે વેળાએ તે પોને વ્યક્તિ
ચારથી ઉત્પન્ન થયે તો એક વિધવાનો પુત્ર છે એ
બેદ તેના જન્યુવામાં આવે એવી પણ મારી
ઇચ્છા નથી, તો હવે આ વિજયનાને ટાળવાનો
મારે શો ઉપાય કરવો તે કૃપા કરીને દર્શાવો ?
કારણકે, આ વિષયના વિચારમાં મારી હૃદય લેશ
માત્ર પણ કાર્ય કરી શકતી નથી.”

“મીનાક્ષી પરસ્પર વિરૂદ્ધ બે કાર્યો એક
સમવાયવચ્છે અને એક જ સ્થાનકમાં દઢાપિ કરી
શકાતાં નથી, એવો મૃદ્ધિના આરભ કાળથી
ચાલતો આવેલો મૃદ્ધિનો ન્યાય હોવાથી એ ન્ય
યને અટકાવવાની કિવા મિથ્યા કરવાની કોઈપણ
દેવ, દાનવ કે માનવમાં ક્ષમના છે જ નહિ.
પોતાના પુત્રને સાથે ગમ્મવે અને તે સાથે
પોતાના બેદથી તેને સર્વથા અત રાખવો, એ
દઢાપિ ન બની શકે તેવી ઘટના છે અર્થાત્ જે
પત્રના વિશેષના દુઃખને સહન કરવાની તારામાં
શક્તિ ન હોય તો તારો બેદ તેના જન્યુવામાં
આવે એવી તારે પરવા કે ચિન્તા રાખવી ન
જોઈએ એવી જ તારી દૃઢ ઇચ્છા હોય તો
પુત્રના વિશેષથી યના દુ ખને મહન કરી લેતા
માટે વજનું હૃદય કરીને તારે તૈયાર થઈ રહેતું
જોઈએ, કારણ કે, એનો એ બે ઉપાયો વિના
નોંખે કોઈ ઉપાય નથી. માત્ર વધારેમાં વધારે
એટલી વ્યવસ્થા કરી સમય તેમ છે કે તારા
પુત્રના લાલનપાલનમાં વિશેષ ન્યુનતા ન થાય,
યોગ્ય સમયે તેને ઉપયુક્ત શિક્ષણ આપવામાં
આવે અને તેના જન્યુવામાં ન આવો શકે તેવી
રીતે તેના કુશળ સમાચાર તને નિત્ય નિયમિત
રીતિથી મળતા રહે, કેવળ એટલું જ નહિ, પણ
જો તારી પોતાના પુત્રના મુખને જોવાની ઇચ્છા
થાય, તો પણ પોતાની તે ઇચ્છાને તારાથી
એક અઘાત અને તત્કથ વ્યક્તિ તરીકે યથા
ભાવથી પૂર્ણ કરી શકાય. જો આ પ્રમાણે
તારા પુત્રની વ્યવસ્થા કરવાની તારી ઇચ્છા હોય,
તો મને જન્યાવજ્ઞ એટલે આ વિષયનો સતિથી
વિચાર કરીને ઇચ્છોગ્ય વ્યવસ્થા કરી આપીશ.”

કેશવચન્દ્રે કોઈ એક પ્રૌઢ વયના વિચારશીલ
પુરુષ પ્રમાણે મને મારી વિજયના ટાળવાનો
ઉપયુક્ત ઉપાય અથવા માર્ગ દર્શાવે.

મને કેશવચન્દ્રનો દર્શાવેલો એ માર્ગ યોગ્ય
અને હિતકર લાગવાથી મેં કેશવચન્દ્રને જન્યાવજ્ઞ
કે. “જો મારા પુત્રના લાલનપાલન, શિક્ષણ તથા
લગ્ન આદિની યોગ્ય વ્યવસ્થા થતી હોય અને
મને તેના મુદ્દશનનો મારી ઇચ્છા અનુમાર
પ્રમથ મળી શકતો હોય, તો પછી મારા પુત્રના
વિશેષ દુ ખને સહન કરી લેવાને હું તૈયાર છું—
એટલા માટે જ્યારે આપને યોગ્ય જન્યાવજ્ઞ તારે
આ વ્યવસ્થા કરી આપશો.”

અસ્તુ આ બાબે કેશવચન્દ્ર પાસેથી મારા
પગારના માર્ગિક બંધે રૂપિયાની આવક ઉપરાંત
બીજો પણ કેટલોક લાભ મળે તો એટલે તે
કૂર હોવા છતાં મારા પર દયાભાવ તથા પ્રેમભાવ
રાખતી હતી. દિવસના સમયમાં મેના તથા
માનાના સહવાસનો મને આનન્દ મળતો હતો
અને નિશાનો સમય કેશવચન્દ્રના સમાગમમાં
આનન્દથી વીતી જતો હતો એટલે સદાગતિ કા-
ળને વીતી જતાં વિષય ન લાગ્યો અને જ
માસ જેટલો દીર્ઘ કાળ બીજો જ દિવસનો જ
લાગે હોય તો તેવી રીતે જોત જોતાં મા વીતી
ગયો, પરંતુ કેશવચન્દ્રે જે વ્યવસ્થામાં મુખ-
ધમાં જ મદિનાને નિવાસ કર્યો હતો તે કાર્યની
પૂર્ણાકૃતિ જ મદનામાં ન થવાથી તેનો મુખ-
ધમાં બે મદિના જેટલો અધિક સમય ગાળવાનો
નિશ્ચય થયો અને તેથી મારું તેની સાથે કલકતાં
જવાનું પણ બે મદિના માટે મુક્તિ રહ્યું અ-
બાના બગલામાં મારું આગમન થવાને એક વર્ષ
જેટલો કાલાવધિ થવા આગ્યો હતો છતાં મેં એ
બગલામાંથી બહાર પગ મૂક્યો ન હોતો તેનું
કારણ એ હતું કે દઢાવિત ક્યોંક મારા બધું
અથવા તો મદનમોહન સાથે મારો બેસે થઈ
જતો, તો મારા પત્રની ઘટના બનાવગી કરશે અને
મારી અધેર્ગતનો બેદ મારા માતાપિતા તથા
જન્યુના જન્યુવામાં આવતાં તેમના શોકની પરિ-
સીના યને, નહિ તો કેશવચન્દ્ર સાથેના પ્રેમ
સબધ પછી જો મારી પહાર નીકળવાની ઇચ્છા
હોત, તો મારાથી મને ત્યારે પહાર નીકળી
સમય તેમ હતું કારણ કે, હું મારી ઇચ્છા કેશ-

વચનને દર્શીતુ અને કેશવચંદ્ર મને બહાર લઈ જવા માટે અપાની અનુમતિ માગે, તો તેની માગણીનો અપા અનાદર કરે એ સર્વથા અશક્ય અને અસંભવનીય હતું. એનું એક બીજું યુગ દારણ્ય એ પણ હતું કે અપાને કેશવચંદ્ર પાસેથી ધનની સારી પ્રાપ્તિ થતી હતી અને તે ઉપરાંત કેશવચંદ્ર અપાથી વધુમાં લગભગ અઢારેક વર્ષ નાનો હોવા છતાં અતિશય સ્વરૂપવાન હોવાથી અપા તેનામાં અત્યંતકરણ પૂર્વક આસક્ત હતી અને તેના પ્રેમપ્રીયતાની પ્રમળ પિપાસા ધરાવતી હતી, પરંતુ અઘરાઈ તેની એ પિપાસા તૃપ્ત થઈ નહોતી. આ પણ વિશ્વની એક વિશ્લેષણતા નહિ તો બીજું શું વાર ? કેશવચંદ્રમાંથી અપાની આસક્તિનો એ એક મેનાના સુખથી મારા નજીવામાં આવ્યો હતો તેમ જ કેશવચંદ્રે પણ એક વાર એ વાર્તા મને જણાવી હતી અપાની એ ઈચ્છા સફળ થઈ શકી નહોતી અને તે જ પ્રેમદર્શક લાવલાવ તથા એકાએક કરતી હતી તે જાણે પોતે સમજતો જ નથી એવો લાવ કેશવચંદ્ર દર્શાવતો હતો, દારણ્ય કે, કેશવચંદ્રને તેના પ્રેમરસને અપવાનો વિચાર હતો જ નહિ એટલે અપાના મનોરથની સંજ્ઞાનો અવસર આવતો જ નહોતો.

અંતે કમકતા જવામાટે મુજબથી ઉપકારમાં ત્યારે પદર દિવસનો અવકાશ રહ્યો તે વેળાએ કેશવચંદ્રે અપાને કહ્યું કે " મીનાક્ષીને મારો કલકતા લઈ જવાનો અને ત્યાં સદાને માટે મારી ઉપપત્ની તરીકે રાખવાનો વિચાર છે તો એને મારા હસ્તમાં કેવા પ્રકારે તમે સોંપવા માગો છો તે જણાવો, દારણ્ય કે, તમને લાભ આપનારી વસ્તુને હું લઈ જાઉં, તો મારે તેના વ્યાજબી બદલો આપવો જ જોઈએ, મીનાક્ષીની મારી સાથે આવવા માટે પૂર્ણ સંમતિ છે એટલે હવે માત્ર તમારી સંમતિની જ આશર્યકતા છે."

અપાએ આરંભમાં કેટલીક આનાકાની કર્યા પછી કેશવચંદ્ર તેના કુદિનીયકને એક સદાને માલક હોવાથી અને વર્ષમાં એક કે બે માસ તો અવસ્ય તેના નિવાસ યત્ર હોવાથી સદાના લાભનો વિચાર કરીને તેમજ તેના પ્રેમરસને અપવા માટેની પોતાની આરાને કારણે પણ કરવાના આશયથી માત્ર રૂપિયા ત્રણ હજાર આ-

પીને મને કલકતા લઈ જવા માટેની કેશવચંદ્રને અનુમતિ આપી દીધી અને કેશવચંદ્રે રૂપિયા ત્રણ હજાર મને જતી વખતે આપવાનું સીકારી લીધું. હું અપાના ગૃહમાં ચોદસી પંદર મહિના રહી તેટલામાં મારા માટે અપાએ બહુ બહુ તો એક હજાર રૂપિયાનો વ્યય કર્યો હતો અને મારી પાસેથી પેરણ રાતે તેને મારા આંક મહિનાના જગરના રૂપિયા યોગ સો, મારા વેચાણના રૂપિયા ત્રણ હજાર અને કેશવચંદ્રે લાવી આપેલી ચારથી માંડતો રૂપિયાની કોમતની વસ્તુઓ મળીને રૂપિયા પંચ હજારનો લાભ મળ્યો હતો; એટલે કે મારી પાછળ ખર્ચાવેલા રૂપિયા એક હજારને બાદ કરતાં તેને મારા કારણથી રૂપિયા ચાર હજારનો નફો નફો થયો હતો; કાંચુ કે, એ રકમમાંથી મને તેણે ત્રાંજાની એક રાત્રી પાછળ મજા આપી નહોતી.

મને કલકતા લઈ જવાનો નિર્ણય કરી લીધા પછી કેશવચંદ્રે રાત્રે મારી પામે આવ્યા પછી મને કહ્યું કે " મીનાક્ષી, તારા પુત્રની વ્યવસ્થાના સંગ્રહમાં મારો એવો વિચાર થાય છે કે અહીં મુજબમાં જ વર્સનાર કોઈ બાબત જુદાશ તારા પુત્રને પોતાના આશ્રયમાં રાખી મહિને તેના ખાનપાન તથા વસ્ત્ર આદિના ખર્ચામાટે અમુક રકમ લઈ તેના લાભનપાલન તથા શિક્ષણ આદિના બારને પોતાના શિરપર ઉપાડી લે અને તારા પુત્રની તેના જન્મના બેઠને ગ્રામ રાખવાનું વચન આપે, તો તારી આ મિનતા ટળી જાય અને તારા ચિન્તામંથની દગ્ગ યથેલા હૃદયને યાતિનો રપઈ થાય "

" મને પણ આ વ્યવસ્થા યોગ્ય જણાય છે; દારણ્ય, જે કોઈ સાધારણ રિથતિનો બાબત જુદાશ હશે અને તેને મારા પુત્રના ખાનપાન તથા વસ્ત્ર આદિના ખર્ચ કરતાં જમણી મામિક રકમ આપવામાં આવશે, તો સદાની આવકના લોભથી મારા પુત્રનું તે જાનુજ મંલાજ રાખીને લાભનપાલન કરશે અને મારા બેઠનો પ્રભાસ પણ નહિ કરે પરંતુ એવો કોઈ સાધારણ રિથતિનો અને મરણ સ્વભાવનો બાબત જુદાશ ગણી આવે, તો જ આપણી આ ચિન્તાથી આપણે મુક્ત

યર્ષ થયાએ.” મેં કેશવચન્દ્રના વિચારને પ્રમત્તના પૂર્વક અનુભોદને આપ્યું.

“વારુ ત્યારે હું મારા દેશના જે બંગાળા ગૃહસ્થો સાથે રહું છું તે બંગાળા ગૃહસ્થો પાસે આવતા કેટલાક ગુજરાતી તથા કાશ્મીવાડી વ્યાપારીઓ સાથે મારી ઓળખાણ થયેલી છે એટલે તેમની સહાયતાથી એવા કોઈ સાધારણ સ્થિતિના અને સરળ સ્વભાવના બ્રાહ્મણ ગૃહસ્થને શોધી શકવાના પ્રયત્નનો હું આવની કાશ્મી જે આરભ કરીશ અને મને આશા છે કે બે ચાર દિવસમા મારા એ પ્રયત્નમા હું અવશ્ય વિજય મેળવી શકીશ.” કેશવચન્દ્રે મારી એ ચિન્તાને ટાળવાનો ભાર પણ પોતાના ચિરપર ઉપાડી દીધો.

મારામટે મારા પુત્રના વિયોગને પ્રમત્ત નિહટમા આવતો હોવાથી એક ફોટોગ્રાફરને બોલાવી મેં મારા અર્થક પુત્રનો ફોટો પકાવી દીધો અને તેની બ્રોમાઇડ જાતિના કાગળપર ખાર નકલ કઢાવીને મારામટે કેશવચન્દ્ર જે ગૈ-કસ્ટન યંગ લઈ આવ્યો હતો તેના વચસા ખા નામાં સલાળાને રાખી દીધી કે જેથી ત્યારે પુત્રના મુખદર્શનની ઇચ્છા થાય ત્યારે તેની પ્રતિમાના દર્શનથી તે ઇચ્છાને અમુક અંશે પૂર્ણ કરી શકાય.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

પુત્ર વિયોગ અને મુબત્તનો ત્યાગ

ગત પ્રકરણમાં વર્ણવાયેલી ઘટનાને ચોરેક દિવસ વિત્યા પછી કેશવચન્દ્રે મને જણાવ્યું કે: “અહીં મુબત્તના મજવસલ નામના એક ભાટિયા ગૃહસ્થ મારા પરિચિત છે તેમને આજથી ત્રણેક દિવસપર મેં એમ કહ્યું હતું કે મારા એક બ્રાહ્મણ મિત્રનો એક અર્થક પુત્ર છે અને તેના માતાપિતા સ્વર્ગવાસી થયેલા હોવાથી જો કોઈ સાધારણ સ્થિતિનો અને દંપ્તિ બ્રાહ્મણ તેને પોતાના આશ્રયમાં રાખી તેનું સાધનપાલન કરી તેને ઠીકઠીને મોટા કરવાના ભાગને પોતાના ચિરપર ઉપાડી લેવાને તૈયાર હોય, તો હું તેને માસિક પચામ રૂપિયા અચારે અને ત્યારે તે શિશુ લેવા યોગ્ય થાય ત્યારે માસિક સો રૂપિયા

આપવાને તૈયાર છું, કારણ કે, મારો સ્વર્ગવાસી મિત્ર પોતાની એક લાખ રૂપિયાની મિલકતનો ટ્રસ્ટી અને પોતાના પુત્રનો ગૃહક મને નામી ગયો છે; એટલા માટે જો એવા કોઈ બ્રાહ્મણને શોધી આવો, તો મોટા ઉપકાર. આજે મજબ સભ શેક મને મળતાં તેમણે મને કહ્યું છે કે તેમનો આશ્રિત શિવશંકર નામનો એક બ્રાહ્મણ છે તે, તેની સતી પત્ની ગિરિજા અને તેમનો પુત્ર ગાનનન એ બાળકને સલાળવાના, ઉછેરીને મોટા કરવાના અને તેને યોગ્ય શિક્ષણ આપવાના ભારને પોતાના ચિરપર ઉપાડી લેવાને તૈયાર છે, કારણ કે, એથી સ્વાર્થ અને પરમાર્થ ઉભય પદાર્થોની સિદ્ધિનો સભવ હોવાથી એવો મૂર્ખ કોણ હોવ કે હરતમા આવેલા આવા અસ-ભય પ્રમત્તને વ્યર્થ જવા દે? હવે જો તારો વિચાર યતો હોય તો આવતી કાલે જ તારા પુત્રનો હાથ તેમના દાઢમાં સોંપી દઈએ અને હમરેક રૂપિયા અચારે જ આપી દઈએ એટલે ત્રણેક વર્ષ સુધી પૈસા મોકલવાની પંચાત પણ મરી જાય. મજબસલના કહેવા પ્રમાણે તે બ્રાહ્મણ, તેની પત્ની અને તેનો પુત્ર આદિ કુટુંબનાં સર્વ મનુષ્યો અસંત સુરીસ, ધર્મકર્મનિષ્ઠ અને પાપ બીરુ છે એટલે તેમના વિશે હવેપમા ગંદા કિંતા અવિશ્વાસને રચાન આપવાની આવશ્યકતા નથી. પછી તો જોવો તારો વિચાર, કારણ કે, આ ત્રિયમમાં તારા વચારથી વિરુદ્ધ વર્તવાનો મારો લેશ માત્ર પણ અધિકાર નથી. જો આ રચન યોગ્ય ન લાગતું હોય, તો હું અન્ય રચનને શોધી કાઢવાનો પ્રયત્ન કરવા માંડું.”

પાકેક તથા પાકિંકાઓ મજબસલ, ગિરિજા, કાર, ગિરિજા અને ગાનનન આદિ કેશવચન્દ્રના મુખથી ઉચ્ચારાયેલાં નામોને સામળા એ તો જાણીજ ન્યા હશે કે મજબસલ તે અમારો અમને મુગર્ષમાં લાવનાર આશ્રયક્રતા અને મદ-નગોદનનો પિતા હતો, ગિરિજાકર મારા પિતા હતા, ગિરિજા મારી માતા હતી અને ગાનનન મારો સહોદર હતો. સાઈ થયું કે કેશવચન્દ્રને મારી કર્મકથા સમજાવવા મેં મારા માતાપિતા, મધુ તથા આશ્રયક્રતા આદિ કોઈના પણ નામને ઉચ્ચાર કર્યો નહોતો; નહિ તો કેશવચન્દ્ર તેમને

ઓળખી જાત તો મારા પુત્રને તેમના હાથમાં સોંપતા અચકાત. નિસર્ગની કેરી વિચિત્ર વ્યવસ્થા અને પરમાત્માની કેરી અગમ્ય માયા કે મારા પુત્રની રક્ષા માટે મારા માતા પિતા અને મારા બંધુની જ તેમણે ઝાળના કરી આપી મારા માતાપિતા તથા મારા બંધુની દયાળુતા, ધર્મિ-હતા તથા મહદયના વિશે કોઇ પણ પ્રકારના સંશયને હૃદયમાં રચાત આપવાનું કશું પણ કારણ ન હોવાથી મેં પ્રસન્નતા પૂર્વક કેશવચન્દ્રને જોણાવ્યું કે —

“તમે જે શિવચક્રનું નામ લ્યો છો તે બાળજી શુદ્ધચત્રે તેમજ તેના કુટુંબને હું સારી રીતે ઓળખું છું; કારણ કે, તેઓ મારા દેશના જ છે એટલામાટે જો મારા પુત્રને તમે તેમના હાથમાં સોંપશો, તો અવશ્ય તેમના હસ્તથી મારા પુત્રનું સર્વ પ્રકારે કષ્ટાણ જ થશે, એવો મારો દૃઢ નિશ્ચય છે. અર્થાત્ આવતી કાલે જ આપ મારા પુત્રને લઇ જાઓ અને તેની રક્ષાનો બાર વિમ્બ શિવચક્રના ચિરપર નાખી દેજો. માત્ર તમે જે રૂપિયા આપો તેની પહેલેય લેતાં તેમાં એટલું સ્પષ્ટતાથી લખાવજો કે આ બાળકના પાનપાન તથા વસ્ત્ર આદિના ખર્ચના પ્રત્યેક મામલા રૂપિયા પચાસ લેજો આટલા રૂપિયા આટલા વર્ષના આખર્ષે મળ્યા છે; તેમજ વારંવાર તમારા નામ પર મારા પુત્રના કુશળ સમાચાર લખતાં રહેવાની સૂચના પણ તેમને આપી દેજો.”

“વારં, પણ તારા પુત્રનું અને તેના પિતાનું નામ મારે શું લખાવવું કે કારણ કે, તે બન્નેનાં નામો અઘાપ-મારા બંધુવામાં આવ્યાં નથી.” કેશવચન્દ્રે મારા પુત્રના તથા તેના પિતાનાં નામને બંધુવાની હમ્મજ દર્શાવી,

મારા પુત્રને જો કે હું હાટિયા જાતની પદ્ધતિ પ્રમાણે ‘મિઠા’ દહીંને બોલાવતી હતી, છતાં તેનું ખરૂં નામ પાડવામાં આવ્યું હતું અને તે નામ પાર્વતીનન્દન હતું પાર્વતીનન્દન એટલે પાર્વતીનો પુત્ર ગણપતિ, પરંતુ એ નામ રાજ વર્મા મારો જે એક ગુપ્ત અને વિચિત્ર આશય સમાયેલો હતો, તે એ હતો કે પૂર્વે જણાવ્યા પ્રમાણે મારૂં પોતાનું સત્ત્વ નામ પાર્વતી હતું અને તેથી એ નામ તેને મારા પુત્ર તરીકે પણ ઓળખનારૂં હતું. અર્થાત્ મારા પુત્રનું નામ તો

તત્કાળ આપી શકાય તેમ હતું, પરંતુ તેના પિતાનું ખરૂં નામ લખાવવું કે કેમ એ એક ગંભીર પ્રશ્ન હતો એટલે મારાથી કેશવચન્દ્રના પ્રશ્નનું તત્કાળ ઉત્તર ન આપી શકાયું અને હું ગંભીર વિચારમાં પડી ગઇ. કેટલીકવાર વિચાર કર્યા પછી હું એવા નિશ્ચયપર આવી લાગી કે જે મદનમોહને મારી સાથે આટલી સીમાપર્યન્ત કૃતજ્ઞતાનો બવહાર કરી બતાવ્યો છે તેના નામને તો મારા પુત્રના નામ સાથે નજા જોડવું, પણ પુત્રની પ્રાપ્તિ એ ઈશ્વરના સર્વ પ્રસાદોથી ઉત્તમ પ્રસાદ હોવાથી પિતાના નામના રમાનમાં ‘હૃદય-પ્રસાદ’ નામ લખાવવું એજ વધારે સાઈ છે. આવા પ્રકારના નિશ્ચયપર આવીને મેં કેશવચન્દ્રને કહ્યું કે:

“મારા પુત્રનું નામ પાર્વતીનન્દન છે અને એના પિતાના નામ તરીકે ‘હૃદયપ્રસાદ’ લખાવશો તો ચાલી શકશે, કંરણ કે, એ ઇશ્વરનો જ આપેલો પ્રસાદ છે.”

“ધન્ય છે તારી છુદ્ધિને અને તારી કંપના શક્તિને!” કેશવચન્દ્રે મારી છુદ્ધિમતાની મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરીને મને ધન્યવાદ આપ્યો.

બીજે દિવસે મારા પુત્રના શરીરમાંના કટલાક વિચિત્ર ચિન્હોની નોંધ કરી, તેને ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેરાવી અને તેના બીજા જટલા વસ્ત્રો હતાં તેની એક પોટલી બાંધી આપી મારા પુત્રને મેં કેશવચન્દ્રના હસ્તમાં, મારા પિતાને સોંપવા માટે સોંપી દીધી. કેશવચન્દ્ર જે વેળાએ મારા પુત્રને લઇને જવા લાગ્યો તે વેળાએ મારો છાતી એટલી બધી બરાઈ આવી કે તેના પરિશુભિ પુત્રના સુખને વારંવાર સુબનથી આર્દ્ર દરતી હું નેત્રોમાંથી અશ્રુની ધારા વર્ષાવવા લાગી એ તે વિશેષની પ્રતિકા આવી લાગી અને કેશવચન્દ્ર મને રક્તી મુઠ્ઠા મારા પુત્રને લઇને ચાલતો થઈ ગયો. રાતે તે મારા પિતાના હાથની એક હમ્મર રૂપિયાની મારી સૂચના પ્રમાણેની પહેલેય લખાતીને પોતા સાથે લેતો આવ્યો હતો એટલે તે પહેલેયને જોતાં મારો નિશ્ચય થયો કે મારો પુત્ર બીજા કોઈને નહિ, પણ મારા પિતાને જ સોંપાયો હતો અને વળા મારૂં કુઝળ કાંઈકે આણું થતાં અને મારી ચિન્તામાં ધટાડો થતાં હું નિત્ય પ્રમાણે

મારા ઉપકારક પ્રેમી કેશવચન્દ્રની મેરાના કાર્યમાં નિમગ્ન થઈ ગઈ.

બીજો દિવસ કેશવચન્દ્રે મને કહ્યું કે, “અહીંથી જતી વેળાએ અબા તને તારા વજ્રો તથા અક્ષકારો સાથે લઈ જવા દેશે કે કેમ એની શક્ય હોવાથી ને તારી ઇચ્છા હોય તો આજે મારી સાથે જાનરમા આસ અને તને જોઈએ તેવાં ઉત્તમ વસ્ત્રો તથા જેમના વિના ન જ ચાલી શકે તેટલાં ધરેણાં ખરીદી લે, કારણ કે, કલક-તામાં પહોંચ્યા પછી તો હોશગોતીનાં ધરેણાં પણ તને મળશે અને વજ્રો તો એટલા બધા આવશે કે તારાથી પહેરી પણ નહિ શકાય.”

પરંતુ ઘેરે દિવસે યુગ્મના જાનરમાં નીકળવાની મારી ઇચ્છા ન હોવાથી મેં મને જોઈતા હતા તેટલાં વજ્રોની સૂચી લખાવી દીધી અને કોઈમાં પહેરના માટે સોનાની એક-માળા, કાનમાં પહેરવા માટે વરગિયાની એક નેડ, નાખમાં પહેરવાની એક ચુક, હાથમાં પહેરવાને મેનાની ચાર બંગડીઓ અને પગમાં પહેરવામાટે ચાદીના છઠ્ઠા વજેરે અક્ષકારો લાવવાનું કહીને જ ગઈ તથા છઠ્ઠાનું માપ અને પોલકાં રીવડાવવામાટે માપનું એક પોલક તેને આપી દીધાં. મારી લખાવેલી પોલકાં વગરની બીજી મત્ર વસ્તુઓ સાંત્રિ ચાર વાગ્યામાં જોત લઈને નીકળી પાતાવટની એક ટ્રકમાં જારીને કેશવચન્દ્રે મોકલી દીધી અને બીજો દિવસે સાંત્રિ આઠ પોલકાં પણ તૈયાર થઈને આવી ગયાં કેતકતારાં યુગ્મરાત્રી પુસ્તકો મળી ગયે કે નહિ એમ ધારીને મેં કેટલાંક સારાં સારાં સો રૂગિયાની કીમતનાં યુગ્મરાત્રી પુસ્તકો પણ મંગાવી લીધાં અને મારી કલકતા જવાની મેં મધળી લેખારી કરી લીધી મારા પ્રજાણુમાં એ દિવસ બાકી રહ્યા ત્યારે મેના તથા માના મારી પામે બેઠી હતી તેમાંની બન્ને મને ઉદેશીને કહ્યું કે —

“મીનાણી, આ નરકાસપમાં તારા જેરી બા-પચાલિની અમળા બીજી એક પણ અમારા જેવામાં આવી નથી કે જે આ બદિવાસથી પણ બપોરે આવમમાં પંદર મહિના નેટલો કાળ પીતાડવા છતાં અહીંની વસ્ત્રજાઓ અને અહીંના અસાધ્યોના રોસ વિના આવી રીને

માન મહિન અહીંથી વિદાય થઈ હોય. અમે તને તારા આ સદ્ગામ માટે અને તને પ્રાપ્ત થયેલા સુખ માટે તને ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને કદાચ એ જીએ કે તું અમને બૂધી નહિ જાય અને કલકતોથી પંદર દિવસે કે પછી મહિનામાં એકવાર અવરથ અમારાપર કુળ સમાચાર લખતી રહીશ અને અમને સમાચારી રહીશ અમે પણ તારાં પત્રોનાં ઉત્તરો તત્કાળ લખતાં રહીશું અને અહીંના નીતિ સમાચાર તને જાણતાં રહીશું.”

“વગેરે ને તું ત્વાં બદ્ધ-સુગિની હોય અને તારી પામે મસારાખનાં સર્વ સાધનોની વિપુલતા હોય, તો કદાચત્ત લાગ્યકતી પ્રગતિ તારી અમે તારી પાસે આવી લાગીએ અને અમને તારી સહાયતાની આવશ્યકતા હોય, તો તું અવરથ અમને આશ્રય આપીશ એવો અમારો દૃઢ વિશ્વાસ છે.” માનાએ પાણીથી પહેલાં પાગ બાંધવાના નિયમને અનુસરીને બાવિ આશ્રમની અત્યારથીજ વ્યવસ્થા કરી રાખવાના પ્રયત્ન કરતાં આ પ્રમાણેનું વાક્ય ઉચ્ચાર્યું.

મેં તેમને નમ્રતાથી કહ્યું કે, “સુખમાં પડીને હું તમને તથા તમારી લાગણીને બૂધી જઈ એવી કૃતન નથી. હું ત્વાંથી પંદર પંદર દિવસને અતરે કાગળ પણ લખતી રહીશ અને તે તમે મારી પછુંકુટીમાં પધાગીને તમારા આદર-સત્કાર તથા આનિચ્છનો પ્રસંગ મને પ્રાપ્ત કરાવશે, તો તેમાટે હું તમારો ઉપકાર માનીને મને ચેતાને ચંદાલાગ્યવતી માનીશ અહીં મને તમારો સહવાસ અને તમારી લાગણીથી જે આનંદ મળ્યો છે તેનું માગ ઉપમાથી આ હવનકાળમાં કદાચ વિસ્મરણ થવાનું નથી.”

“એટલું તો અમે પણ જાણીએ છીએ કે પૂર્વજન્મના કાષ્ટ પ્રગળા પાપના પરિણામે તો તું વિપત્તિમાં આવી પડી છે અને ચરીરવડે બંધ થવાનો પ્રસંગ તને પ્રાપ્ત થયો છે, છતાં તારા હૃદય અથવા અતઃકરણ સુદ્ધ, પ્રેમાગ્ર તથા દ્યોતિ હોવાથીજ આવી વિપત્તિમાં પણ તને એવો સહાયતાઓ આશ્રય અને અનાયાસ મળી જાય છે કે જેના મોને તારા દુઃખની માથાં એવી યાગ છે અને તેને શાન્તિનો ઉપગોળ મળી

શકે છે. પરંપરામાં તારા સુખ તથા આનન્દને અખડ રાખે એજ અમારો તને અત્કરણપૂર્વક આશીર્વાદ છે. " મેનાએ મારા શુદ્ધ અત્કરણની પ્રતિષ્ઠા કરીને મારા માટે શુભ જાવના દર્શાવી.

એજ વેળાએ અચાતક અમા પશુ આવી લાગી અને તે જાણે મારા વિચેનો તેના હૃદય-મનના પ્રેમ ઉમરાઈ જતો હોયતી ! તેણે જાવને દર્શાવતી કહેવા લાગી કે : ' મીનાદી, તું હમણીં તો જન્મ છે, પશુ ભવિષ્યમાં કદાચિત્ કેશવચંદ્ર સાથે તારો જનાવ ન થાય અને તને સુખ આવવાની આવશ્યકતા જણાય, તો આનન્દથી મારી પામે આવજે અને આ આવામને પોતાનો જ આવાસ માનજે મારા શુદ્ધના હાર તારા પ્રેમમાં નિરતર મુકત છે, એ તારે નિઃશયપૂર્વક માનવાનું છે; કામજુદે, લક્ષ્મીની તારાપર કૃપા ડોવાઈ મારા શુદ્ધના જે તારા ચરણે ફરી, તો મારે કલ્યાણજનક ઘરે એવી મારી દઈ માનવતાડે."

હું અમાના આ ઉદ્ગારો સાંભળીને મનમાં મેં હું એમજ કહેવા લાગી કે " જે કેશવચંદ્ર માણુની મારાપર આટલી કૃપાદષ્ટિ ન થઈ હોત અને મારા આગમનથી તને લાભ ન થયો હોત, તો મારાપર અત્યાચાર કરવામાં કદી પશુ નહીં તારા રાખત નહિ, કારણકે, તે પોતેજ એકવાર એમ કહ્યું હતું કે ' જે આ વ્યવસ્થા ન થઈ હોત, તો જેવાર દિવસમાં તારા ધુવને કાઢી અત્યાચારમાં મોકલોને તને મારા વ્યવસાયમાં જોડી જાનો મારો વિચાર હોતો અને જે તેમ થયું હોત, તો તારા હૃદયમાં શોકનો આઘાત થયા વગર રહેત નહિ, એ નિર્વિવાદ છે. ' અને તું જાણે આવા શબ્દો ઉચ્ચારે છે એ કેવળ કેશવ-માણુની કૃપાનુજ પરિણામ છે, તારી સામર્થ્યનું પરિણામ નથી " પરંતુ હવે જ્યારે તેના પગ પાંચી છૂટવાનો અનુકૂળ પ્રસંગ પરગામમાં મને ઘસ કરાવી આપ્યો હતો એટલે જતી વળાએ હું જાણજુધી તેના વૈર તથા તિરસ્કારને ઝડેડી જાવું અને શોગ્ય ન લાગ્યું અને તેથી તેનો ઉત્ક્રાંત માનની હું કહેવા લાગી કે : ' જે મને મોઝે બચાવી ન હોત અને મારે આ શુદ્ધના આગમન ન થયું હોત, તો મને અત્યાચારનો આ-નન્દલાપક અચાર કદાપિ પ્રાપ્ત થાત નહિ, એટ-

લામાં મેં હું તો મારા આ કલ્પ જીવું કારણ આપ જો, એમજ માનું છું અને આપનો અત્કરણ-પૂર્વક ઉપકાર માનું છું. આ શુદ્ધ મારેજ છે એટલે જે મને આવશ્યકતા જણાયે, તો હું અવશ્ય આ શુદ્ધના આડીને આપનો આશ્રય લઉંશ હું આશા રાખું છું કે અચારે જેવી મારાપર આપની કૃપા છે તેવીજ કૃપા મારાપર નિરતર ગણના રહેશે અને પત્ર લખીને કુશળ સમાચાર જણાવતા રહેશે "

" તું પશુ તારા કુશળ સમાચાર પત્રદ્વારા જાણવતી રહેજે, અને હા, કીઃ પાદ આશુ, તારામાં જે રજા અચાર સુધીમાં મેં ખરીદી છે તે સર્વ વજો તું પોતામાં લેતી જાણે અને એ વજોને તું મારા તરફની બેટ માની લેજે. " આ જાણે વજો સર્વ જવાની ઉદારતા દર્શાવીને મર્ગિકનાથી અનકાર પાછા આપી દેવાની મુગના આપી દીધી અને તે ક્યતના આશ્રયને સમજીને મેં તેના અન્નકારે મારા ઘરોરપરથી ઉતારીને તેને આપી દીધા અને કેશવચંદ્ર મારા માટે જે જેવાર અલકારે લાગ્યો હતો તે અલકારોને મારા ઘરોરપર ધારી લીધા. બાકીના જે દિવસ પશુ લીધી ગયા અને જે દિવસે મારે કેશવચંદ્ર સાથે કલકત્તા જવામાં ઉપડતાનું હતું તે દિવસના સુધીનો આકાશમાં ઉ.પ થઈ ચૂક્યો.

પ્રમાતમાં કેશવચંદ્રે પોતાના ઉતારા તરફ જતી વેળાએ મને કહ્યું કે. " મેં ગઈ કાલે જ મુગધના વિષ્ટેરિયા ટર્મિનસ રોશનથી કનકતા સુધીના પ્રવાસ માટે સેકન્ડ ક્લાસનો એક આખો કમ્પાર્ટમેન્ટ રિજન્ડ કરાવો લીધો છે એટલે તું ટાઇમસર રોશન નર આવજે, હું હવે તને રોશનપર જ મળીશ. દેનના ટાઇમથી એક કલાક પહેલાં તને અહીં લઈ જવામાં મારો નોકર મારી લઈને આવશે એટલે સર્વ તૈયારી કરી રાખજે કે જેથી અહીંની વખતે ગમરાટમાં ન પેંડકું પડે કમ્પાર્ટમેન્ટમાં જે જગ્યા આપણે છીએ, એક માગે નોકર છે અને તારી સેવામાં મેં અહીંની એક આકરડી રાખી લીધી છે તે પશુ આપણી સાથે આવવાની છે રોશનપર મને વળાવવા માટે મારા કેટલાક મિત્રો આવવાના છે એટલે તમાં મારી સાથે ફરી વાતચીત કરીશ

</

માંદાની ઓરડીમાં આનો ઉપયોગ થાય છે. એક છીછરા વામણમાં તેને ખૂબ દલાવીને તેમાંથી ધીમે ધીમે વરાળ નીકળવા દે. આથી આખા ઓરડાની હવા શુદ્ધ થશે.

૧૦ પ્લેસ્ટર ઓફ પેરીસની પગથી ઉપર ધાતુનું વારનીસઃ—૧ ઐસ જસત અને ૧ ઐસ બીસ્મથને ઓગાળો અને તેમાં પીગ-લેવો પાસે ૧ ઐસ ઉમેરો. પછી તેમને ઠંડા પડવા દો પછી તેમાં ઇંડાની જરદી મેળવીને પત્થર ઉપર વારનીમ તરીકે વપરાય.

૧૧ કુશની ભુઝી બનાવવાની રીતઃ—એક ફામ કારબોનેટ ઓફ સોડાને એક થોડા પાણીના વાસણમાં ઓગાળો અને તેમાં બે ક્વાર્ટ તાજું દૂધ અને બે ચીઝ ખાંડ મેળવીને બધું એક મોટા લોહના વાસણમાં રેડીને તથે તાપ કરો. તે જૂથા થાય ત્યાં સુધી તાપ આપ્યા કરો સૂસનાઓ-થોડીક ભુઝીને એક પ્યાલામાં લો. અને તેમાં ધીમેથી બે પાઉન્ટ ઉનુ પાણી રેડીને તેને ખૂબ દલાવો કે નળી તેનું મિશ્રણ થાય (બીનાથ મીલકુલ અડગ ન હોવી.) આ ભુઝીને દૂધ તરીકે વાપરી શકાય.

૧૨ ફાલ્ગેન પેન માટે “રેપ્રાઇસે ઇન્ક” બનાવવાની રીત

- (૧) લાકડાનું સત્ર ૩ ઐસ.
સફેટ ઓફ આર્પર્ન ૬ ઐસ.
ગમ એકસીયા ૫ ઐસ.
પાણી ૮૦ ઐસ.

પોટાસીયમ બાયક્રોમેટ ૪ ફામ.

નીત્રોસીન ૧ આસ.

પહેલા ચાર મીનિટે ભેગી થાય ત્યાં સુધી ઉકાળો અને તે ઉન્દી ઉન્દી હોય ત્યારે તેમાં બીજા વસ્તુઓ નાખી મજલીનથી તેને માળી લો.

[૧] ઇન્દી ગે કારમાઇન ૧ ફામ.

ગમ એકમીયાની ભુઝી ૨૬ ફામ.

ટેનીક એસીડ ૩૨૦ ફામ.

પાઇરે ગેલીક એસીડ ૧૦ ફામ.

ફેરસ સફેટ ૨૨૦ ફામ

સીરપ ૧૬ ફામ

ડીસ્ટીલ્ડ વોટર ૭૦ ઐસ

[૩] ૨૦ ગ્રેમ્સ ઘેરી ઝંકક ૩૦ ગ્રેમ્સ ઉન્દી બોરેકસમાં ૩૦૦ થી ૪૦૦ ગ્રેમ્સ પાણીમાં ઓગાળવું. અને ઉન્દુ માળા લેવું અ માળા લીધા પછી તેમાં ૭૫ થી ૧૦ ગ્રેન પાણીમાં ઓગળે તેવું નાઇટ્રોમીન ઉમેરવું ૦૫ ગ્રેન ટેનીન, ૦૧ ગ્રેન પીકીક, ૧૩ ગ્રેન એમોનિયા વોટર, અને ૭ ગ્રેન પાણી

૧૨ કોપરેલ પ્રવાહી રાખવાની ક્રિયા

એમ કહેતામાં આવે છે કે થોડુંક ખનીજનું મીઠું લઇ તેમાં કોપરેલ મેળવવું તેથી તે કોર્નિક જાય. વળી દીન ઓપ્રેલ અને કોપરેલ સ રખે બાગે મેળવવાથી તે શીયાળામાં પણ દરજે નહિ. પણ બન્ને ચોક્કામાં અને ૦૭ વિનાનાં જોઇએ.

વૈદકકુત્રકા.

જનન-અર્થઃ—

અર્થઃ દેશક લાગી જાય છે કુશ ૧ અને જય અર્થ પુરોગામટે કુત્રકની અર્થલગ સાક્ષાત્ મેલ કરતાં પણ અતિ કાયાનક થઈ પડે છે અને એ દારજીથી ૭ ગીનામાં શ્રી કૃષ્ણ લગતાનને કહેલું

૦૦૦૦૦૦૦૦

૦ પ્રથમ

૦૦૦૦૦૦૦૦

રાજ ખાતી ૮ થી ૧૪ દિવસ ખાવાથી કમળે મટે, મોં ઉપરની પીગાથ જાય અને લોહી સુધરે છે

આંખનું ટુલ—અરીકાની છાત પાણીમાં થસી આંખે આંજવાથી ટુલ મટે છે.

અચ્છાદિ—સુક—સુક, કુલાવેલી દીગ, અને મંચગનુ ચુથું દાકતાથી મટે છે.

ઝાડા—ગવરણ, અરીજ, પ્રસાવેલા દર્શ

ખાર, શુદ્ધ, મધક અને છર સરખે ભાગે લઈ તે સરની ધરાખર દાયા દાડમના દાણા એકત્ર કરી-ધુટી તે સર્વને એક દાડમમાં ભરી તે ઉ ઉપર પડેલો લોટ લગાવી દેવતા ઉપર રોકી તે માથી ૧ વાસ આપવાથી અતિસાર મટે છે. આ દવા પાયક અને સ્તંભક છે.

ચુક—દરડે, બહેલાં, આમળાં, કડુ અને ગરમાળાનો ગોળ એકત્ર લઈ તેનો ક્વાથ કરી પાવાથી શુગ્ર મટે છે અને દસ્ત ખુલાસે થાય છે.

કરમ—ખાખરાના પીતપાપડા અને કાળા છરી વાટી મદ સાથે ૧૦ તોલો ખાવાથી પે દના કૃમિ મરી જાય છે.

ધાતુપુષ્ટિ—એખરા, ઘોળા સુસગી, અને કૌચા સરખે ભાગે લઈ તેની કાષી અકક તોલો

રોજ દુધ સાથે પીવાથી વિષની શક્તિ થાય છે. મધુપ્રમેદ—ખજુના બી, આપળનાં, કુદ અને ગીંગા બી માથે સુકરી તેને વાટી ચુર્ચ રોજ મવાર માંજ ૧૦ તોલો પાણી માથે લેવાથી મટે છે. અપસા ઘોળા શેમગાનાં મુગ વાટીને પીવાથી પશુ મટે છે,

માધુ દુખડુ—કુલાવેળો નવસાર ૧ ટ્રામ, કરીપાતાની મ્હા ૩ આમ મિશ્ર કરી તેમાંથી ૩ દિવસમાં ત્રણવાર પીવાથી માધુ ઉતરે છે

વાદ ચકવો—કુલાવેળો ટકણપાર ૪૫ ગ્રેન, કરોપાતાની મ્હા ૩ ઔષ્ઠમાં મેગવી તેમાંથી ૬ ભાગ દિવસમાં ત્રણ વખત પીવાથી વાદ અપરમાર મટે છે.

સર્પદંશ ઉપર ઇલાજ.

સર્પ દંશ થાય કે તરતજ સમય ગુમાવ્યા વગર ન્યાં દરા થયો હોય તેની અભ્યુજાલુ બે ત્રણ સખત પાટા બાંધી દેવા નેહએ. એમ કરવાથી લોહીનું દરુદુ અટકવાથી ઝેરની ગમર થતી અટકી જશે ન્યાં સુધી શરીરમાં ઝેર રહ્યું હોય એમ માલમ પડે ત્યાં સુધી પાટા બીલકલ લોડવા નહીં શરીરમાં ઝેર રહ્યું છે કે કેમ તેની ખાત્રી નીચે પ્રમાણે કરી શકાય દર્દીને એક રાતું મરચું (rod'pepper) ખવડાવી નેતુ. ને તે તેને તીખુ નહીં લાગે તો જાણુ કે તેના શરીરમાં હજી ઝેરની ગમર છે કેટલીક વાર એમ કરવામાં આવે છે કે જે જગ્યાએ સર્પદંશ થયો હોય ત્યાં આગળ ચપ્પુતી ચીરા પાડી ઝેરવાળું લોહી કાઢી નાખવામાં આવે છે અથવા તો કાની જગ્યાએ ખગતો ધગધગતો અગારો ચપ્પી દેવામાં આવે તોપણ પરીજામ સાફ આવે છે. કાષ કાષગર સ્ટ્રેંગ કાર્બોનીક એસીડ પશુ લગાડવામાં આવે છે. જે આગળા કે અશુદ્ધ ઉપર દરા થયો હોય તો તે વખતે તરતજ તે આગળાં યા અશુદ્ધ કેટલીવાર કાપીજ નાખવા નેહએ. જે નજીકમાં કાકર મળી રહે એમ નહીં હોય તો દર્દીને તરતજ એક તોલા નેદલા

ટકણખારમાં થોડુંક પાણી મેગરી પાષ હેતુ આથી ઝેરની ગમર ધડી ઓછી થાય.

સર્પદંશનો અસર માણુ કરવાને માટે નીચે કેટલાક ઉપાયો દર્શાવવામાં આવે છે,—

(૧) દર્દીને તુલસીના પાંદડાં અગાધમાં કરવાં અને તુલસીના પાંદડાનો રસ કાઢી લાવે, લગાડવો (આ જગ્યાએ ધ્યાન રાખવાનું છે કે જે ઘરે આગળ તુલસીકચારી ઇં હોય છે ત્યાં સર્પો ભાગ્યેજ જાય છે)

(૨) ચીતક ફળનો રસ મીઠાં સાથે નાખીને ઉઠાજવાથી દર્દીને પાવાથી જરૂર આરામ થાય.

(૩) ઇચર મુગનો રસ પશુ ઉપયોગી ધઈ પડે છે.

(૪) દગણુપુષ્પી અને ખસખસનો રસ કાઢીને થોડો પાવો અને થોડો આગે લગાડવાથી પશુ આરામ થાય છે જે દર્દી ખેતન હોય તો તેના કાન અને નરોઠારા વાટે થોડો રસ રેડવો

(૫) ઓલાદના મુળોઆને દળીને તેની સાથે લી અને ઓખાતું ઘોતચુંતું પાણી મેગરીને પાવુ.

(૬) કુકો પીવાની માટીની જે ચતમ (જેમાં કાલસા મુકામાં આવે છે તે) રાખ.

જેવડું મોટું શ્વય છે તેનાં કુલ સરેલ કાર્મિક ક્ષાલ રંગના થાય છે. તેના ઉપર ચોમામાની સરખા તેમાં ફળ થાય છે, તે પાસ્તાં લાલ થાય છે તેનાં ફળ કુલ દવાના કામગાં આવના નથી માન તેની જાત ના ઉપયોગમાં આવે છે.

આસોપાલવ-મધુર, સીતળ, કૃમિદર્શ, ગરમ, કઠ્ઠા, ચાકી, વર્ણને ઉત્તમ કરનાર. ગુરો, હાડ નિ જોડનાર અને વાતાદિ રોગ, અપચો, તૃષ્ણ, હાલ, કૃમિ, ગોપ, વિપ અને કવિર વિશરને નષ્ટ કરનાર છે. તે સ્ત્રીઓના શોષને દુર કરનાર, અને મળરોધક છે તે પિત્ત, શ્રમ, ગુન્ધ, ક્ષર રોગ, શુળ, અર્શ, ગોખ, અપચો, મથુ અને આશરને મટાડનાર છે અગોક્તની જાતનો પ્રદર ઉપર ઉપયોગ થાય છે. તેનાં પાનની તોરણે નાનાંય છે. તે હૃદયને ક્ષિતકર છે.

પ્રદર-આસોપાલવની જાલ વાટી તેમાં રસાન્ન નાંખી ચોખાના ઘોવરાંમથુમાં મધ નાંખી ખાવાથી પ્રદર મટે છે.

રક્તપ્રદર-આસોપાલવની જાતને કુષ અને પાણીમાં મેળવી કુષ બાકી રહે ત્યાં સુધી ઉઠાળી તેને ગાળો કંડો થયા પછી પાવાથી સ્ત્રીઓનાં રક્તપ્રદર મટે છે.

બનાવટ-અશોકારિષ્ટ-આસોપાલવની જાલ શેર ૧૦, પાણી મથુ ૨૦ મા નાંખી ઉકાળવી, તે પાણી ચોથો ભાગ રહે ત્યારે ગાળો લેઇ તેમા ૧૦ શેર ગોળ, ધાવડીનાં કુટ ૧૦ શેર, શાદજીર, મોષ, સુક, દારૂબદર, કમળ, ત્રિશળા, આંધાની જોડલી, જીર, અરકુસાની જાલ, અને સુખટ એ સર્વ ચચાર તોલા લઇ તેનું ચુર્ણ કરી તે ઉપરના ઉકાળામાં મેળવવું. તે પછી તેને હલાવી ટાડુ પડેથી એક માટલામાં નાંખી લકડું લાંબી કપડાજાણુ કરી એક મહિના તકે રાખવું. પછી તેમાંથી ગાળોને ઉપયોગમાં લેવું. તેમાંથી ૧ થી ૩ તોલા દવા પાણી સાથે પીવાથી પ્રદર, સ્વેત-પ્રદર, તાવ, હરસ, મદાગ્નિ, અર્શ, પ્રમેદ, ગોખ, ગતપિત્ત વિગેરે રોગો મટે છે.

આસુંદરો-અર્જુનવૃક્ષ.

આસુંદરનાં સંસ્કૃત નામ-અર્જુનાલ્પ, કકુમ, નયોસર્જ, દન્ધુ, ધોરવૃક્ષ, ધોર

અદર્શતક, જેટલાં અર્જુનનાં નામ છે તેટલાં આસુંદરનાં સંસ્કૃત નામ છે.

સં. કકુમ.

દિ, કોદ અર્જુનવૃક્ષ.

મ સારંગોહ,

શુ આસુંદરો.

મ અર્જુનગાંછ.

લ. અશ્મર.

તે મદોચ્છટ

હા Bauhonia

to montosa

ઓહિનિવા રોમેન્ડોઝા,

તેને અર્જુનસાદા પશુ કહે છે. આમેદગનાં ઝાડ થયાં ઉચાં અને મોટાં થાય છે. તેનાં પાન ત્રાયાં અને ગોળ અશીંદર કમનારના જેવાં થાય છે તેની જાલ ધોળા રંગની હોય છે, તેમાંથી દુધ ગરે છે તેનાં લાકડાં હમારની કાંમમાં વપરાય છે તેની જાલ દવામાં કામ આવે છે. તેના પાનની વાસ મપાના જેવી હોય છે. તે શીતલ, હૃદયને ક્ષિતકર, ગુરો, ગરમ, કફનાગક, વજ્રોપક, ઉષ્ણ, મધુર, શન્તિજનક, બળકારક, અને હલકો છે, વળી તે ક્ષત, ક્ષય, વિપ, લોહિવિકાર, મેદ, પ્રમેદ, મથુ કફ, પિત્ત, શ્રમ, તૃષ્ણ, ભગ્ન, રક્તસ્તબક, પા-કુરોગ, મૂત-ક્રમ્હ, શ્વાસ, અરિયથંગ અને મેદરોગને મટાડનાર છે, વાતરોગને મેપાયમાન કરનાર છે તેની જાલ અને મૂળ દવા તરીકે વપરાય છે, જાતનો ગમ ગુરો આ મધુર છે તેનો ગુચ્છ કંડો અને કૃમિજન છે, તેના મૂળની જાલનો ઉકાળો વૃક્તમાં ઉપયોગી છે.

હૃદયરોગ-તેની જાલનો કવાય દુધ મેળવીને પાવાથી હૃદયોગ- (હાર્ટીસીઝ) જાતીતો દુઃખાવો, અને થાય મટે છે, આસુંદરોની જાલનું ચુર્ણ અને ધકોતો રવો સરખે બાગે લઈ તેમાં ગાયનું કે બકરીનું દુધ નાંખી બાકી તે મદ સાથે પીવાથી મટે છે,

પિત્ત અને હાર્ટીસીઝ-આસુંદરોની જાલનો ઉકાળો કરી તેમાં ગાયનું દુધ નાંખી ખીર જેવું બનુ કરી સાકર નાંખી પીવાથી મટે છે, તેની અતરજાવનું ચુર્ણ કરી તેથી ચાર પાલું લી અને તેથી ચાર ઘણે આસુંદરોના પાનનો રસ તેમાં નાંખી મંદામિથી ઉકાળવું તે પીવાથી મટે છે.

વાતરોગ-આસુંદરોની જાલનું ચુર્ણ મદ અને માંખણમાં મેળવી લેપ કરવાથી વા મટે છે.

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૯ મું.]

ડીસેમ્બર ૨૧ ૧૯૨૨

[અંક ૧૦ મો.]

શ્રીફલપ્રતિ અભ્યર્ચના.

કથાણુકર કાઈ કોમલકર ભગવાન રે,

આણી કરુણા, કૃપાનિધિ । ગાજ અમો શિર સ્થાપજો ૭.

નના માન્યા । મન સાગેલા વરદાનરે,

હુયે હેન વધારીને હાથથી નાયજી । આપજો ૭

નહુદય ઉવાસત કરનારો, નયનથી પ્રવાહ પ્રસારો,

આત્મા ઓળખાવનારો, વર શબ્દ મુખથી ઉચ્ચારો,

આપ એતન્યદ્યોતક અણુને ચિત્ત સાપજો ૭,

આણી૦

માઝામા અણુગણ, નવ બાહુ શું માગવુ,

પણ દેનાર સુગણ । વણ માગ્યું હો અવનવ,

રમણ કરો આમ દણિમા, અમારી પાણીની વૃણિમા,

અમારી અતરની રૂણિમા, વિશ્વની વ્યણિ-સમાધિમા,

પ્રેમલ પ્રાણ । કરવા સમાન, માણે વ્યાપજો ૭,

આણી૦

શ્રી ૭૦

મક્તને અર્થે સર્વ કાંઈ શક્ય છે.

(શું સાધ્યું નરતનું ધારી રે, એ લય)

જગમા શુ શુ નથી જાનતું રે । ભક્તને કાજે,

અણુસન્નિધિ પણ ઉપજતુરે, ભક્તને કાજે.

મુવ અર્થે, આ જગ જેને સહી, અનુવ સરણ ગણતું

(તેમા) નીપજાવ્યું મુવપદ અછતુ રે,

ભક્તને૦

સ્વર્ગનું ગંગાજલ જે શિવના, ગિરપર આવી ઠર્યું તું,

તે ભૂમિ સુધી ઉતરતુ રે,

ભક્તને૦

જેને અનુભવીમ હવ, અનુભવ-અતે અજન્મા કહેતું,

તે જન્મ ભૂમિપર ધરતુ રે,

ભક્તને૦

ભક્ત હવનસમ ધન્ય અન્ય હવન નથી થયું કે ન થતું,

પ્રભુકેર હૃદય પણ દ્રવતુ રે,

ભક્તને૦

સાચા ભક્ત થવાને નિશ્ચિન પ્રયત્ન કરજે હવ તું,

પ્રભુ ચિત્ત તો ખોળા જ રવતુ રે,

ભક્તને૦

દે ભગવાન ભક્તને ધ્યેય અને વગી કાઈ વધુ,

પ્રભુદાર સદોદિત પ્રવતુ રે,

ભક્તને૦

શ્રી ૭૦

ધ્યામ એજ અભિલાષા હોય છે. જેને માનતા હોય તો તેમાં પણ તે દેવ તેને વેપાર ઉદ્યોગમાં લાગ કરાવી આપે એજ હેતુ હોય છે. આ પ્રમાણે હોવાથીજ મનુષ્યો જીવંતીસર દુઃખી રહે છે.

આવા માણસો વ્યવહારમાં યાદા ગણાવા પ્રયત્ન કરે છે. વ્યવહારમાં મોટાપ મેળવવા યત્ન કરે છે. ખીમના કરતાં મોટા થવાની ઇચ્છા રાખે છે. આમ છતાં પણ ખરૂં સુખ આપનાર વસ્તુને મેળવવાની દરકાર કરના નથી આ શરીર સંયુક્તશુર છે એજ જાણે છે. આ સંસારમાં કાંઈ ચિગ્ગળ સુધી રહેવાનું નથી એમ સમજે છે છતાં પણ શરીર અને સંસારના પદાર્થોમાં એટલા ભલા તન્મય થઈ જાય છે કે તેમને આ શરીર અને વ્યવહારના પદાર્થો ધડી પછી નાશ થવાના છે તેનું લાન રહેતું નથી અને તેથીજ તે લોહા દુઃખી થાય છે. મળેલો સમય નાશો શુભાવી દે છે અને કાળ સમુખ આવી ઉભો રહેતાં પરતાય છે બાળ, યુવાન અને વૃદ્ધ સર્વની આજ દશા છે તેમને જેટલો મોહ સંસારના ભોગ વૈભવો મેળવવાનો હોય છે તેથી સત્તાથ પણ રૂપાથી સુખ આપનાર વસ્તુ મેળવવાનો હોતો નથી અને તેથીજ દુઃખમાં જીવન ગાળે છે.

આવા માણસો પોતાના દુઃખના કારણરૂપે અન્યને માને છે, પણ પોતાનો દોષ જોના નથી મનુષ્ય જ્યાં સુધી પોતાના આત્માનો જ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરતો નથી ત્યાં સુધી તેનું જીવન નકામું છે. પોતાના આત્મામાં જ સર્વ સુખ રહેલું છે જ્યાં સુધી આત્માનો અનુભવ થતો નથી ત્યાં સુધી મનુષ્ય શરીર મધ્ય સાધક થતું નથી આત્માનો અનુભવ થતાં તેને મેળવવા યોગ્ય કાંઈ વસ્તુ રહેતી નથી તેને પછી દુઃખ કહી સતાવી શકતું નથી. તેનું જીવન સાધક થાય છે મનુષ્યો આ જ્યાં સુધી આત્માનો અનુભવ કરવા પ્રયત્ન કરતા નથી ત્યાં સુધી જ તેમને દુઃખ મતાવ્યા કરે છે. આત્મામાં સર્વ સુખ છે ધન વૈભવોને તો ત્યાં દિશાગ નથી. આત્મામાંથી મળતાં મનુષ્ય ધારે છે તે કરી શકે છે આપણે શાસ્ત્રમાં એવા અનેક દર્શિતો જાણ્યા છે કે પૂર્વે આત્મા જ્ઞાની મહાપુરુષોને રાજ્ય પણ તુચ્છ હતું ચક્રવર્તી રાજાઓ પણ તેમના ચરણોમાં પોતાનાં શિષ્ય નમાવતા હતા. આવા મહાપુરુષો સદા પ્રસન્ન હોય છે તેમને સંસારના પદાર્થો મળ્યા તોય શું ? ન મળ્યા તોય શું ? તેમને તો સર્વ મળેલું જ હોય છે. તે જે વખતે જે વસ્તુની ઇચ્છા કરે છે તે વખતે તે વસ્તુ તેમના ચરણમાં આવીને પડે છે. તેમને ધનાદિ પદાર્થો તુચ્છ લાગે છે. આવા આત્મજ્ઞાની મહાપુરુષો જ નિર્ભય અને સુખી હોય છે.

મનુષ્યો જ્યાં સુધી પોતાના આત્મા તરફ વળતા નથી, પોતાના આત્માનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી તેના સામર્થ્યને મેળવતા નથી ત્યાં સુધી જ દુઃખી છે મનુષ્યજન્મ આત્માનો અનુભવ થાય તેના સાધનરૂપ છે. મળેલી વસ્તુનો સંકુપયોગ કરી લેવો અને તેનાથી મેળવવા યોગ્ય વસ્તુ મેળવી લેવી એ મનુષ્યમાનવનું કર્તવ્ય છે મંસાર એ નદીના જળના પ્રવાહ જેવો છે. નદીનું જળ વહેતું છે જે જગાએ આવેલું જે વખતે જે જળ નીછે છીએ તે જગ ધડી પછી કપાતું ક્યાં વહી જાય છે તેવી રીતે મસાર પણ નદીના જળની માફક વળાં કરે છે તેમાં દરરોજ અનેક મનુષ્યો જન્મે છે અને અનેક મરે છે આ જન્મ અને મૃત્યુ વચ્ચેના કાળમાં મનુષ્ય જો મળેલા શરીરો રોગ મહુપયોગ કરી તેના દ્વારા આત્માનુભવ કરી લે છે તો તો તેનું જીવન સાધક ગણાઈ જાય છે પણ તે દરમિયાન જો તે પોતાના શરીરને જ માટે ધનાદિ વ્યવહારના પદાર્થો મેળવવામાં કાળ વિતાવે દે છે તો તો તેનું જન્મ મૃત્યુ નિરર્થક થાય છે જેમ દૂર દેશાવર જતાથી અનેક ધનાદિ પદાર્થો મળવાનો સંભવ છે એવું જાણ્યા પછી જતાં રસ્તામાં જ કાચની ઉત્તમ વસ્તુઓમાં મોહ પામી ત્યાં ત્યાં કાળ ગાળી નાખવામાં આવે છે તો તે જેમ ઉત્તમ ધનાદિ પદાર્થોને મેળવી શકતો નથી તેમ મનુષ્યજન્મ એ તેના પોતાના આત્માનો અનુભવ કરવા માટે છે, જીવના શીવ થવા માટે છે, તે જાણ્યા છતાં ત્યોરે શરીરમાં જ મોહવશ થઈ તેને મોટેજ ધનાદિ પદાર્થો મેળવવામાં જીવન ગાળી દેવામાં આવે છે તો તે માણસ આત્માનાં સર્વોત્તમ અને સ્વાધી સુખને મેળવી શકતો નથી, પણ પોતાને મલેલા મનુષ્ય શરીરને અવળે રસ્તે ખોલે બેસે છે.

વ્યવહારમાં ગમે તેટલું મેળવ્યું તે સર્વ જો ઈશ્વરને ઓળખ્યા હોતા નથી તો નકામો જીવું છે. ઈશ્વરને ઓળખવા એજ મનુષ્યનું ખરૂં કર્તવ્ય છે અને તે કર્તવ્યનું પાલન ત્યાં સુધી કરવામાં આવતું નથી ત્યાં સુધી શુભાવેલો સમય નકામો શુભાખ્યા જીવું છે. ઈશ્વરને ઓળખાનાર માણસને પછી શરીર રહે કે તેનો નાશ થાય છતાં દોષ પણ પરતાવો થતો નથી. વ્યવહારમાં હિંસામાં હિંસા પડી પ્રાપ્ત થાય છતાં તે સુખકર નથી મનુષ્યજીવન યોગ્ય વખત માટે છે. તેમાં જો કર્તવ્ય મેળવવામાં આવે છે તે સર્વ કામ આવતાં અદિજ રહે છે. અને જો ઈશ્વરનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હોતું નથી તો તેને શરીર છોડીને વખતે પરતાવો થાય છે. માટે મનુષ્યમાત્રે ઈશ્વરને ઓળખવું એજ જોતાના પરમ કર્તવ્યરૂપે માનવું જોઈએ.

ઈશ્વરને ઓળખવા માટે કર્તવ્ય વનમાં જન્મનું નથી કે ધરખારનો ત્યાગ કરવાનો નથી. તમે જે રિયતિમાં હો તેજ રિયતિમાં રહીને આ કાર્ય થઈ શકે છે. તમારે ઈશ્વર જેવા ધર્મા માટે, તમારામાં રહેલા અદ્વિત આત્મમામર્શને પ્રકટાવવા માટે ઈશ્વરના શુણેને વર્તનમાં ઉતારી ઈશ્વર ગાલમુખ થવાની જરૂર છે. તમે તમારો કામધર્મો કરો. પણ તેમાં એવું વર્તન ન રાખવું કે જેથી ઈશ્વર અપ્રસન્ન થાય. ઈશ્વરની પ્રીતિ મેળવી શકાય તેવું વર્તન રાખવું. તમને કાલ જે ધર્મો પ્રાપ્ત હોય તે ધર્મો કરવામાં અનીતિ કે અપ્રમાણિકતાનું ન રાખવું. મત્ત એ ઈશ્વરનો ગુણ છે. તેથી હમેશા મત્તનું પાલન કરવું પ્રેમ એ પણ ઈશ્વરનો ગુણ છે તેથી સર્વ ઉપર સમાન પ્રેમ રાખવો જોઈએ. આનંદ એ ઈશ્વરનો સ્વભાવસિદ્ધ ગુણ છે તેથી તમારે હમેશાં આનંદી થવું. તમારો સ્વરૂપના વિચારથી ગમે તેવી રિયતિમાં પણ તે આનંદને દબાવી રાખવો. ઈશ્વરનો શુણેનું અનુકરણ કરવું એ ઈશ્વર તરફ લાઠી જનાર છે, તેથી ઉંડા શુણેને ધારણ કરવા તે ઈશ્વરથી વિમુખ ગણનાર છે ઈશ્વરને ઓળખવા એજ સર્વોત્તમ કાર્ય છે. તેજ તમારું મુખ્ય કાર્ય હોવું જોઈએ.

આજકાલ જનમમાજ પોતાનો મમય ધર્મવાર નકામો શુભારી દે છે તમારે એક ધર્મ પણ નકામો શુભાવવા નહિ. જેમ ધર્મ માણસો કામધર્મથી નવરા પડે છે તે જીવન મનુષ્યોના ગુણ દેવોનો વિચાર કરવા મથી પડે છે તેમ તમારે કરવાનું નથી. તમારે તે નવરા પડતાં ઈશ્વરના ગુણધર્મોનું ચિંતન કરી તે ગુણધર્મોને ધારણ કરવા. અન્ય મનુષ્યોને પણ ઈશ્વરના અધર્મ માનવા. કોઈના પણ દોષ જોવા નહિ. કોઈનું પણ અદિત કરવો તત્પર થવું નહિ મર્વપ્રતિ રોહ ગણવો. દિવસનો યોગે પણ સમય એકાન્તમાં ગાળી ઈશ્વરના અભિમુખ થવું. જે કાર્યથી ઈશ્વરથી વેગળા જવાય તે કાર્ય કરવું નહિ. આથી તમારો વ્યવહાર બગડશે એવો ભય રાખવો નહિ. તમારે તમારો વ્યવહાર નિભાવવાનું ઈશ્વરને સોંપી દેવું. તેજ તમને તમારો કાર્યમાં સદાય કરશે. વ્યવહારમાં કાર્યો કરવાં તે દોષ ઈશ્વરને મેળવી આપનારા નથી પણ તે તો શરીરને માટે છે એમ માનવું.

ઈશ્વરને બૂલી જવાય તેટલા કષ્ટા વ્યવહારમાં રચીધરી ન જવું. ગમે તે કામ કરવા છતાં પણ મુખ્ય કર્તવ્ય તો ઈશ્વરને પ્રાપ્ત કરવા એ જ છે એમ મનીને વર્તવું. સુખી થવાનો આનંદ રહેવો રસ્તો છે.

તમારી દસા કાલ દુઃખી હોય, વ્યવહારમાં તમને અનેક વિદો મજાતાં હોય, ધાર્યો કાર્યમાં નિષ્ફળતા મળતી હોય અને તેથી તમે હારેલાં અસતોષો રહેતા હો તો તેથી અસરાનું નહિ. આજથી તમે તમારો કાર્યમાં તમારી સાથે હાજર છે એમ માની કામ કરો. શુદ્ધ નિંદા રાખી શુદ્ધ આચરણેને ધારણ કરી પ્રસન્ન કરો. હાજરના ગુણધર્મોને આચારમાં મૂકી અને પછી તમે તમારો ધર્મો કરો. જેમ જેમ તમે હાજરની અભિમુખ થવું અને વધુ થતા જશો તેમ તેમ તમારો વ્યવહારના કાર્ય પણ સિદ્ધ થતાં તમને જજાશે. તમે ઈશ્વરથી ઉત્તર વર્તન કરી તમારો

કાર્યમાં ઈશ્વરની સહાય મેળવી શકવાના નહિ. કહ્યા માણસો દુ:ખ પડે છે ત્યારે ઈશ્વરને સલાહ છે. પોતાના પ્રારબ્ધને હોય દે છે, અને નિગરા થઈ જાય છે. પણ તેમણે તે વખતે પોતાના વર્તનનું અવલોકન કરવું થયે છે. ઈશ્વરની અભિયુક્તતા સધાવનાર તેમનું વર્તન છે ? કે તેમનાવી ત્રિયુગ બનાવનાર તેમનું વર્તન છે ? તેનો તેમણે વિચાર કરવો થયે છે.

માણસ જેવા વિચાર કરે છે તેવું તેનું વર્તન હોય છે કહ્યું માણસો વ્યવહારમાં એટલા બધા રમીપત્ની રહેતા હોય છે કે તેઓ પતાદિ પદાર્થો મેળવવા માટે અગાધ ખોસતાં, અપ્રમાણિક્ષણે આસતાં જરા પણ અચકાતા નથી. કહ્યા માણસો તો વ્યવહારમાં એટલી બધી અનીતિને રસ્તે ચાલે છે કે જાણે તેમને ઈશ્વરનો ભય છે જ નહિ. આવા માણસોને બચારે દુ:ખ પડે છે ત્યારે તે પ્રારબ્ધનો હોય કહાડે છે, દેવને હોય દે છે. પણ આ જગતમાં જે માણસ જેનું કર્મ કરે છે તેવું તેને ફળ મળ્યા વગર રહેતું નથી સારા ફળની આશા રાખવી હોય તો તેણે સાચા માર્ગે ચાલવું જોઈએ. વ્યવહાર સાધવામાં પણ ગર્વ સમયે ઈશ્વર પોતાની સાથે છે એમ માનવું. જે માણસ ઈશ્વરને પોતાની પાસે છે એમ માન્યા વગર અનીતિ કરે છે તે માણસ મહા દુ:ખી થાય છે તે ઈશ્વરથી વેગળા અને બેગળા ગણે છે. તેને ઈશ્વરના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થતું નથી અને તેથી કષ્ટવાન આ સંસારમાં દુ:ખ ભોગવે છે, માટે મનુષ્ય માર્ગે દુ:ખથી છુટવા માટે એક જ ઉપાય છે કે તેણે હમેશા ઈશ્વરના અભિયુક્ત રહેવું. અને પોતાના સર્વ કામકાજમાં ઈશ્વરને સાનિધ્ય જાળુવા, શુભી થવા માટે આ નિવાય બીજો રસ્તો નથી. જે માણસો પોતાના દરેક કાર્યમાં ઈશ્વરની સહાય મેળવી શકે છે તેઓને દુ:ખ કદી પણ સતાવી શકતું નથી. તેનું સર્વ રિચ્છામાં ઈશ્વર રક્ષણ કરે છે તેને વિવર્તિના સમયે અણધારેલી રીતે ઈશ્વર સહાય કરે છે.

આ જગતમાં જે કાંઈ પણ મેળવવાનું હોય તો તે એક જ છે કે ઈશ્વરની સહાય મેળવવી. સામાન્ય મનુષ્યની સહાય મેળવનાર મનુષ્યો પણ દેટલીકવાર ભગવંતે યથા રહે છે તો સર્વના પતિ ઈશ્વરની જોડે સહાય હોય છે તેને ઝોલી ભગવાતા હોય છે. તો બધી ઈશ્વરના યંત્રરૂપ બની રહે છે. તેની રહેણી દરણી સર્વ ઈશ્વરને અનુગ્રહ હોય છે. વ્યવહારના પદાર્થો મળે કે ન મળે તેથી તેમને હર્ષ શોક થતા નથી. તે તો હમેશા નિર્ભયપણે રહે છે. તેમનામાં હમેશાં આનંદ છવાઈ રહેલો હોય છે તેમને વ્યવહારના પદાર્થોમાં મમતા હોતી નથી. વ્યવહારના પદાર્થો જ્યાં જ આવે તેની તેમના ઉપર કાંઈ અસર થતી નથી તે પોતાના સ્વરૂપ જ્ઞાનના આનંદમાં મસ્ત રહે છે.

જે માણસો અવિદ્યાનાં ગ્રાસ કરવા માટે પ્રયત્ન કરનારા છે તેમનેજ પ્રપત્ત સાર્થક છે. સ્વરૂપજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે મેળવે તેથી પણ જાતનું હૃદયનું જેવાં જીવંત નથી. જે પોતાના પ્રાપ્ત કાર્ય સાથે જ તે જ્ઞાનને મેળવી શકે છે. તેમણે હમેશાં પોતાના વિચારો અને આચારો ઈશ્વરના શુભકર્મને અનુકૂળ કરી દેવા. જે પ્રકારના વર્તનથી ઈશ્વર પ્રસન્ન થાય તેવા વર્તનનો રિવાજ કરવો. અને બીજાં ઈશ્વરના શુભો મનુષ્યમાં સ્વભાવસિદ્ધ થઈ જાય છે ત્યારે એની મેળેજ ઈશ્વરના સામર્થ્યનો પણ તેને અનુભવ થઈ શકે છે. તેને બહાલામાં બહાલી વરતુ ઇશ્વર હોવા જોઈએ.

જે માણસો ઈશ્વરને મેળવના એનેજ પોતાનું કર્તવ્ય માને છે તેમને દુ:ખ સતાવી શકતું નથી તેમને વ્યવહારની પણ ચિંતા ગંદી નથી તેમ માણસો ખરા સુખી થઈ શકે છે. તેજ માણસો વ્યવહાર અને પરમાર્થ ઉત્તમપણે સાધી શકે છે. તમારે માટે બે રસ્તા છે. જો જ્ઞાનને સાર્થક કરવું હોય તો ઈશ્વરાભિયુક્ત થાવ, ઈશ્વરાભિયુક્ત થવા માટે ઈશ્વરના શુભકર્મોનું ચિંતન કરી તેને તમારા વર્તનમાં ઉતારો અને તે ઈશ્વરના શુભો તેજ તમારા સ્વભાવ સિદ્ધ શુભો બની જાય તેવું વર્તન ગણો જો સુખ મેળવવું હોય તો આ રસ્તો છે. અને દુ:ખ મેળવવું હોય તો ઈશ્વરને બહી વ્યવહારમાં જીવી રહેવું, આ બેમાં બે જે તમને પસંદ હોય તે માર્ગે ચાલો.

આજે ઘણા મનુષ્યો આ બાજે રસ્તેજ વળેલા હોય છે અને તેથીજ કુખી થાય છે. મારે દુઃખો ત્યાગ કરવા માટે રહેલામાં રહેલો રસ્તો એ છે કે ઇશ્વરની અભિમુખ થવું. જેમ મુખનો પ્રાણ થતાં ગરીબ અધાર્મિક જનું રહે છે તેમ ઇશ્વરના અભિમુખ થતાં ઇશ્વરની ચિદ્ગુણોનો મનુષ્યમાં પ્રકાશ થતાં કુખમાત્ર વિવાદ બંધ છે. તેનો અવકાશમાં ન ધારેલી રીતે વિચાર થય છે અને ઇશ્વરનો સાક્ષાત્કાર કરી આ જન્મમાંજ મનુષ્ય જન્મને સાર્થક કરી લે છે.

જગતમાં સામાન્ય ગણાતા ધનવાન કે સત્તાવાળા મનુષ્યની જે ગાણુને મદાય હોય છે તે માણસ પેલા ધનવાન કે સત્તાવાળા પુરુષની આંધળે લીધે નિર્ભયપણે રહી શકે છે તો સર્વ જગત જેને અધિન છે તે પરમાત્માની જેલે સદાય મેળવી હોય તે નિર્ભય પણે રહી શકે તેમાં શું નવાઈ. મનુષ્ય માનમાં ઇશ્વરનો અશ છે તે જાણવા છતાં કુખી રહેતું એ તે નિર્ભય માણસનું જ કામ. આપણામાં યુગ રહેલા ઇશ્વરના અંગને પ્રકટ કરવો એ આપણું કામ છે. જેમ કાદવથી ખરડાયેલો હીરો મળ્યા પછી તે કાદવને ક્ષણે નાંખી હીરાના પ્રકાશનો સર્ત્તન લેનાર મનુષ્ય મુખ ગણાય છે તેમ જે માણસો પોતાનામાં ઇશ્વરનો અંત છે એમ માન્યા છતાં પણ જો તેને પ્રકટ કરતો નથી તો તેને મુખ કહેવો એમાં શી નવાઈ છે. તેણે પોતાના જીવ બાવના અગાનનો નાશ કરી પોતાના ખરા સ્વરૂપનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે આત્મનિમુખ થવું જોઈએ. અવકાશના પદાર્થો મેળવવામાં જ રમીપમી રહેતું અને આ મુખ્ય કર્તવ્યથી વિમુખ રહેતું એ તો મળેલો મનુષ્ય જન્મ એજે યુગવચા જેવું છે. આજકે પણ નાનપણથી તેના ગાંધોએ તેનામાં આત્મમુખ છે એવા સરકારે પાડવા જોઈએ આત્મચળને જે મનુષ્યો પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તેજ ખરા જ્ઞાની, ખરા તત્ત્વ જ્ઞાની, ખરા બળવાન અને ખરા કુતળ છે. આ જ માણસો જન્મ-તમાં કાંઈ મદતવન કાર્ય કરી શકે છે કુખ તેના સ્પર્શ કરી શકતું નથી. તે સદા આનંદમાં મરત રહે છે. તેઓ સદા કામ કરવામાં પણ કુશળ હોય છે. આત્મા બળવાળા મનુષ્યો કમથી કટાંજતા નથી કે આજેસુ યદ્ય જોડી રહેતા નથી તે મનુષ્યો પોતાનું કર્મણુ સાધે છે એટલુંજ નહિ પણ તેઓ જ જગતનું પણ કર્મણુ સાધી શકે છે જે ગાણુઓએ પોતાનું જીવન સાર્થક કરતું હોય, કુખ માનનો ત્યાગ કરી અનંત મુખમાં સ્થપાવું હોય તેમણે તો હોશીને કાર્યથી ઇશ્વરના અભિમુખ થવાય તેવાજ કાર્યને કર્યા કરવું.

માણસ કેટલી જમીનનો માલિક હોઈ શકે ?

(લે મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી.)

પ્રકરણ ૧ લું.

એક ગામડીયા બહેનને તેની મોટી નહેરી બહેન એક દલાડા મળવાને આવી. મોટી બહેન એક સહેરી દુકાનદારને અને નાની બહેન એક ખેડુને પાણી લની બંને બહેનો એ દિવસ વાળુ કરતી કરતી વાતોએ ચડા. મોટી બહેન સહેરી દુકાનની બગાડ કરવા લાગી, પોતે કેવી સારી રીતે રહે છે, રહેવાને કેવું સાઈ મઠાન છે, છાંનને અને પોતાને કેવાં મળનાં કપડાં પહે-

રવાને મળે છે, કેવું કેવું ખવાતું મળે છે, વરા, જમણવાગ, નાટક, મેળા વગેરેમાં જતાં કેરી મોજ પડે છે, એ બધું રમથી તેણે કહી સંભળાવ્યું.

નાની બહેનને આથી ચટકા લાગ્યો. તે વેપારી જાંદગી વળેડવા લાગી અને બેકુતની જાંદગીને વખાણવા લાગી. તેણી બોલી કે “હું તો આ જાંદગીને છોડીને તારી જાંદગી ભોગવવાનું પસંદ કરું નહીં, અમે ગરીબ બને રજા, પણ અમારે કંઈ બાધી નથી. તમે વધારે કાંઈ રહેતાં હોશો, પણ તેથી ઝાણ કમાવાની હાયવેળ તમારે કરી પડતી હશે અને ઝાણ કમાવા જતાં ઝાણ ખોઈ પણ બેસો. આજે તમે શાહુકાર થઈ રહો, પણ કાલે તમારે બીજા માગરી પડે એવો અવસર પડ્યું આવે. અમે કંઈ ધનાઢ્ય નહીં થઈએ તે બરાબર, પણ અમને પેટ પુરવું શોજ મળા રહેશે.”

“પેટ પુરવું મળા રહેશે !” મોટી બહેન બોલી હસી, “આલો તેમાં તે શું સંભળાવ્યું ! કુતરા મીંદાડને જમ મળી રહે છે તેમ તમને પણ મળે, પણ નહિં તમે નાતના કે જાતના, નહિં રીતના કે જાતના. તારો ધણી ચિત્તારો ગમે તેટલી મહેનત કરશે છતાં તમે રહેવાના ઉકરડામાં અને મરવાના પણ ઉકરડામાં અને તમારા છોકરાઓનું પણ તેમજ.”

“તેમાં શું થઈ ગયું ?” નાની બહેન હિંમતથી જવાબ વાળ્યો, “અમે બંને તેનાં રજા, પણ અમારે નિરાંત છે. અમારે નથી કોઈની પાસે વંકી વગવાતું કે નથી કોઈની દેહરાત. તમને ચહેરના રહેવાશીઓને ધણીએ લાસચો હોય છે આજે તમારી લાલત સારી છે, અને કાલે તારા ધણીના મગજમાં જીત બરાબ તો જીતાર, દાર કે સીના દારમાં દસાઈ બધું ગુમાવી દે. કેમ ખરું કે નહિં.”

ત્રેમો પટેલ (નાનીનો ધણી) ઓટલાપર પડ્યો બધું સંભળતો હતો. તે વિચાર, કરવા લાગ્યો કે “આ વાત ખરી છે જો માણસ બાળપણથી મહેનત કરતાં અને ધરતીનાં ઢેકાં બાગતાં રીખ્યો હોય તો પછી તેના મગજમાં કંઈ જીત બરાબ નથી, પણ મારે ધરતી એ છે કે પુરતી જમીન મારી પાસે નથી. જો મારે જોઈએ તેટલી જમીન હોય તો પછી હું બાબરા જીતનીએ પરવા ન કરું.”

બંને બહેનો વાળુ કરી પરવારી સુઈ ગઈ. પણ ડેલીએથી બાગરો જીત પસાર થતો હતો તેણે ત્રેમો પટેલના વિચાર જાણ્યા અને મનમાં બોલ્યો કે “આ પટેલને મારી સામે મેદાન પડવાનો ગર્વ થયો છે. કીક છે, હું તેને જોઈએ તેટલી જમીન આપીશ અને પછી જોઈશ કે તે શું કરે છે.”

પ્રકરણ ૨ નું.

તે ગાંધારીની નજીકમાં આશરે ૩૦૦ એકર જેટલી જમીન એક શેઠીયાના તાબામાં હતી તે શેઠીએ આરાપાસના બેકુઓ સાથે સારી રીતે રહેતો હતો. પણ તેણે એક નવો કારકુન રાખેલો તે બધા પાડોશીઓને બહુ સતાવવા લાગ્યો, કોઈનાં ટોર છુટી તેની જમીનમાં આવે તો દંડ કરાવતો. ત્રેમો પટેલ જહું સંભારીને રહેતો જતાં તે તેના સપાટામાં આવી જતો. આથી તે બહુ કટાળી ગયો હતો તેવામાં તેને ખબર મળ્યા કે પેસા ૩૦૦ એકર વેચવામાં આવનાર છે અને કોઈ જમીનદાર તેને ખરીદી લેવા માગે છે આથી બેકુઓ બધા ચિતામાં પડ્યા. તેઓ વિચારવા લાગ્યા કે “આ તો હાલમાંથી સુવામાં પડ્યા જેવું થશે. પેલો જમીનદાર આપણાં લોહી ચુસી જશે, આપણાંથી બીજા કયાય આંધું જવાશે નહિં.”

આથી ગામના બધા બેઠુતો મળી શેડીયા પાસે ગયા, અને તેને વિનંતી કરી કે 'તે જમીનદારને પેલી જમીન વેચવાને બદલે તેઓનેજ વેચે તેઓ વધારે કિંમત આપવા તૈયાર થયા. શેડીયાએ તે વાતની હા કહી. પછી બેઠુઓ બધા સાથે મળીને તે જમીન ખરીદી લેવાનો વિચાર કરવા એકઠા થયા ઘણીએ મસજત કરી, પણ ચેલો બાબરો તેઓને વઢાડી પાડતો, એટલે તેઓ કંઈ નિવેડાપર આવી શક્યા નહિ. આખરે એવું નક્કી થયું કે સહુ ચોતપોતાને મારે ગમે તેટલી જમીન ખરીદે. આ વાત પણ શેડીયાએ ક્યુલ રાખી. પ્રેમા પટેલે સાંભળ્યું કે તેના એક પાડોશીએ ૧૦ એકર જમીન ખરીદી લીધી છે, અને શેડીયાએ અર્ધોગાઈ પૈસા બે વરસ સુધીમાં ખરી દેવાનાં કાંધાં પણ તેને કરી દીધાં છે. પ્રેમા પટેલના મનમાં થયું કે આ તો બધા જમીન ખરીદી લેશે અને હું મરી જાઉં. આથી તેણે પટલાણીને વાત કરી. "આ બધા જમીન ખરીદવા મંડ્યા છે. આપણે પણ ત્રીશક એકર ખરીદીએ એ વિના છુટકો નથી. કાંઈ જમીનદારને પનારે પડ્યા તો દડ બરીને હુએ નીકળો જશે." બન્નેએ જમીન લેવી એવો કરાર કર્યો. સાંચેક રૂપિયા તેઓએ સધરી રાખ્યા હતા. બાકી વાછડો વેચ્યો, કંઈક દારૂ વેચ્યો, છોકરાને નોકરીએ રખાવ્યો, અને એમ કરીને થોડાક વેધુ રૂપિયા ભેળા કર્યાં આમ જમીનની અરંધી કિંમત તો ભેગી કરી. પછી પ્રેમા પટેલે સારી, થોડી ઝાડીવાળી, પચાસેક એકર જેટલી જમીન પસંદ કરી, અને શેડીયા પાસે સોદા કરવા ગયો. શેડીયાએ અર્ધા પૈસા લઈ ખત બનાવ્યાં, અને બાકીના પૈસાના કાંધાં કરી બે વરસે પુરા કરવાની શરત કરી આપી.

પ્રેમા પટેલ હવે ચોતીઠી જમીન ઉપર રહેવા લાગ્યા. બીધાં ઉછીના લઈ નવી જમીનમાં વાવેતર કર્યું, અને મળતો પાક ઉતાર્યો. એકજ વરસમાં તેણે ટેલુ બધું ખસાસ કર્યું, અને પોતે જમીનદાર થઈ એકા દોરાને પણ ચોતાની જમીનમાં ચરાવવા લાગ્યો. ધાસ વધતું તેની મજા ખડકવા લાગ્યો. બળતણ પણ બીજે ક્યાલથી લાવવાતું ન રહ્યું. 'ચોતાનું ખેતર, ચોતાની વાડી, એ બધું ભેદને પટેલનાં કાળજી દાર્દ થયાં. જમીન તેના હાથમાં આવ્યા પછી તેના રંગ એકર થઈ ગયો.

મકરણુ ૩ નું.

પ્રેમા પટેલ હવે સુખે રહેવા લાગ્યા. માત્ર બે આડોશી પાડોશીઓનાં દોરડાંકર જમીનમાં દાખલ થઈ તેને પજવતાં નહોત તે તેના જેવો સુખીયો કોઈ નહોતો. તેણે બધાને બહુએ ચેતવણી આપી; પણ તેની કનડગત અટકી નહીં. કાંઈ દહાડો કાંઈની ગાય તો કાંઈ દિ કાંઈનું ઘોડું જમીનમાં દાખલ થઈ જાય. અને હજી વગેરેનાં ટચરણાં વાળી નાખે. પ્રેમા પટેલે બહુએ વાર તેના પડોશીઓને ચેતવણી આપી જવા દીધા, પણ અંતે તે કાપર થયો. તેથી કાર્ટે ચડવાનું તેણે ધાર્યું તે બજતો હતો કે કાંઈ બહુ નેદને દોરને છાડી મુકતું નથી; છતાં તેણે વિચાર કર્યો કે "આવું હરેરાજ કેમ પાલવે? એમને એમ ચલાવવા દઉં તો મારો બધો પાક ખસાસ થાય, મારે તેમને શીખ દીધા વિના ચાલે તેમ નથી."

આથી તેણે હવે દરવેળા કાર્ટે ચડવાનું શરૂ કર્યું. ધણીએ બેઠુઓના એક વખત, બે વખત અને પછી તો ઘણીએવાર દંડ કરાવ્યા આખરે બેઠુઓ બધા ચીડાયા અને પ્રેમા પટેલને ધરા-દાર દરકન કરવા લાગ્યા એક રાત્રે કાંઈ એક તેની જમીનમાં આવી બધાએ બાવળનાં ઝાડ પાડી નાખ્યાં અને તેની છાત લઈને ચાલતો થયો, પ્રેમા પટેલે સવારે ઉઠી ફરતા ફરતા બેઠુ તો એકે બાવળનું ઝાડ રહ્યું નથી. તેના શુરસાને પાર રજો નહીં. તે મનમાં બગડ્યો કે "બે હું આ ચોરને બધું તો પછી તેના પુરા હાથ કરું."

પ્રેમ સંવિચારના લાગ્યા કે “આતે કોણુ દરો ?” આખરે તેને સુઝી આવ્યું કે તે કામ પેલા જસા પટેલનાજ છે. તે જસાના વાડા આગળ મથો, આમ તેમ કોડીયુ કર્યું, પણ છાલ ક્યાંય નજરે ચડી નહીં; છતાંએ સેવા દેવા વિના જસા સાથે વડી પડ્યો, જસાએ જ આ કામ કર્યું એવી તેને વધુ ખાતરી થઈ, અને તેથી ફરીવાર માંડી કોરટે ખુન તપાસ કરી પણ પુરાવો નહી મળતાં તેને છોડી મુક્યો. પ્રેમા પટેલ તો ગુરુઆથી બે બાકળો બની ગયો, અને પોલીસ પટેલ, ત્યાંયાધીશ બધાની સાથે તકરાર કરી પડ્યો તે ધમકાવવા લાગ્યો કે “તમે બધા ચોરની રક્ષા કરો છો, જો તમે પ્રમાણીકપણે રહેતા હો તો તેને જતો કરોજ નહી.” આમ પ્રેમા પટેલ તેના આડેશી પાડોશી, અમલદારો એ બધાની સાથે હજીએ કરી બેઠો. પાડોશીઓ તો એટલા આડેશયા કે તેવું ધર તથા વાડો વગેરે બાળી નાખવાની ધમકી દેવા લાગ્યા, નવી જમીન ખરીદવાથી પ્રેમાને જમીનમાં તો ધણીએ આરગ મથો, પણ તેને માટે દુનિયામાં ક્યાંય મારગ ન રહ્યો.

આમ માણતું હતું તેવામાં એવી વાત ફેલાણી કે માણસો બધા નવી જગ્યા ઉપર રહેવા જાય છે. પ્રેમાએ આ વાત સાંભળી તેણે વિચાર્યું કે “આપણે તો આ જમીન છોડવી નહી આસપાસના લોકો જો અહીંથી નીકળે તો પીડા એાછી થાય. હું તેઓની જમીન ખરીદી લઉં, અને પછી સુખે રહું.”

એક દવસ પ્રેમા પટેલ ઘેર હતા ત્યાં કોઈ એક મેમાન ચડી આવ્યો. તેની તેણે પરાધુન ત્રાટ કરી અને રાત રહેવા આમ્રક કમો. રાત્રે જ ને વાતો કરવા બેઠા. ક્યાં રહેવું, ક્યાંથી આવ્યો છો વગેરે સવાલો પ્રેમાએ પુછ્યા. વાતમાં ને વાનમાં તે મુસાફરે કહ્યું કે હું દક્ષિણમાંથી આવું છું. તે હજુ વસતુંજ જાય છે. ત્યાં જમીન ખડુજ સોંધી મળે છે અને એટલી તો રક્ષાજ છે કે જો અજાણ્યતા દાણો જમીન ઉપર પડ્યો હોય તો તે પણ ઉગી નીકળે છે અને એક એક કુંડામાંથી બોળા જેટલું અનાજ નીકળે છે. ત્યાં હમણું એક સાથ નિર્ધન ખેડૂત આવ્યો હતો તેણે એક વરસ બરોબર મહેનત કરી તેમાં તો તે ચોડી જમીન અને કેટલાક દોરાં પણ ખરીદી ચક્યો.

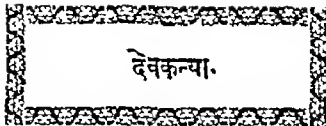
પટેલ આ સાંભળી ખુશખુશ થઈ ગયા, અને સંવિચારવા લાગ્યા કે. “જો સોંધી જમીન મળતી હોય તો આપણે આવી ખાંચોખીચ વસ્તીમાં શા માટે રહેવું ? હું મારા ઘરમાર વેચી નાંખીશ, અને ત્યાં જઈને નવા ધરબાર બનાવીશ અહીં રોજ વરતી વધતી જાય છે, અને તેથી મારે દિવસ દિવસે વધારે મુશ્કેલીઓ વેડવી પડશે. માટે ચાલ પહેલાં તો તે જગ્યા જોઈ આવું.”

હવે જ્યારે મહા મહિનો આવ્યો ત્યારે તે નવી જમીન જોવાને ચાલી નીકળ્યો. ચોરક સુધી ગાડે, ચોરક સુધી પગે એમ મુસાફરી કરતાં કરતાં દોડસોકે ગઈ ઠાપ્પા ત્યારે પેલા મેમાને કહેલી જગ્યાએ તે પહોંચ્યો.

અહીં આવી તેણે જોયું તો જેવું વર્ણન સાંભળ્યું હતું તેવુંજ બધું દેખાયું, ખેડૂત આનંદથી રહેતા હતા. દરેકને ત્રીસ ત્રીસ એકર જેટલી જમીન આપવામાં આવી હતી જે કોઈ નવું રહેવા આવતું તેને લોકો બહુ આવકાર આપતા. ત્રીસ એકર કરતાં વધુ જમીન જો કોઈ માણસ લેવા ધારે તો તે દોઢ રૂપિયે એકર લેખે ખરીદી ચકતો.

પ્રેમાએ તમામ તપાસ કરી લીધી તે બહુજ ખુશી થઈ ગયો, અને ઝટ ઘેર જઈ બધું આટોપી એકદમ પાકું આવવા ધાર્યું બીજે વરસે બધું મહેત્તો પેલા નવા દેશમાં જવા નીકળ્યો.

(અપૂર્ણ.)

દેવકન્યા.

(અનુસંધાન અંક ૮ ના ૫૪ ૨૪૪ થી.)

પ્રકરણ ૮ મું.

માધુએાનું મંડળ.

અખ્ય રાત્રિના સમયે ઘોર અરણ્યમાં જ્યારે સપોતે ઘાત હતું ત્યારે એક રંગદાનની જગ્યામાં જેટલાક બાકા થતા હતા એક સાધુ ફરતો ફરતો તે રથને આવી ચઢ્યો. અધારી રાત્રે જ્યારે સમજે સર્વ શાંત હતું તે વખતે આ રામદાનમાં બાકા થતા જોઈ સાધારણ માણસ બધા બીન થાય એમાં નવાઈ થી ! ત્યાં આઠ દસેક માણસનું રોળું બેઠેલું હતું. સાધુ ત્યાં જતાં અચક્રયો. થોડીવાર વિચાર કર્યો કે આવી અધારી રાત્રે આ જગ્યાએ આ લોકો કાણ દશે ત્યાં વળત વારવાર ભાકા થતા ફરે છે તે શું હશે. રમદાનમાં ભૂત દોષ છે તે વાતનો સાંભળી છે શું એ જુઓનું રોળું તો નહિ હોય. આવા વિચાર કરતો ધીમે ધીમે આજળ જવા લાગ્યો, છેક નજીક જઈ એક ઝાડની પાછળ રહી જેવા લાગ્યો કે ત્યાં શું છે ? આ લોકો ગુપ્તરૂપ વાનો ફરતા હતા. ચરારે રાખેડી યોગી કુણી તાપતા હતા. સાધુએ જાણ્યું કે : આ કાંઈ જૂને નથી પણ માણસો છે. તે પણ સાધુ હતો એટલે તેની પાસે લેવાનું તો કાંઈ નહોતું. તેમ કાંઈક નિર્ભય પણ હતો. તે ત્યાંથી આજળ આજ્યો અને આ રોળું જોઈ હતું ત્યાં આવી નમન કરી ઉભો રહ્યો.

આમ અચાનક આ માણસને આવેલો જોઈ પેલા લોકો આશ્ચર્ય પામ્યા. તેમણે તેને પૂછ્યું કે : “ કેમ, ક્યાંથી આવે છે ? તમે કાણ છે ? ” આ સાંભળી પેલા સાધુએ કહ્યું. “ હું સાધુ છું. ફરતો ફરતો તમને બેઠેલા જોઈ અહિં આવી ચઢ્યો છું. ” તેનાથી પેલા લોકો કાંઈક હસ્યા. પછી થોડીવાર સર્વે મૌન રતા. એક બીજના મોં સામે જેવા લાગ્યા. તે દરમિયાન પેલા આવેલો સાધુ તેમના તરફ જેવા લાગ્યો. તે સર્વમાં એક દમ જારેક વર્ણનો છાકરો હતો તે વચ્ચે બેસી કુણી તાપતો હતો. તેને તેણે કાંઈક ઓળખ્યે દોષ એમ લાગ્યું પણ તે છાકરાને માથે મોડી ધોળી જટા અને ધોળી દાદી હતાં તે જોઈ તેને વિચાર થયો કે આને આટલી મોડી જટા અને દાદી ક્યાંથી ! શું એ નારાયણનો નહિ દોષ ? આવો રીતે તેને પેલા છાકરા સામે ટકર ટકર જેતા નેઈ પેલા સાધુના ટોળામાંથી એક બોલ્યો. “ કેમ કાંઈ, શું જુઓ છે ? એ તો અમારા ગુરુ છે. તેમને રોડે વર્ષ તો ઘણાં જ છે. હાંતો દમખ્યા ફરીથી ઉગ્યા છે, એ મહાપુરુષ તો મહાસમર્થ છે. કેમ ગુરુ ? ”

આ સાંભળી ગુરુએ કહ્યું : “ હા, બચ્ચા, અમે જ જોઈએ છું તે તમે માંસજન્ય પણ નહિ દોષ. એતો મોગની મિદિ એવી જ દોષ છે.

ગોત્રજાથી અમે અમાકં છરી અને તેટલાં વર્ષ ટકારી રાખીએ છીએ. બચ્ચા ! તમે પણ જ્યારે મોગની મિદિ મેળવ્યો ત્યારે સેકો તો શું પણ જાણો વર્ષ તમાકં છરી ટકારી રાખ્યો. ”

પેલા નવીન સાધુએ આ પ્રમાણે ગુરુને બોલતાં સાંભળી તેનો સાદ ઓળખ્યો, અને નક્કી લાગ્યું કે : આ તો ગુરુ નહિ પણ નાસવળ જ છે આ જ લોકો તેને અહિં પકડી ને

લાભ્યા'લાગે છે. તેણે યોડીવાગ વિચાર કરી ક્યું: તમે કલે મમે તે હો, પણ આ તમારા શુરુજી તમે ગામમાંથી જે હોદ્દાને લઈ નાસી ગયા છો તેજ છે કેમ નારાયણ, તારા માબાપ તને સંભળતા નથી? તારા બાપ સુદરાય, તારી મા દેવકીના અને તારી દાદી તારા બાવા-પાથી રડી રહ્યા છે. શું ત્યાં તારે આવવું નથી?

આ સંભળી શુરુજી બનેલા હોદ્દાની અખિમાંથી આંસુ જવા લાગ્યા. પણ પેલા સાધુ-ઓના ત્રાસથી કાંઈ બોલી શક્યો નહિ. સાધુઓએ તેને ચમકાવે ભાર ભારી, ભારી નાંખવાનો એવો તો ભય બતાવ્યો હતો કે: જેથી તે કાંઈપણ બોલી શકે તેમ નહોતું તેવું મન ધસુ પડ્યું, થઈ ગયું. તે જોઈ નવીન આવનાર સાધુને ખાત્રી થઈ કે આ તો એજ એને આ લોહી દસા-વીને લોભ્યા જણાય છે. હોદ્દાની અખિમાંથી આંસુ જતાં પેલા સાધુમાંથી એક જણે તેના સામા ડોળા દહાડી ભય બતાવ્યો અને કહ્યું કે “દેવો, શુરુજી, વો કયા બડતા હે આપોડો ભુઠી એજ ભગતા હૈ.” આ સંભળી ભયનો માર્યો હોદ્દા સાવધાન બની કહેવા લાગ્યો કે: “કયુ બાપ, તું કીસકુ કહેતા હૈ. હમ કુચ નાના બાળક નહિ હૈ. વે સમ તો હમારે શિ-ય હૈ. વો બાલક કોઈ દુસરા હોગા.”

નવીન સાધુ આ લોહીની સર્વ ચેરદા સમજી ગયો. સાધુ લોકોનાં હોદ્દાને ચેરદા બનાવતા માટે ઉપાડી ભય છે અને પછી તેને એટલો બધો ભારનો ભય બતાવે છે કે તેમનાથી એક અક્ષર પણ કોઈના આગળ કહી શકાતો નથી. આજ કાલ સાધુઓના ડોળામાં નાની ઉમ્મરના ધણી હોદ્દાઓ જોઈએ છીએ, તે હોદ્દા જીયારાં એકતુ બે સમજે નહિ તેવા હોય છે તો તે સાધુ યવામાં શું સમજે, તેમને દરતા સાધુઓ ખાવાની લાલચ આપી ઉપાડી મૂકેલા હોય છે. અને ઘણે દુર જઈ પછી તેમને એટલો બધો ભય બતાવે છે કે તેમનાથી ભારતા ભયથી પોતાની હકીકત કોઈના આગળ કહેવાતી નથી. આ લોકો તેમને પછી ચેલા બનાવે છે. કેટલાક તો એવાં પાંચ સાત વર્ષનાં બાળકોને પકડી લઈ ભય છે કે તેમને દસબાર વર્ષ પછી પોતાની પાછલી અવસ્થાનું જ્ઞાન રહેતું નથી.

ધરસંસારનો ત્યાગ કર્યા પછી ચેલા શુરુવાના લોકમાં આવા લોકો ધણી વખતે લોહીનાં નાનાં બાળકોને ઉપાડી ભય છે. અને અનેકને કુ.ખી કરે છે. આમ છતાં પણ તેઓ દેહજો દેહજો મહાત્મા તરીકે પ્રખ્યાત છે. અભણ અને અજ્ઞાન લોકો તેમને માલમલોદા અવરાવવા તેને પ્રુપ્ત સમજે છે. આવા લોકો ઉપરથી ઇશ્વરનું નામ લે છે પણ અંદરથી અનીતિનાં કાર્ય કરનારા હોય છે. સાચા સાધુઓને ચેલા પ્રુજ્ઞાની જરૂર પડતી નથી. તેમને ખાલા પીલાનો મોહ હોતો નથી. તેમણે જ્યારે સંસારનો ત્યાગ કર્યો હોય છે, ત્યારે પછી ચેલા પ્રુજ્ઞાનો અને મઠ બનાવવાનો મોહ કેમ રાખે? આવા સાધુઓ ખરા સાધુ નથી તેઓ પોતાના ધર્મથી બદલે ચેલા જ હોય છે. જેમને ખરા વિરાગ ઉત્પન્ન થયો હોય છે તે લોકો સંસારનો ત્યાગ કર્યા પછી, ધરનાર હોડયા પછી પાછા મઠ બાંધી રહે છે, મઠની મીઠકત માટે સરકારમાં પલકાર બને છે, પોતાના વારસ બનાવવા માટે ચેલાઓ મુકે છે તેમને ખરા સાધુઓ કેમ કહી શકાય? આવા લોકોજ ખરા ત્યાગી સાધુઓની પવિત્રતાને જોઈ ભગવાનના હોય છે.

આજકાલ તો આપણે જ્યાં જોઈશું ત્યાં માધુઓના રાક્ષા કાદેલા જણાશે કોઈ કહેશે કે હું ઉપદેશથી આવું છું, કોઈ કહેશે હું ગંનારથી આવું છું, તો કોઈ કહે છે કે હું કરનાળીથી આવું છું સાધુ થઈ ભગવાં પહેરી બક્ષા માટે અનેક ટોંગ કરે છે. કેટલાક તો કેટલીક જગાએ મઠ જમાવીનેજ પડ્યા રહે છે. અને તેમાં વળી કેટલાક તો નાનું અનીતિનાં કૃત્યો કરનાં પણ કરતા નથી. આ બધા સાધુઓ નહિ પણ તે સંસારને ક્યારુપ અને પારકા હોદ્દાને જતી કરવાની ઇચ્છાવાળા હોય છે. અજ્ઞાન પ્રમ તેથી ક્રમાય છે. માટે ખરા સાધુને જોળખી નેનો જ.

સત્કાર કરવો જોઈએ. તેમના ઉપરના ડોળથી મહાત્મા માની કંગાલું નહિ. આના ઢોળી સાધુઓ જ મિત્રારાં કુમળી વધનાં જાળકેને ઉપાડી ગય છે.

સુદરશનના પુત્રની પેજી એવીજ દયા યજ હતી, તેને બાવાઓ ઉપાડી ગયા હતા તે બાજુ બાવાઓ. તેમણે તેને મારવાની તો એટલીજમી ધમકી આપી હતી કે તેનાથી બીજા માણસ પાસે એક અક્ષર પણ બોલી શકાય નહિ તેને કૃત્રિમ દાઢી અને માથે ધોળી જરા બાંધી દીધી હતી. શરીરે જામ લગાવી દીધી હતી અને સર્વ કાંઈ તેને ગુરુજી, ગુરુજી રહી બોલાવતા હતા. આ લોકો ગામડાંમાં જઈ મામ બહાર પડાવ નાંખતા અને ગામમાં જઈ રીધું ઉધરાવી લાવતા લોકોને કહેતા કે અમારા ગુરુજીને યોગની સિદ્ધિઓ મળી છે. તેમને ૧૫૦ ઉપર વર્ષ થયાં છે પણ નાના જાળક જેવું શરીર બનાવી દીધું છે. કાંત હમણાંજ નવા પુટયા છે, આવી વાતો સાંભળી લોકો તેનાં દર્શન કરવા આવતા. આ છોકરાને પણ સમજાવી મૂકેલું તે પ્રમાણે પોતે સર્વનો ગુરુ છે, પોતાને દોહસો ઉપરાંત વર્ષ યજ થયાં છે, એવું એવું લોકોના આગળ કહેતા. આથી અઘાન પ્રગ્ન જોળવાતી. તેમાં દેહલાકે સી પુરુષો મંત્રધનની સાધના શીખવા, કાંઈ દેવની ઉપાસના કરવાનો મત્ર લેવા, કાંઈ પ્રગ્નની આશાએ તેમની પાસે આવતા. આવા જોળા લોકોની પાસે આ સાધુ બાવાઓ ધર્મોદાને નામે, જમાતનો ભડારો કરવો છે એમ કહી, હરી-દારમાં ધર્મશાળા બધાવવી છે, આશ્રમમાં આગેને માટે પૈમાની જરૂર છે, એમ કહી લોકો પાસે પૈસા પડાવના. અને જાણે પોતાને તો પૈસો બપોનો જ નથી એવો ડોળ ખતાવના. ચેલાઓ ગામમાં ફરી મહાત્મ્ય વધારતા અને પેલા છોકરાને ગુરુ બનાવેલો તે તેમના કહેવા પ્રમાણે લોકોને આર્થિ વાંદ આપ્યા કરતો. દેહલાકે જોળા લોકો તેમને પાઠાં રીધાં આપતા, દેહલાકે અઘાન સીઓ ન યવાથી પોતાને પ્રભુ યામ એવી આશાથી મહાપુરુષની બાવા લેવા ત્યાં આવતી અને ધણીવાર તો પોતાના પતિથી જાની રીતે આ લોકોને દ્રવ્ય આપતી કાંઈ પોતાની જાણસ આપી દેતી અને ઘેર જઈ કહેતી કે આ જાણસ તો કોણ જાણે રસ્તામાં કંઈ પડી ગયું.

આ પ્રમાણે માણસોનું આ ટોળું ગામે ગામ ફરતું અને સારી રીતે માલમતીદા ઉઠાવતું. આ તો તેમનો ધધો જ યજ પડ્યો હતો. આ લોકોએ આ પ્રમાણે પેલા નરીન સાધુને આવેલો જોઈ અને તેણે પેલા છોકરાને જોળખી લીધી છે એમ જાણી તેને કહ્યું કે: "ભાઈ, એ દાંધ તમે કહો છે તે છોકરો નથી, એ તો વળી બીજો ક્યાંક તપામ કરો. આ તો અમારા ગુરુજી છે." આ સંભળી પેલા નરીન સાધુએ જાણ્યું કે: નક્કી છોકરો તો એ છે પણ હવે જો આ બધાની વચ્ચેથી હું તેને જવા દઈશ તો ફરી પત્તો નહિ લાગે. તેણે હિમત આણી કહ્યું: તમે જમે તેમ કહો પણ હું તો આ છોકરાને હવે તમારી માથે આવવા નહિ જ દઉં. આલ છોકરો, તૈયાર યા, તારા બાપ પાસે જઈએ 'એમ કહી પેલા નરીન સાધુએ તેનું દાંડુ પકડ્યું છોકરો બાપનું નામ સાંભળી જવા તૈયાર તો થયો પણ તેને બાવાઓનો જમ એટલો બધો હતો કે તેથી તેનાથી એક કમનું પણ આમળ ખરી શકાય તેવું નહોતું.

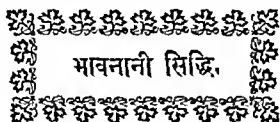
બાવાઓએ જાણ્યું કે નક્કી આ માણસે આ છોકરાને જોળખ્યો છે માટે હવે આશ્વથી ચાલ્યા જવું જોઈએ. તેમણે છોકરાને દાંધ પકડી કહ્યું, "ચાલો ગુરુજી, અબી વો પુનારેકે દાંધમે ફાના નહિ." એમ કહી છોકરાને લઈ મંદેએ આલવા માંડ્યું. પણ પેલા નરીન સાધુએ તેમને જવા દીધા નહિ. તેથી સામસામે તકરાર યજ સામા પક્ષમાં સાધુ વધુ દોચાથી અધુ એકલા માણસનું થુ ચાલે, તેને બધાએ મળી ખૂબ ચાર ચારે. એટલુંજ નહિ, પણ તે ગામમાં

જાત આ માત કહી પાછળ આવાં શકે નહિ તે માટે તેને એક આડ સાથે મજબુત બાંધ્યો અને પછી ત્યાંથી સર્વે સાધુઓ તેમના ગુરુદેવ સાથે અપાટનમાં આગળ ચાલવા લાગ્યા. જતાં-જતાં ગુરુદેવ બનાવેલા છોકરાને પણ અમદા મેડવા લાગ્યા. તે છોકરાએ પેલા સાધુ સાથે જવાનું મન કર્યું તે માટે તે બિચારા નિર્દોષ છોકરાને ધણો માર પડ્યો.

હવે આ 'જંગલમાં પેલા નવીન સાધુ મિલામ કોષ રહ્યું નહિ તેની ખુશ પણ કોષ સંબંધે તેમ નહોતું. આ નવીન સાધુ તે જાણે કોષ નહિ પણ જમાદાર અશરદ્ધાથી હતો. તે કોશી અને છોકરાને તેના ગામમાં પહોંચાડ્યા પછી પાછો જમાદાર કરવા ગયો હતો કેટલાક દિવસે તેને ખબર પડી કે સુંદરાયને પ્રુત પાછો ગુમ થયો છે આથી તે પાછો ફરીના વેશે તેને શોધવા નીકળ્યો હતો. તેણે મૂળ પોલીસમાં નોકરી કરેલી હોવાથી ગુન્હા પકડવામાં કામેલ હતો. તે દરેક ગામમાં પૂછપરછ કરતો જતો હતો તેમાં તેને જ્ઞાતમી મળી હતી કે મ્યારેક સાધુઓના એક ટોળામાં નાની વયનો સાધુ પણ છે. તે જણ્યા પછી તેઓ જે દિશામાં ગયા હતા તેજ દિશામાં તેણે જવા માંડ્યું, કેટલાક દિવસ થઈ ગયા પછી તેને આ અરણ્યમાં એ લોહી મુકામ કરી પડેલા છે એવી ખબર પડતાં તે અહિં અરણ્યે હતો. તેણે ધારણ કે સાધુઓ પાસેથી એ છોકરાને રહેલાઈથી લઈ જઈ શકાયે, પણ સાધુઓ કંઈ જેવા તેવા નહોતા. તે કાંઈ અશરદ્ધાથીને મળે તેવા નહોતા.

અશરદ્ધાથીએ પણ ફરીને તેણે લાંબો હતો. તેણે ધાર્યું કે આ છોકરાને જાણખ્યા પછી જો મદદ લેવા ગામમાં જઈય તો આ લોહી નારી જશે એવા વિચારથી તે છોકરાને સાથે લઈ જવા તેણે હક પકડી પણ તેના પરિણામમાં તેને નિર્દયપણે માર આવો પડ્યો. અને આડે અધાર્યું પડ્યું. અને સાધુઓનું ટોળું તો તેને આડ સાથે મજબુત બાંધી ત્યાંથી વેગથી ચાલતું થયું. સાધુઓને પણ પાછળ કોષ અવી પ્રહોયથી એવો ડર હોવાથી તે એવાર દિવસ સુધી તો કોષ પણ જગાએ મુકામ ન કરતાં આગળ અને આગળ ચાલી નીકળ્યા.

ભાવનાની સિદ્ધિ.

આદર્શનાં દાન. વાંછનાનાં ફળ ભાવનાની સિદ્ધિ.

વાંછનાનાં પ્રત્યક્ષ પરિણામ આવે છે અને કલ્પિત કરતાં પ્રત્યક્ષ પરિણામ વધારે સારું ફળ આપે છે.

પ્રેમ, દયા, માન ઔદાર્ય, પવિત્રતા, નિર્વાર્યપણ-આ કંઈ જેનીતેવી વાત નથી. એને જેને આધાર હોય છે તે ગંબીરી પડતા નથી. ભુદ્ધી, હૃદયશૂન્ય અને માયાના હરેલ નથી એને કયરી શક્તા નથી એને ગળાવી શક્તા.

ઉદ્ધટ્ટ એથી વિચરિત જ અને છે

ઉપરોક્ત છ ગુણ ફળદાતા છે. એથી એના દરજ્જા કરતાં વધારે પૈસાટોઠા, વધારે ખાલુ-પીલુ, વધારે સ્વાસ્થ્ય અને સુખ સંપાદે છે.

તમારે જે જોઈએ તે એ આપાવે છે. એમની માગણી પૂરી પાડે તો એ તમને ધણો સારો ખદલો વાળી આપે છે.

ક્રિયાની પ્રતિક્રિયા હોય છે એ તો આપણે જાણીએ છીએ.

તમે જીભને ઘડાઓ અને જીભ તમને 'ઘડા' તમે જીભને ધિક્કારો અને જીભ તમને ધિક્કારશે. આપણને કોઈ ઘડાય એ આપણને ગમે. આપણને કોઈ ધિક્કારે એવું કોને ગમે ?

તમે જીભ પર માયા રાખો તો જીભ પણ તમારા પર માયા રાખશે તમે નિર્દય બનશો તો જીભ પણ નિર્દય બનશે અને વેતુગોડુ કોઈ દિવસ તમારો ઘાટ ધમાક જશે.

માનથી મહેનત બચે છે. જો તમે પોતે જ અપ્રમાણિક હો તો તમે જીભને પણ તમારા જેવા જ હુઆ માનવાના અને તેથી તમને જય વળવાનો નહિ.

જો તમે ઉદારતા દાખવો તો જીભ પણ ઉદારતા દાખવવાના, લોભીઆ વસના હોય ત્યાં કુતારા ભૂએ ન મરે. મજબૂતીએ નીચોવવા તો દરેક ટાંપી રહે છે.

પાવત્રતા તો એક પ્રકારની સુખસમ્યા છે, અશુદ્ધિ એટલે અપાવતા અને અશુદ્ધિવાસ નિ સ્વાર્થ માણસ ન સ્વાર્થના વાતાવરણમાં જ દરેકો દરેક હોય છે.

દુર્ગુણોના બળ કરતાં આ ભાવનાઓનું બળ બહુ હોય છે. ધિક્કાર આત્મધાનક છે ગ્રેમ વધીક છે.

ગ્રેમ કુટુંબ બનાવે છે, કુન્નર ઉદ્યોગ ઉપજાવે છે, આળાદી વધારે છે. તિરસ્કાર ઘન્ટાઓ ઉપજાવે છે, લડાઈઓ કરાવે છે. નાશને તાણી આણે છે.

સેનાપતિઓ અને મારાઓનાં નામ નિશાને નહિ હોય તેવે સમયે પણ ગ્રેમીઓ તો અમર હોવાનાં.

કુટુંબનો પાયો ગ્રેમ છે રાજ્યની રચાપના સત્તા પર છે, બળાત્માર પર છે. રાજ્યો નષ્ટ થયાં હશે તોયે કુટુંબોનું અસ્તિત્વ તો હશેજ.

' રોકનો રામ ' અને ' દાનાનો દેવ ' આ ઠહેવત કરનાર મઠ હોવા જોઈએ એમનું અવલોકન અજબ હોવું જોઈએ.

સંજ્ઞાન અને સદય માણસો બધેય સુજ્ઞતા અને સદયતા જગાવે છે. અને એમનું રક્ષણકર્તા એજ છે.

આ કંઈ તરંગ માન્યતા નથી પણ એ તો કુદરતી કાયદો છે. શરવાકર્ષણના નિયમ કે વિકાસવાદના સિદ્ધાન્ત જેવુંજ એ સત્ય છે. જેમ સૂય, ચાંદી, વાયુ, અજીર્ણ દેહના કુશળ છે તેમ દૂધી, ધાતકા, લોભી, ભય કર માણસો આત્માને વ્યથાગતિએ પહોંચાડનાર છે.

ભાવનાને વળગી રહો, એના પર આરથા રાજો, એને અનુસરો, એથીજ તમારી માનસિક ગતિ સફર થશે, તમારો સંબંધ રચાશે થશે, તમારા દહાડા લાંબા થશે.

લોભ અને લાલ્ચતાની શક્તિ તો દારૂડીગાના અપહય કે ગાંડાના બળ જેવી છે.

શકા ઉઠે ત્યારે દલરૂપી રેતી અને માટી બણી કાઢવા એટલે સાધન લાલ્ચની નક્કર બમિ નીકળી આવશે. ત્યાં પગ ટેકાવવા એટલે કાંઈ હાંપી શકશે નહિ.

હવે આને ' ભવા કર બતા હોગા, -ધુરા કર ધુરા હોગા ' એવું એક સનાતન સત્ય સંજ્ઞાની અમારી કલમને આરામ આપીશું.

અચનરાય શુક્લ.

હીહીતરીક્ષક

આ ઉપયોગી પુસ્તક તૈયાર થઇ ગયું છે. હવે તો ખપી જવા પણ આવ્યું છે મારે તુરત મંગાવી લેવું. તેમાં ૧૫૦ ઉપરાંત આ પુસ્તકોનાં જીવનચરિત્રો ઉપરાંત ૩૦ પ્રકરણો આંખોનાં કૃતિય સર્ગોથી છે. પુકા ઉપર જાહેરખતર વાંચી જોવી. દીમત રૂ. ૪-૦-૦ તુરત નહિ મંગાવો તો ખપી ગયે પરતાવું પડશે. આપના ધરમાં તો આ પુસ્તક હોવું જોઈએ.

વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય-અમદાવાદ.

x ડૉ. ફ્રેન્ક કેનના બાવ ઝીલી લઈ આ લેખ લખવામાં આવ્યો છે. અચન.

સાભાર સ્વિકાર.

સસ્તુ સાહિત્ય કાર્યાલય અમદાવાદ તરફથી અમને નીચે પ્રમાણે પુસ્તકો મળેલાં છે. બાળ્યના મૃદાઓ—આ પુસ્તક વિવિધ અથમાળાનું છે. અનુવાદક રત્નસિંહ દીપ-સિંહ પરમાર છે. આ પુસ્તક 'આઈરેલેન્ડ ઓફ ફેથ' નામના અંગ્રેજી પુસ્તકનું ભાષાંતર છે. પુસ્તક રામલ સોળપેજ સામગ્રીનું છે. તેનાં પૃષ્ઠ ૬૮૮ છે. છતાં તેની કિંમત વાર્ષિક ફાળે ૧)જી અને છુટક રૂ. ૧૧ છે. આ પુસ્તક આગળ વધવા ઈચ્છનાર દરેક માણસે વાંચવા જેવું છે. તેની અંદર દિવંતથી અને ચોખ્ખા ઈન્દ્રિયશક્તિથી મનુષ્ય પોતાનું શ્રેય શી રીતે કરી શકે તે સંબંધી અનેક વિષયોનો સમ્રહ છે.

કુટુંબી વાર્તાઓ—આ પુસ્તકમાં નાની મોટી ૨૭ વાર્તાઓનો સમ્રહ છે. જે વાર્તાઓ ધણે ભાગે હિંદીમાંથી ભાષાંતર કરેલી છે. વાર્તાઓ નિર્દોષ અને વાંચવા જેવી છે. પૃષ્ઠ ૩૪૯ છે. અનુવાદક વ્યુભાષ પોપટભાઈ રાવત છે. વાર્ષિક ફાળે મૂલ્ય ૦-૯-૦ છે નવારે છુટક કીમત ૦-૧૨-૦ છે

સ્વામી વિવેકાનંદ—એમના સદુપદેશ ભાગ ૮ થો—આ પુસ્તકની એકંદર પૃષ્ઠ ૫૭૨ છે. અનુવાદક રત્નસિંહ દીપસિંહ પરમાર મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦ છે આ સંસ્થા તરફથી સ્વામી વિવેકાનંદના ૭ ભાગ પ્રકટ થઈ ચૂક્યા છે આ આઠમો ભાગ છે, તેની અંદર સ્વામી વિવેકાનંદે આપેલાં ભાષણોનો સમ્રહ છે. તે ઉપરાંત પશ્ચિમ હિંદી લેખોનો પણ તેમાં ઉમેરો કરવામાં આવ્યો છે. પુસ્તક ઉપયોગી અને વાંચી મનન કરવા જેવું છે.

જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તક માળાના સંપાદક શ્રીયુત જીવનલાલ અમરશી તરફથી નીચે પ્રમાણે પુસ્તકો મળ્યાં છે.

કથામંજરી ભાગ ૧ થો—આ પુસ્તક રામલ આરપેજ સામગ્રીમાં ૨૪૪ પૃષ્ઠનું છે. તેની અંદર જુદા જુદા લેખકની લગભગ ૧૬ વાર્તાઓનો સમ્રહ છે આ વાર્તાઓ પસંદ કરવામાં સપાદકે સારી કાળજી રાખેલી છે તેની અંદરની વાર્તાઓ વાંચતાં આનંદ સાથે જ્ઞાન મળે તેમ છે તેની કીમત રૂ. ૨-૮-૦ છે.

કથામંજરી ભાગ ૨ જો—આ પુસ્તક પણ આરપેજ કદનું ૨૮૯ પૃષ્ઠનું છે તેની અંદર જુદા જુદા લેખકની લખેલી ૧૪ વાર્તાઓનો સમ્રહ છે. તેની કીમત રૂ. ૩-૦ છે. આ પુસ્તકમાંની વાર્તાઓ પણ સારી પસંદ કરેલી છે. આ પુસ્તક વાંચવાથી ધણું જાણવાનું મળી આવશે.

હિંદુધર્મની પાઠમાળા—સામગ્રી કોલિન સોળ પેજ ૪૧૪. અનુવાદક યુતીલાલ મુળજીભાઈ ત્રિપાઠી આ પુસ્તક શયજહાદુર લાલા વૈજનાયના એક ૧૬મી પુસ્તકનું ભાષાંતર છે તેની અંદર હિંદુ ધર્મસંબંધી ધણું જાણવાનું મળી શકે તેમ છે તેમાં વેદ, ઈન્દ્ર, વજુત્રિમ વ્યવસ્થા, સ્ત્રીઓના ધર્મ, ગોણ વિગેરે સંબંધી અનેક વિષયો છે. તેની કીમત રૂ. ૩-૮-૦ છે આ પુસ્તકમાંથી પણ ધણું જાણવાનું મળી શકે તેમ છે.

આ બધાં પુસ્તકો જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તક માળાનાં છે. તેના માલકને તે અર્ધી કીમતે મળી શકે છે.

દામસ એલવા એડીસન—આ પુસ્તકના પ્રમાણક પણ શ્રીયુત જીવનલાલ છે. આ પુસ્તકની અંદર એડીસનનું જીવન ચરિત્ર આપેલું છે. પૃષ્ઠ ૨૩૨ છે. તેની કીમત રૂ. ૨-૦ છે -પુસ્તક વાંચનાથી ઉઘોગી પ્રુરોધ કેવા હોય છે, તેઓ કેવા પ્રવચનશીલ રહે, છે તે સંબંધી ધણું જાણવાનું મળી શકે છે.

પોતાનામાં આવી શક્તિ છે એવી બ્રહ્મ રાખી તે સંબંધી એકાગ્રતાપૂર્વક વિચાર કરી પછી તે પ્રમાણે કાર્ય કરવાં

મનુષ્યનાં સપૂર્ણ કાર્યોને ઉત્તેજક કરનાર મનોબલ છે. મનુષ્યનું દરેક કાર્ય જે સ-
ક્ષ્મ હારા કરવામાં આવે છે તે એક વિચારના પરિણામરૂપ છે. જે કાર્યનો જેટલો વધુ
વિચાર કરવામાં આવે છે તે કાર્ય તેટલું ઉત્તમ થઈ શકે છે. જે કાર્ય વારંવાર કરવામાં
આવે છે તે પછી ધીરેધીરે ટેવરૂપ થઈ જાય છે. મનુષ્યની અતેક ટેવોના સમૂહનું નામ જ
ચારિત્ર છે. મનુષ્યનું ચરિત્ર જો ઉત્તમ હોય છે તો તેનાં કાર્યો પણ ઉત્તમ હોય છે. જેથી
મનુષ્ય જે પ્રકારનાં કામ કરવાની ક્ષમ્બ રાખતો હોય, અને પોતાને જેવો બનાવવાનું
ધ્યાન હોય તે પ્રકારના વિચારોનું તેણે સેવન કરવું જોઈએ. જે કાર્ય તમે કરવાની ક્ષમ્બ
રાખતા ન હો, જે ટેવને તમે ક્ષમ્બતા ન હો તેને ઉત્પન્ન કરનાર વિચારો એક ક્ષણ
માત્રને માટે પણ તમારા મનમાં આવવા ન જોઈએ.

મનમાં જે વિચાર વારંવાર આવ્યા કરે છે તે વિચાર ધીમે ધીમે જે જાગમાં પહોંચી
જાય છે કે જ્યાં તે અતે કાર્યનું રૂપ ધારણ કરી શકે છે. આ વિચાર પછી શરીરને તે
પ્રમાણે કાર્ય કરવાની ક્ષમ્બ પાડી દે છે. જો આ વિચાર સારો હોય છે તો તેનું રૂપ
પણ સાફ હોય છે, અને જો તે વિચાર અગમ્ય હોય છે તો તેનું પરિણામ પણ અગમ્ય
હોય છે જેટલાં અગમ્ય કામો મનુષ્ય દરે છે તે તેના અગમ્ય વિચારોના પરિણામ રૂપ છે
અને જેટલાં ઉત્તમ કાર્યો તે દરે છે તે તેના ઉત્તમ વિચારોના રૂપરૂપ હોય છે.

દરેક કાર્યનું મૂળ કરણ વિચાર છે મનુષ્યે કેવા વિચારો કરવા તે તેના પોતાના
હાથની વત છે મનુષ્ય પોતાના મનને સ્વતંત્ર માલિક છે. મનુષ્યે પોતાના મનને વશ
રાખવું જોઈએ તેને વશ કરવાનો પણ ઉપાય છે તે અનુસાર સાક્ષવાથી મનુષ્ય મન અને
વિચાર બંનેને વશ વર્તાવી શકે છે મનુષ્ય શરીરમાં એ શુદ્ધ છે કે જે કામને તે વારં-
વાર દરે છે તે કામ કરવાની તેની શક્તિ વધી જાય છે પ્રાથમિક કામ કરવામાં પ્રથમ જે
કઠિનતા જણાય છે, તેટલી કઠિનતા તે કામ બીજાવાર કરવામાં જણાતી નથી અને જેમ
જેમ તે કામ વારંવાર કરવામાં આવે છે તેમ તેમ તે કામ ઘણું સહેલાઈથી થઈ શકે છે.
જેમ જેમ કામ વારંવાર કરવામાં આવે છે તેમ તેમ તે ઘણું સહેલું થાય છે અને તેમાં
પ્રથમ વખતે જણાતી કઠિનતા જતી રહે છે. અને છેવટે તે કામ ઘણુંજ સહેલું થઈ જાય
છે, આજ દશા મગજની પણ છે. મનને વશ કરવાનો પણ તેજ ઉપાય છે આપણે જે
વિચારો સેવન કરવું હોય તે વિચાર પ્રથમ કરતી વખતે સાવધાનતા રાખવી પડે છે.
બીજાવાર તે વિચાર સહેલાઈથી કરી શકાય છે. આવી રીતે એકનો એક વિચાર વારંવાર
કર્તા કરવાથી તે પછી સ્વભાવ સિદ્ધ થતાં તેમાં જોછી સાવધાનતા રાખવી પડે છે અને
તેજ વિચાર વારંવાર કર્યા કરવાથી તે મનના એક અંગરૂપ થઈ જાય છે અને પછી તે
વિચારને દર ક્ષણે સુરેલ પડે છે. તેને જાણે કે અગમ્ય મન કર્યા જ કરે છે.

સનાતનમાં દર્શ કામ કઠિન બને હોય, પણ કોઈ પણ કામ અમંભવિત તો નથીજ.
અમે તેવું કઠિન કામ પણ ધીમે ધીમે અભ્યાસ કર્યા કરવાથી સહેલું થઈ શકે છે આ
એક મિદ્ધ મિદ્ધાન છે. આ મિદ્ધાતને નજર માં રાખી દરેક મનુષ્ય પોતાના વિચારોને
વશ વર્તાવી શકે છે અને મન ઉપર અધિકાર મેળવી શકે છે કદાચ કોઈ કામમાં ચર-
આતમાં સફળતા ન મળે તો તેથી ચકરાવું નહિ, નિરાશ થવું નહિ. પ્રપત્ત કદો પણ
નિષ્ફળ નીવડતો નથી. વારંવાર તેનું ને કાર્ય કર્યા કરે વારંવાર તેનું તે કાર્ય કર્યા

દરવાથી જે કાર્યમાં તમે એકવાર નિષ્ફળ થયા હશે તેજ કાર્ય તમારે હાથે અતે સિદ્ધ થશે. અને જેને તમે કઠીન મનઃજતા હશે તેજ કાર્ય તમારે હાથે સફળાઈથી બની શકશે. એવીજ રીતે જે વિચારોનું સેવન કરવું તમને કઠીન જણાતું હોય, કંઈને કંઈ વિચારો આડે આવે જતા હોય તોપણ નિરાંત ન થતા તમારે જે વિચારનું સેવન કરવું હોય તેના તે વિચારને વારવાર મનમાં લાંબા કરવાથી પછી તે સ્વભાવસિદ્ધ થઈ જશે અને એવી રીતે તમે ધાર્મિક વિચારો મનમાં લાવી શકો તે પ્રકારે તમારા મનને વધ વર્તારી શકશો.

દરેક મનુષ્ય પોતાના વિચારોને વશ કરી શકે છે. અને મનુષ્યમાન આશક્તિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, કે ગમે તે વખતે ગમે તે પ્રકારના વિચારોને પોતાના મનમાં ઉત્પન્ન થતા અટકાવી શકે છે. આ પ્રમાણે ઠાંધ પશુ કામ વારવાર કર્યા દરવાથી તે ધણું સફળ થઈ શકે છે. આ પ્રકારે ગમે તેવું કઠીન કામ પશુ વારંવાર કર્યા કરવાથી સફળ બની શકે છે. અને જેમાં નિષ્ફળતા મળી હોય છે તેજ કામ અતે સિદ્ધ થઈ શકે છે. પ્રયત્નમાં તો નિષ્ફળતા હોતીજ નથી. કારણકે હિંમત ગમે ત્યારે પણ જે કરવામાં આવે છે તો તેથી કામ દરવાતી શક્તિ તો વધે છે જ અને તે હિંમત જે એકવાર નિષ્ફળ જાય છે તો તે વારવાર પ્રયત્ન કરતાં અતે સિદ્ધ થયા વગર રહેતોજ નથી. આથી એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે આપણે આપણા વિચારોમાં ગમે તેવો ફેરફાર કરી શકીએ છીએ અને આપણે ઈચ્છીએ તેવા આપણા ચરિત્રને બનાવી શકીએ છીએ.

આજે ઘણા મનુષ્યોને મ્હા, બીડી અને મલપાનના બચસી આપણે જોઈએ છીએ. તેમની આ દેવ તે તેમના એક વખતના વિચારનું પરિણામ છે. તેમને શરૂઆતમાં દેખા-દેખી આ બચસન દરવાનું મન થાય છે બીજાને શેજ મ્હા પીતા જોઈ એક વખત તેને મ્હા પીવાનું મન થાય છે. બીજાને બીડી પીતા કે છીંકણી સંપત્તિ એકવાર બીડી પીવાનો કે છીંકણી સુધવનો વિચાર થઈ આવે છે બીજા લાંબાંયોની સાથે તેમને ખોટું ન લાગે તે અર્થે માત્ર એક વાર જ મલપાન કરવાની ઇચ્છા થાય છે. અને પછી તેઓને ધીમે ધીમે આ બચસન વળગી પડે છે. એકવાર તે આ બચસનો સંગ કરે છે તો બીજા વાર તેને તે બચસન દરવાનું મન થઈ જાય છે અને અતે એક પછી બીજાવાર અને ત્રીજાવાર આ બચસનમાં પડતાં અતે આ બચસન તેને દેવરૂપ થઈ જાય છે. જે બચસન કરતાં પહેલાં તે સરમાતો હોતો તેજ માણસ પછી ઉઘાડે છોતે તે બચસન કરે છે. આનું કારણ એજ છે કે તેમને બીજાની દેખાદેખી કે અન્યની સોખમતા માત્ર એકવાર બચસન કરવાની ઇચ્છા થતી એજ છે. જો તે સફલીવારજ પોતાને બીજાની દેખાદેખી થયેલા આ વિચારને શેજી દે છે, તેને ઉત્પન્ન થતાંજ બંધ કરી દે છે તો તે બચસી જાય છે. આવી રીતે મનુષ્યમાં ડટલીક સારી કે ખોટી દેવો સ્વભાવસિદ્ધ થઈ ગયેલી હોય છે. તે તેમને પ્રથમ એકવાર ઉત્પન્ન થયેલા વિચારનું જ પરિણામ છે. જેમ જમીનમાંથી બાજનું અંકુર ધૂંટે છે તે વખતે તે કુમળું-હોય છે, પણ તેને જો પોપંડામાં આવે છે તો જેમ અંકુરનું મોટું વૃક્ષ થઈ જાય છે તેમ એક સાધારણ વિચાર પણ દેવરૂપ થઈ જાય છે. અને જેમ અંકુરને છેદી નાંખવું સફળ છે પણ તેનું મોટું વૃક્ષ થયા પછી ઉખેડવું ઘણું મુશ્કેલ પડે છે તેમ શરૂઆતના વિચાર અટકાવી દેવો સફળ છે, પણ ત્યારે દેવરૂપ થઈ જાય છે ત્યારે તેના ત્યાગ કરતાં મુશ્કેલી પડે છે. માટે હિતમ ચારિત્ર્યશીલ થવાની ઇચ્છા રાખનાર મનુષ્યે તો જાણવું ત્યાંથી જ હિતમ વિચારોનું સેવન કરતાં શીખવું જોઈએ.

કાષ્ઠપણુ જાગી ગયેલા વિચારને, તે વિચારને દુર કરવાનો વિચાર કર્યા કરવાથી જાગી નથી પણ તેને માટે તો તથા વિપરીત જે શુભ વિચાર હોય તેને તેની જગ્યાએ સ્થાપન કરી દેવાથી અને તેજ વિચારમાં મનને પરાવી દેતું એજ અશુભ વિચારને દૂર કરવાનો રહેલો ઉપાય છે. આથી ખરાબ વિચાર એની મેજે મનમાંથી નીકળી જવાનો અને તેને બદલે ઉત્તમ વિચાર તેનું સ્થાન લઇ શકે છે. પ્રથમ ખરાબ વિચારને દૂર કરી તેને બદલે શુભ વિચારને દાખલ કરતાં જરા મુશ્કેલી પડવાની, પરંતુ સાવધાનતાપૂર્વક શુભ વિચારનું જ સેવન કર્યા કરવાથી અને અશુભ વિચારનું વિસ્મરણ કરી દેવાથી એ કામ રહેલું જણાયે. થોડો વખત આ પ્રમાણે સાવધાનતાપૂર્વક શુભ વિચારનું સેવન કર્યા કરવાથી અશુભ વિચાર ઊંડો બદલાવાનો. અને મન પણ અશુભ વિચારને બૂલી જઈ શુભ વિચારનું સેવન કરતાં શીખવાનું. કાષ્ઠપણુ પડેલી ખરાબ ટેવને છોડવાનો આજ સર્વોત્તમ ઉપાય છે. તે સખધીના વિચારો ન કરતાં તેને બદલે ઉત્તમ વિચાર કર્યા કરવા કે જેથી ખરાબ વિચાર ઉત્પન્ન થવા જ ન પામે. આવી રીતે વિચાર બદલવાની કળા સિદ્ધ થતાં ખરાબમાં ખરાબ ટેવો છુટી જાય છે. ખરાબમાં ખરાબ વસનો પણ આ રીતે છુટી જાય છે.

કાષ્ઠ માણસને રહેજ રહેજ બાબતમાં શુસ્સે થઈ જવાની ટેવ હોય, ચીડાઈ જવાની ટેવ હોય તે માણસને રહેજરહેજ કારણ મળતાં ચીડાઈ જતાં વાર લાગતી નથી. પોતાને પસંદ ન પડે તેવા વર્તનને જોઈ તે તરત ચીડાઈ જાય છે. તેની કચ્છા વિરૂદ્ધ જે કાષ્ઠ વર્તે છે, તો તરત તે શુસ્સે થઈ જાય છે. અને તેને વારંવાર ચીડાઈ જવાની ટેવ પડતાં તે ધણી કોપી થઈ જાય છે. રહેજ રહેજમાં તે શુસ્સે થઈ જાય છે. આ કોપનો ત્યાગ કરવો એ તેને પણ મુશ્કેલ લાગે છે, અને તેનું પરિણામ એવું આવે છે કે તે પોતાને કોઈ ઉત્પન્ન કરનારને તુડ્યાન કરી તેનો બદલો લેવાને પણ તત્પર થઈ જાય છે. વારંવાર કોઈ કર્યા કરવાથી તેના મુખ ઉપર પ્રસન્નતા કે દારૂ તો કાષ્ઠ દિવસ જણાવું જ નથી. આનંદ તો તેનામાં હોતો જ નથી. ગમે તેની સાથે મોં ચઢાવીને જ કરે છે. આવા માણસો રહેજરહેજમાં ચીડીયા થઈ જવાના સ્વભાવવાળા થવાથી મદા કોપી થઈ જાય છે. આવા માણસોએ કોઈને જીતવા માટે જે વખતે તેમને કોઈ થઈ આવે તે જ વખતે મનને કાષ્ઠ બીજા વિષયપ્રતિ લગાવી દેતું જેથી કોઈનો વિચાર કાષ્ઠ જશે. શરૂઆતમાં મુશ્કેલી પડે છે પણ જેમ જેમ કોઈને બદલે તે ચાંતિના વિચારોનું સેવન કરતો રહે છે તેમ તેમ તેનો કોઈ આતો જાય છે. અને ધીમે ધીમે પછી તે ચાંતિને કારણ કરતો જાય છે. જે સાવધાનતાપૂર્વક તે કોઈને બદલે ચાંતિના અને આનંદના વિચારો કર્યા કરે છે તે બધું તેનો કોઈ સ્વભાવ બદલાઈ આનંદો સ્વભાવ થાય છે પછી તેને રહેજ રહેજમાં કોઈ ચડતો નથી પણ તેને બદલે તે ક્ષમા, ચાંતિ, દયા, પ્રેમ અને આનંદને કારણ કરે છે. આ પ્રમાણે અનુભવ પોતાને ગમે તેવી ખરાબ ટેવ પડી હોય છે તો તે બદલી શકે છે.

પણા માણસોને બીજાની નિંદા કરવી, બીજાનું અશુભ કરવું, અન્યના દોષ જોવા, અન્યની દુર્ધર્મો કરવી, દેશ કરવો, નિર્દોષ યવુ, કાચરપણું હોતું વિગેરે ખરાબ ટેવો પડી ગઈ હોય છે. આ ટેવો તેમને વારંવાર વિચાર કર્યા કરવાથી પડેલી હોય છે તે માણસો તે ટેવોનો જય કરવા માટે જે શુભ વિચારોનું સેવન કરતા થાય તો તેમની તે ટેવો ધીમે ધીમે છુટી જાય છે. અન્યનાં પ્રતિ રાગદ્વેષ ઉત્પન્ન થવો તે પણ તેવા વિચારોનાજ પરિણામ રૂપ છે. એવી રીતે આપણામાં દુર્ષ, ગાંઠ, આનંદ અને બેદ યવો એ પણ આપણાનું

વિચારોનાજ, કળ રૂપ હોય છે તેવીજ રીતે શુભ વિચારથી મનુષ્ય આશાવાદી, અન્યથા બહુ કરનારો અને આનંદી થઈ શકે છે. મનુષ્ય પોતાની ગમે તેવી દેવતા પણ શુભ વિચારથી બદલી શકે છે અને અનેક ઉત્તમ ગુણોને પોતાના સ્વભાવસિદ્ધ દેવરૂપ બનાવી શકે છે. મનુષ્ય આ પ્રમાણે ઉચ્ચ ચારિત્ર્યશીલ બની શકે છે.

મનુષ્ય સુખી પણ પોતાના વિચારથી થઈ શકે છે અને દુઃખી પણ પોતાના વિચારોથીજ થઈ શકે છે. ઉત્તમ ચરિત્રધોર થવું એ મનુષ્યને માટે મૂલ્યરૂપ છે સચ્ચરિત્રને પોતાના જીવનમાં ઉતારવું એ મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે. મનુષ્યનું ચરિત્ર આદર્શમય હોવું જોઈએ. તેના કાષ્ટપણ વર્તનથી અન્યને હોશ થાય, અન્યને ખેદ થાય તેવું તેનું વર્તન ન હોવું જોઈએ. તેની પાસે આવનારા, તેની પાસે રહેનારા સર્વ મનુષ્યોને તેનામાંથી કાંઈને કાંઈ શીખવાનું મળે તેવું ઉત્તમ વર્તન તેનું હોવું જોઈએ. જાળોકાને નાનપણથીજ તેનાં માખાપોએ ઉચ્ચ ચારિત્ર્યશીલ બનાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જે જે ગુણો કે અવગુણો દેવરૂપ થઈ જાય છે તે તે ગુણો કે અવગુણો તેના સેવન કરેલા વિચારોના પરિણામ રૂપ છે. શુભ વિચારનું સેવન કરનાર મનુષ્ય ઉત્તમ ચારિત્ર્યશીલ બની શકે છે અને અશુભ વિચારોમાં રચી પડી રહેનાર મનુષ્યનું ચારિત્ર્ય દુઃખદ હોય છે. તમારે જેવા થવું હોય તેવા વિચારોનું સેવન કરો.

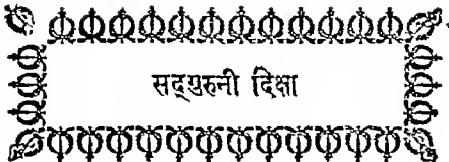
સર્વને સુખ ગમે છે. સર્વને પોતાની ઉન્નતિ ધાય એવી ઇચ્છા હોય છે. દુઃખ કાષ્ટને, પણ ગમતું નથી, કાષ્ટ પણ મનુષ્ય દુઃખને ઇચ્છતું નથી તમારે સુખી થવું કે દુઃખી રહેવું, એ તમારા હાથની વાત છે તમે હાલ ગમે તેવી રિયતિમાં હો તે રિયતિમાંથી ઉચ્ચ રિયતિમાં જવું, કે તેમનિ તેમાં પડી રહેવું એ તમારા પોતાના હાથમાં છે. તમારામાં એવી અદ્ભૂત શક્તિ છે કે જેનો આશ્રય લાધે તમે તમારે જીવન જેવું કરવું હોય તેવું કરી શકો છો. આ શક્તિનો ઉપયોગ કરો અને સુખી થાવ. દુઃખદ રિયતિમાંથી સુખદ રિયતિમાં જવો માટે આજથીજ તમે તમારા વિચારોને બદલો અને તમારે મન શુભ વિચારને જ સેવે તેવું તેને વલ્લ વર્તો.

હિંદુસ્તાનની તિર્થયાત્રા.

અને

યાત્રાણુઓનો ભોમીયા.

આ પુસ્તક તૈયાર થઈ ગયું છે. તેની સામઘીના વધુ તારા પાઠ્યાથી એકાદ બે માસમાં આ આદર્શ ખપી જવા સંભવ છે તેની જાહેરખતર લોક પેજ ઉપર વાંચી ખાતરી લેવી. તમે આ પુસ્તક ન મંગાવું હોય તો આજેજ મંગાવી લો. તેમાં હિંદુસ્તાનનાં તમામ યાત્રાનાં ધોમો અને જેવા લાઘ્ય વેપારનાં સ્થળોની સપૂર્ણ માહિતી છે. રેલ્વેનો નકશો અને પવિત્ર તિર્થસ્થાનોની જામીનો સાથે પ્રજા ૧૪૮ ઉપરોત, એક કામળા પાકુ પ્ર. કી. ર. ૭ વેધ માટે પ્રમા ઉપર વાંચવું. બધવસ્થાપક સાગ્યોદય—અમદાવાદ.

સદ્ગુરુની દિક્ષા

(લે. ગૌરીશંકર મોતીરામ ભટ્ટ બી. એ.)

દિક્ષાની ધ્રુવજ રાખનાર અને તેને સ્વીકારનાર આત્મા છે. આત્મા પોતાનામાં ફેરફાર કરે છે અને પછીથી તેના સાધનોને બદલે છે. ધર્મ આત્માનો છે, ધર્મ આત્મામાં રમી રહેલ છે અને આત્મોન્નતિના બીજરૂપે તે રહેલ છે, આ ધર્મ તેનું નામ દિક્ષા.

મનુષ્ય, શુરુ, બહારની ક્રિયાનો કાઠ, બીજ-મત્ર એ બધાં લઈ જનાર ગાડા છે નિઠાનીઓ ને તૈયારીઓ જરૂરી ને ઉપયોગી છે પણ જે વસ્તુ જરૂરી છે તે નિઠાની નથી પણ તે જુરસો છે, સાચ છે બહારની તૈયારીઓ એ માત્ર બંદરની તૈયારીઓનું ખાતમુહૂર્ત છે. આત્માની તૈયારીઓ એજ રૂઢ વની બાબત છે, આત્માની અભિલાષાની ક્ષણ એજ પવિત્ર વસ્તુ છે, એ ક્ષણ એજ આત્મોન્નતિની ચાવી છે, એજ જન્મમરણના ઠરાવ રૂપ છે માણસ, મુકુર્ત ને મત્રમાં ત્રણ પ્રકારની શક્તિ રહેલી છે, ત્રણ બાલુથી આત્માને બળ આપે છે. અને ઉગતા ધર્મ વખતે ખીલતા પ્રુષ્પત્તી માફક આત્માને ખીલાવે છે. દિક્ષામાં ધાર્મિક તત્વ રહેલું છે અને એ તત્વ આત્માનું છે. દિક્ષાથી પૃથ્વી ઉપર સ્વર્ગનું બીજ ઉગે છે, દિક્ષાથી મનુષ્યમાંથી દેવ બને છે; દિક્ષાથી આત્મામાં સત્યની, ધાર્મિક વૃત્તિ ઉપન્ન થાય છે આમ દિક્ષા એ તો અધ્યે રહેલું રમણ છે, તે તો ધાર્મિક જીવનને ઉધાડવાની કૂચી છે દિક્ષાથી કષ્ટક અદ્યત્ન ચમત્કારનું ઉદય ઉપડે છે.

પરંતુ દિક્ષા પોતે કંઈ અદ્યત્ન ચમત્કાર નથી જો કંઈ છૂપીજ બાબત હોય એમ ધારીએ તો તે ઉઘાડું સચ છે. જો કે કુદરત સંબંધીની કેટલીક બાબતો મનુષ્યની અકલ્પ ને કલ્પનાની બહાર છે તોપણ અદ્યત્ન ચમત્કાર કુદરતના સાદા વર્ણન ને અનુભવની મર્યાદાઓને હોવો જોઈએ. દિક્ષા ચમત્કારિક છે પણ તે માત્ર સમજવામાં જ. દિક્ષા આપણામાં રહેલા એવા છૂપા પડા ઉઘાડે છે, તે આપણામાં એટલું જ્ઞાન લાવે છે કે આપણી રચના ધ્રુવિયોથી આપણને અદ્યત્ન લાગે. તેથીજ દિક્ષાને ચમત્કાર કહેવાય છે. દિક્ષા અચાન અંધારાના અદ્યત્ન પડાને ચીરી નાખે છે. તે આપણા આત્મા ઉપર અગ્નિવાણું પાડે છે, અને અણુમાપેલી દટ્ટિ આગળ સત્યને સાદા સ્વરૂપમાં ધરે છે. તે આત્માથી ધર્મ કે ધર્મથી આત્માને એક સારો વસ્તુ છે. આ વસ્તુ તે જ દિક્ષા. આ દિક્ષાનું તત્ત્વ અને તેનું વર્ણન આ જ માત્ર છોડી ચમત્કાર છે કે જોને સમજવાનો પણ અવકાશ છે. માણસ દિક્ષાથી કેમ અદલાધ ગય છે એ ધણું સમજતા જ નથી.

સાધારણ શુરુ, વચન ને નિઠાનીથી દિક્ષા આપશે. તેને માટે વિધિઓ અને દેખાડો કરશે. આ તો માત્ર એક આડો-માર્ગ છે, એક જોનને સામાજિક ને ધાર્મિક વિચાર છે.

છે શ્રી રામકૃષ્ણે પોતાના મહાન શિષ્યોને એવી વિનિધી દિધાઓ આપી નહતી તેમણે એ નાનકડા હૃદયોમાં પરમાત્માની આધાનો શ્વાસ મૂક્યો. તેમનામાં આત્મા મૂક્યો. આજ સંક્રિતરૂપ દિક્ષા હતી. મહાન સ્વતંત્ર દિક્ષાનો આ એક નમુનો છે. કાંઈ અપરાધારણ પુરુષ વિજ્ઞાનીના મત્રની મારફત પૃથ્વી ઉપર આવે છે અને મનુષ્યોમાં તે આપી જાય છે. તે મનુષ્યોમાં અભિધાપાઓ ઉત્પન્ન કરે છે, કેટલાંક હૃદયને સમગ્રાવે છે, તે-ખેડાયતા આત્મામાં તેજ રહે છે. આ જગતનો મહાન ગુરુ-વિધના શિક્ષકનું સ્વરૂપ છે. તે પરમાત્માનું સ્વરૂપ છે. તે અનંત આનંદ ને આનંદ છે.

માણસ તે ઈશ્વર વચ્ચેનો સીધો સંબંધ અથવા સીધી દિક્ષા એટલે શું? ખરેખર સીધો યોગ એ તો આત્માનો જન્મ-દેક છે, જ્યારે આત્મા ઉન્નતિને પગથીયે ચઢે તો જ જાય છે ત્યારે છેક છેડે પગથીયે તેનો પ્રભુ હાથ ઝાડે છે એ તો નક્કી છે જ્યાં સુધી આપણી સમજ કામી હોય ત્યાં સુધી તો આપણા વિષયોમાં અરે આપણી મેટાફોર્માં આપણે તથાઈ જઈએ છીએ. પણ જરોગર વખતે જ્યારે આત્મા આગળે આગળ વળે જ જાય છે ત્યારે ધર્મ જ ઉમાં શિખરો ઉપર આપણુ ધાર્મિક જીવન પ્રજ્ઞા તેજમાં હોય છે. આશા ને સ્પર્ધા એ બે તો નિમકકરામ જમુયો રહેલા છે. કાંઈ પથ સત્યને તીર્થો બાલુએથી મેળવવું હોય ત્યારે લાપક સાધનાથી આપણે લાપક મનુ જોઈએ, વળી રે ચિંતનની ખરી પરીક્ષા છે. રમ અને આસ્વાદ તો તે વખતે આપણામાં જ જોવામાં આવશે. આત્માનીતિની બાજતમાં દરેક વસ્તુ આપણા હૃદયને આત્માના ઉદાહરણ ને ચોખ્ખા ઉપર આધાર રાખે છે, અહીંયાં ને આજ વખતે આપણને પવિત્ર-વસ્તુનું જોગ-માણ, માત્ર આપણાં તન, મન ને ધન સદૃશને ચરણે મૂકવાથી થાય.

દિક્ષાને સાધનાની જરૂર છે. તે શરૂઆત કરાવે છે. તે આપણને માર્ગ ઉપર મૂકે છે. પણ આપણે તો આરામ વિના આપણે રચનાને પડોચાનું છે. સાધના સિદ્ધાંત બીજો કાંઈ પણ ન્યાયવાદિક માર્ગ નથી. રીડી રીડી રીડે રૂઢાપક વસ્તુઓમાં ધર્મ સિવાય બીજું કાંઈ વસ્તુ નથી. અર્પણ કરેલો આત્મા પોતાનો અનુભવ મેળવેલો જાય છે. સાધકના ઉત્સાહનો વેગ ધીમે કે ઉતાવળો હોય તેના પ્રમાણમાં પ્રગતિ ઓછી વતી યત્ન મારે છે. પણ સત્ય અર્પણથી પ્રગતિનો વેગ ધીમે તો પડતો જ નથી. મહાન આત્માઓને પોતાની જાતને જોગખર્ના વાર લાગતી નથી. કેટલીક વર સાંભર્યું છે કે મહાન આત્માઓને ધાર્મિક જીવનમાં પ્રવેશતાં જ તરત ત્રણ દિવસમાં તે પોતાની જાતને જોગખર્ની કોખા છે. એવું બલિષ્ઠ બાળકમાં આવે છે કે પૃથ્વી ઉપર એવો એક જમાનો સપાટા બંધ આવ્યો આવે છે કે જે ધર્મને એકએક અદ્ભુત રીતે ફેલાવે કરશે અને સૈંકડો ઉત્તરવધ આત્માઓને ત્રણ દિવસની ટુંકી મુદતમાં મોગની સિદ્ધિ મળશે. આથી મનુષ્યોનું મન એક પછી એક બદલાતાં જશે. આખી આકૃતિ ફરી જતા પહેલાં તો આત્મા પોતાની ઉન્નતિમાં ખીસતો જણાશે. અને ધર્મના પ્રવાહના તેજમાં નહાશે.

ઉન્નત, જીવનનું પ્રથમ યાત્રા અથવા તેના મત્રમાં આત્માર્પણ રહેલું છે. આત્માને આગળ લઈ જનાર વસ્તુ ધર્મ ને સાધના છે. આપણો આત્મા માતૃભૂમિને અર્પણ કરવામાં એટલે આપણી ઉદ્યોગ ને અપણાં કામ અર્પણ કરવાથી આપણો આત્મા શ્રેષ્ઠ બને છે. આધારભૂત વસ્તુઓમાંથી આવી રીતે આત્માને ઉચકી લેવાથી આપણા મન સ્વ-સ્થાપન આ વસ્તુ અને હમેશનું નિરીક્ષણ અથવા ટુંકામાં, પરમેશ્વરની મરજીને આધિન થવામાં આત્માની પ્રથમ દિક્ષા રહેલી છે. સમાન્ય સ્થિતિનો ફેરફાર થવાથી આપણે પણ

વૈદકકુચકા.

લકવો—અપક્વ મેમાં રાખી ચુસવાથી લકવો મટે છે. લકવાની અસર જખાવી હોય તો તે પણ મટે છે.

પેશાબ બંધ થવો—જવખારનું પાણી બે વાલ મુરાખાર સાથે પીવાથી તેમજ જવખારનું પાણી પેટ ભરીને પીવાથી બધું પેશાબ છુટે છે.

ખીસ—ચણાડી, સગળખાર સાથે વાટી લેપ કરવાથી ખીસ મટે છે.

મસા ખરી પડવા—ચીત્રકમળ, ટંકણખાર, હળદર, ગોળ સર્વે સરખે ભાગે એકત્ર વાંટી છુટીને મસા ઉપર ચોપડવાથી મસા ખરી પડે છે. તેમજ દરસના મસા પણ ખરી પડે છે.

વાળો—ચુનો, ચુલા ઉપરનો ધુમાસ, મીઠું એકત્ર વાટી ત્રણ દીવસ સુધી વાળા ઉપર મુકવાથી વાળો મટે છે.

મધુપ્રમેદ—મળોમત્ત ૩ તોલા, જેડીમખ ૩ તોલા, હિસ ૫ તોલા, સુંઠ ૩ તોલા શુદ્ધ પારો ૧ તોલા, તરીફળ ૩ તોલા સર્વે એકત્ર વાટી છુટીને ચણા જેટલી ગોળીઓ બનાવવી તેમાંથી રોજ ૧ ગોળી રોજ બે વખત રહવારમાં ખાય તો સાકરીયો મગેલ મટે છે. તરીફળ અને પારો પ્રથમ વાટી એકત્ર કરી પછી બીજી વસ્તુઓ નાંખવી.

કાનખજુરો કાનમાં ભરાવો—ગાયત્રી ધી ગરમ કરીને કાનમાં નાંખવાથી કાનમાં ભરાયેલા કાનખજુરો બહાર નીકળી જાય છે.

કમળો—મગેડના તાળ લીડીને પાણીમાં પલાળી એક રોત રાખી તેનું નીતરું પાણી રોજ રહવારે ત્રણ દિવસ સુધી પીવાથી કમળો મટે છે.

વારંવાર પેશાબ થવો—ખજુરને ઘીમાં તળીને તેમાં પીપળ, અજમેા, કાળાતંબ એકત્ર કરીને ખાય તો વારંવાર થતો પેશાબ અટકે છે.

ઉદરસ—ખેરસાક અને જેડીમખનો શીરો એકત્ર વાટી તેની ગોળીઓ બનાવી તે ગોળી મેમાં મૂકી તેનો રસ ઉતારવાથી ઉદરસ મટે છે.

દમ—પીંપરને આઠ પહોર શુધી છુટીને મઠ સાથે ખાવાથી દમ મટે છે.

પંથરી—ખાવામાં રોજ લસણ વાપરવાથી પંથરી થતી નથી.

ઉદરસ—લવીંમ, સફેદ મરી, ખેડેલાની છાસ દરેક આઠે તોલો, ખાવાનો કાથો ૩ તોલા, સર્વેનું ચુરણ કરવું, બાવળની અંતરજાસ ૧૦ તોલાને ૧ રોર પાણીમાં નાંખી ઉકાળવું. પાતોર પાણી રહે ત્યારે તેમાં ઉપરનું ચુરણ નાંખી ૧ કલાક ધુંટી તૈયાર કરવું પછી તેની ચણા જેવડો ગોળીઓ વાળવી તે ગોળી મેમાં રાખી તેનો રસ ઉતારવાથી ઉદરસ તરત મટે છે.

તાવ—કડવા લીબડાનાં પાન ૪ તોલા, સુંઠ, મરી, પીંપર ૧૨ તોલા, જવખાર અને સાજખાર આઠ તોલા અને અજમેા ૨૦ તોલા સર્વેનું ચુરણ કરી તે ચુરણ ૭ તોલો દિવસમાં ત્રણ વખત પાણી સાથે કાઠવાથી તમામ પ્રકારના તાવ એકાંતરીયો, ચે-થીઓ સંતતજ્વર વિગેરે મટે છે.

ચોર્થીયો તાવ—કુસાવેનો ટંકણખાર બે રતી પાનમાં ખવરાવવો અને તેનો રસ જળામાં ઉતારતા જવું, જેમ જેમ રસ ઉતરશે તેમ તેમ તાવ મટશે.

વનસ્પતિવિજ્ઞાન.

(આંખાના શુષ્ક ચાકુ)

રસ—પાકી ફેરીનો કાઢેલો રસ, બળ આપનાર, બારે, વાતવિનાશક, દસ્ત લાવનાર, હૃદયને અગ્નિ, વૃદ્ધિદાયક, અત્યંત યુષ્ઠિકારક અને કફવર્ધક છે. તે રસ કુષ્ઠ સોથેનો કોન્તિજનક, સ્વાદિષ્ટ, વિર્ણવર્ધક અને રસના જેવો તેનો શુભ છે.

દુષ સાથે ખાધેલો ફેરી વાતપિત્ત નાશક, રૂચિકારક, યુષ્ઠિદાયક, બળકારક, વીર્ણવર્ધક, વર્ણને ઉત્તમ કરનાર, સ્વાદિષ્ટ, બારે, મીઠો અને શીતલ છે. મદ સાથે ફેરી ખાવાથી ક્ષય, ખરોળ, વાત અને રોગોને મટાડે છે. બી સાથે ખાવાથી વાતપિત્તનાશક, દીપન, બળવર્ધક અને વર્ણકર્તા છે.

અતિશય ફેરી ખાવાથી—મદાગ્નિ, વિષમન્તર, ભોદિવિકાર, અત્યંત મળનો રોગ થવો, અને નેત્રરોગ થાય છે. જેથી ફેરી બહુ ખાવી નહિ ખાટી ફેરીમાંજ દોષ છે.

પાકી ફેરીમાં દોષ નથી પાકી ફેરી ખાવાથી નેત્રને હિતકારક છે. ફેરી બહુ ખાવાથી અશ્વરૂપ જેવું બળાય તો મુઠ્ઠા સુધીને પાણી માથે ખાવું કે સીધવ સાથે જીરાની કાકો મારવી પાકી ફેરીના રસમાં સુક નાખી ખાવાથી તે રસ નડનો નથી.

રસના પાપડ—પાકી ફેરીના રસને લુપ્ત ઉપર નાખી તડકે સુકવે, મુઠ્ઠા પાછો બીન્ને રસ નાખી સુકવે તો પાપડ જેવો થાય છે. તેને સરૂતમાં આઘાતવર્ધક છે. તે ખાવાથી રૂચિકારક, સર્જના કિરણોથી સુકાવાથી દલો, વૃષા, ઉલટી, વાત અને પિત્તને નષ્ટ કરનાર છે.

ગોટલીના શુષ્ક—આંખાની ગોટલી ઘૂરી, કોઈક ખાટી, મીઠી છે. તે ઉલટી, આઘાત અને હૃદયના દાહને મટાડનાર છે.

આંખાની ગોટલીનું તેલ—તુર, સ્વાદિષ્ટ, રૂચ, ઊંચુ, સુગંધિકારક છે. તેમ અપ્પરોગ, કફ અને વાતને દૂર કરનાર છે.

છાલ—આંખાની છાલ ઘૂરી છે. તે રૂચિકારક, આંખને બંધ કરનાર, શીતલ, અને સુગંધિવાળી છે તેમ રૂચિને દીપન કરે છે.

અંતરછાલ—આંખાની અંતરછાલ આડો મટાડનાર, ઘૂરી, દાહ કરતા, પિત્ત, પ્રમેહ અને કફનાશક છે તેમ ચેત્તિને શુદ્ધ કરનાર છે.

મૂળ—તેના મૂળ ઘૂરાં, આડો મટાડનાર, શીતલ, રૂચિકારક, 'સુગંધિવાળી', અને કફ તેમ વાતને નાશ કરનાર છે.

આંખાનાં ફુલાં પાન—તેનાં કામળ પાનાં, ઘૂરાં, આંખને બંધ કરનાર, રૂચિકારક વાત, પિત્ત અને કફને મટાડનાર છે.

આંખાનું ઝાઝ સેકડો વર્ષ સુધી રહે છે તેને દર વર્ષે એક વખત વસંતેશ્વરમાં ફળ આવે છે તેની કાયા સીતળ અને આરામ આપનારી છે તેનાં શાકડાંની પીઠો ચાપ છે તેના કુંધને ચુદર ધર્ષ તેની રાળ બને છે, ફેરીનો મુરખો થાય છે.

મુરખો—ફેરીનો 'મુરખો' લોહીને વધારનાર છે.

ફેરીઓનું અથાણું નખાય છે તેનાં ચેતીયાં, રાપતાં ફેરી, બોળ, ગોળ્યાં, સારાં થાય છે. કાચી ફેરીયેનો ગોળ ને સાકર નાખેલો સાર સારો થાય છે. તેની ગોટલી

શક્તિને ખાવાથી રવાદિષ્ટ થાગે છે. આ ગોટલી આમડાં રંગવા માટે પણ કામ આવે છે.

કરમ—આખાની ગોટલીનું સુખ ખાવાથી કરમ મટે છે.

નાકમાંથી લોહી પડવું—આખાની ગોટલીનો રમ નાકથી પીવાથી મટે છે.

રક્તાનિસાર—આખાની ગોટલી જાણ કે ચોખ્ખાના ધોતણમાં વાટીને આપવાથી તેમજ ફેરીની જાલ કુધમાં વાટીને મદ સાથે આપવાથી લોહી પડતો જડો મટે છે આખાની અતરજાલ કુધમાં વાટી મદ સાથે પાવાથી મટે છે. આમો, આસુંદરો અને જંબુજાની જાલને રૂકવી તેલુ ૪ તોલા સુગંધ ગરે પોણીમાં પાનાળી મૂકી તે પાણી સવારે ગાળીને મદ સાથે પીવાથી રક્તાનિસાર મટે છે.

સમહુણી—આમો, અખાડો અને અખુડો ત્રણેની જાલ ૧૬ તોલા લઈ તેમાં ૨૫૬ તોલા પાણી નાખી ઉમળવુ. અહ્યુ પાની ૨૬ ગોટલે ગાળી તેમાં ૧૬ તોલા ચોખ્ખા નાખી ફરીને ઉકાળીને તબયાર કરવુ તેને આભાદિ ૫૫ શુ કહે છે તે ખાવાથી અમરજો મટે છે.

પ્રદર—આખાનો સુકામલો ગોટ ધીમાં તળી સાર નાખી તેની ગોળી કરી આપવાથી મટે છે. ફેરીની ગોટમાંનું સુખ મદમાં ખાવાથી પ્રદર અને લોહીના દરસ મટે છે. ગર્ભિણીને અતિમાર—ફેરીની ગોટની મેદીને ખાવાથી મટે છે.

આભાતિમાર—ફેરીની ગોટની દડીમાં વાટી ખાવાથી મટે છે.

રાંછણ (આંગણી)—આખાની ડાંખળીને કે આખાના પાન તોડવાથી જે રસ નીકળે છે તે આંખથી ઉપર ચોપડવાથી મટે છે.

માથાનો કુખાવો—આખાની ગોટની અને લીમજીરડેનું સુખ કુધમાં વાટી લેપ કરવાથી મટે છે.

અંડવૃદ્ધિ—આખાના ઝાડ ઉપરની ગાંઠ ગોમુત્રમાં ધમીને તેનો લેપ કરી અને શેકવાથી મટે છે.

સ્વરભંગ—આખાના પાનને ઉમળો મદ સાથે પીવાથી મટે છે.

મૂર્છા—આખાના બે અડી તોલા ગરવા દડી સાથે વાટીને ખાવાથી મટે છે (અપૂર્ણ.)

શીયાળામાં વાપરવા લાયક.

સુવર્ણવંશ માલતી—દમ, ક્ષય, અને અનકિત મગડે છે. તો. ૧ ની કી ૩ ૧૫

અથક લામ—(સદાપુરી) દમ, ક્ષયને મટાડવા માટે ઉત્તમ છે તો ૧નીકી ૨૦.

તોલ લામ—પૌષ્ટિક.

પ્રવાસ લામ. " " ૩ ૨.

સોવેરીન—ગમે તેવી અર્થાતિ મટાડી ખરૂં માત આપનાર. " " ૩ ૧૫

શુબન—ચરીર પુષ્ટ કરી સાર્વાસ્તિને વધાવનાર ૨૦૦ ૧ ના " " ૩ ૨.

ઉપરની દવાઓનો રોગાગ્રામાં અપેક્ષા કરવાથી આખુ વારે શરીર નોમગી રહે છે. પાકમાં પણ ઉપરના લામો નાખવાથી કાપડો થાય છે તમામ દવાઓ નિર્દોષ, ગુરૂ કરી અને ખાતરીવાળી છે, નિર્દોષી ગરેલા દવાઓને ગીરનું કોવડ વધારવાની ધરતી રાખનાર દરેક મનુષ્યે આ દવાઓ ત્રિતામાં વાપરવી જોઈએ.

કેવે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ

સુદિમાન વૈદ રક્તપિત્તમાં બહુજ સાકર તથા મદની સાથે નસોતર, ઢરડે તથા ગર-
માળાના ગોળવડે અથવા ત્રાપમાનના ફળ તથા ઈન્દ્રવારણ દ્વારા અથવા ધનુર્જન આમર્ગો
દ્વારા વિરચન આપણું રક્તપિત્તમાં આ ઓષધિઓના રસ ધનુર્જન દિતકરક છે. ૫૫-૫૬

મદ, સાકર, તથા મીઠાવાળા મય [ધિલેલી પાતળી કાંજી] દ્વારા, મર્જિતથી અથવા
શેરડીના રસથી રક્તપિત્તમાં ઉલ્ટી કરાવવી નેષ્ટ છે. ૫૭

અગ્રેણત રક્તપિત્તમાં ઈન્દ્રજ, નાગરગોધ, મીઠજ, મહુડા તથા મદ વડે ઉલ્ટી
કરાવવી શ્રેષ્ઠ છે. ૫૮

ઉર્ધ્વચરકતપિત્તમાં ઢોઢો શુદ્ધ થયા પછી તર્પણ, વિગેરના પ્રયોગો દિતકર છે. અને
અધોમત રક્તપિત્તમાં જેવામુ અધિક ન હોય તેા થવાયુ વિગેરે પ્રયોગો દિતકર થાય છે ૫૯
ક્ષીણ બળવાળો, તથા માંસવાળો પુરુષ, શોક, ભાર તથા બહુ આસવાથી રૂચ થયેલો
પુરુષ, અગ્નિ તથા તાપથી સતમ થયેલો પુરુષ અથવા અન્ય રોગોથી ક્ષીણ થયેલો
પુરુષ; (૬૦) ગર્ભિણી સ્ત્રી; રૂઢ, બાળક, રૂઢ, અલ્પાદારી, એક રમાદારી, પુરુષ તથા
શાશ્વતુર્ગથી (જેને ક્ષયરોગ થતાનો બચ હોય તે) પુરુષ, તેમાંથી જે કાષ્ઠને રક્તપિત્ત
હોય, તેને વગન અથવા વિરચન ન આપણું નેષ્ટ છે એવા પુરુષને માટે આગળ જે સચ-
મની ક્રિયા કહેવામાં આવે છે તે દિતકર થાય છે. ૬૧-૬૨,

ધોળી અરુચી, દ્રાક્ષ તથા ઢરડેના ઉકાળામાં ફિસાકર તથા મદ નાખીને પીવાથી
આસ, અંચી તથા રક્તપિત્તનો નાશ થાય છે. ૬૩

ધોળી અરુચીના ઉકાળામાં ત્રિપથુ (કાંગ), ગેરુ, સુરમેા, લોધર, તથા મદ એકત્ર
મેળવીને પીવાથી રક્તપિત્તનો નાશ થાય છે. ૬૪

પવક, કમળનાં ફેર, દુર્વા, મીઠનીમાળ, નાગેસર, લોધર તથા મદ એ સર્વને
અરુચીના ઉકાળામાં મેળવીને પીવાથી રક્તપિત્તનો નાશ થાય છે. ૬૫ પુસ્તિક [પરમેશ્વર]
નેહીમધ, તથા મદ એ સર્વને ધોળીસાદના રસમાં છુટીને [૬૬] એખાના ધોધરાંમધમાં
મેળવીને પીવાથી રક્તપિત્તનો નાશ થાય છે. ગાયના જાણુ કે ધોળી સાદના રસમાં મદ
એ એક સાદવાથી રક્તપિત્તનો નાશ થાય છે. ૬૭

અપૂર્ણ,

શિયાળામાં પ્રતિકારક.

સુવર્ણવસંત માસની—

અશ્વક લખ્મ—(સદાપ્રુદી) દમ, સ્વજીવન

લોહ લખ્મ—પીષ્ટિક.

મવાસ લખ્મ.

શેવેરીન—જો તેવી અશ્વક મંદાદી ખરૂં હોત પુરે છે. અશક્તિ મટાડી જીવત
હવન—ચરીર પુષ્ટ કરી માદાસ્તને વધારવારે મારે માટે, બાળકને માટે જરૂર

ઉપરની દવાઓનો ગીવાળામાં ઉપયોગ કરવાથી જ દવા લીધા આંખનાં
છે. પાકમાં પશુ ઉપરની લખ્મો નાખવાથી કાષ્ઠને યાદ છે. ૫૫થી તમે પુટ થશે ખાંસી,
મરી અને ખાંસીવાળી છે, નિરોગી રહેવા કમળારે ૩ ૫-૭. એક વખત ત્રણ
વાખનાર દરેક મનુષ્યે આ દવાઓ શિયાળામાં વાપરવાની હવન વાપરી પુત્રાન બન્યા

તેનાથી મજાને કામગી થશે છે.
મકલ વર્તિસ—અમદાવાદ.

२१ ६-२०-१९३१ २०११ ५ २०११ २ ५ २
 २२ ६-२०-१९३१ २०११ ५ २०११ २ २ २
 २३ ६-२०-१९३१ २०११ ५ २०११ २ २ २
 २४ ६-२०-१९३१ २०११ ५ २०११ २ २ २
 २५ ६-२०-१९३१ २०११ ५ २०११ २ २ २
 २६ ६-२०-१९३१ २०११ ५ २०११ २ २ २

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૯ મુ.)

જાનેશરી સને ૧૯૨૨.

[અંક ૧૨ ભા.

સહસ્ર દલ પદ્મ.

(પ્રિય પ્રભુ વિશ્વ કાર્મ ન, એ લય)

અહા ! ખીલી રહી આ શી પુષ્પકલિ !
 પુષ્પકલિ, જેની વાસ બલી, અહાં
 મુર્ધળગીએ ખીલી રહી છે, યોગી ધ્યાનિએ એને લહી છે,
 વાસનાબદ્ધ ગદે ન કળી, અહાં
 કંઈકના શુંત્યા મન જમરા ત્યા કંઈકના પદમે ઉંડા પ્રવેશ્યા,
 કેા બીડાઈ જઈ ગયા પ્રદ્ધે ભળી; અહાં
 કેાઈ જીવન-મુકતો એ કુંઘી, કેાઈ તેનું મધુ મધુરું સુગી,
 જગમા શુંજે બની મસ્ત અલિ, અહાં
 સહસ્ર છે જેની પાંખડીઓ. એમા વસેલો જેને જડીઓ,
 તેને પાયે રહે વિશ્વ લળી; અહાં
 લક્ષણાવૃત્તિ તમા આપી, શુંજન કરે ત્યાં અહં હું સ્થાપી,
 પ્રતિધ્વનિ સોહં રહી ઉછળી; અહાં શ્રીં ૭૦

સ્વરૂપ સાગરમાંજ સ્થિત રહેવા જીવ મત્સ્યને વોધ

(અંતર રે અ હા હા, એ લય)

દશ્ય ભૂમિએ કર ન સચાર, અરે સ્વરૂપ સાગરના મત્સ્ય !
 નથી જળનો એ પારાવાર, ત્યાં તો જડતા છે અપર'પાર રે, દશ્યં
 મહા મોહરૂપી ત્યા બગલો છે બેઠો, મહોડુ ઉઘાડી તૈયાર,
 ભૂમિ સ્થિત તને જોતા તત્ક્ષણ, કરશે તારો આહાર રે, દશ્યં
 સ્વરૂપ સિન્ધુમાહિ જેવી ગીતલતા, તેવી નથી ત્યાં લગાર,
 તાપ ત્રયથી તપ્ત થઇને, બળી જગી ચર્મશા તું છાર રે, દશ્યં
 જેવું સ્વાતન્ય છે સ્વરૂપ સિન્ધુમાં, દશ્યમા તેવું ન ધાર,
 બન્ધનકારક બળ એ બલુજે, જકડશે પેસતાં વાર રે; દશ્યં
 તારા સ્વરૂપાબ્ધિમાહિ તો સાચા, સુખની છે રેલ અપાર,
 દશ્ય તો દુઃખથી બોલુ બરેહું, સુખ જલ ના તલભાર રે, દશ્યં
 નિર્ભયતા રહી તારા સાગરમા, દશ્ય ન ભયનો સુમાર,
 તરફડી મરવું જો હોય તારે તો, દશ્ય દર્શનને સ્વીકાર રે, દશ્યં
 સમજે તો દશ્ય વિષયમા વિહરવાનો, માંડી તુ વાળ વિચાર,
 સ્વરૂપસિન્ધુ તણી મોજ લોખવતા, સાર્થક કર અવતાર રે, દશ્યં
 શ્રીં ૭૦

મનુષ્યેની ધૃત્તિના કર્મફલપ્રદાતા ઇશ્વરના સંકેતવડે યાવ છે ઉપર કહેના સ્વેચ્છા, પરેચ્છા ને અનિચ્છા આ ત્રણ પ્રકારના પ્રારબ્ધનો લોગ તેઓ દ્રશ્ય રહીને કરે છે. જેમ ધરમાં રહેલો મનુષ્ય પોતાને ધરથી મિત્તન અનુભવે છે. નિષ્પાપ, મતશાસ્ત્રને ગણનારા સર્વ પ્રકારની તૃષ્ણાઓથી રહિત, ને પરમાનદૃષ્ટિ ધરાવતા સર્વદા અભેદભાવે રહેલા એ જ્ઞાની ધનધાન્યાદિથી પરિપૂર્ણ સમગ્ર પૃથિવીના મહારાજા ને તીરાણ, યુવાવસ્થાવાળા, દૃઢ મનવાળા, પુણ્યશીરવાળા, બલવાન, મોટી સેનાવાળા, ને વિદ્વાન હોય તેના કરતાં અસખ્યગણ રધારે સુખ અનુભવે છે. તેઓ પોતાના પ્રારબ્ધાનુસાર પોતાનો પ્રાપ્ત બચ્હાર કરતાં છતાં પણ સર્વદા નિર્વેપ રહે છે. તેમનું અતઃકરણ સામાન્ય વિશેષભાવે સર્વદા બ્રહ્માનુભવ કરતું રહે છે, તેથી તેમને પ્રારબ્ધથી થતી દેહાદિની પ્રવૃત્તિ, કે નિવૃત્તિ અપકાર કે ઉપકાર કરવા સમર્થ થતી નથી એ જ્ઞાનના મહિમાથી જ જેમના આપુરો પૂરો થતાં હતાં એવા અનેક કુષ્ટોનું હનન કરીને તથા અન્યદ્વારા હનન કરાવીને પણ શ્રીરામકૃષ્ણાદિ નિર્વેપ રહ્યા, એ જ્ઞાનના મહિમાથી જ હન્દ્ર વિશ્વરૂપનું તથા નામવારક સંન્યાસીઓનું હનન કર્યાં છતાં પણ નિર્વેપ રહ્યા, એ જ્ઞાનના મહિમાથી જ શ્રીધામરૂઢકે શાપવડે સાહ્યના મસ્તકને પાત કર્યાં છતાં પણ તે નિર્વેપ રહ્યા. એ જ્ઞાનના મહિમાવડે જ શ્રીનસિંહ પોતાનો પ્રાપ્ત બચ્હાર કરતાં છતાં પણ નિર્વેપ રહ્યા, ને એ જ્ઞાનના મહિમાથી જ અન્યતઃપ્રત્યુ ને જનકાદિ રાજર્ષિઓ રાજકારભારનું વહન કરતાં છતાં પણ નિર્વેપ રહ્યા. આત્મરવરૂપના દૃઢ બોધને પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાની સર્ગરૂપ વિમાનમાં સ્થિતિ કરીને પોતાના પ્રાપ્તબચ્હારનું ઉદાસીનતા જેવા રહીને અર્માત્ આસક્ત ને અભિમાનથી રહિત રહીને પાલન કરતા છતાં આ વિશ્વમાં પ્રારબ્ધની સમાપ્તિપર્વત વિચરે છે, ને તેઓ કોઇ પણ સ્થળે, કોઇ પણ ક્ષણે, કોઈ પણ ક્રિયામાં ભ્રાંતિને વશ થતા નથી પ્રાણીઓના હૃદયમાં અચાનકી ઉપજતી જડ પદાર્થોની વાસનાઓવડે જે દાદ નિરતર થતા કરે છે તે દાદનું અત્યંત શમન તે હૃદયમાં બ્રહ્મજ્ઞાનનો આવિર્ભાવ થતા વિના થતું નથી સર્વ પ્રકારના કુ મોતી અત્યંતનિર્જાત, પરમશાંતિ ને તત્ત્વજન્ય પરમાનંદ કોઇ પણ વાકિક ઉપાયવડે પ્રાપ્ત થતા નથી મનુષ્યાદિના હૃદયમાં જ્યારે સંઘર્ષવિર્ભવરહિત બ્રહ્મનું જ્ઞાન આવિર્ભાવ પામે ત્યારે જ તેને સર્વ પ્રકારનાં કુ મોતી અત્યંતનિર્જાત પરમશાંતિને તત્ત્વજન્ય પરમાનંદની પ્રાપ્તિ યાવ છે.

શ્રીસદ્ગુરુ કહે છે — “ હે પ્રિયદર્શન ! તું અતરમહારની સર્વ ઉપાધિઓનો પરિત્યાગ કરી તારા હૃદયને સાત્ત્વિકી બ્રહ્મને ઉત્સાહથી પરિપૂર્ણ કરી તારા જીવનની આ ક્ષણને ધન્ય માની આ પવિત્રતર ને એકાંત સ્થલમાં આવ અદિ સ્વસ્થ થઈને જેમ તારા પવિત્ર ને સુશુભ ચિત્તને નામરૂપવાળા સર્વ પ્રાણિપદાર્થોમાંથી તું જેચી લે હવે અહંકાર, મન ભુદ્ધિ, ચિત્ત, પાંચ પ્રભુ, પાંચ જ્ઞાનેદિયો, પાંચ ક્રમેન્દ્રિયો, ને સ્થુનશ્ચ રીરથી તું પૃથક્ થા. એ નાદકારાદિ તું નથી, તેમ એ તારા પણ નથી, તો તેમના ધર્મો તે તારા ધર્મો થી રીતે હોઈ શકે ? તું સર્વ સાસારિકધર્મોથી રહિત, સચ્ચિદાનંદાદિ સ્વભાવવાળો, ને અહંકારાદિ સર્વ જડમયુક્તો અસંગ રહીને પ્રદાશક છે હવે તને અહંકારાદિ સર્વ જડોના નિષેધ કરનાર અનુભવરૂપ તત્ત્વ અનુભવામ છે ? નિષેધના અવધિશૂન એ તત્ત્વને જ આત્મા, સાક્ષી, દ્રશ્ય, નિગરૂપ, ફટસ્થ, બ્રહ્મ કે પરબ્રહ્મ કહે છે એ આ જગતનું પરમકારણ વા વિવરોપાધાનકારણ છે, ને સોમર્ત આ સર્વ દૃષ્ય પ્રપંચ અત્તા-

નથી કદાગદે છે એ અદકાર દિગ્ધિ મિન્ન છે આત્મનુભવ તને સ્પષ્ટ જ્ઞાન થયું હોય તો તારી ચિન્મયની પ્રથિતો બેઠ થવાથી તું કૃતાય છે. મારું ઉપનિષદનિતું શ્રવણ મનન ને નિષ્ક્રિયામન પૂર્વેક્રત પ્રથિતો બેઠ કરવામાટેજ છે. અદકારગદિ સર્વ જડતો યાધ થયા પછી તને એકજ અદ્વિતીયતત્ત્વ આવરજુરહિત અનુભવાતું હશે. હવે તને જે અનુભવ થતો હોય તે તું કહે. ”

શિષ્ય સ્વાનુભવ કહે છે —“ હે પૂત્યચરણ ! આપત્રીની અમોઘ કૃપાથી હું ધન્ય છું. હું હવે સ્વાનુભવાશ્રમને પ્રાપ્ત થયો છું. અદિ મને જાણ ને દુઃખના કારણરૂપ દૈત પ્રતીત થતું નથી કદિપત અજ્ઞાન નિત્યને માટે કષ્ટપ્રક પલાયન કરી ગયેલું જણાય છે. અદિ મને કાષ્ઠ પણ પ્રકારતું રાગાદિથી કે અન્ય પ્રાણીઓથી થતું સાંસારિક દુઃખ પ્રતીત થતું નથી અન્યની પ્રતીતિને અભાવે રાગ, દેવ, માન, ક્રૂપા કે અસૂચા આદિ દોષો પણ હવે પ્રતીત થતા નથી. મન પોતેજ રહ્યું નથી, તો તેના શુભ કે અશુભ ધર્મો હવે જાને અવતરણીને રહે ? સર્વ પ્રકારના દુઃખથી રહિત, નિરતિશય, નિરૂપાધિક આનંદ આ મનોવૃત્તિ લજ્જે લજ્જે અનુભવે છે. કાષ્ઠપણ દદ કે કાષ્ઠ પણ પ્રકારનો સજ્જ સર્વેમ ગદહિત મારામાં પ્રતીત થતા નથી. જેમ પ્રવચકાવે એકલા પાણીનીજ પ્રતીતિ યાચ તેમ આ વેલા મને એકલા ચેતનનીજ પ્રતીતિ યાચ છે જેમ આરબૂતોને ને તેના ધર્મોના આકારની સાથે લેશ પણ સંબધ નથી, તેમ આ દરમતો મારી સાથે લેશ પણ સંબધ નથી. આ દરમતો પ્રતિભામ હવે જાઓ પડી ગયેલો જણાય છે સ્વપ્નના પ્રાણિપદાર્થો જેમ ચેતનના વિવર્તરૂપ ને અવિદ્યાના પરિણામરૂપ છે, તેમ આ ભક્તમાં પ્રતીત થતા પ્રાણિપદાર્થો પણ ચેતનના વિવર્તરૂપ ને અવિદ્યાના પરિણામરૂપ છે વ્યાવહારિક વોક્તા ને વ્યાવહારિક ભોક્ત્ર એ સર્વ મારા મુદ્ધવ્યવસ્થામાં દહિપત છે એમ મને અનુભવાય છે હવે હું સર્વદા પ્રદક્ષિતવાદનવાળો, પ્રસન્ન હ્રદિયોવાળો, ચિતારહિત ને કૃતાર્ય છું. હવે મારે આ લોકના સંબધતું કે પરલોકના સંબધતું કાંઈ પણ કર્તવ્ય બાકી રહ્યું હોય એમ મને જણાતું નથી. હવે મારે વિવેકાદિ આગ સાધતો કે શ્રવણાદિ ત્રણ સાધનો સંપાદન કરવાનું પણ શુ પ્રયોજન છે ? ત્રિધિનિગેષ, પાપપુણ્ય ને તત્કાળન્ય સુખદુઃખ પણ અદિ પ્રતીત થતા નથી. હવે આ અત કરજતે દરમમાં સત્યતાની ભાતિ ઉપજતી નથી, તેથી દરમ પ્રાણિપદાર્થોના સજ્જધની સર્વ કામનાઓની આ અંત કરજુમાંથી નિવૃત્તિ થઈ ગઈ છે. હવે અવિનાશિભાવ, શાંતપ્રકાશ ને પરમાનંદનુંજ સર્વત્ર જ્ઞાન યાચ છે બ્રહ્મધ્યાનના અભ્યાસથી મનના સ્થુનભાવની નિવૃત્તિ થઈ ગઈ છે, બ્રહ્મભાવનાના અભ્યાસના પરિપાકથી મદ્દેવતાળી, મધ્યમવેગતાળી ને તીવ્રવેગતાળી મહિનવાસનાઓને વિનાશ થઈ ગયો છે, ને સ્વરૂપાનુસંધાનના પરિપક્વપણાથી જડચેતનના અભેદભાવની ભયર ગાઠ કષાપ ગઈ છે, તેથી અજ્ઞાનાઓને જેમ પોતાના સ્પૂલ્લચરીરમાં હૂંપણાને દદ નિશ્ચય હોય છે, તેમ મને બ્રહ્મથી અમિન્ન સાક્ષિચેતનમાં હૂંપણાને દદ નિશ્ચય થયો છે ત્રણ અવરયાઓની ત્રિપુટીઓને મારી માથે લેશ પણ સજ્જધ નથી. હું તેમને અસંગ રહીને પ્રકાશ છું. હવે હિરણ્યવર્જના પદનો બાદરવર પણ મને તુલ્ય જણાય છે દરમમાં ક્ષાપ પણ રમણીયપણાનું જ્ઞાન થતું નથી, ને મારું દહિપતમાં મન ઉદાસીનજેતું થઈ ગયું છે. પ્રારબ્ધ કર્મના વેગથી ત્યારે મનોવૃત્તિ વ્યવહારના પ્રાણિપદાર્થોને આકાર યાચ છે ત્યારે પણ ચિત્તની ચિયનિ દ્વિતીયપક્ષિના પ્રભવતાળી પ્રતીત યાચ છે મદ્યુગ, મત્સ્યસ્ત્ર, શુભાચાર

ને જાતવજ્ઞાન સર્વથા ધન્યવાદને પાત્ર છે. એ મર્વે જિજ્ઞાસુના શરીરાદિને કાંઈ પણ પ્રકારનું કષ્ટ આપ્યા વિના તેને અનાયાસે ભવસાગરનો પાર પમાડનાર છે એમ મને આજે અનુભવાયુ સદચરુતા વચનમાં આડમ થઈ ને તીવ્રમુશ્કુતા હોય તો વૃત્તિનું અતર્ક્યપણું ને સદચરુતી દરજ્યા થતાં અજ્ઞાનકાલે અપારજેવો પ્રતીત થતો. ભવસાગર ગાયાના પગલાજેટલો અતિશાકિડો અરે ! અદૃશ્ય ધન જાય છે, એમ મને જણાય છે. પ્રાર્થન મનુષ્યો દર્શણમાં પડેલા પોતાના મિથ્યાત્માનું (ચ્યુતશરીરનું) પ્રતિબિંબ જોઈને અથવા કાગળપર પાડેલી પોતાના મિથ્યાત્માની પ્રતિકૃતિ જોઈને પ્રસન્ન થાય છે, ત્યારે યાત્રી પુરુષ પોતાના પવિત્ર, સૂક્ષ્મ ને એકાગ્ર ચિત્તમાં પડેલા પોતાના મુખ્યાત્માનું પ્રતિબિંબ જોઈને પ્રસન્ન કેમ ન થાય ? થાયજ. સૌ પુરુષશાત્રી જીવે અંતર્મુખવૃત્તિવડે તથા પોતાના શ્રીસદચરુતી કૃપા વડે અત્યંત સમીપમાં રહેવો ને વિનામૂલ્યે નામમાત્ર ચતુર્થી પ્રાપ્ત થતો આ પગમાનંદ ભોગવવા ભાગ્યશાલી યાત્રો એમ આ મનોવૃત્તિ ઇચ્છે છે. મદામાગરમાંનો મોટો મગર જેમ કુત્રકી મારી સમુદને તળીએ બેસે, થા જેમ મોટા પર્વતપરથી પડેલો મોટો પાપાણ્ય તે પર્વતની તળેટીમાં જમને રિયર થાય, તેમ આ મનવાણી હવે પોતાના અધિષ્ઠાન આત્મસ્વરૂપમાંજ રિયર થાય છે.”

અપૂર્ણ

માણસ કેટલી જમીનનો માલિક હોઈ શકે ?

(લે મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી)

(અનુસંધાન ગતિકથી.)

પ્રકરણ ૪ થું.

પ્રેમા પટેલ નવી જમીનપર પહેલ્યા એટલે પહેલાં તો તેણે બધા જેડુતોને જમાડ્યા ત્રીમ એકર ઉપરાંત દોઢસોક એકર બીજી જમીન ખરીદી, ઘર બાંધ્યું અને રહેવા લાગ્યા નવાં દોર પણ લીધાં જમીન બહુ રસાળ હોવાથી થોડા વખતમાં તો તે પૈમાવાળો થઈ ગયો, અને સુખ ચેનમાં રહેવા લાગ્યો.

ત્યારે રહેવા આવ્યો ત્યારે તેણે ધાર્યું હતું કે અહીં વરતી બહુ થોડી છે તથા આપણને ઠીક પડશે. પણ પ્રેમા પટેલને નસીએ થોડા વખત પછી ત્યાં પણ માણસો આવવા લાગ્યા.

પહેલે વરસે તેણે ઘઉં વાળ્યા અને બરેજ સારો પાક મળ્યો. આથી તે લોકમાં પડ્યો. વધારે જમીન હોય તો વધારે પહોંસા મળે એમ વિચારી તેણે વધુ જમીન લેવા ધાર્યું, પણ જમીન મગી નહીં. કેમકે બધી વેચાઈ ગઈ હતી.

જે માણસો પોતાની જમીન ખેડી રોકે એમ નહોતા તે બાહે આપના ચાલી કાઢ જમીન બાહે લેવા પ્રેમાને વિચાર થયો તેથી તે વેપારી પામે મળે, અને થોડી જમીન એક વરસ માટે લઈ આવ્યો. થોડા દિવસ પછી તે વધારે જમીન પોતાને તામે લેવાય તેના વિચારમાં પડ્યો.

આમ તે આમ ત્રણ વરસ ચાલ્યા ગયા દરેક વરસે તે વધુ જમીન બાહે લેતો અને તેમા વાવેતર કરતો. દિવસે દિવસે તેની પામે પછસો બેગો થવા લાગ્યો થોડા વખત તેને નિરાત વળી પછી પછી જમીન બાહે લેવાનો તેને કટાણો ઉપજવા લાગ્યો.

જો કાંઈ જમીન વેચવું તો બધાએ ત્યાં દોડી જતા; અને એકદમ ખરીદી લેતા. તેથી પટેલનો લાગ ફાવતો નહોતો. આખરે તેણે એક વેપારી સાથે ભાગ ગળી એક વાડી ખરીદી, અને તેમાં વાવેતર કર્યું. પણ જ્યારે ભાગ પાડવાનો વખત આવ્યો ત્યારે કશુંયો થયો. પટેલે વિચાર્યું કે “આ જમીન માત્ર એકલાનો હોય તો કેવું મારું! મારે કાંઈના આસિવાળા રહેવું ન પડે.” આથી તે જમીન લેવાની તજવીજમાં રહેવા લાગ્યો.

એક દિવસ તેને ખજર મળ્યા કે કાંઈ ખેડુત મુશ્કેલીમાં હોવાથી પોતાની ૧૫૦૦ એકર જેટલી જમીન બહુ સોંધામાં વેચી નાંખે છે. તે એકદમ પેલા ખેડુત પાસે મળે અને કાંઈ દરી જમીન લખાવો લીધી. પ્રેમા પટેલનાં મનનું ધાર્ડું થયું, અને તેને ટાલક વળી.

એવામાં કાંઈ એક વેપારી મુસાફર તે ગામમાં આવી ચડ્યો તે પ્રેમા પટેલને ત્યાં ઉતર્યો. પડોણાને જમાડી કરી તેનો યાક ઉતાર્યો એટલે બન્ને વાનો કંવા ગેઠા. પટેલે પુછ્યું “તમે ક્યાંથી આવો છો?” તે વેપારીએ કહ્યું કે “હું એક એવી જગ્યાએથી આવું છું કે જ્યાંના લોકો તદ્દન ભોગા અને બતા છે. ત્યાં જમીન પાણીન મેલે વેચાય છે. મે હવે હમણાજ એક હમર રૂપિયામાં પાંચ હમર એકર જેટલી જમીન લીધી.”

આ સાંભળી પટેલનું મન પાણી પાણી યઇ ગયું તેણે પુછ્યું કે “તમે તે જમીન શી રીતે ખરીદી?” વેપારીએ જવાબ આપ્યો. “પહેલાં તો મુખીને વીસ પચીસ રૂપિયાની કીમતનાં કપડાં વગેરે સાથે લઈ ગયો હતો તેનું નજરાણું આપ્યું આથી તે ખુશ થઈ યઇ ગયો. પછી જમીન માગી તે ગોટ માગ્યે બાવે આપી. મારી જમીન નદીના કાંઠા ઉપરજ છે તેથી બહુજ સારો પાક અને મળશે.” એટલું કહી તેણે ત્યાંના લોકો નિમે વાત કરવા માંડી.

તેણે કહ્યું “ત્યાંના માણસો માડર જેવા ભોગા છે, તમે જાઓ તો તમે પણ મારી માફક મેળામાં જોઈએ તેટલી જમીન મેળવી યો ત્યાં જમીનને પાસજ નહી.” એમ કહી તેણે જમીન લીવેલી તેના દસ્તાવેજ બતાવ્યો પટેલે બહુ જાન દબાવી સ્તબ્ધ થયો. તેને વિચાર થયો કે “આમ છે તો પછી મારે શા માટે ત્રમણાં મોગણાં નાણાં ખરચવાં અને વળી મને ફેડું લટકાવવું?”

મરણ પ અં.

પ્રેમા પટેલ તે વેપારી મુસાફરને ત્યાં જતાં રાત્રી પૂરી પોતાનાં જાવડી હાથને

ગેતાની માલ મતાની તપાસ રાખવા મૂકી લાખી મુસાફરીમાં નીકળી પડ્યો. શહેરમાંથી બાતું લીધું. નગરાણાં જોઈ ચીજો પથ્રુ ખરીદી લીધી. અને પેલા વેપારીએ કશું હતું તેમ મજલ દરમજલ કરતા સાત દિવસે ત્રણસોક માઈલની લાંબી મુસાફરી કરી, ધારેલી મજ્યાએ આવી પહોંચ્યો.

તે દેશના લોકો સુપડા બાધી નહીને કાંઈ રહેતા હતા. કાંઈ કંઈ ખેતી કરતું નહિ હતું. પટેલે ત્યાં જઈ જોયું તો ગાયો, ઘોડા અને બકરાનાં મોટાં ટોળાં ચરતાં હતાં. લોકોનો ખેતરક દહીં દુધ અને મસાદો હતો. આખો દિવસ તેઓ પોતાની વાંમળી વમાડવામાં અને તીર કામડું લપ શિકાર કરવામાંજ ગાળતા, તેઓ મુખ્યત્વે કરી બીલની જાતના હતા. પરોણા ચાકરીને તેઓ મોટા ધર્મ સમજતા હતા.

જેવા પટેલ તેઓની નજરે પડ્યા તેવા તેઓ બહુ ખુશી થઈ ગયા અને તેની આસપાસ બધા વીટગાઇ વળ્યા બધા કુડાળુ વગી બેઠા પડેલાં તો પટેલે પોતાની પાસેથી તેઓને ખાતા આપ્યું સહુ ખાઈ રહ્યા પછી પોતે જે ચીજો લાગ્યો હતો તે લોકોને વહેચી આપી. લોકો રાજી રાજી થઈ ગયા આ લોકોની ભાષા જુદીજ હતી તેઓમાંથી એક પટેલની ભાષા થોડીધણી સમજતો હતો તે મધાના કહેવાથી આગળ આવ્યો. આ રાખસને દુભાપીઓ નીમવામાં આવ્યો અને તેની મારફત પટેલ તથા ત્યાંના લોકો અરસપરસ વાતો કરવા લાગ્યા.

દુભાપીયો લોકો વતી પટેલને કહેવા લાગ્યો કે : “ અમે બહુ ખુશી થયા છીએ, અને તમારે શું જોઈએ છે તે અમને કહો જેથી અમે તમારે માટે ખનતું કરીએ. ”

પટેલે કહ્યું. “ મારે અઢી સરસમાં સરસ જમીન જોઈએ છે, અમારા દેશમાં બહુ થોડી જમીન છે, અને છે તેમાં બહુ મહેનત કરવી પડે છે ”

દુભાપીયાએ આ વાત લોકોને કહી સંભળાવી, એ સાંભળી આ જંગલી લોકો ખુબ ખરાડા પાડવા મંડી પડ્યા. પ્રેમા પટેલનાં તો લાજજ ગગડી ગયાં તે એમજ સમજ્યો કે આ લોકો તેના ઉપર ચુસ્તે ચર્પ ગયા છે. પથ્રુ તેટલામાં તેઓને પાછા હસતા જોયા એટલે પટેલના પેટમાં જીવ આવ્યો. થોડી વારમાં તેઓ યાત થયા એટલે પેલા માણસે કહ્યું કે. “ આ લોકો બહુજ ખુશી થયા છે અને કહે છે કે તમારે જોઈએ એટલી જમીન તમે લેજો. તમે ફક્ત અમને હાથેથી ખતાવો કે કંઈ જમીન તમારે જોઈએ છે. ”

થોડીવારમાં પાછા તેઓ અદર અદર વઢવા લાગ્યા. પટેલે પુછ્યું તો તેને માણસ પડ્યું કે કેટલાક મુખીને પુછ્યા વિના જમીન ન અપાય એમ કહેતા હતા, અને કેટલાક પુછવાની કાંઈ જરૂર નથી એમ કહેતા હતા.

પ્રકરણ ૬ કું.

આમ વાતો ચાલતી હતી ત્યાં ક્યાંઈક સારા દેખાવનો એક માણસ છેટેથી આવતો દેખાયો તેને જાંઘ બધા સુપ થઈ ગયા પેલા દુભાપીયાએ પટેલને જણાવ્યું કે તે ત્યાંનો મુખી છે.

મુખી આવ્યો એટલે બધા લોકોએ હિમા થઈને તેને માન આપ્યું પટેલે તરતજ

પોતાને સામાન બોલી એક સરસ ચીજ દાદી તેને બેઠાં બેઠાં મુખીએ તે વિનયથી સ્વીકારી અને પોતાને લાલક સ્થળે બેઠાં લોકોએ બધી વાત તેને કહી અને મુખીએ તે શાંતિથી સંભળી પછી તે પ્રેમા પટેલની સામે જોઈ કહેવા લાગ્યો.

“ બહે તમારી મરણ પડે ત્યાંથી જોઈએ તેટલી જમીન તમે લઈ લો. અમારી પાસે પુછક જમીન છે. ”

પટેલ વિચારવા લાગ્યા: “ એમ કેમ લઈ લઉં, કાંઈ ખત લો જોઈએ, નહીં તો આજ આપે અને કાલ લઈ લે તો હું શું કરું ! ”

પછી તે બોલ્યો “ હું તમારો ઉપકાર માનું છું. તમારે જમીન છે તે ખરું, પણ મારે તો થોડીજ જોઈએ છે. મારા એટલુંજ જાણવા માગુ છું કે તમે મને કઈ જમીન આપશો, અને જે આપશો તેના કાયદેસર ખત કરી આપવાના કે નહીં ? આપણી જીવનદારી મોટા ઘણીના હાથમાં છે; તમે પોતે માયાળુ હો, પણ મારાં હોકરાં પાસેથી તમારાં હોકરાં કદાચ તે જમીન પાત્રી ન લઈ લે તેની ખાતરી શું ? ”

મુખીએ જવાબ આપ્યો: “ તમે કહેા છો તે જરોયર છે તમોને ખત કરી આપશું. ”

પટેલે તો બેસતું ચાલુજ રાખ્યું “ મેં સાંસળ્યુ છે કે એક વેપારી અહીં આવ્યો હતો, અને તેને જમીન આપી તમે દસ્તાવેજ કરી આપ્યો હતો. મારે પણ તેવોજ દસ્તાવેજ જોઈએ. ”

મુખી તરતજ સમજી ગયો અને બોલ્યો કે: હા, બધું તમે કહેશો તેમ થયું રહેશે અમારો કામદાર આવે એટલે તેને લઈ ચહેરામાં જાળને તમોને ખત કરી આપશું. ”

પટેલે પુછ્યું: “ તમે શા ભાવે જમીન આપો છો. ”

મુખીએ કહ્યું: એકજ દામ છે. દબાર રૂપયે એક દિવસ. ”

પટેલ સમજ્યા નહીં. તેણે પુછ્યું “ એક દિવસ તે કેવું માપ ? કેટલા એકરનો દિવસ ? ”

મુખી બોલ્યો “ અને જમીન માપવાની બીજી રીત જાણતા નથી દિવસને દિવસને વેચીએ છીએ. એક દિવસમા તમે જેટલી જમીનની આસપાસ ફરી વળો તેટલી તમારી. ”

પટેલ અચ્ચામાં પડી ગયા અને બોલી ઉઠ્યા કે: “ આ તો ઘણું આદ, એક દિવસમાં ઘણું ચમત્કાર. ”

મુખી હસ્યો, અને કહ્યું: “ હા, તેટલી બધી જમીન તમારી થશે, પણ એક ઘરત છે, ત્યાંથી તમે નીકળો ત્યાંજ પાછા મુરજ આવશ્યતા સુધીમાં ન આવો પહેલો તો તમારો પમા નકામા જાય. ”

પટેલે કહ્યું, “ પણ હું ક્યે ક્યે ડેકાણે જઈ આવ્યો છું એ તમે કેમ જાની શકશો ! ”

મુખીએ જવાબ આપ્યો “ તમે ત્યાંથી આવવાનું શરૂ કર્યો ત્યાં અને બેસી રહીશ તમે ચાલતાં ચાલતાં મોઢાળથી જમીન ઉપર નિહાની કરતા જાઓ. પછી અને તે નિહાનીને આધારે એક લોટી ફેરી આપીશું તમારાથી જેટલો લેવાય તેટલો લેજો, પણ એટલું જાણ રાખજો કે ત્યાંથી નીકળો ત્યાં મુર્ચ્છિત સુધીમા પાછા આવવા રહેવાનું છે. ”

પટેલ તો ગાંઠના રેડ રાઈ ગયા. બીજો દિવસ સવારનાં વહેલા નીકળતું એમ તેને નખી કર્યું મન પડ્યાં ખામીને આનંદ કરી સડું સુધા ગયા. પછીને સુતની સાગી મુરજ કરી આવી. સવારે વહેલા તૈયાર થયાનું હતો જ્યાં ત્યાં વિરામ થયા.

ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાની કલા.

મનુષ્ય પોતાના જીવનને જેવું બનાવવાનો વિચાર કરે છે તેવું જ તે બનાવી શકે છે. એ વાત સત્ય છે તેમાં અિશ્વર સંદેહ નથી કે મનુષ્ય જેવા વિચાર કરે છે તેવાજ બની શકે છે. તેના જીવનનું ચારિત્ર માત્ર તેની ટેવોના સમુદાય છે. અને તેની ટેવો તે તેના કાર્યોથી બનેલી છે. તેનું પ્રત્યેક કાર્ય વિચારપૂર્વક છે. અર્થાત્ પ્રત્યેક કાર્યની પહેલાં તેના મનમાં તે કાર્ય કરવાનો વિચાર પેદા થયો છે એથી રૂપરૂપ થાય છે કે આપણા વિચારોથીજ આપણું ચરિત્ર બનેલું છે. ચારિત્રના મુળ કારણરૂપ વિચાર છે. વિચારોથીજ આપણે આપણા અભિજાતને પ્રાપ્ત કરી શકીએ છીએ અને વિચારોથીજ હિયામાં હિયા પડેને મેળવી શકીએ છીએ.

માત્ર જે વાત જરૂરની છે, એકતો એ કે મનુષ્યે પોતાનો ઉદ્દેશ અને મનોરથ નક્કી કરી રાખવો જોઈએ અને આજી એકે તેની પ્રાપ્તિને માટે હ મેંસાં પ્રયત્ન કરતા રહેવું જોઈએ, પણ તેમાં ગમે તેટલી મુશ્કેલી નડતી હોય અને ગમે તેટલી અડચણોની સામે યવું પડે તો તેનાથી ગમરાવું નહિ કે પ્રયત્નથી પાછા હાથ નહિ જે મનુષ્યે પોતાના મનોરથની સિદ્ધિના ભાવિ લાભને માટે વર્તમાન મુખની પરવા કરતા નથી તે મનુષ્યેજ રિચર પ્રકૃતિવાળા અને દૃઢ ચરિત્રવાળા છે. તે વર્તમાન મુખને તિલાંજલી આપતાં અચકાતા નથી. તેઓ પ્રયત્નમાં આડે આવતા વિધિને દૂર કરે છે અને વિપત્તિઓને પણ સહન કરીને પોતાના ઉદ્દેશની પ્રાપ્તિમાં વળગ્યા રહે છે. અને એક દિવસે જરૂર તે સફળતાને પ્રાપ્ત કરી શકે છે તેની મનોકામના પૂરી થઈ જાય છે અને તેની ધૃતિ સિદ્ધ થાય છે.

આપણું જીવન કાંઈ ધૃષ્ટિક સુખોને લોગવવા માટે નથી, આપણા જીવનનો ઉદ્દેશ કેવળ સાંસારિક અને શારીરિક સુખોને પ્રાપ્ત કરવા માટે નથી પણ આપણું જીવન ઉચ્ચતમ ઉદ્દેશોની પુર્તિ કરવા માટે, શ્રેષ્ઠતમ ચરિત્રની પ્રાપ્તિ કરવા માટે અને મનુષ્યની સર્વોચ્ચ સેવા કરવા માટે છે, તેમાંજ આપણને સર્વથી વધુ આનંદ થાય છે. કારણકે ખરી રીતે સત્ય આનંદ તેમાંજ જણાય છે. જે કાંઈ આ આનંદને બીજી કાંઈ રીતે પ્રાપ્ત કરવાની ધૃતિ રાખે છે. અને તેને માટે બીજે કાંઈ ઉપાય શોધે છે તેને કદાપિ સફળતા મળતી નથી. અર્થાત તેને સત્ય અને સ્થાયી આનંદ મળી શકતો નથી.

આપણા જીવનની ગમે તેવી દસા હોય, તે દસા ગમે તો આપણને પ્રતિકુળ હોય, પરંતુ તેવી દસાથી આપણે કંટાળવું નહિ કે નિરાશ થવું નહિ. કંટાળવાથી કાંઈ વળતું નથી પણ ઉલ્ટો ખેદ થાય છે, મનમાં ઉદ્વેગ થાય છે. પ્રતિકુળ સ્થિતિથી કંટાળવાથી કે તેથી ખેદ કરવાથી આપણા જીવનમાં ઉચ્ચતમ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાની જે શક્તિ છે તે દુર્બળ થઈ જાય છે અને કદાચ તે નષ્ટ પણ થઈ જાય છે. માટે કદાચ આપણી અવરચા આપણાથી પ્રતિકુળ હોયતો આપણે તેને આપણા અનુકૂળ બનાવી લેવો. જે આપણે

તેને અનુકૂળ બતાવી ન શકીએ તો આપણે જાતે તેને અનુકૂળ થઈ જવું જોઈએ. એમ કરવાથી આપણને કોઈ આપત્તિ સતાવી શકી નથી.

દરેક મનુષ્યના જીવનમાં વારંવાર એવા બનાવો બન્યા કરે છે કે જેને તે પોતાને માટે ખરાબ માને છે. જેથી તેને અપમાન થાય છે તેમ પીડા પણ સહન કરવી પડે છે. મનુષ્યને દુઃખ વારંવાર આવે છે. છતાં કેટલીકવાર તે દુઃખનું પરિણામી ફળ લાભદાયી હોય છે. જે માણસો દુઃખમાંથી પસાર થાય છે તેઓને દુઃખની સામે થવાનું બળ પ્રાપ્ત થાય છે. તેઓ ધીરજના નમુના રૂપ બને છે. તેવા માણસને પછી ગમે તેટલું દુઃખ આવી પડવા છતાં પણ ગભરાઈ જતા નથી કે દુઃખથી નિરાશ થતા નથી. જે વખતે જે બનાવ બને છે તે વખતે તેનું રહસ્ય સમજાતું નથી તેનું રહસ્ય તો તે પછીજ સમજાય છે. કેટલાક શુદ્ધિમાનો કહે છે કે જે બનાવો આજે સર્વથા વિપરીત અને પ્રતિકુલ જણાય છે તેનું ફળ પણ કોઈપણ એક દિવસ સાફજ જણાય છે. ; મતલબ કે મનુષ્ય-જીવનમાં એવો કોઈ પ્રસંગ નથી બનતો કે જે તેને ઉપયોગી ન હોય અર્થાત કોઈપણ બનાવ એવો બનતો નથી કે જે નિરર્થક હોય.

ધણે લાગે દરેક મનુષ્ય પોતાની સ્થિતિને બીજા કરતાં ખરાબ સમજે છે. કેટલાક મનુષ્યો એમ માને છે કે સસારમાં મારા જેવો કોઈ દુઃખી નથી. હું સર્વથી વધુ દુઃખી છું. જે વિપત્તિને હું સહન કરી છું તે લાગેજ કોઈને સહન કરવી પડી હશે. આવી રીતે ઘણા માણસો પોતપોતાની સ્થિતિથી કાંઈને કાંઈ અંશમાં દુઃખનો અનુભવ કરે છે. કોઈને કાંઈ દુઃખ હોય છે તો કોઈને વળી બીજી અડચણ હોય છે. સસારમાં સુખી જણાતા મનુષ્યોમાં પણ કેટલાક અંતરથી દુઃખનો અનુભવ કરતા હોય છે. કોઈને ધન ન હોવાથી દુઃખ હોય છે, કોઈને મુત્ર ન હોવાથી દુઃખ હોય છે, કોઈને સ્ત્રી ન હોવાથી, કોઈને સ્ત્રીનું સુખ ન મળવાથી, કોઈને સબથી તરફતું અને એવી રીતે દરેક મનુષ્ય દુઃખનો અનુભવ કરતો જણાય છે. આપણે આપણા દુઃખોને દુઃખ માનીએ છીએ. અને તેનો અનુભવ કરીએ છીએ. બીજાના દુઃખોને અન્યના દુઃખો કરતાં વધુ સમજીએ છીએ. પણ ખરી રીતે દરેક મનુષ્યની અવસ્થા બિન્ન બિન્ન છે. અને તેથી પ્રત્યેક મનુષ્યનું ચરિત્ર અને વ્યવહાર પણ બિન્ન બિન્ન હોય એ આવશ્યક છે.

દરેક મનુષ્યે પોતે વિચાર કરવો જોઈએ કે કયા કારણોથી મારી દશા આવી ખરાબ છે અને હું આવી રીતે અવસ્થામાં છું. પછી તે કારણોને દૂર કરવા અને જેથી આપણી દશા સુધરી સુખ પ્રાપ્ત થાય તેવી રીતિને વધારવાનો ઉદ્દેશ કરવો જોઈએ. આ કાર્ય દરેક મનુષ્યે જાતે કરવું જોઈએ. તેમાં બીજાની દૃષ્ટી પણ જરૂર નથી. આમાં જે ઉપયોગી નિયમો અને ઉપાયો હોય તે આપણે બીજાને કહી શકીએ કે જેથી એ કામ સરળતાથી થઈ શકે. નિયમો પાળવા એ પ્રત્યેક મનુષ્યનું કામ છે જ્યારે તે જાતે આ નિયમોનું પાલન કરશે ત્યારે જ તેને લાભ મળે છે આપણે જે સ્થિતિને દુઃખદ માનતા હોઈએ તે સ્થિતિ પ્રાપ્ત થવાના કારણો શોધી કાઢવા જોઈએ. અને જે કારણોથી તે પ્રાપ્ત થઈ હોય તે કારણોને નષ્ટ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ આપણે તેથી નિગ્રહ થઈ ને દુઃખના શાંતિ રૂપાં કરીશું તો તે દુઃખદ સ્થિતિ કાંઈ જવાની નથી દુઃખમાં પેશનું ત્યાગ કરવો નહિ, નિરાશ થઈ જવું નહિ, પણ વીરતાથી તે દુઃખનો ત્યાગ કરવા માટે

પ્રયત્ન કરવો, પ્રયત્નથી સર્વ કાંઈ સિદ્ધ થઈ શકે છે. ધૈર્ય અને સાહસથી પ્રયત્ન કરનાર મનુષ્ય ગમે તેવા સંકટમાંથી બહાર નીકળી સુખને, મેળવી શકે છે. પુરુષાર્થ સર્વ કાંઈ કરવા સમર્થ છે.

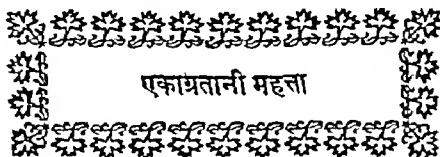
હિત્સાહથી પ્રયત્ન કરવો, રાત દિવસ મડ્યા રહેવું, નિરુત્સાહી ન બનવું, હિંમતપૂર્વક સાહસ કરવું આવી પડતી વિપત્તિને સહન કરવી પણ તેનાથી નાહિમત થઈ જવું નહિ, અને પ્રાપ્ત સ્થિતિમાં સંતોષ રાખી આગળ વધવું. એ ગમે તેવા કુઝખનો પણ ત્યાગ કરવાનો સરળ ઉપાય છે. આગળ વધવા ઇચ્છનાર મનુષ્યે હંમેશાં કાર્યમાં તત્પર રહેવું, પોતાની દશા ગમે તેવી ખરાબ હોય, ગમે તેટલી કુખમય હોય, તોપણ તેણે પોતાના કરતાં પણ ખરાબ દશાવાળા મનુષ્યોનાં કુખ જોઈ સંતોષ માનવો કે તે માણસો કરતાં તો તેની દશા સારીજ છે. તેમના કરતાં તો પોતે સુખી જ છે. એમ માની સંતોષ માની પ્રાપ્ત સ્થિતિ બદલવા માટે પ્રયત્નથીત બનવું. ઉત્તમ ચરિત્રશીલ બનવું, સ્વભાવ નમ્ર રાખવો અને બીજાઓ પ્રતિ પ્રેમ અને મિત્રતા રાખી સત્યનું પાલન કરવું. એ જ્ય મેળવવાનો ઉપાય છે. જે માણસો કુખમાંથી પોતાના પ્રયત્નવડે સુખી થઈ શકે છે તેમને જ તે સુખનો ખરો આનંદ મળી શકે છે. પ્રયત્નથી મેળવેલી વસ્તુજ તેને આનંદ આપી શકે છે.

કુખ આવી પડતાં ટાંટીઆ ઢીલા બતાવી નિરાશ થઈ બેસી રહેવું, કુખનું ચિંતન કરી કરવું, કરી પણ ઉલોમ ન કરતાં નિરુત્સાહી થઈ પૃથ્વીને બારડપ થવું, એ તો જીવતાં મરવા જેવું છે. સૂર્યોદય પછી જેમ સૂર્યાસ્ત પણ થાય છે, અજવાળા પાછળ જેમ અંધાર આવે છે, દિવસ પછી રાત પડે છે તેમ કુખ પછી સુખ અને સુખ પછી કુખ આવ્યા કરે છે સુખ પછી કુખ આવી પડતાં જ મનુષ્યના સાહસની અને હિંમતની કસોટી થાય છે જે માણસોને કુખ આવતું નથી તેઓને જે કાંઈ વખતે ઓચિંતી આવકત આવી જાય છે તો તે હતાશ થઈ જાય છે. અને તે કુખમાંથી પાછા સુખમાં જવાની પોતાની શક્તિને ખોઈ બેસે છે જેણે આ સસારમાં ધણું કુખો સહન કર્યા હોય છે તેઓ ધૈર્યશીલ, પ્રયત્નશીલ અને સાહસીક બને છે. જેમ રસ્તામાં આવતી નદીના ઉડા જળને તરી જવાનું સમર્થ તરનાર મનુષ્યમાં બળ હોય છે તો તે નદીનું જળ જોઈ ગમ-રાતો નથી પણ તે હિંમતપૂર્વક આ પારથી પેવે પાર જઈ શકે છે. તેમ જે માણસો કુખ વેડી પછી સુખને મેળવ્યું હોય છે. તેઓ ઓચિંતી આવી પડતા કુખથી નિરુત્સાહી થઈ જતા નથી. કુખમાંથી પસાર થઈ જવું, કુખનો જ્ય કરવો એ તો તેમને માત્ર રમન હોય છે, જે માણસો કુખમાં નિરુત્સાહ થઈ હિંમત હારી જાય છે. તેમને શાંતિ મળતી નથી, હિત્સાહ નષ્ટ થઈ જાય છે, હૃદયશીત બને છે અને હંમેશાં ચિંતાથી વ્યાકુળ રહે છે. અને તેને કુખમાંથી પ્રયત્ન વડે આગળ સુખને મેળવી શકાય છે તેનું યાન થઈ નથી. તેમનું જીવન બિલકુલ નિરર્થક જણાય છે. માટે મનુષ્યે કુખ આવી પડતાં ગભરાવું નહિ. પણ તે કુખનો ત્યાગ કરવા માટે હિંમત રાખી પ્રયત્ન કરવો.

હિંમતવાળા મનુષ્ય જ પોતે ઉન્નત સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, સદા કાળ મનુષ્ય જીવનના સુખ કુખમાં લપટાઈ રહેવું નહિ. પોતાના આત્મમજાથી આત્માના સુખને મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરવો. જે માણસ બહારના પદાર્થોથી સુખ કુખને માનનારો છે તેને રધાપી

સુખ કદી પણ પ્રાપ્ત થતું નથી. પણ જે પોતાના આત્મજનમાં થકા રાખનારો છે, જે પોતાના આત્માના સુખનેજ માનનારો છે તેને બહારના પદાર્થોથી સુખ દુઃખનો અનુભવ થતો નથી. જેમ સાપ પોતાની કાંચીનો ત્યાગ કરતાં અચકાતો નથી તેમ આત્મજાની મનુષ્ય પણ આ બહારના પદાર્થોથી કાંચીનો ત્યાગ કરતાં દુઃખી થતો નથી. તે દુઃખમાં નિરાશ થતો નથી તેને દુઃખ જેવું કંઈ લાગતું નથી તે માત્ર પોતાના અંતરની પ્રમત્તાને જાગવી રાખી તેમાંજ સુખ માને છે. તેના સુખ દુઃખનો આધાર બહારના પદાર્થો ઉપર નથી.

સદા ઉત્સાહી રહેવું. પોતાના આત્મજનમાં વિશ્વાસ રાખવો, અને તેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છતાં પણ તેથી ગભરાઈ જવું નહિ, પરંતુ પોતાના આત્મજનના પ્રભાવ વડે અને તેવી દુષ્ટ સ્થિતિમાંથી પ્રયત્ન, સાદસ અને દ્વિમતવડે બહાર નીકળી જવું અને સતપ્રયત્નના ફળ રૂપી સુખને મેળવવું. ઉન્નતિ ઇચ્છનારને માટે સર્વોત્તમ રરતો એ છે કે તેણે કદાપિ પણ કાચર જનવું નહિ જેમ સુવર્ણને તથાબ્ધા છતાં તેની કાંઈમત ઓછી ન થતાં વધ્યાં દરે છે. તેમ કદાચ દુઃખ આવી પડે તો તે આપણામાં રહેલી અંતરજનની ઘડિતને બહાર પ્રકટાવનાર છે એમ માનવું અને તેવા પ્રમતે નિરાશ ન થતાં જમણા ઉત્સાહથી પ્રયત્નમાં જોડાવું એજ ઉન્નત સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરાવનાર છે. સર્વ કાર્યમાં ઈશ્વરની સદાય માંગી, ઇશ્વર ઉપર વિશ્વાસ રાખવો, આપણી મદદે ઈશ્વર દોષાથી આપણે સર્વ કરવાને સમર્થ હોએ એમ માનવું, અને તેવી થકાથી પ્રયત્ન કરવામાંજ કર્તવ્ય માનવું ઉન્નતિને પ્રાપ્ત કરવાની આ સર્વોત્તમ ક્ષણ છે અને તેના જે કરે મનુષ્ય સમગ્ર ઉપયોગ કરશે તો તે જરૂર અને તેવી વિપત્તિના લાગ કરી ચકશે.

एकाग्रतानी महत्ता

(લે. શ્રી મણિલાલ નરુલાઈ દામી બી. એ.)

મનુષ્યો ગાંઠ પણ લગા વિના ધણી પ્રયત્નજો કરે છે. અને તેનું પરિણામ એ આવે છે કે તેઓ પોતાના કામમાં નિષ્ફળ નીવડે છે. જે કામ કરતા હોયએ તેમાંજ બચ્ચ આ પડે. તે સમયે જીવિખ્યનો વિચાર કરવો નહિ અથવા તે ક્યાં પછી નકામી ચિંતા કરવી નહિ. જે મનુષ્ય આ રીતે પોતાનું સપગું મનોજન એકજ જાગનપર લગાડે તો જરૂર તે એકાગ્રતાદારા તેના કામમાં વિજય પ્રાપ્ત કરી વિના રહે નહિ.

અમેરિકાનો કોલમ્બિસ પી. કોર્નેલ જીજાણે છે કે યુવાન મનુષ્યોને આધારમાં જે નિષ્ફળતા મને છે તેનું મોટું કારણ બીજું કંઈ નહિ પણ એકાગ્રતાનો અભાવ છે. જે જે મનુષ્યોએ મદત પ્રાપ્ત કર્યું છે. અને પોતાના કાર્યમાં વિજય મેળવેલો છે, તેમણે

પોતાની બધી શક્તિ એક જ કામમાં ચોળેલી ધણી બાબતો આમ તેમ કરવા કરતાં એક જ બાબત સારી રીતે કરનાર મનુષ્યોની અત્યારે જગતને જરૂર છે. જે પોતાની શક્તિ-આને વિખેરી નાખે છે. તેને વાસ્તે જય પામવાનું કામ ઘણું કઠણ છે. ધણી નિષ્ફળતા-ઓનું કારણ અબ્યવસ્થિત રિયતિ છે. ઉદ્દેશ વગરનું જીવન, હેતુ વગરની પ્રવૃત્તિને આ વીસમાં સૈકામાં રહેવાનું સ્થાન નથી. ખોટા માર્ગે દોરેલી શક્તિ નકામી જ ભાય છે. મનુષ્યો પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેથી તેઓ આગળ વધે છે એમ માની શકાય નહિ. રમવાનાં એન્જીનો-માંથી ધુમાડો નીકળે, અથવા અવાજ પછી નીકળી શકે, પણ તે આપણને દૂર લઇ જઈ શકે નહિ.

એક વાર એક ખેડુતે પોતાના નોકરને કહ્યું “ આમ જો ! તારી આવી રીતે કામ કરવાની રીત ચાલશે નહિ. તું જમીનમાં વાંકાયુકા કાપા તારા હળવડે પાડીશ તો ઊંડા વાટદાર ઉભા રહી શકશે નહિ. તું ખેતરની સામી બાજુએ કાંઈ વરતુ ઉપર ચિત્ત રાખ. જો પેલી સામી બાજુએ એક માય ઉભી છે, તું હળથી ખેડતો જો, પણ તારી દૃષ્ટિ માય બણી રાખજે એટલે હળવડે સીધા કાપા જમીનમાં પડશે. ”

“ બહુ સારું, સાહેબ ! ” તે નોકરે જવાબ આપ્યો.

દશ મિનિટ પછી તે ખેડુતે બોલ્યું કે તે હળ ખેતરમાં આમ તેમ આડઅવળા કાપા પાડી રહ્યું હતું.

“ બંધ કર ! બંધ કર ! ” તે ખેડુતે કહ્યું.

નોકરે જવાબ વાળ્યો “ સાહેબ ! તમે કહ્યું હતું તેમજ મેં કયું છે. ગાયને પહોંચવાને સીધી લીટીમાં મેં હળને દોડ્યું છે, પણ ગાય સ્થિર ન રહી તેમાં ફું શું કરું ? ”

પણ મનુષ્યોનાં જીવન આવીજ જાતની હોય છે. જીવનના કાંઈ પણ ઉદ્દેશ વિના તેમની જીવનગીકા આમ તેમ હકારાય છે, અને પરિણામે ધાંવીના બેલની માફક તેઓ ત્યાં ત્યાં ભાસમ પડે છે. વિજય અને પરાજય પામેલા મનુષ્યોમાં મોટા ભેદ એ નથી કે એક બહુ કામ કરે છે અને બીજાને આગસુ બેસી રહે છે, પણ શુદ્ધિપૂર્વક કાંચુ કામ કરે છે. તેના જ પર વિજય કે પરાજયનો મોટો ભાગે આધાર છે. શુદ્ધિ દશ ગણી હોય, પણ જીવનનો ઉદ્દેશ જાણવાથી તે આમતેમ વિખેરી નાખતો હોય તેવા મનુષ્ય જે કામ કરે તેના કરતાં દશમા ભાગની શુદ્ધિવાળો મનુષ્ય એકજ ઉદ્દેશથી અને એકાગ્રતા થી પોતાના સાધનોનો ઉપયોગ કરે તો પ્રથમના મનુષ્ય કરતાં વિશેષ વિજય પામવાને સરળયેસા છે. પોતાનું લક્ષ્ય નક્કી કરી તે દિશામાં કામ કરનારની તોલે કાંઈ પણ આવી શકે તેમ નથી.

જે સ્થળે દરિયાઈ હોશ્કાયત્ર બનાવવામાં આવે છે. કારખાનામાં આપણે જોઈએ તો જણાશે કે તે હોશ્કાયત્રની સોયોના મુખ અડકાડવામાં આવે છે, અને તેને તે શક્તિ મળે છે, ત્યારે બધી સોયોનાં મુખ ઉત્તર બણીનાં યાય છે, તેવીજ રીતે મનુષ્ય જ્યારે પોતાના જીવનનો ઉદ્દેશ નિશ્ચિત કરે છે, ત્યારે તેની બધી શક્તિ તેજ દિશામાં વહે છે. તે બધાં કામ કરે છે, પણ તે બધાં કામોનો ઉદ્દેશ સામ્યમિન્ડએ પહોંચવામાં મદદ કરવાનો હોય છે. જે સાધનો સામ્યમિન્ડએ પહોંચવામાં સીધી યા આડકતરી રીતે મદદનાર

નથી હોતા, તેના ત્યાગ કરવામાં આવે છે. રસ્તામાં અડચણો આવે, તેથી વિરૂદ્ધ થાય. પણ તે પોતાની ધારેલી દિશા અને દર્શિબિન્દુ છોડતો નથી.

ખીને ધધો નથી મળ્યો, ત્યાં સુધી મેં ચિંતિતો ધધો સ્વીકાર્યો છે. એવું કહેનારા ચિંતકો શુ ચિંતજીની પ્રવૃત્તિમાં વિજય મેળવી શકે, અથવા તે કામમાં પ્રવીણતા પ્રાપ્ત કરી ઉઝી કદા મેળવી શકે ? જે કામ કરવાનું હોય તે કાંતો પૂર્ણ ખતરી કરો, અથવા તે કરવાનું છોડી દે, પણ ત્યાં સુધી તમે તમારા ધંધાથી બરાબર રંજાઓ નહિ, તે ધધાનો અર્થ તમારા હૃદયમાં યનયનાટ ઉપજાવે નહિ, અને તે ધધાનું મદદરૂ તમને તમારું સર્વસ્વ તે કામમાં રોકવા તમને દેરે નહિ ત્યાં સુધી તમે તે ધધાના નોકર છો, હજી તેના રોક યત્રને સમય જોઇશે.

અમેરિકાની કેમિસના પ્રેસિડેન્ટ એક વખતે આદીઓ તરફથી આવેલા પ્રતિનિધિ મી. મેક્નલીને કહ્યું હતું કે “વિજય અને કીર્તિ” મેળવવાને તમારે એકજ પ્રીજીયા મેળવવી. દરેક બીજા રજી થાય અથવા કસાય આવે તેનાપર તમારે બાધજી કરવું નહિ, પણ એકજ બાજતના પૂર્ણ અભ્યાસી થવું તે બાજતના રેશીઆલીટ-આસ જાણકાર થાઓ. તમે જાણતા સવાલનો અભ્યાસ કરો તો કેમ ?”

આ ઉપરથી મી. મેક્નલીએ તેજ બાજતનો અભ્યાસ કર્યો, અને ધીમે ધીમે તે બાજતમાં મોટો પ્રવીણ થયો, અને તે જે કાંઈ અભિપ્રાય આવે તે પ્રમાણમૂન મળાવા લાગ્યો. અને તેણે રજી કરેલું જાણત સંબંધીનું બીજા ન્યારે પસાર થયું. ત્યારે તેના જીવનની ધન્ય ધરી અને ધન્યમય હતી. જે મનુષ્ય એકજ બાવના, એકજ વિચાર અથવા એકજ વસ્તુને પોતાનું જીવન અર્પણ કરે છે તે જરૂર તે બાજતમાં વિજય પ્રાપ્ત કર્યા વિના રહેતો નથી. તમે જે કામ હાથ ધર્યું હોય તેને વાસ્તે વિચારો કરો, યોજનાઓ કરો, કાર્યો કરો, જીવન ગાળો. તમારું મન, બળ, યત્નિ, હાથ, અને આત્મા તે કામમાં જોડો અને જરૂર તે કામમાં તમને વિજય મળશે. જે મનુષ્યો એકજ વિચાર અને બાવનાથી રંજાય છે, તે વિજયી થવા વિના રહેતા નથી.

નહોન હોપકીન્સ નામના એક અમેરિકન સફળકાર્યે જાહેર કર્યું હતું કે મારો જન્મનો ઉદ્દેશ ધન એકું કરવાનો છે. તેણે બ્યાપારમાં લાખો ડોલરો મેળવ્યા, લોકો તેને કંજુશ, રવાળી વગેરે ઉપમા આપના હતા, પણ તેણે તો ધન પ્રાપ્તિ સિવાય બીજા કદા પર લગ્ન આપ્યું નહિ તેનો જીવન ઉદ્દેશ તેણે સાર્જ કર્યો, તેણે લાખો ડોલરો એકા કર્યા, અને જેમ ધન તેણે મોટા પ્રમાણમાં મેળવ્યું, તેમ ઉચરે તેણે તેટલીજ ઉદારતાથી ખર્ચવા માંડ્યું.

એક દોરણીલાલ સાર ૪૦ લાખ ડોલર (૧ દોઠ અને ૬૦ લાખ) રૂપિયા આપ્યા, મુનિરફિદી માટે ૩૦ લાખ ડોલર આપ્યા અને આ બન્ને સંરંધાઓના નિર્માણ સાર બીજા ૨૦ લાખ ડોલર તેણે આપ્યા.

પણ મનુષ્યો તકને વાસ્તેચકા જોઈ કરે છે, પણ સારી તક ન મળે ત્યાં સુધી પોતાની દક્ષિણો ખીજવાને કામ ના પાડવું નથી. તો તો પદ્ધતિ મળે છે, પણ તેનો તેઓ લક્ષ લઈ શકતા નથી, કારણ કે તે સમયે તેઓ તૈયાર હોતા નથી માટે આવજી આવજી દક્ષિણો ખીજવની, એટલે તેને અમલમાં મૂકવાના પ્રયત્ન તેમણે અવગે. જન.

તને દરેકે કામમાં શક્તિસાથે ચારિત્રવાળા મનુષ્યોની જરૂર છે, માટે જો તમારામાં ઉત્તમ ગુણો સાથે અમુક પ્રકારની શક્તિ હશે તો આપણ જગત્ 'તમારી માગણી કરતું આવરી, પણ જ્યાં સુધી તેરી માગણી ન થાય ત્યાં સુધી તમારા અલ્પ સાધનોમાં અને પરિમિત સંયોગોમાં તમે એકાગ્રતાથી અને તમારા પૂર્ણ મનથી કામ કર્યો કરો.

એમર્સન લખે છે કે, 'જ્યારે મનુષ્યે પોતાના કામમાં પોતાનું હૃદય મૂક્યું હોય છે, ત્યારે મનુષ્ય આનંદી હોય છે, અને તેના માથેથી બોળે ઉતરી ગયો હોય એમ તેને લાગે છે. પણ હૃદયવગરનું જે કંઈ કર્યું હોય અથવા કશું હોય, તેથી તેને સતોષ વળતો નથી જે કોઈ પણ કામ કરે, તેમાં તમારા વ્યક્તિત્વની છાપ પાડો, તમે કમાઈ કરનાર હો કે ધર્મગુરૂ હો, તમે હુવાર હો કે પ્રેસીડન્ટ હો છતાં જે કામ કરે તેમાં તમારું જીવન આવડું જોઈએ જો આ પ્રમાણે તમે કરશો તો તમે એવું દાર ઉપાડો છો કે જે દારા પૃથ્વી અને સ્વર્ગનો ખર્ચનો તમારા ઓરકામાં વહેને આવરી. "

દેશબંધુ ચિત્તરંજનદાસ.

શ્રીયુત ચિત્તરંજનદાસ ચાલુ કેસિસના પ્રમુખ નિમાયા છે તે દેશબંધુએ અસહકારનો સિદ્ધાંત મહત્વ કરી પોતાની વકીલાતમાં મળતી અસખ્ય કમળની કમાણી ઊડી સ્વાર્થનો ભોગ આપ્યો છે. તેમનું જીવનચરિત્ર આ રચને આપતું યોગ્ય ગણુ છે.

શ્રીયુત દાસનો જન્મ સને ૧૮૭૦ માં વૈદ્યકુળમાં થયો છે. તેમના પૂર્વજ હાકા જીલ્લામાં રહેતા હતા તેમના પિતાથી જીવન મોહનદાસજી અંગ્રેજીના સમર્થ વિદ્વાન હતા અને કલકત્તા હાઈકોર્ટમાં એટર્ની હતા. તે નિરાશિખાની અને દાનશીલ પુરુષ હતા. તેમણે પોતાના પુત્ર દાસને ભવાનીપુરની લડન મિશનસ્કુલમાં વિદ્યાભ્યાસ માટે મૂક્યા તેમણે ત્યાં એન્ટ્રેસની પરીક્ષા પાસ કરી. તે પછી તેમને કલકત્તા પ્રેસીડેન્સી કોલેજમાં ટ્રેન્યુએટ થવા મૂક્યા. તેમણે બી, એ, ની ડીગ્રી મેળવી. તે પછી તેમને સીવીલ સર્વિસની પરીક્ષા પાસ કરવા માટે ઇંગ્લાંડ મોકલ્યા. ત્યાં તેમણે સારો અભ્યાસ કર્યો અને સીવીલ સર્વિસની પરીક્ષામાં પાસ થયા. પણ તેમની સિવિલ સર્વિસમાં ચુટણી થઈ નહિ.

જ્યારે દેશબંધુ દાસ ઇંગ્લાંડમાં અભ્યાસ કરી રહ્યા હતા ત્યારે તેમણે એક વખતે પોતાની નિર્બંધતાનો મણો ઉત્તમ પરિચય બતાવ્યો હતો જેમ્સ મેકલિન નામના એક માણસે સને ૧૮૯૨ માં એક સભા સમક્ષ એક ભાષણ આપ્યું. તેમાં તેણે કહ્યું કે, " હિન્દુસ્તાનમાં હિંદુ અને મુસલમાનો ગુલામ જાતિના છે અને તે લોકો અમારી ગુલામી કરે છે." આ કથનને વિદ્યાર્થી દાસ સહન કરી શક્યા નહિ. તેમણે લડનમાં રહેતા હિંદુવાસીઓને એકઠા કરી એક સભા કરી અને બાખ્યાન આપી મેકલિનના આ ભાષણની સામે તીવ્ર વિરોધ દર્શાવ્યો. આ સભાની ખબર ઇંગ્લાંડના પ્રમુખ પ્રધાન ગેડડસ્ટનને મળી જેથી તેમણે મેકલિનની આ બૂત સુધારવાને માટે અંગ્રેજોની એક સભામાં ધ્રુવક ચિત્તરંજનદાસને

બોલાવ્યા, તે વખતે તેમની ઉંમર ૨૨ વર્ષની હતી. તોપણ તેમણે તે સમાર્થ જઈ પોતાની સ્વાભાવિક ઓળખિતાથી પોતે ઇંગ્લંડના મહાપુરોહીની આગળ પોતાના પક્ષનું દલતાથી સમર્થન કર્યું. અને તેના પરિણામે મેક્લિનને તેમની ક્ષમા માગવી પડી.

તે પછી સિવિલસર્વિસને માટે સુટણી થઈ પણ તેમાં તેમને નાંખર ન આવવાથી તે ન સુટાયો ત્યારે તેમણે કાયદાનો અભ્યાસ કરવા માંડ્યો. આ વખતે ૨૪૦ દાદાભાઈ નવરોજી પાર્લામેન્ટમાં સભાસદ થવાની ઉમેદવારીથી ઇંગ્લંડ ગયા હતા. શ્રીયુત દાસે દાદા-ભાઈના કામમાં જનતી મદદ કરી હતી અને ઠેકાણે ઠેકાણે ફરીને અનેક જગ્યાએ ભાષણો આપ્યા હતાં. તે પછી પોતે બારીસ્ટરની પરીક્ષા પાસ કર્યા પછી હિદમાં આવ્યા અને કલકત્તામાં બારીસ્ટર તરીકે વકીલાત કરવા લાગ્યા.

દેશબંધુ દાસના પિતાશ્રી જુવનમોહનજી પોતાના ફાનશીય સ્વભાવને લીધે દેવાદાર બધ ગયા હતા. પણ પોતે પોતાના પિતાનું બધું દેવું પોતાને માથે લઈ લીધું. નવેસવા તે બારીસ્ટર હોવાથી ચરુઆતમાં તેમને કાંઈ વિશેષ આવક નહોતી. જ્યોતી દેવું ન પતવી ચક્રવાથી તે ખૂબ ચિંતાતુર રહેતા હતા એવામાં તેમને પ્રસિદ્ધ થવાને એવી તક મળી ગઈ કે તે તકનો લાભ તેમણે જવા ન દીધો.

સને ૧૯૦૭ માં અરવિન્દ ધોષ માણીકતલા વાળાને બોમ્બેના મુકરદમામાં પકડવામાં આવ્યા. આ દેશ લડવાને માટે અરવિન્દધોષની પાસે પૈસા નહોતા, તેમ કોઈ ઉદાર વકીલ પણ તેમનું કામ મફત અથવા જુજ શી લખને ચલાવવા માટે તૈયાર થયો નહિ. એવામાં આ મહાન કાર્યનો ભાર પોતાની ઇચ્છાથી શ્રીયુત દાસે પોતાને માથે લીધો. અને અત્યંત મહેનત કરીને તેમણે અરવિન્દધોષને આ મુકરદમામાંથી નિર્દોષ બનાવીને છોડાવ્યા. આ મુકરદમામાં જીતવાથી તેમનું નામ ચારે તરફ ફેલાયું અને તેથી તેમની વકીલાત પણ થોડાજ દિવસમાં ઝગમગી ઊઠી.

તેમની વકીલાત મારી ચાલતી આવક વધવા લાગી. આવક વધતાં સર્વથી પહેલાં તેમણે પોતાના પિતાનું દેવું પાછળે પાછના દિસાજથી ચૂકાવી આપ્યું. તે પછી જેમ જેમ આવક વધવા લાગી તેમ તેમ પોતાના બાપની માફક તેમણે પણ પોતાના ધનનો સફુપયોગ કરવા માંડ્યો. તેમણે આજસુધીમાં દબારે ત્રિપલાઓ અને દરિદ્ર ગૃહસ્થોને ધનની મદદ કરી છે પોતાના ખર્ચે કેટલીય કન્યાઓનાં કન્યાદાન આપ્યાં છે. સેકંડ બાળકોને પોતે મદદ આપી વિદ્યાભ્યાસ કરાવ્યો છે. આ પ્રમાણે દીન અને દુખીયોને મદદ કરવામાં તેમણે ક્યાસ ન રાખવાથી, તેમના આશિર્વાદથી તેમની આવક પણ ધણીજ વધી ગઈ.

તેમની માસીક આવકદર માસે ૬૦૦૦ રૂપિયાંથી પણ વધુ હતી, તો પણ તેમણે ક્ષણે બામ દીન દુખિયોને મદદ કરવામાંજ ખર્ચાતો. જંગાળમાં તે પ્રસિદ્ધ ગણાતા તેમનું માન પણ સાંઠે ગણાતું. જ્યારે ગઈ સાલ નાગપુરમાં કેમિસ કરાઈ ત્યારે તે કેટલાક જંગાળીઓને લઈ આસ અસહકારની સામે વિરોધ દર્શાવવાને માટે આવ્યા હતા. તે વખતે મહાત્મા ગાંધીજી સાથે તેમને કેટલોક વખત વાદવિવાદ થયો અને તેના પરિણામે ગાંધીજીનું કહેવું તેમને સત્ય લાગતાં તે અસહકારની તરફથી બળ્યા અને જે કાયદો વિરોધ કરવા તે આવ્યા હતા તેજ અસહકારનો કરાવ કેમિસમાં તેમણે જાતેજ રજુ કર્યો. અને

પાસ કરાવે. આમ કરાવ કરાવી બેસી ન રહેતાં અસહકારના સિદ્ધાંત અનુસાર તેમણે તરતજ અમત કર્યો અને પોતાની દર મામે ૬૦ હજાર ઉપરાંતની આવક છોડી વધીલાતને તિતાજલી આપી આ પ્રમાણે દેશબદ્ધને પોતાના સ્વાર્થનો ભોગ આપી દેશસેવા કરવાને અંપલાવ્યું. અને તે પછી બંગાળમાં અને બીજે, ફરી અસહકારનો ઉપદેશ આપવા માંડ્યો.

દેશબદ્ધ દાસ દિવસે પોતાની વધીલાતનું કામ કરતા અને રાત્રે સાહિત્યનું કામ કરતા. માહિલ પ્રતિ પશુ તેમને અયાગ ગ્રેમ છે. તેમણે 'નારાણ' પત્રનું મુખાદન કર્યું હતું તે સિવાય કેટલાક ઉત્કૃષ્ટ કાવ્ય પણ રચ્યા છે. તેમણે સંગીત સાગર, કિશોર કિશોરી, અને અત્યંતીએ એ પુસ્તકો રચ્યાં છે અંગ્રેજીમાં પણ તેમણે કેટલાક પુસ્તકો રચ્યાં છે.

મીયુત દાસ સમાજ અને દેશના કિતાબ કાર્યોમાં પ્રથમથી જ લાગ લેતા રહ્યા છે. કોંગ્રેસમાં પણ પોતે સામેલ થતા હતા અને ૧૯૧૬ માં પંજાબમાં ગોળીબાર થયા અને અત્યાચાર થયો તે વખતે પોતે ચાર માસ સુધી ત્યાં રહી તેની તપાસ કરી હતી. ત્યાંના અત્યાચારોની તપાસ કરવા એલ હડિયા કોંગ્રેસે જે કમીટી નીમી હતી તેમાં મહાત્મા ગાંધીજી ત્રિગેરની સાથે પોતે પણ સભાસદ હતા.

કલકત્તાની રેપેશલ કોંગ્રેસ વખતે તો તેમણે અસહકાર સામે વિરોધ મત પાડ્યો હતો પણ નાગપુર કોંગ્રેસ વખતે તો ગાંધીજીના મુખાગમમાં આવતાં તેમણે જ અસહકારનો કરાવ હજી કર્યો હતો. ત્યાર પછી તેમણે વધીલાત છોડી.

આવક છોડી દેશ સેવાનું જ કામ કરવા માંડ્યું છે તેમણે દેશસેવાને માટે પોતાના મર્ચન્ટનો બોગ આપી સંન્યાસી જેવી દશા ગ્રામ કરી છે. દર માસે આઠ હજાર રૂપિયા જેવી જગરજસ્ત આવક ઉપર જે માણસ લાત મારી તેનો ત્યાગ કરે તે કોઈ અસાધારણ પુરુષ જ હોવો સભવ છે અમૂનબજારપત્રિકામાં-શ્રોમુત મોતીલાલ ધોળે તેમને લખ્યું હતું કે 'હે દેશબદ્ધ ચિતરજન, તમેજ પશ્ચિમ કરોડ અંગાળીયોમાં અમર થયા છો. અમારામાંથી તો ઘણા કર્મમાં પેસીને લુપ્ત થઈ જઈશું, ઘણા સ્મશાનમાં બળી જઈશું. પરંતુ તમે તો રાજનૈતિક આકાશમંડલમાં મુવ તારા સમાન અચળ અને અટલ બાવથી તમારી કિર્તિ કોમુદીને દેવાવી રહેશો; તમે પુજનીય બારતના સાચા દેવ છો. તમારી પૂજથી બારતવાસી પોતાને કૃતકૃત્ય માનશે. અને તેથી હે ચિતરજન તમને, કૌટિ પ્રચુગ છે."

તેમની આવી દેશસેવાથી આ વર્ષે ૩૬ મી મહાસભાના પ્રમુખ તરીકે તેમને ચુંટી કાઢ્યા અને તે દરમિયાન બંગાળમાં સ્વયંસેવક મંડળોને સરકારે ગેરકાયદેસર મંડળો કરાવ્યાથી તે મંડળમાં લખવાથી તેમને પણ કનકતામાં સરકારે કેદ કર્યો. દેશની ખાતર આજો ભોગ આપનાર વિરલજન પુરુષો હોય છે.

ગુજરાતી, અંગ્રેજી, હિંદી, મરાઠી, ઉર્દુ, સંસ્કૃત અને બંગાળી શીખવનાર

માસ્ટર ઑફ નૉલેજ

આ પુસ્તક ઘણા ખર્ચે ઘણા વર્ષે તૈયાર થયું છે. આ પુસ્તક ઉપરથી જમે તે થોડું બહેતે માણસ પણ અંગ્રેજી, મરાઠી, હિંદી, બંગાળી, ઉર્દુ સંસ્કૃત સારી રીતે લખી, વંચીને બોલી શકે છે હજારો કપીઆ ખર્ચવા છતાં અને વર્ષોનાં વર્ષો ગાળ્યા છતાં આટલી લાવાઓનું જ્ઞાન તરત થતું મુશ્કેલ છે. પણ માત્ર આ એકજ પુસ્તકને માત્ર છ માસ અભ્યાસ કરવાથી ઘણીજ રહેલાઈથી-થોડું ગુજરાતી બહેતે માણસ દેશ તે પણ ઉપરની લાવાઓ છે ગદ્યમાં શીખી શકે છે. પુસ્તક અપી જવા આવ્યું છે. કી ૩.૧૦-૦

બ્યવસ્થાપક બાગ્યોદય-અમદાવાદ.

દરેક મનુષ્ય માત્રને વાંચી મનન કરવા લાયક ઉપયોગી પુસ્તક.

મહાત્મા ગાંધી

અને

હિંદના મહાન નરરત્નો.

(સચીત્ર)

આ પુસ્તક ફ્રેન્સિસ નિમિત્તે હાલમાં જ બહાર પડ્યું છે. બહાર પડતાં જ તકતક ઉપડવા માંડ્યું છે. નહોતો પણ જુજ હોવાથી પછીથી નિરાશ થવાનો સંભવ છે. આ પુસ્તકની અંદર જેનાં દર્શનને માટે તમે તલસી રહ્યા છો, જેની વાણી સંભળવા તમે પકાપડી કરો છો તે મહાન નર મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીજીનું જીવન ચરિત્ર, તેમની બાળ પણીની અવસ્થા, તેમનો વિદ્યાપતનો પ્રસંગ, તેમની દક્ષિણ આફ્રિકાની સેવા, તેમની ત્યાં ઉપાડેલી સત્યાગ્રહની લડતમાં જીત, લડાઈમાં સેવા, તેમનો જેઠનો અનુભવ, ત્યાંના હિંદી-ઓનાં સંકરો દૂર કરવા, ઈંગ્લાડમાં જઈ કરેલી લડાઈમાં મદદ, તેમના ધાર્મિક વિચારો; હિંદમાં આવી ઉપાડેલું દેશસેવાનું કામ, ચમ્પારણનો ખટસો, સત્યાગ્રહની છુબેશ, તેમનું પકડાવું, હિંદમાં થયેલાં કુદલડો, પંડ્યાઓનો અત્યાચાર, ખીલાફતમાં મદદ, અસહકારને પ્રારણ કરી, સ્વદેશી કપડાંની-ખાદીની હિમાયત, બચ્ચભાઈ યુરોપિયન ટ્રેસમાં રહેનારા આજેવાનોને ખાદી પહેરતા કરવા, આખા દેશનું વાતાવરણ અસહકારમય કરી, હિંદુ મુસલમાનોનો ભાઈચારો વધારવો વિગેરે તેમણે કરેલાં કાર્યોનો હેવાલ તમે આ પુસ્તકમાં વાંચી મહાત્માજીના અનેક ગુણોને જાણી શકશો. તે ઉપરાંત.—

લોકમાન્ય બાલગ ગાંધર તિલક, ફ્રેન્સિસના પ્રમુખ દેશપ્રેમી ચિતરંજનદાસ, શ્રીયુત અરવિન્દપ્રેમ, દેશમાન્ય જોષાજીજી ગોખલે, હિંદના દાદા દાદાબાઈ નરસીજી, કવીર રવિન્દ્રનાથ ટાગોર, સર શીરાજસાહ મહેતા અને પડીત મહનમોહન માલવીયા, દેશભક્ત લાલાલજીપતરાય, પડીત મોતીલાલ નહેરૂ વિગેરેનાં જીવન ચરિત્રોનો આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ કરેલો છે આ પુસ્તક વાંચવાથી દેશના આગેવાન નેતાઓનાં જીવન ચરિત્ર વાંચવાથી ધણું જાણવાનું મળી આવશે. દુરતજ મંગાવો—જડા ગ્રેસ કાગળો પાન ૨૨૪ પાકુ પુકુ.

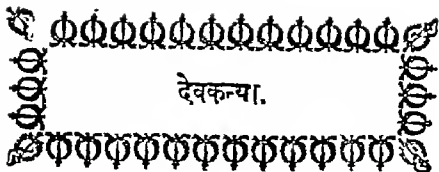
તેમાં મહાત્મા ગાંધીજી અને લો. ગા. તિલકના ફોટો પણ છે.

કોમ્પ ૩. ૧-૮-૦ દુરતજ મંગાવો

ભાગ્યોદયના જે ગ્રાહકો આવતા વર્ષનું લગ્નજમ ૩, ૩-૮-૦ મનીઓર્ડરથી આ માસમાં મોકલી આપશે તેમને આ પુસ્તક ૩ ૧-૦-૦ માંજ મળશે.

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે.

ત્રી ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

દેવકન્યા.

[અનુસંધાન ગતિઠી.]

પ્રકરણ ૫ સુ.

સાધુઓનું પકડાવું.

સવાર થતાં ત્યાં થઈ જતાં લોકોએ અસરકારકીને જાડે બિંદો નોંધ્યો. તેમણે આવી તેને જોડ્યો. અસરકારકીએ સાધુનો કેડો લેવાનો વિચાર કર્યો. તે પાસેના ગામમાં ગયો. અને ત્યાં બે ત્રણ દિવસ રહ્યો. શરીર સાફ થયા પછી તેણે સાધુઓની પાછળ જરાનો વિચાર કર્યો. આ વખતે તેણે ધાર્યું કે આને આ વેશે તો ત્યાં જવાશે નહિ. ને આ વેશે ત્યાં જઈશું તો કદાચ તે લોકો જોળખી લેશે તો બાજુ બગડી જશે. માટે તેણે એક સોદાગરનો વેશ લીધો. એક સાસુ ઘોડો ખરીદ્યો અને ઉત્તમ સોદાગરનાં કપડાં ધારણ કર્યાં. તે પછી તે સાધુઓની શોધ કરતો કરતો ગામડાંમાં ભટકવા લાગ્યો. અડવાડીયા પછી તેને ખબર પડી કે તે સાધુઓનું મંડળ કાસેજ અદિતી પૂર્વદિશામાં ગયું છે. તે પછી તે પણ તે દિશામાં ગયો. જે ગામની ભાગેજે સાધુઓએ મુકામ કર્યો હતો તે ગામમાં આપણો નવો સોદાગર આવી પહોંચ્યો.

તેણે સાધુઓને દૂરથી જોઈ લીધા. બારોબાર તે સાધુઓ પાસે ન જતાં ગામમાં ગયો ત્યાં તેણે એક સાંઠે મકાન અડવાડીયા માટે બાંધે લીધું. અને તે પછી ત્યાંના પોલીસથાણામાં જઈ પોલીસ અમલદારને પોતાની દલીલ કહી. તેણે ધણી વર્ષ સુધી પોલીસમાં નોકરી કરી હતી તેથી તે આવી ખટપટથી અને શુદ્ધ પકડવાની રીતથી ભોંભાયો હતો. તેણે કહ્યું કે “મારા એક મિત્રના નાની વપના જોડાણને સાધુઓ પકડીને અદિલક આપ્યા છે તેઓ મને પહેરક દિવસ ઉપર મળેલા પણ તે વખતે તે જોડાણને મને સોંપ્યો નહિ અને તે ધણી માણસો દેવાથી મારી કુર્ચા કરી. આ લોકો એકદમ ગંઠિલેવા નથી માટે આપ મને મદદ કરો તો હું તેમને પકડી દઉં.”

પોલીસ અમલદારે તેની ફરીવાદ નોંધી લઈ તેને મદદ આપવા કશું કયું. તે પછી તે સોદાગરના વેશમાં સાથે બે ચાર પોલીસને પહેરવેશ બદલાવી સાથે લઈને સાધુઓ પાસે ગયો. આ વખતે તેણે ત્યાં જઈ સમ્મતા દર્શાવી અને મહાત્માને પગે પડ્યો. અને પૂછ્યું કે “આપણી પધારણ છો? આપનો મુકામ અદિલક કેટલા દિવસ માટે છે?” આના ઉત્તરમાં સાધુઓએ કહ્યું કે “અમે તો ફરતા રામ છીએ, અમારું રહેવાનું થોડુંજ એક ગામમાં થાય છે મન ચાલે ત્યાં જવું અને મન ચાલે ત્યાં રહેવું. ખીર ધંધર રમણ કરવું એ અમારું કર્તવ્ય છે, આ અમારા શુભ છે તેમની આજ્ઞા થાય તે પ્રમાણે

અમારે કરવાનું. એ તો બડા સિદ્ધ પુરુષ છે, ૧૫૦ વર્ષ તો થઇ ગયા છે, યોગબળથી તેમણે પોતાનું શરીર કેવું નવચુવાન બનાવી દીધું છે. દાંત પણ નવા આવ્યા છે એવા સિદ્ધ પુરુષોની સેવા કરવી એ અમારું કર્તવ્ય છે.”

આ સાંભળી અસરકર્મીએ પોતાની સાથે આશ્રિત બીજા પોલીસો કે જે પહેરવેશ બદલી આવ્યા હતા તેમને ઇશારત કરી સમગ્રભૂ ક્રે આ જેને ગુરુ કહે છે તેજ મારા મિત્રો ૧૨ વર્ષનો છોકરો છે. તેનેજ આ લોહી પકડી લાવ્યા છે. આથી પોલીસના અમલદારે પણ તે લોકોને બરોબર ઓળખી લીધા. થોડીવારે અસરકર્મીએ કહ્યું કે : “બાપજી, આપને મારે બોજન આપવાનો વિચાર છે માટે આપ કાલે મારે ત્યાં પધારશો, અમે બાપજી આપના જેવા મહાપુરુષોની સેવા કરી કૃતકૃત્ય થઈશું.” આથી સાધુએ પૈડી એક બેઠું કહ્યું “નહિ લાઈ બોજનકી કુછ પરવા નહિ, અમે તો કલ્પને વાલા હૈ ઇશ્વરને દીધા ગુરુજીકી પાસ ઠાઈબી ખાતકી ખામી નહિ હૈ જે તુમકે સીધા દેના હોય સો ઇશ્વર ભેજ દેના ઔર દક્ષિણા દી જે ભેટ કરની હોવે સો બી ઇશ્વર ભેજ દેના, અબી હમતો હરદાગઢા મેળામાં જાયગા.”

અસરકર્મીએ કહ્યું કે “ગુરુજી, આ વખતે તો આપ આજા આપો આપની પધરામણી માગ જેવા રહેને ત્યાં ચવાઈ અમે પાવન થઈશું કૃપા કરી આપ અમારી સેવા જરૂર કયુલ કરશે. અમારાં એવાં કયાંથી ધનભાગ્ય કે અમારે ત્યાં આપ સાધુ મહાત્માઓનાં પમલાં યાય. આપની સેવા કરવાનો પણ અમને સારો લાલ મળશે માટે મારી વિનંતિ માન્ય કરશે.”

અસરકર્મીને તે લોહી ઓળખી શક્યા નહોતા તે તો તેને સોદાગરજ સમજતા હતા. આ લોહી પાકાં સીધાં ઉડાવતા, ભેટ સોજાદ પણ સારી પડાવતા, કંઈ કંઈ ચમત્કારો પણ કરી બતાવતા, અને તેથી ભોજા લોખ પણ કળાતા આ દાંત ખરા સાધુઓ નહોતા વર્ષગાં આઠ મહિના આ ટોળુ બહાર ગામ ફરતું ચાર મહિના કાંઈ સારા સ્થળે મૂકામ કરતું ત્યાં મઠ જગીર પણ હતી તેમાં કેટલાક તો સસારી પણ હતા કેટલાકતો સેવિકાઓ પણ રાખતા આવી રીતે આ અધમ ટોળુ ધર્મને બદલે દોષ કરતું. તેમણે અસરકર્મીની પ્રાર્થના કયુલ કરી અને બીજે દિવસે તેને ત્યાં પધારવાનું નક્કી કર્યું.

અસરકર્મી તેમને કાંઈ વિખૂટા મુકે તેમ નહોતું. કદાચ તે લેદોને આ પ્રપચની ખબર પડે અને નાસી જાય તો એવા ભયથી તે સાધુઓની સેવામાં આવો દિવસ અને ગત રહ્યો. વચ્ચે બે માણસોને ત્યાં બેસાડી ઘેર બેસાડે અને તે લોકોને કેવી રીતે પકડવા તે માટેની પોલીસ અમલદાર માથે બરોબર ગોઠવેલું કેવી દીધી બીજે દિવસે તેણે સાધુઓને પોતાને ત્યાં આવવાની પ્રાર્થના કરી તેથી સાધુઓએ એક ઘોડા ઉપર પેલા છોકરાને પોતાના ગુરુ તરીકે બેસાડ્યો અને તેની આજુબાજુ બીજા સાધુઓએ ચાલવા માંડ્યું વાંજતે માંજતે હરી ભજન કરતા આ લોહી માલપુલ ઉડાવવાની ઇચ્છાથી ગામમાં ગયા, અસરકર્મીએ તેમને આવી રીતે પરખાયાં પોલીસ ચાણામાં લઈ જઈ ધીરુ બે ચાર પોલીસને કેશ બદલાવી આગળ રાખ્યા અને બેચારને આજુબાજુ તેમ જ રાખ્યા હતા. અસરકર્મી ભોખે ચાલતો હતો.

એતનેતામાં પોલીસ ચાણું આવી ગયું. સાધુઓએ પૂછ્યું “ગાળા કેતના દૂર હૈ”

તેમને કાંઈક એકમ પણ પડ્યો, અસરકારકીએ કહ્યું. “ હવે તો નજીક આવી ગયા છીએ. ” પોલીસવાગમાં તેમનો જ્યાં પોલીસ યાણમાં પ્રવેશ થયો કે આભુઆભુથી હથી-યારખ પોલીસો તેમને ઘેરી લીધા. અને સાધુઓને પકડવા માડયા. આ જોઇ તેમણે કહ્યું. “ અરે, શેઠ, આ શું, આ લેણા અમને કેમ પકડે છે ? અમે કાંઈ ચોર છીએ કે શું ? સાધુઓને આમ પકડવાથી પરમાત્મા ભય નહિ કરે. ” આ જોઇ અસરકારકીએ કહ્યું કે: એનો તમે કોઇ સાધુને આડેક દિવસ ઉપર માર મારી જાડે બાંધ્યો હતો તેની ફરીવાર આદિ આવી છે તેથી તમને પકડે છે ! આ સાંજની સાધુઓએ જાણ્યું કે નક્કી હશે થયો છે.

તે લેણાની સખ્યા પણ સારી હતી તેથી તેમણે પોતાનું જોર પણ અજમાવ્યું અને પોલીસના હાથમાંથી છટકવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા. થોડી ઝપાઝપી પણ થઇ. નાસભાગ થતાં પોલીસે આવી અંદુકાના બાર કરી જણાવી દીધું કે જો નાસવા પ્રયત્ન કરશો તો બહુકની ગોળીથી ઠેર થશે માટે નામવાની વાત જવાહો.

આવી રીતે પોલીસોએ જ્યાં સાધુઓને પકડી હાથકડી નાંખી દીધી. માત્ર મહાત્મા અનેકા પેલા છોકરાને છુટો રાખ્યો. સાધુઓએ જાણ્યું નક્કી પાપ ફરી વળ્યું તે પછી પેલા છોકરાને અસરકારકીએ ઓળખાવ્યું અપી કહ્યું કે કેમ નારાયણ, તારી મા પાસે જવું નથી ? હવે તને કશે ભય નથી. આ લોકો તારો વધિ વાળે પણ કરી શકનાર નથી માટે જોવું હોય તેવું સામે સાચું લખાવજો આમ કહી તેની માયાની કૃત્રીમ જટા અને દાઢી લઈ લીધાં એટલે પોલીસની પણ ખાત્રી થઇ કે જોને આ લોકો ૧૫૦ વર્ષનો સિદ્ધ યુગ કહેના હતા તે તો નાની વયનો છોકરોજ છે.

આ પ્રમાણે મર્વ સાધુઓને કેદ કરી એરડીમાં પૂર્ણ તેમને યુ-હો મનાવવા માટે પોલીસોએ પોતાની યુક્તિ અજમાવા માટે તેમના ખર્ગ નામ હામ પૂર્ણ અને કહ્યું કે તમે તમારા ગુહેવાતુ જોરખર કેઠાણ અને તમારાં નામ નહિ બતાવો તો છટવું યુરેલ પડશે આ પછી તેમની પાસેનો સર્વ સામાન જપ્ત કરી તેમાંનો માલ પચનામું કરી કમળમાં રાખ્યો નારાયણને પણ પાટી ખાત્રી ચતા સુધી પોલીસ પહેરામાં રાખ્યો. આ પ્રમાણે આધુ મહાત્માએ પોલીસના જસામ જપ્તગ ગયા અસરકારકીએ તેમને કહ્યું કે: જો આધુને મારી તમે જાડે બાંધ્યો હતો તેજ હું તમારાં પાપકર્મ ઉઘાડાં પાડવા માટે અને આ છોકરાને તમારી પાસેથી છોડાવા માટેજ હું તમારી પાછળ પડ્યો છું તમે સાધુ થઇ અચાધુના કામ કર્યા છે તેવું કળ તો તમારે જોગવવુંજ પડશે,

સાધુઓ પણ કેદમાં પડ્યા પડ્યા વિચાર કરવા લાગ્યા કે હવે શું કરવું જેવી રીતે છુટારી.

નોંધ.

૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભા-અમદાવાદ—૬૨ વર્ષે નાનાસના અકવાડીયામાં કો-ંગ્રેસ અને કોન્ફેડરેન્સ મળ્યાં કરે છે. તેવી રીતે આ વર્ષે અમદાવાદમાં ૩૬ મી રાષ્ટ્રીય મહાસભા લરાઈ હતી તે ઉપરાંત સસાર સુધાગ પરીવહ, ખીવદિત કોન્ફેડરેન્સ અને મુરતીમ લીમની ગેકા પંચ મળી હતી કેમિય અથવા તો રાષ્ટ્રીય મહાસભા બગાળાના નેતા શ્રીયુત

ચિત્તરંજનદામના પ્રમુખપણા નીચે મળવાની હતી પણ શ્રીદાસને સરકારે કેદ કર્યાંથી છેતી ધડીએ કેશિમના પ્રમુખ તરીકે હકીમ અજમલખાનને સુઠી કાઢ્યા હતા. સ્વાગત મંડળના પ્રમુખ તો શ્રીવલ્લભભાઈ જેઠ પટેલ હતા. મહાસભાનો મંડપ સાબરમતી નદીના સામે કિનારે એકીસપ્તીજના પુલ પાસે બાંધ્યો હતો. મંડપ વિશાળ અને ભગ્ય હતો છતાં તે માત્ર વળાઓ, પાટીયાં અને ખાદીતોજ બાંધેલો હતો. તેની પાસે મુસ્લીમ નગર કંતાનથી બાંધેલું હતું તેમાં મુસલમાન ડેલીગેટોનો ઉતારો હતો તેની પેલી બાજુ ખાદી નગર ખાદીનું બંધાવ્યું હતું તેમાં મહાસભાના ડેલીગેટોનો મુકામ હતો. મુસ્લીમ નગરમાં તેમ ખાદી નગરમાં પોટર વર્કમ ઉશુ કરી નગ દ્વારા પાણી અપાતું, તેમ વીજળીના દીવાની પણ ગોઠવણ હતી.

નદીને કાંઠે પુલ પાસેજ નગરશેઠના બજાલામાં અને તેના વિશાળ યોગાનમાં પ્રદર્શનની યોજના કરેલી હતી તેમાં દેશી ઠારીગરીની ફેટલીક વસ્તુઓ, હાથ વણાટના કપડાં, ગાલીચા, ખાદી વિગેરે ગોઠવેલું હતું. બાજુબાજુ દેશી માલની દુકાનો ખોલેલી હતી. પ્રદર્શનમાં જવા માટે ૦-૪-૦ ની ટીકીટ રાખી હતી. પણ તા. ૨૭ થી ૨૯ મી ડીસેમ્બર સુધી કેશિમના ટાઈમમાં તો પ્રદર્શન ઉધાકુજ નહોતું તેથી ફેટલાય ડેલીગેટોને નિરાશ થવું પડ્યું હતું.

મહાસભાની ખેઠક તા. ૨૭ મીએ ૩ વાગે હતી મંડપમાં પેસતાં મોટા ત્રણ દરવાજા બનાવેલા હતા, આમગ આલતાં નાનો મરખો બાગ અને વચ્ચે કુવારો હતો. મંડપની બાજુબાજુ કંતાનનો કાંગરાવાળો કોટ બનાવ્યો હતો. અંદરના મંડપના દાર પાસે કેદમાં પડેલા માણસોનાં નામ લખીને જે બાજુ કીર્તિ સ્મરણનાં મોટાં પાટીયાં ગૂંથેલાં હતાં ડેલીગેટોને માટે નીચે જમીન ઉપર બેસવાનું હતું. સ્વાગત મંડળને માટે પ્લેટફોર્મ ઉપર ૨૬ની પાછળ જમીન ઉપર બેસવાનું હતું એક બાજુ સ્ત્રી મંડળ બેઠેલું હતું, પ્લેટફોર્મ ઉપર મહાત્મા ગાંધીજી, પ્રમુખ હકીમ અજમલખાન, શ્રીવલ્લભભાઈ પટેલ, શ્રી વીઠ્ઠલભાઈ પટેલ, પંડિત મદનમોહન માલવીયા, શ્રી વિજય રાધવાચાર્ય, શ્રી. એસ. શ્રીનિવાસ આયગર, પંડિત રામભજાદત ચોધરી, મા સ્વરૂપરાણી નહેરુ, સૌ. સરલાદેવી ચોધરાણી, સૌ કસ્તુર બાઈ માંધી, શકરાચાર્ય સ્વામી ભારતીકૃત્યુતિય, શ્રી. ભર્તુરી, અક્ષીભાઈઓનાં માતાજી, શ્રી સરોજની નાયડુ, શ્રી. અબ્બાસ તૈયમજી, શ્રી જયકર વીગેરે આગવાનો બેઠેલા હતા.

સરખાતમાં પંડિત વિજય દીગજર અને તેમના ગાનારાઓએ ‘વહેમાતરમ’ નું ગાયન ગાયું હતું તે પછી તેમણેજ “આવો આવો સકલ ભારત-કુમાર” એ ગાયન ગાયું હતું તે પછી ગુજરાતની રાષ્ટ્રીય સ્ત્રીમંડળે “સમશેર સારી ખાંકતી અમને નહિ તામે કરે,” એ અને “ગુલ ચમનસે પુલ પુલોડી ખુસ્મો મીડી વહી રહી હય.” એ ગાયનો ગાયા હતાં. તે પછી મીસ રહોના તૈયમજીએ ‘લક્ષ્મ્યા એક દિન હિન્દોસ્તા જનતનયાં તેરા’ એ ગાયન ઉર્દુમાં ગાઈ સંભળાવ્યું હતું.

તે પછી સ્વાગત મંડળના પ્રમુખ શ્રીવલ્લભભાઈ પટેલે પોતાનું બાપજી હિન્દીમાં વાંચી સંભળાવ્યું હતું તેમણે ક્યું હતું કે ‘નેાપણું સેવામાં રહેલું છે. અમે ધારતા કે આપણે સ્વરાજની સ્થાપનાનો ઉત્સવ ઉજવવા ભોગા મળીશું પણ તે અવસર ઉજવવાનું બની શક્ય નથી. અમે મનસા, વાચા અને કર્મથી અદિસા પરાયણ રહેવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે અને તેના ચિન્હ રૂપે હિન્દુ મુસલમાનોની એકતા છે. સરકારી ખીનાઓ ઉડવાની અને

વડોદરાએ વડોદરામાં છાંડવાની બાબતમાં અમે કાંઈ મગરૂર થઈએ એવું બતાવી શકીએ તેમ નથી પણ ધારાસભાનો બહિષ્કાર અને ફેળવણીની બાબતમાં અમારું કામ અમને શોભાને એવું છે આજે રેડીઆનો પ્રચાર પણ સારો થઈ રહ્યો છે. સ્વદેશીનો પ્રચાર કરવામાં અમે પાંચ લાખ રૂપિયા ખર્ચ ચૂક્યા છીએ. દારૂનિરોધ માટે પીઠા ઉપર પેરા ભરવાનું કામ પણ અમે વિશાળ પાયા ઉપર ઉપાડ્યું છે. તેમ અરપૂરપતાની બાબતમાં અમે સૌથી વધુ પ્રગતિ કરી છે. પરંતુ બંગાળ વિગેરે પ્રાંતો ને અંતિમ પરીક્ષામાંથી પસાર થઈ રહ્યા છે તેમાંથી અમે પસાર થયા નથી. સુરત, નડીઆદની મ્યુનિસિપાલિટી પાસેથી રાષ્ટ્રિય શાળાઓનો જરૂરદસ્તીથી કમળે લઈને અમારી શક્તિ બતાવવાની તક આપી છે. એ પ્રશ્ન તો કાયદાના સંવિનય બગથીજ ઉકલશે. અમે રાષ્ટ્રિય સ્વમાન જાળવવા માટે, રાષ્ટ્રીય હક્કનું રક્ષણ કરવા માટે શાંત અને શાંતિ પ્રિય મનુષ્યને ન છાંડે એવું કઈજ નહિ કરીએ. આ વિગેરે કહી તેમણે હકીકત અજમલખાનને પ્રમુખસ્થાન લેવાની વિનંતિ કરી હતી.

પ્રમુખનું બાપણું—તે પછી હકીકત અજમલખાને પ્રમુખપદ સ્વિકારી ચોતાનું બાપણું કઈ હતું તેમાં તેમણે શ્રીચિત્તરંજનદાસની ગેરહાજરી માટે શોક બતાવ્યો હતો. તેમણે સ્વતંત્રતા મેળવવાના ઉપાય તરીકે અસહકારને અમર્યાદ બતાવ્યું હતું. ઈંગ્લેન્ડે પણ અસહકાર અખત્યાર કર્યો છે અહિંસાત્મક હિલચાલ એ હવે એશિયાઈ ચળવળ બનતી જાય છે. આ વિગેરે પદરેક મિનીટ તેમણે બાપણું કઈ હતું.

તે પછી ચિત્તરંજનદાસનું બાપણું અને તેમનાં પતિ શ્રીમતી વાસંતી દેવીનો સંદેશ શ્રી સરોજની નાઈટ્સે અંગ્રેજીમાં વાંચી તેનો હિંદીમાં અનુવાદ પણ કહી સંબોધ્યો હતો. દાસના બાપણની મતલબ એ હતી કે “આપણે મદદ કરવાની યુક્તિ માત્ર એક જ રીતી અસહકારની છે.” વાસંતીદેવીના સંદેશમાં પણ કહ્યું હતું કે એક એક મહાસભાના પ્રતિનિધિએ સ્વયંસેવકમાં જોગાવું અને મહાસભાના કાર્ય માટે સમસ્ત દેશની એક વિરાટ સેના તૈયાર કરીને આપણે અહિંસા કામેજી વળગી જવું.”

તે પછી કેટલાક તારના સંદેશ આપ્યા હતા તે વાંચી સંબોધી પેહેલા દિવસની એક પૂરી કરી હતી.

મહાસભાના ખેયને પડિત મદનમોહન માલવીયા અને શ્રી મદમદઅલી ખીલાએ કયુલ રાખી તેમાં સહી કરી હતી.

તા ૨૮ મીએ બીજો દિવસે કોંગ્રેસની એક ૧૧૧ વાજે મળી હતી. સરખાતમાં ગાંધીજી મહાવિદ્યાલયવાળા પડિત ત્રિભુજ દીગજરે ચોતાના સાગીઓ સાથે “વંદે માતરમ્” વાળું ગાયન ગાયું હતું. તે પછી તેમણેજ “ભારત હમારા દેશ હૈં ઇન્કે વાસ્તે હમ કુછને કુછ કરનગેગે” એ ગીત ગાયું હતું. તે પછી અમલવાદ રાષ્ટ્રીય મંડળ તરફથી “માતૃશ્રમિ તેરે ચરણમે સિરનમાઈ” એ ગીત ગાયું હતું તે પછી “જનની ભારત આજ હમકો મધુર વીણા સુણા રહી હય” એ ગીત ગાયું હતું તે પછી શ્રી અબ્દુલમ તૈયમજીના પુત્રીએ ઉર્દુ ગીત ગાયું હતું તે પછી બહારના આવેલા સંદેશો વાંચી બતાવ્યા હતા.

તે પછી મહાત્મા ગાંધીજીએ આંચકા ઉપર જઈ અહિંસાત્મક અસહકારના કાર્યક્રમ નો દર્શાવ રજૂ કર્યો હતો. તેની મતલબ એ હતી કે અહિંસાત્મક અસહકાર અખ પર કાપાથી દેશ ભારે પ્રગતિ કરી છે તેથી આ મહાસભા કસકતાના મહાસભામાં પસાર થયેલો અને નાગપુરમાં ફરી સ્વીકારાયેલો દર્શાવ કયુલ રાખે છે, અને પંચાગના તથા ખી

લાક્ષતના અન્યાયો ઓછા થાય નહિ અને સ્વરાજ્યસ્થપાય નહિ તથા હિન્દી રાજ્યતંત્રનો અકુશ ખીન જવાબદાર સચુક્ત મહાત્મા દાયમથી પ્રગ્નતા હાથમાં મોકલતે થાય નહિ ત્યાં સુધી દરેક પ્રાંત પોતે નક્કી કરે તેવી રીતે અત્યારના કરતાં વધુ મોટા જોશથી અહિં સાતમક અસહકારની કાર્યવાહી ચાલુ રાખવાના મહાસભાના નિશ્ચિત નિશ્ચયની તો વે છે, વળી જરૂર જણાય તેવા અંશે મહાસભાની સઘળી પ્રવૃત્તિઓ બધા રાખવી અને તા. ૨૩ મી નવેમ્બરે મુખામુખી કારોબારી સમીતીએ પસાર કરેલા ઠરાવ અનુસાર સમગ્ર દેશમાં જે સ્વયંસેવક મહાત્મા રચવામાં આવે તેમાં યાંત્રિકી અને કોષ્ટપણ પ્રકારના દેખાવ સિવાય પોતે જોશવુ એવી સઘળાને વિનંતિ કરે છે. અને તેમાં જે આઠ મરતો તેમણે પાળવી જોઈએ તે દર્શાવી હતી. જાહેર સભાઓ ભરતી અટકાવવાનું જાહેરનામું બહાર પડ્યું હોય છતાં પણ આ મહાસભા સમિતિને સભાઓ અને જાહેર સભાઓ ભરવાની સલાહ આપે છે.

આ મહાસભા એવા અભિપ્રાયની છે કે સત્તાના આપખુદ ને હુકમીને અટકાવવા માટે દરેક બીજા ઉપાય અજમાવી ચુક્યા હોય ત્યાં જ સ્વઅર્થથી બળવાને બદલે કાયદાનો સાદર ભગ એજ એક સુધરેલો અને કાર્યપ્રાપક માર્ગ છે. તેથી આ સમા કોષ્ટપણ બોગ આપ્યા સિવાય બીજો માર્ગ નથી તેમને એવી સલાહ આપે છે કે તેમણે વ્યક્તિગત સવિનય ભગ આદરવો અથવા જનસમુદાય અધિમાની રીતથી ફૂરતી રીતે ટેવાયો હોય ત્યારે સામુદાયિક કાયદાના સાદર ભગની બ્યવસ્થા કરવી. વળી આ મહાસભા આ ઠરાવદાર મહાત્મા ગાંધીજીને વધુ સુચનાઓ બહાર પડતાં સુધી મહાસભાના કુલ સર મુખઅધ્યક્ષ અધિકારી નીમે છે. અને મહાસભાનું વિશિષ્ટ સમેલન અથવા હિન્દ મહાસભા સમીતિની કે કાર્યવાહી સમિતિની સભા બેલાવવાની સત્તા સાથે સમસ્ત હિન્દ મહાસભા સમિતિની સઘળી સત્તાઓ તેમને સુપ્રત કરે છે. તેમજ અગ્રીને સમયે ઉત્તરાધિકારી નીમવાની સત્તા આપે છે. મહાસભાનું હાલનું ધ્યેય મહાત્મા ગાંધી કે તેના અનુયાયીઓથી મહાસભાની પહેલાં પરવાનગી મેળવ્યા સિવાય બદલી શકાશે નહિ. " આ ઠરાવ મ્લુ કરી મહાત્મા ગાંધીજીએ તે ઉપર વિવેચન કર્યું હતું તેને યોગ્ય ટેકા મળતાં આ ઠરાવ પામ થયો હતો. તે પછી કેટલાક બીજા ઠરાવ ઘણા હતા અને અંતે બીજે દિવસે કાશ્મિર વેરાઈ હતી. આવી રીતે ખીલાઈત કોન્ફરન્સ અને મુસ્લીમલીગે પણ મહાસભા અનુસાર કેટલાક ઠરાવો પસાર કર્યા હતા,

જીવન-જીવન

જીવન-આળ, જલ્દ અને સુવાનને શિયાળામાં ખાવાથી શરીર પુટ થાય છે આખું વર્ષ તાકાત રહે છે. શરીરની નયગાઇ મટાડી નવું લોહી પુરે છે. અચક્ષિત મટાડી દીવત આપે છે. મગજ સુધરે છે, આખોનું તેજ વધારે છે, તમે તમારે માટે, બાળકોને માટે જરૂર શિયાળામાં જીવન વાપરો. આખું વર્ષ ત દુરસ્તી બોગવશો આ દવા લીડા આગળના ગર્ભમાંથી અને છે તેમાં અનેક પુષ્ટિકારક વસ્તુઓ પડે છે તેનાથી તમે પુટ થશો. ખાસી, જીર્ણ તાવ મટશે, છુદ્ધિ અને યાદગસ્તી વગર, ડાયા ૧ ની ટીમત માત્ર ૩ ૨-૦. ત્રણ ડાયાની ટી. ૩ ૫-૦-૦ એક વખત ત્રણ ડાયા વાપરવાથી નવું ચીવન પ્રાપ્ત થાય છે. અવનન્દ્રકષિ આ જીવન વાપરી સુવાન બન્યા હતા એવું ચરકચરિતામાં છે લગ્નરો માણસો વાપરે છે. તેનાથી ઘણાને કાયદો થયો છે. ' દલે કેમીકલ વર્કસ—અમદાવાદ.

પ્રાસંગીક વિચાર.

ભાગ્યોદયનું ચાતુ વર્ષ આવતા ફેબ્રુઆરીમાં પુરૂ થશે માર્ચથી તેનું નવું વર્ષ ચરૂ થશે. હવે પછી ઇશ્વરેચ્છતો ભાગ્યોદય ગ્લેઝ કાગળમાં નીકળશે. અને તેમાં જેમ અને તેમ હવે પછી ઉચી પ્રતિના લેખો દાખલ કરવામાં આવશે, ભાગ્યોદયની આવતા વર્ષની બેઠ તરીકે એક ઉત્તમ આધ્યાત્મિક પુસ્તક આપવામાં આવશે તે પુસ્તક પણ ગ્લેઝ કાગળોમાં જ છાપવામાં આવશે

ભાગ્યોદયની આવતા વર્ષની બેઠ તરીકે “ એકામ્રતા અને દિવ્યશક્તિ એ નામનું તત્ત્વજ્ઞાનનું પુસ્તક અપાશે આ પુસ્તકમાં નીચે પ્રમાણે પ્રકરણો આવશે વિચાર અને મગજ, ઇચ્છા, વિચારને ચાલવાની રીત અને તેની દહેરોનો પ્રકાર, વિચાર તરંગ, આકર્ષક શક્તિ, માનસિક એકામ્રતાની વિધિ, વિચારની દહેરો કેવી રીતે પેદા કરી શકાય છે, ઓજસશક્તિ, વ્યાપારમાં ઓજસ શક્તિનો ઉપયોગ શરીર અને પ્રાણોનો વ્યાયામ, શારીરિક વ્યાયામ, ઓજસશક્તિનો વ્યાવહારિક ઉપયોગ. આહાર, ઓજસશક્તિનો રોગ મટાડવામાં ઉપયોગ, ઓજસશક્તિનો બીજો ઉપયોગ, પ્રાણાયામની સરળ વિધિ, આત્મ તેજ, માનસિક ચમત્કાર, આધ્યાત્મિક દરજ્જા, જગતની શુભ શક્તિઓ એ વિગેરે પ્રકરણો આ પુસ્તકમાં આવશે

હવે અત્યાર સુધીમાં આહકાને ઉત્તમ અને ઉપયોગી પુસ્તકોનું બેઠ તરીકે આપ્યા છે આ વર્ષે ચાતુ આધ્યાત્મજ્ઞાનથી ભરપૂર પુસ્તક બેઠ તરીકે આપવાનો વિચાર છે કાગળોની સખ્ત મેલિયારીને લીધે આહક પુરનીજ નકનો છપાશે તેથી કાચ પછીથી આહક થનારને તે પુસ્તક નહિજ મળે આ પુસ્તકની છુટક કીમત રૂ ૧-૮-૦ રહેશે છતાં ભાગ્યોદયના આહકને તો તે મફતજ મળશે અમારા ધારના પ્રમાણે આ પુસ્તક વાંચી મનન કરવા યોગ્ય હોવાથી દરેક આહકને સારૂ પસંદ પડશે આટલે દરવર્ષે આહક દરેક આહક આ વર્ષે પણ અમારા આહકમાં કાચમ રહેશે અને નવા આહકો વધારી આપી અમને યોગ્ય મદદ કરી શકશે

આ વર્ષે ભાગ્યોદયનું લવાજમ રૂ ૩-૦-૦ રાખવામાં આવ્યું છે અને તે દરેક આહક મનીઓર્ડરથી મોકલી આપશે જેમ અમે માનીએ છીએ આ વર્ષથી વી. પી કરવામાં મનીઓર્ડરના ૦-૨-૦ રજીસ્ટર્ડ શીના ૦-૨-૦ અને પોસ્ટેજ ૦-૨-૦ મળી રૂ ૦-૬-૦ દરેક આહકને નકમાં વધુ ખર્ચવા પડશે. અને જેથી જે સંજ્ઞાનો અમને રૂ ૩-૦-૦ મનીઓર્ડરથી મોકલી આપશે તેમને ઉપર પ્રમાણે પોસ્ટેજના ૦-૬-૦ વધુ ખર્ચવા નહિ પડે જેથી દરેક આહક બધુ આરા છે કે આ વખતે મનીઓર્ડરથી રૂ ૩ અમને મોકલી આપશે. જેમનું લવાજમ આવી જશે તેમને માર્ચ માસમાં બેઠનું પુસ્તક છુટક પોસ્ટ કરી મોકલી આપીશું તેથી ખર્ચનો જયાવ થશે

અમને દરવર્ષે દરેક આહક પોતે નવા આહકો વધારી આપી યોગ્ય મદદ કરે છે

તે પ્રમાણે આ વર્ષે પણ દરેક બધું એકાદ બે નવાં ગ્રાહકો વધારી આપશે એવી આશા છે. ભાગ્યોદયના ગ્રાહકને આ વર્ષે અને એક બીજો પણ લાભ આપવા ધારીએ છીએ. અમારા તરફથી હાલમાંજ—“ મહાત્મા ગાંધી અને હિન્દના મહાન નરરત્નો ” એ નામનું ઉપયોગી પુસ્તક બહાર પડ્યું છે. તેમાં દેશ નાયક મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીનું જીવન વૃત્તાંત, તેમણે આફ્રિકામાં બન્નદેશ ઉત્તમ કામ, તેમનો (ગાંધીજીનો) જેલનો અનુભવ, ઇંગ્લાંડ અને હિંદમાં કરેલું કાર્ય વિગેરે વિષયો છે તે ઉપરાંત દેશબધુ ચિત્તરજનદાસ, લાલાલજીપતરાય, મોતીલાલ મેહેર, ગોપાળકૃષ્ણ ગોખલે, લો. મા. બાલ-ગંગાધર તિલક, હાદાભાઈ નવરોજીજી, શ્રીરાજલાલ મેહેતા, પંડિત મદનમોહન માલવીયા, શ્રી અરવિંદ ઘોષ, શ્રી રવિન્દ્રનાથ ટાગોર વિગેરે દેશના મહાન નેતાઓના ચરિત્રોનો સંગ્રહ છે તે પુસ્તક ગ્રેજ કાગળમાં, પાકુ પુકુ અને ૨૦૦ પાનમાં છે તેમાં મહાત્મા ગાંધી અને લોકમાન્ય તિલકના ફોટો પણ છે. આ પુસ્તક કેન્સિસ પ્રસંગે બહાર પડ્યું હતું તેની કીમત રૂ. ૧-૮-૦ છે. તે દરેક ગ્રાહકને આવતા વર્ષનું લવાજમ મનીઓર્ડરથી મોકલી આપશે તેમને રૂ. ૧-૮-૦ માંજ આપવામાં આવશે. જેમને તે પુસ્તકનો લાભ લેવાની ઇચ્છા હોય તેમણે લવાજમના રૂ. ૩-૦ અને આ પુસ્તકનો રૂ. ૧-૦ મળી રૂ. ૪-૦ મનીઓર્ડરથી મોકલી આપવા તેમને આ પુસ્તક છુક પોસ્ટથી મોકલાશે. આ પુસ્તકનો લાભ ત્યાં સુધી તે શીલીકમાં હશે ત્યાં સુધીજ મળશે. તે ખપી ગયા પછી ગ્રાહકોને મળી શકશે નહિ તેની નકલો પણ થોડીજ છપાવેલી હોવાથી અને તેનું છુટક વેચાણ સારૂ હોવાથી હવે થોડીજ નકલો સિલીક છે, માટે જેમને તે લાભ લેવો હોય તેમણે તુરંતજ મનીઓર્ડરથી નાણાં મોકલી આપવાં.

હાલમાંજ અમારા તરફથી હિન્દુસ્તાનની તીર્થયાત્રા અને યાત્રાળુને લોગીયો ' એ પુસ્તક બહાર પડ્યું છે, તે સબધી આ અંક સાથે બીડલાં જુદાં હેન્ડબાલ વાંચી ખાત્રી કરવી. આ પુસ્તક દરેકને ધરમા રાખરા લાયક છે તેની કીમત રૂ. ૮-૦ છે. માટે તાકીદે મંગાવી લેવું. જે ભાગ્યોદયના ગ્રાહકો આ માસમાં આ પુસ્તક મંગાવી લેશે તેમની પાસે રૂ. ૭ ને બદલે રૂ. ૬-૮-૦ કીમત લેવાશે પોસ્ટેજ ૦-૮-૦ મળી રૂ. ૭ નું બી. પી. કરવામાં આવશે. તેમજ જેને માટે અનેક સંજ્ઞાનો તદ્દપી રહ્યા હતા તે પુસ્તક “ માર્ટર એન્ડ નોસેજ ” પણ હાલમાંજ બહાર પડ્યું છે તેની કીમત રૂ. ૧૦-૦-૦ છે પણ જે ગ્રાહકો ૩૧ મી જાનેવારીની અંદર આ પુસ્તક મંગાવી લેશે તેમને રૂ. ૬ થી અપાશે પોસ્ટેજ ૦-૮-૦ મળી રૂ. ૬-૮-૦ નું બી. પી. યશે મુદત પછી મંગાવનારને ઓછી કીમતે મળી શકશે નહિ.

આવી રીતે ગ્રાહક બધુએને રૂ. ૩ લવાજમ ભરવાથી દર માસે ઉત્તમ વિષયોથી ભરપૂર માસીક મળે તે ઉપરાંત બેટનું પુસ્તક મળે અને આવાં કેટલાંક પુસ્તકો ઓછી કીમતે મળે તે લાભ તો જુગે તે જોતાં જણ્યો કે મામીકનું લવાજમ કાંઈ દિસાવમાં નથી. જે નવા ગ્રાહકો આ માસમાં યોગે તેમને પણ આ લાભ મળી શકશે માટે નવાન ગ્રાહકોએ તાકીદે નામ નોંધાવો દેવાં. તેમ અમારા ગ્રાહક બધુએ દરેક એક બે ગ્રાહકો વધારી આપી અમારા કાર્યમાં સહાય આપશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

જેમનું લવાજમ ફેલુઆરી માસ સુધીમાં નહિ મળે તેમને ફેલુઆરીની તા. ૧૫ મી પછી બેટનું પુસ્તક ‘ એકામતા અને દિવ્ય ગાંધી ’ રૂ. ૧-૩-૦ માં બી. પી. થી મો-

ઠલાશે તેમને મનીઓર્ડરના ૦-૨-૦ વધુઃભરના પડશે એટલે રૂ. ૩-૫-૦ ભરવા પડશે. માટે આજ્ઞા છે કે તે મુદત પહેલાં દરેક સભ્યન મનીઓર્ડરથી લવાજમના રૂ. ૩ મેઠકથી આપશે જેમને માહાત્મા ગાંધીના પુસ્તકનો લાભ મેળવવો હોય તેમણે રૂ. ૧ વધુ મેઠકલવો.

આ માસિકના આઠક રહેવાથી દર માસે ઉત્તમ તત્ત્વજ્ઞાનના વિષયોથી મન ચાલે રહે છે, ઉત્તમ ભોધક વાર્તાથી મનને આનંદ થાય છે તે ઉપરાંત વૈદકના અને હુન્નર ઉદ્યોગના વિષયોથી અનેક લાભ થવા સભવ છે માટે આજ્ઞા છે કે આ વર્ષે પશુ દરેક બધુ આઠકમાં કાપમ રહેશે એટલુંજ નહિ પણ ખીજા નવા આઠકો વધારી અમને આ સત્કાર્યમાં યોગ્ય સહાય અર્પશે.

વનસ્પતિવિજ્ઞાન.

(આંખાના ગુણ આહુ)

માથુ દુ.ખવુ—આંખાની અંતરછાલ પાણીમાં ધસીને નાસ લેવાથી મટે છે.

ગળાનો સોજો—આંખાનાં પાનનો ધુમાડો ગળામાં લેવાથી અંદરનો સોજો નરમ પડે છે.

ગુમડાં—ગોટલી પાણીમાં ધસીને ગરમ કરી કાચા ગુમડા ઉપર લગાડવાથી ગુમડાં ચીમગાઈ જાય છે.

ગરોળીનુ ઝેર—ગરોળીનું ઝેર પેટમાં જતાં ઝાડા ઉત્પન્ન થાય છે તેથી આંખાનું મૂળ પાણીમાં ધસી પાવાથી મટે છે.

મધુપ્રમેહ—આંખાની અંતરછાલનો ૪ તોલાનો ઉકાળો પીવાથી મટે છે. આંખાનાં કુર્જા પાન કાચાં અને તાજાં ખાવાથી મધુપ્રમેહ મટે છે.

ખસ—આંખાનાં પાનની રાખ કરી ચાપના બુતરમાં કાલવી લગાડવાથી ખસ, દાદર અને ખરજવા મટે છે.

દાઝવું—આંખાનાં પાનની રાખ ૨૦ તોલા, મેરથુચાની ભખમ ૧ તોલો એકત્ર વાટીને દાઝેલા ઢાંગ ઉપર લઘાડવાથી મટે છે.

રસોળી—આંખાની ગોટલી પાણીમાં ધસીને ચોપડવાથી રસોળી, ખીલ, તાપોલીલાં અને ગુમડાં મટે છે.

વીંછીનું ઝેર—કરીનો ચીક ૩૫ ઉપર ચોપડવાથી વીંછી ઉતરે છે.

સસણુરિ—આંખાના ઝાડ ઉપરથી લાલકાડી એક તોલા પાણીમાં મેળવી તેમાંથી ૧ તોલો પાણી બાળકને પાવાથી સસણુરિ દરદ મટે છે.

ઉંદરી—કરીનો ચેપ, લીંછુના રસ સાથે મેળવી માયાની ઉદરી ઉપર લગાડવાથી મટે છે.

મરડો—કરીના ઝીણા મરવાનો બૂકો ૧ તોલો, ૧ તોલા સાકર સાથે પાંચ દિવસ લેવાથી મરડો મટે છે, અને આંખાનો મેર ચુસવાથી સાદ બેસી ગયેલો ખુલે છે.

મસા—કરમ—કાચી કરીની ગોટલીનો બૂકો ૧ થી ૧૧ તોલો દિવસમાં ૪ વાર ખાવાથી ફુજતા મસા, પેટમાંના કૃમિ, સ્ત્રીઓને દસ્તાન ધણુ જનું હોયતો તે અને ઝાડા મટે છે.

દાંતનો દુઃખાવો—ફેરીનો ચેપ કાચા સાથે મેળવી દાંત ધસવાથી મટે છે.

આંખે દુધ લાગવું—ચોરસ દુધ કે લીલામાં આંખે લાગે અને સુછ આવે તો પાકી ફેરીનો રસ આંખની અંદર અને બહાર લગાડવાથી મટે છે.

ઝાડા—પાકી ફેરી ખાવાથી ઝાડા થાયતો અંદરની ગોટલી ખાવાથી ઝાડા મટે છે.

ફેરીનો મુરખ્ખો—ફેરીને છાલી નાંખી તેનો છુદો કરવો અથવાતો તેના ચીરીલા ફરી પછતા કરવા, તેને ધીમા તાપે બાશી અર્ધા બદાય એટલે પાણી કઢાડી નાંખવું. તેનાથી ચાર ધણી ખાંડની ચાસણી ફરી તેમાં તે પૈતાં કે છુદો નાખવો, પછી તેમાં એસથી કેસર વિગેરે નાંખવા. આ મુરખ્ખો સ્વાદિષ્ટ છે તેમ પિત્તશામક, શુચિકર અને પૌષ્ટિક છે.

લોહીની ઉલ્ટી—આંખાની ગોટલીનો રસ કાઢી નાકમાં ટીપાં નાંખવાથી મટે છે.

ઉપદંશ-ગરમી—આંખાની જાલનો રસ બહારના દુધમાં મેળવી પીવાથી મટે છે.

ગરમ તાવ—આંખાનાં મૂળ ગળે અને હાથે બાંધવાથી મટે છે.

પ્રમેહ—આંખાની અંતરજાલનો રસ ૪ તોલા અને સુનાવું નિત્યું પાણી ૧ તોલો મિશ્ર કરી ૭ દિવસ આપવાથી તરતનો પ્રમેહ મટે છે.

પરશેવો થવો—આંખાની ગોટલી ભાગી તેનો બૂકો શરીરે લગાવવાથી પરશેવો થતો નથી.

હુરસ—આંખાનાં સુકાં પાનવું ચુર્ચું કરી તેની ધુમાડી લેવાથી મટે છે.

ગરમી—આંખાની અંતરજાલ, તેનાં મૂળની અંતરજાલ અને વડની વડપાછનો રસ એકત્ર કરી તેમાં ખડી સાકર અને છૂંદ નાંખી પીવાથી સર્વ પ્રકારની ગરમી મટે છે.

કાનનો દુઃખાવો—આંખાનો મોર વાટી દીવેલમાં કઢાવી તેને ગાળી ટાંઠો થયે કાનમાં નાંખવાથી મટે છે.

ઝાડા—આંખાના ધડમાં રસી કરે છે તેની સાથે સાકર અને ઘી સાથે ખાવાથી ઝાડા મટે છે.

દાદુ—આંખાની અંતરજાલ દહીમાં વાટી ૧ તોલો ખાવાથી દાદ અને આંતરાર મટે છે.

આંખલી વેલ (ખાટખડુમરો)

તેને સંસ્કૃતમાં અમ્લકા, અમ્લકપર્ણી, મ. અમ્લિટી, તિ. રામચના ક-દેઓસી, અને લા. વિટસપેટાકાયલા કહે છે,

આના વેલા થાય છે તેને કડમડ વેલ પણ કહે છે. અંદરની જાલમાંથી આ વેલાના અકુર પુટે છે, તે વેલ ધોળા અને ડાંગરના કુમળાં અંકુરો જેવી દેાય છે. તેનાં પાન નાકાં, અને ભાજ ખાટી દેાય છે. તે સારક, અમ્લિદીપક અને મદને દરજી કરનાર છે.

આંખો જગસી આગ્રાતક

તેને સંસ્કૃતમાં આગ્રાતક, પીતન, વપોલન, મકટાગ્ર કહે છે. ગુ. જગસીઆંખો કે અંબેડા કહે છે મ. આંવાદા, દી. અગ્રાગ્રા કે આંખોડેય, તે આમટ, લા. Spontaneous mangroform કહે છે. તેનું જાડ મોટું થાય છે. તેનાં ફળ ઉપયોગી છે.

ગુજુ—વાતાદર, ચારક, કફકર. તૃપ્ય અને બધક છે. જગસી આંખાનાં જાડ પરંતુ અને વનમાં થાય છે તેના ઉપર મોર આવે છે તેના ફળ નાનાં નાનાં થાય છે તે ખાટાં દેાય છે. તે ખાટાં વાત નાશક, બારે, ગરમ, શુચિકારક, અને દરત લાવનાર છે પાકાં ફળ

તુરિ, સ્વાદિષ્ટ, શીતલ, તૃપ્તિકારક, કફકારક, સ્નિગ્ધ, વીર્યવર્ધક, માહી, પિત્તક્ષન, દાહ, ક્ષય અને શોષાવકારને મટાડનાર છે.

આંબો—હાકુસ—કલમી આંબો—રાજામ્ર

તેનાં સંસ્કૃત નામ રાજામ્ર, ટંક, આમ્રાત, કામામ્ર, રાજપુષ્પ ક. તેને હિં. કલમી આમ કે માલદહ આમ કહે છે એ કલમી આંબો કે હાકુસનો આંબો, મ. કલમી-આંબો, હાકુસ આંબો કહે છે.

તેની ફેરી તુરિ, સ્વાદિષ્ટ, સ્વચ્છ, શીતલ, બારે, માહી, રૂષ છે. અને મલગધ, આદુરો અને વાતકર્તા છે તેમ કફ અને પિત્તને નષ્ટ કરનાર છે. આ આંબાની કલમ કરીને રોપવાથી તે ઉગે છે તેથી કલમી આંબા કહેવાય છે.

ગુણ—ઠાંથી ફેરી કફ, વાતરક્ત, આસ. અને અત્યંત પિત્તને વધારનાર છે. પાકી ફેરી મીઠી, ત્રિદોષનાશક, તૃષા, દાહ, ગ્રમ, આસ, અને અર્ચીને નાશ કરનાર છે, તે બારે શીતલ, અને અત્યંત વીર્યવર્ધક છે.

હલકી જાતનો આંબો—કોશામ્ર.

તેને સંસ્કૃતમાં કોશામ્ર, શુદ્રામ, કૃમિ વૃક્ષ, છુકોશક છે હિં. કોશમ, છોટામ્રામ મ ગાયિળ, બં. કેઓડા, જલપાષ, ગુ. હલકી જાતનો આંબો, ક. જરૂરીમા ગુ લા. Siocheratrijupgઘ આ પશુ જંગલી આંબો છે. તેનાં ઝાડ આંબા જેવા થાય છે તેનાં પાન અને ફળ નાનાં નાનાં થાય છે. તેનાં ફળ માહી, વાતનાશક, ખાટા ગરમ, બારે કફકારક, બારે, પિત્તકારક છે.

ખાંડો ફળ—અગ્નિને દીપન કરનાર, રચિકારક, હલકા, ગરમ અને કફ તેમ વાહુને નષ્ટ કરનાર છે. તેનાં ફળ મોડું નાંખી ખાવાથી દીપન, રચિકારક અને પુષ્ટિકારક છે. તેનું તેલ માથું ઉતારનાર, કૃમિનાશક, કુષ્ટ મટાડનાર, પ્રજુવિનાશક, કમ્બુ, ખાંડું, મધુર, બળકારક, પથ્થ, રાત્રિ ઉત્પન્ન કરનાર અને પાચક છે.

આસન—અશ્વગંધા

તેનાં સંસ્કૃત નામ—અશ્વગંધા, હયાહવા, ચરાતકર્ણી, ચરવા, ઘલદા, ગં. ધિની, ગંધાર્તા, કુટ ગધિની,

તેનાં બીજી બાપામા નામ

ગુજરાતીમાં—આસન, આસેધિ,

મ. આરકંધ,

હં. અસગધ,

બ. અશ્વગંધા,

તા. અશ્વગંધિ

મલા, અમુહિર, પિવર

કા. મેહેમન વરરી.

અં. વીન્ટર ચેરી Winter Cherry

લા. Phisalis somnifera

તે. પિલિલ આદા, પેન્નેર. ફાઇસેલિસ સોમની ફેરા. Withania Somnifera

અશ્વગંધિ.

ક. અંગરબેર. હિરેબેર.

આસનના છોડ જંગલમાં તેમ પર્વત ઉપર એક બે હાથ ઉંચા થાય છે, તેનાં પાન કાંટાસેરીયા જેવાં લાંબાં, ફળ ગોળ અને લાલ ચણેડી જેવાં થાય છે તેની નીચે નાની મુળી સરખાં કદ થાય છે તે કંદને કદાહો મુકરવાથી આસન થાય છે. તેનાં મુળ ઉપ-યોગી છે માત્રા ૨ માસાની છે. આસન એ ઝાડનાં મુળીયાં છે. તે આંગળી જેવાં ખડાં બૂખરા ધોળા રંગના ગંધીને લાં મળે છે. તેને ધોળાઆદન કે આદન પણ કહે છે તે તેના છેડામાંથી ધોળાના જેવી ગંધ આવે છે.

અપર્ણ.

હુન્નર ઉદ્યોગ.

૧૦ ગરમ અને રેશમી કપડાંને ચોડખા કરવાનો ક્રિયા—ચાર આઉસ સાથુ. ચાર આઉસ મધ છાંડની જરૂરી અને એક ખાસો દારૂ આ બધાને ભેગાં કરવાં, અને એક ઘસ તેમાં બોળીને ભાર દઈને કપડાં ઉપર ધમતુ. ત્યાર પછી તેમને ઠંડા પાણીમાં બોળવાં અને પછી સફાવા દેવાં જ્યારે સુકાય ત્યારે તેના ઉપર અત્રી ફેરવવો.

૧૧ એલ્યુમિનિયમથી રંગવાના પ્રકાર—એલ્યુમિનિયમનો ખૂંટા કરીને તેને પાણીની અદર લાખના ગુદર સાથે ભેગવવામાં આવે છે આથી ધાતુનો રંગ બને છે અને તે સખન ચોટી જાય છે. લાખનું મિશ્રણ નીચે પ્રમાણે થઈ શકે છે. સોડાની ચકતી. આ ૮ આસ, બોરેક્સ ૮ આસ, લાખનો ગુદર ૨ પોંડ, પાણી ૧ ગેલન. સોડાની ચકતીએને બોરેક્સને પાણી સાથે ઉઠાવે પછી તેમાં લાખ નાખે, અને પાણીને ઉઠાવ્યા દરો જ્યારે મિશ્રણ ધાતુ ચાય ત્યારે વધારે પાણી અને બોરેક્સ તેમાં ઉમેરો (૧ આસ પાણી હોય તે ૧ પોંડ પાણી રેડવું. પછી આ મિશ્રણમાં એલ્યુમિનિયમનો ઝીણો ખૂંટા એટલા પ્રમાણમાં નાખવો કે જે પીંડી ઉપર લઈ અને ચીતરી થકાય. આ રમ ચગકેતો અને લાકડા કપડા કે કાગળ ઉપર ટકી શકે તેવો થશે. જે તેને વધારે રથીર બનાવવું હોય તો દર ગેલન મિશ્રણમાં ૧ આસ સરેસ નાખવો.

૧ બધ વાસણમાં ફળ સંઘરવાની રીત—બધ વાસણમાં ફળ રાખવાનો નીચે પ્રમાણે હેતુ છે જે વાસણમાં ફળને સાચવી રાખવાનું છે. તેમાં બદારની દવાનો લગાર પણ સંચાર ન થવો જોઈએ ફળની આસપાસ પ્રવાહી વીંટાણુ જોઈએ, ઉતી દવા જોઈએ દરવી જોઈએ અને ફળની આસપાસ જે દવા વીંટાણુ હોય તેને કઠારી નાખવી જોઈએ જે કે પ્રવાહીની અદર ધણ પ્રમાણમાં ખાંડ નાખવામાં આવે છે તોપણ ખાંડ જ ફળને બગાડું અટકાવે છે એમ નથી, જે ગરમી આપવામાં આવે છે તે પણ એક ખીંટું કામ બજાવે છે. તે ફળની અદર રહેલી રવાબાવિક ગરમીનો નાશ કરે છે અને જ્યાં સુધી ફળને બદારની દવાથી દૂર રાખવામાં આવશે ત્યાં સુધી તે બગાડું અટકશે.

રીત—દરેક વસ્તુ તેવાર રાખવી જોઈએ. બરણીએ ચોડખી દરવી જોઈએ, અને તેમના ઉપરનાં દારૂ બગબર બધેએસતાં રાખવાં. ફળને બતતા સુધી તાજાં જ ચૂંટી લાવવાં. બરણી કે સીસાનું મોં બરાબર બધ દરવાને મજબૂત દુદાલ અને ગીમેંટ પાસે રાખવો. બરણી કે સીસામાં લવું જ ગરમ પદાર્થ રેડવાનો હોય છે અને તે પહેલાં તેમને ગરમ કરવાં અને પછી તેમાં ઉકળતું પાણી રેડવા જવું.

ચરક સંહિતા.

(અનુસધાન ગતિકથો)

કાથો, ઘડેલા, કાંચનાર, તથા રોમળાનાં પુલનાં ચુર્ણને મદમાં મેળવીને ચાટવાથી રક્તપિત્તનો નાશ થાય છે. ૬૮

સંધિગંડાં, ધાણી, નાગરમોચ, ખલુર તથા કમળનાં પેશરના ચુર્ણને મદની સાથે ચાટવાથી રક્તપિત્તનો નાશ થાય છે. ૬૯

કાળો વાળો, પીત્તચ્છદન, લોધર, પદ્મક, ઘઉંલા, કાચકળ, રાખાવલી, તથા ગેરૂ આ સર્વ જુદી જુદી રતાંજળીની સાથે સાકર સહીત ચોખ્ખાના ધોવણ્યમાં મેળવીને (૭૧) પીવાથી જલ્દીથી રક્તપિત્ત, તમક શ્વાસ, તથા તથા દાહનો નાશ થાય છે. દરીયાતું, સોપારી, નાગરમોચ, પુન્ડરીક, કમળ, ઉપલેટ, (૭૨) સુગંધીવાળાનાં મૂળ, પરવળનાં પાન, જવાસો, પિત્ત પાપડા, કમળની દાંડી, અર્ચુન શ્વેત ઉમરડો, નેતર, તજ, અને વડ એ સર્વની છાલ, જાલુકાની છાલ, કચેરની છાલ, (૭૩) વાંસ કપુર, નેતરની કુપળો, તાંદળજો, સાખ, મોચરસ, તથા રીસામશી એ સર્વને જુદા જુદા સરખે બાજે લઈ સુખટની સાથે ઘસીને સાકર સાથે ચોખ્ખાના ધોવણ્ય સાથે પીવાથી ઉપરના રોગોનો નાશ થાય છે. ૭૪

ઉપરની તમામ ઔષધિયોને એક સાથે અથવા જુદી જુદી લઈને સાયંકાલ વખતે પાણીમાં પચાળીને રાત્રે રહેવા દઈ સવારે તે પાણીને ગાળીને પીવાથી, તેનો રસ ઠંડાડીને પીવાથી, ખાડીને ચટણી જેવી બનાવીને ખાવાથી, પાણીમાં મેળવી પીવાથી અથવા ઉકાળો કરીને પીવાથી રક્તપિત્તનો નાશ થાય છે. ૭૫

મગ, ધાણી, જવ, પીપળ, ખસ, નાગરમોચ, રક્તચ્છદન એ સર્વ ઔષધિયોને સાંજે વરીયાળીના ઉકાળામાં મેળવીને સવારે તે ઉકાળાને ગાળી લઈ પીવાથી ધણી વધેલા રક્ત પિત્તનો પણ નાશ કરે છે. ૭૬

વૈકુપ્ત મોતી તથા ગેરૂ, રાખ, સોનું, અને આમળાને જળથી ધોઈને તે જળને પીવાથી, મદનું સમર્પત પીવાથી અને શેરડીનો રસ પીવાથી રક્તપિત્તનો નાશ થાય છે. ૭૭

ખસ, કમળ, ઉપલેટ, રક્તચ્છદન, પાકી, લોધર એ સર્વ ઔષધિયોનો ઉકાળો કરીને લુગડે ગાળી લઈ વાસણમાં રાખી ટાંકે ચમે તેના ઉપરનું નિર્મળ જળ લઈને તેમાં મદ તથા સાકર મેળવીને પીવાથી જલ્દી વધેલો રક્તપિત્ત પણ શાંત થાય છે. ૭૮

ત્રિયતુ, રક્તચ્છદન, લોધર, સાખ, જીમ્બ, નાગરમોચ, દરડે, તથા ધોવડીનાં ફુલ એ સર્વ ઔષધિયોનો ઉકાળો, પદ્માજેની માટીનું ઉપરનું નિતરું પાણી અને સાડી ચોખ્ખાનું ધોવરામણ એ સર્વને એકત્ર કરી તેમાં સાકર નાખી તે પાણી પીવાથી રક્તપિત્તનો નાશ થાય છે. ૭૯

જે રક્તપિત્ત ઉપરના અનેક પ્રકારના ઉકાળાવડે અગ્નિ દીપ્ત થવાથી અને કફ ધાણ થવા છતાં પણ શાન્ત ન થાય તેમાં વાસુની અધિકતા જણીને આ ચિકિત્સા કરવી ૮૦

જેમકે પ્રથમ પાંચગણા પાણીની સાથે સારી વા (ઉપવસરી) વિગેરેની સાથે દા-ક્ષની સાથે, સુકની સાથે, વરીયાળીની સાથે અથવા ગોખરની સાથે ઉકાળેનું બકરી કે ગાયનું દૂધ સાકર તથા મદ મેળવીને પીવું અથવા ૭૨ સરસવ તથા ઘીની સાથે પકાવેલું દૂધ સાકર નાખીને પીવું ૮૧-૮૨

અથવા ચતાવર કે ગોખરની સાથે પકાવેલું દૂધ સાકર સાથે પીવું અથવા ઘાંધીપંજી (મોરો સમેરવો) પૃષ્ઠી પર્ણી (પીકવજી નાનો સમેરવો) જગલી મગ, જગલી અડદની સાથે ઉકાળેલું દૂધ પીવું. આ યોગ જે રક્તપિત્ત મૂત્ર માર્ગથી પીડા સહિત નીકળતું હશે તેને જલદીથી મટાડે છે. ૮૩

જે રક્તપિત્ત ગુદાદ્વારા મળતી સાથે નીકળતું હોય તેમાં પહેલાં મેચરસની સાથે ઉકાળેલું દૂધ પીવું વડની જટાની સાથે અથવા વડની કપરોની સાથે અથવા સુગંધીવાત્ર, નીલકમળ અને સુંકના ઉકાળાની સાથે (૮૪) અથવા તે ઔષધોની માથે ઉકાળેના ફવને પીછને છાપીના ચોખાનો લાત દૂધની સાથે ખાવો. જે પુરુષને દરતની માથે ધણું રૂધિર પડતું હોય તેણે આ ઔષધોના ઉકાળાની સાથે અથવા તે ઔષધોની સાથે પકાવેલું ઘી પીવું. ૮૫

વાસા ઘૃત.

અરકુસી ૥૫ ચાગનો ઉકાળો તથા અરકુસીના પચાગના કઠકનો સાથે પકાવેલું ઘી મદ નાખીને પીવાથી રક્તપિત્તનો તુરંતજ નાશ કરે છે. ૮૬

રક્તપિત્તાનારાક ઘૃત

ખાખરાની કુંજો (જેને કુલ આપે છે) તેના રસની સાથે અથવા તેના કઠકની સાથે પકાવેલા ઘીને મદની સાથે ચાટવાથી રક્તપિત્તનો નાશ થાય છે, ઇન્દ્રજવના કઠકના સાથે પકાવેલું ઘી, મજ્જક, ઉપસેટ તથા લોધરની સાથે પકાવેલું ઘી, ૮૭ ગાયમાશ્રુતા ફળની સાથે પકાવેલું ઘી અને ઉમગડા તથા પરવળનાં પાનની સાથે પકાવેલું ઘી પિત્તનર રને નષ્ટ કરે છે. અને આ સંપૂર્ણ ઘી રક્તપિત્તને નષ્ટ કરે છે. ૮૮

પિત્તજ્વરમાં જે અભ્યગ (તેલ યોગયુ) નો યોગ પરિવેચન, (સીંચવું) એક અંશગદ્ ગયનગદ્, શીતલ વિધિ તથા ગસ્તિ વિધિ કરી છે તે સર્વનું રક્તપિત્તમાં પણ સમય તથા માત્રાનો વિચાર કરીને પ્રયોગ કરવો જોઈએ. ક્ષત રોગમાં જે ઘી તથા યોગ દિતકર છે તે રક્તપિત્તને પણ જલદી યાન્ત કરનાર છે. ૮૯-૯૦

જે અધિક કષ્ટકૃત રક્તપિત્ત ગળામાં આવીને ગદાર્ધ નીચ (મઠિા યાપ) તો નાના કમળની ડાંડીના દ્વારને ઘી તથા મદમાં મેળવીને ચાટવું. ૯૧ અથવા કમળની ડાંડી, નીલકમળનાં કેસર, ખાખરો, કાંચ, મહુડો, તથા વિજ્યસાર એ સર્વનાં દ્વારોને ઘી તથા ગદમાં ચાટવા ૯૨

રાત્રિમુલાદિ ઘૃત.

ચતુર્વારી, દાડમ, કોકમ, કોકાલી, મેલા, મહુડા, વિદારીકન્દ, તથા બીજોગનાં યુગ એ સર્વને ધસીને ચારમળા દુધની સાથે પકાવેલું ઘી (૯૩) ખાંસી, જ્વર, આંધરો, બંધાચ, શુગ્ર, તથા રક્તપિત્તને નષ્ટ કરે છે. આ પાંચ પ્રકારના યુગોની સાથે પકાવેલું ઘી પણ ખાંસી વિગેરે રોગોને મટાડનાર છે. ૯૪

જે નાકમાંથી સોલી પડતું હોય તો વૈદ્ય અધિ રક્તપિત્તાધિદારમાં દ્રવેલા કદાચોની ઔષધિયોનું નસ્ય બનાવીને સુંઠાડતું પણ જ્યારે જમડેનું સોદિ વરી જાય ત્યારે નસ્ય મુખવું જોઈએ. ૯૫

(અપભ્રંશ.)

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૬ મું.]

ફેબ્રુઆરી અને ફેબ્રુઆરી.

[અંક ૩૨ માં.]

વિષયાનુક્રમણિકા.

તત્ત્વપ્રેરણા વિદ્યાર્થને ક્રિતવિદ્યેના સ્વાતુલ્યોપમાર. (શ્રી ૧૦૦ દેવી) ...	૩૬૧
સાધુ હૃદય નિદર્શન (શ્રી ૬૦) ...	૩૬૨
સર્વત્ર ઉપાસ્ય દર્શન કરતા ઇશ્વરી પ્રતિષ્ઠાને પ્રાર્થના (શ્રી ૧૦૦ દેવી) ..	૩૬૨
જ્ઞાન મદિમા (લે શ્રીમાન નયુરોમ સર્મા.) ...	૩૬૩
આત્મોન્નતિનો સરળ ઉપાય (તંત્રી) ...	૩૬૬
માણસ કેટલી જામીનનો માલિક હોય છે? (તે મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ માધી)	૩૭૦
મનની એકાગ્રતા (લે. શ્રી મણિલાલ નયુઆઈ દોસી બી. એ) ...	૩૭૩
મંદક્રમકે માણસ (સા. અવનરાય શુક્લ) ...	૩૭૬
પ્રામગ્ધિક નૌકા ...	૩૭૬
દેવકાન્થા-આધુ પાર્તા (લે તંત્રી) ...	૩૮૬
આશાની નિષિદ્ધિ (તંત્રી) ...	૩૮૬
વનસ્પતિ વિજ્ઞાન ...	૩૮૮
શ્રી અગ્નિસંહિતા-ચિકિત્સાસ્થાન ...	૩૮૮
સૂન્દર ઉલોમ ...	૩૮૮
જીઓમેટ્રી માટે અરબી કુન્નરો ...	૩૮૯
વૈદક પ્રયોગો ...	૩૮૯
રસાયન પ્રયોગો ...	૩૮૯
ઈંગ્લીશ દવાઓનાં પ્રીકીપ્સનો ...	૩૮૯

તંત્રી અને પ્રકાશ

જેઠાલાલ દેવશંકર દવે.

ભાગ્યોદય ઓફીસ-અમદાવાદ.

પ્રાથમિક લગભગ રૂ. ૬-૦-૦ ફિફ્ટીવાન જકાર શીલીંગ ૭.

ભાગ્યોદયના ગ્રાહકોને મળતા લાભો.

ભાગ્યોદયના ગ્રાહકોને આ વર્ષે નીચેનું પુસ્તક ભેટ મળે છે.

એકાગ્રતા અને દિવ્યશક્તિ.

જેની અંદર ૨૦ પ્રકરણો છે, પ્રા, ૧ વિચાર અને મન, ૨ ઇચ્છાશક્તિ ૩ વિષય તદ્દન, ૪ આકર્ષક શક્તિ, ૫ માનસિક એકાગ્રતાની વિધિ, ૬ વિચારનો લોહરો કેવી રીતે પેદા થઈ શકે, ૭ એજસશક્તિ ૮ વ્યાપારમાં એજસશક્તિનો ઉપયોગ, ૯ શરીર અને પ્રાણના વ્યાયામ, ૧૦ સારીરિક વ્યાયામ, ૧૧ એજસશક્તિનો વ્યવહારમાં ઉપયોગ, ૧૨ આકાર, ૧૩ એજસશક્તિનો રોગ મટાડવામાં ઉપયોગ, ૧૪ એજસશક્તિની ખોળે ઉપયોગ, ૧૫ 'પ્રાણાવાર્ધનો સરળ વિધિ, ૧૬ આત્મ તેજ, ૧૭ મોનોસ્ટિક સમર્થતા, ૧૮ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિ અને ૧૯ ગુપ્ત શક્તિઓ, આ પ્રમાણે વિષયો છે. તેની છૂટક કીમત રૂ. ૧-૮-૦ છે અને કામલો પશુ ભાગ્યોદયના ગ્રાહકોને તે મફત મળે છે;

૧૦ મહામા ગાંધી—અને હિંદના ભદ્રાનગરનો—એ પુસ્તક રૂ ૧-૮ ની કીમતનું રૂ ૧—માં મળે છે

હિંદુસ્તાનની તીર્થયાત્રા—જેનો કીમત રૂ ૭ છે તે રૂ ૬—૮ માં ભારતર એજ નોલેજ જેની કીમત રૂ ૧૦, છે તે રૂ ૬ માં, અને બીજા રૂ ૧૫—૪ના પુસ્તકોનો ભેટ જે આગળ પાન ૩૬૮ માં જણાવ્યો છે તે માત્ર રૂ. ૮ માં મળે છે. માત્ર વાર્ષિક રૂ. ૩ બરી ભાગ્યોદયના ગ્રાહક થવાથી ટટલા રૂપિયાનો લાભ થાય છે તેની ખાતરી કરતા નવ ગ્રાહકોએ પૂરતમાં આ લાભ લેવા માટે નામ નોંધાવી દેવ

હું તમારે પૈસાદાર થવું છે ? નો થવું હોય તો પુરું વાંચો.
 પૈસા પૈસા અને પૈસા ! જ્યાં જુઓ ત્યાં તેનીજ વાતો !

આજકાલ દરેક માણસ પૈસાને માટે વશબા માર્પી કરે છે, માણસનું દર્શિષિંદુ વાને દૃઢપરવાન પૈસાને જગ્યાય છે તેને મેળવવાને માટે વેપાર કરે છે, ચુગારતી કરે છે, ખેતી કરે છે, નોકરી કરે છે કે હવે મજૂરી પણ કરે છે, અગત્યનું કામ હોય તોપણ જો પૈસાની વાત આવી તો તેને પહેલું સ્વાનં મળે છે કારણ કે વ્યવહારમાં સર્વ પદાર્થો પૈસાથીજ મળી રહે છે. અને તેથી તે મળે, તેની રાગપદા તે કે કુપ્રી કરે અને જાણસા રહે છે. પાવે જે કંઈ ધધો કરતો હોય તે ધધામાં વિજયો શાય, અને તેમાં નીચે રૂપિયા પેદા કરે એવી દરેકને આત્મા હોય છે, અને તે આત્મા પૂર્ણ શાય ને માટે અમેરો

ધનવાન (ચોથી આકૃતિ)

નામનું પુસ્તક ખનાયું છે તે યોગ્ય વખતમા લોકપ્રિય થઈ અધી જર્વાથી ચોથી આકૃતિ યુવાના પારા સાથે હમણાં જ બહાર પાડ્યું છે. જો તમારે તમારું જાણકને કે રસીકીકળને મસાગા ઉચ્ચ અર્થતિએ સ્થાપવા મુશ્કેલી હોય, જો તેમને દૈનિક ચરિત્રચવાન અને વ્યવહારકુશળ બનાવવા હોય, અર્થતિ. આ જાતેજ ધન કમાઈ પૈમાવાળાં થાય એવી મુશ્કેલી હોય, ત્યાં ત્યાં દારિદ્ર્યમાં રખડવા દેવાની મુશ્કેલી હોય. આ પુસ્તક મવાની ઉપયોગ કરવો રી. રૂ. ૧૦) આ પુસ્તક માટે હજારો અભિમાયો મળ્યા છે. તેની અંદર બાર ભાગમાં અને ૨૫૦ પ્રકરણોમાં તમામ પ્રકારના જ્ઞાનનો, શોધોનો અને કૃપાઓનો સમાર સમારેજ કરવામાં આવ્યો છે. જે નીચે વર્ણી ખાતો કરશો. તેમાં

- ભાગ ૧ હો—ધનનું મહાવ, ધનની આવશ્યકતા, પૈસાનું મહત્વ વીગેરે.
 ભાગ ૨ જો—ધનવાન થવાને માટે યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવી ધીરજ, પરાક્રમ, ચિદ્વિદ્યા મુળ મંત્ર વીગેરે.
 ભાગ ૩ જો—અધિક પ્રાપ્ત કરવી-ધધાની શોધ, ક્યો ધધો લાભકર થઈ શકે
 ભાગ ૪ જો—નોકરી જુદા જુદા ચિત્રણથી જુદી જુદી નોકરીઓ પ્રાપ્ત કરવાની રીત.
 ભાગ ૫ જો—વેપાર કરવાના ફાયદા—વેપારી, માલદો વધારવાની કળા, યુદ્ધી, ધીરતાના ગિલ-
 ત શી રીતે વધારવી, હુનર ઉદ્યોગની શૃદ્ધિના માધનો, ક્યા ઉદ્યોગ ખીલવવા, વેપારને મંદ કરનાર
 પ્રાપ્તો, જ્યાંય ધ માલ શી રીતે એકઠો કરવો નામું, નવીન શોધ નવા નવા ઉદ્યોગ સહાનો ધધો,
 માં પાગેલી આજીવી રીતે સંધાય, લોન લેવો ધધો, નાણાપટ્ટીનો ધધો, તેમાં ફાલો શી રીતે મેળવવો
 ભાગ ૬ જો—ખેતી—ખેતીના સાધનો, જમીનનો કસ ચી રીતે વધારવો, જમીનની ઉત્પાદન શક્તિ
 વધારવાની ખાતર, જમીનના મુખ્ય પ્રકાર, ખાતર સર્જકી પ્રયોગો, ખેતી સર્જકી પ્રયોગો, વીસ પચીસ
 જો પાક ઉતરે તેવી કરવાનું અનન્યનું વાવેતર, ધઈ, ઝીર. બાજરી, જીર, લુવેરા વિગેરે, લત, અળ-
 ની, મચરોળી, દોવેલા, તમાકુ, કેળ, મરી, જીર, ગેળી, પાણી, વરીયાળી, સયા, કુળગી, લલચુ, કેકમ,
 દરડી, કપાસ, સચુ વિગેરેને ધાપાં કરતાં વીસ પચીસ ધધો પાક ઉતરે તેવી રીતે વાવેતર કરવાની તથા
 કરવાની નવીન શોધ. દીંગ, જોળ, આંડ, સાકર બનાવવી વીગેરે.
 ભાગ ૭ જો—ખનીય પદાર્થોથી ધનની શૃદ્ધિ, કાણુ તેમાં ચોળું રૂપ, લોહ, તાંબુ, પીતલ, ફટકડી,
 અગરખ, રસેદનો પથ્થર, ખાસ્ટર આંક પેરીસ. વીગેરેની શોધ તથા પેલું બનાવવાની રીત.
 ભાગ ૮ જો—હરેરોતનો વેપાર, હીરા, માણેક, ચનિયર, પુખરાજ, પીરોળ, હાથિરોચન, માણેક
 વિગેરે વધારવાનો અને વેપાર કરવાની રીત, હીરામાંથી હાથિરોચનની રીત, મોતી કુલ્લી મોતી,
 બેજવાળાં મોતી, બનાવટી મોતી, મોતીનાં ગુણ, મોતી વિધવાની રીત, મોતી શી રીતે વધારવા,
 મોતી વેપારની રીત.
 ભાગ ૯ જો—હુનર ઉદ્યોગ તેમાં તમામ પ્રકારના રેવં બનાવવાની રીત સઈં લાંબ, પીગમ-
 ડી લીસ, પોળા, રૂપુ વીગેરે રંગો રસાયનિક રીતે બનાવવાની કળા, હાથીકાંત, રેલથી કપડાં, લેવનાં
 કાતરનાં વિગેરે, કપડાંને જુદા જુદા રંગ મઢાવવાની વિદ્યા. કમળ બનાવવાનો ઉદ્યોગ—જોમાં

છીકણી બનાવવી—મુગધી કસ્ટરીની મદદથી વજેરે, અનેક જાતની. તપખીરે બનાવવાનાં મરીચી, કોપા બનાવવાની, પીળા મીઠુને સહેજ કરવું, તંબુ કે કેનવાસ પાણીમાં ન પથળે તેવા કરવાનાં વજેરે પ્રયોગો, બનાવટી રસેટ અને પેન્સીસ બનાવવી ફોડવાનું દારૂખાનું બનાવવાનાં અનેક પ્રયોગો જાનુઆરી સળપિયા બનાવવી, દારૂં ધન શોધી કાઢવાનાં અનેક પ્રયોગો તથા તે કર્યાં હાથે છે તે જાણવાનાં કેટલાક ચમત્કારી પ્રયોગો, કિયવદિ, બજાપ્રવેશ, મતસંજ્જવન, અગ્નિપ્રવેશ, આકાશગમન વિગેરેનાં પ્રયોગો, પાણીમાં ભાડા કરવા, દેવતાને પકડવો, રંગ ઢિડાડી દેવો, ભાડા બનાવવા લોકી મદબુ, રૂઢ દીવો. પેસો ચોટાડવો, વગર દેવતાએ ચા કે રસોઈ બનાવવો વિગેરે કેટલાક ઉપયોગી પ્રયોગો લીજુનો રસ ટકવી રાખવો, સરસ કે ગુદરતું પાણી ટકાવી રાખવું, ચુલાખનાં પુસ તાજાં રાખવા, બટાસ તાજાં રાખવા, બી જળવી રાખવા, રવદેથી રૂઢાની બનાવટ, બરફ બનાવવો, ઘૂરત આગ જાલવવી, તીકનાં છાં ફેર કરવા, શીંચાનાં શીંષ જેવાં બટન બનાવવા, ક્યકાનાં બટન શીંચનાં જેવાં બનાવવા, રબરરેટ્ઝ બનાવવાં કુષમાંથી માખણ વધુ નીકળે તેવા પ્રયોગો, વીજળી બનાવવી, કાનમાંથી કીડાં, માથામાંથી જુ ને જોડા કાઢવાની રીત, વીજળીની અગ્નિ બનાવવી, ખારી ચૂંક, પીપર બનાવવી, રીમારેટ બનાવવાની રીત, મીડીઓ બનાવવી, બસ બનાવવા, તકવા તેવાર કરવા, કામ સાથે માટુ ચોટાડવી, ફોટોને ચોટાડવાનું મિશ્રણ, રાત્રે સુધારવાના પ્રયોગો, આમના દીવા કરવા વીજળીનું તાવીજ કરવું, દારૂ છોડાવવાના પ્રયોગો, અગ્નિજી છોડાવવાના પ્રયોગો, કપુરની માળા અને ખાલો બનાવવો, પારાનો ખાલો બનાવવાની પાંચ બનાવટો, વીકણી સોપારી બનાવવી, ચોતીને પાણીદાર બનાવવાની ક્વા, મસા કાઢી નાખવાની ક્વા, કાણુ, ધોણુ અને ચુલાખી દંતમંજન બનાવવું, સોનાનાં વરક બનાવવાનાં પ્રયોગો.

ભાગ ૧૦ માં—વૈદક પ્રયોગો—દરેક પ્રકારના એસ-સ અને અર્ક બનાવવાની રીતો, પેટન્ટ દવાઓ જેવી કે કામેનેટ ઓફ એમેનીવા, કામેનેટ સોડા, લાઇમ, ઓક્સાઇડ ઓફ આયર્ન, નાઇટ્રેટ ઓફ આયર્ન, ક્લોરાઇડ ઓફ એલુમિનમ, લાઇમન્યુસ, અલેક્સા સરસ, પોટાસ બનાવવો, માઉટપીસ્ટ, જ્વીલ્ટર કોલાઇન, કોલેરા મીક્ચર, દુદરનો મદમ, ક્લોરાફોર્મ, કિવનાઇનની ઝોળીઓ, ફોર્ફોરસપીસ્ટ, આયર્નપીસ્ટ, કમ્પાઉન્ડ આયર્ન મિક્ચર, સીરપ ઓફ લાઇપોફોસ્ફોરસ ઓફ લાઇમ, નાઇટ્રેટ ઓફ પોટાસ, કિવનાઇન મિક્ચર, ઓક્સાઇડ ઓફ કોપર, પેનડીટર, ક્લોરાઇડાઇન, સાઇટ્રીક એસીડ, ડાઇસાઇપર, ક્રાઇમીક રોઇ, નાઇટ્રીક એસીડ, હાયડ્રાટિક એસીડ, ફોર્ફોરસ, ડેમીયાની રોનીક પીકસ, ઇટન-સપીસ્ટ, ઇટન-સીરપ, ચાસાપરીલા, બાલમન, બરજવાનો મલમ, મેથાઇલ આમ, મેથાઇલ અર્ક, ફોર્ફોર- (૨) વાળવાનું પાણી, બાલનાચક સાણુ, બાલનાચક તેમ, બાલનાચક અર્ક, તાજાંસવટી, બહેરાપણાનું તેલ, બાળા-માળા, પારાનો મલમ, કોળામલમ, સાદામલમ, લસજુનો મલમ, ફટકડીનો, માયાનો, દોરાકસીનો, કાઢેદાનો, ફરપેનટાઇનનો વિગેરે મલમ બનાવવા.

ભાગ ૧૧ માં—આયુર્વેદિય દવાઓ, તેમાં તમામ પ્રકારના કાર્બાઇડો, ચુકો ગુટિકાઓ ગુગળ, આસવ, અવલેહ, અરીજ, બાજો, રસો ને માત્રાઓનો સમાવેશ છે ઉપરાંત દરેક જાતના ક્ષારો કાઢવાની રીત, અર્ક, મુરખ્યા, અથાક્ષી, અરુણી જલકેટી બનાવટો.

ભાગ ૧૨ માં—ધન પ્રાપ્તિ આધ્યાત્મિક ઉપાયો. જેમાં દરેક માણસ ધનવાન થઇ શકે છે ધનવાન માટે કેનો આશ્રય મદબુ કરવો, ધનવાન થવાના કેટલાક ઉપાયો, ધનવાન બનાવનાર માનસિક ક્રિયા, ધનવાન થવા માટે પંચર પાસે કરવાની માગણીનો ત્રિષ્ટિ, ધનવાન થવા માટે ચારીત્રિક ક્રિયા, ફળપ્રકરણ, ધનવાન બનાવી શકે તેવા નિયમો, સિદ્ધિ લાળ જાગેરે.

ભાગ ૧૩ માં—જેમાં અનેક ગરીબમાંથી ધનવાન થયેલા પ્રદેશોના જીવન ચરિત્રોનો સમાવેશ કર્યો છે. તે વાંચી ધનવાન થવા પદ્ધતિનારે શીખવા ચેત્ત્ર અનેક વાતો જાણી શકાય. આમાંના ધણા પ્રયોગો તો ખાસ નવાં અને હજારો રૂપિયા ખર્ચતાં શીખી ન શકાય તેવા ગુપ્ત હતા તે થયું હાખસ કર્યા છે. કૌમંત માત્ર રૂ. ૧૦-૦૦૦ થી ૦-૦૦-૦ (તે ભાગ ભેગાજ છે) ઠંડાના હિડમાસ્ટર બગવાનજી લાણુજી લખે છે કે ધનવાન પ્રત્યેક મનુષ્યને મળવું, ઉપયોગી છે. જે માણસ તેનો ઉપયોગ કરે તે ધનવાન થવા વગર રહેજ નહિ. આમાંથી જે પાંચ સાત કુન્નરનો અજમાયસ લીધો જેમાં હું મણીજી ફેલમંક થયો છું. ને આપનો આભાર માનું છું, ધનવાન તે ધનવાન છે આ પ્રત્યેક ખરીદવાને દરેક માણસને બલામણુ છે.

છોટા ઉદ્યોગથી—અનુકૂલ દુસેન રામસુદીન લખે છે કે—ધનવાન નામનું પુસ્તક તેની મહેનત જોતાં કૌમંત રૂ. ૧૦ રાખી હોત તે પછી થોડી છે. આપે તે જાણવી ફેરી બાઇઓને ઉત્તેજન આપ્યું છે. આજે સુધી સરેલું ધનવાન પ્રત્યેક પાસે હોવ ને પધો કરે તો ધનવાન મધ શકાય તેમ છે. હા જેમલાલ રૂપસ કરે હવે, લાગ્યોદય ઓફીસ—અમદાવાદ.

આ પુસ્તકમાં આપેલા કાવ્યના પુરા પુરા જરાજવાવા બતાવેલ છે. આ પુસ્તકમાં અનેક કાવ્યદાઓ છે. જેમાં પીતૃવૃક્ષ પ્રાચીન-
રૂઢાં જેવા અનેક કાવ્યદાની સાત, આઠ રૂપિયા કિંમત હોય છે. તો આતો તમામ કાવ્યદા જેમાં, કેટલાક
પીતૃવૃક્ષ જેવા તો વળી અજત્યની ટીક સાથે છે તેની કીમત માત્ર રૂ. ૧૨-૦-૦ અને પોષ્ટલ ૧-૦-૦
ગણેલ છે. જેના સખધર્માં હજારો અભિપ્રાયોમાંથી માત્ર જુન વગિલા

સુખાધ રેખાકેટના વડા જડજ નામનાર પુણ્યલાલ મોહનલાલ કવેરી લખે છે કે—આપદાનો
સિદ્ધાંત એ નામનું પુસ્તક મળ્યું છે અંગ્રેજીમાં અત્યંત એવા ગુજરાતી માણસને એ પુસ્તક ઉપયોગી થઈ
પડવાનો સંભવ છે, જેને તું માટે છુ કે ગુજરાત તથા કાઠીયાવાડની કેથી રાજ્યોમાં જેનો લાભ સારો
લેવાનો અને લેવાનો ભેષજો.

સુખાધ હાઈકેટના જડજ ના. લલિતરાધ સાહ, સુરવના મે, સેસન્સ જડજ, વડોદરા રાજ્યના
સરસ્વતી શા. ગોવિંદભાઈ સાહેબ, સુમધ મવર્નરની ધારા સમાના મગ્યર ના. મોહનદાસભાઈ સાહેબ
વિજેરે વિદ્યાનોના ઉત્તમ અભિપ્રાયો મળ્યા છે. પુસ્તક ઉપયોગી ને સર્વ કાદને લેવા લાયક છે.

જેડાટલના મે. કલેક્ટર સાહેબ—લખ છે કે કાવ્યદાનો સિદ્ધાંત એ પુસ્તક મળું જ ઉપયોગી છે
અને પરાકા આપનારને તો વધુ ઉપયોગી છે
પુસ્તક અપી જના આલ્યું છે માટે તાકીદે મંગાવી લેવું.

બાગોદમ ઓરીસ—ગમદાવાદ.

પુત સર્વોધ્ય અને વર્તમાન કાળની વાત જોવી હોય તો

અવિષ્યવેત્તા (ચોથી આવૃત્તિ)

વાનં ભાવધ્યાનજનકવાનં વિદ્ય—આ નામનું પુસ્તક મંગાવો, જે પુસ્તક ઉપરથી દરેક માણસ
જાગૃત્ત્યમાં શુ ગમશે તે જોઈ અને જાણી શકશે. તમે તમારું જ અવિષ્ય ને સુખદુઃખ જાણી શકશો, પંચામાં
લાભ થશે સુખ ક્યારે મળશે? કવે પછી કેવા વીવસોમાં દલાડા જશે તે વજેરે અનેક વાતો નમે
મારી ચેતાની તેમજ પારકાનો પણ જોઈ અને જાણી શકશો જન્મોત્તરી, વચરણ, ધેર બનાવી શકશો
અને બધ શકશો તેમાં તમિ પ્રમાણે ૧૦ પ્રકરણો છે રૂ. ૩. ૪-૦-૦ પોષ્ટ ૦-૪-૦

સવનર, ચક્ર, માસ, અપન, ગસી, મહો, નક્ષત્રો, યોગ, કરણ, ચંદ્ર, વજેરે જોવાની રીત તે દરેકમાં
કેવેલા સુખ ક્યારે, રજ, લીડુઓના લેવારો અને તેનો કલિહાસ, મહોનાં રજ, નાની મોટી પનોતી,
અગ્રામ મહો, મહાદેવા વજેરે જોવાની રીત, તમામ પ્રકરણો લખ, જનોષ વજેરેનાં મહત્ત જોવાની રીત,
વેણીરો, નારા, નાઠી, યોની, જગ વજેરે જોવાની રીત, ઓરાએલી વરણ જડશે કે કેમ તથા તે ક્યાં અષ
છે તે જોવાની રીત, માર્ગસદ માટે પ્રયોગ જોવાની રીત. જન્મપ્રાપ્ત વજેરે રજ, મહો અને રાશી,
શુભાશુભ રજ, રૂપ મેત્રી વજેરે જોવાની રીત, જન્મોત્તરીની રૂઢીઓ જનાવવાની તથા જોવાની રીત. ૧
સારીઆરે ચતુરત્વ, મહત્ત રાશીવાર રજ, રજનું રજ, અંગ્રેજી રીતે રજ, વારે જાનોત્તુ મિશ્રણ, સ્વાગ્યોદય,
સંસપ્ત્તુ અધિપાત્તુ, ગેઝ, આસુખ, લખનું સુખ, પ્રમળું સુખ, છડગીતું સરીરનું સુખ અકરમાત
ધનપ્રાપ્તિ, રાજ્ય, લક્ષ્મી, વાહનનું, મહાનનું, મગ્યાપત્તુ, લેવાનું, વચનું મિત્રનું, નપુમ્મપણુના, મુસા
ફરીનું, આપાર નોકરી ધનસંપત્તિ સુખદુઃખ ક્યારે મળે તજેરે જોવાની રીત, મોહની રજનું રજ, જોની
જન્મકુળી ઉપરથી, જોની, તેના પતીનું, સમવા કે વીધવાનું સુખદુઃખ જોવાની રીત હોવા, રજાંજી
વજેરે કુટુંબી જોવાની રીત, જોધાન બાબત, સી રજ ધારણ કરે કે કેમ, સી પ્રકરણ મહત્ત અર્થવ-
ત્તીને જુ જન્મકુળી કાષપગ. વચરનું જાળક અવતરવા બાબત, જન્મ વખતે અધાર્ય કરી કે કોણ કલો
વજેરે આત્રી કરવાની રીત, રાજ્યોગ અને તે રજ નાભસ, અવળા, વજેરે યોગો અને તેનું રજ, જાળ-
કરાણ્યોગ જોવાની રીત, આશુખ જોવાની રીત, ક્યારે કયા કારખત, મહત્ત થાય વજેરે જોવાની રીત,
વર્ષરજ જનાવવાની રીત સરીપરની રેખાઓ, નખ, તલ. માંસ વજેરે ઉપરથી અવિષ્ય જોવાની રીત, રવમ
ઉપરથી અવિષ્ય જાણવાની રીત, હન્નપ્રકાર ઉપરથી અવિષ્યરજ વરસાદ વરસશે કે કેમ, ક્યારે વરસશે,
અનાજના કાવવાલની રીત, મહત્તકાળીનાંચાસ માણું તે સુખ તપાસી અવિષ્યની વાત કહેવાતી રીત, રમ-
સજાએ ઉપરથી ક્યારેકો ક્રમજ પુરી થશે કે કેમ, જય મળશે કે કેમ, પંચામાં લાભ થશે કે કેમ, વજેરે
જાવાનું જોવાની રીત, કી. રૂ. ૫-૦-૦

મોટા બુદ્ધાધી રાજ્યકાંતી ઉપરથી રેખાનાથ લખે છે કે—આપના અવિષ્યવેતાના ગ્રન્થપદીકું
રમજાઓ મોલા છું માટે તું આપને ધનવાદ આપું છું. આપે પ્રાકાશિતે માટે ખાસ રજા લખી આ
પુસ્તક રચ્યું છે તે જાણી કું મહો પ્રયત્ન થયો છું કુંસારી આપનો આભારી છું.

કેલકાસ દેવચંદ્રા કવે, અવસ્થાપ, ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

ત્રીકાળદર્શક દર્પણ અને પ્રેતાવાહ વિદ્યા

અથવા ચમત્કારીક ગુપ્ત વિદ્યાઓનો લાંઠાર.

આ પ્રસંગે હમણાંજ બહાર પડ્યું છે. જેની અદર પ્રા-૧-પ્રવેશ, પ્રા-૨ માં મેન્મેરીસેમ અને હીપો
ડીસમ વિદ્યા, માન્ય કરી હીપોડીસમને પ્રયોગ સી-રીસે કરવા, ત્રીકાળજ્ઞાન સી રીને મેજવતુ આપને સી
રીસે વધ કરવું પ્રકરણ ૩ માં યોગ્યવિદ્યા, જેમાં રાજ્યોગ, હાસ્યોગ, ઇશ્વરભક્તિ, યમ, નાનમ, આમન,
પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, આન, સમાધિ પ્રાપ્ત કરવી, અદ્વિતિ મેજવત્તાની કળા, મુદ્રાઓ વિગેરેનું
વર્ણન, અને તેની તસદ્ધિ પ્રા-૪ માં ત્રિકાળદર્શક દર્શણ અને ત્રીકાળદર્શીઆપના જનાવત્તાની વિદ્યા-વપણ
જનાવત્તાની દવા અને તે જોવાની રીત, ત્ર્યુકાળની વાત સી રીને જાણવી. પ્રા-૫ ત્રિકાળદર્શી સી ટી જનાવ
વત્તા, હજારત ભરવાના વિદ્યા. પ્રા-૬ પ્રેતાવાહનવિદ્યા-પ્રેતાને આવાહન કરી તેની માથે વાતચીત કરવાની
વિદ્યા પ્રા-૭ સ્વેદચક્ર, જનાવતુ અને ચરાવતુ અને તેદ્વારા પુણ્ય પ્રમાણ જનાવ મેજવવા. પ્રા-૮ વરણીકરણ
વિદ્યા. પ્રા-૯ કોડશાસ્ત્ર અને રત્તીશાસ્ત્ર-સજ્જયર્થ, વીર્યપતન, ધરીરરક્ષણ, સ્ત્રીપુરુષના ભેદ. સ્ત્રીઓની-
પદ્ધતી, ચિત્રણી, હરતીની રૂપીની એ ગતિ અને તેના લક્ષણો-કુમારી સ્ત્રીઓના બીજ ભેદ, ભુદા ભુદા
દેહની સ્ત્રીઓ, સ્ત્રીઓની પરીક્ષા, પતિવ્રતા અને દુરાચારિણી સ્ત્રીઓના લક્ષણો, પુરુષોના-વચક, મુગ,
દુષ અને અધ્ય એ વર્ગો અને તેના લક્ષણો, ગુહરયાજમનો આનંદ પ્રગ્નેતપતિ, પ્રજા કેવી થાય, ગર્ભા-
ધાન, આસન, મનમાં ઇચ્છા થાય તેના બાળકો જન્મે, ગર્ભની પરીક્ષા-પુત્ર જન્મશે કે પુત્રી તે. જલદી
પ્રસવ થવાનો ઉપાય, વધ્યા સ્ત્રીને ગર્ભ રહેવાનો ઉપાય, ગર્ભવંતી સ્ત્રી અને સુવદોષની દવા, વધ્યાસ
ગર્ભા ધારણ કરવા. પ્રા-૧૦ યું હામશાસ્ત્ર-સ્ત્રીઓની પ્રજાસુરતીનું અર્ક રહસ્ય.

અ-૧૧ એ મંત્રવિદ્યા-પરીકરણને, લક્ષ્મીપ્રાપ્તિને, પાણરકરણને, આદાદીશીને, મહામહત્તીની સિદ્ધિને, ધર્મો મળે તે ધનવધે તેનો, વેપારમાં ધન મળે તેનો, વિદ્યા વધવાનો, ઉચ્ચાંગ ધર્મો મળે તેનો, રત્નવાસી રીંછોનો, લક્ષ્મીનાં દશનનાં, મનનું પારેલું કામ સિદ્ધ થવાનો, ચોરી પકડવાનો, મળવાનો, ભૂત તથા કરવાનો, મુક વાગવાનો, ગજુપતિ પ્રસન્ન થાય તેનો, કુલ મતરનું, રાંઠજીવાધુનો, ખડકનો, કુમેરોનો, જા.

મા-૧૨ યત્રવિદ્યા—જેમાં કહીતીવાગ્ક, વચીકરણ, આકર્ષણ, સુખપ્રમથનો એકીસા યત્ર-નીચીસાંપત્ર, કાર્યસિદ્ધિનો યત્ર, આનન્દપ્રક, પીઠાય જવાનો, અખટ બહારનો, વેષાર્માં લાલ થવાનો, સર્વ કાર્ય સિદ્ધ, થવાનો, આદાશીછીનો, માન ભેજનવાનો, અન વધુ પાકવાનો, તાવનો, મનની છન્દા સિદ્ધ થવાનો, નર ન લામવાનો, ગાય હુનું દેતા દે તેનો, પતિ વરા કરવાનો, વાયા સિદ્ધિનો; સાપ આર્વ નહિ તેનો, પુરુષ વચ કરવાનો, યોગને પુષ્ક કરવાનો, રિદ્ધિસિદ્ધિનો, શુદ્ધિર્ધર્મક, વખાને પુત્ર થવાનો, વધન જવાનો, વગેરે

મા-૧૩ તત્રવિદ્યા—ઉદ્દગમ અતે નદુષ પ્રયોગો—જેમાં વચીકરણ તત્ર, ગર્ભપાત ન યાય તેનો, માત્ર પુલ ધાણું ચાય, વૌંડી બનાવવા, શીશુ ઉગાળવું, નંદીમાં દૂધની ધારા ચવાવનો, દોરામગી વગર દીકા કરવા, કાકરાનો રૂપીઆ કરવો, કાંડને મુઠ મારવી, મગમાં છરી ધોલચી, દેવતા ઉપર ચામડું, સાપ કાઢવો, પાણીએ કામ મામડવું, કોઈ કામી લોકી માગું, જેને ચોખાવવો, આજીવન ગરબ, મલિને બોધાવવી, પાણીનું દુધ બનાવવું, અમળી નીચેની પાણી માડવું કંઈ માડવું, બાકી કરવો, નારીએબમાંથી ચાંચ કાઢવું, લાકડામાં પીપળો ઉગાડવો, દેવતા ચાલવો, લડીઆગ લાગી સાંછ કરવો, પાણી ઉપર ચાલવું, કાકારણ બતાવવા, ધરતીક પ કરવો, પાણીનું લોહી બનાવવું, કાચ ચાવવા, પેટમાંની દેરો માઢવો, આંખો ને મેથી ઉગાડવી, કંકુનાં પગલાં પાડવાં, શુભ કુણાવવું, માશ્વસ આગી છવતું કરવું, પન રહાડવું, માતા રહાડવી, સિદ્ધિર્ધ બતાવવી, વિત્રેરે નદુના સંકો પ્રયોગો કરતાં ચોખું

આ-૧૪ અમત્સારિક ગુપ્તવિદ્યા—અહીં સાથ જનાવવો, પાણીનું દુધ કરવું, પાણી જમાવી દેવું, સેદું ગાળવું, રથ સાથે સર્પ જોવો, કુવેના રંગ જલવવા, દેવતા પકડવો, ભૂત દેખાવ, મરેલા માણસોને જીવતાં, દેવદેવીનાં હર્ષન કરવાં, ભૂત કબાડવું, પારાનો આસ ને ગોળી ખનાવવો, ખંખોથી સાપ, ઉદર, માંખી જાળ, સોનાને ઘોણું બનાવવું, ધર્મા ભૂત ન રહે, કઠોળ સળે નાહ, ઘી સંધારવું, ચીમની સધિવી, ખોળા-મધી વસ્ત્ર મેળવવો, હડકાપા કુતરાનું ઝેર ઉતારવું, વીંછી પકડવો, સાપનું ઝેર ઉતારે, વખાને પુત્ર થાય, વિ આ-૧૫-દવા વગરનો ડંકડર—દિપોદીઝમથી દવા વમર લણી દરેક મટાડવાં-સધિવા, લકડો, આંખ, માથુને પેટનો ફાખાવો, અમકાસ, અજીરણ, નજીબો, અર્ધપાંડોનાં દરદો, દિવડીરીઆ ત્રિગેરે મટાડવાં આ-૧૬-હુલારો બુધાવીની માથ એકજ દવા—પાણી મામ પાણીથી અનેક દરદો મટાડવાની વધવા આ પ્રસ્તકમાં ઉપર પ્રમાણે વિષયો છે તે જોવાથી અને વાંચવાથીજ તેની કિંમત સમજાયે, પ્રસ્તક મળ્યું ઉપયોગી છે મહાર પંડિતજ અપી જવા આર્થ્ય છે. દરેક ગ્રાજસે તેને પોતાની પાસે રાખવું જોઈએ આમાંથી કોઈ એકાદજ પ્રયોગ સિદ્ધ કરવાથી હવેરો રૂપિઆનો ફાયદો મળે શરે તેમ છે. પાકું પુરું કો. ૨૪ બ્યવસ્થાપકાગ્ર પોદય—અમીનવા

ભાગ્યોદય.

પુસ્તક ૯ મુ.]

ફેબ્રુઆરી અને ૧૯૨૨.

[અંક ૧૨ મા.

તત્ત્વ પ્રદેશમાં વિહરનાર ચિત્તવિહંગના સ્વાનુભવોદ્દગાર.

(મારા એકતારા એકતાર; એ લય.)

હું તો કરું રમણીય ટહુકાર, હિમગિરિ કેરા શિખરે રહીને,
કદી કદી ગગને વહીને, કદી કદી નીચે જઈને; હું તો

ઉચે કે નીચે જાવું, મારે મન લેલ ન તેમાં

સહથી અલિપ્ત હું રહેનાર;

હિમગિરિં

નીચે હું જાઉં તોયે, કાઢવથી ન રગડોળાઉ;

જળ-પદ્મસમ હું વિચરનાર;

હિમગિરિં

ગગનવિહારી બની, હું ન અધિક કુલાઉ,

સર્વદા સમસ્થિતિમા રમનાર;

હિમગિરિં

જગન્ના જીવ-પક્ષી મિથ્યા. હર્ષ-ચોકો નાદો કરતા,

વૃત્તિથી થઈને તણકાર,

હિમગિરિં

અહુ મમતાને અગે, વિકારો વિવિધ ઉદ્ભવતા,

ત્યજી અહંમમ હું રહું અવિકાર,

હિમગિરિં

અગમ્ય કશું ન મારે, મસ્ત બની કશ દિશમા,

સ્વતંત્રપણે હું કરું વિહાર,

હિમગિરિં

કોઈને મુજ સાથ ઉરાડું, કોઈને હું હરથી ગાઈ,

ઉત્સાહ પ્રેરક હું બનનાર;

હિમગિરિં

મારામા મસ્ત રહું હું, મુજમા પૂર્ણત્વ લહું હું,

સુખસ્વરૂપ હું અપર પાર,

હિમગિરિં

શીં જાં લેવી.

સાધુહૃદય નિદર્શન.

(જેનાં હૃદય પ્રભુપદ ધ્યાય, એ લય.)

પેલું સાધુ હૃદયકાથ, ત્યાં છે કેવો શુભ પ્રકાશ !
એ પ્રકાશ ન ચન્દ્રકેરો, સૂર્યથી પણ છે અનેરો,
એ અખડિત ખાસ;—
કલેશ કેરું અભ્રના જ્યાં પરમ અભય પ્રવર્તતું ત્યાં,
ચેતન કરતું હાસ્ય,—
હૃદમાં પણ હૃદ જનને, શુદ્ધ અનુબ્રહ્મ પામવાને,
ત્યા સદા અવકાશ,
કામી કોધી હોય ઉરે, પણ અભિમુખ થતા પૂરે,
તેના પણ અભિલાષ,—
હૃદની દુર્ગંધ લેશ ન, પામતો ત્યાં સ્થાન, તે જન,
મહે સુખ અવિનાશ,—
છોડી દર્શન અન્ય હાવે, સાધુ હૃદયનું કેરો ભાવે,—
દર્શન ધરી વિશ્વાસ,—

શ્લોક ૩૦

સર્વત્ર ઉપાસ્ય દર્શન કરવા ઇચ્છતી ઘાતિની ઇષ્ટને માર્થના.

(તારા, અંતર બહિર વિસ્તરું, એ લય.)

રાખો દમતી, ઉણમતી, વિલમતી પ્રભુ ! ઉર માર્તિ અખંડ તમારી,
અતર બહિરમા વ્યાપક રૂપે, નિરખે દષ્ટિ નિસ મારી;

રાખો ૦

મુજ આપ-મધ્યમે જે અન્તગમ,

હાપમે તે ગુરુશય,

નેત્રને પલટીને ભાવો વિકારી, નયને ચડો નિર્વિહારી !

રાખો ૦

વિશ્વ રૂપે વિશ્વ ના નિરખાય

આપ વિમુતિ ભગાય,

મૃતિ એમાં આપની નાયનારી, દર્શાવો વિશ્વવિહારી !

રાખો ૦

દષ્ટિ રમરતી મારી યત તત

વિયસ્યા ત્યાં આપ સર્વત્ર,

એ અનુભવની અમોઘ પુમારી. મુજ ઉરમાં તે પ્રમાણી;

રાખો ૦

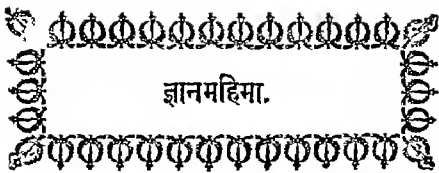
ઉપાસ્ય ને ઉપામક તણે ભેદ,

ત્યારે પામી રે' અભેદ,

ત્યારે ભમે તમે દષ્ટિ પ્રમારી, નજરે ન ચડશે મુરિરિ !

રાખો ૦

છી ૦ જ ૦ કૃષ્ણી.

જ્ઞાનમહિમા.

(લે. પુન્યપાદ મહાત્મા શ્રીમાન નયુરામ શર્મા)

[અનુસધાન ગતીકથી.]

હે પુણ્યશાલી મનુષ્યો ! ઉપર જણાવેલું જ્ઞાનનું મહાત્મ્ય સંજોળી તમારામાંથી જેઓ અવિવેકરૂપ ધાટી નિદ્રામાંથી ન જાગ્યા હોય તેઓ શીઘ્ર જાગે. આ દુઃખમય સસારથી ઉદ્ધામ થઈ, શ્રદ્ધાભક્તિ વધારી, સતસાત્ત્વ ને સુયુક્તિઓ જાળુનારા, ધ્યાનુભવવાળા ને પરમકરુણાલુ સદ્ગુરુને શરણે તમારામાંથી જેઓ ન ગયા હોય તેઓ તેઓશ્રીને શરણે જવા લાઈ ઊભા થાઓ. ચાલો. શ્રીસદ્ગુરુને સાષ્ટાંગદડવનનમસ્કાર કરવાવડે તમે તમારા સર્વ પ્રકારના અભિમાનનો ત્યાગ કર્યાનું તેઓશ્રીને નિવેદન કરો. સસારની ધાટી આસક્તિનો ત્યાગ કર્યાનું સૂચવવા માટે તમે યથાશક્તિ યોગ્ય ભેટ તેઓશ્રીના ચરણકમલમાં ધરો, અને હવે હું મારા અયોગ્ય વિચારઆચારને તિર્વાંજલિ દઈ આપશ્રીનાજ વિચાર આચારને બહુ માન આપી તેને અનુસરવારૂપ પૂજન શુદ્ધભાવથી અડગ નિશ્ચયવડે સર્વદા કરીશ એમ દર્શાવવા તેઓશ્રીનું પૂજન કરો. સર્વદા સ્વાભાવિક પ્રસન્ન છતાં પણ આજે તમારા ભક્તિભાવથી કાષ્ઠક વિશેષ પ્રસન્નતાવાળા પ્રતીત થતા તમારા અનવધિ કૃપાવાળા મદ્દગુરુ તમને તમારા અત કરચાદિની યોગ્યતાનો વિચાર કરી જે ઉપદેશ કરે તેનું તમે જહ્નુમાનપૂર્વક એકમતથી પોતાને ધન્યભાગી માની શ્રવણ કરો. હવે તેમના ક્ષરુપમહોદધિકરૂપ અતકરુણને ક્ષરુપમય પરમપવિત્ર પ્રવાહ તેઓશ્રીનાં પરમહયા ને પરમનિર્મલતાથી ભરેલાં મનોહર નેત્રોદાર તમારા ઉપર આવે છે તે પરમપવિત્ર પ્રવાહવડે તમે તમારા અત કરચાદિને રત્નાન કરાવો, ને ભંડસાગરનો અનાયાસે પાર પમાડનારા તેઓશ્રીની મધુર અને પવિત્ર વાણીએ હિચ્ચારેતા ચન્દ્રપ્રવાહને તમે તમારા શ્રવણદ્વારા તમારા અત કરચુમાં આવવા દો, ને તેના અર્થમાં તમે તમારા છત્વાત્માને નિમગ્ન કરી દો. ઉપદેશના શ્રવણકાલે તમે તમારી આસપાસના સર્વ જગતને ભૂલી જાજો જાણે તમે કાઈ નિર્જન પ્રદેશમાં સર્વનો ત્યાગ કરીને એકલા છો એમ ભાવના રાખજો. ઉપદેશનું શ્રવણ કરી રહ્યા પછી નિત્ય પવિત્ર ને એકાંત સ્થલે બેસી તેનું તમે આદરપૂર્વક યથાશક્તિ મનન કર્યો કરજો, તથા અન્ય કરવાયોગ્ય શુભ ક્રિયાઓ કરજો, ને પછી ભક્તતા પ્ધાનમાંજ તમે તમારા અતકરુણને આદરપૂર્વક નિરતર લગાડજો જો તમારે આ જન્મમાંજ કૃતાર્થ થયું છે તો તમે દુર્જનો ને નારિતજ્ઞથી દહના સાવધાનતા ને નિરપદતાવડે દૂર રહેજો. તમારા શ્રીસદ્ગુરુએ જ્ઞાનોદ્યતી વિપાતક જે જે અન્ય સામગ્રીથી દૂર રહેવા તમને આજ્ઞા કરી હોય તે તે સર્વ સામગ્રીને દહાહવવિવરૂપ સમજી તેનાથી પણ તમે દૂર રહેજો તમને તમારા અધિકારના વિચાર કરીને તમારી આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ થવામાટે તેઓશ્રીએ જે જે અન્ય

સાધનોનું અનુષ્ઠાન કરવાનું કહ્યું હોય તે તે સાધનોને સ્મરણમાં રાખી તે તે સાધનોનું અનુષ્ઠાન તમે ગમે તે પ્રકારે સમય મેળવીને આદરપૂર્વક નિરતર કરો. આલસ્ય, દીર્ઘ-સૂતતા, જાગ્ર, પ્રમાદ ને વિષયાનુરોધને વશ નજ થતો તમને કહેલાં સાધનોનું નિત્ય સાધારણ અનુષ્ઠાન કરીનેજ તમે ન અટકો, પણ જો તમે ઉપાધિત્રાણા ઉત્તમ જિજ્ઞાસુ હો તો દૃઢતા, સાવધાનતા ને ઉત્સાહ રાખી પ્રત્યેક વર્ષમાં એકાદ માસ તમારા ધધાને ને તમારાં સર્વાવહાલાં ત્યાગ કરી તમારા સદ્ગુણીના શરીરની જ્યાં સ્થિતિ હોય ત્યાં જઈ ઉપદિષ્ટ સાધ-નોના અનુષ્ઠાનપરાયણ થવો આઠ આઠ દિવસે પણ કાંઈક વધારે સાધનાનુષ્ઠાન કરવો નકામી મોટી વાતો ન કરતા તમારા કર્તવ્યને આચરણમાં મૂકી આગળ વધવાનું છે તે ન જુલશે. ઉડી ઉડી અજાદા ત્યજી દેશો, ને દીર્ઘસૂત્રી ન થશો તમે ઉપાધિયુક્ત સ્થિતિવાળા મદ કે મધ્યમ પ્રકારના જિજ્ઞાસુ હો તોપણ તમારે આત્મમાહાત્કારની પ્રાપ્તિના માર્ગમાં આ-ગળ વધવા-માટે-તમારા અતઃકરણમાં સત્વગુણની વૃદ્ધિ કરવામાટે-વર્ષમાં બે ત્રણ વાર તમારા સદ્ગુણનાં દર્શન, તેમનાં જીવનધર્મનાથક વ્યવહારોનું શ્રવણપાન, ને તેમનાં પવિત્ર ચરણારવિદની રજતુ મસ્તકપર ધારણ એ અવશ્ય કરવા જોઈએ, શરીરઅમના વિચારરૂપ ને ખર્ચના વિચારરૂપ પિચાઓ તમારુ ગળુ ન પકડે એમ તમારે સાવધાનતા રાખવી જોઈએ ને તમારા સ્થાનમાં તમારે કેટલોક સમય વધારે અભ્યાસ કરવો જોઈએ લૌકિક રિચાતની પ્રતિકૂલતાનાં, શરીરની પ્રતિકૂલતાનાં, ને ધનની પ્રતિકૂલતાનાં નકામી આનાં કાઢી તમે તમારે હાથે જ તમારા જ્ઞાનપ્રાપ્તિના ઢુંકા માર્ગને જાણી જોઈને લાંબો કરશો માં, તમારા મનની શુદ્ધભાવનાળી દૃઢતા વધશે તો તમારા શરીરની પ્રતિકૂલતા દૂર થશે, ને ત-મારી ધનની પ્રતિકૂલતા પણ દૂર થશે. તમે માંદા થાઓ છો ત્યારે કે તમારે તમારું કે તમારા સર્વાવહાલાં અગત્યનું કાંઈ કામ કરવાનું હોય છે ત્યારે તમે તમારો ધધો મૂકી શો છો, તો આવા અતિઅગત્યના કામમાં તમને તમારો ધધો થોડો સમય બધ રાખ વાનું મન કેમ થતું નથી ? સજ્જનો ! બ્યવહારની તૃષ્ણાને નિયમિત કરો, ઉપયોગ જેટલો વૈરાગ્ય ગણો, ને કર્તવ્યનિષ્ઠા રાખી આગળ વલો જો તમારુ અતઃકરણ હજી બ્યવહારના કરતાં પરમાર્થનું માહાત્મ્ય ઓછુ સમજે છે તો શોક સાથે તમને સ્પષ્ટ કરેતુ પડે છે કે તમે હજી જિજ્ઞાસુજ થયા નથી જો તમારુ સ્થુલ શરીર ઓતું હોય તો તમે તમારે ઘેર રહી સોમવારે કે શુક્રવારે કાંઈક વિશેષ અભ્યાસ કરો વળી ત્રણ ત્રણ માસે કે છ છ માસે તમારી અનુકૂલતાનો વિચાર કરી તમે કેટલાક દિવસો અભ્યાસપરાયણ રહો.

“જ્ઞાત્યા દેર્ષ મુચ્યતે સર્વપાપૈઃ ॥” —સ્વયંપ્રકાશ જ્ઞાને અનુભવીને જ્ઞાની અવિષા ને તેના કાર્ષ્ણ્ય પાશોથી મોક્ષા યાવ એ “જ્ઞાત્યા શિવ જ્ઞાન્તિમત્યન્તમેતિ ॥” કયાજીવરૂપ જ્ઞાને અનુભવીને જ્ઞાની નિર્ગુણિ શાંતિને પામે છે, ને “યદા ચર્મૈશ્વદા ફાશ ચેટયિષ્યન્તિ માનસા ૧ તદા દેવમશ્વિસ્યે વુ સત્યાન્તો મયિષ્યતિ ॥” —મનુષ્યો જ્યારે ચ મનનાં પેટે આહારને વાંટાળી શકશે ત્યારે સ્વય પ્રકાર જ્ઞાને જાણ્યા વિના દુઃખની અચતનિર્ણતિ પામશે, ઇલાહિ શ્રુતિઓ જ્ઞાતાનુભવરૂઃ દુઃખની અત્યંતનિર્ણતિ ને પરમાનંદની પ્રાપ્તિ કહે છે યુક્તિવડે વિચારીએ તોપણ જણાય છે કે અજ્ઞાનના વિરોધી જ્ઞાનવડે અજ્ઞાનની નિર્ણતિ થયે અજ્ઞાનના કાર્ષ્ણ્ય સર્વ દુઃખની નિર્ણતિ થતી જોઈએ, તથા અજ્ઞાનને તજીન્ય દુઃખરૂપ પ્રતિજ્ઞાકની નિર્ણતિવડે આત્માના પરમાનંદ સ્વભાવનું

પશુ ભાન થતુ જોઇએ. ઘઘઘરો મદાપુરુષોનો અનુભવ પશુ એમજ જણાવે છે. આવી રીતે શ્રુતિ, સુક્તિ ને ઘઘઘરો પુરુષના અનુભવથી ઘઘઘાનજ મનુષ્યના પરમપુરુષાર્થનું સાધન છે એમ મિદ્ધ યાય છે. પ્રેમવક્ષણભક્તિ ને યોગિતો પરમતત્વના ગાનમાં ઉપયોગી હોવાથી ઉપાદેય મનાય છે, પ્રેમવક્ષણભક્તિ ભક્તના હૃદયને પરમાત્મપરાયણ કરી દે છે, ને તેની અન્ય સર્વ આસક્તિઓ છોડાવી દે છે, તેથી પરમાત્માના અનુગ્રહથી તે ભક્તને પરમાત્મતત્ત્વનું ગાન થઇ તેના અગાનાદિ નાશ પામી તે કૃતાર્થ યાય છે. ચિત્તનિરાધરૂપ યોગવડે યોગી ચિત્તને સર્વ દરશથી મોક્ષણું કરે છે પછી દરશરૂપ મેક્ષથી રહિત થયેલા તે ચિત્તમાં સ્વભાવથીજ રહેલા સ્વયમ પ્રકાશ વ્યાપક આત્મા પ્રકાશવા ધારે છે, તેનું ગાન યાય છે, ને તેથી તે યોગી કૃતાર્થ યાય છે.

હે મુમુક્ષુઓ ! ને તમે કથનમાત્ર નહિ, પણ સાચા મુમુક્ષુઓ હો, તો તમે તમારા પોતાનાજ હિતમાટે, તમે કાર્ધના ઉપર મોટો ઉપકાર કરી નાખો છો એવી બુદ્ધિથી નહિ, તમારા મનમાં વિવેક, વૈરાગ્ય, શમાદિ છ સપત્તિ, ને મુમુક્ષુતા વધારવા શુદ્ધભાવવડે તિર તર પ્રયત્નવાન રહેજો. એ ચાર સાધનોવડે ચિત્તની યોગ્યતા વધારી વિના વેદાંતનું શ્રવણ તમને જોઇએ તેવું ઉપકારક થશે નહિ. એ ચાર સાધનો સંપાદન કરીને પછી શ્રદ્ધા ને સાવધાનતાથી તમારા શ્રીસદ્ગુરુ પાસે તમે વેદાંતનું શ્રવણ કરજો, ઉપયોગપૂરતું શ્રવણ થઇ રહ્યા પછી તમે પવિત્ર ને એકાત્મેશમાં બેસી શ્રદ્ધા ને સાવધાનતાપૂર્વક શ્રવણ કરેલા મુખ્યવિષયનું મનન કરી તમા નમને જે જે શંકાઓ રહેતી હોય તે તે શંકાઓને મજામ ને યુક્તિવડે દૂર કરી નાખજો. મનનનો પરિપાક થયા પછી તમે એકાંત ને પવિત્ર દેશમાં બેસી પરમાદરપૂર્વક મનને ઘઘાધ્યાનરૂપ નિદિધ્યાસનમાં જોડવાનો પ્રયત્ન આરંભજો. આવી તમારો પ્રયત્ન આશુ રહેવાથી તમારા અંત કરણના અંતર્મુખપણાથી તથા તમારા શ્રીસદ્ગુરુની કૃપાથી કાંઇ વેળા અવિચારરૂપ આવરણનો ભગ થઈ તમને ઘઘનો સાક્ષાત્કાર થશે, ને તમે કૃતાર્થ થશો. હે મોક્ષમધકો ! જગો તમે કેટલા સમયથી સત્સંગમાં જોડાયા છો તે વિચારે તેટલા સમયમાં તમારે જેટલું મેળવવું જોઇએ તેટલું તમે મેળવ્યું છે કે નહિ તે નક્કી કરો. હવે આજસ ને પ્રમાદના દાસ થયામાં સાર નથી એમ દૃઢ નિશ્ચય કરો, ને આમજી વધો ઓ.

જીવન-જીવન

જીવન-આજ, વૃદ્ધ અને યુવાનને શિયાળામાં ખાવાથી શરીર પુષ્ટ યાય છે આપુ વર્ષ તાકાત રહે છે. શરીરની નબળાઈ મટાડી નવું લોહી પુરે છે અશક્તિ મટાડી કૌવત આપે છે મગજ સુધરે છે, આખેતનુ તેજ વધારે છે, તમે તમારે માટે, બાળકોને માટે જરૂર શિયાળામાં જીવન વાપરો. આપુ વર્ષ તદુરસ્તી ભોગવશો. આ દવા લીલા આંખજાના ગર્ભમાંથી જન્મે છે તેમાં અનેક પુષ્ટિકારક વસ્તુઓ પડે છે. તેનાથી તમે પુષ્ટ થશો. ખાસી, જીર્ણ તાવ મટશે, શુદ્ધ અને યાદશસ્તી વધશે, ડબ્બા ૧ ની કીમત માત્ર રૂ. ૨-૦. ત્રણ ડબ્બાની કી ૩. ૫-૦૦૦ એક વખત ત્રણ ડબ્બા વાપરવાથી નવું યૌવન પ્રાપ્ત યાય છે. અવનન્નપિ આ જીવન વાપરી યુવાન બન્યા હતા એવું ચરકસહિતામાં છે હજારો માણસો વાપરે છે. તેનાથી ધણીને ફાયદો થશે છે. હવે કેમીકલ વર્કસ-અમદાવાદ.

આત્મોન્નતિનો સરલ ઉપાય.

સાહિત્ય, પુરાણ અને ધર્મશાસ્ત્રોના અધ્યયનનો માત્ર એક જ ઉદ્દેશ હોય છે કે મનુષ્યના ચારિત્ર્યને ઉન્નત બનાવવું, શાંતિનો અનુભવ કરવો, ઈચ્છાઓની જ્વાળાથી સતત જીવોને સુખી બનાવવા અને તેમને એવા ઉપાયોનું અવલંબન કરવાને માટે ઉત્સાહિત કરવા કે જે દ્વારા તે આલોકમાં ધન, યશ, અને શાંતિ તથા પરલોકમાં સુખ મેળવે, એ અભિપ્રાયથી પ્રાચીન ઋષિઓએ તેનું નિર્માણ કરેલું છે. આત્મા, પરમાત્મા આ લોક અને પરલોક સંબંધી પ્રશ્નોનો નિર્ણય કરવાનું વાસ્તવિક સાધન દર્શનશાસ્ત્રોનું પાઠિત્ય નથી. તેના આધારે મનુષ્ય જીવનભર પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ કેટલીકવાર આ પ્રશ્નોના રહસ્યને જરાપણ સમજી શકે નથી પોતાના વિચારદ્વારા અનુભવ કરવાથી આધ્યાત્મિક પ્રશ્નોનો જેટલી સરળતાથી ઉકેલ થઈ શકે છે તેવો બીજી રીતે થતો નથી. પોતાની શુદ્ધિ દ્વારા એક પણ પ્રશ્નોનો નિર્ણય કરી લેવામાં આવે તો બાકી સર્વ વાતોનો ધીરે ધીરે એની મેળેજ ખુલાસો થઈ જાય છે.

જીવનનો આ પ્રશ્ન સમૂહ તાળા મગાન છે, જેનો પહેલો પડો ઉઘડતાં બાકીના સર્વ ધીરે ધીરે એની મેળે ઉઘડી જાય છે શિક્ષકદ્વારા સમજાવેલા મથનું અધ્યયન કરવા છતાં પણ શુદ્ધિ એટલી પ્રાપ્ત નથી થતી કે જેટલી પોતાની મેળે સમજેલા વિષયને માટે થઈ શકે છે. આત્માના ભવિષ્ય સાથે સંબંધ રાખનારા આ પ્રશ્નો હંમેશાં આપણી આંખોની સામે ઉપસ્થિત રહે છે. આ પ્રશ્નોનું સમાધાન કરવાનું સાધન પણ આપણી પાસે છે આમ છતાં પણ સેકંડે દૃષ્ટિ માણસોને તો આ પ્રશ્નોની સમજાવજ પડતી નથી તે જાને એ પણ સમજાતું નથી કે આ વિષયોનું જ્ઞાન ઉપયોગી છે કે નહિ, બાકીના મનુષ્યો લાગે પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ તેને સમજી શકતા નથી. તેનું કારણ એ છે કે મનુષ્યોના હૃદયમાં અહંકાર હંમેશાં વિદ્યમાન હોય છે અહંકારને તો અધિકારજ સમજી લેવો જોઈએ જે રીતે ધીરે અધારામાં પોતાની પાસે પડેલી વસ્તુ પણ દેખાતી નથી તેવી રીતે અહંકારને લીધે મનુષ્ય પોતાની પાસે હોવા છતાં પણ આ પ્રશ્નોના રહસ્યને સમજી શકતા નથી પોતાના માનસિક વિકારો અને રૂચિઓના શુભામ બનીને તેનેજ પોતાનું રૂપ માની લે છે જડજગતની સર્વ વસ્તુઓ મનુષ્યના હૃદયને પોતાની તરફ એવી રીતે આકર્ષિત કરી લે છે કે ચર્મચક્ષુઓ દ્વારા જણાતા આ સંસારની પર શું છે તે વાતનું પણ તેને ભાન થતું નથી.

‘આત્મા શી વસ્તુ છે, હું કાણ છું’ એનો અનુભવ કરવાને માટે પોતાના યત્નને પોતાના વિચારો તરફ વાળો અને જુઓ કે તમારા આ વિચાર, આ વિચાર સુખલા, આ જૂત અને વર્તમાનનો સંબંધ એ શું છે. વાસ્તવમાં વિચાર અને આત્મા એ બંને એ પ્રકારે બંધાયેલા છે કે એકને બીજાથી છુદા પાડવા એ બંનેને નષ્ટ કરવા તુલ્ય છે. જેવા વિચાર, જેવી ભાવનાઓ તેવોજ આત્મા, તેવોજ મનુષ્ય તેથી વિરૂદ્ધ આત્માના વિચારોથી

જુદી કલ્પના કરવી કે તે કાંઈ એવી વસ્તુ છે કે જેનો માનસિક લાવનાઓ સાથે સંબંધ નથી તો તે આલોક અને પરલોક બંનેને નષ્ટ કરવાનો ઉપાય છે. જ્યારે આત્મા અને લાવનાનો સંબંધ જ ન હોયતો પછી કર્મબંધની હલ્લકા ઉપર કાંઈ અસરજ નથી. તો પછી આ ચાર શાસ્ત્રનું પ્રયોજન જ શુ રહ્યું.

આત્માને વિચારોથી જુદો કલ્પવાનો સિદ્ધાન્ત જોટલો દાનિકારક છે, તેટલોજ આત્માને સ્થિર અને હંમેશાં એક સરખો રહેનારો પદાર્થ હોવાની કલ્પના પણ અમંગલકારી છે. જે આપણો આત્મા ખરેખર સ્થિર છે, જે તેમાં કાંઈ રીતે વિચાર ચર્ચ શકે નથી તો પ્રગતિ, ઉત્કર્ષ અને ઉન્નતિને માટે ઉઘોમ કરવો એ પણ વૃથા છે જે પ્રકારે સંદેશ અને સંતકાર્યો દ્વારા આત્મિક શક્તિઓની ઉન્નતિ થાય છે તેવીજ રીતે કુવિચારો અને અશુભ કાર્યોથી આત્માની શક્તિઓની અવનતિ પણ થાય છે. વિચાર સિદ્ધાન્તનો શોધ પશ્ચિમમાં ડાર્વિન સાહેબે પહેલગહેલો લાવે ક્યો ગણાતો હોય, પરંતુ આપણા પૂર્વાચાર્યોએ તો હજારો વર્ષ પહેલાં એ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે કે આપણા ભવિષ્યને સ્થિર કરવું અને તેજુજ તેને બનાવવું એ પ્રત્યેક મનુષ્યના પોતાના હાથમાં છે ચરિત્રગદ નો સિદ્ધાન્તજ એ છે કે નાનામાં નાનો વિચાર અને તુચ્છમાં તુચ્છ કાર્ય પણ આત્માની ઉપર પોતાની અમર જરૂર પાડે છે મનુષ્ય પોતાની જીવિત અવસ્થામાં પ્રત્યેક ક્ષણ કાંઈને કાંઈ વિચાર અથવા તો કાર્ય કરેજ છે. વિચાર અને કાર્યનું મિશ્રણ બધે ધણે જરૂરું તેનું નામજ મૃત્યુ છે. જ્યાં સુધી મનુષ્યને એ ન મમંગમ કે ચરિત્રને સુધારનાર અથવા બગાડનાર તેના કાર્ય અને લાવનાઓ છે ત્યાં સુધી તે મન ફાવે તેમ ક્રિયા કરે છે, પરંતુ માનસિક હલ્લકા આ મિદાન્તથી પરિચિત ચર્ચ ગયા પછી એવો કાણુ જુદિમાન છે કે જે પોતાની મનોવૃત્તિઓ અને કાર્યો ઉપર અકુશ ન રાખી શકે.

જે વિચારોની શુદ્ધિને માટે મનુષ્યની ચરિત્રોન્નતિ ચવાની સંભાવના ન હોય તો સંસારનો સર્વ ધર્મો માત્ર વિદમ્યના તુચ્છજ ચર્ચ શકે, કેમકે પ્રત્યેક ધર્મમાં સર્વથી ઉત્તમ માર્ગમાં મન અને હલ્લકાને શુદ્ધ કરવાની રીત કહેલી છે. મુક્તિ, મોક્ષ અથવા નિર્વાણ એ પણ અશુદ્ધ લાવનાઓના રચાને શુદ્ધ વિચારોને દાખલ કરી દેવાનોજ જુદો જુદો નામ છે. આજ કાલ કેટલાક ધર્મચાર્યો આ મળ તત્વને જૂલી માત્ર બાહ્ય ક્રિયા કાંડને જ ધર્મનું નામ આપવા લાગ્યા છે, પરંતુ આપણા પ્રાચીન મહર્ષિઓ હજારો વર્ષથી મન, વચન, અને કર્મની શુદ્ધિનેજ આત્મોન્નતિનો રાજમાર્ગ બતાવ્યાં કરે છે. તે પ્રમાણે આચારજી કરવામાં પહેલી જરૂર વિચારોની શુદ્ધિ છે. વિચાર બળનો મહિમા અકલ્પનીય છે. જે પ્રકારે ઇતિહાસની સર્વ જખરજરત કાંતયોનો વિચારબળ દારાજ સંસારમાં જન્મ થયો છે તેવીજ રીતે અધ્યાત્મ સંસારમાં વિલક્ષણ ફેરફાર પણ વિચારબળ દારાજ સંપાદિત થાય છે.

ઉત્સાહ, જીવિત અને યોગ એ ત્રણે આત્મોન્નતિનાં પ્રધાન સાધન છે. તે દ્વારા આપણા વિચારોની મસારમાં પ્રતિદિન ઉત્તરોત્તર શુદ્ધિ થતાં કરે છે. હલ્લકા શુદ્ધિની સાથેજ શાંતિ અને સુખ પણ વર્ધતાં કરે છે. વિચારોમાં ફેરફાર થતાં મનુષ્યનાં કાર્યોમાં પણ અતર પડી જાય છે અને મનુષ્ય ઉત્કર્ષની ઉલ્લી સીમાને પ્રાપ્ત કરી પોતાના લક્ષ્યને ફળામૂત કરી શકે છે. મહાત્મા અને સાધારણ મનુષ્યની વિચાર શૈલીમાં ઘણો અંતર છે,

એકનો બાવ ખીજના બાવોથી બિદુલ ઉદયે છે. જે કે બાલ દૃષ્ટિથી જોઈશુ તો મહા-
ત્મા એક અને સામાન્ય મનુષ્યમાં કાંઈ ફેર જણાતો નથી. જેનું સાધારણ મનુષ્યનું શરીર
હોય છે તેવુંજ તેમનું પણ હોય છે; પરંતુ મનની અદર પ્રવેશ કરતાજ બધો ફેરફાર
એકદમ જણાય છે. વાસ્તવમાં જે મનુષ્ય પોતાના બાવોને દુલસીદાસજીના હૃદયરથ બાવોને
બિદુલ જ સમાન બનાવી લેતો તેમાં અને દુલસીદાસજીમાં કાંઈ અતર રહેતો નથી. બગ-
વાન શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું છે કે: “જો તમે મારા સમાન બનવા ઇચ્છતા હો તો તમને પોતાને
અને મને પણ ભૂલી જાઓ.” આજ અધઃકારને નષ્ટ કરવાનો ઉપાય છે જેવડે પાપ લિપ્ત
આત્મા પણ સાચો મહાત્મા બની શકે છે. કાંઈ પૂછે કે જે માત્ર વિચારોની શુદ્ધિજ
આત્મોન્નતિનો ઉપાય છે તો યાતોપાર્જન, દાન, શીલ, તપ, સંયમ વિગેરે ક્યાંયો
પછી નિષ્કળજ સમજવી કે કેમ, તો તેનો જવાબ એ છે કે: એ સર્વ ક્રિયાઓ અને
સાધનોનું પણ આત્મોન્નતિને માટેજ પ્રયોજન છે વિચારોને શુદ્ધ પનાવ્યા વગર સઘળી
ક્રિયાઓ નકામી છે બાલ ક્રિયાકાંડનેજ આત્મોન્નતિનું કારણ સમજવું એ બૂલ છે. પો-
તાના હૃદયની તરફ હમેશાં ધ્યાન રાખવાથી સમગ્રજી કે ચિત્તને વશ કરવું એ દામ પણ
કહિન છે, આત્મોન્નતિના આ માર્ગને જાણવાથી મનુષ્ય પોતાના ઉન્નતિમાર્ગનો રસ્તો
સંજળતાથી પસાર કરી શકે છે. જેવી રીતે સમુદ્રમાં પ્રવાસ કરનાર વહાણને માટે દિશા
જણાવનાર યત્રની જરૂર છે તેવી રીતે આત્મોન્નતિને ધ્વજનાર પુરુષને પણ મત્ય માર્ગ-
દર્શક ઉપદેશની જરૂર છે.

સાધારણ મનુષ્યો અધકારવણા દુર્ગમ વનમાં ભૂલો પડેલો મુસાફર જેમ આમ તેમ
બટકમાં ફરે છે તેમ જીવનકાળના અત સુધી પણ પોતે પોતાને ઓળખતા નથી, તોપણ
ઉન્નતિના પ્રયત્નની તો વાતજ ક્યાં રહી, તે બિચારો પોતાની વાસનાઓના દાસ બનીને
હમેશાં સતત હૃદયથી ચિતાઓ અને ઇચ્છાઓની ધધકતી અગ્નિમાં બળ્યાં ફરે છે. તેને
એ સમજાતું નથી કે સાચું સુખ ઇચ્છાઓની પ્રતિમાં નથી પણ ઇચ્છાઓનો વિન્ય
કરવામાં છે.

સદ્વિચાર અને સચ્ચરિત્રનો એટલો બધો ઘાટ સબધ છે કે જે, જાનેને એક નામ
આપવામાં આવે તો તે કાંઈ યોગ્ય નથી. દરેક વિચાર પછી તે ગમે તેટલો સૂક્ષ્મ હશે તો
પણ તે જરૂર કાર્યરૂપે જણાશે માનસશાસ્ત્રનો આ નિયમ એટલો બ્યાપક છે કે તેના
આધાર ઉપર અને કહી શકીએ છીએ કે જે કાર્ય નથી તો વિચાર પણ નથી. સસારમાં
એવા મનુષ્યોની પણ ખોટ નથી કે જે માત્ર પોતાના વિચારોના શુભાનર્મજ મરત રહે
છે, તેમ જેણે જાણવું જોઈએ કે કાર્ય વગરના વિચાર પડે સમાન નિરૂપયોગી છે, વિચા-
રોની એક માત્ર કસોટી કાર્યજ છે મનુષ્યના વિચારો ગમે તેટલા પ્રથસનીય હોય, જન-
તનું બહુ કરના માટે ગમે તેટલા મનસુખા કરે તો પણ જ્યાં સુધી તે કાર્ય ક્ષેત્રમાં ઉતરી
પોતાના વિચારોને અનુકુળ કર્તવ્ય નથી કરતા ત્યાં સુધી જન્મતને તેનાથી કાંઈ પણ લાભ
યતો નથી. સારાંશ કે યોગ્ય ઉપાયોનું અવલંબન કરવાથીજ મનુષ્ય પોતાના આત્માને
અને તેની ઉન્નતિના માર્ગને સારી રીતે જાણી શકે છે તેનો મર્વોત્તમ ઉપાય એ છે કે:
શબ્દાંબરને ત્યાગ કરી પોતાના રૂવન અનુભવદારો પોતાના આત્માનું ચિત્તન કરવું
જે દરરોજ થોડો વખત પણ આ પ્રયત્ન સાચા મનથી કરવામાં આવશે તો થોડાજ વ-
ખતમાં મનુષ્યના પોતાના આત્મામાં એવું બળ જન્મશે કે જેવડે તે ઇચ્છિત કાર્યોને સારી
રીતે કરી શકશે.

આપણો રેશ ધર્મ પ્રધાન દેશ છે ધર્મ તથા પોતાની આત્મિક ઉન્નતિની તરફ આપણા કાંઈપણુ ધ્યાન સર્વ કાળથીજ આકર્ષ્ય આવે છે પોતાના દિવ્ય જ્ઞાનદારો જડજગતની સઘળા શક્તિયોને સારી રીતે જાણવા છતાં પણ આપણા પૂર્વજોએ એ વિ-
વશ સંબંધી જ્ઞાનને પુસ્તક રૂપે એકત્ર કરવાની પરવા કરી નથી. આજ પણ સંસારમાં જડવાદનો ડોકા બળવ્યા છતાં પણ આપણે આપણા ધર્મને મૂલી ગયા નથી માત્ર એ દેહુ થયુ છે કે આપણી ધાર્મિક શ્રદ્ધા વધતાં વધતાં અધશ્રદ્ધા ધર્મ મર્ય છે

ધર્મ, પરલોક અને આત્મિક ઉન્નતિના માટે આપણે દાન, વ્રત, શીલ અને સમ-
મનું પાલન કરીએ છીએ ધાર્મિક ઉન્નતિને માટે આપણે ખરી કમાણી સમજેલા સાજો રૂપિયાને ધર્મને નામે પાછી કરી દઈએ છીએ, તીર્થ સ્થાનોની દુર્દશા અને ત્યાંના ગેર લોકોના અવ્યાયાર નોંધા છતાં પણ અધશ્રદ્ધાથી તેવા પાપી લોકોને પોપવાને આપણે સાજો રૂપિયા ખર્ચ કરીએ છીએ, સાજો લિખ્ત રીયોને પણ દરરોજ ધર્મને નામે ખાવાનું આપણુ એ પણ અધશ્રદ્ધાજ છે. ગળામાં કઠી નાખી હાથમાં માળા ઝાલી રામ રામ કરતા ભગવાં કપડાં પહેરી, હાથમાં હાકરી અને છત્રી સર્પ કરતા, મોઢે હુનડાનું કપડુ બાંધી ફરતા, ભભૂતી લંગાવી માખની દમ મારી ફરનારા સેકડો સાધુઓને પોપાએ છીએ તે સર્વજ્ઞ કારણ આત્મિક શક્તિયોનો વિગ્રમ યામ એવી શૂન્યતા હોય છે. આમ પૈમા ખર્ચવાથી કાંઈ આત્મિક જગ પ્રાપ્ત થતું નથી આપણે સદિષ્ટતા, ધૈર્ય, સહનુશ્નિ અને પ્રેમને આપણા હૃદયમાં ઉત્પન્ન કરવાની ઇચ્છા હોય તો આપણે તેના બદલામાં આપણી મનોવૃત્તિયોની ઉચ્છૃંખલતા, સ્વાર્થ, લામ્પટતા અને માનસિક અવગતતાને ત્યાગ કરવો જોઈએ સ્વાર્થનો ત્યાગ કરવાથી આપણને ગમે તેટલું કષ્ટ પડ્યાં કરે તોપણ તેનો ત્યાગ કર્યા વગર આપણે આત્મિક ઉન્નતિ કરી શકવાના નહિ. આ ચૈતન્ય જગતમાં પણ જે વ્યક્તિ પોતાની માનસિક શક્તિયોના બદલામાં સસ મુખ અને શાંતિને પ્રાપ્ત કરવામાં આવશે ખાતા હોય તે મૂઠ છુદ્ધિના સમજવા મર્યાદા મનુષ્યના હૃદયમાં કોઈની દૃષ્ટિ એટલા માટે કરી છે કે જેથી તેના ઉપર વિજ્ય પ્રાપ્ત કરીને ક્રમા પ્રાપ્ત કરી શકાય.

સ્વાર્થને વેચ થઈ મનુષ્ય બીજાની મુખ સામગ્રીને બીજી સેષ પોતાના મુખને માટે એકત્ર કરે છે. બીજાની તેને જરા પણ ચિતા રહેતી નથી. અને તેથી કૃષ્ણ મનુષ્યની માફક પોતાનું દ્રવ્ય પોતાની પાસેજ રાખવની ઇચ્છા રાખે છે. પરંતુ ધર્મનો મહાત્મ તેથી વિપરીત છે. ધર્મ પ્રમાણે તો મનુષ્યે પોતાના મુખનો ઉપભોગ જાતે પણ કરવો અને બીજા મનુષ્યોને મુખ આપવાને માટે પણ તત્પર રહેવું જોઈએ.

દયાળુતા, મૈત્રીભાવ, સંવશ, ધૈર્ય, સત્ય, શાન્ત અને વિશ્વવ્યાપી પ્રેમ એ સર્વ ભાવ જે વખતે મનુષ્યના હૃદયમાં પૂર્ણરૂપે વિકસિત થઈ જાય છે તે વખતે તેનો આત્મા વિ સ્તીજ થઈ આખા વિશ્વમાં ફેલાઈ જાય છે. જે તે ભાવોને પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા હોય તો આજથી જ અધીગતા, ક્રોધ, નિર્દયતા, ધૂણા અને સ્વાર્થનો ત્યાગ કરો. તથા પોતાની શક્તિયોનું દમન કરવાનું પણ સંધ લેવો. જેમ જેમ તેવી શક્તિયો હૃદયમાંથી કમી થતી જશે તેમ તેમ મુખ અને શાંતિ વધતી જશે જે વખતે તમને સ્વાર્થ ત્યાગનો અપૂર્વ આનંદનો થોડો ધણો પણ અનુભવ થતો જશે તે વખતે તમને સ્વાર્થ ઉપર પૂરી ધૂણા થઈ આવશે અને પછી તેમાં તમે ફસાઈશો નહિ પછી સાચી શાંતિનો અનુભવ કરીને આખા સંસારને તમે સમ-
જવી શકશો કે સત્યમુખનો માર્ગ શો છે. સાચા મહાત્મા થવાની અને અન્ય બુદ્ધિસા પ્રાણિયોને પાર ઉતારવાની મુખ્ય કળા આજ છે.

અક્કલમંદ માણસ.

(લેખક—અવનરાય શુક્લ.)

એક જણે એક વેળા એક ડાહરને પૂછ્યું હતું કે “ તમે મને અક્કલમંદ માણસની વ્યાખ્યા બાધી આપશો ? અક્કલમંદ બનના સારૂ ગી શી સાચકાતો મેળવરી પડતી હશે ? ”

આનો જવાબ નીચે પ્રમાણે આપી શકાય.

જેના પર અક્કલનો અમલ હોય તે અક્કલમંદ માણસ જે જે પ્રતો ઉપરિધત થાય તેનો આખખરી નિહાલ એની બુદ્ધિ કરે. જે જે સુરેલીઓ આવે તેનું નિવારણ એની અક્કલ કરે. જે જે આડીઓ આવે તે એનું મગજ ઉઠેને જોઇની મલાઇ લેવા એ દોડે નહિ. એનો અતરાતમા એજ એનું આભાતર્પણ.

લાગણીઓથી એ દોરવાઇ નાંખ નહિ. વૃત્તિઓથી એ વગી નાંખ નહિ અનવત, એ પણ ગાંધુસ છે એટલે એની લાગણીઓ, એની વૃત્તિઓ પણ તોફાની, ઉપમાત્રી હોય અને એ તોફાન, એ ઉપમાતના પ્રમાણમાં એને સુખદુઃખ ભોમવા પડે હિન્દુ વૃત્તિઓને વચ એ નથી, વૃત્તિઓ એને વચ છે. લાગણીઓના કલામાં એ નથી, એના કલામાં લાગણીઓ છે.

એના દેહને મગજ દોરે છે, એના ગમજને દેહ નહિ. અક્કલમંદ માણસનો આત્મા પણ એના અતરતેજ અનુસરે છે.

આપરથી જોઇએ એમ માની લેવાની જરૂર નથી કે એ જાણી કે નારિતક છે, એને આરથા, શ્રદ્ધા કે વિશ્વાસ નથી હમણપર એને ઓરગજેમના એટલીજ આરથા હોય હિન્દુ એના પર અમલ તો એના અતઃકરણોના હોય ધર્મ, મન, લાગણી, સિદ્ધાન્ત, માન્યતા-એ ગદ્યાપતે એના મગજ આગળ આવ્યું પડે અને ત્યાં જે યુક્તિ અપાવ તે પ્રમાણે એનો સરકાર થાય.

અક્કલમંદ માણસને શીખવાની, સમજવાની દાનત હોય આત્માપ્રસસક માણસ બલેને બહુજ ચાલાક હોય હિન્દુ મિથ્યાભિમાન એ તો એક સદાને માટે ચાલેલો છે અને એટલે એનું એટલું અજ્ઞાન જાણવું, અભિમાની ચાંપલું ચાંપતું બોલે પણ એનામાં ઝાઝી અક્કલ હોય નહિ વિનયીજ ડાલો હોય.

કેટલાક માણસની મગજરુક્તિ બહુજ સારી હોય છે અને તે હર્ષિદત. પુત્રના લગ્નજ પારખામાંથી તેમ જન્મતાગરજ એનો પ્રસવ નજીક આવે છે. કેટલાક કુદરતી રીતેજ ચાલાક હોય છે. ત્યારે વળી કેટલાક નૈમર્મિક રીતેજ ભેરકુદ હોય છે. હિન્દુ એ બધાય એક સરખા અક્કલમંદ બની ચક તે એમનામાં એક ઝીજ હોય અને જે ચીજે ન હોય તો.

જે સીમની જરૂર છે તે બીજી કાંઈ નહિ પણ શીખવાની દાનત. એ મગજને ઉત્તેજિત કરે છે, પાશ્વિક ખોરાક આણી આપે છે. કુરરતી જોડવાળા માણસ પણ એમની આમલી 'શીખવાની દાનત' ને તીથે વાણિ અને વર્તમાનમાં અદ્વિતીય મની ગણનાના વજ્રા દાખના ઇતિદાસમાં મોણુદ છે.

જે જે સીમને ન મેળવે તે અભિમાન અને ખડીક, ધરમ અને દલ.

પ્રાણિની અવગણના એ સુદ્ધિ ગંઠાવાનું કારણ છે, હનકે, નિરૂપયોગી કાંઈ નથી થુળ પણ ઉપરેશ આપે છે, તણખસામાંથી પણ તત્વદાન મળે છે જે સાબ લેવા આવડે, કદર કરતાં આવડે તે આવણે દરેક વાતમાંથી કંઈ ને કંઈ મેળવી શકીએ અભિમાન અંતરના મળને આગળો દર્ષ દે છે.

આણસપણ એ અભિમાનનું એક ફળ છે એ સ્વભાવ તમામ અદાનીઓનો હોય છે. કેટલાક અક્ષયમંદ પણ એથી મુક્ત નથી

સુદ્ધિના સંબંધમાં એક સુદ્ધાની વાત એ છે કે એનામાં માહકતાનો ગુણ છે,

જેમ બને તેમ જોગસરી મગજના મનુષ્યના સંપર્કમાં આવે અને તમારૂં મગજ પણ એ જોગસ ઝીતશે આપણામાં એક નમણાઈ છે અને તે એ કે આપણે ઇચ્છીએ છીએ કે આપણી પ્રથા સાથે આપણાં અનુસરણ થાય, આપણાં વખાણ થાય, આપણા તરફ લોકનું આકર્ષણ થાય, આપણને સન્માન મળે અને એને લીધે આપણે આપણાથી જોઈ જી અક્ષયતામાં લગવા માગીએ છીએ પરિણામ એ આવે છે કે પોપણ મળવાથી આપણું અભિમાન વધે છે અને એને લીધે અધેશર પણ વધે છે.

પ્રમાણિકના રાખો શીખવાની દાનત રાખો, આનન્દી બનો અને પછી જુઓ કે તમે જન્મથી અક્ષયમંદ ન હોવા છતાંય પ્રથાસે બની શકો છો કે નહિ અરુ

સાક્ષરશ્રી રા. બા. કેશવરાવ હર્ષદેરાય ઇવ બી. એ હાઈસ્કૂલના માણ હેડ માસ્તર અને ગુજરાત કાલેજના લેક્ચરર, શુ વ સૌમાવડીના પ્રમુખ સાહેબ લખે છે કે દિદુસ્તાનની તીર્થયાત્રાનું પુસ્તક મળ્યું. અનેક ઉપયોગી માહિતી પૂરી પાડતું આ ફળદાર પુસ્તક બહાર પાડી તમે તીર્થયાત્રાની ઘણી મૂઠવણો દૂર કરી છે. "દિદુસ્તાનની તીર્થયાત્રા" એ ખરેખર યાત્રાળુઓનો ભોમિયો છે જિન વાંદેજગારીને લીધે યાત્રાળુઓ યાત્રામાં બહુ દેરાન થાય છે. તમારું પુસ્તક પાસે રાખીને જે યાત્રાએ નીકળશે. તેને દેરાન ગતી વેકવી નહિ પડે તમે બીજી પણ જાણવા લાપક હકીકત પુસ્તકમાં સમાવી છે. તેને લીધે પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વધારો થયો છે ખરચને ધોરણે એની જે કીમત મૂકી છે તેના કરતાં યાત્રા કરનાર એની કીમત અધિક આંકેરો,

પુન્યપાદ મહારાજશ્રી શ્રીમન નથુરાંમ રામણિ—લખે છે કે—હિંદુસ્તાનની તીર્થયાત્રા એ નામનું આપનું રચેલું પુસ્તકનેપ, એ પુસ્તકમાં ભરતખડમાં યાત્રા કરનારો સ્ત્રીપુરુષોને જાણવા ચોખ્ખા ઉપયોગી વિષયોના સમાવેશ થયો છે ભરતખડમાં તીર્થરથજોતી ઉપયોગી માહિતી પણ સારી આપી છે. યાત્રા કરવાની ઇચ્છા રાખનારને તથા ધીર બેસીને યાત્રાનાં રથજોતું વજુન વીચવાની ઇચ્છા રાખનારને તે પુસ્તક મળું ઉપયોગી થઈ પડે એવું છે.

* ૩૯ ફેબ્રુ ફેનન લેખના બાવ લખ આ લેખ લખવામાં આવ્યો છે.

પ્રાસંગિક નોંધ.

ભાગ્યોદયનું ચાલુ નવમું વર્ષ આ અકથી પુર થાય છે. હવે પછીના માર્ચ માસ-થી તેના દસમા વર્ષમાં પ્રવેશ થશે. આવતા વર્ષે અમે અમારા ગ્રાહકોને સંતોષ અને લાભ ચામ તેવા ઉપયોગી વિષયો આપવાનો સંકલ્પ કર્યો છે. અને તે સંકલ્પ સિદ્ધ કરાવનાર ઈશ્વર પ્રત્યે અમારી પ્રાર્થના છે કે તે અમારામાં એવું બળ અર્પે કે તે વડે અમે આ માસીકદ્વારા જનસમાજને કંઈક આપી શકીએ.

આ માસિકમાં મનુષ્યનું જીવન ઉન્નતિને પામે, આરિત્ય ઉત્તમ બને, વ્યવહારિક અને પારમાર્થિક ઉન્નતિ સાધે તેવા ઉપયોગી વિષયો ચર્ચવાનું ધોરણ રાખ્યું છે. વાર્તા પણ વિનોદની સાથે બોધક હોય અને જે વાચતાં તેમાંથી કંઈક મહત્ત્વ કરવાની ઇચ્છા થાય તેવી આપવાનો નિશ્ચય છે. તેમાં અધ્યાત્મમ્તાનની વૃદ્ધિ કરનાર લેખો તો વારંવાર આપવામાં આવે છે તે સાથે આર્થિક ઉન્નતિ કરાવનાર દુનનઉદ્યોગ અને વ્યાપાર સંબંધી લેખો પણ આવતા અકથી રહે થશે. તેનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૦ લઈ અમે ગ્રાહકોને બાર મહિને ૫૦ ફોર્મ ઉપરાંત મેટર ભાગ્યોદયદ્વારા આપીએ છીએ અને બાર પંદર ફોર્મની બેટ તે તો જુદી તે સિવાય બીજા કેટલાક લાભનો જુદાજ એ હિસાબ ગણતારા અને તેની અદર આવેલા વિષયોની કિંમત આદિતાં લવાજમની રકમ નજીક જણાયા વગર રહેશેજ નહિ.

આવતા વર્ષની બેટ એકાગ્રતા અને દિવ્યશક્તિ તૈયાર થઈ મઈ છે જે ગ્રાહકોનું લવાજમ નહિ આવ્યું હોય તેમને તે ફેલુઆરીની અધવચ વી. પી. કરીને મોકલવામાં આવશે. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૦ અને બેટનું ચોરટજ ૮-૪-૦ મળી રૂ. ૩-૪-૦ નું દરેક ગ્રાહકને વી. પી. થશે તે આદ્ય છે કે દરેક ગ્રાહક સ્વિકારી લેશે. વી. પી. કરી પછી કેટલાક સત્તજનો વી. પી. પાછું મોકલે છે તેથી અમને દરેક વી. પી. એ ૦-૪-૦ નું નકાસું તુકચાન ચામ છે અને વી. પી. કરવાની મહેનત તો જુદીજ. માટે વી. પી. આવે તે દરેક ગ્રાહકે સ્વિકારી લેવું એવી અમે ઇચ્છા રાખીએ છીએ. આ વખતનું બેટનું પુસ્તક અધ્યાત્મમ્તાનથી ભરેલું હોવાથી ઘણુંજ ઉપયોગી છે, તે પુસ્તક એકવાથી જ લવાજમ તો વળી જાય તેમ છે. તેની ખાત્રી બેટનું પુસ્તક મળ્યા પછીજ થશે.

આ પુસ્તકમાં ક્યા ક્યા વિષયો છે તે તો ટાઇટલ પેજ તળેની સૂચના વાંચવાથી ખાત્રી થશે. છતાં જેમને ગ્રાહક રહેવાની ઇચ્છા ન હોય તેઓએ આ અંક મળ્યા પછી તુરત અમને લખી દેવું કે તેમને વી. પી. કરીશું નહિ. છતાં અમે આશા રાખીએ છીએ કે દરેક ગ્રાહકે તેના ગ્રાહકમાં કાયમ રહેવું જોઈએ. તેના ગ્રાહક રહેવાથી એવાનું તો નથી પણ ઉદ્દેશ લાભજ છે.

કેટલાક માણસો ભાગ્યોદય મહત્ત્વ મેળવવાની પણ ઇચ્છા રાખે છે આવી કાગળો અને જપાણની મેધિવારીમાં ભાગ્યોદય મહત્ત્વ આપવું અમને પાઘવો રોકેજ નહિ. છતાં જેઓ ભાગ્યોદયના ૪ ચાર ગ્રાહકો વધારી આપશે તેમને ભાગ્યોદય મહત્ત્વ મળશે. તેમણે ચારે ગ્રાહકોનાં નામ તેમાંથી રૂ. ૧૨—લવાજમના મનીઓર્ડરથી મોકલવા, અથવા તેમને વી. પી. કરવા માટે તેમની સહી સાથેનું લખાણ અમને મોકલી આપવું માગીએ.

યના આહો વધારવા એ પુણ્યનું કામ છે, કેમકે ભાગ્યોદયની અંદર આવના સદ્વિચારોનો જોયો જગતમાં ફેલાવો થાય છે. તેનો વચિતાર સદ્વિચારોને ધારણ કરી ઉચ્ચ જીવન ગાળનાર બને છે, ધર્મરૂપિ બ્રહ્મ રાખનાર થાય છે અને પોતાનો વિજય પોતેજ કરી શકે તેવા સામર્થ્યને આપ કરે છે. ધણા માણસો ઉત્તમ આચાર વિચારવાળા થાય એવું ધન્યજીવ એ શું પુણ્યનું કાર્ય નથી ? અને જો તે પુણ્યનું જ કામ હોયતો જે ભાગ્યોદય તેના વચિતારનું જીવન બદલી શકે છે, તેના વચિતાર ઉચ્ચ ચારિત્ર્યશીલ બને છે, અને એવાજ ખીજ લાભો મેળવો શકે છે તે ભાગ્યોદયના આહો વધારવા પ્રયત્ન કરવો એ પણ પુણ્યનું જ કાર્ય છે.

દરેક આહક બધું ધારે તો આ વર્ષે અમને નવા આહો વધારી મદદ કરી શકે છે. વધુ આહો થવાથી અમારા હિસાબમાં પણ વૃદ્ધિ થતાં અમે અમારા કાર્યમાં સહાય આપી એમ માનીએ છીએ. અને તેથી ઓછામાં ઓછા એક એ આહો આ નવીન વર્ષે વધારી આપવાની દરેક બધું પોતાની ફરજ સમજશે એવો આશા છે. જે આહક ચાર આહક વધારી આપશે તેમને અમે ભાગ્યોદય મફત મોકલીશું જે ત્રણ આહક વધારી આપશે તેમને અમે હાલમાંજ બહાર પડેલી “ મહાત્મા ગાંધી અને હિંદના નરરત્નો ” એ નામનું રૂ. ૧-૮-૦ નું પુસ્તક મફત મોકલી આપીશું આશા છે કે અમારી આ વાત ઉપર અમારા આહક બધુઓ પુરેપુરું ધ્યાન આપશેજ.

અમારા દરેક આહકને આ અંક મળ્યા પછી પદર દિવસે સલાજીમ વસુલ કરવા માટે આવતા વર્ષની એટ એકાદશી અને દિવ્યશક્તિ વી પી થી મોકલવામાં આવશે. આ વર્ષે એટનું પુસ્તક ઉત્તમ પસંદ કરવામાં આગ્યું છે અને તેથી આશા છે કે દરેક બધું તેના સ્વિકાર કરીજ લેશે. અને વી પી. ષાઈ ન આવે તે માટે પોતાની ગેરકાર્ય-રીમાં પોતાને ઘેર પણ વી. પી. લેવાને બદોબસત કરી લેશે તે ઉપરાંત આવતા વર્ષે જેઓ આહકમાં કાયમ રહેશે તેમને અમારા તરફથી હાલમાંજ બહાર પડેલું “ મહાત્મા ગાંધી અને હિંદના મહાન નરરત્નો ” એ નામનું ઉત્તમ પુસ્તક કે જેની કીમત રૂ. ૧-૮-૦ છે તે માત્ર રૂ. ૧-૦ માંજ આપવામાં આવશે. આ પુસ્તકની અંદર ગ્રેસ કાગળો અને પાકુ પુકું છે પાન ૨૨૪ છે તેમાં મહાત્મા ગાંધીજી ઉપરાંત દેશનકુ હાસ, લાલા સજપતરાય, મોતીલાલ નેહરૂ, લે. મા. તીલક વિગેરે દેશના ૧૧ મહાન પુરુષોનાં જીવન ચરિત્રોનો સમાવેશ છે. જેઓ આવતા વર્ષનું સલાજીમ મોકલી આપશે અથવા વી પી નો સ્વિકાર કરી લેશે તેમને આ પુસ્તક રૂ. ૧-૦ ની કીમતે મળશે વી પી. કરવામાં ૦-૬-૦ વધુ ખર્ચ આવે છે તેથી જે આહકો મનીઓર્ડરથી રૂ. ૩-૦ સલાજીમના અને રૂ. ૧-૦ મહાત્મા ગાંધીનો મળી રૂ. ૪-૦ મોકલી આપશે-તેમને એટનું પુસ્તક એકાદશી અને દિવ્યશક્તિ તેમજ મહાત્મા ગાંધીનું પુસ્તક જુક પોસ્ટથી મોકલી આપીશું તેથી ખર્ચના ૦-૬-૦ નો ખર્ચાવ થશે

જે ઉપરાંત હાલમાં બહાર પડેલું પુસ્તક “ હિંદુસ્તાનની તીર્થયાત્રા અને યાત્રાળુઓનો ભોમીયો ” કે જેની કીમત રૂ. ૭-૦ છે. તે દરેક આહકને રૂ. ૬-૮-૦ માં આપી શકીશું પોસ્ટેજ ૦-૮-૦ જુદા સમજવા. તેમજ માસ્ટર એન્ડ નોલેજ કે જે ધણી મહેનતે ધણા વર્ષે હાલમાંજ બહાર પડ્યું છે તે પુસ્તકની કીમત રૂ. ૧૦ છે છતાં માત્ર રૂ. ૬-૦ માંજ આપી શકીશું. માટે આહકોએ આ લાભ પણ લેવો સુકવો

નહિ આવી રીતે ભાગ્યોદયના આદક રહેનારને કેટલોક ખીન્ને પણ લાભ થાય છે તે પછી આદકમાં કાયમ રહેવાથી કાંઈ નુકસાન થવાનો તો મલવજ નથી

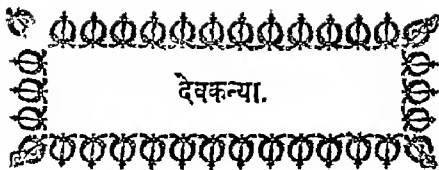
કેટલાક સમજેનો “અમને વચિવાની પુરસદ નથી” એવા ખ્દાના કાદી આવા ઉપયોગી માસીકના આદકોમાંથી ધણીવાર કમી થવા છૂટે છે, પણ તેમણે જાણવું જોઈએ કે આ માસીકના આદક રહેવાથી તમે કદાચ તે માસીક બહુ ન વાંચો અને તેમાંના કાંઈ એક વિષય વાંચી જશો અથવા તો તમારાં બાળ બચ્ચાં તેમાંથી કાંઈ વાંચશે તો તેનો લાભ થવા વગર રહેશે નહિ, શ્રીયો વાંચશે તો તેમની કુદિમાં ધણે ફેરફાર થઈ તે પતિસેવા કરવામાં પોતાનું સાબાગ્ય સમજશે. બાળકો વાંચશે તો તેમને લવિષ્યમાં મહાન પુરુષ થવાની છૂછા થશે જે ધરમાં ભાગ્યોદય વંચાતું હશે તે ધરમાં સુખ અને શાંતિનો અખંડ વ્યાજ રહેશે. વિપત્તિ વખતે ધૈર્ય આપશે, ઉન્નતિના માર્ગે ખતાવશે અને એવી રીતે તેના વાંચનારાને ધણા લાભ થવા મલવ છે. જેથી આશા છે કે અમારા દરેક આદક બહુ આ માસીકના આદક તરીકે દર વર્ષે માફક આ વર્ષે પણ કાયમ રહી તેના લવાજમ માટે વી. પી. થી મોટલવામાં આવેલી બેટનો સ્વિકાર કરશે તેમ દરેક બહુ પોતાના મિત્રો અને સંબંધીઓને આ માસીકના આદક થવાની લલામણુ કરશે.

આવતા નવા વર્ષમાં પુણ્યપાદ મહારાજ શ્રીમન્ નયુરાંમ શર્માનો એક ઉપયોગી લેખ શરૂ થશે, શ્રીમદ્ ઉપેન્દ્રચાર્યજીનો એક સર્વોત્તમ લેખ શરૂ થશે, મરાઠા મોહનદાસ ગાંધીજીની લખેલી ‘મૂરખરાજ અને તેના બાઈઓ’ એ નામની ઉત્તમ વાર્તા શરૂ થશે. તે સિવાય શ્રીયુત નર્મદાશરદામીના તેમજ શ્રીયુત મણિલાલ નયુબાઈ બી એ. વિત્રેર લેખકોના ઉપયોગી લેખો શરૂ થશે. તેમજ વનરૂપિત વિદ્યાન અને ચરકસંહિતાના વૈદકના લેખો, ઉપયોગી કુન્નર ઉદ્યોગ અને ખેતીવાડીના લેખો નવા શરૂ થશે તે સિવાય આવતા અઠ્ઠી એક અતિરસમય તેમજ બોધક ચાલુ વાર્તા તેમજ ઉપનિષદની બ્રહ્મવિદ્યા એ નામનો અતિ ઉત્તમ લેખ શરૂ થશે. વળી નવા વર્ષથી ભાગ્યોદય એક કાગળોમાં નીકળશે તેમજ પુરુ પણ સુશોભિત છપાશે તેના એક એક અઠ્ઠ એક એકથી ચડીયાતા નીકળે તે ઉપર ખાસ લક્ષ આપશે. આમ છતાં તેનું લવાજમ જે રૂ. ૪-૦-૦ હતું તે આવતા વર્ષથી રૂ. ૪-૦-૦ રાખવામાં આવ્યું છે જેથી આશા છે કે દરેક આદક બહુ તેના આદકમાં કાયમ રહી વી. પી. નો સ્વિકાર કરી લેશે અને આ માસમાં એક જે નવા આદકો વધારી આપી અમારા આ કાર્યમાં યોગ્ય સહાય આપશે.

માસ્ટર ઓફ નોલેજ

ધણા વર્ષની ધણી મહેનતે અને ધણા ખર્ચે હાલમાં જવાર પડ્યું છે તેને તૈયાર ચર્તા ધણે વખત મેળો છે આ પુસ્તક ઉપરથી દરેક માણસ પોતે પોતાની મેજ માત્ર જ મદિનામાંજ સરજી રીતે દિદી મરાઠી, અંગ્રેજી, ઉર્દુ, બંગાળી અને સંસ્કૃત ચીખી શકે છે આટલી બાબતો કેટલુંજ ખચ કરવા છતાં ધણા વર્ષો મહેનત કરવા છતાં આવડતી નથી તે માત્ર જ મદિનામાંજ માત્ર થોડી મહેનતથી લખતાં બોલતાં ને વાંચતાં આવડે તેટલું ચીખી શકે છે. કીમત રૂ. ૧૦-૦-૦ ખપી જવા આવ્યું છે.

વ્યવસ્થાપક ભગ્યોદય—અમદાવાદ

દેવકન્યા.

(અનુસંધાન ગયા અઠના ૫૪ ૩૫૦ થી)

પ્રકરણ ૧૦ મું.

સુખનો અનુભવ.

દેવકન્યા દુઃખની મારી કામનાયના ત્રાસથી ત્યાંથી બેઠી હતી આલતી થઈ હતી તે ત્યાંથી થોડે દૂર આવેલી એક ધર્મશાળામાં ઉતરી, તે ધર્મશાળા નિર્જન હતી. આખો દિવસ તેણે ત્યાંજ કહાડ્યો બીજો દિવસે તે ત્યાંથી નીકળી પોતાના ઘરબધી આવવા લાગી આવા રીતે આઠ દરેક દિવસ યપા તે પછી તે યાદપાકી એક ગામની બાજોળે થઈ જતી હતી તેવામાં સામેથી બે માણસો આવતા તેને જણાયા, દેવકન્યાનું ગૌરમુખ અત્યારે ક્રમેશ, દુઃખ, તાપ અને યાકથી કાળુ પડી ગયું હતું. કપડાં પણ ફાટેલાં હતાં, તે સાધારણ મજૂર જેવી જણાતી હતી. તેણે ધાર્યું કે મારા રૂપથીજ મારા ઉપર દુઃખ આવે પડે છે અને તે પછી તે શરીરની કાળજી પણ બરાબર રાખતી નહોતી આવનાર માણસો સન્યાસી જેવા લાગતા, ભગવાં વસ્ત્ર પહેરેલાં હતાં એટલે તે પણ ઓળખામ તેવા નહોતા. દેવકન્યાની નજર તેમના ઉપર પડી તેમાંના એકને તે ઓળખતી હોય તેમ તેને લાગ્યું પણ ખાત્રી ન થઈ. તેણે તે સાધુ સાચું નેહ નીચી નજર કરી. સાધુએ પણ તેના સાચું. નેહું તેને પણ કાંઈ ઓળખતી નહોતી હોય એમ લાગ્યું પણ બરાબર ઓળખી શક્યો નહિ. એક બે વાર સામસામી નજર મળી એક બીજાને કાંઈ ઉંડુ ઓળખાણ હોય એમ લાગ્યું. થોડીવાર બંને નજીક આવી ગયાં. દેવકન્યાએ તેમને નેહું કહ્યું “ આ રસ્તો ક્યાં જવાનો છે ? ”

આ સાદ સંબોધનાર એક સાધુને પરીચયવાળો લાગ્યો તેણે પૂછ્યું. “ તમારે ક્યાં જવું છે ? ” તે સાધુને આ માહ ત આંતે પણ પરીચયવાળો જણાયો. મનમાં એક બી. અને ઓળખતાં હોય એમ લાગ્યું પણ ઉપરના પહેરવેશથી ઓળખી શકાય તેમ નહોતું સાધુને દેવકન્યાએ કહ્યું “ મારે.. ગામ જવું છે. હું દુઃખની મારી પાતિ, યુવનો વિયોગ સહન કરતી બેઠક છું, ત્યાં ક્યાં થઈ જવાશે. ” સાધુને હવે ખાત્રી થઈ કે આ તે તેજ કે જેને માટે હું રખડું છું. તેણે પોતાનો પરીચય આપ્યો. આ સાધુ તે બીજો કોઈજ નહિ પણ સાધુ વેશધારી સુંદરશય હતો. તેણે કહ્યું “ મને તમે ઓળખો છો ? હું પણ આ અને યુવના ! વયોજ દુઃખનો મારો તેમને શોધવા રખડું છું ” દેવકન્યાને ખાત્રી થઈ

કેઃ આજ મારા પતિ, જેને માટે હું ગામે ગામ રખકું છું, તેજ પોતે, એમ ખાતરી થતાં તે ચોધારે આંસુ રડતી સુદરસાયના પગે પડી. અને એ એકબીજાને ઓળખ્યાં. ધણી વધે તેમને સયોગજન્ય સુખ મળ્યું.

તે પછી સુદરસાયે દેવકન્યાને પોતાની સાથે લીધી. પોતે માધુ વેશ ધારણ કરેલો હતો તે હવે બદલી નાંખ્યો. અને દેવકન્યાને લઈ કેટલાક દિવસો પોતાને ગામ ગયો. ઘેર ગયો તો ખબર પડી કે પોતાની વૃદ્ધ માતા તો ઘેર છે, પણ પુત્ર આવેલો ખોવાયો છે, તેની શોધ કરવા જવાનો સુદરસાયે વિચાર કર્યો. એક દિવસ આ પતિ પત્ની બેઠાં રહ્યાં તેમના સયોગજન્ય આનંદમાં પુત્ર વિયોગનું વિઘ્ન આવી પડ્યું. બીજે દિવસે સુદરસાય પુત્રને શોધવા જવાનો હતો તેવામાં ત્યાંના મેજસ્ટ્રેટ તરફથી તેને ખબર પડી કે અમુક ગામમાં તમારા પુત્રને સાધુ પકડી લઈ જતા હતા તે સાધુ પકડાયા છે, પુત્ર ત્યાં છે અને એક અશરદ્ધ અલી નામના ફકીરે ત્યાં ફરીયાદ કરી છે તેનો પુરાવો આપવા તમારે તે ગામ જવાનું છે.

આ ખબર સંભળી સુદરસાય અને દેવકન્યાનાં આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. તે પોતાના મિત્ર સાથે બીજે દિવસે તે ગામ જવા નીકળ્યો. ત્યાં પોતાના પુત્રને ઓળખ્યો. મેજસ્ટ્રેટ પાસે કેમ ચાલતાં પુરાવાથી દસ સાબીત થયો. પુત્ર નારાયણને સુદરસાયને સોંપ્યો. અશરદ્ધ અલીને શાખાશી મળી અને સાધુઓને સજા થઈ સુદરસાયે અશરદ્ધ અલીનો ઉપહાર માની તેને ધણેજ ધન્યવાદ આપ્યો. જે એક વખતે દેવકન્યા ઉપર તખ્ત બગાડનાર અશરદ્ધ અલી જમાદારે દુરમનની ગરજ સારી હતી તેજ માણસે અત્યારે બદલાઈ જઈ આ કુટુંબ ઉપર અસખ્ય ઉપકારો કર્યા માણસ ગમે તેટલો નીચ બેસે રહ્યો પણ તેને બદલાઈ જાય છે તો ભલે મનુષ્ય થઈ શકશે. નીચ પણ ઉચ્ચ બની જાય છે તે પછી અશરદ્ધ અલી અને સુદરસાય પુત્ર નારાયણને લઈ ઘેર આવ્યા. દેવકન્યાને અત્યારે ધણી વર્ષ દુઃખ ભોગવી સુખની ધડી આવી.

હંમેશાં દુઃખ પછી સુખ અને સુખ પછી દુઃખ આવવું એ સિદ્ધ નિયમ છે માટે દુઃખથી હારી જવું નહિ પણ ધૈર્યથી સહન કરી જીવિષ્યના સુખના આનંદનો લાભ લેવો સુદરસાયને ગામના ધણા માણસો મગવા આવ્યા તેમને સુખી બોલે ધણાને આનંદ થયો. ધણા તો તેમને નદીમાં ડૂબી મરેલાજ ધારતા હતા તેમને આનંદ થયો. આ પછી દેવકન્યાએ પોતાના ધરકામ ઉપરાંત પતિ સેવામાં મન જોડ્યું. પુત્ર નારાયણને લાગ્યું મૂક્યો તેને ઘેર નાની નાની બોધક વાતો કહી દેવકન્યાએ ઉચ્ચ ચારિત્ર્યવાળો બનાવ્યો. સુદરસાયે ફરી વેપાર શરૂ કર્યો. જ્યારે મથનની કૃપા થાય છે ત્યારે સર્વ વાતે સુખ થાય છે તેમ હવે સુદરસાયનો દલાડો ફર્યો હતો. તેને વેપારમાં બે પૈસા મળવા લાગ્યા પૈસે ટંક સુખી થવા આગે દેવકન્યાએ પણ નવરાયના વખતમાં કાંઈ કામ કરવા માંડ્યું તે ભરવા શયવાનું માંડે જાગૃતી નકામે વખત બેસી રહેવું કે દિવસે જમ ધણી સ્ત્રીઓ ઉધે છે કે લોકોની કુખની કરવામાં વખત ગાળે છે તેમ દેવકન્યા કરતી નહિ ધરમાં શુ ચાલે છે. કાંઈ ચીજ લાવવાની છે, કાંઈ ચીજ થઈ રહી છે તે બધની કાળજી દેવકન્યા રાખતી ધર તરફથી બિશુક કાળજી સુદરસાયને નહોતી.

અચરદઅલીએ તો પછી ઘેર આવી ફરીથી લીધી. તેનું કામ સોંકાને સુખી કરવાનું હતું અને તેના દંખમાં તે લાગ લેતો. પાક જીદગી ગુજારતો હિંદુ મુસલમાનોમાં સખ થાય તેવી કોશીશ કરતો. કુરમા કુર સ્વભાવનો અચરદઅલી જમાદાર અત્યારે સાંત આનંદી અને નમ્ર બની ગયો હતો. તેને ધન્ય હોય અપ્પા બેડી તે લોક સેવા કરવા તરફ વળ્યો હતો. ગામમાં લોકો હવે તેના પ્રતિ માનની દૃષ્ટિથી જોવા લાગ્યા.

આ પ્રમાણે સુદરરાય અને દેવકન્યા હવે સુખનો અનુભવ કરવા લાગ્યા. સુદરરાય માત્ર બ્યવહારમાં જ ગુચાઈ ન રહેતાં તેની સાથે પોતાના આત્માનો અનુભવ કરવાનો પણ પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. આ જગતમાં રચી પચી રહેલું એ જીદગી મનુષ્યની પશુ નથી ખાતું, પીતુ, ભોગ ભોગવવા, કમાતુ, મચય કરવો અને અતે શરીરનો ત્યાગ કરતી વખતે પરતાવો કરવો એવી જીદગી ગાળનારા ધરુ હોય છે તેને બ્યવહારમાં રહેતાં છતાં પશુ તેથી વિરક્ત રહેવાની ટેવ પડી હતી. અર્થ કર્તવ્ય તો ધન્યરને મેળવવા એજ છે એમ તે સમજતો. દેવકન્યા પશુ જાણતી કે બ્યવહારમાં રચોપચી રહેવું એટલે કુપદા જેવું છે તે પોતાના પતિને ધન્ય ગણી તેમની સેવા કરતી હતી પુત્રને ગૌરવ શિક્ષણ આપતી. તેની સાથે પોતાના સખધર્મ આવનાર સ્ત્રીઓને તે પતિ મેવાતું મહાત્મ્ય સમજવતી. તેમને પતિ સેવા કરવામાં રચી ઉત્પન્ન કરતી.

એક વખતે તે ગામમાં એક મહાત્મા આવા મટયા તેમના ઉપદેશથી ધણી માણસો નીતિવાળા બની ગયા તે વાત સાંભળી સુદરરાય તેમનાં દર્શન કરવા ગયો. મહાત્માને જોતાં જ તેમના ઉપર તેને પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઈ, તેમના મુખ ઉપર પ્રકાશિત તેજ હતું બધું મુખમુદ્રા હતી આંખોનું તેજ આકર્ષિત હતું, વંન હસતું લાગતું મહાત્માને સુદરાયે નમસ્કાર કર્યા તે જોઈ મહાત્માએ તેને કહ્યું કેમ લાઈ, પ્રસન્ન તો છોને ? હવે કુંખની ધડી તો ગઈ કેમ ખરી ? “હાલમાં શું ચાલે છે ?”

મહાત્માનો સ્વર સુંદરરાયને કાંઈક પરિચયવાળો જણાયો. તેમને જોઈ કાંઈ આજખતો હોય એમ લાગ્યું. પશુ જોળખી ચક્રો નાંહ તેણે કહ્યું. પ્રભો ! હું આપને કાંઈ મળ્યો હોઉં એમ લાગે ? પશુ મને અત્યારે યાદ આવતું નથી આપ કાંઈ પરીચય આપો તો સારું, ” આ સાંભળી મહાત્માએ કહ્યું કેમમાઈ, “તમે મને જૂની મ્મા ! દેવકન્યા ખુશીમાં છે ને ? કીક, મંસારમાં રહેવાથી બધું જૂની જવાય તેમાં નવાઈ નથી, હવે વળી બેરી છોડનારો કારભાર પશુ લુન્ની વાતો જૂલાવી કે જ્યેમ હશે ”

આ બેતી વાતચિત સાંભળી ખીજ સોંકાને કાંઈક આશ્ચર્ય જણાયું, પશુ તે કાંઈ કાંઈ બોલી શક્યા નહિ. થોડીવાર સુદરરાયને જોળખાણુ પડ્યું હોય તેમ લાગ્યું. તેને લાગ્યું કે જે સ્ત્રીના પાશમાં હું સપડાયો હતો તે પછી ત્યાંથી છુટયા પછી જે રાજપુરુષનો સમાગમ થયો હતો તેજ આ. તેણે જોળખી કહ્યું ‘ હાજ હવે આપને કાંઈક જોળખી ચક્રો આપે શું સસારનો મોહ છોડી દીધો ! બધું છે પ્રભો આપને, હું હજી આપની તુલ્ય આવું તેમ નથી. ” આમ કહી વળી ફરી પડે લાગ્યો.

અનેએ પોતાને પરસ્પર જોળખ્યા મહાત્માજીમાં ઘણું ફેરફાર થઈ ગયો હતો. તે અને લાલચ પશુ રાજપુરુષ હતા તેમને સમાગમ સુદરરાયને થયો હતો તે વખતે સુંદરાયે સાધુવેશે તેમને ઉપદેશ આપ્યો હતો તે પછી તેમણે રાજપાટ છોડી થોડો વખત દિમાલયમાં રહી તપની સિદ્ધિ કરી ફરતા હતા. હવે તે સોંકાને માત્ર કદમાણુનો માર્ગ

ખતાવતા. સુંદરરાયે તેમનામાં આટલો બધો ફેરફાર જોયો તેથી ઓળખી ન શક્યો. તેને જાણે પોતાનો ખાસ સંબંધી મળે તેટલો આનંદ થયો. મહાત્માને તે પછી તે પોતાને ત્યાં લઇ ગયો. તેમને ઘેર લઇ જઇ સારો સત્કાર કર્યો.

મહાત્મા કાંઈ સાધારણ સાધુજીવા નહોતા તે જાણી ગયાર દિવસથી વધુ રહેતા નહિ તેમણે દેવકન્યા અને સુંદરરાયને સુખી જોઈ કહ્યું. બાપ, તમારું કામ કાંઈ સમારમાં મોઢ પામી પડી રહેવાનું નથી. મામાથી છુટવું અને ખરા કર્તવ્યને સાધવું એ કામ તમારું છે આ જગતમાં મનુષ્ય માત્ર નાશવત છે. મનુષ્યદેહ મળવો મુશ્કેલ છે તે મળ્યા પછી એણે ન ગુમાવતા જીવનપર્યંત ખરી કમાણી કરવામાં કાળ ગાળવો. દુઃખ અને સુખ એ શરીરના ધર્મો છે તેથી શોક કે દર્પ કરવો નહિ. ખરું સુખ આત્માનો અનુભવ કરાવી જ રહે છે થોડો ધણો વખત પણ જે લેણી પોતે પોતાનું જ્ઞાન મેળવવાને માળતા નથી તેઓ પાછળથી પરતાય છે,

વ્યવહારમાં રહીને પણ ઇશ્વરી સિદ્ધિ તો થાય છે જ. તેને માટે કાંઈ સસારનો ત્યાગ કરવાનો નથી માત્ર ત્યાગ કરવાનો એટલોજ છે કે સસારના પદાર્થોમાં મોહવશ ન થઇ જવું. મનને વશ કરતાં થીજવું, અસહ વિચારોનો ત્યાગ કરવો. સર્વ પ્રાણિમાત્ર પ્રતિ પોતાના આત્મા તુલ્ય પ્રેમ રાખવો. આવી રીતે જે માણસ ઉચ્ચ આરિઅધીત બની સંસારમાં મોહ ધરતો નથી તે જીવન્મુક્તપણાનો અનુભવ કરે છે.

બેન દેવકન્યા, તમે તો સાક્ષાત્ દેવી છો તમે તમારો ધર્મ સમજો છો, ધીરે તમને તડોઝા અને ઊંચો બને ખતાવ્યા છે, માટે હવે ઇશ્વરને મેળવવા માટે પ્રયત્ન કરવામાં ધણો કાળ ગાળો, દુઃખી જીવોને સુખ આપવાનું કર્તવ્ય ઉઠાવી દેવો. આજે ધણી કુટુંબે સ્ત્રીઓના અજ્ઞાનથી પાપમાદ બની રહ્યા છે મુજેજ સ્ત્રીઓને નાનપણમાં યોગ્ય કેળવણી ન મળવાથી અજ્ઞાન હોય છે તેમને સસારના પદાર્થોમાં ધણો મોહ હોય છે. સારાં સારાં લુલ્હડાં ધરેણાં પહેરવાં એજ જાણે તમના સુખની અવધિ હોય એમ માને છે. પોતાના પ્રભુતુલ્ય પતિની રહેજ સાજા બાળતમાં અવગણના કરે છે. પોતાની મરજી પ્રમાણેની વસ્તુ ન લાવી આપનાર પતિની સાથે લડાઇ કરવાનું પણ ચૂકતી નથી. જે પત્ની પોતાના પતિને સુખ આપી શકતી નથી, જેને જોઈ તેના પતિને જીવ કરતો નથી, જેને જોતાજ જેના પતિને આનંદ થતો નથી તે સ્ત્રી કુટ્ટા સમજાવો. તે ગમે તેટલી બને ડાહી ગણાતી હોય, બહુશી હોય. સમાજમાં તેને લોકો માનની નજરે જોતા હોય, તોપણ જે સ્ત્રી પોતાના પતિની પ્રીતિ મેળવી શકતી નથી તે સ્ત્રીની અપીગતિ થાય છે. બેન પતિને તારનાર પણ સ્ત્રી છે અને કુખાવનાર પણ સ્ત્રી છે જે સ્ત્રી યોગ્ય હોય છે તો ગરીબમાં ગરીબ માણસની કુપડીમાં પણ આનંદ વ્યાપી રહે છે. જે સ્ત્રી અયોગ્ય હોય છે તો રાજ-મહેલમાં પણ કલેશ થઇ રહે જે સંસારનો ધણો આધાર સ્ત્રી ઉપર છે બેન, એ સધળી વાતો તમે જાણો છો મારે કાંઈ નવું કહેવું પડે તેમ નથી. માટે તમારે આવી અયોગ્ય સ્ત્રીઓ હોય તેને સુધારી તેમના કુટુંબ ઉપર ઉપકાર કરવાનું મેવાવત લેવાનું છે જે તમે સેકડો સ્ત્રીઓને સુધારી પતિ સેવા કરવાના ખરા ધર્મનું જ્ઞાન આપી શકશો તો તમે સસાર-ઉપર ધણોજ ઉપકાર કરી શકશો.

બાપ સુંદરરાય, તમે તો સુચ છો સસારમાં રહી પણ જે પુરુષો સસારથી નિર્લેપ રહી શકે છે તેમને ધન્ય છે. હવે ઇશ્વરે તમારી સ્થિતિ સુધારી ઓ કમાવાના રસ્તા તો

ઉપડયા છે. તેથી ચિંતા નથી. બાપ નારાયણ પશુ હવે હોશિયાર થઇ ગયો છે તમે પશુ ધણા માણસો ઉપર ઉપકાર કરી રહ્યાં તેમ છે. સોઠા હજારો રૂપિયા દાન કરે છે તે માત્ર નામને લીધે ખરા બાવળી દાન કરનારા તો ઓછાજ. આજકાલ કેળવણી આપનામાં, ગરીબ બાળકોને વિદ્યાબ્યાસ કરાવવામાં મહાર્થ કરવી તેના જેવું બીજું પરાપકારનું કાર્ય નથી. તેમને પૈ પૈસા બહે ન આપો. પશુ તેમની જીદગી સુધારવા માટે તમે ગરીબ માણસોને હિંદી કેળવણી આપવામાં તમારો પૈસો ખર્ચો દેશના કુનરો દેશમંજ આલે તેના માર્ગે તેમને વાળો. છતાં તેઓ નીતિવાળા બને, ધંધરપ્રતિ શ્રદ્ધાળુ થાય તેવું શિક્ષણ પશુ તેમને આપવામાં મહાર્થ કરવી એજ ખર્ચ દાન છે. હવે તમે તમારું કર્તવ્ય સારી રીતે કરવા છતાં પશુ પરાપકારમાં જીવ પરેવો. અન્યની જીવન સુખી કરવા માટે તમે તમારા પૈસાનો અને જીવનનો ઉપયોગ કરો એવી હું આશા રાખુ છું.

દેવકન્યા તેમજ સુદરશયને મહાત્માના ઉપદેશની ધણી અમર યદ્ય તેઓએ હવે વ્યવહારમાં રચી પચી રહેતાં હતાં તેમાંથી પોતાનું જીવન બીજા દિશામાં વાળવાનો વિચાર કર્યો. મહાત્મામાં અસાધિક સામર્થ્ય જોઇ તેમની બક્તિ વધી. થોડા દિવસ મહાત્મા ત્યાંજ રહ્યા તે પછી તે ત્યાંથી આજ્ઞા ગયા. દેવકન્યા અને સુદરશય તેમને પોતાનાં યુરુ માનવા લાગ્યાં. નારાયણની હવે ઉમ્મર યદ્ય હતી તેથી તેને વ્યવહારનો સંબંધ કારભાર સોંપી સુદરશયે બીજા દિશામાં પોતાનું મન પરાવ્યું. તેણે પોતાના ખર્ચે જે વિદ્યાર્થીઓ પે-માનો ખર્ચ ચલાવે લીધે વિદ્યાબ્યાસ કરી ચકતા ન હોય તેઓને આગળ વિદ્યાબ્યાસ કરાવવા માંડ્યો. એકાદ અલક્ષેજ જેવું સ્થાપ્યુ ગામમાં એકાદ ઉત્તમ શાળા સ્થાપી. છાત્રાઓને જમાડવાનું, પુસ્તકોનું વિગેરે મધ્યુ ખર્ચ આપી તેણે તેમને વિદ્યાબ્યાસ કરાવવામાં મદદ આપવા માંડી દેવકન્યાએ નાની બાળકીઓને તેમજ મોટી વયની સ્ત્રીઓ માટે એક આશ્રમ સ્થાપ્યો. ત્યાં તે સ્ત્રીઓને ઉત્તમ શિક્ષણ આપવા લાગી. વિધવા સ્ત્રીઓને માટે આશ્રમ સ્થાપી તેમને ત્યાં ઉત્તમ નીતિ અને જ્ઞાનનું શિક્ષણ આપી તેમને ઘેર બેઠાં યુજરાન જેટલું કમાઇ થકે તેટલું ઉદ્યોગિક જ્ઞાન આપવા માંડ્યું.

આવી રીતે તેમણે પોતાના પૈસાનો સદુપયોગ કરવા માંડ્યો. અને તેની સાથે પોતાનું મન ધંધર સાથે જોડ્યું. આ સંસાર નારાયણ છે, યરીરથી આત્મા જુદો છે, તે આત્મા તેજ પોતાનું સ્વરૂપ છે, તેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું, તેનો અનુભવ કરવો એજ ખરા સુખનો માર્ગ છે. એમ માની તેમણે દિરસતો ધણો જામ ધૃષ્ટિયિતનમાં જાળવા માંડ્યો.

આવી રીતે આ કુટુંબ દુ.ખમાંથી છુટી સુખનો અનુભવ કરતું ધંધરસેવા કરતું આનંદમાં રહેવા લાગ્યું.

સુચના.

આત્મતા નવા વર્ષથી-માર્ચ માસથી એક અતિ ઉપયોગી, રમ્ય અને બોધક વાર્તા મેહિહિની થરૂ ધરો માટે નવા ચતાર આહોકાએ અત્યારથી જ નામ નોંધાવતાં, કારણકે પછી પાછળના અંકો મળતા નથી.

વ્યવસ્થાપક બાગ્યોદય-અમદાવાદ,

આશાની સિદ્ધિ.

આજે ધણા મનુષ્યો મોટી મોટી આશાઓ રાખે છે, તે આશાઓ મિદ્ધ ન થતાં નિરાશ થાય છે. આશાઓ રાખતી તો તે સિદ્ધ કરવી એ મનુષ્ય સ્વભાવ છે. આશા કર્યા કરતી અને તે સિદ્ધ ન થતી એ દુઃખજનક છે. આશા ગમવા છતાં સિદ્ધ ન થાય તો તેના ધણા કારણો હોય છે. તે કારણોને યોધી કહાડવાં એ વિવેકીયુઃ કર્તવ્ય છે. કેટલાક માણસો તો માત્ર હવાઈ કિલ્લા બાંધવાની માફક મોટી મોટી આશાઓ બાંધ્યાં કરે છે. પણ તે આશાઓને શી રીતે સિદ્ધ કરતી તે બુદ્ધિતા નથી જે મનુષ્ય આશા રાખે છે અને તેને સિદ્ધ કરવાની કળાને પણ બુદ્ધિ છે તેજ તેના કળને મેળવે છે.

ધણા મનુષ્યો અન્યનાં સુખ જોઈ તેવા સુખી થવાની ઇચ્છા રાખે છે પરંતુ તેના જેવા સુખને મેળવી શકતા નથી, દ્રવ્યની ઇચ્છા હોવા છતાં જોઈતું દ્રવ્ય મેળવી શકતા નથી. સમારના અનેક પદાર્થો મેળવવાની લાલસા થયા છતાં તેને પુરી કરી શકતા નથી. અને પોતાને આખો જન્મારો માત્ર આવી આશાઓ રાખ્યાં કરવામાં અને તે સિદ્ધ ન થતા નિરાશામાં ગાળે છે. આવા મનુષ્યો દિનપ્રતિદિન પોતાના કાર્ય કરવાના બળને યુગ્મો બ્યાં કરે છે તેમજ ને પોતાની આશાની સિદ્ધિ કરવી હોયતો તે સિદ્ધ થાય તેવા પ્રયત્ન કરવો જ જોઈએ.

માત્ર આશાઓ રાખ્યાં કરતી અને તેની સિદ્ધિને માટે પ્રયત્ન ન કરવો એ કોઈ પણ પ્રકારના કળને આપનાર નથી. કોઈપણ કાર્યને મિદ્ધ કરવું હોયતો તે કાર્ય સિદ્ધ ન થાય ત્યાં સુધી પ્રયત્ન કર્યા કરવો જોઈએ. આજે વાતો કરનારા ધણા મળી આવશે પણ કર્તવ્ય કરનારા થોડાજ મળી આવશે. વાંચનારા ધણા મળી આવશે પણ વાંચ્યા પછી તે પ્રમાણે વર્તનારા ધણાજ થોડા જણાશે. જેટલી નવું નવું વાંચવાની ઇચ્છા મનુષ્યોને થયાં કરે છે તેટલું આચારમાં ઉતારવાની થોડાનેજ ઇચ્છા થયાં કરે છે ન્યાસુધી માણસ બુદ્ધિલું અને વાંચેલું પોતાના વર્તનમાં ઉતારતો નથી ત્યાં સુધી તેને તેનું કોઈ પણ કળ મળતું નથી.

કોઈપણ પ્રકારના લાભને મેળવવા માટે, કોઈપણ પ્રકારના કાર્યને સિદ્ધ કરવા માટે પ્રયત્ન શીલ રહેવું જોઈએ. પ્રયત્નમાં ઉત્સાહિત રહેવું. વિચાર કર્યા કરવાથી કાંઈ વળવાનું નહિ પણ તે વિચારોને આચારમાં સુકવાવીજ તેના કળને મેળવી શકાય છે વાંચવાનું એટલાજ માટે હોય છે કે તે પ્રમાણે વર્તન કરવું. ન્યાસુધી મનુષ્ય પોતાનું વર્તન બદલી શકતો નથી ત્યાં સુધી તેને કાંઈ પણ કળ મળતું નથી. કળ મેળવવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યે હ મેશાં પ્રયત્નશીલ થવું. આ જગતમાં પ્રયત્ન કરનારા મનુષ્ય જ પોતાના જીવનને પારે છે તેવું કરી શકે છે. વિચાર કરનાર મનુષ્ય જ્યારે હવાઈકિલ્લા બાંધવામાં હોય છે તેની તે જ સ્થિતિમાં જન્મારો સુધી પડ્યાં રહે છે ત્યારે પ્રયત્ન કરનાર મનુષ્ય ન ક હપેતો ઉત્તમ સ્થિતિને પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

પ્રયત્નથી આ જગતમાં શું નથી સિદ્ધ થઈ શકતું? અર્થાત્ પ્રયત્નથી મનુષ્ય ધારે છે તે કાર્ય સિદ્ધ કરી શકે છે. પ્રયત્ન કરતાં આવડતું જોઈએ. નવું નવું ગણવાનું કારણ શું? નવું નવું વાંચવાનું કારણ શું? એજ કે તે પ્રમાણે પ્રયત્ન થઈ શકે. જ્યાં સુધી આપણે વાંચ્યું પ્રમાણે વર્તતા નથી, ત્યાં સુધી તે વાંચેલું કંઈ પણ ફળ આપી શકતું નથી. આજે ધણા મનુષ્યો બાળપણથી તે વૃદ્ધ થતા સુધી હોય છે તેની તેજ સ્થિતિના પડખા રહે છે તેવું કારણ એજ હોય છે કે તેમણે પ્રયત્ન કર્યો નથી. પ્રયત્ન કરનાર મનુષ્ય ભાગ્યેજ દુઃખી હોય છે તેને કાર્ષ્ણ્ય વસ્તુ અપ્રાપ્ત નથી હોતી.

જગતમાં જે જે મહાન પુરુષો થઈ ગયા છે તે સર્વેએ પ્રયત્નથી જ જગતમાં મહાન કાર્યો કરેલાં છે. જે જે વીર પુરુષોએ નામના મેળવી છે તે સર્વેએ પ્રયત્નથી. ભગવાનના અવતાર તરીકે જીને દાસ આપણે માનીએ છીએ તે શ્રીગમચદ્રજ અને શ્રીકૃષ્ણ વગરને પણ પ્રયત્નથી જ જગતમાં પોતાની કીર્તિ સપાદન કરી હતી. કાંઈ પણ મનુષ્ય એવો નથી કે જેણે પ્રયત્ન કર્યા વગર જગતમાં મહાન સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી હોય. પ્રયત્ન ન કરનાર આજસુ પુરુષો જગતને કારણ છે તેમ મનુષ્યો માત્ર એકાઆગમની જગતી વીત્તાની પોતાનું જીવન ગ્રામ્યો દે છે જે જીવન પ્રયત્ન કરી મહાન પદને મેળવી આવે તેમ છે તે જીવનને આજસમાં અને એકઆગમમાં ગ્રામ્યો દેવું એ તો મૂર્ખતા છે, જડ પદાર્થો જેમ જગતમાં હોય છે તેની તેજ સ્થિતિમાં ધણા કાળ સુધી પડી રહે છે તેમ આજસુ પુરુષો પણ હોય છે તેની તેજ સ્થિતિમાં પડ્યા રહે છે. આવા મનુષ્યોથી જગતને કંઈ પણ લાભ થતો નથી. તેવા મનુષ્યો ધણાનાં જીવન ધુમ્પાણી કરી દે છે.

પ્રયત્નથીજ મનુષ્ય ઉત્સાહી રહે છે તેનામાં પ્રયત્ન કરવાથી ધણા પ્રકારની ફેરી યત્નિયો ખીંકી નીકળે છે. ધણા મનુષ્યો ગરીબમાંથી ધનવાન થયાના દાખલા મળી આવશે. કાપડની ફેરી કરનારા અને મીસમાં પદર વીસ રૂપિયાની નોકરી કરનારા મનુષ્યો પોતાના પ્રયત્નથી મોટી મોટી મીલોના માલિક બની ગયાનાં દર્શાવે પણ છે તેમજ સાધારણ રીતે દુઃખી સ્થિતિમાં જન્મ્યા પછી પોતાના પ્રયત્નથી ધણા મનુષ્યોએ ઉંચા પ્રકારનું સુખ મેળવી ધણાનાં જીવન સુખી બનાવ્યાં છે તેનાં દર્શાવે પણ છે. આ બધા મનુષ્યો જ દતા અને છે, જતાં તેમણે માત્ર પ્રયત્નથી જ પોતાની ધારેલી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી હેય છે. ગમે તે મનુષ્ય પ્રયત્નથી પોતાની તમામ આશાઓને સિદ્ધ કરી શકે છે, પણ જો તે પ્રયત્નમાં ઉત્સાહવાળો હોય છે તેજ.

બીજા મનુષ્યોપ્રતિ મો પહોણું કરી તાકી રહેનારા મનુષ્યો જગતમાં કાંઈ પણ કાર્ય કરી શકતા નથી ધણા મનુષ્યો પોતાનામાં સર્વ પ્રકારની યોગ્યતા હોવા છતાં પણ સાત કે દસ રૂપિયાની નોકરીમાં જન્મનારો વિતાવતા જોયા છે. આવા મનુષ્યોને આ નોકરી વગર બીજો કાંઈ માર્ગ સૂઝતો જ નથી. તેમના જેટલીજ યોગ્યતાવાળા મનુષ્યો જ્યારે બીજો સ્વતંત્ર ધંધો કરી તેમના જેવા પદર વીસ માથુસેને પણ પાલવી શકે તેવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે ત્યારે આવા મનુષ્યો માત્ર તેમના અર્થ છતાં કે દેશથી નજરે જ જોયાં કરે છે. આનું કારણ પણ પ્રયત્નની ખામી છે. વિચાર કરનાર અને વાનો કરનાર માત્ર વાતોમાં જ રખડ્યા કરે છે ત્યારે પ્રયત્ન કરનાર તેમના કરતાં ઉમરો માઉ દૂર જઈ પહોંચે છે.

હંમેશાં યાદ રાખો કે તમારે હિંમતી સ્થિતિ આપ કરવા માટે, કોઈ પણ પ્રકારનું કાર્ય સિદ્ધ કરવા માટે પ્રયત્નશીલ થવું જોઈએ. નાનાં બાળકોને નાનપણથી નવું નવું જાણવાની ઇચ્છા હોય છે નાનપણમાં તે પ્રયત્નશીલ રહે છે. પ્રયત્નથી જ તે નાનપણમાં બોલતાં શીખે છે, ચાલતાં શીખે છે તેના તે પ્રયત્નશીલ સ્વભાવને તેના માતાપિતા જો ઉત્તેજન આપે છે તો તે ભવિષ્યમાં મહાન કાર્યો કરી શકે છે, તેના સ્વભાવને જો નાનપણથીજ મંદ પાડી દેવામાં આવે છે તો પછી તે આજસુ ઝની જાય છે અને ભવિષ્યમાં પણ નિરાશાનો અનુભવ કર્યા કરે છે.

પ્રયત્નશીલ મનુષ્યનું હિતમાહ એ જીવન છે. ઉત્સાહ હોય છે તો જ પ્રયત્ન થાય છે. ઉત્સાહવગરનો પ્રયત્ન નફાનો છે. જે મનુષ્યોને પ્રયત્નશીલ બનવું હોય તેણે ઉત્સાહી થવું જોઈએ ઉત્સાહી મનુષ્યો જ ચૈતન્યનો પોતાનામાં પ્રકાશ કરી શકે છે ઉત્સાહ વગર કોઈ પણ મનુષ્ય કોઈ પણ પ્રયત્ન કરી શકતો નથી ઉત્સાહ વગર પ્રયત્ન કરનાર પોતાના કર્તવ્યને બાર રૂપ ગણે છે અને તેનો પ્રયત્ન પણ નફાનો જાય છે ઉત્સાહિત મનુષ્ય પ્રયાત્ન કરવામાં મજેલી નિષ્ફળતાથી ડગતો નથી, વિઘ્ન આવે તો તેથી પોતાના બળને વધારે જોર મળ્યું માને છે. ઉત્સાહિત મનુષ્ય માત્ર પ્રયત્ન કરવામાંજ આનંદ માને છે. તેને તેના ક્ષમ બળવાથી આનંદ થાય ત્યારે ખરો કદાચ ક્ષમ ન પણ મળે તો પણ તે નિરાશ થતો નથી તે જાણે છે કે પ્રયત્ન કરવામાંજ શ્રેય રહેલું છે. ખરો આનંદ ક્ષમમાં નથી પણ પ્રયત્નમાં છે.

આજે પણ જે જે મનુષ્યો જગતમાં મહાન કાર્ય કરી રહેલા છે તેમના તરફ દ્રષ્ટિ રાખો, તેઓ કેવા પ્રયત્નશીલ હોય છે પ્રયત્ન કરનાર મનુષ્યમાં તેની અદર રહેલું દૈવીબળ પ્રકાશ પામે છે પ્રયત્નશીલ મનુષ્ય પોતાના દૈવીબળને પોતાનામાં પ્રકટ કરી શકે છે. જેથી તેનામાં રહેલી કેટલીક અતૈકિક શક્તિઓ પ્રકટ થવા પામે છે, તેવડે તે મહાન કાર્યો કરી શકે છે. તમારે પણ જો જગતમાં કોઈ કમાણી કરી જવી હોય, સાંસારિક અને પારમાર્થિક ઉન્નતિ કરવી હોય તો પ્રયત્નશીલ થજો, તમે કાલ જે સ્થિતિમાં હો તેથી તમને અસતેષ થતો હોય તો નિરાશાને છોડી તે સ્થિતિ અદ્યક્ષતા માટે ઉત્સાહી થઈ પ્રયત્નશીલ બનજો. શાંતિથી પ્રયત્ન કરનારને આ જગતમાં કંઈ પણ અસાધ્ય નથી.

વાતો કરનારા મનુષ્યો ધણા જોવામાં આવે છે, વાંચ વાંચ કરનારા પણ ધણા મળ્યા આવે છે, છતાં પણ તેમની સ્થિતિ તલજર પણ અદ્યક્ષતા જણાતી નથી હવે વાતો કરવાનો જમાનો નથી આ જમાનો કર્તવ્ય કરવાનો છે. વાંચવું ધણ તેમાં શું થયું, જો આપણે વાંચ્યાનો ઉપયોગ ન કરીએ તો તે નફાનું છે. આજથી જ નિશ્ચય કરો કે વાંચેલું અમલમાં મૂકવું. જેમ જેમ વાંચ્યા પ્રમાણે વર્તતા શોખીએ છીએ તેમ તેમ તેવું રહસ્ય સમજાય છે, વાંચેલાનું ક્ષણે જો ત્યારેજ મજા કે ન્યારે તેને આચારમાં ઉતારીએ. આજની સિદ્ધિ ત્યારેજ થાય કે જ્યારે આજી પ્રમાણેનું કાર્ય સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરીએ.

આજે ઉપદેશ આપવાનો જમાનો પણ વહી ગયો છે વાંચ્યાનો કરવાનો જમાનો પણ જતો રહ્યો છે. આ જમાનો તો કર્તવ્ય કરવાનો છે. કહી બતાવવાનો જમાનો નથી, પણ કરી બતાવવાનો જમાનો છે અચારે કહેનાર માણસનું માનગવાનો જમાનો નથી પણ કર્તવ્યશીલ મનુષ્યનું અનુકરણ કરવાનો જમાનો છે મોટે ભાગે જો ઉપદેશ નથી આપી શકાતો તે ઉપદેશ પોતાના વતનથી આપી શકાય એ કદા પ્રમાણે આજના

જોછા મળી આવશે પણ કાર્તવ્યનું અનુકરણ કરનારા ધણુ મળી આવશે તમે તમારે માટે, તમારાં બાળકો માટે, તમારાં સ્ત્રી માટે તમારાં સબ્બ રી માટે અને તમારા મિત્રાદિ માટે કર્ત્ત્વયશીલ બનો. જીવન ઉચ્ચ ગાળતાં થીજો, મહાવર્તનશાળી બનો. વિચાર કરનારા નહિ પણ કાર્ય કરી બતાવનાર બનો. અખંડ પ્રયત્નશીલ રહો, આનંદી બનો, કાર્ય કરવામાં ઉત્સાહવાળા થાઓ. આ બધાનું અનુકરણ તમારો મ મધી વર્ગ કરશે તમે જો ઉચ્ચ ચારિત્ર્યશીલ હશો તોજ બીજાને ઉચ્ચ ચારિત્ર્યશીલ બનાવી શકશો તમે જો કાર્તવ્ય-શીલ હશો તોજ અન્યને કર્ત્ત્વયશીલ બનાવી શકશો તમે તમારે માટે તેમજ અન્યને માટે પ્રયત્નશીલ બનો આશાને સિદ્ધ કરવાનો એકજ એ સાચો માર્ગ છે.

હયા પ્રમાણની ન્યાયાઓ રાખ્યા કરવી એ સારું છે પણ માત્ર આશા રાખીને બેસી રહેવું એ સારું નથી ને આશાઓને સિદ્ધ કરવા માટે પ્રયત્નશીલ થવું એજ ઉત્તમોત્તમ છે. ઉત્તમ મામિકો, ઉત્તમ પુરતકો થુ કહે છે, એજ કે તમે સદા પ્રયત્નશીલ થાઓ એક ગામથી બીજે ગામ જવું હોય તો માત્ર વિચાર કર્યા કરવાથી ત્યાં ન જવાય પણ પગમાં બળ રાખી આવશ્યકી જ ત્યાં પહોંચાય છે તેવી રીતે કાર્ય પણ કાર્યને સિદ્ધ કરવા માટે માત્ર વાતો કરવાથી કંઈ વળવાતું નહિ. ને માટે નો બંધનું કે તે પ્રભાણે પ્રયત્ન કરનાર્માજ આનંદ માનો આગળ વધવાનો એજ મર્વોત્તમ માર્ગ છે. ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાનો એજ સર્વોત્તમ રસ્તો છે અન્યને સુધારવાનો પણ એજ સર્વોત્તમ ઉપાય છે.

આજથી તમે વાતો કરનારા નહિ પણ પ્રયત્ન કરનારા બનો. માત્ર મોગી મોગી આશાઓ બાંધી બેસી રહેનારા નહિ પણ તે આશાઓને સિદ્ધ કરવા માટે કમર કસી પ્રયત્ન કરનારા થાઓ. હમ, નિરાશાનો ત્યાગ કરી દિમતવાન, નીડર અને ઉત્સાહી બનો સર્વ કાર્યમાં માત્ર હંસરની જ સહાય મગતા થીજો અતે પ્રયત્નશીલ મનુષ્યનોજ જય છે. તમ્ની.

વનસ્પતિવિજ્ઞાન.

(આસનનો શુદ્ધ આહુ)

(અનુમંધાન મયા અઢેથી.)

શુભ્રુ—આસન—મળદાયક, રસાયનરૂપ, કડવી. ગરમ, વીર્યને વધારનાર, વાયુ, કફ, સંદેહ કોહ, સોજા અને ક્ષયને મટાડનાર છે તે ચરપરી, મદ ગન્ધિયુક્ત, બુધકારક, વાત નાશક ખાંસી, શ્વાસ, ક્ષય અને વજનને મટાડનાર છે તે જરાવ્યાધિનાશક, ધાતુવર્ધક, શરીરને પુષ્ટ કરનાર, શ્વેતકુહ, કૂમી, સોજા અને પુગ્ગલીને મટાડનાર છે તેના પાનનો લેપ કરવાથી ગડમાલા, ગાંઠ ગુમડાં મટે છે આમન પૌષ્ટિક અને ધાતુવર્ધક છે તેનું સુષુ કુધમાં પીવાથી ધાતુ વધે છે અને શરીર મજબાન થાય છે.

છાંડરં પુષ્ટ થાય—આસનનું ચર્ચુ બ શેર, ૨ શેર ખલ્લર અને બ શેર કાળા તલ, સર્વને એકત્ર મેળવી તેના વડા બનાવી ધીધાં તળી દસ વર્ષ ઉપરનાં છાંડરં રાજ એક મે વડા ખરવાવાથી તે પુષ્ટ થાય છે કીંગડાં બાળકો ઉઘાં થાય છે. એક મહિનો ખરવાવાં નાનાં છાંડરંને ખરવાવાથી ગરમ પડે છે.

નાસુરે—આસનનું સુર્ણ નાસુર અને ગુમડાં ઉપર જામરાવવાથી રાખે છે.

વીર્યવૃદ્ધિ—આસન, તલ, સેકલા અડદનો લોટ, સુંક, ગોળ, સરખે ભાગે લઈ એકત્ર કરી તેમાં ઘી નાખી તેના દૂધાકુ રોજ સવારે ખાવાથી વીર્ય વધે અને જળની વૃદ્ધિ થાય.

બાળકો ઉચ્ચાં થાય—આસનનું સુર્ણ દુધ સાકર સાથે ખાવાથી દુબળાં અને ડીંગણાં બાળકો શરીરે ઉચ્ચાં થાય છે.

વાળો—આસનને તેલમાં ૩ જાસમાં વાટી લેપ કરવાથી વાળો મટે છે.

ધાતુક્ષય—આસન, સાકર, ઘી, અને મધ એકત્ર કરી ખાવાથી ધાતુક્ષય મટે છે.

ગર્ભ ધારણ થાય—આસનને દુધમાં ઉઘાળી તેમાં ઘી નાખી તે રેતુવાળી સ્ત્રીએ પીવે તેથી ગર્ભ ધારણ થાય છે.

ગર્ભિણી પુષ્ટ થાય—આસનનો ઉઘાળો ખાવાથી ગર્ભવંતી સ્ત્રી પુષ્ટ થાય છે.

કમ્બર દુખવી—આસન અને ખડીસાકરનું સુર્ણ ઘીમાં ખાવાથી કમ્બર દુખતી મટે છે અને ઢેઠાનું શુભ મટે છે.

વાયુ—આસન અને સતાવરીનું સુર્ણ મદ અને ઘી સાથે ખાવાથી વાયુ મટે છે.

ધાતુ રતબન—આસન ૧૦ તોલા, વરધારો ૧૦ તોલા, સરખે ભાગે લઈ સુર્ણ કરી ઘીના રીઠા વાસજીમાં ભરી રાખવું. તેમાંથી રોજ સવારમાં ૧ તોલા સુર્ણ ગાયના તાજા દુધમાં પીવાથી વીર્યની વૃદ્ધિ થાય છે અને ધાતુનું રતબન થાય છે.

પ્રદર—આસનનું સુર્ણ ૪ માસા, ખડી સાકર ૧ તોલો, ગાયના દુધમાં મેળવી રોજ સવારમાં ખાવાથી પ્રદર અને ધાતુનું જલુ મટે છે અને શક્તિ આવે છે.

નાનાં બાળકોને શક્તિ આવવી—આસનનું સુર્ણ ૧ તોલો દુધમાં મેળવી ૮ તોલા ઘી સાથે ખવરાવવાથી નાનાં બાળકો પુષ્ટ થઈ તેમને શક્તિ અને જળ આવે છે.

વૃદ્ધપણું દુર થાય—આસનનું સુર્ણ દુધ સાથે ઘરડા માણસો ખાય તો જળ આવે આદાસીસી—આસનનું સુર્ણ ધસવાથી આદાસીસી મટે છે.

ઉરુરુલ—આસન વાટી શણમાં જરમ કરી લેપ કરવાથી ઉરુરુલ મટે છે સોળે—ગુમડું—આસનનાં મુળ ગોમુતમાં વાટી લેપ કરવાથી સોળ મટે છે. ગુમડું પાકી પુટી જાય છે.

આમડીના રોગ—આસનનું સુર્ણ તેલમાં નાખી શરીરે ચોપવાથી આમડીના રોગો મટે છે.

સર્વરોગ—આસનનું સુર્ણ ૧ તોલો, ગજાનું સુર્ણ ૧ તોલો, ગજાનું સત્ત ૧ માસો મદમાં આપવાથી સર્વ રોગ મટે છે.

સ્ત્રીઓને દુધ વધુ આવે—આસન, લેપકહોણ અને જડીમધનો ઉઘાળો ગાયના દુધ સાથે આપવાથી સ્ત્રીઓને ધાવણ વધે છે.

ઢારને ઝેર અડવું—આસનનાં મુળ જાસમાં વાટી પીવાથી મટે છે.

બળદનું દુખ—આસનનાં મુળ ખવરાવવાથી બળદનો રોગ મટે છે.

અધ્યગધાદિ સુર્ણ—આસન તોલા ૪૦, વરધારો તો. ૪૦ નું સુર્ણ કરી રીઠા વાસજીમાં ભરી રાખવું. તેમાંથી ૧ તોલો સુર્ણ ગાયના દુધ સાથે ખાવાથી પુષ્ટિ થાય છે.

અધ્યયનાર્થ—આસન ૨૦૦ તોલા, ધોળી મુસળી ૮૦ તોલા, મજક, ૬૨૬. હળદર, દારૂ હળદર, જેડીમધ, ચરના, વિદારીકંઠ, અર્જુનવૃક્ષ, મોથ, નસોતર, સર્વે દરેક આલીષ આલીસ તોલા, ધોળી ઉપવસરી, કાળી ઉપવસરી, સુખટ, રતાંગળી, વજ, ચિત્રકમુળ. દરેક ૩૨ તોલા, સર્વેનું મુર્ચ્ કરી પાણી ૮૧૬૨ તોલામાં ઉકાળવું પાણી આઠમો ભાગ બાકી રહે ત્યારે ઉતારી ઠંડુ પાડી તેમાં ધાવડીનાં ફૂંચ તો. ૬૪, મઢ તો. ૮૦૦, ત્રીકટુ (સુંઠ, મરી, પીપર) ૮ તોલા, ત્રિભુતક ૧૬ તોલા, ધઉલા ૧૬ તોલા, નામકેસર ૮ તોલા નાખી રીઠા માટલામાં ભરી ઢાંકણું કપડામટી કરી તેને એ માસ તડકે રાખી મૂકવાથી તૈયાર થાય છે તેની માત્રા ૨ તોલા છે તે પીવાથી મુર્ચા, અપરમાર વાર્ધ, દાઢ, શાપ, ઉન્માદ, ફૂંપના દરસ, મદાગ્નિ અને વત, વ્યાધિ મટે છે.

આસન પાટ—આમન ૪૦ તોલા, સુક ૨૦ તોલા, પીપર ૧૦ તોલા મરી તો ૪ સર્વેનું મુર્ચ્ કરી ગાયના દુધ ૫ શેરમાં સર્વેને ઉકાળી આવે કરવે, તેમાં પછી થોડે થોડે ૫ શેર ઘી નાખવું અને દલાઓ જવું દાણો પડે એટલે ઉતારી તેમાં સાકર શેર ૧૨ ની આસથી કરી નાખવી. પછી તેમાં તજ, તમાલપત્ર અને એલમીનું મુર્ચ્ અચાર તોલા, પીપરીમુળ, હરૂ લવીંગ, અગર વાળો, ચિત્રક મુળ, સુખટ, ટોપર, કમળ, રૂમીમરતકી વાંસકપુર, આમળાં, ખેરસાર, કપુર, ધમાસો, સાટોડી, આસન, ચતાવરી, બાંગ, દરકઅર્ધી અર્ધી તોલો નાખી પછી કચરાટમાં નાખી તેનાં ચોસલાં પાડવાં, તેમાંથી ૩૩ થી ૫ તોલા ખાવાથી મદાગ્નિ મટે છે, ચરીર પ્રુષ્ઠ થાય છે અને મગજ સુધર છે.

ઇંગોરીયો. ઇન્ડી હીંગોરો.

સંસ્કૃત નામ—ઇન્ડુક, અગારવૃક્ષ, તિતલ્લક, સાપસદૃમ, એ ઇંગોરીયાનાં સંસ્કૃત નામ છે. તેનાં બીજી ભાષામાં નામ—

હીં. હીંગોટ, ગોદી, બ્. બ્યાપુતા, ઇંગોટ; મ. હિંગલુબેટ, ગુ. ઇંગોરીયો, તે. ગરા; અ. હીલેસજે. અ. Delil (ડેલીલ.), લા. Balanites Roxburghiana (બેલેનાઇટસ રાક્ષસથુધિ આઇ.)

ઇંગોરીયાનાં ગોટાં ગોટાં જાડ જંગલોમાં થાય છે તે જાડ ઉપર કાંટા થાય છે, તેના ફળને હીંગોરાં કહે છે, તેનાં ફળ ગોટા કાગદી લીંછું જેવાં લબગોળ થાય છે,

હીંગોળાના ફળની મીઠા-ગોટલીને પાણી સાથે મસીને સુખ ઉપર લેપ કરવાથી સુખની કાંતિ વધે છે હીંગોળાં ગરમ, કડવાં, ચરપરાં, છે ઢાઢ, રૂમીમજા. વિષ, રૂમિ, અને સ્થૂળને મટાડનાર છે તેનાં ફળ સ્વાદિષ્ટ, ક્ષેનાશક, વાતવિનાશક અને ગરમ છે હીંગોરાંને દારીને અંદર દારૂ ભરીને ફેંકાય છે તે તોપ જેવો અવાજ થાય છે હીંગોરાં રેચક, ઉલ્ટી કરાવનાર છે તેનાં ફળ મીઠાં, સ્નિગ્ધ, ગરમ અને કડવાં છે તે વાયુ અને કષ્ટનો નાશ કરે છે હીંગોરાંનું લાકડું કઠણ હોય છે

ઉદરસ—તેની ગોટલીની ગોળી કરી ખાવાથી ઉદરસ મટે છે.

કાનનો સોજો—હીંગોરાં, હળદર, સીધવ, દેવદાર, અને આકાંડના ફુલને વાટી લેપ કરવાથી કણ્ઠમૂળ મટે છે.

ખીલ—હીંગોરાંની ગોટલી થડા પાણીમાં ઘસી તે ઉપર લેપ કરવાથી ખીજ મટે છે.

વાળો—દીંગીરાનાં મુળની જાલ અને દીંગને વાટી તેને વાળા ઉપર પાડે બાલવો. તે ચોથે દિવસે છાડવો એટલે વાળો બગી જશે.

સ્તનરોગ—દીંગીરાના મુળ ધમા ગરમ કરીને લેપ કરવાથી મટે છે.

શુળ—દીંગીરાનાં મુળ પાણી સાથે ધકીને પાત્રાથી યાગ અને ચુંક મટે છે.

કૂતરાતું ઝેર—પહેલાં ગોળ ખવરાવી દીંગીરાની જાલતું પૂર્ણ છાલમા નાખી પાંચ વાથી કૂતરાતું ઝેર મટે છે.

આંખોમાંથી પાણી ગળવું—દીંગીરાનાં ફળ પાણીમા ધમી અગ્નિ કરવાથી મટે છે. મૂર્છા—દીંગીરાની જાલમુ ચુંકુ દર્દીમાં આપવાથી મટે છે.

સાપતું ઝેર—સાપના ઝેરમાં તેની કુમાડી અપાય છે, તેનાં પાન ગામડામાં તાવમાં વપરાય છે.

દીંગીરાની ગાટલીમાંથી તેલ નીકળે છે. દીંગીરાનાં ફળ ઉપર ગોળ લેવો રસ દોષ છે તે ચોપડવાથી મ્હોં ઉપરની દાઝ મટે છે. તેનું તેલ દાઝયા ઉપર અને ચામડીનાં દર-દર્દમાં ચોપડાય છે.

કુકું—તેનાં બી ૨ થી ૪૦ થઈ ભાર આપવાથી કુકું મટે છે.

દોરને આદરે ચઢવો—દીંગીરા અને તેનાં ફલનો ઉકાળો દોરને પાવાથી આદરે મટે છે.

ધલરખીલર—ઔરધ.

આ એક જાતના વેલા ચોમાસામાં થાય છે. તેના વેલા વેલ જેવા ધામ છે અને જળીન ઉપર વપરાય છે તેના પાનનો રંગ શીંગા દોષ છે, કૃષ પીળાશ પડતા લીના રંગનાં દોષ છે. તેનાં મૂળ દરવાં દોષ ૩ તેના શુદ્ધ વેલ જેવા છે. તેનાં મૂળ અરીષુ છોડાવવા માટે વપરાય છે. આ વેનો કુર્મીમાં ધજા ગાય છે તેમ પંડર જંગોમાં ગાય છે.

આદીજી છુટે—ધલરખીલર અથવા ઔરધનાં મૂળનો મૂકામ કૃષ્ણામાં રોગ થોડા દિવસ ખવરાવવો પછી દૂધ અને માછી અપકૃષ્ટ નાખીને પીવું. પદર કિલ્લે ના તેલો અને પછી ધીમે ધીમે મૂકા ઓછા કરી બીલકુલ મુકી દેવો તેથી અરીષુનું વધારા ગળુ છુટે છે.

ધુકધુ—વનજયન્તિકા.

તેને મ. ચિંચની, રાનરીવરી, હોં-બન-વપતિ, ધુંગી, અને ચુગરા ત્રિમાં કહે; સ-રૂતમાં વનજયન્તિકા કહે છે.

ધકડનાં ઝાડ ૪ થી ૬ ફુટ ઉંચાં થાય છે તેના પાનની ડીટડી ઉપર ઝીંબા નામ શાલ દોષ છે તેનાં ઝાડવાં પાતળાં ને નરમ દોષ છે, તેની ડીટડી ઉપર લીનાં પાન દોષ છે તે વિપરિત અને જન્તુનાશક છે. તેનું સર્વત્ર હપથોળી છે. તેના જીનો ગારીક જુકા વોથીજ પાઉર તરીકે વપરાય છે. તેના છોડની સખ રંગમાં વપરાય છે તેના છોડને કાંચ થાય છે તેની જાસના રસમાંથી રોગમાં બનાવે છે.

વીંછીના ડંખ—ધકડનાં મૂળ જ્યોતિના મળીને મ કુક પાણીનાં ધકડી વીંછીના ડંખ ઉપર ચોપડવાથી વીંછીનું ઝેર ઉતરે છે.

ગડગુમડ—સોળ—તેનાં પાન અને કુક વાટી તેની દેપધી નડગુમડ કે સોળ ઉપર ચોપડવાથી મટે છે.

ખરુ—તેનાં બી પાણીમાં વાટી ખસ, દાદર કે અગળા ઉપર ચોપડવાથી મટે છે.

ઈસપંદ-હરમર.

તેને મ-હરમર. હિં-ઈસપંદ લાહોરી. હરમર, યુ-ઈસપંદ, ઇસપન, હરમર કહે છે તેનાછાડ ૧ થી ૪ ફુટ લંબા થાય છે તેના પાન ૨ થી ૪ ઇંચ લાંબા હોવા રંગનાં અને ઝીણા અણીવાળા છેડાવાળાં થાય છે તેનું સર્વોચ્ચ ઉપયોગી છે, તે પૌષ્ટિક, દુધ વધારનાર અને માદક છે.

તેના છાડની ધુણી કરવાથી હવા શુદ્ધ થાય છે, તેનાં બી શુષ્કકારો અને પૌષ્ટિક છે. તેનાં બી કે છાડની રાખ તેલ સાથે મેળવી ચાંદા કે જાખમો ઉપર ચોપડવાથી મટે છે. તેનાં બી લેધ લાવનાર છે. તાવ અને ચુંક આવે છે ત્યારે વપરાય છે, તેના પાનનો ઉકાળો પીવાથી સંધિવા મટે છે, તેના મૂળની બૂટી સરસીયા તેલમાં મેળવી માથે પાલ્લવાથી શુષ્કો અને ખોડો મટે છે. તેનાં ઝાડ કચ્છમાં થાય છે, તેનાં બી નીચાવાળાં છે તેથી ભાંજ જેવો નીચો ચડે છે.

શ્રી વરકસંહિતા-વિકીત્સાસ્થાન.

[અનુસંધાન ગતાર્થી.]

રક્તપિત્ત-આધુ

કેમકે નસ્યથી દૂષિત લોહિ જંદ યજ્ઞ ગયા પછી દુષ્ટ સંજેષ્ઠ, માથાની પીડા, પીત્તસંદિન લોહી પડતું. યુક્ત જેવી દુર્ગંધી આવવો, સુંઘવાની યંકિત નષ્ટ થવી અને નાકમાં દૂષિત કોડા પડવા આ સર્વ રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. ૯૬.

નીલકમળ, ગેરુ, શંખ તથા સુખટ એ સર્વને સરજતમાં મેળવીને નસ્ય લેવાથી અથવા આંખાની ગોટલીનો રસ, રીસામણી, માવડી, મોચરસ, તથા લોધરુ નસ્ય લેવાથી [૬૭] દ્રાક્ષના રસની, ચેરડીના રસની, દુધની, ધરોના રસની. જગ્યાસાનો મુળની, કુચળીની અથવા દાડમના કુચના રસની નસ્ય લેવાથી [સુંઘવાથી] નાકમાંથી જેતા રક્તપિત્તનો નાશ થાય છે. ૯૮

જેડીમધ તથા દૂધની માથે પકાવેલી ચારોળીના તેનું નસ્ય લેવાથી અથવા કેરીની ગોટલી વિગેરે ચોપડી, સુરજમુખી, ઉપલસરી, કમલ, ઉપલેટ, અને દૂધની સાથે પકાવેલા બેમ અથવા જકરીના ધીતુ નસ્ય લેવાથી નાકમાંથી જેતા રક્તપિત્તનો નાશ થાય છે. ૯૯

સુખટ, રક્તચંદન, મુંડરિક (પડેરો) કમળ, ઉપલેટ, ખસ, નેનર, સુગંધીવાળો. કમળની ડાંડી, દુર્વા, જેડીમધ, ક્ષીરકાકોલો, [૧૦૦] વરીયાળો. ચેરડીનાં મુળ, જગ્યાસો, યુ-દ્રામુળ [ચેરડાખડ], જરુ, ગામ કાંચનું મુળ, પતંગ, મેવગ; કીલીધરો, અને સમય પ્રમાણે ખાસ અથવા મુળ; [૧૦૧] કમળની જડ, તથા પુષ્પ અને તળાવોનો કાદવ એ સર્વ આપધિયોને એકત્ર છુંદી તેનો લેપ કરવાથી રક્તપિત્તનો નાશ થાય છે. ઉમરડો, પીપળો; મહુડો, લોધર, ધમાખાનાં ઝાડ અને ચીતચુલુવાળાં ઝાડો; (૧૦૨) એ સર્વ ઉમરડા વિગેરેનાં ક્ષયાશુકારક પદ્ધતો રક્તપિત્તની યાતિ કરવા કચ્છનાં વેલે લેપ, કચ્છ; રોક હરવો; રુનાન કરાવતું અને તેવડે ઘી તથા તેનને પકવો તેનો ઉપોગ કરવો. ૧૦૩

જે રક્તપિત્તમાં ઘડ થતો હોય તેને ઘડે કુચારાવાળા ચીતલ જામ તથા મનોહર

શીતલ જળ અને વાયુવાળાં વન, પેડુપે મોતી તથા મશિયોનાં ખનાવેલાં શીતલ માથોનો
૨૨૦ કમળો [૧૦૬] કમળનાં શીતળ પાન, અને પુલ, શીતલ રંદામી વચ્ચે, કળનાં પાન
તથા ઉપરોક્તનાં પાન તેનાં પાસેથી રાખ્યા તથા આમનો, ઉપર ખેસવું તથા તેમાં સુગં
એ મર્વ થ્રેષ્ટ છે. ૧૦૫

મડિલા, તથા સુખાટનો શરીરે લેખ કરેલી સુંદર ચિમોનું આસિંગન અને જળ સાથે
શીતળ કમળ તથા ઉપરોક્તનો પવન એ સર્વ દાહનવરમાં કિતકર છે. ૧૦૬

નદી, તળાવ, હિમાલય પર્વતની શુદ્ધ, ચન્દ્રોદય અને કમળવાળી જળાશયોની મનો-
દરતા અને ઇન્દ્રને શીતલ કરનાર રૂપાઓથી રક્તાપત્તનો નાશ થાય છે. ૧૦૭

આમાં આ રંગ છે. આ રક્તાપિત્ત ચિરિત્સિત નામના અધ્યાપમાં બગવાન આને-
યજ્ઞો રક્તાપિત્તના નેત્ર, વૃદ્ધિ, મગ્ગા, રચાન, દ્વિત રક્તાપિત્તનાં ભુદા ભુદા દશાને, માર્ગ
સાધ્યતા, અમાધ્યતા, વાધ્યતા, ચિરિત્સિતનો કમ, કિતકરક અન્ન તથા પાન, મરીપત્ત;
વર્જિત વસ્તુ અને સંક્રમન એ સર્વ વિષય યથાવત રહ્યો છે. ૧૦૮-૧૦૯.

દ્વિતિ અન્નિવેશદૃષ્ટ ચરકપ્રતિ સંસ્કૃત રક્તાપિત્ત ચિરિત્સિત ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥૪॥

દુન્નરુદ્યોગ.

કાગળ ઉપરથી તેલના ડાઘ કઢાડવાની રીતો,

[૧] જ્યાં તેલનો તાળો ડાઘ પડ્યો હોય ત્યાં માટીની ઝીણી ચૂની નાખીને ધીમેથી તે ચૂની લેવા દેવો.

[૨] ટપકા ઉપર ધથર કચ્છારોફોર્મ કે બેન્ઝાઇન ધસવાથી તે કાગળની પે પાસ ચાલીયૂઝ કાગળ મુકીને ઉન્હું લોહું ફેરવવાથી ડાઘ જતો રહે છે.

[૩] આથી વધારે સારી રીત એ છે કે ઝીણી માટી, મેગનેશિયા, કે કૃત્રિમ કાંક ડાઘની બન્ને પાસ ધમવો અને બન્ને બાજુ ઉન્હું લોહું ફેરવવું. લોહું બહુજ તપેલું ન હોવું જોઈએ.

[૪] કાગળને ધીમેથી તપાવીને જ્યોતીય પેપર કે ઉન્હા લોહાવડે ડાઘને ચૂની લેવાથી પોંછીને નપાવેલા ટપેન્ડાઇન તેલમાં બેળાને કાગળની બન્ને બાજુ ફેરવો. કાગળને પણ ઉન્હો રાખવો. જ્યાં સુધી ડાઘ જાય ત્યાં સુધી આ પ્રયોગ કર્યા કરો. તે કાગળનું કદ જાહે હોય તોપણ પ્રયોગ વારંવાર અનુભવવો. આ ડાઘ જાય એટલે એક માંછ પીંછીને ધથર, કચ્છારોફોર્મ કે બેન્ઝાઇનમાં બેળાને ડાઘ ઉપર નોપડા જેટલ કાગળ પ્રથમ પ્રમાણે સફેદ થશે. આ ક્રિયાની ચિતારાની કે સાધારણ લખવાની શાલીના અક્ષરને કદપણ અગ્નિ બાવરી નહિ.

ક્ષીઓને માટે ધરગતુ હુન્નરો.

નીચે પ્રમાણે પોતાના નવરાજના વખતમાં ક્ષીઓ યો ઉદ્યોગ કરે તેની તપસીય આપવામાં આવી છે.—

૧ શીવવાનું કામ—ક્ષીઓ કાંઈ પણ ઉલ્લમ કરી શકે તેમાંનો મુખ્ય ઉલ્લમ શીવવાનો છે. શીવવાના સંચા ઉપર બેસીને ક્ષીઓ ધણી ઉપયોગી થીને બનાવા શકે જોઈએ, રૂમાલ દુતાન, ચાદરો, બોલોકાના અને તકીયાના ગરેફ, મેખાં વિગેરે. તે કાંઈ ક્ષી મખમલ કે જોડા ઉપર કુલ કઢાડી શકે તો તે પણ ચાપ. ક્ષીઓ રીતે તેઓ ચોરણાની નીચેના બાગ; ટોપીઓ અને સાડીઓની કાર ઉપર ભરત બરી થઈ છે.

૨ કાંતવાનું—ક્ષીઓ ધણીજ થોડી મહેનતે રેટીયા ઉપર કાંતવાનું કામ કરે આથી તેઓનું શરીર મજબૂત અને તદ્દરસ્ત થશે.

૩ ફેટલીક ક્ષીઓ વડી પાપડ કરે તો તેથી ચાકનો બચાવ થાય.

૪ કાંઈ તો ચારપાછ કે આટલા ઉપર વઢાણની કારી થયે. કાંઈ નેતર ની ખુરશીઓ બારે.

૫ તાકનાં પાન લાવીને તેની ટાપલીઓ, પખા, સાદડીઓ ગુથી ચક્કમ, આ કામ ધણુંજ સહેલું છે અને જોષી મહેનતનું છે.

૬ દાલના વખતમાં કાંઈ ક્ષીઓ તો ચાકી સાજી, તકીયા અને ચીકાઈ પણ બનાવે છે.

૭ ઘણપણનું કામ શીખતું એ ક્ષીઓ માટે ધણુંજ ઉપયોગનું છે. કેમકે હિંદ જ્યાં દેશમાં અનુભવી નસોની ધણીજ જોડ છે.

૮ વગી આ ઉપરાંત ક્ષીઓ પોતાના દેશની બાધા યોગે તો છોડરીઓ અથવા નાનાં છોકરાંને ખાનગી શીખવે તોપણ તેમને લાભ થાય.

ઉપર દર્શાવેલા ઉદ્યોગો પૈકી કોનપણ ઉદ્યોગ ક્ષીઓ પસંદ કરે અને તે પ્રમાણે પોતાના નવરાજના વખતનો સફુપયોગ કરે તો જરૂર તેમની આવકમાં વધારો થાય અને તેમનો વખત આનંદમાં જાય.

વૈદક પ્રયોગો.

અંત્રવૃદ્ધિ—પલાળેયો ચુગ ૧ તોલો લઈ તેમાં ૨ તોલા ઉંચામાંની છીકણી ઢાલવી બદ થાય તો ચુનાનું પાણી રડી ચોપડાય તેવો ભેપ બનાવવો તે વધેલા વૃષણને ભેપ કરી રહેજ હસેછ શેક કરવો. ઠેટલીકવારે મસ્તક જડ જેવું જણાય અને ઉઠી યાય તો ગભરાવું નહિ. આ પ્રમાણે બેત્રણ દિવસ કરવાથી ચુણ લાગે છે. તેમજ વતાઢીનાં મૂળ ધસી તે ચોડવાથી પણ અડવૃદ્ધિ મટે છે.

ચુંક અર્થાત ચુળ—જવખાર, હોળ અને સિંધવતું ચુણ કરી તે એરંક તેલમાં નાંખી ખાવાથી કઢોતુ થઈ, હઠ્યતુ થઈ કુખની ચુંક વિગેરે મટે છે.

ઉદરનું એર—સમુદની છીપો લાવી તેને છાણના દેવતામાં બાળવાથી લખ્મ થશે તે લખ્મ ખાવાના પાનમાં ચોપડી ઉદર કરડ્યો હોય તેણે ખાવી અને તેના રસ ઉતારવો તેમજ તે લખ્મ બ્વાં ઉદર કરડ્યો હોય ત્યાં અને તે સાંધાઓને ચોપડવાથી મટે છે.

આંખની છાગ—દુઃખતી આંખો. જસતનાં પુલ, અને ખડી સાકરને સારી રીતે ઘુટી તે ખૂટી રાત્રે સુતી વખતે આંખમાં આંજવાથી; અથવા તો ૧ બાગ ફટકડી અને તેનાથી ચોથો બાગ જસતનાં કુનને સારી રીતે ઘુટી તે ખૂટી ૨ રતીભાર લઈ તેમાં ૧૧ તોલો પાણી નાંખી દિવસમાં બે વખત પીછાવડે આંખમાં નાંખવું જેથી આવેલી આંખો, ગત, પીયા અને લાચી તથા છારી મટે છે.

અળોના રસમાં કુણવેનો ટકળખાર નાંખી ખાવો. અને હોળ તેમ ટકળખાર દરેક ત્રણ ત્રણ માસા લઈ ચુંક કરી તેને માત દિવસ મુંધો સવાર માંજ ખાવાથી વાળો મટે છે.

પ્રદર—ગોપીચંદન ૧ તોલો, ફટકડી ૩ માસા એકત્ર ઘુંટી કપડામાંથી કરી મજબુત આપવો તે પછી તે લખ્મ ૩ રતીભાર માકરમાં ખાવાથી પ્રદર મટે છે.

કૃમી—કપીલાતુ ચુંક અર્થો તોનો ગોળ સાથે ખાવા આપવાથી સંપૂર્ણ કૃમીનો નાશ થશે અને રેચ તરીકે નાકળી જશે.

બાળક ઉદરસ, દમ અને કૃમી—નાવડીચનુ ચુણ મદમાં ચટાડવાથી નાના બાળકોની ઉદરસ અને દમ મટે છે તેમ કૃમિ મટે છે.

બાળકોના પેટમાં લાર રહેવો—ઢાળો હીરાભોજ, અને દીઠામાંથી એકત્ર કરી દૂધમાં પાવી અને ઢાળોભોજ ગોચૂરમાં ઘણી ગરમ કરી બાળકના પેટ ઉપર ફુંટી સીવા. બના બધા લખ્મ ખાવો ચોપડવો, તે સુધાયે બીજો રોષ કરવો એથી રેચ લાગશે અને રોગ નહીં. આમ ચકાયળ જશે વધુ જુઝાણ થાય તો લેપ કરાડી નાંખી ઘી અને એનરો. ને દામગી ધર્મ.

પણ વૌશોમ સાગ દે ઉમ કામળી ધોવામાં

કોપરેલનો સાથ બનાવવાના રીત...કે પુટીકરકે દવાઓ.

રસાયન પ્રયોગો.

શુદ્ધિથી શાફ્ટેલ ચુર્ણ—શુદ્ધ પારો, ગંધક, લોહભૂમ, અગ્નિકામ, કુદાવેલી
કોંગ, પચનાચ, હળદર, રાવેલગદર, કડુ, વજ, નાગરમેથ, વાવડોમ, સુંક, મરી, પીપર,
ત્રિક્ષણ, ચિત્રકન, અગ્નિમેદ, ગજપીપર, જવખાર, સાણખાર, ટંકણખાર, ધનૌ હુમાસ,
એ સર્વે સરખે ભાગે લઈ, તે સર્વની થરાળર ભાગ ચુર્ણ કરી મેળવી તેમાંથી સવારમાં
૨ માસા સાણચોખાતા પાણીની સાથે ખાવાથી મધ્યકર, મર્વ પ્રકારના અતિસાર, તૃષા,
જવર, અનેક પ્રકારના અનિસાર, આમાતિસાર, સોજ, અસાધ્ય સંગ્રહણી, પાકુ, ખગળ,
જીર્ણજ્વર અને સર્વરોગ આ કવાથી મટે છે. આ કવા જઠરાગ્નિને વડવાનતરી માફક
દીપ કરે છે.

વડવાનલ રસ—કાંતલોહ ભૂમ, પારો, ગંધક, દરતાલ, સમુદ્રશીશુ, પચનાચ, કળો
સુરમો, મોરચુધુ, ચાંદીભૂમ, પ્રનાલભૂમ, કાડીની ભૂમ, વૈકાંતમણિ, ચંપલકમ, સમુ-
દ્રની છીપતી ભૂમ સર્વે સરખે ભાગે લેવું અને પારો ૧૨ ભાગ લેવો પારામધકની
દબાવણી કરી પછી તેમાં સવ દરાઓ એકત્ર કરવી પછી ઘેર અને આકડાના કપની સાથે
ધુટવું, પછી ચિત્રકના રસમાં ઘુટી તાંબાના સપુટમાં ઘાતી કપડમટી કરી લાકોમાં ગજ-
પુટ આપવો તેથી વડવાનલ રસ બને છે. તેનાથી યોથો ભાગ વછનાગ મેળવી ચિત્રકના
રસમાં ૨ ઘડી પકાવી પછી તે રસમાં સુંક, મરી, પીપર અને ચિત્રકનું ચુર્ણ મેળવવું આ
રસ ૨ માસા ખાવાથી વાતજ્વર, કફજ્વર અને સન્નિષાત જ્વર મટે છે.

કર્કેકેલુ રસ—ટંકણખાર, પીપર, લખ, વછનાગ એ સર્વે સરખે ભાગે લઈ આદાના
રસની તેને ત્રણ લાવના હેરી પછી તે દવા આદાના રસની સાથે એક રતીભાર આપવાથી
ખાંતી, દમ, મેળખમ, માથાનો રોગ; ગલમદ, અને કફરોગ મટે છે.

જવરકોરવ રસ—સુંક, મરી, પીપર, ત્રિક્ષણ, ટંકણ, ગંધક, પારો, નેપાળાની
ખી; અને વછનાગ સર્વે સરખે ભાગે લઈ શ્રોણપુષ્પીના રસની સાથે એક દિવસ ઘુટી
તેની એકેક રતીભારની ગોળીઓ બનાવવી. તેમાંથી રોજ સવારે ૧ ગોળી પાન સાથે
ખાવી અને તેના છિપર મગનું ગોસામણ પીવું તેથી ગેવો તાવ, સ્નાનપાત જ્વર, જીજ્ઞ-
જ્વર, તથાજ્વર એક જ દિવસમાં મટી જાય છે.

જીલ્લારી રસ—પારો, ગંધક, ટંકણખાર. એ સર્વે સરખે ભાગે લઈ તેમાં પારાથી
બમણે વજને શુદ્ધ કૃત્રિ નેપાળાનાં ખી લેવાં, અને સીધવ, મરી, આંગણીની છાલની
જામ, ખાડ એ સર્વે પારાના જેટલા વજને લેઈ બીજોરના રસમાં એક દિવસ ઘુટી
તૈયાર કરવું, તેમાંથી ૨ રતીભાર રસ ગરમ પાણી સાથે લેવાથી કફજ્વર અને ચીતજ્વ
રને મટાડે છે.

ઇંગલીશ દવાઓનાં પ્રિસ્ક્રીપ્શનો.

તાવ—સાદા તાવમાં આ મિશ્રણ દિવસમાં ત્રણ વાર આપવું જેથી તાવ રોધાય છે.
એસીડ નાઇટ-હાર્ડ-ડીસ્ટુટ-ટીપા ૨૦ તાવ હોય ત્યારે નીચેનું મિશ્રણ આપવું.
ટી. નક્સલોમિકા ટીપા ૧૫ લાઇ એમેનિયા એસેટિકા ક્રામ ૧૨
ટી. સિકોના ટીપા ૧૫ એન્ટોનિયલ વાઇન કા. ૧
ટી. કલોરોફોર્મ ટી. ૧૫ ટિ. એકાનાઇટ ટી. ૨૦
ટી. એડ-આઇ કા. ૧૧ સાઇટ્રેટ ઓફ પોટાશ ગ્રેન ૨૦
કિચનાઇન ગ્રેન. ૧૫ કંમ્પ્રે વૉટર આસ ૬
અને પાણી ઓસ ૪ ઉપર પ્રમાણે મિશ્ર કરી ચત્તાર કલાકે એકેક
એકત્ર મેળવી તૈયાર કરી આપવું. આસ તાવ હોય ત્યારે આપવું તેથી મટે છે.

યોગ મદિમા, [શ્રીમાન નયુરામ શર્મા,] ૩-૪૩-૭૪	ચરણની દીક્ષા [રા. યૌરીચર એ તીર્થમ ભટ્ટ, બી. એ] , ૨૨૦
સામર્થ્યનો ગ્રુપ જાગર (શ્રી રૂ ઉપેન્દ્ર ભગવાન) ૫-૪૬-૭૬-૧૦૩	સંધ્યાપ્રમનાના તાત્ત્વિક અર્થ . ૨૦૨
સુખ મેળવવાનો મર્વોત્તમ ઉપાય, (જોં દેં દવે,) ૮	દુન્નર કળા દુન્નર દિવોમ [જોં દેં દવે] ૧૬૩-૨૩૧- ૨૫૭-૨૮૮-૩૨૨-૩૫૮-૩૮૪
ગાનમદિમા (શ્રીમાન નયુરામ શર્મા) ૨૯૮-૩૩૦-૩૬૩	ઓઝોના ધરગુ દુન્નરો .. ૩૮૫
ચરિત્ર	વૈદક
દેશમધુ ચિત્તરજનદાસ (જોં દેં દવે) ૩૪૩	ચરસાદના (જોં દેં દવે) ૮-૭૭-૧૦૧- ૧૬૫-૨૨૬-૨૫૮-૨૬૦-૩૨૭-૩૫૬-૩૬૭
સ્વામિ વિવેકાનંદ (જોં દેં દવે) ૧૬-૫૭- ૧૨૫-૧૫૮	પ્રમેદ [જોં દેં દવે] , ૬૯
વાર્તા.	રસાયન પ્રયોગ (જોં દેં દવે) . ૩૮૫
જીવનદોરી (મદાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાધી.) .. ૧૫૪-૧૮૩-૨૦૮	રસરમાયન કાવ્ય ઉપચાર. [આર્થવૈદ મમારામ ચૈદરજી] ૧૦૪-૧૩૧
દેવક-મા. (જોં દેં દવે) ૨૫-૬૩-૬૨- ૧૨૮-૧૫૦-૧૮૬-૨૪૧-૩૦૮-૩૪૭ ૩૮૧	લીંધરો, [વૈદક કલ્પલક્ષ્ય દરજીચર] ૧૩૩-૧૬૧
નિષ્કલક મદારેવ અને મુગ્ધ તપસ્વિની [શ્રીપુત નર્મદાસકર દેવસકર મદેતા, બી. એ.] ૩૧	વનરપતિ વિગાન [જોં દેં દવે] ૪૦-૭૧-૬૨-૧૬૫-૧૬૮-૨૨૮-૨૬૧ ૨૬૨-૩૨૫-૩૫૫-૩૮૬
માણસ ફેટલી જમીનનો માલિક દોષ કોં ? (મદાત્મા મોહનદાસ કરમ ચંદ ગાધી) ૩૦૪-૩ ૩-૩૭૦	વૈદક દુગ્ધા મમલન [જોં દેં દવે] ૩૭-૧૦૭-૧૨૩-૩૨૪
મુન્નામોગાહો (શ્રીપુત નારાયણજી ચિત્ર નજી દાકર) ૨૧૭-૨ ૮૬-૩૦૫	આરાય
સત્ય વિન્યા બીજું કંથુ નયો (મદાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાધી.) ૧૩-૫૪-૮૯	ગરીર સપત્તિનો વધારો અને તેની સજાગ. [પ્રો. ગાજેદરાવ] ૨૧-૬૧
યાત્રા	સર્પદશ ઉપગ ઈસાજ [જોં દેં દવે] ૧૬૧
નારિયનજની યાત્રા (જોં દેં દવે) ૮૧-૧૧૭	પ્રકીર્ણ
શાસ્ત્ર	અક્રમક માણસ [અવરામ શુક્લ] ૨૭૭
મદુસાની કામલ (શ્રીપુત ઠાસિચરામ ચિં મદેતા, બી. એ) ૧૧-૨૮	નોંધ [જોં દેં દવે] ૩૪૯
	પ્રામાણિક વિચાર ૩૫૩
	પ્રમાણક નોંધ ૩૦-૩૭૮
	પેસા પુ કા પેસા કરો [રા અવનરાય] ૨૮૭
	જાવનાની સિદ્ધિ (રા અવનરાય) ૩૧૧
	અ નાર રિચકા ૩૧૩